บทที่ 1
ประวัติและพัฒนาการทางด้านการศึกษา

1.1 การศึกษาสมัยโบราณ (Primitive Educations)

อารยธรรมที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันเป็นผลของ “การศึกษา” เพราะ “การศึกษา” ช่วยให้มีการสืบทอดแบบอย่างของคนรุ่นก่อนและช่วยพัฒนาแบบอย่างดังกล่าวให้เจริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป การศึกษาช่วยให้มนุษย์รู้จักปรับตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม และช่วยให้มนุษย์รู้จักปรับสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับตัวเองด้วย ในที่สุดมนุษย์ก็สามารถควบคุมสิ่งแวดล้อมได้มากขึ้นตามลำดับอย่างในปัจจุบันนี้ ความเจริญของมนุษย์อาศัยพัฒนาการของเครื่องมือสื่อสาร การขนส่ง และการคมนาคมอย่างอื่น มนุษย์เรียนรู้วิธีทำความคิดให้กลายเป็นความจริง เพื่อช่วยให้การดำรงชีวิตของตนดีขึ้น ซึ่งเป็นพัฒนาการแบบสร้างสรรค์ ดังจะเห็นได้จากพัฒนาการในด้านศีลธรรม วรรณกรรม และศาสนา ซึ่งพัฒนามาจากวัฒนธรรมสมัยโบราณ การสืบทอดวัฒนธรรมดังกล่าวซึ่งเป็นกระบวนการที่เรียกว่า “การศึกษา” นั้น เริ่มด้วยภาษาพูดแล้วตามด้วยภาษาเขียนและอาศัยการขนส่ง และการคมนาคมอย่างอื่น แพร่หลายขยายวัฒนธรรมนั้น ๆ กว้างไกลออกไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลก กระบวนการใช้ความคิดและแสวงหาสิ่งใหม่ ๆ ของมนุษย์ก้าวหน้าไปไม่มีที่สิ้นสุดการศึกษาก็พลอยก้าวหน้าตามไปด้วยเช่นเดียวกัน

แรกทีเดียวกระบวนการศึกษาของมนุษย์มีรูปแบบง่าย ๆ มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อการดำรงชีวิตอยู่รอดปลอดภัย สิ่งที่นำมาสอนส่วนใหญ่จึงเกี่ยวกับความรู้ที่จะแสวงหาและใช้ปัจจัยสี่ คือ อาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และการต่อสู้ การศึกษายุคโบราณจึงเกี่ยวกับความเป็นอยู่ในขณะนั้น โดยสืบทอดวิธีการในอดีตมาใช้ และพัฒนาให้ดีขึ้นทีละน้อย ผู้ให้การศึกษาสมัยโบราณส่วนใหญ่ ได้แก่ พ่อแม่ หรือเครือญาติ ผู้หญิงสอนผู้หญิง ผู้ชายสอนผู้ชาย (ภิญโญ สาธร, 2521, หน้า 31-32)

การศึกษาในยุคแรกมีอารยธรรม (Early Civilization)

มนุษย์ที่มีการศึกษาอยู่ในยุคนั้นคือชาวอัสซีเรีย ชาวอียิปต์ ชาวเปอร์เซีย ชาวจีน ชาวอินเดีย รูปแบบวิธีการศึกษา และทัศนคติในการศึกษาของยุคนั้นแตกต่างกันบ้างตามเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ที่น่าสนใจคือ

การศึกษาของชาวอียิปต์

อียิปต์เป็นชาติที่เจริญอย่างมากในยุคโบราณ ทั้งนี้เพราะปรากฏหลักฐานต่าง ๆ คือ โบราณสถานอันสำคัญของอียิปต์ เช่น ปิรามิด (Pyramid) ซึ่งแสดงว่าอียิปต์สมัยนั้นมีวิชาการด้านสถาปัตยกรรมอันยอดเยี่ยม มีความรู้ด้านก่อสร้างเป็นอย่างดี นอกจากความรู้ด้านก่อสร้างแล้ว อียิปต์ยังรู้วิธีการเก็บศพให้อยู่ได้นานหลายพันปี รู้จักใช้หนังสือและมีอักษรเป็นภาษาของตนเอง รู้จักทำหมึกหรือสีสำหรับเขียน โดยใช้ยางไม้ผสมกับน้ำทำให้ข้นแล้วผสมกับเขม่าไฟเคี่ยวจนเป็นหมึก ต่อมาชาวอียิปต์ได้คิดค้นวิธีการทำกระดาษโดยใช้ต้นปาไปรัส (Papyrus) และปฐมอารยธรรมของอียิปต์ที่กล่าวไว้ข้างต้นได้เผยแพร่ไปสู่ยุโรปและทั่วโลกในเวลาต่อมา อักษรไฮโรคลิฟิคมีใช้ตั้งแต่สมัยราชวงค์แรก ๆ ของอียิปต์ ตัวอักษรดังกล่าวได้วิวัฒนาการกระทั่งเป็นตัวพยัญชนะและได้ใช้ในการแต่งวรรณคดี วรรณคดีอียิปต์ส่วนใหญ่มักเกี่ยวกับปรัญชาและศาสนา วรรณคดีที่เกี่ยวกับศาสนาได้แก่ บทละครแห่งเมมฟิส และบทเพลงสรรเสริญโอรสแห่งอิคนาตัน

ความเจริญทางด้านการศึกษาของอียิปต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านปรัชญาของอียิปต์โบราณส่วนใหญ่เกี่ยวกับศีลธรรมและการเมือง แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของอียิปต์โบราณคือ ความคิดเกี่ยวกับความเป็นอมตะของโลก ลัทธิที่เป็นเหตุและผลตามธรรมชาติ นักปราชญ์อียิปต์โบราณชื่อ เคเฮปเปอร์ โซเนป มีศักดิ์เป็นพระได้เป็นผู้ประพันธ์เรียกร้องให้ชนชั้นสูงเลิกแสดงความไม่ยุติธรรมต่อคนจน เป็นต้น

ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์ ชาวอียิปต์ให้ความสนใจทางด้านดาราศาสตร์และคณิตศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์อียิปต์ได้ศึกษาและคำนวณเวลาที่เกิดน้ำท่วมของแม่น้ำไนล์ วางโครงสร้างปิรามิด คิดคำนวณหาค่าบวกลบและหาร แต่ยังไม่พบวิธีการคูณ รู้จักระบบมาตราสิบ แต่ยังไม่มีการใช้เลขศูนย์ มีเอกสารที่เก่าแก่ที่สุดทางคณิตศาสตร์เรียกว่า อารีเมสปาไปรัส มีอายุ 2,000 - 1,700 ก่อนคริสตกาลซึ่งเป็นเอกสารที่เป็นที่อ้างอิงในงานเขียนเกี่ยวกับวิชาคณิตศาสตร์ต่อ ๆ มา

ความเจริญทางด้านการแพทย์ มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวิชาสรีรวิทยา และวิธีการเก็บรักษาศพมิให้เน่าเปื่อย แพทย์อียิปต์โบราณได้ทำการค้นคว้าเกี่ยวกับการผ่าตัดกระดูก การศึกษาเกี่ยวกับโลหิต แพทย์ได้พบว่าหัวใจเป็นศูนย์กลางของระบบหมุนเวียนของโลหิต มีการค้นคว้าการรักษาบาดแผล การรักษาโรคตาโดยจักษุแพทย์ของอียิปต์ปรากฏว่ามีชื่อเสียงไปทั่วโลก

อารยธรรมของอียิปต์มีความสำคัญแก่โลกสมัยใหม่มาก ชาวอียิปต์นอกจากจะมีผลงานด้านปรัชญา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และวรรณคดีแล้ว ยังประสบความสำเร็จทางด้านการชลประทาน วิศวกรรม การทำเครื่องปั้น แก้ว และกระดาษ และสิ่งสำคัญที่ชาวอียิปต์ให้แก่อารยธรรมคือ ศาสนา ซึ่งมีหลักศีลธรรมให้แก่บุคคลและสังคม

การศึกษาของชาวอัสซีเรีย

ความเจริญด้านการศึกษาของชาวอัสซีเรีย ได้แก่ การคิดระบบการเขียนหนังสือโดยการประดิษฐ์อักษรคูนิฟอร์ม ซึ่งแปลว่า รูปมุมฉาก พวกนี้ไม่ใช้กระดาษเหมือนชาวอียิปต์ แต่ใช้ดินเหนียวแทน ตัวหนังสือจะพิมพ์กดลงบนดินปั้น ใช้ไม้เป็นรูปลิ่มสลักกดดินเหนียวให้เป็นรอยแล้วนำไปเผาเป็นแผ่น ๆ เหมือนกระเบื้อง วรรณกรรมที่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางและมีขนาดยาวคือ มหากาพย์กิลกาเมซ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการผจญภัยของกษัตริย์ในเทพนิยายของนครเออรุต มหากาพย์กิลกาเมซเขียนลงบนแผ่นดินเผาขนาดใหญ่จำนวน 12 แผ่น รวมด้วยกันทั้งสิ้น 3,000 บรรทัด เฉพาะโคลงที่กล่าวถึงการสร้างโลกนั้น ได้รับความสนใจจากคนในสมัยหลังเป็นอย่างมาก

ผลงานทางด้านวิทยาศาสตร์ของชาวอัสซีเรีย ชนชาติอัสซีเรียเป็นชนชาติแรกที่รู้จักแบ่งปีออกเป็น 12 เดือน และได้ทำเครื่องหมายของเดือนทั้ง 12 เดือนเป็นรูปต่าง ๆ รู้จักแบ่งเดือนเป็นสัปดาห์ วัน ชั่วโมง และนาที และเนื่องจากเป็นชนชาติที่มีความรู้ทางด้านการคำนวณ ได้ค้นพบวิธีคูณและหาร คิดการคำนวณหาค่าของสแควรูตและคิวบรูต ระบบเกี่ยวกับตัวเลขและน้ำหนักมาตราชั่งต่าง ๆ เป็นจุดทศนิยม ซึ่งมีตัวเลขไม่เกิน 60 เป็นจำนวนสูงที่สุด นอกจากนี้ยังได้คิดประดิษฐ์นาฬิกาน้ำ และปฏิทินทางจันทรคติด้วย

ความเจริญทางด้านศิลปะของชาวอัสซีเรียนั้น มีความเป็นเลิศในการทำโลหะต่าง ๆ การเจียรไนเพชรพลอย ทางด้านจิตรกรรม สามารถปั้นรูปมนุษย์และสัตว์ได้

เหมือนของจริงมาก พวกศิลปินมีจินตนาการและแรงดลใจของตนเองอย่างมีอิสระไม่มีอิทธิพลของศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ทางด้านกฎหมาย ประมวลกฎหมายที่นับว่าเก่าแก่ที่สุดปรากฏในปัจจุบันได้แก่ กฎหมายของพระเจ้าฮัมมูราบี ซึ่งได้ชื่อว่ามีบทลงโทษที่รุนแรงมากโดยอาศัยหลัก " เล็กซ์ ตาลิ โอนิส หรือตาต่อตา ฟันต่อฟัน " ประมวลกฎหมายของพระเจ้าฮัมมูราบีส่วนใหญ่ได้อาศัยรากฐานของขนบธรรมเนียม และการปฏิบัติตนของชนชาติอัสซีเรียเป็นสำคัญ และมีลักษณะหลายประการที่คล้ายคลึงกับประมวลกฎหมายของโมเสส ซึ่งเป็นประมวลกฎหมายของพวกฮิบรูในสมัยโบราณ

การศึกษาของชาวฮิบรู

ฮิบรูเป็นชนชาติที่เป็นที่มาของคริสต์ศาสนา ในสมัยพระเจ้าโซโลมอน (Solomon) กษัตริย์องค์หนึ่งของฮิบรู ชาติฮิบรูเจริญรุ่งเรืองขึ้น มีการสร้างวิหารอย่างงดงาม แสดงถึงความเจริญอย่างสูงทางด้านศิลปกรรม

ในสมัยโมเสส (Moses) ผู้นำที่สำคัญคนหนึ่งของฮิบรู และเป็นผู้นำให้ชนชาติฮิบรูนับถือยาเวห์หรือยะโฮวาห์เป็นพระเจ้าสูงสุด โมเสสได้อ้างว่าได้รับบัญญัติ 10 ประการมาจากพระเจ้า ซึ่งโมเสสได้ใช้บัญญัติ 10 ประการเป็นหลักในการปกครองและควบคุมศีลธรรมจรรยาของชาวฮินดู

สิ่งที่ชาวฮิบรูได้ให้ไว้เป็นมรดกที่สำคัญที่สุดแก่ชาวโลกคือ ศาสนาและวรรณคดี วรรรคดีชิ้นสำคัญของพวกฮิบรู คือ พระคัมภีร์เดิม โดยรวบรวมจากระเบียบ ประเพณี ประวัติศาสตร์ สุภาษิต บทเพลงสวด ตลอดจนคำทำนายต่าง ๆ ที่เขียนสรรเสริญพระเป็นเจ้าของตน พระคัมภีร์เดิมรวมกับพระคัมภีร์ใหม่ เรียกว่า พระคัมภีร์ไบเบิล ซึ่งเป็นคัมภีร์ของศาสนาคริสต์

การศึกษาของชาวเปอร์เซีย (Persia)

ชนชาติเปอร์เซีย เป็นชนชาติที่แตกแขนงมาจากชนชาติอิหร่าน บิดามารดาของชาวเปอร์เซีย อบรมลูกของตนให้เป็นคนซื่อตรง และเป็นทหารที่ดี เด็กแรกเกิดจนถึงอายุ 5 ขวบ จะอยู่ในความดูแลของมารดา การศึกษาอบรมเด็กเล็กจนถึงอายุ 20 ปี จะอบรมสิ่งสำคัญอยู่ 3 ประการคือ ขี่ม้า ยิงธนู และพูดความจริง

ชนชาติเปอร์เซียใช้ภาษาอารบิคเป็นหลักในการคิดอักษรชนิดรูปลิ่ม 29 ตัว ขึ้นเป็นอักษรประชำชาติเปอร์เซีย การใช้เงินตราของเปอร์เซียเริ่มในสมัยพระเจ้า

ดาไรอัส ทรงริเริ่มให้รัฐและประเทศที่อยู่ในปกครองทำเงินตราใช้ในการแลกเปลี่ยนซื้อขาย ซึ่งมีประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของประชาชนและประเทศเป็นอย่างมาก

การศึกษาของชาวกรีก

การศึกษาของกรีกในสมัยนั้น เพลโตและอริสโตเติลได้ให้นิยายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษาคือ การเรียนรู้ในสิ่งที่เราอาจจะชอบหรือไม่ชอบก็ได้ และบางสิ่งที่อาจถูกหรือผิด และการสอนบางอย่างอาจเป็นจริง หรือบางอย่างอาจเป็นเท็จการศึกษาในยุคนั้นรัฐเป็นผู้กะเกณฑ์ดังคำกล่าวของเพลโตว่า "รัฐได้กะเกณฑ์ให้เขาเรียนกฎหมาย และใช้ชีวิตตามแบบที่ได้ตระเตรียมไว้ ไม่ใช่ปล่อยตามอำเภอใจของตน

การศึกษาของกรีกแตกต่างกันของชน 2 เผ่า คือ การศึกษาแบบสปาร์ตา ซึ่งอยู่ตอนใต้ และการศึกษาแบบเอเธนส์ ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือ ลักษณะการศึกษาของคนทั้ง 2 เผ่าแตกต่างกันดังนี้

การศึกษาของสปาร์ตา

ความหมายของการศึกษา คือ การอบรมให้ชายชาวสปาร์ตามีความเข้มแข็ง อดทน กล้าหาญ เพื่อเป็นทหารที่ดี ทุกคนต้องสละชีวิตเพื่อชาติ รัฐเป็นผู้จัดการอบรมและวางกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เด็กผู้ชายตั้งแต่เกิดจนถึงอายุ 7 ขวบ จะอยู่ในความดูแลของมารดา มารดาจะอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดีคุณธรรม มีมารยาท มีความอดทน และมีความรักชาติ เมื่อเด็กชายอายุได้ 8 ขวบ เจ้าหน้าที่ของรัฐจะนำไปเข้าโรงเรียนของรัฐ แบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ 7-12 ปี, 13-15 ปี, 15-18 ปี

วิชาที่ศึกษาในชั้นเรียน คือ วิชาดนตรี (Music) และการออกกำลังกาย (Gymnastic) เล่นกีฬา เพื่อฝึกฝนให้ร่างกายแข็งแรง ว่องไว และอดทน นอกจากนั้นยังสอนให้ อ่าน เขียน ท่องกาพย์ของไฮเมอร์ สอนให้สวดมนต์ และนับถือเทพเจ้า มีการฝึกอบรมกิริยามารยาท ให้มีความรู้และเป็นพลเมืองที่ดี

ส่วนหญิงชาวสปาร์ตา จะได้รับการเลี้ยงดู และอบรมสั่งสอนอยู่ที่บ้าน มีการฝึกฝนให้ร่างกายแข็งแรง ฝึกให้มีกิริยามารยาทที่ดี รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี รู้จักการเข้าสังคมและฝึกหัดเพื่อเป็นแม่บ้านที่ดี

วิธีการศึกษาและอบรมต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าชาวสปาร์ตาเฝ้าฝึกคนให้เป็นทหารที่เข้มแข็งเพียงอย่างเดียว ไม่ให้การศึกษาทางด้านศิลปะวิทยาการ พาณิชยการ และด้านอุตสาหกรรมแก่ชาวสปาร์ตาเลยทำให้ศิลปวิทยาการต่าง ๆ ไม่

เจริญ สปาร์ตามิได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งที่เราเรียกว่าอารยธรรมกรีกในยุคที่เรียกว่ายุคทองเลย

การศึกษาของเอเธนส์

ชาวเอเธนส์ได้สร้างความเจริญทางอารยธรรมและวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างมากมาย ด้านหนังสือก็มีหนังสือใช้ มีการเล่นกีฬา มีสนามกีฬา ณ ทุ่งโอลิมเปีย (Olympia) ใช้สำหรับแข่งขันกีฬาของชาวเอเธนส์ รู้จักเล่นดนตรีและการละคร

การศึกษาของชาวเอเธนส์ เจริญขึ้นในสมัยศตวรรษที่ 5 และ 4 ก่อนคริสตกาล การศึกษามุ่งเน้นให้ชาวเอเธนส์มีความรักชาติ รักประชาธิปไตย รู้จักหน้าที่ของตน รู้จับขนบธรรมเนียมประเพณี มีระเบียบวินัย มีความซื่อสัตย์สุจริต ชาวเอเธนส์มีความพึงพอใจในการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีความแตกต่างจากประชาธิปไตยสมัยปัจจุบัน เป็นต้นว่าสิทธิในการปกครองจำกัดอยู่เพียงหนึ่งในหกของจำนวนพลเมืองทั้งหมด หญิงชาวเอเธนส์ไม่มีสิทธิหรือหน้าที่ใดๆ นอกบ้าน ชายชาวเอเธนส์แต่ละคนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการออกกฎหมายด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องเลือกผู้แทนเข้ามาเนื่องจากชายที่สิทธิเป็นราษฎรมีจำนวนเพียงหนึ่งในสามของพลเมืองทั้งหมดเท่านั้น อีกสองในสามนั้นเป็นคนต่างด้าวซึ่งเป็นชาวกรีกที่มาจากนครรัฐอื่น ๆ ชาวต่างชาติและพวกทาส

479 ปีก่อนคริสตกาล หลังจากกรีกชนะเปอร์เซีย กรีกในสมัยนั้นมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการเป็นอย่างมาก ชนชั้นกรรมกรพออ่านออกเขียนได้ มีการปรับปรุงการศึกษาใหม่เพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้น การศึกษาสอนให้ชนในชาติรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน มีความประพฤติดี และมีเสรีภาพในการเลือกเรียนตามที่ตนชอบ

การศึกษาจัดเป็น 3 ระดับ คือ

1. ระดับประถมศึกษา (Grammatist) เริ่มตั้งแต่อายุ 7-13 ปี สอนให้อ่าน เขียน-เลข และขับร้อง

2. ระดับมัธยมศึกษา (Grammaticus) เริ่มตั้งแต่อายุ 13-16 ปี การศึกษาในระดับนี้สอนให้เรียนรู้ด้านไวยากรณ์ เรขาคณิต วาดเขียน ดนตรี

3. ระดับอุดมศึกษา เริ่มตั้งแต่อายุ 16 ปีขึ้นไป การศึกษาระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

- สอนด้านวาทศิลป์ (Rhetoric School) สอนโดยพวกโซฟิสท์ (Sophists)

- สอนด้านปรัญชา (Philosophical School) สอนโดย Socrates , Plato และ Aritotle

พวกโซฟิสท์ (Sophists) เป็นคนต่างด้าวที่เข้ามาทำงานหากินด้วยการสอนหนังสือโดยการบรรยายให้ฟังเป็นกลุ่มไม่เกิน 10 คน วิชาที่สอนคือ คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ เรขาคณิต วาทศิลป์ และดนตรี เป็นต้น พวกโซฟิสท์ถือว่าผู้ที่มีความรู้จะรู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว โดยไม่มีการอบรมด้านศีลธรรมเป็นสาเหตุให้คนเป็นคนเห็นแก่ตัวมากขึ้น

โซเครตีส ได้รับกายกย่องให้เป็นบรมครูสั่งสอนสานุศิษย์โดยมิได้รู้สึกเหน็ดเหนื่อย วิธีของโซเครตีสชักชวนให้คนขบคิดปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านศีลธรรมจรรยาโซเครตีสได้สั่งสอนชาวเอเธนส์อยู่เป็นเวลาถึง 30 ปี ในที่สุดถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ทำลายความเลื่อมใสและคตินิยมของชาวเอเธนส์ คณะลูกขุนได้ตัดสินคดีและมีมติให้ลงโทษถึงตาย โซเครตีสได้ถูกบังคับให้ดื่มยาพิษตายเมื่อปี 399 ก่อนคริสตกาล

เพลโต เป็นศิษย์คนสำคัญของโซเครตีส เพลโตได้เขียนชีวประวัติและผลงานของโซเครตีสไว้มากมาย เพลโตได้เขียนหนังสือ “สาธารณรัฐ” ซึ่งเป็นที่นิยมศึกษากันมาก เพลโตได้เสนอแนวคิวเกี่ยวกับรัฐในอุดมคติรัฐดังกล่าวมีรูปแบบการปกครองและการบริหารงานตามทัศนะทางปรัชญาของเขา รัฐของเพลโตวางอยู่บนรากฐานของความยุติธรรม ซึ่งจะก่อให้เกิดระเบียบทั้งปวง เพลโตยังได้ชี้ให้เห็นว่า ช่วงปีแรกๆ ชองชีวิตนั้นนับได้ว่าเป็นระยะเวลาสำคัญยิ่ง ด้วยเป็นเวลาที่กำลังจะสร้างอุปนิสัยต่าง ๆ ในช่วงระยะเวลานี้เป็นเวลาที่เด็กกำลังเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้น จึงควรให้ความดูแลเอาใจใส่กับสุขภาพร่างกายของเด็กเป็นอย่างดี เพลโตได้กล่าวอีกว่า วิชาดนตรีและวิชาวรรณคดีเป็นวิชาที่เหมาะกับการพัฒนาทางด้านอารมณ์และจินตนาการ

อริสโตเติล เป็นผู้สนใจในวิชาความรู้แทบทุกแขนง และได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับความรู้เหล่านี้ เช่น คณิตศาสตร์ พฤกษศาสตร์ รัฐศาสตร์ ธรรมจริยาตรรกวิทยา วิชาวาทศิลป์ และอื่น ๆ อีกมาก อริสโตเติลได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีมันสมองที่รอบรู้ ได้รับสมญาว่าเป็นบิดาแห่งศาสตร์สมัยใหม่ ส่วนเพลโตได้รับสมญาว่าเป็นบิดาปรัชญาสมัยใหม่

การศึกษาของชาวโรมัน

การศึกษาของโรมันแบ่งออกได้ดังนี้ คือ

การศึกษาสมัยโบราณ

การศึกษาสมัยโบราณของโรมันเริ่มที่บ้าน บ้านเป็นเสมือนโรงเรียน มีพ่อและแม่เป็นผู้ให้การศึกษาอบรม การศึกษาที่สอนที่บ้านได้แก่ จริยศึกษา พุทธิศึกษา และพลศึกษา สอนให้เด็กมีความกล้าหาญ รู้จักพึ่งตัวเอง รู้จักทำมาหากิน รักชาติบ้านเมือง นอกจากนั้นยังสอนการอ่าน การเขียน พลศึกษา และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ สอนให้ท่องจำกฎหมาย 12 หมู่ เพื่อให้เด็กมีความรู้ในสิทธิหน้าที่และกฎหมายของบ้านเมือง นำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต สอนให้เคารพเทพเจ้า บิดามารดา ครูบาอาจารย์ ผู้มีพระคุณ รู้จักรับผิดชอบ มีความกล้าหาญ ซื่อสัตย์สุจริต

สำหรับเด็กหญิงจะได้รับการศึกษาอบรมให้เป็นแม่บ้านที่ดี รู้จักเข้าสังคมและสอนให้ปั่นฝ้ายและทอผ้าได้

การศึกษาสมัยใหม่

การจัดการศึกษาแบบใหม่ของโรมันได้มีขึ้นประมาณ 100 ปีก่อนคริสตกาล จนถึงปี ค.ศ. 100 เป็นโรงเรียนเอกชนแบบโรมันผสมกรีก การศึกษาแบบใหม่แบ่งออกได้เป็น 4 ระดับคือ

1. การศึกษาระดับประถมศึกษา (Ludis Literarum) เริ่มรับนักเรียนเมื่ออายุประมาณ 7-12 ปี โดยจัดการศึกษาแบบที่เด็กผู้ชายมาศึกษารวมกับเด็กผู้หญิง หรือที่เรียกว่าสหศึกษาสำหรับกระดานดำนั้น ชาวโรมันเป็นผู้ประดิษฐ์ขึ้นใช้ในช่วงยุคทองของเอเธนส์

การศึกษาระดับประถมศึกษาในสมัยนี้เด็กจะได้เรียน อ่าน เขียน เลข สุภาษิต กฎหมาย 12 หมู่ โรงเรียนส่วนใหญ่จะเป็นโรงเรียนกลางแจ้งหรือเรียนตามศาลา

2. การศึกษาระดับมัธยมศึกษา (Grammar School) หลังจากเด็กจบการศึกษาระดับประถมศึกษาแล้ว เด็กก็จะถูกส่งเข้าเรียนในโรงเรียนที่เรียกว่า เดอะแกรมมติคุส เป็นเด็กที่มีอายุระหว่าง 12-16 ปี หลักสูตรที่เรียน ได้แก่ การวิเคราะห์ และเรียนรู้เกี่ยวกับนักประพันธ์โคลงกลอนร้อยแก้ว

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาในกรุงโรม เปรียบเสมือนพื้นฐานการฝึกหัดวาทศิลป์ มีข้อแตกต่างจากการศึกษาระดับมัธยมของกรีก คือ การศึกษาของโรมันมีการสอนภาษา และวัฒนธรรมต่างชาติ แต่ของกรีกไม่มี

2. การศึกษาวาทศิลป์ (Rhetorical School) เริ่มตั้งแต่อายุ 16 ปีขึ้นไป โรงเรียนวาทศิลป์ได้ตั้งขึ้นประมาณ 55 ปีก่อนคริสตกาล

การศึกษาวาทศิลป์เป็นการศึกษาที่ชาวโรมันให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะชาวโรมันถือว่า ผู้มีการศึกษาดี มีความเฉลียวฉลาด ต้องเป็นนักพูดที่ดี มีวาทศิลป์ในการพูด การโต้ตอบอย่างมีไหวพริบ

3. การศึกษาระดับอุดมศึกษา หรือการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย เริ่มหลังจากจบการศึกษาจากโรงเรียนวาทศิลป์แล้ว มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น ได้แก่ Rhode University , University of Alexandria มีการสอนหลายสาขาวิชา ซึ่งได้แก่ คณิตศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ กลศาสตร์ วาทศิลป์ นิติศาสตร์ และแพทย์ศาสตร์ เป็นต้น

การศึกษาของชาวอินเดียโบราณ

พวกอารยันที่เข้ามาทางช่องเขาอินดูกูซแถบอาฟกานิสถาน ครอบครองบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุและได้ริเริ่มวัฒนธรรมฮินดูขึ้นในด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา ศาสนา ซึ่งยังคงแพร่หลายอยู่ในส่วนใหญ่ของอินเดีย ยกเว้นทางตอนใต้ สิ่งที่สามารถค้นคว้าหาหลักฐานเกี่ยวกับความเจริญของพวกอารยันก็มาจากหลักฐานทางวรรณคดีชิ้นที่เก่าแก่ที่สุด เรียกว่า “พระเวท” คัมภีร์พระเวทเป็นคัมภีร์ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับศาสนาของอารยัน ถือว่าเป็นหนังสือคู่มือที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวบรวมโคลงทางศาสนา ประกอบด้วยบทร้องที่ใช้ในการสวดระหว่างพิธีบูชายัญ พระเวทเป็นคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งต่อมาเป็นลัทธิฮินดู เรียกว่า คัมภีร์ไตรเวท มฤคเวช

วรรณคดีที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์ของอารยธรรมอินเดียต่อจากคัมภีร์พระเวท คือ มหากาพย์เรื่อง “มหาภารตะ” และ”รามายณะ” วรรณคดีทั้ง 2 เล่มนี้มีความสำคัญต่อชีวิตจิตใจของชาวอินเดียในสมัยนั้นเป็นอย่างมากจนบางครั้งระยะเวลาระหว่าง 1,000-500 ปีก่อนคริสตกาลเรียกว่าสมัย “มหากาพย์” (Epix Age) วรรณคดีทั้ง 2 เรื่องแสดงให้เห็นถึงลักษณะสังคม การเมือง ศาสนา และชีวิตความ

เป็นอยู่ของชาวอินเดียในขณะนั้นได้อย่างดียิ่ง ชาวอินเดียนับถือมหากาพย์ทั้ง 2 นี้ เหมือนนับถือคัมภีร์พระเวท และเหมือนกับที่ชาวคริสต์นับถือคัมภีร์ไบเบิล

สำหรับด้านศาสนานั้น ได้วิวัฒนาการมาเป็นลำดับ จากเดิมชาวอินเดียมีความเชื่อถือในคัมภีร์พระเวท ซึ่งเป็นคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้ตรงกับความต้องการของประชาชนอยู่เสมอ จนกลายมาเป็นลัทธิฮินดูในภายหลัง หลักความเชื่อของลัทธิฮินดูทำให้ผู้นับถือลัทธิฮินดูจำต้องเชื่อว่าคนทุกคนที่เกิดมาไม่เท่ากัน

ประมาณปลายศตวรรษที่ 6 พวกชนชั้นสูงในอินเดียโดยเฉพาะพวกในวรรณะกษัตริย์เริ่มไม่พอใจการที่พวกพราหมณ์มีอำนาจมากขึ้น จากความไม่พอใจนี้ทำให้มีผู้ริเริ่มก่อหลักปรัชญาใหม่ ๆ ขึ้นในบรรดาปรัชญาและความคิดใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นนี้มีเพียง 2 ลัทธิที่มีความสำคัญในระยะต่อมาคือลิทธิชินศาสตร์และพุทธศาสนา

ลัทธิชินศาสตร์ต่อมากลายเป็นลัทธิฮินดูไป และเจ้าของลัทธินี้คือ พระมหาวีระ ลัทธิชินศาสตร์นี้แพร่หลายเฉพาะในอินเดียเท่านั้น และยังคงอยู่มาจนปัจจุบันนี้ ส่วนพุทธศาสนาแพร่หลายอย่างรวดเร็วในอินเดีย และยังแพร่หลายออกไปนอกประเทศ และได้กลายเป็นศาสนาประจำชาติของลังกา พม่า เขมร ไทย ส่วนประเทศอื่นก็มี จีน เกาหลี ญี่ปุ่น ธิเบต และมงโกเลีย สำหรับอินเดียปัจจุบันนับถือศาสนาพุทธเป็นจำนวนน้อย

ลัทธิชินศาสตร์ หลักปรัชญาและคำสั่งสอนของชินศาสตร์นี้เป็นทำนองลัทธิโยคี คือทรมานหรือละทิ้งความเอาใจใส่ต่อร่างกายเพื่อให้จิตใจบริสุทธิ์ การที่จะทำให้วิญญาณบริสุทธิ์เพื่อไปรวมกับพรหมได้นั้น จะต้องทำทุกข์กริยาหรือทรมานกายอยู่ถึง 12 ปี จุดประสงค์ก็คือเพื่อจะให้หลุดพ้นจากกรรมเช่นเดียวกับพุทธศาสนา การหลุดพ้นจากกรรมนี้เรียกว่า โมกษะ คือวิญญาณเข้าไปรวมอยู่ในบรมสุข พ้นจากความทุกข์ปวง

ยุคพุทธศาสนา ในตอนปลายของยุคคัมภีร์พราหมณ์นั้น ประเทศสักกะ ตั้งอยู่บริเวณเทือกเขาหิมาลัย มีเมืองหลวงชื่อ กบิลพัสดุ์ อันเป็นเมืองกำเนิดของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงค้นคว้าหาธรรมวิเศษอยู่ 6 ปี จึงตรัสรู้เมื่อวันเพ็ญเดือน 6 ก่อนพุทธศักราช 45 ปี ในขณะที่มีพระชนมายุได้ 35 พรรษา หลักธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นสัจจธรรม ความดีและความชั่วของตนเอง หลักธรรมดังกล่าวเรียกว่า “อริยสัจ” แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ คือ

ทุกข์	หมายถึง	ชีวิตทั้งหลายเป็นความทุกข์
สมุทัย	หมายถึง	สาเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์
นิโรธ	หมายถึง	ความดับทุกข์
มรรค	หมายถึง	หนทางที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์

ค.ศ. 320 ราชวงศ์คุปตะซึ่งมีกษัตริย์ที่เข้มแข็งของอินเดียทรงพระนามว่า "จันทรคุปตะ" กษัตริย์คุปตะ ได้ให้การอุปถัมภ์และฟื้นฟูลัทธิฮินดู

ความเจริญในด้านวรรณคดีในสมัยราชวงศ์คุปตะนี้นับว่าเป็นสมัยทองของวรรณคดีสันสกฤต นักเขียนวรรณกรรมภาษาสันสกฤตที่มีชื่อในสมัยคุปตะที่มีชื่อ เช่น กาลิทาส (ประมาณ ค.ศ. 400-455) ได้รับการยกย่องว่าเป็นเอกทางวรรณคดีสันสกฤต บทละครของกาลิทาส จัดอยู่ในประเภทวรรณคดีคลาสสิค กาลิทาสจัดว่าเป็นกวีที่มีชื่อมากคนหนึ่ง ในด้านการเขียนบทละคร เช่นเรื่องสกุนตลา

ความเจริญทางด้านการศึกษา อินเดียเห็นจะเป็นแห่งแรกในโลกที่มีความเจริญทางความรู้ต่าง ๆ ถึงกับมีมหาวิทยาลัยขึ้น เช่น มหาวิทยาลัยที่กรุงอุชเชนีมีชื่อในด้านดาราศาสตร์ มหาวิทยาลัยที่อาจันตะก็มีชื่อเสียงในด้านศิลปกรรม มหาวิทยาลัยที่เมืองพาราณสีก็มีชื่อในด้านคำสอนของพราหมณ์ และนอกนั้นยังเป็นศูนย์กลางของนักปรัชญาต่าง ๆ แหล่งที่ดีเด่นที่สุดคือ มหาวิทยาลัยนาลันทะ เป็นที่รวมของวิชาการแขนงต่าง ๆ เช่น ในด้านศาสนา ปรัชญา โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และวิชาเกษตรกรรม มีห้องสมุดที่ใหญ่โต

สมัยราชวงศ์โมกุล ปกครองอินเดียนั้น การศึกษาทางด้านวรรณคดีเจริญมาก จักรพรรดิหลายพระองค์ทรงเป็นกวีด้วยพระองค์เอง เช่น ปรากฏผลงานบันทึกของพระเจ้าบาบรู และพระเจ้าจาหันกี เป็นต้น การศึกษาพื้นเมืองก็มีทั่วไปตามโบสถ์วิหารต่าง ๆ มีการสอนการอ่าน การเขียน คำนวณ ควบไปกับคัมภีร์โกหร่าน มีวิชาการชั้นสูง เช่น ตรรกวิทยา เลขคณิต และฟิสิกส์ เป็นต้น

สมัยอังกฤษเข้ามาปกครองอินเดียนั้น ชาวอังกฤษได้คุ้นเคยกับขนบธรรมเนียมประเพณีอินเดียเป็นอย่างดี มีการแปลวรรณคดีชั้นสูงของอินเดีย อาทิ เช่น วรรณคดีเรื่องสกุนตลา ได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ อังกฤษพยายามทำให้พวกพื้นเมืองได้รับการศึกษาและความคิดแบบตะวันตกไว้ให้แพร่หลาย แต่กระนั้นพวกมิชชันนารีก็ได้เริ่มความเจริญหลายด้านในอินเดีย อาทิเช่น การพิมพ์หนังสือพิมพ์ การตั้งวิทยาลัย

“รามโมหัน รอย” ผู้ถือกำเนิดในสกุลพราหมณ์ เป็นนักปรับปรุงสังคมที่เด่นคนหนึ่ง เป็นผู้เห็นความสำคัญของการปรับปรุงการศึกษาแบบตะวันตกเพื่อปรับปรุงประเทศอินเดียให้ทันสมัย สมัยลอร์ด เคอชอน มาเป็นผู้สำเร็จราชการเมื่อปี ค.ศ. 1899-1905 เป็นสมัยที่การปกครองของอังกฤษในอินเดียเจริญสุดขีด มีการปรับปรุงการเก็บภาษีที่ดิน จัดตั้งธนาคารตามชนบท ตั้งสหกรณ์เพื่อปรับปรุงสวัสดิภาพของชาวนา ตลอดจนเพื่อปรับปรุงรื้อฟื้นโบราณสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในอินเดีย เช่น สุสานทัชมาฮัล วิหารที่สัญชี ตลอดจนที่ตักศิลาในแถบปัญจาบ

การศึกษาของชาวจีนโบราณ

ความเจริญของจีนในสมัยราชวงศ์ต่าง ๆ

สมัยราชวงศ์เซี่ย ความเจริญที่ปรากฏในสมัยราชวงศ์เซี่ย คือ หลักฐานทางศาสนาปรากฏว่าหัวหน้าทางศาสนาเป็นผู้มีหน้าที่ทำปฏิทิน

สมัยราชวงศ์ซัง ลักษณะเด่นของสิ่งที่ค้นพบในสมัยราชวงศ์ซัง ณ เมืองอันหยาง คือ การเขียนหนังสือ ตัวหนังสือจีนในปัจจุบัน วิวัฒนาการมาจากตัวอักษรในสมัยราชวงศ์ซัง หนังสือของจีนได้ทำลายอุปสรรคความแตกต่างในด้านสำเนียงเฉพาะท้องถิ่น ชาวจีนที่รู้หนังสือทุกคน สามารถที่จะอ่านหนังสือเล่มเดียวกันได้

สมัยราชวงศ์โจว ยุคปรัชญาเมธีและยุคตำราตันติ เป็นยุคที่สำคัญที่สุดในด้านความคิดของจีน ความเจริญรุ่งเรืองทางด้านภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และสถาบัน ต่าง ๆ บทบาทที่เด่นชัดของปรัชญาเมธีในสมัยราชวงศ์โจวเป็นทั้งการผลิต และการให้องค์ประกอบที่สำคัญในความโน้มเอียงทางด้านมนุษยศาสตร์ หนังสือตันติทั้งห้าเป็นหนังสือที่เก่าที่สุด และสำคัญที่สุดมีอายุมาตั้งแต่สมัยกลางพุทธศตวรรษที่ 5 เป็นต้นมานั้น ได้รวบรวมงานที่นับว่าเก่าที่สุด

หนังสือตันติทั้งห้า หนังสือตันติเล่มหนึ่งในห้าเล่มนั้นชื่อ “ซือจิง” หรือตำนานร้อยกรอง “ซูจิง” เป็นเล่มที่เรียงในอันดับถัดมาเป็นตำนานประวัติศาสตร์ “อี้จิง” หรือตำนานผลัดเปลี่ยนเป็นหนังสือที่รู้จักกันดีในนามว่า หนังสือเกี่ยวกับการทำนาย “ชุนชิว” หรือตำนานฤดูใบไม้ผลิ และฤดูใบไม้ร่วง หนังสือตันติทั้งห้านั้นชื่อ “หลีจี้” หรือตำนานประเพณี (เรียกหนังสือเกี่ยวกับพิธีรีตอง)

ลัทธิขงจื้อ ขงจื้อได้ชื่อว่าเป็นครูและเป็นปรัชญาเมธีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออก ขงจื้อนับว่าเป็นนักศีลธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคนแรกของจีนเป็นผู้วางรากฐานประเพณีด้านจริยธรรมที่สำคัญลงในอารยธรรมที่เพ่งเล็งอยู่ที่คุณค่าทางด้านจริยธรรมเหนือสิ่งอื่นใด ขงจื้อได้ตั้งตัวเป็นครูสอนประวัติศาสตร์ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน วิชาที่เกี่ยวกับการปกครอง ดนตรี ทำให้เขามีลูกศิษย์มากมาย เขาใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ในการรวบรวมเอกสารในการสอนต่าง ๆ ของเขา เช่น ตำราประวัติศาสตร์ หนังสือเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี หนังสือเกี่ยวกับโคลงกลอน ตำราดนตรี และงานประพันธ์อื่น ๆ เป็นต้น

ลัทธิเต๋า ลัทธิเต๋าในสมัยราชวงศ์โจวนั้น ได้มาจากหนังสือสามเล่มที่ไม่ทราบว่าใครเป็นผู้แต่งในหนังสือสามเล่มนี้ เล่มที่น่านับถือมากที่สุดชื่อ “เล่าจื่อ” หรือเต้าเต๊อจิง ใช้ถ้อยคำแบบห้วน ๆ และซาบซึ้ง ทำให้นักคิดชาวจีนรุ่นหลัง ๆ ตีความหมายไปต่าง ๆ กัน ตำราเล่มที่สองชื่อ “จวงจื่อ” หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยนิกายเปรียบเทียบ คำอุปมาอุปไมย และข้อความที่เป็นโคลงกลอนเป็นตอน ๆ ที่ไพเราะ งานชิ้นที่สามชื่อ “เลี้ยจือ” มีเนื้อหาและแบบการเขียนคล้ายกับจวงจื่อมาก ลัทธิเต๋าเกิดจากเล่าจื่อซึ่งเป็นนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงมากคนหนึ่ง หลักความคิดส่วนใหญ่ของเล่าจื่อปรากฏอยู่ในหนังสือเต๋าเตอเชง ซึ่งได้นิยมแพร่หลายมากในบรรดานักแปรรุ่นสมัยใหม่ และปรัชญาในหนังสือนี้มีอิทธิพลแก่ความคิดและศิลปวิทยาของจีนเป็นส่วนมาก

สมัยราชวงศ์จิ๋น พระเจ้าจิ๋นซีฮ่องเต้ เป็นกษัตริย์พระองค์แรกของราชวงศ์นี้ พระองค์ทรงใช้พวกนักกฎหมายเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน

สมัยราชวงศ์ฮั้น ในสมัยราชวงศ์ฮั้น ถือว่าปทานุกรม “เอ้อหยา” ซึ่งเรียบเรียงขึ้นในศตวรรษที่ 3 ก่อนคริสตกาล เป็นปทานุกรมฉบับแรกของจีน

สิ่งประดิษฐ์ของชาวจีนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาถึงปัจจุบันมีอยู่ 2 อย่าง คือ กระดาษและเครื่องปั้นดินเผา สิ่งประดิษฐ์ทั้ง 2 อย่างได้มีกำเนิดมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั้น การประดิษฐ์กระดาษของจีนทำให้จีนมีเอกสารที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นแหล่งที่มีการบันทึกและวิชาการได้รับการยกย่องอย่างสูง

สมัยราชวงศ์ถัง พระเจ้าแผ่นดินทรงพระนามว่าพระเจ้าไทจง มีความสามารถในการปกครองบ้านเมืองเป็นอย่างมาก ความเจริญทางด้านวิทยาการในสมัยราชวงศ์

ถังก็มีอยู่มากมาย เช่น ด้านดาราศาสตร์ คณิตศาสตร์ ได้รับอิทธิพลจากอินเดีย ด้านวิชาการแพทย์ซึ่งพระสงฆ์ในพุทธศาสนานำมาจากอินเดีย สิ่งประดิษฐ์คิดค้นอันมีค่ามหาศาลที่จีนได้ให้แก่ชาวโลกคือแท่นพิมพ์เป็นสิ่งประดิษฐ์เป็นผลสำเร็จในสมัยราชวงศ์ถัง

สมัยราชวงศ์ซ้อง ในสมัยราชวงศ์ซ้อง ศิลปะเด่นที่สุดของตนก็คือการวาดภาพ ทั้งนี้เพราะศิลปะการวาดภาพในราชวงศ์ซ้องนั้นเจริญถึงที่สุดได้รับการส่งเสริมอย่างกว้างขวางในด้านการแพทย์ ปรากฏว่ามีการใช้วัคซีนป้องกันฝีดาษในสมัยนั้น มีการใช้เข็มทิศแม่เหล็กช่วยในการเดินเรือ ชาวจีนรู้จักนำประทัดเอามาใช้สงคราม ทำเป็นจรวดสำหรับยิง

สมัยราชวงศ์มงโกล ในสมัยมงโกลจีนได้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างจีนและประเทศตะวันตก การประดิษฐ์คิดค้นหลายประการอันเป็นความสำเร็จของชาวจีนนั้น เข้าไปสู่ยุโรปโดยผ่านทางพวกอาหรับอีกทอดหนึ่ง อาทิเช่น การทำกระดาษ แท่นพิมพ์ และการใช้เข็มทิศ ทางจีนก็ได้ซื้อสินค้า ใหม่ ๆ แปลก ๆ จากยุโรป การใช้ลูกคิดเริ่มปรากฏเป็นครั้งแรกในระยะนี้

สมัยราชวงศ์เหม็ง ราชวงศ์เหม็งครองจีนต่อจากราชวงศ์มงโกล ในระยะนี้ความเจริญของจีนเด่นไปในด้านการปกครอง กฎหมาย ศิลปวิทยา

สมัยราชวงศ์เชงหรือแมนจู สมัยนี้เป็นสมัยที่งานประพันธ์ในด้านต่าง ๆ เจริญสูงสุด โดยเฉพาะใน 4 ด้าน คือ วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ปรัชญา และงานประพันธ์ทั่วไป หลังจากราชวงศ์แมนจูเสื่อมลงก็มีคนจีนชื่อ “ซุนยัดเซน” ได้ตั้งสมาคมลับของตนเองขึ้นในนามว่า “สมาคมกู้ชาติ” เพื่อช่วยเหลือความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น อาทิเช่น ปรับปรุงการศึกษา การเกษตร และอุตสาหกรรม เป็นต้น ซุนยัดเซนซึ่งได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีชั่วคราวก็ลาออกจากตำแหน่งและมอบอำนาจให้แก่ยวนซีไข่เป็นประธานาธิบดีแทน

แนวคิดทางการศึกษาของนักการศึกษา

จอห์น ล็อค (John Locke ค.ศ. 1632-1704)

ล็อค เป็นชาวอังกฤษ เกิดที่ Wrington, Somersetshire เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม ค.ศ.1632 ล็อคเป็นตัวแทนอันยิ่งใหญ่ของแนวทางการศึกษาที่มีแนวความคิด

ที่อาศัยระเบียบแบบแผนเป็นปัจจัยสำคัญ เน้นความสำคัญของวิธีที่เรียกว่า สำคัญกว่าวิชาที่เรียน หลักการศึกษาของล็อคมีดังนี้คือ

1. จิตใจอาจบรรลุสัจธรรมได้โดยอาศัยการศึกษาเท่านั้น และจะต้องใช้ระเบียบวินัยอย่างเข้มงวด ล็อคได้เขียนหนังสือเล่มหนึ่งเรื่อง "Essay Concerning Human Understanding" ได้นำเอาทฤษฎีการศึกษาของ ฟรานซีส เบคอน หรือลัทธิ Empiricism ซึ่งได้แก่ความรู้ทั้งปวงย่อมมาจากการได้เห็นมาก ฟังมาก ประสาทสัมผัสเป็นเครื่องนำความรู้เข้าสู่จิตแล้วทำให้สภาพของจิตประเภทต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่น ความคิดเห็น (idea) พินิศจัย หรือ วิจารณญาณ (Judgment) การฝึกจิตให้เฉียบแหลมขึ้นไม่ใช่ฝึกโดยอาศัยประสาทสัมผัส แต่อาศัยการฝึกองค์แห่งจิตให้มีระเบียบวินัยดี เช่น ฝึกความรู้จักเหตุผล ล็อคมีความเห็นว่าในเบื้องต้น จิตของมนุษย์ย่อมว่างเปล่าปราศจากสิ่งใด เหมือนกับแผ่นกระดาษขาว คุณธรรมก็ดี อำนาจต่าง ๆ ก็ดี ย่อมสร้างขึ้นมาจากภายนอกจิต โดยสิ่งที่เราเรียกว่า "นิสัย" สิ่งเหล่านี้จะพัฒนาการไปได้โดยการฝึกจิตให้อยู่ในระเบียบวินัยอย่างดีเท่านั้น

2. ล็อคเขียนหนังสืออีกเล่มหนึ่งชื่อ The Conduct of Understanding และชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่าจิตมนุษย์อาจทำให้เจริญขึ้นได้โดยการรำลึก (Reflection) และภาวนา (Mediation) มิใช่จากการศึกษาเล่าเรียน

3. ในหนังสือ Thoughts Concerning Mediation ล็อคพูดเรื่องความเห็นทางการศึกษาไว้ 3 ประการ คือ

3.1 พลศึกษา มุ่งหมายเอาความแข็งแรงแห่งร่างกายเป็นสำคัญ

3.2 จริยศึกษา มุ่งหมายเอาคุณธรรมเป็นสำคัญ

3.3 พุทธิศึกษา มุ่งหมายเอาความรู้เป็นสำคัญ (สุรินทร์ สรสิริ, 2522, หน้า 19)

งานของรุสโซและเปสตาลอสซี

ยัง ย๊าคส์ รุสโซ เป็นชาวสวิสฝรั่งเศส เกิดที่เมืองเจนีวา เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน ค.ศ.1712

หลักการศึกษาของรุสโซ

- พลศึกษา ให้เด็กได้ไปเล่นโดยอิสระเต็มที่ เพื่อเด็กจะได้เจริญเติบโตตามธรรมชาติ

- จริยศึกษา การประพฤติดีนั้น เด็กจะต้องรู้และเข้าใจจากผลที่เด็กได้ประพฤติและประสบด้วยตนเองไม่บังคับให้เด็กรู้ดีหรือชั่วด้วยตนเอง

อิทธิพลของรุสโซ คำสอนที่ให้คนกลับไปหาธรรมชาติ เป็นการยกย่องการดำเนินชีวิตเรียบ ๆ ตามธรรมชาติ และยกย่องคุณค่าของคนว่า คนมีธรรมชาติที่ดีอยู่แล้วแต่สังคมทำให้คนไม่เสมอ กัน ความคิดนี้รุสโซได้อธิบายไว้ในบทเรียงความเรื่อง Discourse in the Origin of Inequality among man หนังสือที่เร่งการปฏิวัติในฝรั่งเศสให้เร็วขึ้นของเขา คือสัญญาประชาคมหรือ The Social Contract ที่อ้างว่ารัฐเกิดจากการทำสัญญาระหว่างประชาคมกับรัฐ และอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศขึ้นอยู่กับเจตนารมณ์ทั่วไปของประชาชน มิได้มอบอำนาจสูงสุดนี้ให้ใคร ฉะนั้นถ้ารัฐบาลมิได้ปกครองตามเจตนารมณ์ของราษฎร ราษฎรก็ยกเลิกรัฐบาลได้ ปรัชญาการเมืองของรุสโซก่อให้เกิดอุดมคติสมัยใหม่ที่ยึดถือระบบการปกครองด้วยเสียงส่วนใหญ่

โจฮัน ไฮน์ริค เปสตาลอสซี (Johann Heinrich Pestalozzi ค.ศ.1746-1826)

เปสตาลอสซี เป็นนักการศึกษาชาวสวิส เกิดที่เมืองซูริค เมื่อวันที่ 12 มกราคม ค.ศ. 1746

หลักการศึกษาของเปสตาลอสซี

- บ้านเป็นสถานที่ที่จะทำให้การศึกษาแก่เด็กอย่างดีเยี่ยม เพราะเป็นศูนย์กลางแห่งความรักและความร่วมมือในกิจที่เป็นไปเพื่อส่วนร่วม

- เนื่องจากบ้านแห่งเดียงไม่เพียงพอในการให้การศึกษาเด็ก โรงเรียนจึงต้องมีขึ้น โรงเรียนจะต้องจำลองสภาพและจิตใจของบ้านที่ดี ครูทำหน้าที่แทนพ่อแม่เด็กและจะต้องมีความรักเด็กเป็นแรงจูงใจ การใช้ระเบียบวินัยถึงจะเข้มงวด แต่ก็เป็นไปโดยละมุนละม่อม

- จุดมุ่งหมายอันสำคัญของการศึกษาคือพัฒนาการของเด็กที่กลมกลืนกันในบรรดาคุณสมบัติต่าง ๆ ในตัวของเด็ก ขั้นแรกคือเตรียมเด็กเพื่อให้เป็นคนที่มีการศึกษา ให้เป็นพลเมืองดีและให้เป็นคนที่ดี

- การสอนนั้นต้องเป็นไปตามจิตใจของคน หมายความว่า ต้องสอดคล้องกับจิตวิทยาของบุคคลและเชื้อชาติ คือ ต้องมีการจัดลักษณะของนักเรียนให้เป็นหมู่พวกและจัดวิชาที่เรียนให้สอดคล้องกับความเจริญเติบโตและตรงความประสงค์ของเด็ก และกิจกรรมที่เขาพึงปฏิบัติ

- หลักสูตรจะต้องขยายออกไปในลักษณะที่เป็นไปในทางปฏิบัติและทางวิชาการ ที่จริงเขาไม่ได้ใช้คำใดคำหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ความคิดของเขานั้นอยู่ที่ว่าหลักสูตรนั้นต้องเป็นแบบที่ให้ประสบการณ์และให้มีกิจกรรม

- การสอนหนังสือเป็นงานที่ต้องใช้ฝีไม้ลายมือ (หรือทักษะ) และต้องประกอบด้วยคุณธรรม ครูจะเรียนรู้ในหน้าที่และอาชีพของตนได้ดีในโรงเรียนแบบที่เรียกว่า “โรงเรียนทดลอง” ซึ่งทำให้ต้องปรับปรุงตัวเองเรื่อยไป

จอห์น เฟรดเดอริค แฮร์บาต

แฮร์บาตร เกิดที่โอลเด็นเบรก เป็นบุตรชายของข้าราชการเยอรมัน

หลักการศึกษาของแฮร์บาตร

นักปรัชญาที่มีระเบียบแบบแผนอย่างแฮร์บาตรนั้นเห็นว่าการศึกษาก็เป็นวิทยาศาสตร์แขนงหนึ่ง แฮร์บาตรมีความเชื่อว่า การศึกษาย่อมประกอบด้วยลักษณะใหญ่ ๆ 3 ประการ คือ การปกครองดูแล การให้ความรู้ และการฝึกอบรม การศึกษานั้นเกิดขึ้นได้เพราะเด็กอยู่ในสภาพ “ไม้อ่อน” สามารถจะรับและเก็บบรรดาความประทับใจต่าง ๆ ไว้ได้ แต่สภาพ “แห่งไม้อ่อน” นั้นก็จัดโดยอายุและสภาวะบางประการทั้งธรรมชาติวิสัยของเด็กแต่ละคน เมื่อนิสัยใจคอเด็กแต่ละคนเจริญเติบโตขึ้นก็รับอิทธิพลจากภายนอกได้ยากเข้า เมื่อเด็กยังเยาว์อยู่ก็จำต้องมีการดูแลปกครอง เด็กที่ยังไม่รู้จักรับผิดชอบชีวิตนักก็จะต้องมีคนคอยแนะนำจนกว่าจะสามารถนำตัวเขาเองได้ การศึกษาในลักษณะนี้เรียกว่าการปกครอง เพราะมีหน้าที่ควบคุมความประพฤติของเด็กในปัจจุบัน ส่วนการสอนและการฝึกฝนเป็นเรื่องสำหรับอนาคต แฮร์บาตรเน้นว่าการสอนหนังสือเป็นศิลปะประณีต การเตรียมตัวนั้นแม้จะลงแรงไปเท่าไรๆ ก็คุ้มค่า นอกจากนี้เขายังได้กล่าวถึงวิธีการสอนบางวิชาไว้โดยละเอียด และแนะนำให้ใช้ทัศน

อุปกรณ์ เช่น รูปภาพ แผนที่ แผนผัง ในหลักสูตร นอกจากจะกล่าวถึงความมุ่งหมายและวิธีการสอนแล้ว เขายังพูดถึงระเบียบและอันดับของสิ่งที่เรียน เพื่อให้เหมาะแก่วัยของเด็ก คือ เรียนรู้ประวัติของชาติมนุษย์นั้นเอง ทั้งนี้ก็มาจากหลักที่ว่า คนเราตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ มีความเปลี่ยนแปลงเป็นระยะเหมือนประวัติศาสตร์ซึ่งดั้งเดิมก็เป็นคนป่าเถื่อน และวิวัฒนาการมาเรื่อย ๆ จนถึงความเป็นอารยะอย่างทุกวันนี้

แฮร์บาตรให้หลักในการจัดหลักสูตรไว้ 3 ประการ ได้แก่

- ความต่อเนื่องในระหว่างวิชา
- จุดรวมหรือแกนของวิชา
- พื้นฐานทางวัฒนธรรม

ฟริดริช เฟรอเบล

เฟรอเบล เป็นบุตรของหมอสอนศาสนา เกิดที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งในกรุงฮุริงเกีย เมื่อ ค.ศ.1782

หลักการของเฟรอเบล ได้แก่

- การศึกษานั้นเป็นกรรมวิธีของธรรมชาติ
- ตัวเด็กนั้นเป็นอินทรีย์ทั้งหมด ถ้ามีการช่วยเหลือให้เด็กได้ทำอะไรที่เหมาะสมและดำเนินการถูกต้องตามกฎของธรรมชาติแล้วก็จะมีพัฒนาการ
- โลกพิภพนั้นก็เท่ากับเป็นอินทรีย์มหึมา ซึ่งประกอบไปด้วยอินทรีย์ส่วนย่อย ๆ ทั้งมวล เช่น มือและนัยน์ตาก็เป็นส่วนหนึ่งแห่งสรรพยางค์กาย เพราะฉะนั้นมนุษย์แต่ละคนจึงเป็นส่วนหนึ่งของชาติมนุษย์ และชาติมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของมโนแห่งพิภพ คือ พระผู้เป็นเจ้า

เฟรอเบลตีความหมายของการศึกษาในแง่วิทยาการกล่าวคือ เขากล่าวว่าการศึกษาเป็นกรรมวิธีแห่งความเจริญเติบโต ซึ่งเกิดจากการเคลื่อนไหวทั้งปวงเด็กก็ต้องเป็นอินทรีย์และอวัยวะส่วนหนึ่งของสังคม นอกจากนั้นเขายังพิจารณาการศึกษาในแง่ประวัติศาสตร์และในแง่วิวัฒนาการเขาบอกว่ามนุษย์เป็นทรัพยากรแห่งเชื้อชาติของตน ทรัพยากรดังกล่าวก็คือ วัตถุที่การศึกษาจะปลุกปั้นให้เป็นไปตามเป้าหมาย ด้วย

การค้นคว้า การประดิษฐ์ และการถ่ายทอดให้แก่กันสืบต่อมานี้เองมนุษย์จึงสามารถสร้างอารยธรรมของตนได้

1.2 ประวัติการศึกษาของประเทศไทย

ประวัติการศึกษาของไทยแบ่งเป็น 2 สมัยคือ

ก. การศึกษาไทยสมัยโบราณ แบ่งออกได้ดังนี้

1. สมัยลานนาและสุโขทัย
2. สมัยศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893-2310)
3. สมัยธนบุรี (พ.ศ. 2313-2325)
4. สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2411) แบ่งออกเป็น 2 ระยะ ได้แก่

4.1 ระยะเริ่มตั้งกรุงเทพฯ (พ.ศ. 2325-2394)

- รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
- รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
- รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

4.2 ระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ (พ.ศ.2394-2411) ระหว่างสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นระยะเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการศึกษาไทย โดยได้แบบอย่างมาจากชาวตะวันตก

ข. การศึกษาไทยภายใต้การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช และระบอบประชาธิปไตย แบ่งออกเป็นสมัยต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. การศึกษาไทยภายใต้การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช(พ.ศ.2411-2475)

1.1 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2543)

1.2 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468) และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2475) แบ่งออกเป็น 3 ระยะคือ

- ต้นสมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2453-2459)
- ปลายสมัยรัชกาลที่ 6 และต้นสมัยรัชกาลที่ 7(พ.ศ. 2459-2469)

- ปลายสมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2469-2475)

2. การศึกษาไทยภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน) แบ่งเป็น 2 ระยะคือ

2.1 หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง-ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2475-2493)

2.2 เริ่มต้นแนวคิดใหม่ในการจัดการศึกษา-ปัจจุบัน(พ.ศ. 2494-ปัจจุบัน)

ก. การศึกษาไทยสมัยโบราณ

1. สมัยลานนาและสุโขทัย

หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี บ่งบอกว่าสมัยลานนามีอยู่ก่อนสมัยสุโขทัย แต่ไม่สามารถยืนยันได้ว่าสมัยลานนามีอยู่ก่อนสมัยสุโขทัยนานเท่าใด

หลักฐานที่แสดงว่าสมัยลานนามีก่อนสมัยสุโขทัยคือ

- อักษรไทย ในสมัยลานนาพบศิลาจารึกและสมุดประเภทต่างๆ จารึกด้วยภาษาไทยเป็นส่วนใหญ่ ตัวอย่างเช่น จารึกในสมัยสุโขทัยมีทั้งเป็นภาษาไทยและภาษาขอม

- เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์

1) ในจารึกสมัยสุโขทัย (หลักที่ 4 วัดป่ามะม่วง) และในไตรภูมิพระร่วงปรากฏว่าพระยาลิไทได้ศึกษาจากนักปราชญ์แห่งลานนาไทย และได้นิมนต์พระภิกษุจากลานนาไทยไป สั่งสอนชาวสุโขทัย ศรีสัชนาลัย

2) สมัยลานนาไทย มีการจัดทำสังคายนาครั้งที่ 8 ของโลก ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช

การศึกษาสมัยลานนาไทย พอสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

- สถานศึกษา ศึกษาในบ้าน ชุมนุมชน วัดและวัง

- วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาในสมัยนี้คือ “การจัดการศึกษาเพื่อให้สมาชิกของสังคม มีความสามารถในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เช่น การประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ และเป็นการจัดการศึกษาเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมของสังคม ซึ่งเป็นมรดกที่ได้สืบต่อกันมานมนานแล้วให้คงอยู่สืบไป”

- หลักสูตร ความรู้หรือเนื้อหาวิชา จำแนกออกเป็นส่วน ๆ ได้ดังนี้

1) พุทธิศึกษา ได้แก่ ความรู้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสติปัญญา เช่น การสอนวิชาหนังสือ (มีการสอนอ่านและเขียนหนังสือไทย) และความรู้ทางพุทธศาสนา

2) อาชีวศึกษา ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการปกครอง อาชีพที่ถ่ายทอดกันภายในครอบครัว หรือ ภายในชุมชน

3) พลศึกษา ได้แก่ ความรู้เพื่อส่งเสริมพลานามัยและสุขภาพของบุคคล เช่น วิชาป้องกันตัว วิชาทหาร

การจัดการศึกษาในสมัยนั้นแบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายคือ

- การศึกษาที่จัดให้แก่สามัญชนทั่วไป เป็นการจัดการศึกษาให้แก่ครอบครัว ชุมชน วัดและวัง อาจเป็นความรู้เกี่ยวกับวิชาหนังสือ และการประกอบอาชีพต่าง ๆ

- การศึกษาที่จัดในวัด เป็นการศึกษาที่มีความมุ่งหมายเฉพาะ และจัดให้แก่บุคคลที่ต้องการบวชเรียน เพื่อให้มีความรู้ในพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นความรู้ชั้นสูง

การศึกษาที่จัดในวัด

การศึกษาสมัยลานนาที่จัดในวัด มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ประชาชนมีความรู้เรื่อง พุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง เป็นการศึกษาที่จัดให้เฉพาะผู้ชาย และผู้ที่ต้องการบวชเรียนเท่านั้น มีครู ผู้สอนเป็นพระ แยกเป็น 3 ระดับคือ

- ตุ๊หลวง คือ เจ้าอาวาส ทำหน้าที่เป็นครูใหญ่
- ตุ๊บาลก๋า คือ พระที่มีพรรษาสูงกว่า 5 พรรษาขึ้นไป ทำหน้าที่สอนหนังสือแก่ พระภิกษุและสามเณร
- ตุ๊หนาน คือ พระที่อ่อนพรรษา ทำหน้าที่สอนขะโยมวัด (ศิษย์วัด) หมายถึง เด็กที่พ่อแม่มาฝากไว้เป็นศิษย์

วิชาที่สอนแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

- วิชาหนังสือ เป็นความรู้ขั้นพื้นฐาน สำหรับการเรียนวิชาชั้นสูง ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนา การสอนอ่านและเขียนหนังสือไทย ซึ่งแบ่งออกเป็น 3

ประเภทคือ หนังสือ ไทยยวน (หนังสือเมือง) หนังสือสุโขทัย (หนังสือฝักขาม) และหนังสือขอม (ขอมเมือง)

- วิชาชั้นสูง ได้แก่ความรู้ทางพุทธศาสนา รวมทั้งวิชาชีพชั้นสูง เช่น วิชาช่างฝีมือ วิชาพิชัยสงคราม และโหราศาสตร์ ฯลฯ

วิธีสอน สอนโดยการบอกหรือการเลียนแบบ การท่องจำแบบนกแก้วนกขุนทอง

การศึกษาไทยสมัยสุโขทัย (พ.ศ. 1781-1921)

สาระสำคัญของการศึกษาสมัยสุโขทัย แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

- การศึกษาฝ่ายพุทธจักร
- การศึกษาฝ่ายอาณาจักร

การศึกษาฝ่ายพุทธจักร มีลักษณะสำคัญดังนี้

- มีวัตถุประสงค์เฉพาะ คือความรู้ทางพุทธศาสนา
- นักเรียน ส่วนมากเพศชาย ซึ่งเป็นบุตรหลานของขุนนาง และราษฎรทั่วไปที่ สนใจจะศึกษาเล่าเรียนความรู้ทางพุทธศาสนา
- ครู คือ พระภิกษุ
- สถานศึกษา คือ วัด

การศึกษาฝ่ายอาณาจักร มีลักษณะสำคัญดังนี้

- มีวัตถุประสงค์เฉพาะ คือ ความรู้ด้านอักษรศาสตร์ หรือวิชาชีพบางอย่าง
- นักเรียน ส่วนมากได้แก่ เจ้านาย และบุตรหลานข้าราชการ
- ครู ได้แก่ นักปราชญ์ในสำนักราชบัณฑิต หรือผู้มีความรู้สูงในแขนงวิชาต่างๆ
- สถานศึกษา ส่วนมากอยู่ในวัง และสำนักราชบัณฑิต

การศึกษาฝ่ายอาณาจักร แบ่งจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็น 2 ส่วนคือ

- การศึกษาสำหรับฝ่ายพลเรือน
- การศึกษาสำหรับฝ่ายทหาร

เหตุการณ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาไทยสมัยสุโขทัย

1) พ่อขุนรามคำแหงทรงประกาศให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ

2) ปี พ.ศ.1826 พ่อขุนรามคำแหงได้ประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใหม่ เพราะเห็นว่าตัวหนังสือไทยที่ดัดแปลงมาจากตัวหนังสือมอญและขอม รูปแบบตัวหนังสือไม่สวยงาม ไม่สะดวกในการเขียน และไม่เพียงพอกับเสียงในภาษาไทย วิธีประสมตัวซับซ้อนยุ่งยาก หนังสือไทยที่พ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์ขึ้นใหม่เป็นที่แพร่หลาย และนิยมในระหว่างคนไทย เป็นรากฐานแห่งอักษรศาสตร์มาจนปัจจุบันนี้

3) พ่อขุนรามคำแหงได้เสด็จประพาสประเทศจีน และนำช่างจีนที่ชำนาญการปั้นถ้วยชามเข้ามาตั้งเตาเผาที่เมืองสังคโลก ได้ประดิษฐ์ถ้วยชามสังคโลกที่งดงาม และเลื่องลือมาจนถึงปัจจุบัน

4) หลังจากที่พ่อขุนรามคำแหงทรงประกาศ ให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ทำให้ศิลปกรรมและปฏิมากรรมมีความเจริญรุ่งเรืองตามไปด้วย ดังจะเห็นได้ว่าพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในสมัยนั้นมีความงดงามมาก เช่น พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ เป็นต้น

5) ในรัชกาลพระยาลิไท ทรงทำนุบำรุงพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เช่น

5.1) จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ โดยกำหนดให้มี 2 คณะคือ

- คณะอรัญวาสี
- คณะคามวาสี

5.2) ทรงสละราชสมบัติออกผนวชเป็นพระภิกษุชั่วระยะหนึ่ง เป็นแบบอย่างของการบวชเรียนในสมัยต่อมา

5.3) พระยาลิไท ทรงนิพนธ์หนังสือเกี่ยวกับพุทธศาสนาชื่อ “ไตรภูมิพระร่วง” ซึ่งตกทอดมาถึงปัจจุบัน และเป็นที่ยอมรับว่าเป็นหนังสือวรรณคดีสำคัญเล่มหนึ่ง

1. สมัยศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 – 2310)

สภาพทั่วไปของการศึกษาไทยสมัยศรีอยุธยากับสมัยสุโขทัยมีส่วนคล้ายคลึงกันหลายประการ เช่น

- รูปแบบของการจัดการศึกษาเป็นรูปแบบของการศึกษาในสังคมแบบโบราณ หรือสังคมแบบปฐมฐาน (Primitive Society)

- เนื้อหาสาระสำคัญของการศึกษาแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ การศึกษาฝ่ายพุทธจักร และการศึกษาฝ่ายอาณาจักร

- สถานศึกษา ศึกษาในบ้าน วัด วัง หรือสำนักราชบัณฑิต

การศึกษาสมัยศรีอยุธยา พอสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

- การศึกษาแตกต่างไปจากสมัยสุโขทัย การศึกษาสมัยอยุธยาเป็นไปในทาง ติดต่อกับประชาคมเท่านั้น เพราะการศึกษาทั่วไปอยู่ที่วัด โดยพระสอนลูกศิษย์อยู่ที่กุฏิของตน และต้องบิณฑบาตเลี้ยงลูกศิษย์ด้วย

- ในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงกวดขันการศึกษาทางพระศาสนามาก บุตรหลานข้าราชการคนใดที่รับราชการ ต้องผ่านการอุปสมบทก่อน ทำให้วัดทุกแห่งเป็นโรงเรียน พระภิกษุเป็นครูอบรมสั่งสอนลูกศิษย์

- ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การศึกษาเจริญมาก มีการสอนภาษาไทย บาลี สันสกฤต ฝรั่งเศส มอญ พม่า เขมร และจีน พระโหราธิบดีได้แต่งแบบเรียนภาษาไทย ชื่อ “จินดามณี”

- สำนักเรียนนอกจากวัดแล้วยังมี สำนักราชบัณฑิต ราชสำนัก และโรงเรียนมิชชั่นนารี สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงส่งมหาดเล็กรุ่นเด็กเป็นจำนวนมากเข้าศึกษาที่ “โรงเรียนสามเณร” ที่มิชชั่นนารีตั้งขึ้นเพื่อสั่งสอนชาวพื้นเมืองที่ประสงค์จะเข้ารีต รวมทั้งสอนหนังสือและวิชาอื่น ๆ ด้วย

- สมัยศรีอยุธยามีหน่วยงานหรือองค์การของรัฐ (องค์พระมหากษัตริย์) ทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน มีออกญาพระเสด็จเป็นผู้บัญชาการกรมธรรมการ

เหตุการณ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาไทยสมัยศรีอยุธยา

1) ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์ทรงรอบรู้ศิลปวิทยาอย่างกว้างขวางทั้งด้านอักษรศาสตร์ นิติศาสตร์ และรัฐศาสตร์ ทรงสนพระทัยในพุทธศาสนา..... สิ่งที่น่าสนใจในสมัยนี้ คือ

- การสร้างวัด ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดพุทธวาส (วัดพระศรีสรรเพชร ปัจจุบัน)

- การส่งทูตไปนิมนต์พระมาจากลังกา

- สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เสด็จออกผนวชเป็นพระภิกษุชั่วคราว ตามอย่างพระยาลิไท สมัยสุโขทัย

- ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ราชบัณฑิตแต่งหนังสือ “มหาชาติคำหลวง” ซึ่งเป็นวรรณคดีเกี่ยวกับพุทธศาสนา

2) รัชกาลพระเจ้าทรงธรรมมีหนังสือสำคัญ 3 เล่มคือ พระไตรปิฎก กาพย์-มหาชาติ และลิลิตยวนพ่าย

3) ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้รับการยกย่องให้เป็น “ยุคทองแห่งวรรณคดี” การศึกษาทางด้านวรรณคดี และภาษาศาสตร์เจริญรุ่งเรืองมาก ศูนย์กลางในการจัด การศึกษาคือ วัง การศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านอักษรศาสตร์ จัดอยู่ในพระบรมมหาราชวัง หรือสำนักราชบัณฑิต สมัยนี้ได้รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตก มีการศึกษาภาษาต่างประเทศและรับเอาวิทยาการของชาวต่างประเทศมาด้วย

เหตุการณ์สำคัญสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

- โปรดเกล้าฯ ให้พระโหราธิบดีแต่ง “หนังสือจินดามณี” โดยมีพระประสงค์ที่จะให้คนไทยได้เรียนรู้ภาษาของตนอย่างลึกซึ้ง ทรงเกรงว่าคนไทยจะลืมภาษาและขนบธรรมเนียมของตน เพราะในสมัยนั้นมีบาทหลวงเข้ามาสอนศาสนาและสอนภาษา

หนังสือจินดามณี เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพยัญชนะ สระ และการประสมตัวอักษร แบ่งเป็นแม่ ก กา กน กง กก กด กบ กม เกย เมื่อจบแม่เกยอ่านหนังสือออกแล้ว ก็ต้องศึกษาชั้นสูงมีการแต่งร้อยแก้ว โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน นอกจากนั้นจะมีการศึกษาศัพท์และภาษาที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทย ได้แก่ ภาษาชวา บาลี สันสกฤต และภาษาเขมร

- มีวรรณคดีเกิดขึ้นหลายเรื่อง ได้แก่ อนิรุทคำฉันท์ โคลงกำศรวล ศรีปราชญ์ กาพย์ห่อโคลงของพระศรีมโหสถ สมุทรโฆษคำฉันท์ ลิลิตพระลอ และพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ

- มีการติดต่อกับต่างประเทศด้านการศึกษามากขึ้น

พ.ศ. 2205 ชาวฝรั่งเศสได้ตั้งโรงเรียนสอนภาษาต่างประเทศในประเทศไทย

พ.ศ. 2227 ส่งคนไทย 4 คน ไปศึกษาวิชาก่อสร้าง ช่างทำน้ำพุ ช่างเงิน และช่างทอง

พ.ศ. 2230 ส่งคนไทย 5 คน ไปศึกษาที่มหาวิทยาลัย เลอ เฟรต ประเทศฝรั่งเศส

4) รัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ การศาสนาในสมัยนี้เจริญรุ่งเรืองมาก พระองค์ทรงสนับสนุนการศึกษาฝ่ายพุทธจักรอย่างจริงจัง โปรดเกล้าฯ ให้พระอุบาลี พระอริยมุณี และพระอันดับอีก 12 รูป ไปช่วยฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในลังกา ด้านวรรณคดีและอักษรศาสตร์รุ่งเรืองมาก มีหนังสือวรรณคดีสำคัญ ๆ เกิดขึ้นหลายเล่ม เช่น กาพย์ห่อโคลงเห่เรือ กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง นันโทปนันทสูตร และบทละครเรื่องอิเหนา เป็นต้น

3. สมัยธนบุรี (พ.ศ. 2313 – 2325)

ปี พ.ศ. 2310 กรุงศรีอยุธยาแตกเป็นครั้งที่ 2 บ้านเมืองว่างกษัตริย์เป็นเวลา 3 ปี จนกระทั่งพระเจ้าตากสินมหาราชขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ.2315 และสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี

เหตุการณ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาไทยสมัยธนบุรี

1) ทรงทำนุบำรุงพุทธศาสนาและการศึกษาฝ่ายพุทธจักรให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคง โปรดเกล้าฯ ให้นิมนต์พระภิกษุมาประชุมพร้อมกันที่วัดบางหว้าใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม) ทรงแต่งตั้งพระสังฆราช พระราชาคณะและโปรดเกล้าฯให้สร้างวัด โบสถ์ วิหาร และกุฏิ

2) ในสมัยนี้มีแบบเรียนหนังสือไทย 2 เล่ม คือหนังสือประถม ก กา และ หนังสือประถม มาลา

4. สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2411)

สภาพทางสังคม และรูปแบบของการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับสังคมสมัยศรีอยุธยา ในรัชสมัยพระบาสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2325-2394) เป็นระยะเริ่มต้นตั้งกรุงเทพฯ มีการสร้างบ้านเรือนใหญ่โต

สง่างามเทียบเท่ากรุงศรีอยุธยา การจัดการศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ดำเนินไปเช่นเดียวกับกรุงศรีอยุธยา มีวัดเป็นสถานที่ให้ความรู้

สภาพทั่วไปของการศึกษาสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พอสรุปได้ดังนี้

1) สภาพทั่วไปของการศึกษาสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325-2411) มีลักษณะคล้ายคลึงกับสังคมสมัยศรีอยุธยา สถานศึกษากำหนดให้วัดและบ้านรับภาระในการจัดการศึกษา ส่วนรัฐหรือราชสำนักควบคุมและให้ความอุปถัมภ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาฝ่ายพุทธจักร ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้โปรดเกล้าฯ ให้ราชบัณฑิตทำหน้าที่บอกหนังสือพระเณรที่หอพระมณเฑียรในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และให้มีการสอบไล่พระปริยัติ-ธรรมทุก 3 ปี หน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่ควบคุมการศึกษาในวัด ได้แก่ กรมธรรมการ มีผู้บังคับบัญชาดำรงตำแหน่ง "พระยาพระเสด็จ"

2) คำว่าโรงเรียนในสมัยนั้นมีลักษณะเป็น "โรงเรียนแบบโบราณ" มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

- ตั้งอยู่ในวัด
- มีพระเป็นครู
- ไม่บังคับ เป็นการเรียนตามความสมัครใจ
- วิชาที่เรียนส่วนมากเป็นวิชาหนังสือและวิชาเลขเบื้องต้น (เลขไทยโบราณ) วิชาเหล่านี้เรียกว่าวิชาฝ่ายสามัญศึกษา

3) การศึกษาสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เริ่มได้รับผลกระทบกระเทือนจากอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตก ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และมีผลกระทบกระเทือนมากในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนทำให้ปรากฏเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของประวัติศาสตร์การศึกษาไทย (พ.ศ. 2394-2411)

4) โรงทาน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงสร้างขึ้น มีลักษณะเป็นโรงเรียนประเภทหนึ่ง เพราะเป็นสถานที่เผยแพร่ความรู้ให้กับประชาชน

เหตุการณ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

4.1 ระยะเริ่มตั้งกรุงเทพฯ (พ.ศ.2325-2394)

- รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
  - พ.ศ. 2332 สร้างวัดพระเชตุพน

- พ.ศ. 2337 สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ใช้เป็นสถานที่สอนพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสงฆ์

- พ.ศ. 2341 พระราชาคณะและราชบัณฑิตสังคายนาพระไตรปิฎก

- เกิดวรรณคดีหลายเรื่อง คือ อุณรุทธคำฉันท์ รามเกียรติ์ และกุมารคำฉันท์

- รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บ้านเมืองสงบสุขไม่มีศึกสงครามเช่นสมัยรัชการที่ 1 มีการทำนุบำรุงศาสนามากยิ่งขึ้น ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดสุทัศน์ และส่งสมณฑูตไปลังกาได้กิ่งมหาโพธิ์มาปลูก

ในสมัยนี้วรรณคดีและอักษรศาสตร์มีความเจริญเป็นอย่างมาก มีวรรณคดี เกิดขึ้นหลายเล่ม คือ อิเหนา รามเกียรติ์ สังข์ทอง ไกรทอง พระอภัยมณี นิราศนรินทร์ ลิลิตตะเลงพ่าย และกฤษณาสอนน้องคำฉันท์

มีการจัดตั้ง “โรงทาน” เป็นที่จัดอาหารเลี้ยงพระสงฆ์สามเณร เป็นที่บริจาค พระราชทานทรัพย์แก่คนชราคนพิการ เป็นที่แสดงธรรมเทศนา และสอนหนังสือแก่คนทั่วไป

- รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวตะวันตกได้เข้ามาในประเทศไทยมากขึ้น รัชกาลที่ 3 ทรงเห็นว่าถึงเวลาแล้วที่จะต้องเรียนรู้อารยธรรมตะวันตก เจ้านายหลายพระองค์เร่งศึกษาวิทยาการใหม่ ๆ ของชาวตะวันตกมากขึ้น

ในราชสำนักได้สร้างธรรมเนียมความนิยมในการสอนอ่าน-เขียนให้เจ้านายรุ่นเยาว์ และบุตรธิดาขุนนางที่ถวายตัวตั้งแต่ยังเป็นเด็ก โดยฝึกหัดอ่าน-เขียนหนังสือไทยและขอมกับอาลักษณ์ที่ตำหนักแพ เมื่อเรียนจบก็เข้ารับราชการเป็นเสมียนและครูสอนหนังสือให้เจ้านาย รุ่นเยาว์ในเวลาต่อมา

เหตุการณ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาไทย สมัยพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

- พ.ศ. 2371 มิชชันนารีอเมริกันเข้ามาสอนศาสนาในประเทศไทย แล้วยังนำเอาอารยธรรมตะวันตกมาเผยแพร่อีกด้วย เช่น การแพทย์ การศึกษา และขนบธรรมเนียมต่างๆ ทำให้แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตามแบบตะวันตกเริ่มแพร่หลายใน

เมืองไทย เจ้านายหลายพระองค์เริ่มเรียนวิชาภาษาอังกฤษและวิชาความรู้ต่าง ๆ จากหมอสอนศาสนา

- พ.ศ. 2378 มิชชันนารีอเมริกัน 3 คน คือ หมอบรัดเลย์ นายรอบินสัน และ นายจอห์นสัน ตั้งเครื่องพิมพ์หนังสือขึ้นเป็นครั้งแรกที่กรุงเทพฯ แต่ยังใช้การไม่ได้

- พ.ศ. 2379 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน แล้วให้รวบรวมวิชาความรู้ต่าง ๆ จารึกลงบนแผ่นศิลาเก็บไว้ในวัด พระองค์มีพระราชประสงค์จะให้วัดพระเชตุพนฯ เป็นแหล่งเล่าเรียนวิชาความรู้ต่าง ๆ ทั้งสามัญและอาชีพของประชาชนทั่วไป โปรดให้รวบรวม ตำราต่าง ๆ ซึ่งสมควรจะเล่าเรียนเป็นวิชาชีพมาตรวจชำระแก้ไข จัดทำเป็นตำราวิชาต่าง ๆ และมีรูปเขียน รูปปั้น ประกอบตำรา แบ่งออกเป็นหมวดต่าง ๆ ดังนี้

- วิชาหนังสือ อธิบายลักษณะกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ กลอนกลบทและโคลงกลอนบทต่าง ๆ พร้อมทั้งตัวอย่าง เนื้อเรื่องประกอบด้วยสุภาษิต

- วิชาแพทย์ มีตำรายารักษาโรคต่าง ๆ ตำราหมอนวด มีภาพประกอบทรงโปรดให้นำพันธุ์ไม้สำหรับใช้ทำยาต่าง ๆ มาปลูกไว้เป็นตัวอย่างด้วย

- วิชาช่าง ได้แก่ ช่างเขียนภาพและลาย ช่างหล่อ ช่างปั้น ช่างแกะสลัก ช่างประดับ

ส่วนภาพที่เขียนไว้ตามฝาผนังเป็นตำราของหมวดวิชาต่างๆ เช่น แพทย์ศาสตร์ ดาราศาสตร์ อักษรศาสตร์ รวมทั้งความรู้ทางพุทธศาสนา สุภาษิต นิยายทำเนียบสมณศักดิ์ พัดยศ ตราตำแหน่ง และทำเนียบหัวเมืองปักษ์ใต้ ฝ่ายเหนือตลอดจนขนบธรรมเนียม แบบแผน และกระบวนพยุหยาตรา ทำให้วัดพระเชตุพนเปรียบเสมือนมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกของไทย และ เหตุที่รัชกาลที่ 3 ทรงโปรดให้รวบรวมความรู้ต่าง ๆ ไว้ที่วัดนี้ อาจเป็นเพราะพระองค์ทรงวิตกว่าวิทยาการต่าง ๆ ของไทยจะสูญหายไป เพราะคนไทยมีนิสัยหวงแหนวิชา และอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยมากขึ้น เกรงว่าคนไทยจะหันไปสนใจความรู้ใหม่จนลืมความรู้เก่า อาจทำให้เอกลักษณ์ของไทยถูกทำลาย

- พ.ศ. 2380 มีการปลูกฝีกันโรคฝีดาษ โดยแพทย์มิชชันนารีชาวอเมริกัน นับได้ว่าเป็นการเริ่มต้นด้านวิชาการแพทย์สมัยใหม่ในประเทศไทย ในปี

เดียวกันนี้เอง หมอบรัดเลย์ตั้งโรงพิมพ์และคิดทำตัวอักษรไทยได้สำเร็จ โดยส่งไปทำตัวพิมพ์ที่เมืองนอก จนถึง พ.ศ. 2384 จึงหล่อตัวพิมพ์อักษรไทยได้ในประเทศไทย

การพิมพ์หนังสือไทยในสมัยนี้ ส่วนมากพวกมิชชันนารีใช้พิมพ์หนังสือสอนศาสนา ปรากฏว่าใช้ในราชการเพียงครั้งเดียว คือ พ.ศ. 2382 รัชกาลที่ 3 จ้างโรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ พิมพ์ประกาศห้ามสูบฝิ่น เป็นใบปลิว 9,000 ฉบับ

รัชกาลที่ 4 ขณะนั้นทรงผนวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศฯ ทรงเห็นประโยชน์ของการพิมพ์หนังสือมาก จึงโปรดให้สั่งเครื่องพิมพ์มาตั้งไว้ที่วัดบวรนิเวศฯ นับเป็นโรงพิมพ์แห่งแรกของไทย ทรงพิมพ์หนังสือทางพุทธศาสนา จนมาถึงรัชกาลที่ 4 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงพิมพ์หลวงเพื่อใช้ในราชการ

- พ.ศ. 2385 มีการออกหนังสือพิมพ์เป็นครั้งแรก ชื่อ “บางกอกกาเลนเดอร์” (Bangkok Galender)
- พ.ศ. 2387 ออกหนังสือพิมพ์ไทยรายเดือนชื่อ “บางกอกรีคอร์เดอร์” (Bangkok Recorder)

4.2 ระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ (พ.ศ. 2394-2411)

เริ่มต้นเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการศึกษาไทย ซึ่งเดิมเป็นการศึกษาแบบ อรูปนัย มาเป็นการศึกษาแบบรูปนัย มีความคิดริเริ่มปฏิรูปการศึกษาตามแบบอย่างชาวตะวันตก

รัชกาลที่ 4 ทรงสนพระทัยในความรู้ของชาวตะวันตก สมัยที่ทรงผนวชได้เชิญมิชชันนารีฝ่ายโรมันคาธอลิค และโปรเตสตันท์มาบรรยายเรื่องศาสนาคริสเตียน ทรงศึกษาภาษาละตินจากมิชชันนารีชาวฝรั่งเศส คือ สังฆราชปาเลกัว (Pallegoix) และทรงศึกษาภาษาอังกฤษ เลข ภูมิศาสตร์ ดาราศาสตร์ และวิชาการพิมพ์จากมิชชันนารีอเมริกัน พระองค์ทรงเผยแพร่ความรู้สมัยใหม่โดยปริยายในการแสดงพระธรรมเทศนา และพิมพ์ตัวหนังสือออกเผยแพร่แก่คนไทย

ในสมัยนี้วัดบวรนิเวศวิหารกลายเป็นศูนย์กลางของการศึกษาเล่าเรียนและเผยแพร่ความคิดสมัยใหม่ (ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. 2379 ขณะดำรงพระยศเป็นสมเด็จเจ้าฟ้ามงกุฎ) ซึ่งนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 เป็นต้นมา ศูนย์กลางการศึกษาสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น อยู่ในพระบรมมหาราชวัง และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

เหตุการณ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาไทยในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ

- รัชกาลที่ 4 ทรงสนพระทัยการศึกษาความรู้สมัยใหม่อย่างกว้างขวาง
- ทรงตระหนักในอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตกว่าเป็นภัยต่อประเทศชาติทรงเห็นว่าถึงเวลาแล้วต้องปรับปรุงการศึกษาให้ทันสมัย รัชกาลที่ 4 จึงได้เผยแพร่ความรู้สมัยใหม่ด้วยพระองค์เองตั้งแต่ยังทรงผนวช
- ทรงริเริ่มธรรมยุตินิกาย
- ประกาศตั้งโรงพิมพ์หลวง
- ปี พ.ศ.2405 ได้จ้างนาง แอนนา เลียว โนเวนส์ เป็นครูสอนภาษาอังกฤษในวัง และตั้งโรงเรียนขึ้นในพระบรมมหาราชวัง

ข. การศึกษาไทยภายใต้การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช และระบอบประชาธิปไตย

1. การศึกษาไทยภายใต้การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช (พ.ศ. 2411-2475) แบ่งออกเป็น 2 สมัย คือ

1.1 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453) แบ่งออกเป็น 2 ระยะคือ

- ก่อนตั้งกระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการ) พ.ศ. 2411-2435
- หลังตั้งกระทรวงธรรมการ พ.ศ. 2435-2453

1.2 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468) และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2475) แบ่งออกเป็น 3 ระยะคือ

- ต้นสมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2453-2459)
- ปลายสมัยรัชกาลที่ 6 และต้นสมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2459-2469)
- ปลายสมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2469-2475)

2. การศึกษาไทยภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ. 2475 ปัจจุบัน) แบ่งเป็น 2 ระยะคือ

- หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง-ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2475-2493)

2.1 เริ่มต้นแนวคิดใหม่ในการจัดการศึกษา-ปัจจุบัน (พ.ศ. 2494-ปัจจุบัน)

3. การศึกษาไทยภายใต้การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช (พ.ศ. 2411-2475)

3.1 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453)

การเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม การปกครอง การคลัง และด้านการศาล รวมถึงอิทธิพลภายนอกประเทศ การเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นจำแนกออกได้ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของการศึกษาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง ในปี พ.ศ.2414 นับเป็นโรงเรียนแรกที่มีขึ้นตรงตามศัพท์ “โรงเรียน” คือมีลักษณะแตกต่างจากโรงเรียนแผนโบราณหรือโรงเรียนวัด มีสถานที่ซึ่งจัดไว้โดยเฉพาะ มีฆราวาสเป็นครู ทำการสอนตามเวลาที่กำหนด วิชาที่สอนมี ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ และวิชาอื่น ๆ ที่ไม่เคยสอนในโรงเรียนแผนโบราณ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้กุลบุตรมีความรู้ความสามารถพอที่จะเข้ารับราชการได้

การจัดตั้งโรงเรียนแผนใหม่นับเป็นการเปลี่ยนแปลงการศึกษาด้านรูปแบบของการจัดการศึกษา เป็นการศึกษาแบบรูปนัย (Formal Education) นับตั้งแต่ พ.ศ.2414เป็นต้นมา การศึกษาได้เปลี่ยนรูปแบบเป็นการศึกษาแบบรูปนัย ตามลำดับ เช่น

- พ.ศ. 2414 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เรียบเรียง “หนังสือแบบเรียนหลวง” สำหรับเป็น “หลักสูตรวิชาชั้นต้น” ทำให้การเรียนการสอนเริ่มต้นมีแบบแผนรัดกุมยิ่งขึ้น
- พ.ศ. 2427 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คิดแบบวิธีไล่หนังสือไทย (การสอบไล่หรือการวัดผลการศึกษา) ขึ้นเป็นครั้งแรก
- พ.ศ. 2428 กำหนดหลักสูตรประโยค 1 และประโยค 2 นับเป็นการเริ่มต้นปรับปรุงหลักสูตรอย่างมีแบบแผนรัดกุมยิ่งขึ้นเป็นครั้งแรก

- พ.ศ. 2438 มีการปรับปรุงหลักสูตรอีกครั้งหนึ่ง มีการแบ่งขั้นตอนของการศึกษาไว้อย่างชัดเจนและเป็นการเริ่มต้นของการกำหนดระบบโรงเรียนไว้อย่างชัดเจน

- พ.ศ. 2441 จัดทำโครงการศึกษาฉบับแรก และมีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

ภายหลังที่มีการนำโครงการศึกษาฉบับ พ.ศ.2411 แล้วมีการปรับปรุงแก้ไขโครงการศึกษา และหลักสูตร 3 ครั้ง คือ พ.ศ. 2445, พ.ศ. 2450 และ พ.ศ. 2452

การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา จำแนกออกเป็น 2 ประเด็นคือ

- วัตถุประสงค์ทางด้านนักเรียนหรือบุคคลที่จะมีโอกาสได้รับการศึกษาจัดการศึกษาเพื่อใคร

- วัตถุประสงค์ทางด้านการนำเอาผลของการศึกษาไปใช้พิจารณาว่าผลของการศึกษานำไปใช้เพื่อประโยชน์อะไร

วัตถุประสงค์ทางด้านนักเรียนหรือบุคคลที่จะมีโอกาสได้รับการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ระยะคือ

- ระยะแรก คือการจัดการศึกษาภายในพระบรมมหาราชวัง (พ.ศ.2414-2427) โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ การจัดการศึกษาสำหรับบุตรหลานของเจ้านายและข้าราชการเท่านั้น

- ระยะที่สอง คือการจัดการศึกษาสำหรับปวงชน (พ.ศ.2427-2453) โดยมีวัตถุประสงค์ คือการขยายการศึกษาออกไปให้กว้างขวาง เพื่อประชาชนทุกคนได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนอย่างทั่วถึง

- พ.ศ. 2427 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นเป็นแห่งแรกที่วัดมหรรณพาราม

- พ.ศ. 2429 มีโรงเรียนในกรุงและหัวเมืองรวม 34 แห่ง ครู 81 คน นักเรียน 1,994 คน โรงเรียนในพระนครมีชื่อเสียง 5 แห่งคือ โรงเรียนพระตำหนักสวน

กุหลาบ โรงเรียนมหาธาตุวิทยาลัย โรงเรียนสราญรมย์ โรงเรียนสุนันทาลัย และโรงเรียนแผนที่ โรงเรียนเหล่านี้ สังกัดกรมศึกษาธิการ ซึ่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2430

- พ.ศ. 2431 หลังจากตั้งกรมศึกษาธิการในปี พ.ศ. 2530 ในปีต่อมาได้มี คำสั่งยกเลิกการใช้ "แบบเรียนหลวง 6 เล่ม" ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ให้ใช้ "แบบเรียนเร็ว" ของกรมศึกษาธิการ

- พ.ศ. 2432 ตั้งโรงเรียนแพทย์ขึ้น เรียกว่า โรงเรียนแพทยากร

- พ.ศ. 2435 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีประกาศตั้งโรงเรียนมูลศึกษาขึ้นในวัดทั่วไป เพื่อขยายการเรียนหนังสือไทยให้แพร่หลายและเป็นแบบแผนยิ่งขึ้น และตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูเป็นครั้งแรก

- พ.ศ. 2437 กรมขุนดำรงราชานุภาพ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ) ทรงเรียกร้องให้จัดตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ทำให้มีโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเกิดขึ้น ภายใต้การดูแลของกระทรวงมหาดไทย (ในปี พ.ศ. 2453 ได้เปลี่ยนเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใน พ.ศ. 2459)

- พ.ศ. 2439 ตั้งโรงเรียนราชวิทยาลัยขึ้นที่บ้านสมเด็จเจ้าพระยา จัดเป็น โรงเรียนประจำสอนภาษาไทย ภาษาอังกฤษ อบรมนักเรียนตามวิธีการของประเทศตะวันตก เพื่อส่งไปศึกษาต่อในยุโรป และเข้ารับราชการในกระทรวงต่าง ๆ

- พ.ศ 2444 จัดตั้งโรงเรียนบำรุงสตรีวิชา

- พ.ศ. 2446 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนราชินี

- พ.ศ. 2450 มีการเปิดแผนกฝึกหัดครูหญิงขึ้นเป็นครั้งแรกที่โรงเรียนมัธยมสตรีวิทยา

การเปลี่ยนแปลงทางด้านหน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มปฏิรูปการศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2414 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นในพระบรมมหาราชวัง และกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ มีการเปลี่ยนแปลงหน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา ดังนี้

ก่อนตั้งกระทรวงธรรมการ (พ.ศ. 2411 – 2435) มีหน่วยงานที่ทำหน้าที่ รับผิดชอบจัดการศึกษา 3 หน่วยงานคือ

- กรมธรรมการ หรือ กรมธรรมการสังฆการี เป็นหน่วยงานเดิมที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ทำหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษาทางฝ่ายพุทธจักร มีหน่วยงานในสังกัด 2 หน่วยงาน คือ กรมสังฆการี และกรมราชบัณฑิต
- กรมพระอาลักษณ์ ข้าราชการในกรมนี้มีหน้าที่สอนหนังสือไทย สอนคิดเลข และขนบธรรมเนียมราชการ
- กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ในระยะแรกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงบังคับบัญชาและฝึกอบรมข้าราชการที่จะเข้าทำการในกรมทหารมหาดเล็กฯ ด้วยพระองค์เอง ต่อมาทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ดำรงตำแหน่งแทน

โรงเรียนที่อยู่ในสังกัดกรมมหาดเล็กฯ มี 5 แห่งคือ

- โรงเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหาร
- โรงเรียนนายทหารมหาดเล็กที่ตำหนักสวนกุหลาบ
- โรงเรียนทำแผนที่
- โรงเรียนของพระเจ้าลูกยาเธอ
- โรงเรียนพระปริยัติธรรม

ในปี พ.ศ. 2414 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงแห่งแรก เป็นโรงเรียนสอนภาษาไทย หรือโรงเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ทำหน้าที่เป็นอาจารย์ใหญ่ เมื่อครั้งเป็นหลวงสาระประเสริฐ ได้เรียบเรียง “หนังสือแบบเรียนหลวงขึ้น 6 เล่ม ได้แก่ มูลบทบรรพกิจ วาหนิติ์นิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ และ พิศาลการัณต์ ใช้เป็น “หลักสูตรวิชาชั้นต้น”

- ปี พ.ศ. 2427 ได้จัดให้มีการสอบไล่ขึ้นเป็นครั้งแรก ที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ซึ่งขณะนั้นได้ปรับปรุงเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนแล้ว ข้าหลวงเป็นผู้สอบความรู้นักเรียน ตั้งแต่มูลบทบรรพกิจไปจนจบพิศาลการันต์ ผู้สอบผ่านจะได้ประกาศนียบัตร
- ในปีนี้ได้จัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นตามวัดหลายแห่ง แห่งแรกคือ โรงเรียนวัดมหรรพาราม

- ในปี พ.ศ. 2430 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกรมศึกษาธิการ เพื่อรวบรวม ข้าราชการ และงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาไว้ด้วยกัน และให้โอนโรงเรียนซึ่งอยู่ในสังกัดกรมทหารมหาดเล็กฯ มาอยู่ในสังกัดกรมศึกษาธิการ มีโรงเรียนในสังกัดกรมศึกษาธิการทั้งหมด 34 แห่ง เป็นโรงเรียนส่วนกลาง 5 แห่งคือ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ โรงเรียนมหาธาตุวิทยาลัย (โรงเรียนพระปริยัติธรรม เดิม) โรงเรียนสราญรมย์ (โรงเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหาร เดิม) โรงเรียนสุนันทาลัย และโรงเรียนแผนที่ เป็นโรงเรียนในส่วนภูมิภาค 29 แห่ง

- ปี พ.ศ. 2432 (ร.ศ. 108) ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง “กรมธรรมการ” ทำหน้าที่บังคับบัญชากิจการที่เกี่ยวข้องในพระสงฆ์ และบังคับบัญชาการโรงเรียน และโรงพยาบาลทั่วราชอาณาเขต

หลังตั้งกระทรวงธรรมการ (พ.ศ. 2435-2453)

- ปี พ.ศ. 2435 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกระทรวงธรรมการ เป็นหน่วยงานบริหารราชการส่วนกลาง แบ่งออกเป็น 5 กรมคือ

- กรมธรรมการกลาง
- กรมศึกษาธิการ
- กรมพยาบาล
- กรมพิพิธภัณฑ์
- กรมสังฆการี

- ปี พ.ศ. 2441 ได้มีการจัดทำโครงการศึกษาชาติ โดยรวบรวมความเห็นของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ต่อมาดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว. เปีย มาลากุล) นับเป็นขั้นแรกของการกำหนดแบบแผน หรือแผนหลักเป็นแผนการ (Plan) ที่ใช้เป็น หลักฐานในการจัดการศึกษาของชาติไทย

- ปี พ.ศ. 2447 จัดตั้ง “สามัคคยาจารย์สมาคม” เป็นองค์การวิชาชีพทางการศึกษา” (Professional Organization) แห่งแรกที่ริเริ่มจัดตั้งโดยคณะครูอาจารย์หรือบุคคลที่มีอาชีพเกี่ยวกับการจัดการศึกษา ไม่ได้เป็นหน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่จัดการศึกษาโดยตรง แต่มีส่วนช่วยเหลือด้านการฝึกหัดครู และการจัดตั้งสโมสรต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ เช่น สโมสรช่าง สโมสรกรีฑาและดนตรี สโมสรผู้สอนวิชาภาษาอังกฤษ ต่อมาสามัคคยาจารย์สมาคมได้พัฒนามาเป็น คุรุสภา

- ปี พ.ศ.2450 มีการเปิดแผนกฝึกหัดครูหญิงขึ้นเป็นครั้งแรกที่โรงเรียนมัธยมสตรีวิทยา (นับเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาสตรีแห่งแรกที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้น) มีการปรับปรุงหลักสูตรในระดับต่าง ๆ ทั้งสายสามัญและสายวิสามัญ

- ปี พ.ศ. 2452 มีการปรับปรุงหลักสูตร และเพิ่ม "ชั้นมัธยมสูง" ต่อจากชั้นมัธยมศึกษา นับเป็นความรู้เทียบเท่าชั้นต้นของมหาวิทยาลัย

1.2 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468) และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2475)

เหตุการณ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาไทยสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 แบ่งออกเป็น 3 ระยะคือ

- ต้นสมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2453-2459)
- ปลายสมัยรัชกาลที่ 6 และต้นสมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2459-2469)
- ปลายสมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2469-2475)

ต้นสมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2453-2459) มีเหตุการณ์สำคัญ ๆ เกิดขึ้นดังนี้

- ประกาศตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของรัชกาลที่ 5 เป็นการปรับปรุงโรงเรียนข้าราชการพลเรือนเดิม เพื่อให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น และเพื่อเป็นพระราชานุสรณ์แด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ นอกจากการฝึกหัดวิชาข้าราชการพลเรือนสำหรับกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงนครบาลแล้ว สมควรขยายโรงเรียนให้กว้างขวางออกไป สำหรับส่งคนไปรับราชการทุกกระทรวงทบวงกรม

- ประกาศตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2459 ให้ขึ้นอยู่ในสังกัดกระทรวงธรรมการ ปีแรกมี 4 คณะคือ คณะแพทย์ศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์

- การปรับปรุงส่วนราชการของกระทรวงธรรมการระหว่างปี พ.ศ.2453-2459

- ปรับปรุงโครงการศึกษาชาติ ระหว่าง พ.ศ. 2453-2459 มีการแก้ไขและปรับปรุงโครงการศึกษาชาติ 2 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 ปี พ.ศ. 2456 ประกาศใช้โครงการศึกษา พ.ศ. 2456

ครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 2458 ประกาศใช้โครงการศึกษา พ.ศ. 2458

- ปี พ.ศ. 2454 ตั้งกองลูกเสือขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย กระทรวงธรรมการ กำหนดวิชาลูกเสือในหลักสูตรของโรงเรียน

ปลายสมัยรัชกาลที่ 6 และต้นสมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2459-2469) มีเหตุการณ์สำคัญ ๆ เกิดขึ้น ดังนี้

- ระหว่างปี พ.ศ. 2459-2469 ปรับปรุงส่วนราชการในกระทรวงธรรมการ 6 ครั้ง ปี พ.ศ. 2469 โปรดเกล้าฯ ให้โอนกรมธรรมการมาขึ้นกับกระทรวงศึกษาธิการตามเดิม

- ปี พ.ศ. 2461 ประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ มีสาระสำคัญคือ โรงเรียนราษฎร์ทุกแห่งจะต้องจดทะเบียนและอยู่ในความควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของเจ้าหน้าที่การศึกษา ซึ่งกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ

- ปี พ.ศ. 2461 ปรับปรุงข้อบังคับลักษณะปกครองลูกเสือ เพื่อให้การลูกเสือเป็นระเบียบยิ่งขึ้น

- ปี พ.ศ.2463 จัดตั้งกรมตำราทำหน้าที่ตรวจและแต่งแบบเรียน จัดตั้งห้องสมุดประชาชนและจัดให้มีที่จำหน่ายแบบเรียน

- ปี พ.ศ. 2464 ปรับปรุงโครงการศึกษาแห่งชาติ

- เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2464 ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา ฉบับแรก

- ปี พ.ศ. 2465 สภากาชาดไทยจัดตั้งอนุสภากาชาด โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อเกลี้ยกล่อมเด็กให้เป็นสมาชิก ปลูกฝังให้เป็นผู้มีเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ เด็กที่เป็นสมาชิก คือเด็กหญิง-ชาย ที่มีอายุระหว่าง 7-17 ปีบริบูรณ์

- ปี พ.ศ. 2468 ต้นสมัยรัชกาลที่ 7 เริ่มต้นโครงการสุขาภิบาลในโรงเรียน เป็นโครงการทดลองของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ มีจุดมุ่งหมาย คือ มุ่งฝึกหัดให้เด็กเข้าใจการสุขาภิบาลและการสาธารณสุข ระยะเริ่มแรกได้รับความช่วยเหลือจากสภากาชาดไทย จัดเจ้าหน้าที่อนามัยมาร่วมปฏิบัติการ กระทรวงศึกษาธิการจัดเจ้าหน้าที่ แพทย์สุขาภิบาล โรงเรียนออกตรวจรักษาอนามัยของนักเรียน

ปลายสมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2467-2475) มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นดังนี้

- ปี พ.ศ. 2471 ปรับปรุงระเบียบและหลักสูตรการฝึกหัดครู และหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนที่มีอุปนิสัยและความสามารถต่างกันได้เลือกเรียนตามความสมัครใจ และช่วยให้นักเรียนชั้นประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.7-ม.8) มีความพร้อมด้านวิชาการที่จะศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา

- ปี พ.ศ. 2471 ปรับปรุงวิธีการดำเนินการเกี่ยวกับการสอนวิชาพลศึกษา และโอนงานจัดการสอนพลศึกษาตามโรงเรียนต่าง ๆ ไปขึ้นตรงต่อกรมวิสามัญศึกษา

- ปี พ.ศ. 2473 ได้ตั้งกรมวิชาการ โดยรวมงานของกรมตำราและงานแผนกอื่น ๆ บางแผนกเข้าด้วยกัน

ยกเลิกเก็บเงินศึกษาพลี (เงินที่เก็บจากชายฉกรรจ์ ทุกคนที่มีอายุระหว่าง 18-60 ปี เพื่อนำไปใช้จ่ายในกิจการของโรงเรียนประชาบาล) และให้กระทรวงการคลังมหาสมบัติจ่ายเงินปีละ 3 ล้านบาทแทนเงินจำนวนนี้

- ปี พ.ศ. 2474 ปรับปรุงกระทรวงธรรมการ เพื่อให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศ โดยการยุบกรมสามัญศึกษา และกรมวิสามัญศึกษา กิจการทั้งปวง ให้ขึ้นตรงต่อกรมศึกษาธิการ

- ปี พ.ศ. 2475 แก้ไขระเบียบว่าด้วยการควบคุมแบบเรียน เพื่อส่งเสริมการแต่งแบบเรียนให้ดีและมีมากขึ้น โรงเรียนจะเลือกใช้แบบเรียนเล่มใดก็ขอความเห็นชอบของเจ้าหน้าที่เป็นปี ๆ ไป หากผู้ใดประสงค์จะพิมพ์แบบเรียนสำหรับใช้ในโรงเรียน ให้ส่งกระทรวงตรวจอนุมัติเท่านั้น

วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 คณะราษฎร์เข้ายึดอำนาจเปลี่ยนระบอบการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย

2. การศึกษาไทยภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ.2475-ปัจจุบัน) แบ่งออกเป็น 2 ระยะคือ

1. หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง-ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2475-2493)

2. สมัยเริ่มต้นแนวคิดใหม่ในการจัดการศึกษาปัจจุบัน(พ.ศ. 2 4 9 4 - ปัจจุบัน)

2.1 หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง-ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2475-2493)

เหตุการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ. 2475-2493

1. เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับแผนการศึกษาชาติ

ระหว่างปี พ.ศ. 2475-2488 มีการประกาศใช้แผนการศึกษา 2 ฉบับ คือ

- พ.ศ. 2475 ประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475
- พ.ศ. 2479 ประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479

2. การศึกษาขั้นมหาวิทยาลัย

- พ.ศ. 2476 ได้จัดตั้ง “มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง” โดยอาศัยพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2476
- พ.ศ. 2478 ประกาศใช้พระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช 2477 ทำให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งอยู่ในสังกัดกรมมหาวิทยาลัย กระทรวงธรรมการ ย้ายไปสังกัดสภามหาวิทยาลัย

3. การศึกษาฝ่ายโรงเรียนราษฎร์

- พ.ศ. 2479 ประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พุทธศักราช 2479

4. การศึกษาประชาบาลหรือการประถมศึกษา

- พ.ศ. 2476 รัฐบาลประกาศใช้ “พระราชบัญญัติระเบียบเทศบาล พุทธ-ศักราช 2475” กระทรวงธรรมการจัดการโอนโรงเรียนประชาบาลที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลให้เทศบาลบางจังหวัดไปจัดทำเอง
- พ.ศ. 2478 กระทรวงธรรมการได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาทั่วราชอาณาจักร ทำให้การจัดการศึกษาประชาบาลขยายไปทั่วทุกตำบลเป็นครั้งแรก

- พ.ศ. 2486 กระทรวงศึกษาธิการได้รับโอนการประถมศึกษาจากเทศบาลกลับมาดำเนินการอีกครั้งหนึ่ง

- พ.ศ. 2487 กระทรวงศึกษาธิการได้ทำความตกลงกับกระทรวงมหาดไทยเกี่ยวกับการโอนการประถมศึกษากลับไปให้เทศบาลจัดทำต่อไปตามเดิม

5. การมัธยมศึกษา เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับการมัธยมศึกษามีดังต่อไปนี้

- พ.ศ. 2475 กระทรวงธรรมการประกาศใช้ระเบียบการคัดเลือกนักเรียนด้วยการกำหนดอายุ ทำให้มีเกณฑ์สำหรับกำหนดอายุของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา คือ อายุระหว่าง 12-20 ปี

- พ.ศ. 2480 กระทรวงธรรมการได้กำหนดโครงการต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานทางการศึกษาสอดคล้องกับแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 ปรากฏว่า

1. มีการปรับปรุงหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2480

(1) มีการจัดตั้งโรงเรียนมัธยมวิสามัญเกษตรกรรมขึ้น 2 แห่ง ที่จังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดสงขลา

- พ.ศ. 2481 ได้เปิดการสอนหลักสูตรแผนกอุดมศึกษาขึ้น ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เพื่อช่วยให้นักเรียนนักเรียนที่ต้องการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา และเป็นผลอันสืบเนื่องมาจากประกาศใช้แผนการศึกษาชาติพ.ศ 2479 อีกด้วย

6. ผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายการบริหารประเทศ เมื่อ พ.ศ.2476 รัฐบาลประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบเทศบาล พุทธศักราช 2475 ในปี พ.ศ. 2491 ประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2491 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวงการศึกษาหลายประการ เช่น โอนโรงเรียนประถมศึกษาบางส่วนให้เทศบาลเป็นผู้จัดการเร่งรัดเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่ มีผลทำให้มีการจัดตั้ง “กรมประชาศึกษา” (กรมสามัญศึกษา) ในปี พ.ศ.2494 (สมบูรณ์ พรรณนา ภพ, ม.ป.ป., หน้า 45-460)

2.1 สมัยเริ่มต้นแนวคิดใหม่ในการจัดการศึกษา-ปัจจุบัน (พ.ศ.2494-ปัจจุบัน)

เหตุการณ์เกี่ยวกับการศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ. 2494-ปัจจุบัน

- พ.ศ. 2494 ยกฐานะกองโรงเรียนประชาบาลเป็นกรมประชาศึกษา ประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติจัดตั้งโรงเรียนมัธยมสามัญศึกษา
- พ.ศ. 2495 จัดตั้งกระทรวงวัฒนธรรม
  จัดตั้งกรมวิชาการ
  จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์
- พ.ศ. 2497 ตั้งกรมฝึกหัดครู
- พ.ศ. 2499 พระราชบัญญัติสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติ พ.ศ. 2499
- พ.ศ. 2500 แบ่งภาคการศึกษา
- พ.ศ. 2501 ยุบกระทรวงวัฒนธรรม
- พ.ศ. 2502 พระราชบัญญัติสภาการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2502
- พ.ศ. 2503 ประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503
- พ.ศ. 2505 ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา (ฉบับที่ 3)
- พ.ศ. 2506 จัดตั้งสำนักงานวางแผนการศึกษา
- พ.ศ. 2509 โอนโรงเรียนประชาบาลไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด
- พ.ศ. 2515 ยุบรวมกรมสามัญศึกษากับกรมวิสามัญศึกษาเข้าด้วยกัน
- พ.ศ. 2517 จัดตั้งทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ
- พ.ศ. 2520 ประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 โดยมีจุดมุ่งหมายให้จัดการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อมุ่งสร้างเสริมคุณภาพของพลเมืองให้สามารถดำรงชีวิตและ ทำประโยชน์แก่สังคมไทย

ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 จัดการศึกษาเป็นระบบ 6: 3: 3 คือ ระดับประถมศึกษาจัดตอนเดียวใช้เวลาเรียน 6 ปี ระดับมัธยมศึกษาจัดสองตอน คือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี ทำให้การศึกษาภาคบังคับเหลือเพียง 6 ปี

- พ.ศ. 2521 ประกาศพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เป็นมหาวิทยาลัยเปิดของประเทศไทยแห่งที่สอง สอนโดยใช้สื่อทางไกล ได้แก่ สื่อวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และเอกสารที่นักศึกษาใช้ค้นคว้าด้วยตนเอง จึงมีความ

แตกต่างกับมหาวิทยาลัย รามคำแหง คือมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชไม่มีการจัดชั้นเรียนในมหาวิทยาลัย

- พ.ศ. 2522 มีพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 216 ตั้งกรมเพิ่มขึ้นในกระทรวงศึกษาธิการอีก 2 กรม คือ กรมการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อทำหน้าที่เกี่ยวกับการวางแผนพัฒนา อุดหนุน ส่งเสริม ประสานงาน ให้บริการ และดำเนินงานในด้านการศึกษานอกโรงเรียน กับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่เกี่ยวกับการวางแผนวิจัย กำหนด รักษาและเผยแพร่วัฒนธรรมแห่งชาติ

- พ.ศ.2524-2531 เป็นช่วงการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่เกิดขึ้นจำนวนมาก ได้แก่ วิทยาลัยหัวเฉียว (2524) วิทยาลัยคริสเตียน (2526) วิทยาลัยศรีโสภณ และวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล (2527) วิทยาลัยสยามบัณฑิต และวิทยาลัยรังสิต (2528) วิทยาลัยภาคกลาง วิทยาลัยมิชชั่น วิทยาลัยบัณฑิตพิษณุโลก และวิทยาลัยพยาบาลเซนต์หลุย (2529) วิทยาลัยบัณฑิตสกลนคร และวิทยาลัยเกษมบัณฑิต (2530) วิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และวิทยาลัยโยนก (2531) โดยในปีพ.ศ. 2527 ได้มีการยกฐานะสถาบันอุดมศึกษาเอกชนจากวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยขึ้นเป็นครั้งแรก คือ มหาวิทยาลัยพายัพ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ มหาวิทยาลัย หอการค้าไทย และมหาวิทยาลัยกรุงเทพ

- พ.ศ. 2532 จัดตั้งโรงเรียนตามโครงการพระราชดำริพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร โดยกรมสามัญศึกษาน้อมเกล้าฯถวาย โรงเรียนมัธยมศึกษาที่เปิดใหม่จำนวน 6 โรงเรียน ให้เป็นโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ คือ โรงเรียนมัธยมพัชรกิติยาภา จังหวัดนครพนม โรงเรียนมัธยมจุฑาวัชร จังหวัดกำแพงเพชร โรงเรียนมัธยมวัชเรศร จังหวัดสุราษฎร์ธานี โรงเรียนมัธยมจักรีวัชร จังหวัดสงขลา โรงเรียนมัธยมวัชรวีร์ จังหวัดฉะเชิงเทรา และโรงเรียนมัธยมบุษย์น้ำเพชร จังหวัดอุดรธานี

- พ.ศ. 2533 จัดตั้งโรงเรียนตามโครงการพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี คือโรงเรียนปิยชาติพัฒนา ที่เขาชะโงก ตำบลพรหมณี อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก เพื่อให้บุตรหลานของข้าราชการทหารและประชาชนที่อยู่ใกล้โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าได้เข้ารับการศึกษา

- พ.ศ. 2534 จัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาร่วมกับมหาวิทยาลัย ได้แก่ โรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์ (ระหว่างกรมสามัญศึกษากับมหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตศาลายา) และโรงเรียนธรรมศาสตร์คลองหลวงวิทยา (ระหว่างกรมสามัญศึกษากับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต)

- พ.ศ. 2535 ประกาศใช้พระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ฉบับที่ 2 (วิทยาลัยเกษมบัณฑิตและวิทยาลัยหัวเฉียว ได้รับการยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัย)

- พ.ศ. 2537 เป็นการเปลี่ยนแปลงวิทยาลัยครูเป็นสถาบันราชภัฏ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2537 วุฒิสภาผ่านความเห็นชอบเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2537 และประกาศใช้อย่างเป็นทางการในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2538 ทำให้เกิดสถาบันการศึกษาแห่งใหม่คือ สถาบันราชภัฏ ตั้งแต่วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2538 เป็นต้นไป

- พ.ศ. 2540 ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ 16 ซึ่งมี บทบัญญัติเกี่ยวกับการศึกษามากกว่ารัฐธรรมนูญทุกฉบับที่เคยมีมา โดยในมาตรา 81 บัญญัติให้รัฐต้องจัดให้มีกฎหมายเกี่ยวการศึกษาแห่งชาติอันทำให้เป็นปัจจัยสำคัญในการปฏิรูปการศึกษา

- พ.ศ. 2542 ประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่ถือเป็นกฎหมายการศึกษาฉบับแรกของประเทศไทยซึ่งจะมีส่วนผลักดันอย่างสำคัญ ในการปฏิรูปการศึกษาให้เกิด ผลสัมฤทธิ์ได้ในสหัสวรรษใหม่นี้ (สมหมาย จันทร์เรือง, 2544, หน้า 38-40)

1.3 พัฒนาการด้านการศึกษาของประเทศไทย

การศึกษาในประเทศไทยตั้งแต่เริ่มสถาปนาราชอาณาจักรไทย มีพื้นฐานเช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ ในแถบตะวันออก คือ วัดและวังเป็นสถาบันหลักในการจัดการศึกษา และการศึกษามีขอบเขตจำกัดเฉพาะชนชั้นสูงหรือคนบางกลุ่มเท่านั้น ภายหลังที่ประเทศไทยเริ่มเปิดรับวัฒนธรรมต่างชาติ เฉพาะอย่างยิ่งชาติตะวันตก จึงได้รับอิทธิพลการศึกษามาด้วย ซึ่งเห็นชัดเจนในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงปฏิรูปการศึกษาครั้งใหญ่ ทำให้การศึกษาของไทยพัฒนาสู่ความทันสมัยทัดเทียมกับอารยประเทศ และได้มีการสานต่อจากพระบาทสมเด็จพระ

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่งผลต่อการพัฒนาระบบการศึกษาของไทยให้ก้าวหน้าและมั่นคงยิ่งขึ้นที่สำคัญ ได้แก่ การเกิดมหาวิทยาลัยเป็นครั้งแรกและมีการขยายการศึกษาไปสู่มวลชนอย่างกว้างขวาง

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 เป็นระบอบประชาธิปไตย การศึกษาได้เข้ามาสู่ในระบบสากล รัฐธรรมนูญทุกฉบับต่างให้การรับรองสิทธิด้านการศึกษาของประชาชนไว้ด้วย แต่ที่เด่นชัด คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ที่มีบทบัญญัติให้จัดทำกฎหมายการศึกษาแห่งชาติ เพื่อเป็นกฎหมายที่รองรับการปฏิรูปการศึกษา ทั้งในด้านการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารการศึกษา การปรับปรุงกระบวนการจัดการศึกษา และมาตรการในการประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งทำให้เกิดพัฒนาการที่สำคัญ ได้แก่ การจัดตั้งกระทรวงใหม่ทางการศึกษา การจัดตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษา และสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา ที่มีผลให้การบริหารการศึกษา มีอิสระและคล่องตัว การเรียนการสอนเปลี่ยนแปลงใหม่ จากผู้สอนหรือ ครูเป็นศูนย์กลางเป็นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยมีการปฏิรูปวิชาชีพครูและปฏิรูปการเรียนรู้ อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการปฏิรูปการศึกษา และเกิดพัฒนาการทางการศึกษาอย่างต่อเนื่องไปสู่สหัสวรรษใหม่ (สมหมาย จันทร์เรือง, 2544, หน้า 6-7)

ประเทศไทยในอดีตกาล ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีได้พยายามปรับตัวและมีการพัฒนาการในทุก ๆ ด้านรวมทั้งด้านการศึกษา เพื่อสามารถแข่งขันในประชาคมโลกได้ ดังจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงดังต่อไปนี้

สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พ.ศ.2054) ได้มีการตัดสินใจเป็นครั้งแรกว่า ต้องมีการปรับตัวเพื่อทำการค้ากับประเทศโปรตุเกส ยอมให้โปรตุเกสเช่าที่เมืองมะละกาของไทย ในขณะนั้นเพื่อทำการค้าขาย

สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ.2147) ทรงยอมให้ฮอลันดา (เนเธอร์แลนด์) เข้ามาติดต่อค้าขาย

สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ.2205) ได้รับคอนสแตนติน เยรากี ฟอลคอน พ่อค้าสัญชาติกรีก เข้ามาช่วยบริหารประเทศ ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาวิชาเยนทร์

สมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงตัดสินพระทัยเปลี่ยนแปลงรูปแบบระบบการบริหารราชการอย่างสำคัญ โดยนำรูปแบบตะวันตกเข้าใช้

แทนระบบจตุสดมภ์ (เวียง วัง คลัง นา) มีการจัดตั้งกระทรวง 12 กระทรวง ซึ่งเป็นทางแยกสำคัญไปสู่การพัฒนาประเทศ

ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปีพ.ศ.2475 การจัดการศึกษาในประเทศไทย ได้ยึดถือ "โครงการศึกษา" ซึ่งประกาศเป็นพระบรมราชโองการ และมีฐานะเป็นกฎหมายเป็น แนวทางการจัดการศึกษามาตั้งแต่ พ.ศ. 2441 (รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ต่อมา เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด จึงได้มีการจัดการศึกษาตามแนวรัฐธรรมนูญ โดยยึดถือ "แผนการศึกษาชาติ" หรือ "แผนการศึกษาแห่งชาติ" และกฎหมายการศึกษา เฉพาะเรื่องต่าง ๆ ตลอดจนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ เป็นแนวทางในการจัดการศึกษา

เมื่อเปลี่ยนการปกครองใหม่ ๆ รัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ได้กำหนดแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2475 ซึ่งมีจุดมุ่งหมายดังต่อไปนี้

ก) ให้พลเมืองไทยได้รับการศึกษาพอเหมาะแก่อัตภาพของตน คือ พอสมควรแก่ปัญญาและทุนทรัพย์

ข) จัดการศึกษาทั้งสามส่วนให้พอเหมาะกัน คือ จริยศึกษา อบรมให้มีศีลธรรมอันดีงาม เห็นประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าส่วนตน พุทธิศึกษา ให้มีปัญญาความรู้ความสามารถ พลศึกษา ฝึกหัดให้เป็นผู้มีร่างกายแข็งแรง อนามัยสมบูรณ์ มีน้ำใจเป็นนักกีฬา

ค) ให้การศึกษาทั้งสายสามัญและสายวิสามัญ เพื่อประกอบอาชีพให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง สามัญศึกษา ประกอบด้วยชั้นประถม 1-4 มัธยมต้น 1-4 และมัธยมปลาย 5-8 วิสามัญศึกษา จัดสอนวิชาชีพ เช่น กสิกรรม หัตถกรรม และพาณิชยกรรม ต่อมา เมื่อพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ได้เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการประกาศใช้ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2479 ซึ่งได้กำหนดความมุ่งหมายไว้ว่า "ให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาเพื่อจะได้ทำหน้าที่พลเมืองตามระบอบรัฐธรรมนูญได้เต็มที่" โดย

ก) เปลี่ยนแปลงชั้นเรียนสายสามัญศึกษา ให้ชั้นมัธยมปลายจบเพียงมัธยมปีที่ 6 แทนที่จะเป็นมัธยมปีที่ 8 สำหรับผู้ที่ประสงค์จะเรียนต่อขั้นอุดมศึกษา จัดให้มีชั้นเตรียมอุดมศึกษาขึ้น

ข) จัดอาชีวศึกษา ไว้รับนักเรียนเมื่อจบชั้นประโยคประถม มัธยมต้น (มัธยมปีที่ 3) และมัธยมปลาย (มัธยมปีที่ 6)

พัฒนาการของการศึกษาไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

ในช่วงห้าทศวรรษแห่งการครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ระหว่างปี พ.ศ. 2489-2539 เป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยได้พัฒนาการศึกษาเป็นอันมากทั้งด้านปรัชญา แนวคิด โครงสร้างระบบการศึกษา ระบบการบริหารการศึกษา หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

ระยะแรกที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เถลิงถวัลย์ราชสมบัติ ประเทศไทยอยู่ในช่วงของการพัฒนาประเทศหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ระยะนั้นนานาประเทศได้พยายามหาวิธีป้องกันและระงับสงครามที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ตลอดจนแสวงหาความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ในปีพ.ศ.2490 ได้มีการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติ ประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกในปีดังกล่าว

ในช่วงห้าปีแรกของการครองราชย์ ประเทศไทยยังคงใช้แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 ซึ่งกำหนดความมุ่งหมายไว้ว่า “ให้พลเมืองทุกคนได้รับการเลือกเพื่อจะได้ทำหน้าที่พลเมืองตามระบอบรัฐธรรมนูญได้เต็มที่” และนับตั้งแต่เสด็จขึ้นครองราชย์จนถึงก่อนมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งอยู่ในช่วงพ.ศ.2489-2503 ได้ประกาศใช้แผนการศึกษาชาติเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาดังต่อไปนี้

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2494 กำหนดไว้ว่า “รัฐมีความมุ่งหมายให้พลเมืองได้รับการศึกษาพอเหมาะแก่อัตภาพ” กล่าวคือให้บุคคลได้รับการศึกษาตามควรแก่สติปัญญาและทุนทรัพย์ แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ กำหนดเพียง “ให้พลเมืองได้รับการศึกษา” โดยมิได้เน้นคำว่า “ทุกคน” เนื่องจากเริ่มมีการขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น 7 ปี ซึ่งรัฐจะขยายไปพร้อมกันทีเดียวทั้งหมดไม่ได้ จึงไม่อาจเน้นจัดการศึกษา “ให้พลเมืองทุกคน” ได้เหมือนแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับก่อน ๆ

แผนการศึกษาชาติพ.ศ.2494 กำหนดองค์แห่งการศึกษาเป็นแนวการจัดการศึกษาเพิ่มขึ้นเป็น 4 ประการ คือ จริยศึกษา พลศึกษา พุทธิศึกษา และหัตถศึกษา และแบ่งการศึกษาเป็น 5 ระดับ คือการศึกษาขั้นอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา เตรียมอุดมศึกษา และอาชีวศึกษาชั้นสูงและอุดมศึกษา นอกจากนี้ยังได้จัดการศึกษาพิเศษและการศึกษาผู้ใหญ่ โดยจะมีจุดมุ่งหมายให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ และมุ่งส่งเสริมอาชีพความเป็นอยู่ของประชาชนให้สูงขึ้น

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 หลังจากการปฏิวัติในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2501 คณะปฏิวัติได้ปรับปรุงแผนการศึกษาแห่งชาติให้สอดคล้องกับนโยบายที่กำหนดไว้

พ.ศ. 2502 คณะปฏิวัติประกาศตั้งสภาการศึกษาแห่งชาติ โดยออกเป็นพระราชบัญญัติสภาการศึกษาแห่งชาติ และมอบหมายให้ปรับปรุงแผนการศึกษานำเสนอคณะรัฐบาล

ต่อมารัฐบาลได้ประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2503 ซึ่งเป็นแผนฉบับแรกที่ใช้คำว่า “แห่งชาติ” จัดทำขึ้นเพื่อสนองความต้องการของบุคคลและสังคมโดนสอดคล้องกับแผนเศรษฐกิจและแผนการปกครองประเทศ

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2503 กำหนดว่า “รัฐมีความมุ่งหมายให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาตามควรแก่เอกัตภาพ” ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญ เพราะแผนนี้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องหาทางสนับสนุนบุคคลที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ให้ได้เรียนสูงสุดตามควรแก่สติปัญญาความสามารถ

การจัดการศึกษาในแผนนี้กำหนดให้มีองค์สี่คล้ายคลึงกับแผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2494 โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 4 ระดับ คือ อนุบาลศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา โดยมุ่งขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น 7 ปี แต่มิได้บังคับทุกท้องที่ พยายามขยายการศึกษาด้านอาชีวศึกษาให้กว้างขวางเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนระดับกลางสายอาชีพเพื่อพัฒนาประเทศสนับสนุนให้ผู้มีความสามารถได้เรียนต่อในระดับสูง รวมทั้งมีการจัดการศึกษาพิเศษและการศึกษาสงเคราะห์ให้แก่ผู้ด้อยโอกาสด้วย

แนวคิดและนโยบายในการจัดการศึกษาในช่วงพ.ศ.2504-2539

ระยะที่ 1 (พ.ศ.2504-2509)

ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2504 รัฐบาลได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) โดยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ พ.ศ.2504-2506 และ พ.ศ. 2507-2509 ในระยะแรกนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและแผนพัฒนาการศึกษายังมีการประสานสัมพันธ์กันน้อยมาก เนื่องจากการพัฒนาการศึกษาอยู่ในความรับผิดชอบของสภาการศึกษาแห่งชาติส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจอยู่ในความรับผิดชอบของสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติรับผิดชอบ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังได้รวมแผนพัฒนาสังคมในด้านสาธารณูปการ ประชาสงเคราะห์และสาธารณสุขไว้ด้วย แต่ไม่ได้กำหนดนโยบายและโครงการพัฒนาการศึกษาไว้เพียงแต่กำหนดยอดวงเงินงบประมาณที่จะใช้ในการจัดการศึกษาเท่านั้น

สำหรับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ได้ผนวกเป็นส่วนหนึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ระยะที่ 2 เนื่องจากรัฐบาลเห็นว่าการพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจและสังคมจะไม่บรรลุผล ถ้าหากประชาชนยังขาดการศึกษา การวางแผนพัฒนาการศึกษาและแผนพัฒนาการเศรษฐกิจจึงจำเป็นต้องประสานกันและมีส่วนสนับสนุนซึ่งกันและกัน

ระยะที่ 2 (พ.ศ.2510-2514)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510-514) มุ่งที่จะเพิ่มรายได้ และยกระดับมาตรฐานการครองชีพของประชาชนให้สูงขึ้น และเพิ่มสาระสำคัญ คือ มุ่งเน้นความสำคัญของการพัฒนาสังคมเพื่อให้ระบบสังคมเจริญก้าวหน้าควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ให้ความสำคัญด้านพัฒนากำลังคนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการวางแผนการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการด้านกำลังคน

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510-2514) ได้กำหนดนโยบายส่วนรวมในการพัฒนาการศึกษาไว้โดยมีสาระสำคัญคือ จัดการศึกษาให้สัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยคำนึงถึงความต้องการด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการด้านกำลังคน ตลอดจนความรู้และเทคนิคในการพัฒนาสาขาต่าง ๆ ขยายการศึกษาภาคบังคับ เน้นหนักในการผลิตกำลังคนระดับกลาง ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ปรับปรุงคุณภาพการศึกษา ส่งเสริมการศึกษาของโรงเรียนราษฎร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา

ระยะที่ 3 (พ.ศ.2515-2519)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) ได้ขยายขอบเขตของแผนให้ครอบคลุมไปถึงนโยบายด้านการวางแผนครอบครัวและการมีงานทำ นอกจากนั้นยังมีการประสานโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและโครงการพัฒนาสังคมให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น

ส่วนแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) เน้นหนักด้านการเตรียมประเทศชาติให้พร้อมก้าวสู่ยุคอักษรศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งการแก้ปัญหาด้านคุณภาพและประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาอย่างจริงจัง โดยได้กำหนดนโยบายการพัฒนาการศึกษาส่วนรวมไว้ คือ ปรับปรุงการศึกษาให้สัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

การปฏิรูปการศึกษา พ.ศ.2517

เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว จนเป็นที่ประจักษ์ว่าการศึกษาไทยไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้ จึงจำเป็นต้องแสวงหาแนวทางใหม่ในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ แนวคิดดังกล่าวได้รับการกระตุ้นมากขึ้นหลังจากที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญในประเทศไทย

เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 รัฐบาลจึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้การศึกษามีบทบาทในการพัฒนาคน แก้ปัญหาสังคม เสริมสร้างและนำประเทศชาติไปสู่สังคมที่พึงประสงค์

พ.ศ.2517 คณะรัฐมนตรีได้แต่งตั้ง “คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา” ทำหน้าที่พิจารณาเสนอแนวทางการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา ทั้งในระบบโรงเรียน นอกระบบโรงเรียน และลักษณะอื่น ๆ ให้เหมาะสมกับกาลสมัย เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระบอบประชาธิปไตย

การวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษา ได้พิจารณาการศึกษาทั้งระบบทั้งกระบวนการโดยไม่ถือว่าการศึกษาดำรงอยู่ด้วยตนเองตามลำพัง หากแต่วางอยู่บนพื้นฐานโครงสร้างของเศรษฐกิจและสังคมตลอดจนภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ และถือว่าการศึกษาเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการแก้ปัญหาของชาติ และโน้มนำสังคมไทยไปในแนวทางอันพึงประสงค์ได้ การวางพื้นฐานในการปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้

นับได้ว่าเป็นการปฏิรูปการศึกษาที่ยังไม่เคยทำมาก่อนนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา

คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษาได้เสนอแนวทางปฏิรูปการศึกษาต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้นำเสนอคณะรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีมีมติแต่งตั้ง "คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษา" เพื่อจัดทำรายละเอียดแนวทางปฏิบัติของหลักการและข้อเสนอของคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา แล้วเสนอให้คณะกรรมการบริหารสภา-การศึกษาแห่งชาติพิจารณานำเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ต่อไป

ระยะที่ 4 (พ.ศ.2520-2524)

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520

ระบบการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2020 แบ่งเป็น 2 ระบบ คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน แบ่งเป็น 4 ระดับ คือ ก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา และการศึกษานอกโรงเรียน การจัดการศึกษาในแต่ละระดับอาจจัดในลักษณะและประเภทต่าง ๆ เช่น การฝึกหัดครู การอาชีวศึกษา การศึกษาวิชาชีพพิเศษ การศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาสงเคราะห์ และการศึกษาพิเศษ เป็นต้น

โครงสร้างการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไปจากแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 ที่สำคัญคือ เปลี่ยนประถมศึกษาจาก 7 ปี เป็น 6 ปี โดยจัดเป็นตอนเดียว และเปลี่ยนมัธยมศึกษาจาก 5 ปี เป็น 6 ปี โดยจัดเป็นมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี หรือเรียกว่า ระบบ 6-3-3

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520 เริ่มใช้พร้อมกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะเร่งพัฒนาการศึกษาทุกระดับและประเภทให้เหมาะสมกับสภาพที่แท้จริงของประเทศ และตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน โดยกำหนดนโยบายและแผนการศึกษาตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษาเป็นส่วนใหญ่

ระยะที่ 5 (พ.ศ.2525-2529)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ได้กำหนดจุดประสงค์ในการพัฒนาประเทศ "แนวใหม่" โดยการปรับระบบเศรษฐกิจของ

ประเทศให้สามารถรับสถานการณ์เปลี่ยนแปลงของโลกในอนาคต ในขณะเดียวกันก็จะปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคม ให้มีการกระจายผลการพัฒนาให้ถึงมือชาวชนบทที่ยากจนให้ทั่วถึง และประสานงานพัฒนาเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับการบริหารความมั่นคงของประเทศ

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 5 มุ่งพัฒนาการศึกษาทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดยมุ่งให้การศึกษาเป็นการเสริมสร้างบุคคลให้มีความรู้ ความคิด และความสามารถในการประกอบอาชีพ มีจริยธรรม คุณธรรม ตลอดจนมีพลานามัยสมบูรณ์ รักและธำรงศิลปะความเป็นไทยไว้ตลอดจนก่อให้เกิดสำนึกในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข ตามวิถีทางประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

ระยะที่ 6 (พ.ศ.2530-2534)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) กำหนดเป้าหมายการพัฒนา 2 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ มีเป้าหมายจะรักษาระดับการขยายตัวให้เพียงพอที่จะรับรองกำลังแรงงานใหม่ที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงานมากขึ้น ส่วนด้านสังคมมีเป้าหมาย คือ มุ่งพัฒนาคุณภาพของคนเพื่อให้สามารถพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้ามีความสงบสุข และเป็นธรรม สำหรับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) เป็นแผนที่มุ่งพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ ความคิด คุณธรรม พลานามัยที่สมบูรณ์ มีทักษะในการประกอบอาชีพ เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม และเป็นกำลังในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

ระยะที่ 7 (พ.ศ.2535-2539)

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2535 มีเป้าหมายในการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาบุคคล 4 ด้าน คือ ด้านปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคม โดยเริ่มมีผลใช้บังคับในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) ซึ่งมุ่งให้ความสมดุลแก่การพัฒนาทุก ๆ ด้าน กล่าวคือ มุ่งรักษาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในอัตราที่เหมาะสม และมีเสถียรภาพควบคู่ไปกับการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมสู่ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ขณะเดียวกันก็มุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และพัฒนาคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมิให้เสื่อมโทรม

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) มีแนวคิดที่จะจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของพลเมือง โดยเน้นให้มีคุณธรรม จริยธรรม ปัญญา

และสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ มีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ สามารถพึ่งตนเอง และดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540, หน้า 14-23)

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 มีนโยบายและแนวทางพัฒนาการศึกษาที่เร่งด่วน โดยจะเห็นได้จากการจัดการศึกษาของประเทศ ที่ผ่านมาได้มีการพัฒนาขึ้นมาระดับหนึ่งทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ แต่ก็ยังมีปัญหาและอุปสรรคอยู่หลายประการ และมีความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงแผนการศึกษาแห่งชาติทั้งในแง่ของหลักการ ความมุ่งหมาย แนวนโยบายและแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อให้สนองความต้องการในการพัฒนาประเทศในอนาคตที่จะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้นสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ จึงได้จัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ขึ้น ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ให้ความ เห็นชอบในหลักการแล้ว พร้อมกันนั้นได้ นำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) นโยบายในแผนดังกล่าวที่เป็นเรื่องเร่งด่วนและควรให้ความสำคัญ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535, หน้า 1-4) มีดังนี้

1. เร่งปฏิรูประบบบริหารการศึกษา ให้หน่วยงานการศึกษาในส่วนภูมิภาคและสถานศึกษามีอำนาจในการบริหารและการจัดการศึกษามากยิ่งขึ้น รวมถึงการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลการเงินและงบประมาณ และให้หน่วยงานบริหารส่วนกลางทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายการวางแผนระดับชาติ การส่งเสริมมาตรฐานการศึกษา การรับรองวิทยฐานะ การคุ้มครองผู้รับการศึกษา และการให้ข้อสนเทศทางการศึกษาแก่สาธารณะ รวมทั้งให้ชุมชนและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการศึกษา

การดำเนินงานจะต้องให้มีคณะกรรมการการศึกษาระดับจังหวัด ซึ่งมีผู้แทนองค์กรเอกชน และองค์กรท้องถิ่นร่วมเป็นกรรมการเพื่อวางแผนและจัดการศึกษาของจังหวัดให้มีประสิทธิภาพ ดำเนินการปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับต่าง ๆ ให้เอื้อต่อการใช้ทรัพยากรและ การปฏิบัติงานของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในระดับชาติ ภูมิภาค ท้องถิ่นและชุมชน ตลอดจนสนับสนุนให้สถานศึกษามีฐานะเป็นนิติบุคคล มีระบบและโครงสร้างการบริหารที่เป็นอิสระโดยอยู่ในกำกับ

2. เร่งปฏิรูปการฝึกหัดครูและการใช้ครูทั้งในด้านการผลิตครู การพัฒนาครูและมาตรฐานวิชาชีพครู เพื่อให้ได้คนเก่ง คนดี เข้าสู่อาชีพครู มีระบบการผลิตและพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องและ มีประสิทธิภาพ มีมาตรฐานวิชาชีพที่ทำให้ครูเกิดความภาคภูมิใจและเป็นที่ยอมรับของสังคม

การดำเนินงานจะต้องพัฒนาวิทยาลัยครูจำนวนหนึ่งให้เป็นสถาบันเฉพาะทางที่มีความเชี่ยวชาญด้านวิชาชีพครู เป็นสถาบันวิจัยและพัฒนา รวมทั้งเป็นศูนย์วิชาการของวิชาชีพครู ปรับปรุงระบบการผลิตครูที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคม มีเจตคติและอุดมการณ์ของความเป็นครูอย่างแท้จริง พัฒนาระบบการเลือกสรรและสร้างแรงจูงใจ เพื่อให้คนดีคนเก่งเข้ามาเรียนและเข้าสู่อาชีพครู ปรับปรุงระบบการบริหารงานบุคคลในสายวิชาชีพครูให้เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของงานอาชีพครูรวมทั้งจัดระบบการพัฒนาครูทั้งก่อนประจำการและระหว่างประจำการ เพื่อให้ครูทุกคนได้มีโอกาสพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3. เร่งสนับสนุนและขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานให้เด็กทุกคนได้เรียนให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อยกระดับคุณภาพของพลเมืองให้สูงขึ้น ให้มีความรู้ความสามารถที่จะนำมาใช้ในการดำรงชีวิตอย่างราบรื่น ภายใต้เงื่อนไขของความเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม

ในการดำเนินงานจะต้องเร่งดำเนินการ และสนับสนุนงบประมาณในเรื่องการจูงใจให้นักเรียนเข้าเรียนมากขึ้น เช่น การให้ทุนการศึกษา การแจกอุปกรณ์การศึกษา การส่งเสริมให้นักเรียนมีรายได้ระหว่างเรียน การประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครองและเด็กเห็นความสำคัญของการศึกษารวมทั้งเร่งจัดบริการการศึกษานอกโรงเรียนในทุกรูปแบบ เพื่อให้เยาวชนและประชาชนที่เรียนไม่จบชั้นมัธยมศึกษาได้มีโอกาสพัฒนาตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถไม่น้อยกว่าผู้จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

4. เร่งจัดและขยายบริการระดับก่อนประถมศึกษาให้กว้างขวางอย่างมีคุณภาพ เพื่อให้เด็กทุกคนมีโอกาสเข้ารับบริการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าเรียนประถมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม

ในการดำเนินงานจะต้องมีการขยายการจัดศูนย์พัฒนาเด็กให้กว้างขวาง เปิดชั้นเด็กเล็กในโรงเรียนประถมศึกษาให้ครบถ้วน ประสานและร่วมกับเอกชนในการจัดชั้นอนุบาลให้มากขึ้น

5. เร่งส่งเสริมและสนับสนุนและประสานให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ตลอดจนสร้างผู้นำชุมชนใหม่อย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่น หลากหลายในรูปแบบและวิธีการให้สอดคล้องกับความต้องการของบุคคล ชุมชน และสังคม ทั้งสามารถจัดการศึกษาให้มีลักษณะต่อเนื่องตลอดชีวิต

ในการดำเนินงานจะต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และ องค์กรเอกชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา การวิจัย และการพัฒนาแหล่งความรู้ข้อมูล ข่าวสารการรับและปรับใช้ ตลอดจนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน ซึ่งมีลักษณะเป็นเครือข่ายการเรียนรู้

6. เร่งจัดและขยายบริการการศึกษาข้อมูลทุกระดับและประเภทการศึกษา เพื่อให้ผู้ที่มีความบกพร่องทางร่างกายและจิตใจ รวมทั้งกลุ่มผู้เสียเปรียบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมได้รับบริการการศึกษาอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ในการดำเนินงานจะต้องจัดและขยายการจัดบริการการศึกษาทั้งในลักษณะการจัดให้ผู้ที่มีปัญหาดังกล่าว ได้เรียนร่วมในสถานศึกษาโดยทั่วไป และการจัดตั้งเป็นสถานศึกษาขึ้นมาโดยเฉพาะตามความจำเป็น ตลอดจนให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างโอกาสทางการศึกษาของกลุ่มบุคคลดังกล่าว

7. เร่งพัฒนาการศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยปรับปรุงและส่งเสริมการเรียนการสอนทางด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ โดยตอบสนองการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคใหม่ และให้นำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาประเทศและการรักษาดุลยภาพของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ในการดำเนินงานจะต้องพัฒนาหลักสูตร เนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอนวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์โดยเฉพาะระดับต่ำกว่าอุดมศึกษา ให้เน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา รวมทั้งการศึกษาค้นคว้าข้อเท็จจริง และการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิต ประจำวัน และกำหนดให้ผู้เรียนทุกคนได้เรียนวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์จนถึงระดับ มัธยมศึกษาตอนปลาย สร้างแรงจูงใจให้ผู้ที่มีความถนัดทางด้านวิทยาศาสตร์ได้เรียนทางด้านวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์มากขึ้น สนับสนุนให้สถาบันอุดมศึกษาผลิตกำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้เพียงพอกับการ

พัฒนาประเทศ รวมทั้งสร้างขีดความสามารถในการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีที่จำเป็นให้เกิดขึ้นในประเทศไทยและส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้ประชาชนได้รับรู้อย่างรวดเร็วกว้างขวางและทั่วถึง

8. เร่งส่งเสริมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพให้กว้างขวางมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาที่เป็นความต้องการของกลุ่มคน และการฝึกอบรมด้านต่าง ๆ

ในการดำเนินงานจะต้องส่งเสริมบรรยากาศการลงทุนทางการศึกษาของเอกชนนับตั้งแต่การปรับบทบาทของรัฐจากการควบคุมให้เป็นการส่งเสริมและสนับสนุนทางด้านวิชาการ และทรัพยากรตามความจำเป็น ตลอดจนปรับปรุงและยกเลิกกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง ซึ่งไม่ก่อให้เกิดผลดีต่อการพัฒนาการศึกษาของภาคเอกชน รวมทั้งการส่งเสริมและสนับสนุนให้สถานประกอบการต่าง ๆ จัดบริการการศึกษาและฝึกอบรมเพื่อปรับกำลังคนให้เหมาะสม และเพื่อปรับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นและส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยพื้นฐานในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน อันนำไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ

9. เร่งระดม จัดสรร เพื่อใช้ทรัพยากรทางการศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ให้หน่วยงานการศึกษาประสานกับการวางแผนและดำเนินงานที่เกี่ยวกับการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ประโยชน์ทางการศึกษาให้มากที่สุด จัดสรรงบประมาณการศึกษาของรัฐ โดยให้ความสำคัญแก่การศึกษาภาคบังคับการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน การจัดการศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม การส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน รวมทั้งการวิจัยและพัฒนามากกว่าการขยายการจัดการศึกษา

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544)

ในการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้ยึดความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นหลัก คือยึดการพัฒนา “คน” แต่มีรายละเอียดที่แตกต่างกันไป ก็คือ ได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ด้านการศึกษาเน้นหนักลงไปที่คน ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจ 4 เรื่องใหญ่ ๆ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 เป็นแผนแห่งความหวังและอนาคตของการพัฒนาคนเพื่อพัฒนาประเทศ ขณะนี้ประเทศไทยอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาก โดยประเทศมาเลเซียได้พัฒนานำหน้าไทยไปไกลมาก แต่ที่เหนือกว่านั้นก็คือ ประเทศ

สิงคโปร์ ซึ่งพัฒนาไปได้ไกลกว่าประเทศไทย 50 ปีแล้ว แม้แต่ประเทศเวียดนามก็มีความก้าวหน้าในเรื่องการพัฒนาคนสูงกว่าประเทศไทย คนเวียดนามมีอัตราส่วนการเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษามากกว่าไทย เพราะฉะนั้น แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 จึงเป็นแผนแห่งความหวัง และเป็นแผนแห่งอนาคตของเรา

แผนแห่งความหวังและอนาคต

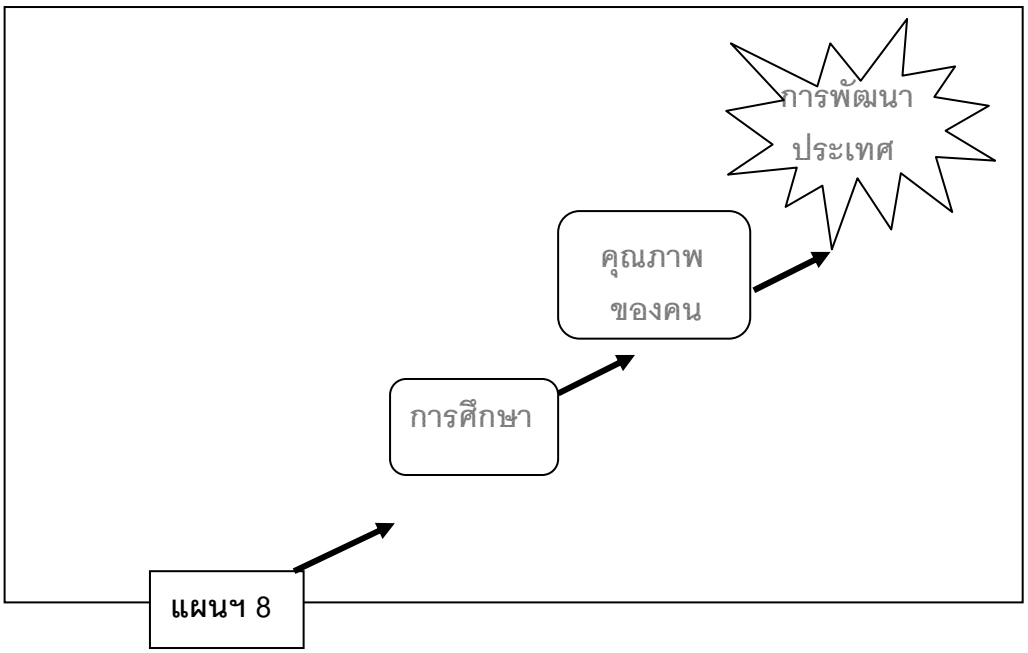

เดิมเรามุ่งไปที่การพัฒนาประเทศ โดยลืมเรื่องการพัฒนาคุณภาพคน แต่ในแผนนี้จะเน้นมากในเรื่องคุณภาพของคน การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาคนอยู่แล้ว ฉะนั้น แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 จึงมุ่งหวังให้ทุกหน่วยงานการศึกษานำแผนฉบับนี้ไปสู่การปฏิบัติ โดยใช้การศึกษาเข้ามาเป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพคน เพื่อให้คนไทยมีคุณภาพ และคนที่มีคุณภาพก็จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ

ประเด็นที่ 2 วิสัยทัศน์ของการศึกษาไทย ได้กำหนดไว้ 3 ประเด็น คือ

1) พัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ การศึกษามุ่งพัฒนาคนที่สมดุลทั้งร่างกาย ปัญญา จิตใจ และสังคม ซึ่งมีคุณลักษณะที่สำคัญ 3 เรื่อง คือ

(1) พัฒนาให้คนไทยมองกว้าง คิดไกล ใฝ่ดี เป็นผู้ใฝ่การเรียนรู้ รู้จักคิดและวิเคราะห์ ใช้เหตุและผลเชิงวิทยาศาสตร์ มีความคิดรวบยอด มีจินตนาการ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

(2) พัฒนาคนไทยให้มีวินัยในตนเอง รับผิดชอบทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม เคารพและรักษากฎเกณฑ์ของสังคม

(3) พัฒนาคนไทยให้มีความรู้ความสามารถและทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในโลกยุคโลกาภิวัตน์ เช่น ภาษาต่างประเทศและคอมพิวเตอร์ เห็นความสำคัญของวิทยาการสมัยใหม่ควบคู่กับภูมิปัญญาไทย

2) การศึกษาสอดคล้องกับวิถีชีวิต การศึกษาที่จัดให้ควร สอดคล้องกับความต้องการของบุคคล ชุมชน สังคม และประเทศชาติ สอดคล้องกับความเป็นจริงในวิถีชีวิตของคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและคุณค่าในสังคมไทย เพื่อเสริมสร้างความเจริญเติบโตอย่างสมดุลทั้งด้านสังคม การเมือง การปกครอง รวมทั้งความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอุตสาหกรรมของประเทศให้สามารถร่วมมือและแข่งขัน อันจะทำให้มีการกระจายรายได้ไปสู่ภาคชนบทมากขึ้น เป็นการขจัดช่องว่างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพิ่มศักยภาพของมนุษย์ โดยเฉพาะการศึกษาจะต้องสร้างคนให้รู้จักการสร้างงานด้วยตนเองมีโอกาสมีงานทำอยู่ในท้องถิ่นของตนเอง

เดิมการจัดการศึกษาขึ้นอยู่กับผู้จัดในระดับกระทรวงเป็นคนคิดและออกแบบโดยไม่คำนึงถึงความต้องการของผู้เรียน ซึ่งเป็นความเข้าใจผิด ความจริงแล้วการศึกษาเป็นเรื่องของทุกคน เป็นสิทธิของผู้เรียนที่จะเรียนรู้ ถ้าเราแก้ปัญหานี้ไม่ตกก็จะพบกับปัญหาเด็กหนีเรียนหรือออกจากโรงเรียน เพราะเบื่อหน่ายการเรียนการสอนในห้องเรียนซึ่งไม่ตรงกับความต้องการของพวกเขา

การศึกษาจะต้องสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน สังคม และประเทศ และการศึกษานั้นจะต้องเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ถ้าสังเกตให้ดีจะพบว่าเราเรียนเรื่องสิ่งแวดล้อมโดยการท่องจำ แต่ไม่สนใจแก้ปัญหาน้ำเสียหน้าโรงเรียน หรือแม้แต่กระทรวงผู้กำหนดหลักสูตรก็ยังปล่อยให้มีน้ำเสียอยู่ในกระทรวงเช่นกัน

3) แนวคิดหรือกระบวนทัศน์ในการพัฒนาการศึกษา จำเป็นต้องปรับเพื่อให้การจัดการศึกษาบรรลุตามวิสัยทัศน์ที่พึงประสงค์ ดังนี้

(1) การศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้เรียนรู้จักการเรียนรู้ รู้วิธีแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ในรูปแบบและวิธีการหลากหลายต่อไปได้ และรักที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมยุคข้อมูลข่าวสารและสังคมแห่งการเรียนรู้

การเรียนในยุคต่อไปจะต้องเป็นการเรียนตลอดชีวิต เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองไม่ใช่การเรียนรู้แบบมีคนสอน คนสอนจะช่วยได้เพียงช่วงหนึ่งของชีวิต แต่ตลอดเวลาทั้งหมดของชีวิตจะต้องเรียนด้วยตนเอง

(2) เป็นการศึกษาที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เรียนตามความต้องการของผู้เรียน ไม่ใช่เรียนตามความต้องการของครู หรือของกระทรวงศึกษาธิการ และให้โอกาสผู้เรียนมีบทบาทในการพัฒนาตนเองให้เต็มตามศักยภาพ ให้ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพและมาตรฐานแทนการจัดตามศักยภาพของผู้จัดหรือหน่วยงานที่จัด และตระหนักถึงสิทธิที่ประชาชนพึงได้รับบริการการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นอย่างน้อย

(3) มีรูปแบบการศึกษาที่ ให้ทางออกและทางเลือกที่ดีแก่ทุกคน เพื่อสนองความต้องการ ความสามารถ และความถนัดของผู้เรียน ตลอดจนข้อจำกัดและคุณลักษณะที่แตกต่างของบุคคล ไม่ใช่ถนัดอย่างหนึ่งแต่ต้องเรียนอีกอย่างหนึ่ง แม้ผู้เรียนจะมีทางเลือกในการศึกษา มากขึ้น แต่ต้องเน้นให้ผู้เรียนรู้จักใช้วิจารณญาณในการเลือกช่องทางที่เหมาะสมเพื่อการพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถ และวุฒิภาวะความเป็นมนุษย์มากกว่าการมุ่งได้วุฒิบัตรเป็นสำคัญ

(4) ระดมสรรพกำลังทุกส่วนในสังคมเพื่อการศึกษา ทุกส่วนของสังคมทั้งครอบครัว ชุมชน รัฐ เอกชน องค์กรเอกชน สื่อมวลชน จะต้องตระหนักถึงความรับผิดชอบร่วมกันในการจัดการศึกษาทุกขั้นตอน แทนการผลักภาระให้เป็นความรับผิดชอบของรัฐอย่างเดียว แต่รัฐต้องมีเจตจำนงแน่วแน่ที่จะสนับสนุนการลงทุน และสร้างโอกาสให้เอื้อต่อการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่องและจริงจัง เพราะการศึกษาเป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศ เป็นโครงสร้างพื้นฐานทางสติปัญญาที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลและความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศโดยส่วนรวมด้วย

ถ้าจะทำความฝันให้เป็นจริง เราจะต้องพยายามระดมทุกส่วนของสังคมเพื่อการศึกษาหรือ “ทุกคนเพื่อการศึกษา” (All for Education) ภายใต้แนวคิดที่ว่า “การศึกษาสำหรับทุกคน” (Education for All)

ประเด็นที่ 3 ยุทธศาสตร์ที่จะทำให้ไปถึงวิสัยทัศน์ สิ่งที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติก็ดี แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติก็ดี หรือแผนปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ จะมีการนำไปสู่การปฏิบัติเป็นผลสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับการที่จะต้องทำรายละเอียดของวิสัยทัศน์ให้ชัดเจนและสมบูรณ์ว่าภายในปี 2544 ผู้เรียนจะมีลักษณะอย่างไร กระบวนการเรียนการสอนที่เราต้องการเห็นควรจะเป็นอย่างไร (รุ่ง แก้วแดง, 2543, หน้า 46-52)

เมื่อพิจารณาสภาวะการศึกษาไทยในภาพรวมจะเห็นได้ว่า การศึกษาไทยได้ก้าวมาถึงจุดเปลี่ยนที่สำคัญและกำลังก้าวไปสู่อนาคตที่ท้าทาย ผลพวงจากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในวงกว้าง ส่งผลให้มีการปฏิรูปการศึกษาทั้งระบบ โดยเริ่มมีการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นความสำคัญที่ผู้เรียน

ตั้งแต่วันที่ 3 ตุลาคม 2545 เป็นต้นไป การปฏิรูปโครงสร้างการบริหารการศึกษาก็ได้เริ่มต้นขึ้นโดยการจัดตั้งกระทรวงศึกษาธิการตามโครงสร้างใหม่ ซึ่งจะต้องกระจายอำนาจการบริหารและ การจัดการศึกษาไปยังเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา

ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกคนจึงต้องเตรียมความพร้อมที่จะก้าวสู่โครงสร้างการจัดการศึกษาระบบใหม่ พร้อมกับการสานต่อพันธกิจหลักด้านการศึกษาที่ได้มีการริเริ่มไว้แล้ว นับตั้งแต่การดำเนินงานตามบทบัญญัติตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ซึ่งบัดนี้ได้มีการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้แล้วอย่างชัดเจน ทั้งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) และแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559)

ภารกิจต่อไปจึงเป็นการบริหารแผนไปสู่ความสำเร็จในการปฏิบัติ ซึ่งนอกจากจะเป็นความรับผิดชอบของรัฐบาลโดยตรงแล้ว ยังขึ้นอยู่กับหน่วยงานและสถาบันอื่น ทั้งในส่วนท้องถิ่น องค์กร ประชาคมและประชาชน เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย

เพื่อให้การปฏิรูปการศึกษาบรรลุผลสำเร็จ บุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรยึดหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และดำเนินการตามกรอบนโยบายของแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559) เป็นแนวทางไปสู่การปฏิบัติ เนื่องจากแผนการศึกษาแห่งชาตินี้ เป็นการนำสาระของรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และแผนที่เกี่ยวข้องมาจัดทำเป็นแผนยุทธศาสตร์ระยะยาว 15 ปี ซึ่งจะใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาระยะ 5 ปีของหน่วยงานต่างๆ เช่น แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน แผนพัฒนาการอุดมศึกษา แผนพัฒนาการอาชีวศึกษา เป็นต้น ตลอดจนแผนปฏิบัติการในระดับพื้นที่และสถานศึกษา ทั้งนี้การจัดทำแผนทุกแผนจะต้องมีความเชื่อมโยงสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะเป็นการพัฒนาให้มีการบูรณาการในลักษณะองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลาง ในขณะเดียวกันก็คำนึงถึงสภาพปัญหาความต้องการและวิถีชีวิตของคนไทยในท้องถิ่นต่าง ๆ

ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับนโยบายและปฏิบัติล้วนมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการผลักดันให้มีการดำเนินงานปฏิรูปการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559) จึงกำหนดให้มียุทธศาสตร์การนำแผนไปสู่ความสำเร็จในการปฏิบัติ 6 ประการ คือ

1. การสื่อสารและประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน
2. การฟื้นฟูพลังเพื่อสร้างศักยภาพและความรู้ความสามารถในการประสานและจัดทำแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการทุกระดับแบบบูรณาการที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง
3. การบริหารแผนและการประสานแผนเพื่อให้เกิดการรวมพลังในการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ
4. การกำกับ / ติดตาม และประเมินผลเพื่อให้มีระบบการกำกับ ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล โดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย
5. การมีส่วนร่วมแบบบูรณาการ เพื่อส่งเสริมให้ทุกฝ่ายมาร่วมดำเนินการเป็นเครือข่ายในการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ
6. การเสริมแรงเพื่อเอื้อให้เกิดการจัดทำแผนแบบบูรณาการและการปฏิบัติตามแผน โดยเฉพาะการปรับระบบการจัดสรรงบประมาณที่ส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาในระดับต่าง ๆ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 139 - 141)

สมหมาย จันทร์เรือง (2544, หน้า 205-227) ได้นำเสนอสาระเกี่ยวกับพัฒนาการของการศึกษาไทยในสหัสวรรษใหม่

พื้นฐานของกฎหมายการศึกษา แนวคิดในการปฏิรูปการเรียนรู้ในสหัสวรรษใหม่ เน้นให้ ผู้เรียนมีลักษณะที่พึงประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ การเป็นคนดี คนเก่ง และคนที่มีความสุข

คนดี คือ คนที่ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีจิตใจดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย มีเหตุผล ซื่อสัตย์ ขยัน พากเพียร ฯลฯ และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติสุข

คนเก่ง คือ คนที่มีศักยภาพสูงในการดำเนินชีวิต มีความรอบรู้กว้างขวาง มีความคิด สร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม เป็นคนทันสมัย และทำประโยชน์กับตนเอง สังคม และประเทศชาติ

คนที่มีความสุข คือ คนที่มีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ หรือมีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง จิตใจแจ่มใส มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่ตกเป็นทาสของสิ่งเสพติดและรู้จักดำรงชีวิตอย่างพอเหมาะพอเพียง

การปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อจะทำให้เกิดคนดี คนเก่ง และคนที่มีความสุข เป็นสิ่งที่เหลือวิสัย และนับเป็นพัฒนาการทางการศึกษาไทย ซึ่งทุกฝ่ายจะต้องช่วยกันสนับสนุนให้เกิดขึ้นเพื่อการพัฒนาคนรุ่นใหม่และผู้เรียนในระบบเดิม ให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้อย่างสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกยุคโลกาภิวัตน์

พัฒนาการการศึกษาในสหัสวรรษใหม่ยังมีการปฏิรูปการศึกษาที่ต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จ เป็นประเด็นหลักหรือประเด็นสำคัญ โดยแบ่งได้ 3 ด้าน ได้แก่ การปฏิรูปโครงสร้าง (Structure Reform) คือ การยุบหน่วยงานหลักจาก 3 หน่วยงาน เหลือเพียงหน่วยงานเดียว การปฏิรูประบบ (System Reform) คือ การจัดทำระบบประกันคุณภาพ และการปฏิรูปกระบวนการ (Process Reform) คือ การปฏิรูปการเรียนการสอน และระบบบริหารการศึกษา

การปฏิรูปโครงสร้าง (Structure Reform) เป็นการปรับการบริหารและการจัดการศึกษาที่เคยสังกัดอยู่กับกระทรวงศึกษาธิการ ทบวงมหาวิทยาลัย และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ มาขึ้นตรงกับกระทรวงใหม่ คือ กระทรวงการศึกษา

ศาสนา และวัฒนธรรม โดยโครงสร้างการบริหารมีลักษณะที่สนับสนุนให้องค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ของสังคม เข้ามามีส่วนในการบริหารและจัดการศึกษา

การปฏิรูประบบ (System Reform) ได้แก่ การจัดทำระบบประกันคุณภาพที่มีสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา เป็นหน่วยงานกลางในการกำหนดเกณฑ์และวิธีการประเมินผลคุณภาพการศึกษา เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือและการยอมรับจากสังคมทั่วไป

การปฏิรูปกระบวนการ (Process Reform) เป็นการปฏิรูปการเรียนการสอนและระบบบริหารการศึกษา โดยเน้นผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด หรือเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ซึ่งทำให้เกิดการปฏิรูปวิชาชีพครูและการปฏิรูปการเรียนรู้ ตลอดจนการปรับเปลี่ยนการบริหารสถานศึกษาในระดับต่าง ๆ เฉพาะอย่างยิ่งในระดับอุดมศึกษา ได้กำหนดให้มหาวิทยาลัยของรัฐออกนอกระบบราชการ เพื่อให้มีความคล่องตัวในการบริหาร อันนำไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ ที่ทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ

พัฒนาการทั้งหมดนี้มีพื้นฐานรองรับโดยกฎหมายทางการศึกษาทั้งที่ตราออกใช้บังคับแล้ว และที่กำลังดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาตามที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ประกอบกับแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติอีกส่วนหนึ่งด้วย

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และกรรมการของสภามหาวิทยาลัย ได้เสนอแนวคิดเรื่องการศึกษาและพัฒนาการดำเนินการศึกษาของประเทศไทย โดยเฉพาะเรื่องการปฏิรูปการศึกษา สรุปได้ดังนี้

การปฏิรูปการศึกษามีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ

(1) เป็นการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล (Education for All)

(2) สังคมทั้งมวลเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (All for Education)

(3) เป็นการศึกษาที่แก้ปัญหาทั้งมวล (Education for All Problems)

แนวความคิดหลักในเรื่องการปฏิรูปการศึกษามี 3 ส่วน คือ

- ปฏิรูประบบการศึกษา
- ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้
- ปฏิรูปการจัดการศึกษา

สร้างกลไกจัดการเพื่อเป็นเครื่องมือของการปฏิรูปมีแนวความคิดหลัก คือ

- กระจายอำนาจให้คิดเอง ทำเอง ให้มากที่สุด
- สร้างแรงจูงใจให้มีการริเริ่มสร้างสรรค์ใหม่ ๆ
- สร้างกลไกสนับสนุนความเข้มแข็งทางวิชาการ
- มีการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ อันย้อนกลับไปมีผลสร้างแรงจูงใจของผู้ปฏิบัติ

ยุทธศาสตร์เพื่อการดำเนินงาน มี 10 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การมีส่วนร่วมของคนทั้งประเทศ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 เปิดและสร้างโอกาสการเรียนรู้ทั่วประเทศ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ส่งเสริมบทบาทของชุมชน ประชาคมและสร้างประชาคม (Civil Society)

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมบทบาทของวัด และกองทัพ

ยุทธศาสตร์ที่ 5 ส่งเสริมสื่อเพื่อการศึกษา

ยุทธศาสตร์ที่ 6 ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดความเข้มแข็งทางปัญญา

ยุทธศาสตร์ที่ 7 ส่งเสริมความเข้มแข็งทางวิชาการการศึกษา

ยุทธศาสตร์ที่ 8 บทบาทภาคธุรกิจในการศึกษา

ยุทธศาสตร์ที่ 9 ปฏิรูปการบริหารจัดการการศึกษา

ยุทธศาสตร์ที่ 10 ปฏิรูปการศึกษาเป็นรายจังหวัด

ประเด็นที่ 4 ยุทธศาสตร์การนำแผนการปฏิรูปการศึกษาสู่การปฏิบัติ

"ต้องสร้างพลังเจตนารมณ์ของสังคมร่วมกันทั้งประเทศ เพื่อให้การศึกษาเป็นประเด็นทางการเมือง (Political Issue) และการสร้างกระแสให้เกิดพลังเจตนารมณ์ได้นั้นจะต้องมีการสร้างความรู้จริงและการมีส่วนร่วมของสังคม (Social Learning และ Social Participation) จึงจะทำให้การปฏิรูปการศึกษาประสบผลสำเร็จได้ง่ายขึ้น" โดยมีแนวทางในการปฏิรูปการศึกษา 9 แนวทาง คือ

1. สร้างสัมมาทิฐิเกี่ยวกับการศึกษา ในสังคมเห็นว่าการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญไม่ใช่การท่องหนังสือ แต่เป็นการสร้างปัญญาที่จะช่วยแก้ปัญหาในทุก ๆ ด้าน ทั้ง

เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อม และเป็นทางออกหรือความหวังของประเทศ

2. สร้างเจตนารมณ์ร่วมกัน โดยหยิบยกประเด็นปัญหาการศึกษาที่ประชาชนให้ความสนใจ 4 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง การเข้าโรงเรียนที่มีคุณภาพดี ปัจจุบันประชาชนเดือดร้อนในการหาโรงเรียนที่มีคุณภาพดีให้บุตรหลานได้เข้าเรียน จึงต้องปฏิรูปการศึกษาให้มีโรงเรียนที่มีคุณภาพดีจำนวนมากขึ้น

ประการที่สอง การสอบคัดเลือก (Entrance Examination) ประชาชนเดือดร้อนอันเนื่องมาจากการสอบเข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้ จึงต้องปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้ทุกคนได้เข้าเรียน โดยจัดตั้งมหาวิทยาลัยรูปแบบใหม่และอาจขอพระราชทานนามว่า "มหาวิทยาลัยภูมิพลมหาราช" และปฏิรูปการเรียนการสอนโดยเชิญคนเก่ง ๆ ทั่วประเทศมาสอนและเผยแพร่ทางสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ ให้คนทั้งประเทศได้เรียน และเชื่อมโยงข้อมูลกับมหาวิทยาลัยอื่น ๆ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกรับปริญญาจากมหาวิทยาลัยใดก็ได้ นอกจากนี้ควรจัดให้มีวิทยาลัยชุมชน (Community College) ในทุกจังหวัด เพื่อรองรับนักเรียนที่จะจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในอีก 2-3 ปีข้างหน้า ซึ่งจะมีจำนวนถึง 6-7แสนคน โดยให้มีความเชื่อมโยงกับสถาบันราชภัฏและมหาวิทยาลัยภูมิพลมหาราช

ประการที่สาม การพัฒนาสมรรถนะทางปัญญาให้เข้มแข็ง เพื่อให้ประเทศไทยสามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้

ประการที่สี่ สร้างจริยธรรมและศีลธรรมให้เกิดขึ้นด้วยการศึกษา

3. ทำสัญญาประชาคม โดยทำเป็นพิธีกรรม ให้ทุกฝ่ายทั้งรัฐบาล นักการเมือง ภาคเอกชน ชุมชน และประชาชน ร่วมกันลงนามในสัญญาประชาคมว่าจะทำให้การศึกษาเป็นเรื่องสำคัญที่สุดของแผ่นดิน โดยกราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเป็นองค์ประธาน

4. ทำแผนปฏิบัติการร่วมกัน โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา ภาคธุรกิจ องค์กรเอกชน กองทัพ ฯลฯ

5. ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ เปลี่ยนจากการเรียนรู้ในปัจจุบันที่เน้นการท่องจำ และ เน้นหลักสูตรวิชาเป็นตัวตั้ง ไปเป็นการพัฒนาครูและพัฒนาการเรียนการสอน โดย

ยึด “ผู้เรียน” เป็นตัวตั้ง เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนอย่างมีความสุข มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และพัฒนาทางจิตใจ

6. จัดระบบการเงินการคลังเพื่อการศึกษา โดยให้สังคมร่วมกันตัดสินใจว่าจะนำรายได้ของประเทศมาใช้เพื่อการศึกษาเป็นสัดส่วนเท่าใด และจะระดมเงินมาจากทางใดบ้าง จะเก็บค่าเล่าเรียนอย่างไร และให้อำนาจโรงเรียนตัดสินใจในการใช้จ่ายเงินเพื่อการศึกษาได้มากขึ้น เพราะการศึกษาเป็นเรื่องของทุกคนทุกฝ่าย (All for Education) ไม่ใช่เรื่องของกระทรวงศึกษาธิการเท่านั้น กระทรวงการคลังและธนาคารแห่งประเทศไทยต้องมีส่วนร่วมคิดด้วย

7. ประเมินสถานภาพการศึกษาไทยทุกปี โดยจัดทำเป็นรายงานพร้อมทั้งข้อเสนอแนะ เสนอต่อคณะรัฐมนตรีและรัฐสภา

8. จัดให้มีสมัชชาการศึกษาแห่งชาติ โดยมีผู้แทนจากทุกฝ่าย และจัดประชุมประจำปีเพื่อรับฟังรายงานสถานภาพการศึกษาไทยและให้ข้อเสนอแนะ

9. ออกกฎหมายปฏิรูปการศึกษาไทย โดยศึกษาจากกฎหมายการปฏิรูปการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก และพิจารณาสภาพการศึกษาไทยที่ต้องการ โดยมีส่วนร่วมจากนักการเมืองและฝ่ายรัฐบาล (รุ่ง แก้วแดง, 2543, หน้า 22-30)

วิชัย ตันศิริ (2544, หน้า 3-7; หน้า 10-13) กล่าวถึงพัฒนาการการวางแผนการศึกษาของประเทศไทย สรุปได้ดังนี้

นับจากการก่อตั้งสภาการศึกษา เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2502 จนถึงปัจจุบัน ประวัติการวางแผนการศึกษาของประเทศไทย ได้วิวัฒนาการไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก ในขณะนั้นสังคมโลกเป็นยุคเริ่มต้นของการพัฒนาเศรษฐกิจ เจตนารมณ์ทางการเมืองถูกกำหนดออกมาเป็นนโยบายรัฐ โดยกระบวนการวางแผนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา

การพัฒนาเศรษฐกิจเท่ากับการเพิ่มรายได้ประชาชาติ หรือ (G N P) และการเพิ่มรายได้ประชาชาติเท่ากับการเพิ่มผลผลิตด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และบริการ และการเพิ่มผลผลิต ดังกล่าวจะต้องมีทั้งเงินทุนและกำลังคน ฉะนั้นการพัฒนากำลังคนจึงเป็นประเด็นหลัก และเป็น เป้าหมายของการวางแผนพัฒนาในระยะแรก

ในประเทศไทย การจัดตั้งสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติและสภาการศึกษาแห่งชาติก็มีพื้นฐานมาจากแนวคิดดังกล่าว ข้อสมมติฐานของแนวการวางแผนกำลังคนมีพื้นฐาน

จากแนวคิดและหลักการง่าย ๆ ที่ว่า หากจะใช้ทรัพยากรที่จำกัดในการจัดการศึกษา ก็ควรกำหนดทิศทางการศึกษาให้แน่ชัด เช่น จะผลิตกำลังคนด้านวิศวกรรมเทคโนโลยี แพทย์ นักกฎหมาย ฯลฯ ในปริมาณเท่าใดใน 5-10 ปี ข้างหน้า จึงจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจตามเป้าหมายได้ ...

อย่างไรก็ตาม แนวคิดด้านการวางแผนพัฒนาการศึกษาเพื่อการเศรษฐกิจนั้นมิได้เป็นแนวทางเพียงแนวเดียว ยังมีแนวทางอื่น ๆ อีก เช่น แนวทางที่ใช้ความต้องการของสังคมเป็นหลักการวางแผนและแนวทางของผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ (Rate of Return Approach)

สำหรับแนวทางความต้องการของสังคม (Social Demand Approach) นั้น อังกฤษเป็น ตัวอย่างที่ใช้แนวทางนี้ ลอร์ด โรบิน ประธานคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาของอังกฤษ สมัยสงครามโลกได้เสนอแนวทางนี้ โดยเปิดตลาดเสรีในการรับนักศึกษาเข้าเรียนต่อระดับหลังมัธยมศึกษา โดยไม่กำหนดจำนวนแต่ละสาขา แต่ในการคัดเลือกนักศึกษาเข้าศึกษาต่อมีเกณฑ์การประเมินเข้มงวดมาก ที่ว่าเปิดตลาดเสรีก็ไม่เสรีแต่อย่างใด

ในประเทศไทยเมื่อเกิดการจัดตั้งมหาวิทยาลัยรามคำแหง และต่อมามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช แนวการรับนักศึกษาแบบเปิดโดยไม่ต้องสอบแข่งขันน่าจะถือว่าเป็นการใช้แนวทางของ “ความต้องการของสังคม” เป็นหลักของการจัดการศึกษาที่เปิดเสรียิ่งกว่าอังกฤษในสมัยลอร์ด โรบิน

แนวทางที่เรียกว่า “ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ” (Rate of Return approach) เป็นทางเลือกอีกทางหนึ่ง ซึ่งค่อนข้างจะคนละตระกูลกับแนวทางของการวางแผนกำลังคน แนวทางนี้คำนวณผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของการศึกษาระดับต่าง ๆ และสาขาต่าง ๆ โดยคำนึงถึงรายได้ทางเศรษฐกิจที่จะขึ้นแก่ผู้เรียน (หลังจากจบการศึกษาแล้ว) จนตลอดชีวิตการทำงาน หากผลตอบแทนสูง เช่น เกินอัตราดอกเบี้ยเมื่อเปรียบเทียบกับการลงทุนทางการศึกษาก็จะถือว่ามีผลคุ้มค่าและน่าจะลงทุน

ในประเทศไทย นักเศรษฐศาสตร์ชื่อดัง ดร.มาร์ค บลาวก์ (Mark Blaug) ได้นำมาเผยแพร่ในประเทศไทยและได้ทำการวิจัยแนวนี้ร่วมกับสภาการศึกษาแห่งชาติ ในช่วง พ.ศ.2513 และต่อมาก็มีนักเศรษฐศาสตร์อื่น ๆ ในประเทศไทยได้วิจัยแนวนี้อีก เช่น ดร. ศุภชัย พานิชภักดิ์ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ในช่วง 1-2 ปีที่แล้ว

ก็ทำการศึกษาเรื่องนี้เช่นกัน ผลการศึกษาของนักวิจัยในชุดต่าง ๆ มักจะปรากฏออกมาไม่ใคร่จะตรงกัน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะตัวอย่างคนละพื้นที่ เป็นต้น

สำหรับงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติปีล่าสุด อัตราผลตอบแทนที่คำนวณได้คือ ระดับประถมศึกษา ร้อยละ 5.69 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 12.57 ระดับ ปวช. ร้อยละ 7.15 ระดับ ปวส. ร้อยละ 5.97 และระดับปริญญาตรี ร้อยละ 14.23 และ 28.03 สำหรับสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล และวิทยาลัยครูตามลำดับ

การวิจัยศึกษาเรื่องผลตอบแทนทางเศรษฐกิจนี้ อาจเป็นประโยชน์ในการนำมาประกอบการพิจารณาที่จะกำหนดการขยายตัวของแต่ละระดับการศึกษา โดยไม่พิจารณาแต่ละสาขา ซึ่งต้องใช้การพยากรณ์กำลังคนแต่ละสาขา ฉะนั้นหากจะใช้ควบคู่กับแนวทางวางแผนกำลังคนก็ย่อมได้

อย่างไรก็ตาม ในข้อเท็จจริงของสังคมไทยในช่วง 20 ปีที่แล้ว ไม่ได้เคร่งครัดกับแนวทางเหล่านี้ ระดับอุดมศึกษาในช่วงของจัดทำแผนพัฒนา ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2521-2525) คำนึงถึงอัตราการว่างงานของบัณฑิตในบางสาขา และอัตราการมีงานทำของสาขาต่าง ๆ และนำมาประกอบการกำหนดอัตราเพิ่ม ส่วนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา หลักสำคัญของการวางแผนคือศึกษาแนวโน้มของการเข้าเรียนและการศึกษาต่อในระดับชั้นต่าง ๆ ประกอบกับนโยบายที่จะจัดการศึกษาภาคบังคับให้ได้ร้อยเปอร์เซนต์ และเพิ่มการรับระดับมัธยมศึกษา ซึ่งในกรณีหลังนี้ได้กลายเป็นความห่วงใยของรัฐบาลในช่วงของแผนพัฒนา ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ที่ 6 และที่ 7

นอกจากการขยายเชิงปริมาณในระดับล่างแล้ว นโยบายหลักที่สำคัญของการวางแผนคือ เรื่องความเสมอภาค ซึ่งเป็นแนวคิดและหลักการที่แทรกอยู่ในการวางแผนแทบทุกฉบับในสมัย 20 ปีที่แล้ว การวิจัยค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาระดับต่าง ๆ ก็มักจะพิจารณาเรื่องความเสมอภาคของโอกาสระหว่างชาวชนบทและชาวเมือง นโยบายขยายการศึกษาก็ยึดแนวของการขยายโอกาส เพื่อความเสมอภาคเป็นหลักอยู่เสมอ

นอกจากนั้น นักการศึกษาส่วนใหญ่ไม่ค่อยจะยอมรับแนวทางการวางแผนการศึกษาที่มุ่งเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่จะพิจารณาว่าการศึกษานั้นเป็นภารกิจที่มีหลายจุดมุ่งหมายทางสังคม มีทั้งการเสริมให้เป็นคนดี สร้างคนให้มีวัฒนธรรม สร้างคนให้อยู่ในสังคมอย่างมีสันติสุข เป็นต้น ส่วนผู้ที่เป็นนักอุดมการณ์ทางการเมือง ก็อาจจะมองดู

การศึกษาว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะยกฐานะทางความคิดของคนและยกฐานะทางสังคม การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือในการลดช่องว่างระหว่างชนชั้น

โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมืองหรือวัฒนธรรมจะมีอิทธิพลต่อการศึกษามนุษย์มากน้อยเพียงใด ก็อาจจะขึ้นกับกระแสแนวคิดของแต่ละยุคสมัย

เอเดรียน เวสปูร์ (1992, pp.233-244) ผู้เชี่ยวชาญจากธนาคารโลกได้เสนอแนะการวางแผนแนวทางใหม่ คือ วิธีการของการวางแผนแบบปฏิสัมพันธ์ (Interactive Planning) หรือ อาจจะเรียกว่าการวางแผนโดยให้ผู้ปฏิบัติมีส่วนร่วม และมีส่วนสำคัญ ผู้วางแผนส่วนกลางควรกำหนดบทบาทของตนเองให้เป็นผู้ส่งเสริมมากกว่าเป็นผู้สั่งการลงไป องค์ประกอบของรูปแบบนี้ ได้แก่ 1) จัดระบบการเรียนรู้อย่างมีระบบ 2) ใช้วิธีการแทรกแซงทางอ้อม 3) วิเคราะห์องค์กรของสถาบันการศึกษา และ 4) การพัฒนาครูและผู้บริหารอย่างมีระบบ

แนวคิดของผู้เชี่ยวชาญจากธนาคารโลกค่อนข้างเป็นนามธรรม หากจะให้เห็นเป็นรูปธรรม อาจจะอธิบายได้โดยวิธีการยกตัวอย่าง ตัวอย่างที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้กำลังทำอยู่ 2 โครงการ

ตัวอย่างแรกคือ โครงการกำหนดแนวทางหรือยุทธศาสตร์เพื่อขยายเครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายการเรียนรู้เป็นนโยบายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 แต่มีความหมายอย่างไร คงแปลกันต่าง ๆ นานา ในลักษณะหนึ่งสำนักงานฯ ได้มองดูกระบวนการเรียนรู้ของชาวชนบทไทย ตามสภาพของสังคมและสิ่งแวดล้อมของเขาโดยอาจจะมีผู้รู้ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นแกนนำโดยธรรมชาติ สำนักงานฯ เพียงแต่ไปศึกษาวิเคราะห์ วิจัยกระบวนการเรียนรู้เหล่านี้ และพยายามจะวิเคราะห์รูปแบบ ตลอดจนเนื้อหาสาระ เพื่อหวังจะสามารถขยายผลการเรียนรู้แบบนอกระบบเช่นนี้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ภายหลังจากที่ได้มีการศึกษาวิเคราะห์กรณีต่าง ๆ เหล่านี้ในจังหวัดต่าง ๆ โดยนักวิจัยท้องถิ่นแล้ว ก็ได้นำความรู้และข้อเท็จจริง ตลอดจนข้อคิดเห็นมาประชุมสัมมนากัน แลกเปลี่ยนบทเรียนกัน ขั้นต่อไปก็นำแนวคิด ข้อสังเกต ผลการศึกษาไปแลกเปลี่ยนกับแกนนำของชาวบ้าน หรือกระตุ้นให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเพื่อเรียนรู้ซึ่งกันและกัน แบบโรงเรียนชาวบ้านของผู้ใหญ่ผาย ที่จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น นอกจากนั้นแล้ว สำนักงานฯ ยังส่งเสริมให้เกิดหน่วยวิจัยค้นคว้าที่สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ โดยจะวิจัยค้นคว้าปัญหาของการพัฒนาชนบทตามแนวทางที่ผู้นำชนบทสนใจและดำเนินการอยู่ เพื่อที่จะเป็นระบบ

คลังสมอง ในรูปแบบนี้ สำนักงานฯ จำกัดบทบาทของตนเองเป็นเพียงผู้รวบรวมข้อมูล ศึกษาวิเคราะห์ส่งเสริมให้ชาวบ้านได้พบปะแลกเปลี่ยนข้อคิดกัน ส่งเสริมให้นักวิจัยท้องถิ่นได้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาในปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ตลอดจนทำหน้าที่เป็นผู้เชื่อมโยงโครงการในพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่ง

ตัวอย่างดังกล่าวนี้อาจเป็นรูปแบบหนึ่งของการวางแผนแบบปฏิสัมพันธ์ตามความหมายบางส่วนของ ดร.เอเดรียน เวสปูร์ เพราะมีครบองค์ 4 ได้แก่ จัดระบบการเรียนรู้ของหน่วยวางแผนการแทรกแซงแบบทางอ้อม การวิเคราะห์องค์กรและการพัฒนาส่งเสริมผู้ปฏิบัติ

บทบาทใหม่ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ในเรื่องการกำหนดยุทธศาสตร์การขยายเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบการเรียนรู้และการศึกษาของไทยในทศวรรษหน้า การส่งเสริมให้เกิดการวางแผนแบบปฏิสัมพันธ์ โดยผู้ปฏิบัติและชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาที่แท้จริง แต่ยังมีบทบาทที่สำคัญอีกหลายประการในการวางแผนระดับชาติ เช่น การวิเคราะห์แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่มักเรียกกันว่าวิสัยทัศน์ การพิจารณาบทบาทของการศึกษาทั้งระบบที่สอดคล้องกับภาคเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม การกำหนดยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรการเงินจากภาครัฐและ เอกชน การกำหนดแนวทางและปรัชญาการศึกษาในแต่ละระดับมีความสอดคล้องกันอย่างไรในสภาวะของการเปลี่ยนแปลงแบบโลกาภิวัตน์นี้ ส่วนไหนคือส่วนเฉพาะชาติ สังคม และภูมิภาคหรือท้องถิ่นของเรา ส่วนไหนคือสากล นี่คือส่วนของประเด็นการพิจารณาในแง่ปรัชญามุ่งหมาย และที่สำคัญเมื่อการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบเป็นเป้าหมายและแนวโน้มแห่งยุคอะไรคือองค์ประกอบที่ทำให้เรายึดโยงอยู่กันได้เป็นระบบเดียวกัน สังคมเดียวกันและชาติเดียวกัน โดยสรุปยิ่งเรากระจายอำนาจก็ยิ่งยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้นตามลำดับ

โดยสรุปจากอดีตถึงปัจจุบันสู่อนาคต กระบวนการวางแผนและการกำหนดนโยบายได้วิวัฒนาการไปมาก จากเดิมที่เน้นการวางแผนกำลังคนได้ปรับไปตามสภาพของเหตุการณ์ ผสมผสานกับแนวทางของความต้องการของสังคม การวิเคราะห์แนวโน้มของการจ้างงาน หลักของความเสมอภาค หลักของการจัดการศึกษาภาคบังคับ การศึกษาพื้นฐานและการสร้างความเป็น พลเมืองที่ดี ไม่มีแนวทางหนึ่งทางใดที่ครอบงำ

ความคิดของนักจัดการศึกษา อย่างไรก็ตามในช่วง 10 ปีที่แล้วมานี้ ระบบเศรษฐกิจไทยได้กลายเป็นระบบเปิดมากยิ่งขึ้น และเข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์มากยิ่งขึ้น แนวทางการกำหนดเป้าหมายทางการศึกษาโดยพึ่งกลไกการตลาดก็เริ่มมีความสำคัญมากขึ้น จึงต้องมีการกระจายอำนาจการจัดการให้สถานศึกษามากยิ่งขึ้นเพื่อสามารถวางแผนในเชิงยุทธศาสตร์ได้หรือในระดับล่างก็สามารถให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น เทคนิคการวางแผนในยุคสมัยใหม่จึงต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

1.4 ปรัชญาการศึกษาไทย

ความหมายของปรัชญา

ความหมายของคำว่าปรัชญา ในที่นี้จะแยกวิเคราะห์ออกเป็น 2 นัย คือ ความหมาย ตามรูปศัพท์และความหมายตามทัศนะของนักปรัชญา คือ

1. ความหมายตามรูปศัพท์

ความหมายตามรูปศัพท์ที่นำมาพิจารณาจากคำ 2 คำ คือ “PHILOSOPHY” ตามที่ใช้กันทั่วไปในภาษาอังกฤษ และคำว่า “ปรัชญา” ตามที่ใช้ในภาษาไทย คำว่า “PHILOSOPHY” ในภาษาอังกฤษนั้นมีรากเดิมมาจากภาษากรีก อันเป็นต้นกำเนิดของวิชาปรัชญาฝ่ายตะวันตก ได้แก่คำว่า PHILOSOPHIA ซึ่งเป็นคำสนธิระหว่าง 2 คำ คือ คำว่า PHILO ซึ่งแปลว่า “ความรัก ความสนใจ ความเลื่อมใส” (สวามี สัตยานันทบุรี, 2514) กับคำว่า SOPHIA ซึ่งแปลว่า ความรู้ ความปราดเปรื่อง เมื่อรวม 2 คำเข้าด้วยกันก็จะได้คำแปลว่า “ความรักในความรู้” ส่วนคำว่า PHILOSOPHER นั้นก็หมายถึง PHILO = (LOVER) กับ SOPHIA (ความปราดเปรื่อง) อันพอจะอนุโลมตามความหมายภาษาไทยว่าเป็นนักปราชญ์นั่นเอง

คำว่า “ปรัชญา” ที่เป็นรูปศัพท์ใช้ในภาษาไทยนั้น ส. ศิวรักษ์ ได้ให้อรรถาธิบายไว้ว่าคำนี้เข้าใจว่าพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงบัญญัติขึ้นจากคำว่า PHILOSOPHY (ส. ศิวรักษ์, 2516 หน้า 14) ในลักษณะเช่นนี้ก็พึงเข้าใจว่าเป็นการบัญญัติศัพท์เพื่อให้มีคำที่ใช้ในภาษาไทย ที่พอเทียบเคียงได้กับภาษาต่างประเทศโดยอนุโลมเท่านั้น แต่ความหมายของคำทั้งสองภาษานี้หาได้มีความหมายที่ตรงกันอย่างแท้จริงทีเดียวไม่ กล่าวคือคำว่า PHILOSOPHY ตามนัยแห่งความหมายของคำในภาษาอังกฤษแปลว่า ความรักในความรู้ หรือ LOVE OF WISDOM

ส่วนคำว่า “ปรัชญา” นั้นเมื่อได้วิเคราะห์ความหมายตามรูปศัพท์แล้วมิได้มีส่วนใดที่จะพาดพิงไปถึงเรื่อง “ความรัก” ดังที่เป็นความหมายตามรูปศัพท์ของภาษาอังกฤษเลย ดังจะขอยกเอาอรรถาธิบายของ สวามี สัตยานันทบุรี ซึ่งได้วิเคราะห์ไว้อย่างชัดเจนมาให้พิจารณา ดังที่คำว่าปรัชญาเป็นคำสันสกฤตประกอบด้วยรูปศัพท์ 2 ศัพท์ คือ “ปรฺ” หมายถึงประเสริฐ และ “ชญา” หมายถึง ความรู้ ดังนั้นปรัชญาจึงหมายถึง ความรู้อันประเสริฐ แต่ความรู้ อันประเสริฐที่กล่าวถึงนี้หมายถึงอะไร ปัญหานี้เป็นแม่บทที่จะอธิบายถึงความหมายแห่งปรัชญาตะวันออกว่า ความรู้เกิดจากความอยากรู้ เนื่องจากเราอยากรู้สิ่งใด ๆ เราจึงพยายามที่จะรู้แล้วจึงหาผลสำเร็จในความรู้สิ่งนั้น ๆ เป็นพื้นก่อน แต่ความรู้ทุกชนิดย่อมไม่มีที่สิ้นสุด อวสานแห่งความรู้ในสรรพสิ่งทั่วไปย่อมไม่มี เมื่อเราหาความรู้ในสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว เราย่อมพยายามที่จะหาความรู้ในสิ่งอื่น ๆ ต่อไปโดยลำดับ ดังนั้นการหาความรู้จึงนับว่ายังไม่บรรลุถึงขีดสุด เมื่อเราบรรลุถึงความรู้ขั้นที่สุดนั้นแล้ว ความอยากรู้ก็ย่อมสูญหายไปทันที เพราะไม่มีสิ่งใดเหลือไว้สำหรับให้เราอยากรู้จักต่อไป คือ ความรู้นั้นเป็นขั้นที่สุดนั้นนับได้ว่าเป็นความรู้อันประเสริฐโดยแท้จริง ซึ่งตามคำบรรยายของฝ่ายปราชญ์ตะวันออกให้ชื่อจำกัดไว้ว่า “ปรัชญา” (สวามี สัตยานันทบุรี, 2514, หน้า 3-5)

ตามทัศนะที่ได้ยกมานี้จะช่วยให้เห็นความแตกต่างระหว่างความหมายของคำ “PHILOSOPHY” (ความรักในความรู้) กับคำ “ปรัชญา” (ความรู้อันประเสริฐ) ในลักษณะที่ว่า “PHILOSOPHY” นั้นเป็น “การค้นคว้าหาทางที่จะไปจากความสงสัย ฝ่ายปรัชญาได้แก่ ความรู้ที่เกิดขึ้นภายหลังเมื่อสิ้นความสงสัยแล้ว” ดังนั้นจึงพอจะเข้าใจได้ว่า คำปรัชญาซึ่งเราถือว่าเป็นคำแปลจากคำ “PHILOSOPHY” นั้นเป็นเพียงการกำหนดสื่อความหมายระหว่างสองภาษาโดยการอนุโลม เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันว่าเรากำลังพูด กำลังศึกษาในเรื่องเดียวกัน ส่วนความหมายที่แตกต่างกันตามนัยของรูปศัพท์ทั้งสองภาษานั้นก็ยกไว้ส่วนหนึ่งต่างหาก นอกจากความหมายโดยนัยของรากศัพท์ของทั้งสองภาษาจะแตกต่างกันดังกล่าวแล้ว สาระเนื้อหาตลอดจนลักษณะของปรัชญาฝ่ายตะวันตกและฝ่ายตะวันออกยังแตกต่างกันอีกด้วย ข้อแตกต่างนี้ก็ระบุไว้แล้วโดยชัดแจ้งในความหมายตามรากศัพท์ กล่าวคือ “PHILOSOPHY” (ฝ่ายตะวันตก) ตาม รากศัพท์มีความหมายว่า “ความรักในความรู้” หรือ “ความรักในปัญญา” นี้เป็นลักษณะของปรัชญาตะวันตกโดยแท้ เราจะเห็นลักษณะนี้อย่างเด่นชัดในปรัชญากรีกทั้งหลาย รวมทั้งที่ไม่

ค่อยจะมีชื่อนักไปจนถึงปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ เช่น ธาเลส โสเครตีส เพลโต จนถึงอริสโตเติล ล้วนแต่เป็นผู้ที่มีความรักและใฝ่หาความรู้ทั้งสิ้น ส่วนความรู้หรือคำตอบที่แต่ละคนเสาะหามาได้และได้รับการยกย่องว่าเป็น PHILOSOPHY นั้นก็หาได้เป็นคำตอบที่ถูกต้องสมบูรณ์ทั้งหมดไม่ บางคำตอบของนักปราชญ์รุ่นเก่าก็ถูกหักล้างโดยนักปราชญ์รุ่นหลัง ๆ หรือนักปราชญ์ร่วมสมัยเดียวกัน หรือ แม้แต่ลูกศิษย์หักล้างแนวความคิดของอาจารย์ก็ยังมี เช่น กรณีอริสโตเติลกับเพลโต เป็นต้น แต่กระนั้นก็ตามสิ่งที่ "นักรักในความรู้" ทั้งหลายเหล่านั้นได้ค้นพบก็ยังได้รับการยกย่องให้เป็น PHILOSOPHY อยู่มาจนตราบเท่าทุกวันนี้ แม้แต่ปรัชญาที่เกิดขึ้นใหม่ในปัจจุบัน เช่น ลัทธิอัตถิภาวนิยม (EXISTENTIALISM) ที่มีคนจำนวนมากตำหนิประณามไปในทางเสื่อมเสียต่างๆ นานาก็ยังได้รับการยกย่องว่าเป็นปรัชญา จึงจะเห็นได้ว่าลักษณะของปรัชญาตะวันตกนั้นเป็นเพียงการเกิดความสงสัย ความอยากรู้และใฝ่หาคำตอบที่ตนอยากรู้ ด้วยเหตุนี้จึงมีนักปราชญ์ตะวันตกบางคนลงความเห็นว่า การที่คนเกิดความสงสัยอยากรู้แล้วใฝ่หาคำตอบจนกระทั่งหาคำตอบได้ หรืออาจจะยังหาคำตอบไม่ได้ก็เป็นอาการของปรัชญาแล้ว ดังนั้น ปรัชญาของฝ่ายตะวันตกจึงมิได้สำคัญอยู่ที่ "คำตอบ" (FINAL ANSWERS) แต่อยู่ที่ "การค้นหา" (SEARCH) และความพยายามที่จะเข้าใจในสิ่งที่ตนอยากจะรู้ (IT IS NOT, IS FINDING SO CALLED "FINAL ANSWERS" THAT THE VITALITY OF PHILOSOPHY IS BASED, RATHER IT IS THE SEARCH, THE CREATIVE ATTEMPT, TO UNDERSTAND, THAT INVIGORATE PHILOSOPHERS TO CONTINUE THEIR WORK) ซึ่งตรงกันข้ามกับความหมายของ "ปรัชญา" ฝ่ายตะวันออกที่มี ความหมายรากศัพท์ว่า "ความรู้อันประเสริฐ" หากเราได้ศึกษาปรัชญาของโลกตะวันออกอันมีจีนและอินเดีย (รวมทั้งพุทธปรัชญา) เป็นอาทิก็จะเห็นได้ว่าปรัชญาเหล่านั้นล้วนแต่เป็นคำสอน และมุ่งไปในทางที่จะให้นำไปปฏิบัติ และมีลักษณะเป็นคำสอนหรือเป็นลัทธิทางศาสนานั้นก็คือเป็น "คำตอบ" (FINAL ANSWERS) อันเป็นที่ถูกใจของผู้ที่มีศรัทธาแล้วจึงได้รับการยกย่องว่าเป็น "สิ่งประเสริฐ" หรือเป็น "ความรู้อันประเสริฐ" แต่ไม่มีความรู้ใดที่ประเสริฐไปกว่านั้นอีกแล้ว (เช่น คำสอนของขงจื้อ คำสอนในศาสนาพราหมณ์และคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นต้น) โดยที่มิได้ เน้นวิธีการค้นหาหรือวิธีอธิบายความรู้นั้น ๆ ว่าเป็นสาระสำคัญ ดังเช่นลักษณะของปรัชญาฝ่ายตะวันตกและปรัชญาฝ่ายตะวันออกนั้นเป็นความรู้ที่จะนำไปปฏิบัติหรือเพื่อให้มนุษย์หลุดพ้นจาก

ความชั่ว ความทุกข์ และนำไปสู่ความดีและความสุข ไม่ใช่เป็น “ความรู้เพื่อความรู้” อย่างเช่นลักษณะของปรัชญาฝ่ายตะวันตก (บรรจง จันทรสา, 2527, หน้า 2-3)

2. ความหมายตามทัศนะของนักปรัชญา

การให้ความหมายของปรัชญามีลักษณะต่างๆ กันตามทัศนะของนักปรัชญา นักศึกษา นักจิตวิทยา นักคิด นักเขียน เป็นอาทิจึงทำให้นิยามของปรัชญามีความแตกต่างกันไปตามความคิด ความเชื่อ หรือทัศนคติที่ผู้ให้คำนิยามไว้ ดังเช่น

เพลโต (PLATO) ได้ให้คำนิยามว่า “ปรัชญามุ่งจะรู้สิ่งนิรันดรและธรรมชาติแท้จริง ของสิ่งทั้งหลาย” (อมร โสภณวิเชษฐ์วงศ์, 2523, หน้า 15)

โสเครตีส (SOCRATES) ให้ความหมายว่า ปรัชญาคือความรักในความรู้ (PHILOSOPHY IS LOVE IN KNOWLEDGE) และอริสโตเติล (ARISTOTLE) ได้ให้ความหมายว่า “ปรัชญาคือทฤษฎีของความรู้หรือทฤษฎีของคุณค่า” (PHILOSOPHY IS THEORY OF KNOWLEDGE OR THEORY OF VALUE) (กิติมา ปรีดีดิลก, 2523, หน้า 2)

คาร์เตอร์ วี. กู๊ด (CARTER V. GOOD, 1973, p. 395) ได้ให้ความหมายว่า ปรัชญา คือ ศาสตร์ที่มีวัตถุประสงค์ในการจัดหมวดหมู่ของความรู้ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายทำความเข้าใจกับข้อเท็จจริงต่าง ๆ ให้สมบูรณ์ซึ่งประกอบด้วยตรรกวิทยา จริยศาสตร์ สุนทรีศาสตร์ อภิปรัชญาและศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องของมนุษย์

อภิรมย์ ณ นคร (2510, หน้า 65) อธิบายว่า ปรัชญาคือ การวิเคราะห์เชิงวิจารณ์ถึง ความคิดรวบยอดและการสังเกตข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ และอุดมการณ์ของชีวิตเพื่อค้นหาสัมพันธภาพโดยมีจุดประสงค์ที่จะรวมเข้าด้วยกัน ทำให้เป็นจุดเดียวกัน เพื่อตีความหมายของความรู้และชีวิต

ธำรง บัวศรี (2512, หน้า 61-62) อธิบายว่า ปรัชญาคือ ทรรศนะหรือความเชื่อของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นหรือเกี่ยวข้อง ทรรศนะหรือความเชื่อที่กล่าวนี้ไม่ใช่ความคิดเห็นธรรมดา แต่เป็นความคิดเห็นหรือความเชื่อที่ได้กลั่นกรองแล้วโดยอาศัยค่านิยม (VALUE) เป็นบรรทัดฐาน

ภิญโญ สาธร (2514, หน้า 22) ให้คำนิยามว่า “ปรัชญาคือศาสตร์ชนิดหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์จะจัดหมวดหมู่หรือแบบความรู้สาขาต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือทำความเข้าใจและแปลความหมายข้อเท็จจริงต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์แบบ

จำนงค์ ทองประเสริฐ (2514, หน้า 14) ได้นิยามคำว่า “ปรัชญา” ไว้ว่า “ปรัชญาคือความ คิดเห็นใดที่ยังพิสูจน์ไม่ได้หรือยังสรุปผลแน่นอนไม่ได้ถ้าพิสูจน์ได้จนลงตัวแล้วเราก็จัดว่าเป็นศาสตร์

สมัคร บุราวาศ (2515, หน้า 12) ได้อธิบายถึงปรัชญาไว้ว่า ปรัชญาหมายถึงความพยายามที่จะอธิบายเหตุผลของความเชื่อมั่นในเรื่องต่าง ๆ เช่น พระผู้เป็นเจ้า นิพพานที่ถือกันว่าเป็นความจริงสูงสุด

สกล นิลวรรณ (2522, หน้า 3) ได้ให้ความหมายของปรัชญาโดยสรุปว่า ปรัชญาหมายถึงขอบเขตของความคิดที่อยู่เหมือนปรากฏการณ์ของสภาวะทั้งหลายของชีวิต หรือขอบเขตของ ความคิดที่พยายามเพื่อจะทำความเข้าใจในสรรพสิ่งทั้งปวง

ศักดา ปรางค์ประทานพร (2526, หน้า 2) ได้พูดถึงความหมายของปรัชญาว่า ปรัชญามีทั้งความหมายในแง่กว้างและแง่แคบ ในแง่กว้างความหมายของปรัชญาครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาล ไม่ว่าจะเป็นการแสวงหาความรู้ในโลก และนอกโลก ส่วนความหมายในแง่แคบนั้นปรัชญาอาจหมายถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของจักรวาล เช่นการดำรงชีวิตของมนุษย์หรือการวิเคราะห์ภาษาที่มนุษย์ใช้เป็นต้น

จากคำนิยามต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วทั้งของไทยและต่างประเทศนั้น พอสรุปได้ว่าปรัชญาเป็นคำที่จะอธิบาย หรือให้นิยามอย่างเด่นชัดได้ยาก เพราะทัศนะความคิดความเชื่อของบุคคลที่มี ต่อโลก และต่อชีวิตนั้นแตกต่างออกไปตามลักษณะต่างๆ แล้วแต่สถานการณ์และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสิ่งนั้น ๆ โดยตรงทุกแง่ทุกมุมของปรัชญานั้นเป็นการยากมาก ดังนั้น คำว่าปรัชญาก็ยังคงเป็นคำถามซึ่งถ้าตอบแล้ว ก็คงจะได้ความหมายต่างกันตามลักษณะของความเชื่อของกลุ่มคน (กิติมา ปรีดีดิลก, 2523, หน้า 3) ดังที่กล่าวมาแล้ว

แต่จะอย่างไรก็ตามไม่ว่าจะมีผู้พยายาม ให้ความหมายของปรัชญา ไว้ในลักษณะใดก็ตาม ความหมายเหล่านั้นจะครอบคลุมไปถึงสิ่งต่อไปนี้ (สุรินทร์ รักชาติ, 2529, หน้า 22)

1. ปรัชญาเป็นเรื่องของการศึกษารวบรวมรายละเอียดต่าง ๆ ของชีวิตและจักรวาลอย่างเป็นระบบเข้าไว้ด้วยกันทั้งหมด

2. ปรัชญาเน้นเรื่องความพยายามในการแสวงหา สืบค้นเพื่อที่จะได้มาซึ่งความจริงแท้สูงสุด

3. ปรัชญาเป็นเรื่องของความคิดหาเหตุผลเพื่อจะนำมาตอบคำถามต่าง ๆ โดยใช้หลักทางตรรกวิทยา

4. เนื้อหาของปรัชญาเป็นเรื่องที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามทรรศนะความเชื่อของบุคคลตามยุคสมัย และสถานการณ์ต่าง ๆ แล้วแต่ความสนใจ

ความหมายของการศึกษา

ความหมายของคำว่า การศึกษา ในที่นี้จะแยกวิเคราะห์ออกเป็นความหมายตามรูปศัพท์ของนักการศึกษาคือ

1. ความหมายตามรูปศัพท์

ความหมายของคำว่าการศึกษาตามรูปศัพท์สามารถพิจารณาได้ 2 แนวคือ รูปศัพท์ภาษาไทย และรูปศัพท์ภาษาอังกฤษ

ความหมายตามรูปศัพท์ภาษาไทย-ภาษาอังกฤษ คำว่า “การศึกษา” ในภาษาไทยเป็นคำที่แผลงมาจาก “ศึกษา” ในภาษาสันสกฤต ซึ่งมาจากรากศัพท์ว่า ศฺก มีความหมายว่า สามารถ เมื่อกลายมาเป็นคำว่า ศึกษา มีความหมายถึง

(1) การเล่าเรียน การแสวงหาความรู้

(2) ความปรารถนาที่จะเป็นผู้สามารถกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ความปรารถนาที่จะครอบงำ (PREUAIL)

(3) การสอน การฝึก

(4) วิชาหนึ่งในหกของเวทางค์ สอนการออกเสียงถ้อยคำและกฎของการออกเสียง (EUPLONY)

(5) มารยาท (MODESTY) และความถ่อมตน ส่วนในรูปของบาลี คำว่าศึกษามาจากรากศัพท์ว่า สิกฺข มีความหมายว่ายึดมั่นในวิทยา (วิจิตร เกิดวิสิษฐ์, 2520, หน้า 126) ส่วนคำ “การศึกษา” (EDUCATION) ในภาษาอังกฤษมีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน 2 คำ ซึ่งมีผู้ให้ความเห็นไว้ต่างกันคือ เชื่อว่ามาจากคำว่า EDUCARE ซึ่งหมายถึง การปลูกฝัง อบรม กับคำว่า EDUCERE ซึ่งหมายถึง การให้กำเนิด (ณัฐพร คำมะสอน, 2531, หน้า 22) รากศัพท์คำแรกซึ่งหมายถึงการอบรม สั่งสอนให้เกิดความเจริญงอกงามนั้น เป็นความหมายของการศึกษาที่ยังถืออยู่ในปัจจุบัน ส่วนคำหลังนั้นถือว่า การศึกษาเป็นเพียงการชักนำให้บุคคลรู้จักและตระหนักในคุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวคนแต่ละคน เพื่อ

จะได้ใช้ความสามารถที่มีอยู่ตามธรรมชาตินั้นได้เต็มที่ (วิจิตร ศรีสอ้าน, 2525, หน้า 232)

ความหมายตามรูปศัพท์ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ คำว่า การศึกษา มีความหมายสอดคล้องกันคือ หมายถึง กระบวนการต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดขึ้นซึ่งความรู้

1. ความหมายตามทัศนะของนักการศึกษา

มีผู้ให้ความหมายของคำว่า "การศึกษา" ไว้มากมายแตกต่างกันไปตามแนวคิดและความเชื่อของแต่ละบุคคล ดังนี้

ธำรง บัวศรี (2506, หน้า 3-4) กล่าวว่า การพิจารณาความหมายของการศึกษาสรุปได้ว่าอาจมองได้เป็น 2 แง่ คือในแง่การกระทำของโรงเรียน การศึกษาหมายถึงกระบวนการอันเป็นส่วนรวมที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อช่วยสร้างเสริมความรู้ความสามารถ ทัศนคติและพฤติกรรมต่าง ๆ อันมีคุณค่าให้แก่บุคคล และในแง่ของการกระทำของสังคม การศึกษา หมายถึง กระบวนการสังคมที่สังคมจัดขึ้นโดยกำหนดให้บุคคลเข้าอยู่ในขอบข่ายของสิ่งแวดล้อมที่จัดได้เป็นพิเศษ (สิ่งแวดล้อมที่จัดไว้นี้คือโรงเรียน) และช่วยสร้างเสริมพัฒนาการให้แก่บุคคลทั้งในด้านส่วนตัวและสังคม

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2513, หน้า10) กล่าวว่า การศึกษาคือความสามารถที่จะเจริญเติบโตไปสู่จุดมุ่งหมายอันพึงประสงค์ ซึ่งความเจริญเติบโต ทั้งทางกาย ทางสมอง และทางจิตใจ

พระราชวรมุนี (2518, หน้า 10 -13) กล่าวว่า การศึกษาหมายถึงความพยายามที่จะแสวงหาจุดมุ่งหมายให้แก่ชีวิตเพื่อให้มีความเป็นอยู่อย่างดีที่สุด มีอิสรภาพทั้งภายนอกและภายใน

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2524, หน้า 6)ให้ความหมายของการศึกษาว่า การศึกษาหมายถึง

ก. วิธีการต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดความรู้ ทักษะและทัศนคติ

ข. ทฤษฎีต่าง ๆ ที่พยายามจะอธิบายหรือให้เหตุผลในการถ่ายทอดนั้น ๆ

ค. คุณค่าหรืออุดมคติต่าง ๆ ที่มนุษย์พยายามจะเข้าใจถึงโดยอาศัยความรู้ทักษะและทัศนคติ เพราะฉะนั้นวิธีการฝึกปรือหรือถ่ายทอดจึงขึ้นอยู่กับคุณค่าหรืออุดมคติที่ต้องประสงค์นี้เป็นผลบั้นปลาย

จอห์น ดิวอี้ (JOHN DEWEY, 1916, p. 89) ให้ความหมายการศึกษาคือ การเสริมสร้างหรือการจัดประสบการณ์ใหม่ การเสริมสร้างหรือการจัดประสบการณ์ใหม่นี้จะทำให้ชีวิตมีความหมายยิ่งขึ้น และช่วยเพิ่มความสามารถให้แก่บุคคลพอที่จะกำหนดแนวปฏิบัติจากผลลัพท์ของประสบการณ์นั้นได้

แวน คลีฟ มอร์รีส (VAN CLEVE MORRIS, 1961, p. 4) อธิบายว่า การศึกษาคือ การพัฒนามนุษย์ในทุก ๆ ด้านการพัฒนาดังกล่าวเป็นศิลปในการปรุงแต่งให้มนุษย์พัฒนาในด้านบุคลิกภาพ และอุปนิสัยเพิ่มเติมจากที่ธรรมชาติให้ไว้แต่เดิม และการศึกษายังเป็นการร่วมมือกับธรรมชาติในแง่ที่ช่วยพัฒนาทักษะของมนุษย์ให้มนุษย์มีการสัมพันธ์แห่งตน (SELF REALIZATION) รู้จักตนเองดีขึ้น

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (CARTER V. GOOD, 1973, p. 145) นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษาคือ ผลรวมของกระบวนการทั้งหมดที่บุคคลนำมาพัฒนาความสามารถ ทัศนคติ และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีคุณค่าเป็นที่พึงปรารถนาในสังคมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่

โจเซฟ เอฟ คอลลาฮัน และเลียวนาร์ด เอช คาร์ค (JOSEPH. F. CALLAHAN AND LEONARD H. CLARK, 1977, p. 15) ได้ให้ความหมายของการศึกษาคือ

1. กระบวนการที่ช่วยให้ผู้เรียนนำเอาความคิดความอ่านในตัวเองออกมาใช้อย่างดีที่สุด

2. กระบวนการที่พัฒนาความสามารถของทุก ๆ คนโดยความสามารถนั้นมีอยู่แล้วในตัวของทุกคนแต่กำเนิด

3. กระบวนการกระตุ้นให้สมองได้รับรู้บันทึกไว้ แล้วรวบรวมซึ่งสรรพความรู้และคุณค่าทั้งปวงเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติ

4. กระบวนการจารึกแล้วจารึกเล่าซึ่งประสบการณ์ทางสังคมของมนุษย์ให้เป็นที่ประจักษ์ในความคิดของผู้เรียน เพราะเมื่อแรกเกิด ความคิดเห็นดังกระดานชนวนที่ว่างเปล่า

5. กระบวนการสั่งสอนอบรมให้ผู้เรียนดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมไม่ว่าจะเป็นทางโลกหรือทางธรรมหรืออยู่ได้ทั้งทางโลกและทางธรรม

6. กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ดำเนินต่อเนื่องไปตลอดชีวิต

จากความหมายของการศึกษาดังกล่าว อาจสรุปได้ว่าการศึกษามีลักษณะสำคัญอยู่ 3 ประการ (วิจิตร ศรีสอ้าน, 2525, หน้า 24) คือ

1. การศึกษาเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลให้เป็นไปในแนวทางที่ปรารถนา

2. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้ เป็นไปโดยจงใจ โดยมีกำหนดจุดมุ่งหมายซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าสูงสุดไว้

3. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้ กระทำเป็นระบบ มีกระบวนการอันเหมาะสมและผ่านสถาบันทางสังคมที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ด้านการศึกษา

ปรัชญาการศึกษา

การจัดการศึกษาของชาตินั้นต้องให้สอดคล้องกับนโยบายพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง สังคมใดก็ตามที่มีการเปลี่ยนแปลงระบบหลักทั้งสามนี้ การจัดการศึกษาของชาติก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย แต่ละสังคมจะมีแนวการจัดการศึกษาที่แตกต่างกันออกไปเพราะระบบทั้งสามไม่เหมือนกัน ดังนั้น แนวทางในการจัดการศึกษาควรเป็นไปได้ก็คือการศึกษาที่มีรากฐานจากแนวความคิด ความเชื่อ สภาวะแวดล้อมและความเป็นอยู่ตามสภาพของสังคมนั้นๆ โดยตรง (สมพงษ์ สิงหาพล, 2523, หน้า 4) แนวความคิดหรือแนวความเชื่อในการจัดการศึกษาก็คือ ปรัชญาการศึกษาซึ่งผู้มีหน้าที่จัดการศึกษายึดแนวทางอันเป็นปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของสังคมและตามความจำเป็นของสถานการณ์ของสังคมในแต่ละสมัย

ปรัชญาการศึกษาเป็นเสมือนอุดมการณ์อันสูงสุดซึ่งเป็นหลักยึดในการจัดการศึกษา นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการเป็นแม่บท เป็นต้นกำเนิดแนวความคิดในการกำหนดจุดมุ่งหมายทางการศึกษา และเป็นแนวทางในการจัดการสอนว่าจะจัดเพื่อใครจัดอย่างไรและส่งผลไปยังเป้าหมายที่เราต้องการหรือไม่ (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2525, หน้า 43)

การจัดการศึกษาในประเทศใดก็ตามถ้าไม่มีจุดที่จะยึดหรือปรัชญาการศึกษาที่แน่นอนก็ไม่มีทางที่จะทำให้เกิดความเจริญถึงขีดสุดได้เลย การเอาแบบอย่างการจัดการศึกษาของประเทศใดประเทศหนึ่งมาใช้โดยปราศจากการดัดแปลงแก้ไขย่อมก่อให้เกิดปัญหาในอนาคต (อุทัย เดชตานนท์, 2522, หน้า 104) ปรัชญาการศึกษานั้นไม่ใช่แบบแผนที่เป็นสากลที่จะนำไปใช้ได้ทุกท้องถิ่นทุกกาลสมัย ยิ่งในที่ต่าง

ขนบธรรมเนียมประเพณี ต่างวัฒนธรรมต่างกาลสมัยกันแล้วยิ่งทำให้มีความแตกต่างกันออกไปมากขึ้น ดังนั้น ประเทศไทยก็ควรมีปรัชญาการศึกษาของเราเองเพราะปรัชญาการศึกษาเป็นเครื่องช่วยให้ความคิดหรือวิเคราะห์หาหลักการวิธีการที่ดีเพื่อนำไปสู่แนวทางในการจัดการศึกษาที่ดีต่อไป (จินดา ยัญทิพย์, 2528, หน้า 10)

ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษา

ปรัชญากับการศึกษาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเพราะต่างก็สนใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ในการจัดการศึกษาต้องอาศัยปรัชญาในการหาคำตอบทางการศึกษา ดังนั้นปรัชญาจึงมีความสัมพันธ์กับการศึกษาอย่างแน่นแฟ้นดังความคิดเห็นของวิทย์ วิศทเวทย์ (2523, หน้า 33) ที่ได้กล่าวว่า

ปรัชญามีส่วนช่วยนักการศึกษาโดยการกำหนดเป้าหมายหรือการกำหนดสิ่งอันมีค่าสูงสุดในการดำเนินกิจการการศึกษา การศึกษามีไว้เพื่อชีวิต และควรจะต้องมีไว้เพื่อชีวิตที่ดี ชีวิตที่ดีที่สุดหรือน่าพึงปรารถนาที่สุดเป็นอย่างไรนั้น เป็นสิ่งที่นักปรัชญาเสนอคำตอบโดยโยงไปถึงธรรมชาติของมนุษย์ ..... เมื่อได้มติเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้แล้ว จุดหมายของการศึกษาก็จะหลั่งไหลออกมาเอง เมื่อได้จุดหมายอันแน่ชัดแล้ว เนื้อหาของหลักสูตรบทบาทของครูในกระบวนการศึกษา บทบาทของโรงเรียนในสังคมก็จะกำหนดได้ชัดเจนขึ้น

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2529, หน้า 34-35) ได้กล่าวว่า การศึกษากับปรัชญามีความสัมพันธ์กันอย่างมากโดยเนื้อหา ปรัชญาทั่วไปช่วยให้ความกระจ่างแก่การศึกษาได้ และวิธีการทางปรัชญาก็ช่วยให้การดำเนินทางการศึกษารัดกุมและชัดเจนขึ้น และ “ความพยายามที่วิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์และพิจารณาดูการศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้งทุกแง่ทุกมุม ให้เข้าใจถึงแนวคิด หลักความสำคัญความสัมพันธ์และเหตุผลต่าง ๆ อย่างชัดเจน มีความต่อเนื่องและมีความหมายต่อมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อมนี้เองที่เป็นงานสำคัญของปรัชญาต่อการศึกษา”

วิจิตร ศรีสอ้าน (2523, หน้า 19) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษาไว้ว่า ปรัชญาช่วยในการพิจารณากำหนดเป้าหมายของการศึกษา การศึกษาเป็นกิจกรรมทางสังคมที่มุ่งผลการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของบุคคลให้เป็นไปในแนวที่ปรารถนา ปัญหาจึงเกิดขึ้นได้ว่าอะไรคือเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ อะไรควรจะเป็นจุดหมายของการศึกษา เมื่อการศึกษาเป็นการพัฒนา

บุคคล การศึกษาจึงแยกไม่ออกจากจุดหมายของชีวิต ในเรื่องเดียวกันนี้ มาร์เจอรี ไซกัส ได้กล่าวว่า "ศิลปแห่งการศึกษานั้นจะไม่สามารถบรรลุถึงความแจ่มชัดอย่างสมบูรณ์ในตัวเองได้หากขาดปรัชญา" (มาร์เจอรี ไซกัส, 2520, หน้า 5)

นอกจากนี้ ส. ศิวรักษ์ (2524, หน้า 42) ยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษาไว้ด้วยว่าปรัชญาทั่วไปอาศัยความรู้จากวิชาแขนงต่าง ๆ มาประกอบแล้วโยงขึ้นเป็นแนวคิดฉันใด ปรัชญาการศึกษาก็อาศัยข้อเท็จจริงต่าง ๆ ทางการศึกษาเพื่อนำมาประกอบพิจารณาฉันนั้น ด้วยเหตุนี้ปรัชญาการศึกษาจึงต้องพึ่งปรัชญาทั่วไปเพราะปัญหาพื้นฐานทางการศึกษาก็คือปัญหาในทางปรัชญา โดยนัยนี้ปรัชญาการศึกษาจึงเป็นการนำเอาปรัชญามาประยุกต์ใช้กับการศึกษา นั่นเอง

ดังนั้นปรัชญาจึงมีส่วนช่วยให้การจัดการศึกษาดำเนินไปโดยสอดคล้องกับสภาพสังคมนั้น ๆ โดยอาศัยวิธีการของปรัชญาคือการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความมาใช้ในการแก้ปัญหาของการศึกษา

ความหมายของปรัชญาการศึกษา

ความหมายของปรัชญาการศึกษานี้ได้มีนักการศึกษาและนักปรัชญาหลายท่านให้ความ-หมายคือ คำนิยามที่แตกต่างกันออกไปตามทัศนะของแต่ละท่าน เช่น

อุดม บัวศรี (2518, หน้า 63) กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษาคือ ปรัชญาประยุกต์เพราะนำเอาความคิดทางปรัชญามาประยุกต์ใช้กับการศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอนตลอดจนเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมนุษย์

สุมิตร คุณานุกร (2520, หน้า 39) กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษาคือ อุดมคติอุดมการณ์อันสูงสุดซึ่งยึดเป็นหลักในการจัดการศึกษา มีบทบาทในการเป็นแม่บทเป็นต้นกำเนิดความคิดในการกำหนดความมุ่งหมายของการศึกษา และเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาตลอดจนถึงขบวนการในการเรียนการสอน

วิจิตร ศรีสอ้าน (2524, หน้า 109) ได้กล่าวว่าปรัชญาการศึกษา คือจุดมุ่งหมายระบบความเชื่อหรือแนวคิดที่แสดงออกมาในรูปของอุดมการณ์หรืออุดมคติทำนองเดียวกันกับที่ใช้ในความหมายของปรัชญาชีวิต ซึ่งหมายถึง อุดมการณ์ของชีวิต อุดมคติของชีวิตแนวทางดำเนินชีวิตนั่นเอง กล่าวโดยสรุปปรัชญาการศึกษา คือ จุดมุ่งหมายของการศึกษานั่นเอง

ศักดา ปรางค์ประทานพร (2526, หน้า 45) อธิบายถึงความหมายของปรัชญาการศึกษาว่า คือความคิดเห็นอย่างวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของมนุษย์ความคิดเห็นนี้ตั้งอยู่บนรากฐานของอภิปรัชญา ญาณวิทยา และอัฆวิทยา หรือปรัชญาการศึกษา หมายถึงการพิจารณาองค์ประกอบทุก ๆ ส่วนของการศึกษาอย่างถี่ถ้วน และความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาที่จะใช้เป็นเครื่องนำทางในการจัดการศึกษา

ทองปลิว ชมชื่น (2529, หน้า 120) ได้ให้ความหมายว่า ปรัชญาการศึกษา คือเทคนิคการคิดที่จะแสวงหาคำตอบและกำหนดแนวทางในการดำเนินงานทางการศึกษาไม่ว่าการศึกษาในระบบโรงเรียนหรือการศึกษานอกโรงเรียน เริ่มตั้งแต่การกำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษา ยุทธศาสตร์ทางการศึกษาและการบริหารทางการศึกษาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการพัฒนามนุษย์และสังคมอย่างแท้จริง

ก็อดเฟร ทอมสัน (GODFREY THOMSON, อ้างถึงใน สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2524, หน้า 8) กล่าวว่า “เมื่อเราพยายามที่จะพิจารณาดูการศึกษาโดยตลอดแล้วพยายามที่จะให้ได้ความคิดที่ลงรอยเกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมดนั้นให้สมเหตุสมผล และให้ใช้ได้ผลให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้นั่นแหละคือปรัชญาการศึกษา”

จอร์จ แอล นิวสัน (GEORGE L. NEWSONE, 1969, pp. 163-164) กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษาคือ การนำเอาหลักบางประการของปรัชญาอันเป็นแม่บทมาดัดแปลงให้เป็นระบบเพื่อประโยชน์ในการศึกษา

ซิดนีย์ ฮุค (SIDNEY HOOK, 1969, pp. 136-139) กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษาคือ ทัศนคติและวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา (ATTITUDES AND AIMS OF EDUCATION) โดยระบบโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนและบุคลากรที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษายึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อพัฒนาผู้เรียนหรือให้การศึกษาแก่ผู้เรียน

คริสโตเฟอร์ เจ ลูคัส (CHRISTOPHER J. LUCUS, 1970, p. 136) ได้ให้คำนิยามของปรัชญาการศึกษาว่า หมายถึงความเชื่อ ความนึกคิด หรือทักษะที่เกี่ยวกับการศึกษาที่โรงเรียนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาใช้ยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อพัฒนาผู้เรียน

จอร์จ เอฟ เนลเลอร์ (GEORGE F. KNELLER, 1971, p. 2) ให้ความหมายของปรัชญาการศึกษาว่า “ปรัชญาการศึกษา” คือผลจากการแสวงหาความเข้าใจเกี่ยวกับ

การศึกษาอย่างชัดเจน แปลความหมายกระบวนการทางการศึกษาให้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดจุดมุ่งหมายและนโยบายทางการศึกษาได้

จากความหมายของปรัชญาการศึกษาดังกล่าวมานี้ พอสรุปได้ว่าปรัชญาการศึกษาเป็นการนำเอาหลักการและแนวคิดจากปรัชญาแม่บทมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา อาทิเช่น การกำหนดทิศทาง รูปแบบและวิธีการทางการศึกษา โดยพิจารณาให้สอดคล้องกับองค์ประกอบต่างๆ เพื่อให้การจัดการศึกษาได้เกิดประโยชน์มากที่สุดและตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ลัทธิปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาแบ่งตามลักษณะที่มาได้เป็น 3 ประเภท (สุรินทร์ รักชาติ, 2529, หน้า 39) ดังนี้

1. ปรัชญาการศึกษาที่ยึดปรัชญาทั่วไปเป็นพื้นฐานในการสร้างระบบและวิธีการทางการศึกษา โดยการประยุกต์มาจากปรัชญาแม่บท ปรัชญาการศึกษาประเภทนี้ได้มีนักการศึกษาทั้งชาวไทยและต่างประเทศได้กล่าวถึงและแบ่งเป็นลัทธิต่าง ๆ หลายลัทธิ ดังนี้

ภิญโญ สาธร (2525, หน้า 100-132) กล่าวถึงปรัชญาการศึกษาว่ามี 6 ลัทธิ คือ

1. สังคมประเพณีนิยม (THE DOCTRINE OF SOCIAL TRADITIONALSM)

2. สังคมประสบการณ์นิยม (THE DOCTRINE OF SOCIAL EXPERIMENTATION)

3. แบบก้าวหน้าตามธรรมชาติ (THE DOCTRINE OF NATURALISTIC PROGRESSIVISM)

3. สาระนิยม (THE DOCTRINE OF ESSENTIALISM)

4. นิรันตรนิยม (THE DOCTRINE OF PERENNIALISM)

5. สร้างสังคมใหม่ (THE DOCTRINE OF RECONSTRUCTIONISM)

VAN CLEVE MORRIS (1966, pp. 327-401) กล่าวถึงลัทธิปรัชญาการศึกษาไว้ 5 ลัทธิ ดังนี้

1. สารัตถนิยม (ESSENTIALISM)

2. นิรันตรนิยม (PERENNIALISM)

3. พิพัฒนาการนิยม (PROGRESSIVISM)

4. ปฏิรูปนิยม (RECONSTRUCTIONISM)

5. อัตถิภาวนิยม (EXISTENTIALISM)

G. MASE WINGO (1974, p. 40) กล่าวไว้ 6 ลัทธิ โดยเพิ่มลัทธิมาร์กซิสต์ (MARXISM) อีกหนึ่งลัทธิ

2. ปรัชญาการศึกษาที่ยึดปรัชญาของนักปรัชญาแต่ละคนมาเป็นพื้นฐานในการสร้างระบบ และวิธีการทางการศึกษา เช่น ระบบการศึกษาในอุดมรัฐ (THE REPUBLIC) ของเพลโต และพุทธปรัชญาการศึกษาของพระพุทธเจ้า เป็นต้น

3. ปรัชญาการศึกษาที่ยึดระบบการศึกษาสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมในปัจจุบันมาวิเคราะห์เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างระบบและวิธีการทางการศึกษา เช่น ระบบปรัชญาการศึกษาของ อีแวน อิลลิช และเอฟเวอร์เฮท ไรเมอร์ เป็นต้น

ปรัชญาการศึกษานั้นมีอยู่มากมายหลายระบบตามลักษณะทางธรรมชาติ ซึ่งแนวความคิดของมนุษย์ที่ต่างคิดและเชื่อไม่เหมือนกัน นอกจากนี้ยังแตกต่างกันไปตามแต่ละสังคมตามลักษณะความจำเป็น และความต้องการของสังคมอีกด้วย ปรัชญาการศึกษานั้นอาศัยพื้นฐานแห่งความคิดของปรัชญาบริสุทธิ์ ซึ่งปรัชญาการศึกษาระบบหนึ่ง ๆ อาจจะอาศัยแนวคิดมาจากปรัชญาบริสุทธิ์หลาย ๆ สาขามาผสมผสานกัน เพื่อจะจัดระบบความคิดขึ้นใหม่ให้สมบูรณ์หรือหลายระบบของปรัชญาการศึกษา อาจจะอาศัยแนวคิดจากปรัชญาบริสุทธิ์สาขาเดียวกันมาเป็นรากฐานของตน ลักษณะเช่นนี้จึงมีผลให้ปรัชญาการศึกษาหลายระบบมีแนวคิดที่คล้ายคลึงหรือมีลักษณะที่คาบเกี่ยวกันอยู่ (บรรจง จันทรสา, 2529 หน้า 236) ปรัชญาการศึกษาที่นักการศึกษาได้จัดไว้มีด้วยกัน 5 ลัทธิคือ ลัทธิสารัตถนิยม ลัทธินิรันตรนิยม ลัทธิพิพัฒนาการนิยม ลัทธิปฏิรูปนิยม และลัทธิอัตถิภาวนิยม รวมกับปรัชญาการศึกษาที่มาจากความคิดของนักปรัชญาอีก 1 ลัทธิ คือ ลัทธิพุทธปรัชญาการศึกษา โดยในแต่ละลัทธิจะกล่าวถึงความเป็นมา แนวคิดพื้นฐาน หลักการสำคัญ ความเชื่อทางการศึกษาในเรื่องจุดมุ่งหมายการศึกษา และองค์ประกอบของการศึกษา ได้แก่ หลักสูตร โรงเรียน ผู้สอน และกระบวนการเรียนการสอน

ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม (ESSENTIALISM)

ความเป็นมา

สารัตถ (ESSENTIA) หมายถึง แก่นสารที่จำเป็นหรือเนื้อหาที่เป็นหลักสำคัญ ความเชื่อของปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา เมื่อประมาณปี ค.ศ. 1930 โดยมีกลุ่มนักการศึกษาและนักปรัชญาทั้งฝ่ายจิตนิยมและฝ่ายวัตถุนิยมของสหรัฐอเมริกาที่มีทรรศนะทางอนุรักษ์นิยม ได้รวมกลุ่มกันเพื่อต่อต้านแนวความคิดฝ่ายพิพัฒนาการนิยมซึ่งกำลังเผยแพร่อยู่ในขณะนั้นกลุ่มนักการศึกษาที่มีแนวความเชื่อในทางอนุรักษ์นิยมมีผู้นำที่สำคัญคือ วิลเลียม ซี แบกเล่ย์ (WILLIAM C. BAGLEY) และนักการศึกษาที่มีแนวความเชื่อในแนวเดียวกัน เช่น โทมัส บริกส์ (THOMAS BRIGGS) และเฟรดเดอริก บริด (FREDERICH BREED) เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ได้ร่วมกันจัดตั้งเป็น “คณะกรรมการฝ่ายสารัตถนิยม เพื่อความก้าวหน้าทางการศึกษาของสหรัฐอเมริกา” ขึ้นในปี ค.ศ. 1946 เพื่อเผยแพร่ความเชื่อของฝ่ายสารัตถนิยมจนถึง ค.ศ. 1946 แบกเล่ย์ได้ถึงแก่กรรม จึงทำให้คณะกรรมการชุดนี้เลิกล้มไป แต่ความเชื่อตามแนวลัทธิปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมก็ได้แพร่หลายออกไปทั้งภายในและภายนอกประเทศ ได้รับความนิยมสูงสุดในสหรัฐอเมริกา ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 และยังคงนิยมกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และมีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ลัทธิปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมมีความเข้มแข็งในทางวิชาการและมีประสิทธิภาพในการสร้างค่านิยมเกี่ยวกับระเบียบวินัยได้เป็นอย่างดี (ภิญโญ สาธร, 2525, หน้า 31)

แนวคิดพื้นฐาน

ลัทธิสารัตถนิยมมีรากฐานมาจากปรัชญาบริสุทธิ์ 2 ฝ่าย คือ จิตนิยม (IDEALISM) ซึ่งเชื่อว่าจิตเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในชีวิตมนุษย์ โลกที่มนุษย์อาศัยอยู่นี้เป็นโลกแห่งจิต หรือเป็นนามธรรม ดังนั้นความรู้หรือความจริงเกิดจากการคิด การหยั่งรู้เป็นสำคัญ และฝ่ายวัตถุนิยม (REALISM) ที่เชื่อว่าวัตถุเป็นสสารที่แท้จริงในตัวมันเอง ความรู้หรือความจริงจึงเกิดมาจากการได้สัมผัสหรือมีประสบการณ์กับสิ่งนั้น (ARTHUR K. ELLIS, 1981, p. 85)

หลักการสำคัญ

ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมมีหลักการสำคัญ (GEORGE F. KNELLER, 1971, pp. 115 – 118 อ้างถึงใน สมนึก พวงทอง, 2531, หน้า 44) สรุปได้ดังนี้

1. การเรียนรู้จะต้องเกี่ยวข้องกับการทำงานหนักและการเอาไปประยุกต์ใช้
2. การริเริ่มในการศึกษา ควรจะขึ้นอยู่กับครูมากกว่านักเรียน
3. แก่นแท้ของการศึกษา (CORE OF EDUCATION) คือการเรียนรู้เนื้อหาวิชาที่ได้เลือกสรรมาเป็นอย่างดีแล้ว
4. โรงเรียนควรรักษาวิธีการเดิมที่ใช้ระเบียบ วินัย และการอบรมทางจิตใจเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้ (TRADITIONAL METHODS OF MENTAL DISCIPLINE)

ความเชื่อทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญาการศึกษาสารัตนิยมมี 2 ระดับ คือ ระดับมหภาค (MACRO LEVEL) หรือระดับกว้าง ๆ ซึ่งมุ่งถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม อันมีความสำคัญต่อมนุษย์มาก ซึ่งจะมีผลในการควบคุมการกระทำหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคล และสามารถที่จะบังคับวิถีทางของเหตุการณ์ต่าง ๆ และอีกระดับหนึ่งคือระดับจุลภาค (MICRO LEVEL) หรือระดับเฉพาะตัวมุ่งที่จะพัฒนาสติปัญญา คุณวินัยของมนุษย์ให้เป็นผู้มีความเฉลียวฉลาด และมีความประพฤติที่ดีงาม (ศักดา ปรางค์ประทานพร, 2526, หน้า 84)

จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญาสารัตถนิยมสรุปได้ดังนี้ (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2524, หน้า 64-65)

1. ให้การศึกษาในสิ่งที่เป็นเนื้อหาสาระ (ESSENTIAL SUBJECT MATTER) อันได้มาจากมรดกทางวัฒนธรรม
2. ให้การศึกษาเพื่อการเรียนรู้ในเรื่องของความเชื่อ ทัศนคติ และค่านิยมของสังคมในอดีต
3. ธำรงรักษาสิ่งต่าง ๆ ในอดีตเอาไว้

นอกจากที่กล่าวมาแล้วนี้ปรัชญาสารัตถนิยมนี้ยังมุ่งการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนมีระเบียบวินัย ทำงานหนัก ใช้สติปัญญาให้มาก และรักษาอุดมคติอันดีงามของสังคมอีกด้วย

องค์ประกอบของการศึกษา

หลักสูตร

หลักสูตรของปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมเป็นหลักสูตรแบบเนื้อหาวิชา (SUBJECT-MATTER CURRICULUM) และหลักสูตรแบบสหสัมพันธ์ (BROAD-FIELD CURRICULUM) โดยเน้นเนื้อหาวิชาและกวดขันความรู้เป็นสำคัญ (บุญเลิศ นาคแก้ว, 2522, หน้า 113) และเนื้อหาสาระที่เน้นจะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการกลั่นกรองมาแล้วอย่างดี หลักสูตรนี้มีวิชาพื้นฐาน คือ ภาษา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ นอกจากนี้เนื้อหาที่เน้นเป็นพิเศษ คือ เนื้อหาที่เกี่ยวกับศิลปะ ดนตรี วรรณคดี ค่านิยม และวัฒนธรรมของสังคมที่ควรรักษาไว้ การจัดทำหลักสูตรนั้นจะเป็นหน้าที่ของครู และผู้เชี่ยวชาญ และหลักสูตรจะมีลักษณะควบคุมการเรียนการสอนล่วงหน้าและส่วนใหญ่จะเป็นแบบแผนเดียวกันทั่วประเทศ (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2524, หน้า 65-66)

โรงเรียน

ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมเน้นเรื่องมาตรฐานการศึกษา ฉะนั้นโรงเรียนจะต้องเคร่งครัดในเรื่องระเบียบวินัย หน้าที่สำคัญของโรงเรียนคือการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง สร้างบรรยากาศทางการศึกษาให้เหมาะสมแก่การพัฒนาสติปัญญา จริยธรรมและ ถ่ายทอดวัฒนธรรม (ศักดา ปรางค์ประทานพร, 2526, หน้า 85) บทบาทของโรงเรียนในปรัชญากลุ่มนี้เป็นบทบาทที่ตามสังคม สังคมมอบหมายอะไรก็ทำไปตามนั้น ไม่มีการแนะนำหรือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งอย่างใด (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2524, หน้า 69)

ผู้สอน

ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมให้ความสำคัญกับครูผู้สอนเป็นอย่างมาก เพราะครูผู้สอนเป็นผู้ที่กำหนดตัดสิน และดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมด นอกจากนี้ครูผู้สอนต้องเป็นผู้ที่มี ความรู้ดีและความประพฤติดี เพื่อเป็นแบบอย่างและเป็นผู้นำใน

ห้องเรียนได้ดังที่วิลเลี่ยม ดับเบิ้ลยู บริกแมน (WILLIAM W. BRICKMAN) กล่าวไว้ว่า "ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมถือว่าครูเป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษา ครูต้องมีความรู้ทางการศึกษาทั่วไป (LIBERAL EDUCATION) ทฤษฎีการเรียนรู้แบบต่าง ๆ มีความลึกซึ้งในจิตวิทยาของเด็กและขบวนการเรียนรู้ สามารถแยกข้อเท็จจริงออกจากอุดมคติให้นักเรียนได้เข้าใจปรัชญาพื้นฐานทางการศึกษาและมีความเสียสละต่ออาชีพครู" (WILLIAM W. BRICKMAN, 1968, p. 364 อ้างถึงใน ศุภร ศรีแสน, 2522, หน้า 90)

กระบวนการเรียนการสอน

การเรียนการสอนตามแนวปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม เน้นหลักสำคัญที่จะให้ผู้เรียน เข้าใจเนื้อหาอย่างถ่องแท้ ครูจึงอาจใช้วิธีการต่าง ๆ ในการถ่ายทอดความรู้ แต่ก็เน้นการเรียนการสอนแบบบรรยายเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อให้ได้เนื้อหาสาระมาก ๆ และมีความเชื่อว่าเนื้อหาสาระที่ได้ คัดเลือกแล้วเป็นสิ่งที่มีคุณค่า การเรียนการสอนจะอาศัยหนังสือ ตำราต่าง ๆ เป็นสื่อการสอนการถามตอบเพื่อทบทวนความเข้าใจในเนื้อหาวิชา ดังนั้น ผู้เรียนต้องเป็นผู้ที่มีความเพียรพยายามอย่างหนักและจดจำวิชาการต่าง ๆ ให้ขึ้นใจ ส่วนครูจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ดี มีความสามารถในการถ่ายทอดวิชาและมีความสามารถในการชักนำให้ผู้เรียนรู้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์และมีคุณค่า นอกจากนี้การเรียนการสอนในแนวนี้ยังเป็นการสร้างผู้นำในกลุ่มด้วย กล่าวคือ ผู้นำของกลุ่มคือผู้ที่เก่งมีความสามารถในการจดจำเนื้อหาได้ดี มีความประพฤติดี มีระเบียบวินัย (ณัฐพร คำมะสอน, 2531, หน้า 32-33)

ปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยม (PERENNIALISM)

ความเป็นมา

นิรันตร (PERENINIAL) หมายถึง ภาวะไม่เปลี่ยนแปลง คงอยู่ชั่วนิรันดร ปรัชญานิรันตรนิยมนี้เริ่มต้นจากสมัยกรีกโบราณ ลัทธิปรัชญาที่เป็นพื้นฐานของปรัชญานี้ได้แก่คำสอนของบรรดาปรัชญาเมธีชาวกรีกยุคโบราณ คือคำสอนของโสเครตีส เพลโต และอริสโตเติล (ทองปลิว ชมชื่น, 2529, หน้า 131) ต่อมาบาทหลวงโทมัส อาควีนัส (ST. THOMAS AQEUINAS) ได้นำความเชื่อทางศาสนาโรมันคาทอลิกมาเกี่ยวข้องด้วย ปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยมจึงเป็นผลของการผสมผสานกันระหว่างแนวความคิดของ

อริสโตเติลที่เรียกว่า RATIONAL HUMANISM ซึ่งเน้นเฉพาะการใช้ความคิดและเหตุผลของบุคคลกับแนวความคิดของบาทหลวงโทมัส อาควีนัสที่เรียกว่า SCHOLASTIC REALISM ซึ่งคำนึงถึงเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้า เรื่องศาสนาและข้อเรียกร้องทางศาสนาด้วย (ฐิติพงษ์ ธรรมานุสรณ์, 2522, หน้า 77)

ปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยมเกิดขึ้นในขณะที่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกกำลังพัฒนาอุตสาหกรรม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีใหม่ ๆ นำระบบเศรษฐกิจแบบนิยมมาใช้ มีการแข่งขันการค้าอย่างไม่เป็นธรรม ครอบครัวไม่มีเวลาอบรมสมาชิกในครอบครัว และที่สำคัญคือมนุษย์เริ่มเสียความเป็นมนุษย์ไปทีละน้อย ๆ ให้กับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นักปรัชญาและนักการศึกษากลุ่มหนึ่งจึงเสนอปรัชญาการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายให้เป็นสิ่งที่นำมนุษย์ไปสู่อดีตที่มีระเบียบ มีความมั่นคง มีจริยธรรม และความยุติธรรม (ศักดา ปรางค์ประทานพร, 2526, หน้า 95) นักปรัชญาและนักการศึกษาผู้ที่ได้รวบรวมหลักการและให้กำเนิดปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยมในปี ค.ศ. 1929 คือ โรเบิร์ต เอ็ม ฮัทชินส์ (ROBERT M. HUTCHINES) มอทิเมอร์ เจ แอเลอร์ (MORTIMER J. ADLER) และเซอร์ริชาร์ด ลิฟวิ่งสโตน (SIR RICHARD LIVINGSTONE)

แนวคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยมมีรากฐานมาจากปรัชญาพื้นฐานกลุ่มจิตนิยมเชิงเหตุผล และกลุ่มวัตถุนิยมเชิงเหตุผลผสมผสานกัน โดยทั้งสองฝ่ายมีความเชื่อพื้นฐานในเรื่องของเหตุผลเหมือนกัน เพราะถือว่าเหตุผลเป็นลักษณะสูงสุดของมนุษย์ และมนุษย์เองก็อยู่ในโลกของเหตุผล (A WORLD OF REASON) นิรันตรนิยม เชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถที่จะใช้ความคิดและเหตุผลมาตัดสินปัญหาต่าง ๆ ได้ ซึ่งความสามารถวันนี้ไม่มีในสิ่งที่มีชีวิตอื่น ๆ มนุษย์ได้ใช้ความคิดและเหตุผลอยู่ตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่ และความสามารถในการคิดหาเหตุผลของมนุษย์ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด (FREDERIC C, GRUBER, 1961, p. 20 อ้างถึงใน สุรินทร์ รักชาติ, 2529, หน้า 48) ส่วนความรู้นั้นปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยมเชื่อว่าได้มาจากการคิดหาเหตุผล และความดีความงามนั้นก็เชื่อว่าไม่ได้ขึ้นอยู่กับพันธุกรรมหรือสิ่งแวดล้อม แต่จะขึ้นอยู่กับความมีวินัยในตัวเองและยึดมั่นในความดี (กิติมา ปรีดีดิลก, 2523, หน้า 86)

หลักการสำคัญ

ปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยม มีหลักการสำคัญ (ศุภร ศรีแสน, 2526, หน้า 167-169) สรุปได้ดังนี้

1. ธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์ย่อมเหมือนกันในทุกกาลเทศะ การจัดการศึกษาควรจะเหมือนกันสำหรับทุกคน

2. สิ่งสำคัญที่สุดสำหรับมนุษย์คือ สติปัญญา การศึกษาจึงควรมุ่งพัฒนาสติปัญญาและความมีเหตุผล มนุษย์มีเสรีภาพและความรับผิดชอบ

3. การศึกษามุ่งให้ผู้เรียนเข้าถึงสัจจะหรือความเป็นจริงแท้ที่ไม่เปลี่ยนแปลง การศึกษามิได้เป็นไปเพื่อสอนให้คนปรับตัวเข้ากับสังคมหากให้ปรับตัวเข้ากับความจริงที่นิรันดร์

4. การศึกษามิใช่การเอาอย่างชีวิตหรือเลียนแบบชีวิต หากเป็นการเตรียมตัวเพื่อชีวิต

5. นักเรียนควรเรียนรู้วิชาพื้นฐานบางประการ เพื่อจะได้รู้ถึงสิ่งซึ่งรู้จริงแท้และถาวรที่สุดในโลก โดยต้องเรียนวิชาหลักที่จะพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านจิตใจและร่างกาย

6. วิชาหลักที่ควรแก่การศึกษาคือ งานนิพนธ์ในหนังสือ GREAT BOOKS ได้แก่ งานนิพนธ์ที่สำคัญ ๆ ทางวรรณคดี ปรัชญา ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เป็นการเอาของดีจากอดีตมาใช้ในปัจจุบัน

ความเชื่อทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยม คือ ภารกิจหลักของการศึกษา อยู่ที่จะต้องปรุงแต่งคนให้เป็นคนโดยสมบูรณ์ด้วยการช่วยให้แต่ละบุคคลตระหนักถึงธรรมชาติอันแท้จริงที่แฝงอยู่ภายในตน และทำให้เป็นความจริงขึ้นเท่ากับว่าการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาพลังธรรมชาติในตัวมนุษย์นั่นเอง จุดมุ่งหมายการศึกษาของนิรันตรนิยมแยกออกได้เป็น สองด้าน คือ ด้านพุทธิปัญญา และด้านศีลธรรม (รัตนา ตันบุญเต็ก, 2523, หน้า 7-8)

จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยม (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2524, หน้า 72) สรุปได้ดังนี้

1. มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักและทำความเข้าใจกับตนเองให้มากที่สุดโดยเฉพาะในเรื่องของเหตุผลและสติปัญญา

2. มุ่งพัฒนาสติปัญญาและเหตุผลในตัวมนุษย์ให้ดีขึ้น

3. มุ่งให้ผู้เรียนมีความมั่นคงทางจิตใจ มีคุณธรรม และจริยธรรม

ปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยม เป็นกระบวนการที่จะพัฒนาคุณธรรมทางพุทธิปัญญาให้แก่ผู้เรียน และฝึกอบรมทางศีลธรรมจรรยาให้เป็นนิสัย ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนตระหนักถึงคุณค่าและความดีงามของศีลธรรม

องค์ประกอบของการศึกษา

หลักสูตร

หลักสูตรของปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยมเป็นหลักสูตรที่เน้นวิชาทางศิลปศาสตร์ (LIBERAL ARTS CURRICULUM) เป็นหลักสูตรที่เน้นวิชาการศึกษาทั่วไป (GENERAL EDUCATION) ที่ฝึกฝนให้ผู้เรียนเป็นผู้ที่รู้จักใช้สติปัญญา เหตุผล เป็นการให้ความรู้ที่กว้างขวาง ช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ได้ทุกสถานการณ์ หลักสูตรศิลปศาสตร์แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ศิลปทางภาษา (LIBERAL ARTS) ซึ่งประกอบด้วยไวยากรณ์ วาทศิลป์ และตรรกศาสตร์ ซึ่งเป็นเรื่องของการอ่าน การฟัง การพูด การเขียน (3R'S) และการใช้เหตุ(ROBERT M. HUTCHINS, 1976, p. 258) อีกกลุ่มคือศิลปทางคำนวณ (MATHEMATICAL ARTS) ประกอบด้วย เลขคณิต วิทยาศาสตร์ ปรัชญา ดาราศาสตร์ และดนตรี วิชาในกลุ่มนี้มุ่งที่การพัฒนาสติปัญญา (INTELLECTUAL DEVELOPMENT) ของผู้เรียนเป็นสำคัญ ปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยมเน้นผลงานทางปัญญาอันล้ำค่าในอดีตที่เรียกว่า THE GREAT BOOKS หรือ CLASSIC WORKS ถือว่าเป็นผลงานอมตะที่มีค่าทุกยุคทุกสมัย ซึ่งประกอบด้วย งานศิลปะ วรรณกรรม งานด้านวิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ (MARK VAN DOREN, 1959, p. 144) หลักสูตรในปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยมนี้มุ่งความเป็นเลิศทางวิชาการ การจัดลำดับในเนื้อหาวิชาเน้นความถูกต้องทางวิชาการของการจัดลำดับก่อนหลัง หลักสูตรจะใช้เนื้อหาวิชาเป็นสิ่งนำทางไปสู่ความสำเร็จทางปัญญาโดยแท้

โรงเรียน

ปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยมนี้ไม่มีบทบาทต่อสังคมโดยตรงแต่มีผลในทางอ้อม เพราะว่าเน้นที่ตัวบุคคลเป็นหลักใหญ่ เมื่อบุคคลมีการพัฒนาเกิดขึ้นแล้วก็ย่อมที่จะทำให้

สังคมนั้นดีขึ้นด้วย ดังนั้นโรงเรียนตามแนวคิดของปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยมนี้จึงเปรียบเสมือนเป็นสื่อกลางที่จะนำผู้เรียนไปสู่สัจธรรม ค่านิยม และวัฒนธรรมอันดีงาม ส่วนการสร้างบรรยากาศ และจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนจะต้องพยายามสร้างความชื่นชอบในวัฒนธรรมที่มีอยู่ (จินดา ยัญทิพย์, 2528, หน้า 44) และโรงเรียนจะต้องเคร่งครัดในเรื่องระเบียบวินัยและความประพฤติ ทั้งนี้เพื่อเป็นการ เตรียมผู้เรียนให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต

ผู้สอน

ปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยมให้ความสำคัญกับครูผู้สอนเป็นอย่างมากโดยเชื่อว่าผู้สอนเป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนการสอน ผู้สอนเป็นบุคคลสำคัญในการตัดสินใจการเลือกการกำหนดวิธีการที่จะสอนตลอดจนการวัดและประเมินผล แต่ครูผู้สอนจะไม่เป็นผู้ป้อนความรู้ โดยตรง แต่จะเป็นผู้เสนอข้อคิดต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้พัฒนาสติปัญญา โดยบทบาทที่สำคัญของครู ก็คือผู้นำทางสติปัญญานั้นเอง นอกจากนั้นครูผู้สอนยังมีบทบาทในการดูแล รักษาระเบียบวินัยโดยการควบคุมความประพฤติ และวินัยของนักเรียน (กิติมา ปรีดีดิลก, 2523, หน้า 87)

ครูผู้สอนตามปรัชญาการศึกษานี้จะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถ ทั้งทางด้านวิชาการและมีคุณสมบัติทางด้านคุณธรรมเป็นอย่างดี จึงจะเป็นผู้นำของนักเรียนทั้งด้านวุฒิปัญญาและคุณธรรมได้ (ทองปลิว ชมชื่น, 2529, หน้า 147)

กระบวนการเรียนการสอน

การเรียนการสอนตามแนวปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยมเน้นที่จะสร้างคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ โดยวิธีการฝึกฝนศักยภาพที่มีอยู่ในตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ ฉะนั้นกระบวนการเรียนการสอนจึงเน้นหนักที่จะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาในตัวผู้เรียน โดยการให้อภิปรายใช้เหตุผลและสติปัญญาโต้แย้งกัน (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2524, หน้า 74) ซึ่งการเรียนการสอนตามแนวความเชื่อของปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยมนี้ยึดหลักการสอนตามแนวจิตวิทยาที่ว่าด้วยสมรรถภาพ (FACULTY PSYCHOLOGY) ที่เชื่อว่าส่วนของสมองนั้นทำหน้าที่สำคัญ 3 ด้าน คือ ด้านเหตุผล (REASON) ด้านความจำ (MEMORY) และด้านความตั้งใจ (WILL) และส่วนของสมองที่ทำหน้าที่ด้านเหตุผลนั้นถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของสติปัญญา จึงควรจะได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ (บรรจง จันทรสา, 2527, หน้า 163-164)

ปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยม (PROGRESSIVISM)

ความเป็นมา

พิพัฒน (PROGRESSIVE) หมายถึง ก้าวหน้า เปลี่ยนแปลงไม่หยุดอยู่กับที่ ปรัชญาพิพัฒนาการนิยม เป็นแนวคิดที่เริ่มมีมาตั้งแต่ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 18 ผู้ริเริ่มแนวคิดนี้ คือ ยัง ย๊าคส์ รุสโซ (JEAN JACGUES ROUSSEAU) โจฮัน ไฮน์ริค เปสตาลอสซี่ (JOHANN HEINRICH PESTALOZZI) และเฟรดเดอริค โฟรเบล (FREDERIC FROEBEL) นักปรัชญาทั้ง 3 ท่านเป็นนักปรัชญายุโรปพวกแรกที่มีแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยม

พื้นฐานของปรัชญานี้มาจากนักปรัชญากลุ่มเสรีนิยม (LIBERALISM) ที่ไม่เห็นด้วยกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของสหรัฐอเมริกาในช่วงศตวรรษที่ 18 ที่ฝึกทฤษฎีของชาร์ล ดาร์วิน (CHARLES DARWIN) ที่มุ่งแข่งขันแก่งแย่งกันทางเศรษฐกิจ และระบบสังคมที่มุ่งแต่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นสำคัญ นักปรัชญาและนักการศึกษากลุ่มเสรีนิยมจึงได้พยายามที่จะปฏิรูปสังคมอเมริกันเสียใหม่ (ศักดา ปรางค์ประทานพร, 2526, หน้า 54) จึงได้เริ่มขบวนการพิพัฒนาการขึ้นกลายมาเป็นปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยม ซึ่งนำโดย ฟรานซิส ดับบลิว ปาร์คเกอร์ (FRANCIS W. PARKER) ในปี ค.ศ. 1870 ได้มีการเสนอให้ปฏิรูประบบโรงเรียนเสียใหม่ เพราะการจัดการศึกษาตามความเชื่อแบบเก่านั้นขาดจุดยืนที่แน่นอน ส่งผลให้ประชาชนเฉื่อยชาเกินไป แต่ความเชื่อของปาร์คเกอร์ก็ยังไม่ได้รับความนิยมมากนัก ต่อมาในปี ค.ศ. 1915 จอห์น ดิวอี้ (JOHN DEWEY) ได้นำเอาแนวความเชื่อนี้ไปปฏิบัติและได้เขียนหนังสือชื่อ SCHOOL OF TOMORROW ออกเผยแพร่ ทำให้ปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยมได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง (GEORGE F. KNELLER, 1971, p. 47 อ้างถึงใน สุรินทร์ รักชาติ, 2529, หน้า 53) มีการจัดตั้งสมาคมการศึกษาแบบ พิพัฒนาการนิยม (PROGRESSIVE EDUCATION ASSOCIATION) ขึ้นโดยกลุ่มนักการศึกษาที่มีชื่อเสียง เช่น วิลเลียม เอช คิลแพทริก (WILLIAM H. KILPATRICK) จอร์จ เค้าทส์ (GEORGE COUNTS) และฮาโรลด์ รักก์ (HAROLD RUGG) เป็นต้น มีการจัดทำหลักสูตรการศึกษาเพื่อชีวิต (THE LIFE – CENTERED CURRICULUM) (ภิญโญ สาธร, 2525, หน้า 21) ขึ้นในโรงเรียนอย่างกว้างขวาง

แนวคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยม มีพื้นฐานมาจากปรัชญาปฏิบัตินิยม และปรัชญานี้เชื่อว่าต้องมีการเปลี่ยนแปลง ความรู้และความจริงสูงสุดไม่มีไม่แน่นอน สิ่งที่นำมาปฏิบัติแล้วได้ผลถึงจะเป็นสิ่งที่เป็นจริง และความรู้ความจริงจะได้มานั้นจะต้องลงมือกระทำเพื่อให้เกิดประสบ-การณ์ทั้งนี้เพราะมนุษย์สามารถสร้างพัฒนาการให้กับตนเองได้ตามสภาพของสิ่งแวดล้อมและตามกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป การแสวงหาความรู้ที่ถูกต้องนั้นจะเกิดขึ้นได้จากการศึกษา การค้นคว้าและการทดลองตามแนววิทยาศาสตร์ ปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยมยังเชื่ออีกว่ามนุษย์เป็น ผู้กำหนดอนาคตและโชคชะตาของตนเอง ฉะนั้นมนุษย์ควรจะเน้นความสำคัญของคุณค่าของแต่ละบุคคลให้มาก (กิติมา ปรีดีดิลก, 2523, หน้า 88)

หลักการสำคัญ

ปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยม มีหลักการสำคัญ (GEORGE F. KNELLER, 1971, pp. 69-103 อ้างถึงใน สมนึก พวงทอง, 2531, หน้า 56-57) สรุปได้ดังนี้

1. การศึกษา คือ ชีวิต ไม่ใช่เป็นการเตรียมตัวเพื่อชีวิต สิ่งที่จัดให้เด็กเรียนควรเป็นการให้ประสบการณ์ที่ดีจะนำไปใช้ได้ และสามารถเข้าใจปัญหาของชีวิต และสามารถปรับตัวให้อยู่ในสภาพสังคมปัจจุบันได้อย่างเป็นสุข

2. การศึกษาต้องมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความสนใจของเด็ก แต่มิใช่ว่าเด็กจะได้รับอนุญาตให้ทำตามความพอใจได้ทุกอย่าง เด็กจะต้องมีครูคอยแนะนำเพราะครูเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า

3. การเรียนรู้โดยวิธีการแก้ปัญหา ย่อมสำคัญกว่าการเรียนรู้ โดยการท่องจำเพราะเนื้อหาวิชาเป็นความรู้เชิงนามธรรมก็ควรใช้วิธีการแห่งปัญญาเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้

4. บทบาทของผู้สอนนั้นไม่ใช่เป็นผู้บงการหรือออกคำสั่ง แต่จะทำหน้าที่ให้คำแนะนำและคำปรึกษา ให้เด็กเดินทางไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ ทั้งนี้ผู้สอนจะต้องอาศัยความรู้และประสบการณ์ของตนมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

5. โรงเรียนต้องส่งเสริมให้เด็กเกิดความร่วมมือมากกว่าส่งเสริมให้เด็กเกิดการแข่งขันกัน หากมีการแข่งขันควรเน้นการแข่งขันที่จะสร้างความร่วมมือกันและให้รู้จักทำงานเป็นหมู่คณะ

6. ประชาธิปไตยเท่านั้นที่จะส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ทางความคิดและบุคลิกภาพและจำเป็นสำหรับความเจริญงอกงามของผู้เรียน (สุรินทร์ รักชาติ, 2529, หน้า 54)

ความเชื่อทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยม คือจุดมุ่งหมายที่ไม่นิยมการวางจุดมุ่งหมายไว้ตายตัว แต่จุดมุ่งหมายของการศึกษาจะมีความยืดหยุ่นไปตามความแตกต่างของสภาพสังคม สิ่งแวดล้อมและตัวผู้เรียนด้วย ปรัชญานี้ยังเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ แต่ถ้าพิจารณาความต้องการจากการจัดการศึกษาของปรัชญานี้พอสรุปได้ดังนี้

1. มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาไปพร้อม ๆ กัน
2. มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักปรับตัวเองให้เข้ากับสังคมได้ดีและมีความสุข
3. มุ่งให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ใหม่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด
4. มุ่งปลูกฝังทัศนะแบบประชาธิปไตยและเสรีภาพให้แก่ผู้เรียนโดยให้โอกาสที่จะพูด คิด เขียน และแสวงหาความจริง (J' DONALD BUTLER, 1967, p. 487 อ้างถึงใน สุรินทร์ รักชาติ, หน้า 55)

องค์ประกอบของการศึกษา

หลักสูตร

หลักสูตรของปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยมเป็นหลักสูตรที่มีความเชื่อว่าเด็กจะเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์ในชีวิตเป็นสำคัญ การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเพราะอาศัยประสบการณ์ตรงไม่มีหลักสูตรที่สมบูรณ์แบบสำหรับครูและเด็ก นักการศึกษาตามลัทธินี้ไม่ชอบหลักสูตรที่มีการเขียนขึ้นล่วงหน้า แต่ให้ใช้วิธีเขียนแนวการเรียนรู้เองทันทีเมื่อจะสอน และโรงเรียนในท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นควรจะเน้นการเรียนรู้แนวการเรียนรู้จะครอบคลุมชีวิตประจำวันทุกรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการต่าง ๆ ทางสังคม ศีลธรรม อาชีพ สุนทรียภาพ และในทางปัญญาพร้อม ๆ กันไป (ภิญโญ สาธร, 2523, หน้า 107)

หลักสูตรของปรัชญาการศึกษานี้เป็นหลักสูตรแบบประสบการณ์ (EXPERIENCE CURRICULUM) เน้นประสบการณ์ของเด็กเป็นหลักสำคัญจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หลักสูตร CHILD CENTERED CURRICULUM (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2524, หน้า 83) เนื้อหาที่ได้รับความสนใจเป็นพิเศษ คือ สังคมศึกษาและวิชาสื่อความหมายเพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวัน วิชาวิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ก็ถือว่าสำคัญ แต่เป็นความสำคัญในแง่ของวิธีการ คือวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (SCIENTIFIC METHOD) ไม่ใช่ตัวเนื้อหาโดยตรง นอกจากนี้จะมีการจัดหลักสูตรเป็น "หน่วยการงาน" (UNITS OF WORK) (ภิญโญ สาธร, 2523, หน้า 107) คือจัดตามลักษณะโครงสร้างและวัตถุประสงค์ของสังคมในชีวิตจริงหลักสูตรจะดึงเอาหน่วยงานหน้าที่และกิจการต่าง ๆ มาให้นักเรียนได้เรียนรู้โดยไม่รู้ตัว ไม่ต้องท่องจำเนื้อหาวิชาแต่ให้เด็กทำกิจกรรมเพื่อที่จะได้ประสบการณ์รวม ๆ กันไป (สมนึก พวงพวา, 2531, หน้า 59)

โรงเรียน

ปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยมมีความเชื่อว่าโรงเรียนคือแบบจำลองที่ดีงามของชีวิตและสังคม ดังนั้นบทบาทของโรงเรียนจึงต้องทำหน้าที่เป็นแหล่งสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตจริงให้แก่ผู้เรียนโดยจัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับสภาพสังคม และการดำเนินชีวิตจริง แต่ต้องเหมาะสมกับวุฒิภาวะของเด็ก เพื่อให้เด็กสามารถแก้ไขปัญหาชีวิตและสังคมได้ (ศักดา ปรางค์ประทานพร, 2526, หน้า 64-65) นอกจากนั้นโรงเรียนจะต้องสร้างบรรยากาศแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และต้องส่งเสริมให้เด็กเกิดความร่วมมือกันในการทำกิจกรรม

ผู้สอน

ปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยมเชื่อว่าครูผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และมีประสบการณ์กว้างขวางเพื่อช่วยให้เด็กก้าวไปสู่จุดหมายปลายทางของการเรียนรู้อย่างเต็มที่ ลักษณะของครูตามปรัชญานี้จะต้องเป็นผู้มีบุคลิกดี เห็นอกเห็นใจเด็ก ๆ และเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล (กิตติ ปรีดีดิลก, 2523, หน้า 84) ตามปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยมนี้เด็กมีหน้าที่แสวงหาประสบการณ์ต่าง ๆ ด้วยตนเอง ครูผู้สอนเป็นเพียงคนให้คำแนะนำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ปรัชญาการศึกษานี้ยังสนับสนุนให้มีการอบรมครูต่อเนื่องกันโดยตลอด มีทั้งการอภิปราย ฟังคำบรรยายและสัมมนาร่วมกัน เพื่อหาทางแก้ปัญหาของโรงเรียนนานาชนิด

ในที่ต่าง ๆ ตลอดปี ครูผู้สอนจึงตื่นตัวอยู่เสมอ เพราะครูผู้สอนในปรัชญาการศึกษานี้ คือ ผู้เสียสละเพื่อเด็กและสังคมอย่างแท้จริง (ภิญโญ สาธร, 2523, หน้า 108)

กระบวนการเรียนการสอน

การเรียนการสอนตามแนวปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยมเน้นการฝึกการกระทำ (LEARNING BY DOING) เพื่อให้เกิดประสบการณ์โดยตรง การเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติจริงต้องใช้กระบวนการแก้ปัญหา ดังนั้นการเรียนการสอนในลัทธินี้จึงใช้การสอนแบบแก้ปัญหา(PROBLEM SOLVING) โดยนำเอาหลักการแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์มาใช้และต้องเน้นให้เด็กมีการแก้ปัญหาในห้องเรียน สร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ที่เป็นกันเองโดยอาศัยหลักการแบบประชาธิปไตย คือ ต้องเปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมอภิปรายอย่างกว้างขวางเพื่อหาข้อสรุปข้อสำคัญหรือทฤษฎีต่าง ๆ ซึ่งได้จากการลงมือกระทำจริง ความรู้จากการยึดการกระทำจริงจะโยงไปสู่หลักการหรือทฤษฎีซึ่งจะติดตัวเด็กไปได้นานกว่าความรู้ที่ได้จากการท่องจำ (ณัฐพร คำมะสอน, 2531, หน้า 44)

ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (RECONSTRUCTIONISM)

ความเป็นมา

ปฏิรูป (RECONSTRUCT) หมายถึง บูรณะหรือทำขึ้นใหม่ ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1930 สหรัฐอเมริกาได้ประสบปัญหาหลาย ๆ ด้าน เช่น ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ปัญหาคนว่างงาน ปัญหาความขัดแย้งระหว่างระบบนายทุนจึงเกิดนักคิดกลุ่มหนึ่งที่ได้พยายามจะแก้ปัญหาสังคมโดยให้การศึกษาเป็นตัวนำการปฏิรูปเศรษฐกิจการเมืองและสังคม โดยการล้มระบบเก่าที่ไม่มั่นคงและยุติธรรมลงเสีย แล้วสร้างระบบสังคมใหม่ขึ้นมานักคิดกลุ่มนี้เสนอบทบาทใหม่ให้กับโรงเรียนให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมนี้มีชื่อเรียกว่า “นักคิดแนวหน้า” (FRONTIER THINKER) (GEORGE F. KNELLER 1971, p. 61) ผู้นำของนักคิดกลุ่มนี้ได้แก่ จอร์จ เอส เค้าทส์ (GEORGE S. COUNTS) และ ฮาโรลด์ รักก์ (HAROLD RUGG) กลุ่มนี้มีความเห็นด้วยกับหลักการประชาธิปไตยโดยที่ประชาชนต้องสามารถควบคุมสถาบันและทรัพยากรต่างๆ ได้เองโดยไม่ขึ้นอยู่กับนักการเมืองที่หวังเอาประชาชนเป็นเครื่องมือ และประชาธิปไตยดังกล่าวนี้ควรต้องประสานความสอดคล้องกับประชาธิปไตยในแต่ละประเทศทั่วโลก

ผู้นำของปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมตอนแรกคือ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ค.ศ. 1920) แต่แนวคิด เกี่ยวกับ “การศึกษาเพื่อปฏิรูปสังคม” นี้ยังไม่เด่นชัด จนกระทั่งประมาณ ปี ค.ศ. 1950 ทีโอดอร์ บราเมลด์ (THEODORE BRAMELD) ได้เป็นผู้ทำให้ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางโดยการเสนอปรัชญาการศึกษาเพื่อการปฏิรูปสังคมในหนังสือหลายเล่มด้วยกัน เช่น “PATTERN OF EDUCATION PHILOSOPHY (1950)” “TOWARD A RECONSTRUCTED PHILOSOPHY OF EDUCATION (1956)” และเรื่อง “EDUCATIONAL POWER (1965)” GEORGE F. KNELLER, 1971, p. 62) เป็นต้น ทำให้บราเมลด์ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (สุรินทร์ รักชาติ, 2529, หน้า 58)

แนวคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมนี้พัฒนามาจากปรัชญาปฏิบัตินิยม (PRAGMATISM) และผนวกเอาความคิดของปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยม (PROGRESSIVISM) เข้าไว้ด้วยกัน (ทองปลิว ชมชื่น, 2529, หน้า 162 – 163) ปฏิรูปนิยมเน้นเรื่อง “แรงงาน (LABOR) ว่าเป็นหัวใจของสังคม และเชื่อว่ามนุษย์จะต้องช่วยกันสร้างระบบสังคมเสียใหม่โดยถือว่าการทำงานคือชีวิต” ดังนั้นรูปแบบของการศึกษาในลัทธิปรัชญานี้จึงเน้นการทำงานหรือการทำแบบฝึกหัดในบทเรียนต่าง ๆ อย่างมากที่สุด (ภิญโญ สาธร, 2523, หน้า 117) ปฏิรูปนิยมเน้นในการแก้ไขปรับปรุงสภาพสังคมโดยอาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือ พิพัฒนาการนิยมเน้นการพัฒนาเด็กไปสู่จุดมุ่งหมายที่ผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันกำหนดขึ้นเป็นการผสมผสานกันระหว่างความคิดสองปรัชญา ปฏิรูปนิยมก่อตัวขึ้นโดยเน้นการพัฒนาการของบุคคลและของมวลชน เพื่อเข้าใจตนเองว่ามีความต้องการอะไรสังคมประกอบไปด้วยสมาชิกที่มีความสามารถและจุดมุ่งหมายของสมาชิกไม่จำเป็นต้องเหมือนกันหมด (ทองปลิว ชมชื่น, 2529, หน้า 163) ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมเน้นการปฏิรูปสังคมและ สร้างสรรค์รูปแบบของสังคมขึ้นมาใหม่ในอนาคต

หลักการสำคัญ

ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม มีหลักการสำคัญ (GEORGE F. KNELLER, 1971, pp. 62-64 อ้างถึงใน สุรินทร์ รักชาติ, 2529, หน้า 59-60) สรุปได้ดังนี้

1. การศึกษาต้องเป็นการสร้างระเบียบของสังคมขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ค่านิยมเบื้องต้นทางวัฒนธรรมได้บรรลุความสำเร็จตามที่ต้องการ และขณะเดียวกันก็ต้องให้กลมกลืนกับสภาวะของสังคมและเศรษฐกิจ

2. สังคมใหม่ต้องเป็นสังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยประชาชนหรือผู้แทนที่ประชาชนเลือกมาจะต้องมีส่วนรับผิดชอบในการควบคุมผลประโยชน์ของสถาบันและทรัพยากรต่าง ๆ ของประเทศ

3. การศึกษานั้นนอกจากจะทำให้บุคคลได้พัฒนาสังคมแล้วยังทำให้บุคคลได้เรียนรู้ที่จะเข้าร่วมในการวางแผนของสังคมด้วย ดังนั้นสังคมจึงมีส่วนร่วมที่สำคัญของการศึกษา

4. ครูผู้สอนต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นในการแก้ปัญหาโดยครูจะต้องเชื่อและไว้วางใจเด็กในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ตามกระบวนการของประชาธิปไตยและเป็นที่ยอมรับของสังคมด้วย

5. วิธีการและจุดมุ่งหมายปลายทางของการศึกษาต้องสนองความต้องการของวัฒนธรรมปัจจุบันเป็นสำคัญ ดังนั้นจึงต้องปฏิรูปเนื้อหาวิชา วิธีการสอน ปรับปรุงโครงสร้างการบริหารใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์

ความเชื่อทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมเป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมให้โรงเรียนมีบทบาทในการปฏิรูปสังคมเพื่อใช้การศึกษาเป็นปัจจัยในการสร้างสังคมใหม่ที่มีความเสมอภาค และความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น (วิจิตร ศรีสอ้าน, 2525, หน้า 64) ซึ่งในเรื่องดังกล่าวนี้ (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2529, หน้า 89) ได้แบ่งเป็นข้อไว้ดังนี้

1. การศึกษาต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมพัฒนาสังคมโดยตรงและต้องช่วยแก้ปัญหาของสังคมที่เป็นอยู่ด้วย

2. การศึกษาจะต้องมุ่งสร้างระเบียบใหม่ของสังคมบนรากฐานของประชาธิปไตยโดยต้องคำนึงถึงพื้นฐานที่มีอยู่เดิม

3. การศึกษาจะต้องให้เด็กเห็นความสำคัญของสังคมส่วนรวมควบคู่ไปกับของตัวเอง

องค์ประกอบของการศึกษา

หลักสูตร

หลักสูตรของปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมเป็นหลักสูตรที่เน้นด้านสังคมเป็นแกนสำคัญ เพื่อส่งเสริมให้เด็กเข้าใจสภาพของสังคม และศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาทางสังคม เป็นการเตรียมเด็กให้มีความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาได้อย่างมีคุณภาพ ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมยึดหลักสูตรแบบแกน (CORE CURRICULUM OR WHEEL CURRICULUM) คือ การสอนเน้นหลักสูตรที่ยึดถือวิชาใดวิชาหนึ่งหรือกลุ่มวิชาใดวิชาหนึ่งเป็นแกนกลาง เนื้อหาสาระในหลักสูตรจากปัญหาสังคมที่ผู้เรียนประสบอยู่ ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีความพร้อมในการคิดหา แนวทางในการแก้ปัญหาและนำผลที่ได้มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพหลักสูตรต้องกำหนดให้เด็กได้ศึกษาอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เด็กมองเห็นปัญหาของสังคมอย่างเข้าใจแจ่มชัด และร่วมมือกันหาข้อมูลเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคตได้ เด็กจึงควรได้รับการศึกษาในเรื่องของอุตสาหกรรม สื่อสารมวลชน การขนส่ง การอนามัยและสาธารณสุข นิเวศวิทยา อาชญาวิทยา รวมทั้งวิชาที่สอนในโรงเรียน ได้แก่ วรรณคดี ดนตรี ศิลปะ ฟิสิกส์ เคมี สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ และคณิตศาสตร์ (ศักดา ปรางค์ประทานพร, 2526, หน้า 124) การสอนวิชาต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้เด็กเห็นถึงความสัมพันธ์ของวิชาดังกล่าวและจะทำให้สามารถเข้าใจสภาพของสังคมมากขึ้น

โรงเรียน

ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมเชื่อว่าบทบาทของโรงเรียนจะต้องสนใจใฝ่หาอนาคต (FUTURE ORIENTED) และนำทางให้เด็กได้พบกับระเบียบของสังคมใหม่โดยการให้การศึกษา ฝึกในด้านความคิดสร้างสรรค์แก่เด็กเพื่อให้เด็กพร้อมที่จะร่วมมือในการวางแผนให้กับสังคมใหม่ โรงเรียนมีหน้าที่สร้างบรรยากาศแบบสังคมประชาธิปไตยให้แก่เด็ก และในเวลาเดียวกันโรงเรียน จะต้องทำงานร่วมกับสมาชิกอื่น ๆ ของสังคมด้วย นั้นก็คือโรงเรียนจะต้องเป็นผู้สร้างสังคมไม่ใช่เป็นผู้ที่ถูกสังคมสร้างขึ้นมา (ศักดา ปรางค์ประทานพร, 2526, หน้า 124-127) หากต้องการให้สังคมในอนาคตเป็นเช่นไรโรงเรียนก็สามารถจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อฝึกอบรมเด็กให้มีบุคลิกภาพ ทัศนคติและความรู้ความสามารถเป็นอย่างนั้น

ผู้สอน

ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมเชื่อว่าครูผู้สอนต้องสามารถทำให้เด็กเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องสร้างสรรค์สังคมใหม่โดยอาศัยกระบวนการแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในโรงเรียนมีการ นำหลักการสำคัญแบบประชาธิปไตยมาใช้ (ศุภร ศรีแสน, 2526, หน้า 193) ครูผู้สอนไม่ใช่มีหน้าที่คอยชี้แนะเพียงอย่างเดียว แต่ครูผู้สอนจะต้องเป็นผู้คอยกระตุ้นเร่งเร้าให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์เพื่อหาทางแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อบกพร่องต่าง ๆ ของสังคม (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2524, หน้า 91-92) นอกจากที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ครูผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่มีความเสียสละอุทิศตนเพื่อสังคม มีลักษณะเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้นกว่าเดิม

กระบวนการเรียนการสอน

การเรียนการสอนตามแนวปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมมีลักษณะคล้ายคลึงกับปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยม คือเป็นการเรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำด้วยตนเองโดยวิธีการต่างๆ เช่น วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (SCIENTIFIC METHOD) วิธีการแบบโครงการ (PROJECT METHOD) และวิธีการแก้ปัญหา (PROBLEM SOLVING METHOD) นอกจากนั้นปรัชญานี้ยังอาศัยวิธีการทางประวัติศาสตร์ (HISTORICAL METHOD) และวิธีการทางปรัชญา (PHILOSOPHICAL METHOD) เข้ามาประกอบด้วยเพื่อให้การศึกษาปัญหาต่าง ๆ รัดกุมและสมบูรณ์ที่สุด (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2524, หน้า 92-93) ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมไม่ส่งเสริมการเรียนแบบท่องจำและการสอนแบบบรรยาย ครูผู้สอนและเด็กควรทำอะไรก็ได้เพื่อสนองความต้องการของตน การแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง สนใจปัญหาของสังคมเสนอแนะวิธีการแก้ปัญหา บรรยากาศในการเรียนการสอนมีอิสระไม่ใช่บังคับ การจัดตารางสอนควรมีความยืดหยุ่น (FLEXIBLE SCHEDULE) กำหนดตามเวลาเรียนในทฤษฎีการค้นคว้าของเด็กและการอภิปรายเป็นสัดส่วนกัน โดยเน้นการอภิปรายเป็นหลัก (ทองปลิว ชมชื่น, 2529, หน้า 168)

ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม (EXISTENTIALISM)

ความเป็นมา

อัตถิภาวะ (EXISTENCE) หมายถึง ความเป็นอยู่ ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมเป็นปรัชญาที่มุ่งเสริมสร้างให้มนุษย์มีเสรีภาพในการเลือกและรู้จักใช้เสรีภาพในการ

เลือกอย่างมีความรับผิดชอบในตัวเอง ปรัชญานี้เป็นขบวนการทางความคิดแบบใหม่ของปรัชญา ซอเร็นคีร์ เคกอร์ด (SOREN KIERKEGARD, ค.ศ. 1813 - 1855) เป็นนักปรัชญาชาวเดนมาร์กซึ่งได้รับการยกย่อง ในปัจจุบันว่าเป็นผู้ให้กำเนิดปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมเป็นคนแรก และได้เสนอความคิดว่าปรัชญาเป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละคน ดังนั้นจึงควรสร้างปรัชญาของตนเองจากประสบการณ์ไม่มีความจริงนิรันดร ให้ยึดเหนี่ยวเป็นสรณะตายตัวความจริงที่แท้คือสภาพของมนุษย์ (HUMAN CONDITION) (กีรติ บุญเจือ, 2522, หน้า 14) ในระบบสังคมปัจจุบันนี้มนุษย์กำลังสูญเสียตัวเองและการศึกษาที่มีอยู่ก็มีส่วนในการทำลายความเป็นมนุษย์ด้วย เพราะสอนให้เด็กอยู่ในกรอบของสังคมที่จำกัดเสรีภาพ ความเป็นตัวของตัวเองให้ลดน้อยลงไม่มีใครเลยที่รอดพ้นจากการบีบรัดของบทบาทและหน้าที่ของสังคม นอกจากนี้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็มีส่วนทำลายความเป็นมนุษย์เช่นกัน เพราะคนเราต้องพึ่งพามันมากเกินไปจนมนุษย์ต้องกลายเป็นทาสของสิ่งเหล่านี้ (ศักดา ปรางค์ประทานพร, 2526, หน้า 133) ปรัชญานี้ได้รับการกล่าวขวัญอย่างมากในช่วงปี ค.ศ. 1950-1965 สำหรับความพยายามที่จะนำความคิดอัตถิภาวนิยมมาประยุกต์ใช้กับการศึกษานั้นเพิ่งมาเริ่มราว ๆ 20 ปีมานี้เอง ส่วนมากเป็นผลงานของนักปรัชญาการศึกษาชาวอเมริกันคือ แวน คลีฟ มอร์รีส (VAN CLEVE MORRIS) และจอร์จ เอฟ เนลเลอร์ (GEORGE F. KNELLER) (ยัง ปอล ซารัตร์, 2517, หน้า 33-60) และ เอ เอส นีลล์ (A.S. NEIL) ชาวอังกฤษเป็นผู้ริเริ่มและนำแนวคิดของปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมไปใช้ทดลองปฏิบัติในโรงเรียนสาธิตและโรงเรียนซัมเมอร์ฮิล (SUMMER HILL)

แนวคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมนี้ถือว่ามนุษย์ย่อมเป็นตัวของตัวเอง มีสิทธิเสรีภาพที่จะทำพูด คิดได้ตามประสงค์และมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง (FREEDOM, CHOICE AND RESPONSIBILITY) มนุษย์เป็นผู้สร้างชีวิตและอนาคตของตัวเองเป็นปรัชญาที่สอนให้ มนุษย์ยึดตัวเองเป็นหลัก (HUMAN SUBJECTIVITY) เป็นปรัชญาที่ต่อต้านธรรมชาตินิยม (NATURALISM) และจิตนิยม (IDEALISM) เพราะทั้งสองลัทธิปฏิเสธเสรีภาพของมนุษย์ ดังนี้อัตถิภาวนิยมได้อุบัติขึ้นมาเพื่อต่อต้านการยึดถือประเพณีเก่า ๆ ของมนุษย์ (ทองปลิว ชมชื่น, 2529, หน้า 176-177)

หลักการสำคัญ

ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม มีหลักการสำคัญ (บรรจง จันทรสา, 2527, หน้า 252) สรุปได้ดังนี้

1. การศึกษาจะต้องทำหน้าที่สร้างมนุษย์ให้เป็นตัวของตัวเอง มีอิสระในการเลือกและ ตัดสินใจรับผิดชอบการกระทำด้วยตัวเอง การส่งเสริมให้เด็กรู้จักเลือกและรับผิดชอบในการตัดสินใจย่อมเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับเด็ก และจะต้องเป็นสิ่งที่ดีสำหรับบุคคลอื่นด้วย การที่การศึกษาเน้นการสร้างมนุษย์ตามที่กล่าวมาแล้วนั้นย่อมหมายถึงการศึกษาจะต้องสร้างมนุษย์ให้เป็นผู้มีวินัยในตนเอง

2. โรงเรียนควรเน้นเรื่องศีลธรรมและจริยธรรม โดยเสนอหลักศีลธรรมและจริยธรรม หลาย ๆ แบบให้เด็กได้เลือกตามแนวทางของตน สำหรับเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวกับจริยธรรมนั้นต้องไม่แตกต่างไปจากสิ่งที่เด็กปฏิบัติอยู่ในชีวิตประจำวัน

ความเชื่อทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมคือมุ่งจะให้เด็กพัฒนาความเป็นมนุษย์ของตัวเองอย่างเต็มที่ การศึกษาจึงต้องสามารถสอนให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง มีเสรีภาพในการเลือก มีความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจของตนเอง โดยการช่วยให้เด็กเข้าใจตัวเองเข้าใจโลกและเข้าใจความสำคัญของการมีอยู่ เพื่อที่ว่าการศึกษาจะช่วยทำให้เด็กสามารถเผชิญปัญหาต่างๆ ได้อย่างชาญฉลาดด้วยสติปัญญาของตนเอง (VAN CLEVE MORRIS, 1961, p. 391 อ้างถึงใน ณัฐพร คำมะสอน, 2531, หน้า 53) จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญานี้ (JAMES A. JOHNSON, 1969, pp. 335-343 อ้างถึงใน จินดา ยัญทิพย์, 2528, หน้า 64) พอสรุปได้ดังนี้

1. มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาความเป็นมนุษย์ของตัวเองอย่างเต็มที่

2. มุ่งให้ผู้เรียนมีเสรีภาพในการเลือก มีความรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเลือกและในสิ่งที่ตนกระทำ

3. มุ่งให้ผู้เรียนเป็นผู้มีวินัยในตัวเอง (SELF-DISCIPLINE)

องค์ประกอบของการศึกษา

หลักสูตร

หลักสูตรของปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมเป็นหลักสูตรที่เชื่อว่าทุกวิชามีความสำคัญ ถ้าเด็กเห็นว่าวิชาใดจะช่วยให้รู้จักตนเอง และเข้าใจโลกได้ดีขึ้น ถือว่าวิชานั้นย่อมเหมาะสมกับเขา เนื้อหาที่เรียนต้องไม่แตกต่างไปจากสิ่งที่เด็กจะถือประพฤติในห้องเรียนและชีวิตประจำวัน (G MAX WINGO, 1974, p. 335) เนื้อหาวิชาของหลักสูตรจะเน้นทางสาขามนุษยศาสตร์(HUMANITIES) โดยเน้นเนื้อหาวิชาที่มีความสำคัญในการส่งเสริมให้บุคคลเลือกและตัดสินใจ อันได้แก่ วิชาศิลปะ ปรัชญา วรรณคดี ประวัติศาสตร์ การเขียน การละคร จิตรกรรม และศิลปประดิษฐ์ นักปรัชญาเชื่อว่าวิชาเหล่านี้จะช่วยฝึกฝนเด็กในด้านสุนทรียศาสตร์ (AESTHETIC) อารมณ์ (EMOTION) และฝึกฝนศีลธรรมจรรยา (พรชุลี อาชวบำรุง, 2517, หน้า 66) อย่างไรก็ตาม หลักสูตรปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมที่แท้จริงต้องไม่เสนอวิชาเรียนให้กับเด็ก แต่ต้องมีวิชาต่าง ๆ พร้อมให้เด็กเลือก เพราะวิชาเรียนนั้นเป็นเพียงเครื่องมือให้เด็กได้พัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง (ศักดา ปรางค์ประทานพร, 2526, หน้า 44)

โรงเรียน

ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมมีความเชื่อว่าโรงเรียนจะต้องสร้างบรรยากาศแห่งเสรีภาพทั้งในและนอกห้องเรียน จัดสิ่งแวดล้อมให้เด็กพอใจ โรงเรียนจะไม่สร้างและกำหนดเงื่อนไขต่างๆ ให้เด็กปฏิบัติตาม แต่จะสนับสนุนและส่งเสริมให้เด็กแต่ละคนมีพัฒนาการในด้านความเป็นตัว ของตัวเอง นั้นคือให้เด็กมีโอกาสเลือกและรู้จักเลือกโดยอิสระ (FREE CHOICE) (JAMES A. JOHNSON, 1969, pp. 335-343) ส่วนในด้านศีลธรรมจรรยา โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกแนวทางจริยธรรมของตัวเด็กเอง

ผู้สอน

ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมเชื่อว่าผู้สอนมีหน้าที่คอยกระตุ้นหรือเร้าใจให้เด็กรู้จักตนเอง สามารถนำศักยภาพของตนเองมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และเน้นให้เด็กเข้าใจตัวเองเป็นสำคัญ (ศุภร ศรีแสน, 2526, หน้า 154-155) ครูผู้สอนกับเด็กมีความสำคัญเท่ากันต้องเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน และครูผู้สอนต้องรู้จริงในวิชาที่สอนต้องมีความซื่อสัตย์ และมีความจริงใจต่อเด็กอย่างแท้จริง

กระบวนการเรียนการสอน

การเรียนการสอนตามแนวปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมให้ความสำคัญของเด็กเป็นอย่างยิ่ง การเรียนการสอนจึงมุ่งเน้นให้เด็กค้นพบและรู้จักตัวเองเป็นสำคัญ คือ เห็นว่าการเรียนรู้ของเด็กควรเริ่มต้นที่ความอยากรู้ของตัวเอง ไม่ใช่เริ่มต้นที่ความรู้ที่ครูผู้สอนจะถ่ายทอดให้ (เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2518, หน้า 66) เด็กควรจะได้รับการส่งเสริมให้เข้าใจในวิชาที่เรียนอย่างถ่องแท้จนสามารถที่จะบอกได้ว่าตัวเองมีความรู้สึกอย่างไรต่อวิชาที่เรียนนั้น

นอกจากนี้กระบวนการเรียนการสอนในปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมนี้ยังเน้น "การมีส่วนร่วม" ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนรู้ และไม่เห็นด้วยกับการศึกษามนุษย์ในแง่ของวัตถุเท่านั้นเพราะมนุษย์ไม่ใช่วัตถุ จะศึกษามนุษย์ให้เข้าใจก็ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมกับการมีอยู่ของมนุษย์ วิชาที่ควรแก่การศึกษาคือวิชาที่ให้ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ (ปานทิพย์ ศุภนคร, ม.ป.ป.)

พุทธปรัชญาการศึกษา (BUDDHISM)

ความเป็นมา

พุทธปรัชญา หมายถึง ความรู้แจ้งของผู้รู้ ความรู้แจ้งในที่นี้คือ ความรู้แจ้งในความจริงของสิ่งทั้งหลาย ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ความรู้แจ้งดังกล่าวนี้เกิดจากการเล่าเรียน ฝึกฝนจำแนกแยกแยะและคิดค้นด้วยเหตุผลตามที่เป็นจริงจนกระทั่งได้พบกับความเป็นจริงหรือศีลธรรมในที่สุด (จิตรกร ตั้งเกษมสุข, 2525, หน้า 76) เป็นเวลาหลายร้อยปีมาแล้วที่ประเทศไทยได้ยึดถือเอาพุทธธรรมเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาโดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทในการจัดการศึกษาเป็นอย่างมาก ต่อมาประเทศไทยได้จัดการศึกษาตามแบบอย่างประเทศตะวันตกมาจนปัจจุบันนี้ทำให้การจัดการศึกษาเกิดปัญหาขึ้นหลายประการเพราะ "พบว่ามีความขัดเขินไปกันไม่ได้สนิทนักกับค่านิยมและนิสัยอย่างไทย ๆ ผลที่สุดปรัชญาต่างประเทศที่ส่งเข้ามานั้นดูจะเลื่อนลอยไร้ความหมายและไม่ยังประโยชน์แก่การศึกษาของไทยกว่าที่ควร" (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2512, หน้า 183 – 197) ดังนั้นจึงมีนักการศึกษาไทยหลายท่านได้พยายามนำหลักพุทธธรรมมาเป็นปรัชญาแม่บทในการจัดการศึกษาไทย ผลงานชิ้นแรกที่พยายามจะเสนอปรัชญาการศึกษาไทยอย่างมีระบบ คือ ผลงานของศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ท่าน

ได้เขียน “พุทธศาสนากับการศึกษาแผนใหม่” (สาโรช บัวศรี, 2513, หน้า 4-40) โดยเสนอระบบปรัชญาการศึกษาที่ยึดหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นปรัชญาแม่บท เป็นผลงานที่ได้รับความสนใจและมีผู้วิจารณ์ความถูกต้องของปรัชญาการศึกษานี้กันมาก แต่ก็นับว่าเป็นก้าวแรกที่มีผู้สนใจปรัชญาการศึกษาไทยกันอย่างจริงจัง หลังจากนั้นได้มีนักการศึกษา นักปรัชญาและผู้รู้อีกหลายท่านพยายามเสนอแนวคิดในการนำพุทธปรัชญามาเป็นปรัชญาการศึกษาให้ได้เนื้อหาสาระที่ชัดเจนยิ่งขึ้น (สมนึก พวงพวา, 2531, หน้า 74)

แนวคิดพื้นฐาน

พุทธปรัชญามีความเชื่อว่าธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์คือทุกข์ จุดมุ่งหมายของการศึกษาในทรรศนะของพระพุทธศาสนาคือ การหลุดพ้นจากทุกข์ เพราะฉะนั้นการศึกษาจึงเป็นอุปกรณ์ เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายนี้ทั้งในแง่โลกและแง่ของศาสนา ธรรมชาติของมนุษย์ในแง่อื่น ๆ อาจนำมาอธิบายในแง่ของการศึกษาเพิ่มเติมได้อีก เช่น ในแง่ของกรรม หมายถึง ความก้าวหน้าหรือความเสื่อมทางการศึกษาขึ้นอยู่กับตนเอง ในแง่ของปฏิจจสมุปบาท หมายถึง ธรรมชาติสัมพันธ์ของมนุษย์ต้องพิจารณาสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ในแง่ของไตรลักษณ์ หมายถึง ธรรมชาติที่มีลักษณะเปลี่ยนแปลงได้ด้วยวิธีการศึกษาดังนี้ เป็นต้น (วิจิตร เกิดวิสิษฐ์, 2520, บทคัดย่อ)

หลักการสำคัญ

พุทธปรัชญา มีหลักการสำคัญ (พระราชวรมุนี, 2525, หน้า 166-168) โดยได้กล่าวถึงหลักไตรสิกขา หรือหลักการศึกษา 3 ประการ พอสรุปได้ดังนี้

1. การฝึกฝนอบรมในด้านความประพฤติระเบียบวินัย ความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ เรียกว่า อธิศีลสิกขา

2. การฝึกฝนอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพและสมรรถภาพของจิต เรียกว่า อธิจิตตสิกขา

3. การฝึกฝนอบรมทางปัญญาให้เกิดความรู้ เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงรู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ ดับกิเลส ดับทุกข์ได้ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระ ผ่องใสเบิกบาน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา

หลักการศึกษา 3 ประการนี้ จัดวางขึ้นโดยอาศัยหลักปฏิบัติที่เรียกว่า วิธีแก้ปัญหาของอารยชน หรือ อริยมรรค แปลว่า ทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ที่ทำให้เป็นอริยชน ได้แก่ มรรค อันมี องค์ 8 คือ สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) สัมมาวาจา (วาจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) สัมมาอาชีวะ (อาชีพชอบ) สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) และสัมมาสมาธิ (จิตมั่นชอบ)

ความเชื่อทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษาของพุทธปรัชญาการศึกษานั้นได้มีผู้กล่าวไว้หลายท่าน คือ ท่าน พุทธทาสภิกขุ (2518, หน้า 121) ได้กล่าวว่า “การศึกษานี้เพื่อมนุษย์จะมีโอกาสได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้โดยการทำลายเสียซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์ และมีการประพฤติกระทำอย่างมนุษย์ที่มีใจสูงโดยสมบูรณ์” ทั้งนี้เพราะสัญชาตญาณที่มีความเห็นแก่ตัวอย่างมากก็คือ สัญชาตญาณ อย่างสัตว์นั่นเอง สาโรช บัวศรี (2528, หน้า 7) ได้กล่าวว่า ความมุ่งหมายของหลักการศึกษาคือ

1. เพื่อให้รู้จักตนเอง (รู้จักขันธ์ 5) และรู้จักทุกข์หรือปัญหาของตนเองอันย่อมสืบเนื่องมาจากอกุศลมูล และเพื่อจะได้นำตนให้หลุดพ้นไปจากทุกข์ หรือปัญหานั้น ๆ

2. เพื่อให้เกิดความรู้และความสามารถที่จะคิดเป็น (รวมเรียกปัญญาธรรม) ตลอดจนความรับผิดชอบและสมรรถภาพทั้งปวง อันจะเป็นเครื่องมือในการดับทุกข์หรือแก้ปัญหาและปรับปรุงสภาพของสังคมและของตัวมนุษย์เอง

3. เพื่อให้เกิดคุณธรรมและศีลธรรมขึ้นในใจ สำหรับช่วยสร้างสัมพันธ์อันดีในหมู่มนุษย์ก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม

จุดมุ่งหมายการศึกษาตามหลักพุทธปรัชญาการศึกษามุ่งให้เด็กเป็นผู้มีคุณธรรม ปราศจากการเห็นแก่ตัว เป็นผู้รู้จักตัวเอง รู้จักแก้ปัญหาชีวิต และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

องค์ประกอบของการศึกษา

หลักสูตร

หลักสูตรของพุทธปรัชญาการศึกษาเป็นหลักสูตรที่เน้นการฝึกฝนอบรมทางด้านจิตใจและ คุณธรรมของเด็กเป็นสำคัญ ส่วนวิชาชีพอื่น ๆ นั้นให้เลือกเรียนได้ตามความเหมาะสมเพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวัน พุทธทาสภิกขุ (2512, หน้า 77-92) ได้กล่าวถึงหลักสูตรที่ประกอบด้วยแผนการศึกษา 4 อย่าง คือ

1. พุทธิศึกษา นอกจากให้รู้หนังสือแล้วจะต้องมีความรู้ในเรื่องที่สำคัญที่สุดในชีวิต คือ รู้ว่า เกิดมาทำไม เกิดมาเพื่ออะไร คำตอบคือเกิดมาเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้

2. จริยศึกษา ต้องอบรมให้รู้จักทำลายความเห็นแก่ตัว หรือ ความเห็นแก่ตัวพวกของตัว ต้องเต็มไปด้วยความสำรวม ความมัธยัสถ์มากขึ้นทุกที ๆ

3. พลศึกษา คือการศึกษาเพื่อให้มีกำลัง ต้องประกอบด้วยกำลังสองประเภทคือกำลังทางวัตถุและกำลังทางวิญญาณหรือกำลังทางจิต เพราะต้องฝึกให้จิตมีสมาธิ จึงจะสามารถควบคุมบังคับกำลังกายให้เดินไปถูกทางได้

4. หัตถศึกษา คือวิชาชีพทุกแขนงทั้งภาคปฏิบัติและภาควิชาการ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ และวิชาชีพเป็นอุปกรณ์ในการเลี้ยงชีพ เป็นหนทางให้มนุษย์ได้เสาะแสวงหาสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ

หลักสูตรของพุทธปรัชญาการศึกษานั้นเนื้อหาของหลักสูตรจะต้องประกอบด้วย 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ เนื้อหาที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพส่วนหนึ่งและเนื้อหาที่จำเป็นต่อการพัฒนาในด้านจิตใจอีกส่วนหนึ่ง (จิตรกร ตั้งเกษมสุข, 2525, หน้า 79) เพราะการพัฒนาความเป็นมนุษย์ (MANHOOD) จะต้องพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจไปพร้อม ๆ กัน

โรงเรียน

พุทธปรัชญาการศึกษามีความเชื่อว่าการจัดโรงเรียนนั้นจะต้องคำนึงถึงปัจจัยที่จะเหนี่ยวโน้มส่งเสริม จูงใจ และปลุกเร้า ให้เกิดความศรัทธาที่จะเรียนรู้ ซึ่งจะต้องประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ (สุมน อมรวิวัฒน์, 2528, หน้า 79-81) พอสรุปได้ดังนี้

1. ความเงียบสงบ การสร้างบรรยากาศที่เงียบสงบมิใช่การข่มขู่บังคับห้ามนักเรียนพูด แต่เน้นที่การสำรวมตน คือ สำรวมกาย วาจา ใจ การฝึกหัดแผ่เมตตา การฝึกสมาธิอย่างง่าย ๆ เป็นการฝึกหัดให้เด็กรู้ตัวอยู่เสมอว่ากำลังทำอะไรอยู่

2. ความใกล้ชิดกับธรรมชาติ การจัดชั้นเรียนมิได้จำกัดอยู่ภายในห้องสี่เหลี่ยมเท่านั้น แต่ให้นำธรรมชาติเข้ามาสู่ห้องเรียน และนำนักเรียนออกไปสู่สิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ และเป็นแหล่งวิทยาการในชุมชน ทำให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงด้วยวิธีการที่ประหยัดและสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น

3. ความแปลกใหม่และเปลี่ยนแปลงไม่จำเจ คือ จัดห้องเรียนให้น่าสนใจอยู่เสมอ เช่น การจัดห้องเรียนพิเศษตามลักษณะวิชาที่เรียน มีการตกแต่งห้องเรียนสื่อต่าง ๆ ในโอกาสที่สำคัญ มีการเปลี่ยนกลุ่มเด็กนักเรียนเปลี่ยนรูปแบบการจัดที่นั่งเรียนช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ไม่รู้สึกจำเจ เบื่อหน่าย

4. ความสะดวกมีระเบียบและเรียบง่าย เป็นการจัดสภาพแวดล้อม เพื่อฝึกลักษณะนิสัยและฝึกหัดอบรมการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งต้องกระทำอย่างสม่ำเสมอ สภาพของห้องเรียนและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ไม่จำเป็นต้องมีราคาแพงหรูหรา แต่จะต้องกวดขันให้มีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อยอยู่เสมอ

ผู้สอน

พุทธปรัชญาการศึกษาเชื่อว่าครูผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อเด็ก ตั้งใจสอนด้วยความมุ่งหวังที่จะให้ศิษย์เป็นคนที่มีคุณธรรมของสังคม ครูผู้สอนจะต้องเป็น ผู้มีความรู้ดี ปฏิบัติได้จริง และมีวิธีสอนหลาย ๆ แบบที่สามารถเร้าใจให้เด็กสนใจได้เป็นอย่างดี (สมนึก พวงพวา, 2531, หน้า 84)

แสง จันทร์งาม (2526, หน้า 24-30) กล่าวถึงลักษณะครูผู้สอนที่ดีตามหลักพุทธปรัชญาการศึกษาว่าควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. มีความกรุณาเป็นพื้นฐานของจิตใจ การสอนนั้นมุ่งให้ผู้เรียนพ้นจากความทุกข์ ไม่หวังผลสิ่งใดตอบแทน

2. ไม่ถือตัว ไม่หยิ่งยโส ไม่ถือยศถือศักดิ์

3. มีความอดทน ใจเย็น

4. มีความยุติธรรม ไม่เห็นแก่หน้า ไม่เข้าข้างผู้เรียนบางคนหรือชอบผู้เรียนบางคน

5. มีความรอบคอบ พิจารณาถี่ถ้วน ไม่ตัดสินใจอย่างหุนหันพลันแล่น

6. มีความประพฤติน่าเคารพบูชา เป็นแบบอย่างที่ดีทางความประพฤติ ครูจะต้องเป็นผู้แนะ และผู้นำ จะต้องปฏิบัติในสิ่งที่ตนสอน

7. รู้จักระดับสติปัญญาของผู้เรียน และปรับปรุงวิธีสอนของตนให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่ม

กระบวนการเรียนการสอน

การเรียนการสอนตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษานั้นเป็นการจัดโดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อม แรงจูงใจ และวิธีการสอนให้ศิษย์เกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้และได้ฝึกฝนวิธีการคิดโดยแยบคาย นำไปสู่การปฏิบัติจนประจักษ์จริง เรียกว่า การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ (แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย หรือคิดถูกวิธีหมายถึง การคิดอย่างมีระเบียบหรือคิดตามแนวทางของปัญญา) โดยมุ่งเน้นให้ครูเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ ครูผู้สอนและศิษย์มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และศิษย์ได้มีโอกาสคิดแสดงออกปฏิบัติอย่างถูกวิธีจนสามารถใช้ปัญญาแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม (สุมน อมรวิวัฒน์, 2528, หน้า 84)

เสถียร ชาวไทย (2531, หน้า 17-18) ยังได้กล่าวอธิบายเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนตามพุทธศาสนาไว้ว่า การศึกษาตามหลักพุทธศาสนามี 3 ขั้น ได้แก่

1. เป็นขั้นควบคุม ฝึกหัดพฤติกรรมทางกาย และทางคำพูดโดยมุ่งให้แสดงเฉพาะพฤติกรรมที่ดีอันไม่เป็นโทษแก่ตนเองและคนอื่น

2. เป็นขั้นควบคุมฝึกหัดจิตใจโดยตรง มุ่งให้บุคคลได้รู้จักบังคับจิตใจตนเอง รู้จักคิดและแสดงความคิดเห็นออกมาเฉพาะสิ่งที่เป็นความดี ก่อให้เกิดความสร้างสรรค์ ตลอดจนรู้จักทำจิตใจให้สอบได้ เรียกว่า สมาธิ

3. เป็นขั้นสูงสุดแห่งการศึกษา มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในวิชาการต่าง ๆ และมีความรู้ความเข้าใจในสภาพความเป็นจริงของชีวิต ซึ่งมีทั้งความสมหวังและความไม่สมหวัง เรียกว่า ปัญญา

นอกจากนี้กระบวนการเรียนการสอนที่ได้กล่าวไปแล้วนี้ (รันดร ชัยศรี 2538, หน้า 47-48) ยังได้กล่าวในเรื่องเดียวกันนี้ว่า กระบวนการเรียนการสอนในขั้นแรก เรียกว่า ศีลสิกขา ได้แก่ การศึกษาเรื่องระเบียบวินัย เพื่อแก้ไขปัญหาขั้นพื้นฐาน คือ ทางกายและทางวาจา

ขั้นที่สอง คือ สมาธิสิกขา การศึกษาที่ฝึกควบคุมจิตใจ พฤติกรรมใดโดยจงใจไม่ว่าจะเป็นทางกาย หรือทางวาจา ย่อมมีสาเหตุมาจากใจนั่นเอง

ขั้นที่สามได้แก่ ปัญญาสิกขา เป็นการศึกษาขั้นสูงสุด เป็นความรู้ที่เข้าใจในสภาพความเป็นจริงด้วยตัวเอง

การเรียนการสอนตามแนวพุทธปรัชญาเป็นการศึกษาตามลำดับขั้นของไตรสิกขา อันประกอบด้วยศีล สมาธิและปัญญา กระบวนการเรียนการสอนอาจมีได้หลาย ๆ วิธีด้วยกัน ทั้งนี้ แล้วแต่ความเหมาะสมแต่ต้องเป็นวิธีที่เด็กเกิดความรู้ความเข้าใจ และต้องควบคู่กันไปกับการฝึกฝนทางด้านคุณธรรมด้วย (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2544, หน้า 51-84)

นอกจากนั้น สมบูรณ์ พรรณาภพ (ม.ป.ป., หน้า 301-305) ได้เสนอแนวคิดเรื่อง "ปรัชญา และแนวความคิดทางการศึกษาของไทยควรเป็นอย่างไร" พอสรุปได้ดังนี้

".....เมื่อประเทศไทยเริ่มต้นจัดการศึกษาตามแบบอย่างประเทศตะวันตกแล้ว ปรัชญาและแนวความคิดทางการศึกษาของไทยเป็นอย่างไร ? มีปรัชญาและแนวความคิดทางการศึกษาตามแบบอย่างประเทศตะวันตกหรือไม่ การค้นหาคำตอบของปัญหานี้ลำบากมาก เพราะเหตุว่าปรัชญาการศึกษาไทยไม่ปรากฏว่าไม่มีการแถลงหรือกล่าวแสดงไว้ให้เห็นเป็นที่รับรู้กันทั่วไปอย่างชัดเจน.... นักการศึกษาไทยทั้งหลายตระหนักดีว่า การศึกษาที่มั่นคงย่อมดำเนินไปด้วยการอาศัยพื้นฐานที่สำคัญหลายประการ และพื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่งคือ ปรัชญาการศึกษา แต่ยังไม่เคยปรากฏว่าได้มีการรวบรวมและกำหนดปรัชญาการศึกษาไทยให้ปรากฏอย่างชัดเจน .....

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดความคิดเห็นว่า "การศึกษาในประเทศไทยได้ประสบปัญหาและมีข้อบกพร่องมากมาย ..... เพราะขาดรากฐาน คือปรัชญาการศึกษาที่เป็นของตนเอง เพราะไปลอกแบบปรัชญาการศึกษาของตะวันตกมา โดยที่ปรัชญานั้นไม่เหมาะสมกับพื้นฐานของตนเอง ยิ่งกว่านั้นที่ว่าลอกแบบปรัชญาการศึกษาของตะวันตกมานั้นก็ยังเป็นที่สงสัยเสียอีกว่า น่าจะได้ลอกมาแต่เพียงระบบและแบบแผนต่าง ๆ ในทางการศึกษาของเขาหาได้เข้าถึงและนำเอาปรัชญาที่รองรับมาด้วยไม่ (พระราชวรมุนี, 2518, หน้า 12-20)

การจัดการศึกษาของไทยในสภาพที่ขาดปรัชญาการศึกษาเช่นนี้ คงจะปรากฏมีมาช้านานแล้ว ดังจะเห็นได้จากข้อความบางตอน ซึ่ง เอกวิทย์ ณ ถลาง (2514, หน้า 138) กล่าวไว้ดังนี้

"สมมุติฐานข้อหนึ่งที่ผู้เขียนใคร่หาทางพิสูจน์ให้ผิด แต่ยังพิสูจน์ไม่ได้ก็คือ ในการรับคติการจัดการศึกษาตะวันตกเข้ามาเมืองไทยนั้น เรารับเข้ามาแต่แบบ รูป ระเบียบวิธี และลักษณะ วิชาที่บุคคลจะต้องเรียน ส่วนปรัชญาการศึกษา หรือหลักความคิดว่าการศึกษาควรเป็นอย่างไร เพื่ออะไร อันเป็นวิญญาณของการจัดการศึกษานั้น เรามิได้รับเข้ามาด้วย เรามองดูการศึกษาในฐานะเป็นเครื่องมือของการพัฒนาสังคม เราเห็นว่าการศึกษากับความรู้ คือสิ่งเดียวกัน เช่นนี้เป็นการถูกต้องแล้วหรือยัง ยิ่งไปกว่านั้นปรัชญาและคติทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นหลักชีวิตเรามาช้านานนั้นจะเป็นประทีปในการจัดการศึกษา เพื่อนำชีวิตของคนไทยให้เจริญก้าวหน้าตามคติโลกเพียงไร เหล่านี้ย่อมไม่ถึงกับลึกซึ้งจนคิดไม่ได้คิดไม่ถึง แต่ในการจัดการศึกษาทั้งในอดีตและปัจจุบันเราได้นำเอาสัจธรรมอันประเมินค่ามิได้นี้มาวางเป็นหลัก เป็นแนวทางปฏิบัติแล้วหรือยัง การรับของตะวันตกก็รับแต่แบบรูปมิได้นำมาประยุกต์ให้ผสมกลมกลืนกับความต้องการความจำเป็นของกาลสมัยเท่าที่ควรเช่นนี้ การศึกษาจึงเปรียบเหมือนหุ่นยนต์ที่ไร้วิญญาณ ขาดแก่น ขาดชีวิต และเปะปะได้ง่าย ..."

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นนี้ สรุปได้ว่า

1. การจัดการศึกษาของไทยอยู่ในสภาพที่ขาดปรัชญาการศึกษาหรือมีปรัชญาการศึกษาที่ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมของประเทศไทยนั้นมีมานานแล้ว และอาจจะสรุปได้ว่าสภาพเช่นนี้ ปรากฏขึ้นตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือประเทศไทยได้เริ่มต้นปฏิรูปการศึกษาเป็นแบบตะวันตกเป็นครั้งแรก สิ่งที่เรานำมาใช้อย่างจริงจัง คือรูปแบบของการจัดการศึกษา ส่วนปรัชญาหรือแนวความคิดของการศึกษานั้น เป็นสิ่งสงสัยกันว่าน่าจะไม่ได้นำเข้ามาด้วยอย่างแน่นอน

2. ปรัชญาการศึกษาของไทยควรจะได้รวบรวมและกำหนดขึ้นจากแนวความคิดหรือหลักปรัชญาแห่งชีวิตที่ปรากฏมีอยู่ในสังคมไทยมานานแล้ว นั่นคือพุทธศาสนาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย

สำหรับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำเอาพุทธศาสนามาสร้างขึ้นเป็นปรัชญาการศึกษาของไทยนั้น ได้ปรากฏมีมานานแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. 2473 ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นได้จากข้อความบางตอนในปาฐกถาของมหาอำมาตย์โทพระยาอินทรมนตรี (2516, หน้า 105) ดังนี้

"…… ขอให้ท่านทั้งหลายเพียรเข้าใจศาสนา (พุทธ) ให้ดีขึ้น และถือว่าความเข้าใจศาสนานี้ เป็นการศึกษาที่แท้จริง และใคร่จะได้เห็นกรมศึกษาธิการถือหลักว่าศาสนา (พุทธ) เป็นหลักแห่งการศึกษาแท้ ….."

ในปัจจุบัน นักการศึกษาไทยต่างตระหนักดีกว่าการจัดการศึกษาที่กระทำไปอย่างไม่มีปรัชญาการศึกษาเป็นพื้นฐานรองรับนั้น ย่อมก่อให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดีอย่างแน่นอน และในขณะเดียวกันก็มีความสงสัยและกังวลใจกันว่าถ้าหากมีการกำหนดและสร้างปรัชญาการศึกษาของไทยนั้น โดยอาศัยปรัชญาตะวันตกเป็นแม่บทหรือเป็นแบบแผนขั้นต้นแล้วจะเป็นการเหมาะสมกับสภาพสังคมของไทยหรือไม่ บางคนเห็นว่าไม่เหมาะสมเพราะปรัชญาของประเทศตะวันตกย่อมแตกต่างกับปรัชญาของประเทศตะวันออก และถ้าหากเราเห็นว่าปรัชญาการศึกษาแบบตะวันตกไม่เหมาะสมกับประเทศไทยแล้ว ควรจะทำอย่างไร คำตอบที่จะค้นพบได้ในปัจจุบันนี้ก็คือข้อเสนอแนะในการเลือกปรัชญาการศึกษาของไทย โดยถือหลักว่าปรัชญาการศึกษาที่เหมาะสมกับสังคมไทยนั้น "จะต้องเป็นปรัชญาที่ให้แนวความคิดสำหรับฝึกสอนคนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว รู้จักอยู่อย่างเป็นสุขและทำหน้าที่การงานได้โดยไม่เห็นแก่ตัว รู้จักคุณค่าของสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้องตามภาวะของมัน เพียงเท่าที่มันมีความหมายอย่างแท้จริงแก่ชีวิต ตั้งต้นแต่ปัจจัยสี่ที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีพ จนถึงอุปกรณ์อำนวยความสะดวกสบายต่าง ๆ ดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา รู้จักเข้าไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์ถือเอาประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้น โดยไม่ตกเป็นทาสของมัน" (พระราชวรมุนี, 2518, หน้า 12-20) ข้อเสนอแนะดังกล่าวนี้ ก็คือข้อเสนอแนะให้นำเอาพุทธปรัชญา หรือพุทธศาสนามาเป็นปรัชญาแม่บทของปรัชญาการศึกษาไทยนั่นเอง

ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี เป็นนักการศึกษาไทยอีกท่านหนึ่งที่ได้พยายามชี้ให้เห็นว่าพุทธปรัชญา หรือพุทธศาสนาเป็นปรัชญาที่ควรจะนำมาเป็นแม่บทของปรัชญาการศึกษาไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะ "เป็นปรัชญาที่อยู่ลึกในใจของคนไทยส่วนใหญ่ ดังนั้นถ้าจะสร้างปรัชญาการศึกษาขึ้นจากพุทธปรัชญาก็ไม่น่าจะเป็นที่ขัดข้องหรือบกพร่องอะไรมากนัก….. (เพราะเหตุผล อีกประการหนึ่งก็คือ) …..พุทธศาสนาเป็นศาสนาทางราชการของประเทศไทย พุทธปรัชญาก็น่าจะเป็นปรัชญาการศึกษาที่เป็นทางราชการของการศึกษาไทยได้ด้วย …" (สาโรช บัวศรี, 2512, หน้า 28)

นอกจากความคิดเห็นดังกล่าวข้างต้นแล้ว บางคนมีความเห็นว่า “ปรัชญาการศึกษาไทยก็จะถือหลักแบบ Essentialism (ลัทธิสารธรรมนิยม) เพราะหลักสูตรของเรายังต้องใช้การศึกษาเป็นการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมและสังคมของเราอยู่มาก ต้องการให้เยาวชนเป็นสมาชิกที่ดีตามแบบอย่างที่ผู้ใหญ่พอใจและประพฤติเป็น แบบสังคมประกิต (Socialization)” (เกษม สุดหอม, 2515, หน้า 28) สาเหตุที่ทำให้เกิดความเข้าใจว่าปรัชญาการศึกษาไทยสอดคล้องกับลัทธิ สารธรรมนิยม (Essentialism) เพราะได้พิจารณาเห็นว่าการจัดการศึกษาของไทยมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

“... 1. โดยการใช้ข้อสอบรวมในขั้นตัวประโยคต่าง ๆ เพื่อรักษามาตรฐาน โรงเรียนไม่อาจเป็นตัวของตัวเองได้เลย เพราะหลักสูตร แบบเรียน การบรรจุครูและระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ถูกควบคุมไว้ทั้งหมดที่ศูนย์กลางแห่งเดียว ตามระบบบริหารแบบสังเกณฑ์ (Centralization)

2. ครูทำตัวเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน (Teacher centered)

3. การเรียนการสอนใช้วิธีท่องจำ (Memorizing) เป็นหลัก การทดลอง การปฏิบัติไม่เป็นสิ่งจำเป็นเป็นการเรียนการสอนเพื่อรักษาและเพื่อรู้สิ่งต่าง ๆ ที่ปราชญ์ในอดีตได้ค้นคว้าไว้แล้ว

4. นักเรียนมีหน้าที่จำและรักษาความรู้ที่ครูถ่ายทอดให้

5. ครูมักใช้วิธีสอนแบบปาฐกถา (Lecture) มากกว่าวิธีอื่น

6. ครูชอบแบ่งกลุ่มนักเรียนตามระดับความรู้เพื่อความสะดวกในการสอนของครู ซึ่งตรงกับแนวปรัชญาของ Essentialism (ลัทธิสารธรรมนิยม)

7. ทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับการศึกษา รัฐเป็นผู้ควบคุม...

สำหรับความเห็นอันหลังนี้ ทำให้มองเห็นได้ว่า ปัจจุบันนี้การจัดการศึกษาของไทยได้ดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับแนวความคิดทางปรัชญาการศึกษาของประเทศตะวันตกลัทธิหนึ่ง คือลัทธิสารธรรมนิยม (Essentialism) การที่เป็นเช่นนี้อาจจะมีทางเป็นไปได้สองทางคือ (1) ปัจจุบันนักการศึกษาไทยได้ยอมรับเอาแนวความคิดทางปรัชญาการศึกษาแบบตะวันตกเข้ามาแล้ว หรือ (2) เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ ทั้งนี้เพราะนักการศึกษาไทยที่ผ่านการศึกษาและเรียนจากประเทศตะวันตก ได้จดจำแนวความคิดทางปรัชญาการศึกษาจากต่างประเทศเหล่านั้น และได้นำมาใช้ในบางส่วนเมื่อนาน ๆ เข้าก็สะสมไว้ และปรากฏให้เห็นชัดเจนดังกล่าวแล้ว

บทที่ 2

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
พระราชบัญญัติการศึกษาและแผนการศึกษา

2.1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการวางแผนพัฒนาประเทศ และเป็นแผนปฏิรูปความคิดและคุณค่าใหม่ของสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม และมุ่งให้ "คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา" และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม ในปีแรกของแผนฯ ประเทศไทยต้องประสบวิกฤตเศรษฐกิจอย่างรุนแรง และส่งผลกระทบต่อคนและสังคมเป็นอย่างมาก จึงต้องเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพมั่นคง และลดผลกระทบจากวิกฤตที่ก่อให้เกิดปัญหาการว่างงานและความยากจนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ได้อัญเชิญ "ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง" มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ควบคู่ไปกับกระบวนทรรศน์การพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี "คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา" ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 โดยให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาจากวิกฤตเศรษฐกิจให้ลุล่วง และสร้างฐานเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ขณะเดียวกันมุ่งการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย ผลการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 สรุปได้ว่า ประสบความสำเร็จที่น่าพอใจเศรษฐกิจของประเทศขยายตัวได้อย่างต่อเนื่องในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 5.7 ต่อปี เสถียรภาพทางเศรษฐกิจปรับตัวสู่ความมั่นคง ความยากจนลดลง ขณะเดียวกันระดับ

คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้นมาก อันเนื่องมากจากการดำเนินการเสริมสร้างสุขภาพอนามัย การมีหลักประกันสุขภาพที่มีการปรับปรุงทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดยครอบคลุมคนส่วนใหญ่ของประเทศ และการลดลงของปัญหายาเสพติด แต่เศรษฐกิจไทยยังไม่เข้มแข็งและอ่อนไหวต่อความผันผวนของปัจจัยภายนอก ขณะที่ยังมีปัญหาด้านคุณภาพการศึกษา ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและความโปร่งใสในการบริหารจัดการของภาครัฐที่ยังต้องให้ความสำคัญในการแก้ไขอย่างต่อเนื่อง

ในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลายบริบท ทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศ จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของคนและระบบให้สามารถปรับตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตและแสวงหาประโยชน์อย่างรู้เท่าทันโลกาภิวัตน์และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับทุกภาคส่วนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดและทิศทางการปรับตัวของประเทศไทย

(1) แนวคิดหลัก

ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงของโลกที่จะมีผลกระทบต่อการพัฒนาของประเทศไทยในอนาคต ตลอดทั้งการทบทวนผลการพัฒนาและสถานะของประเทศ ได้สะท้อนถึงปัญหาเชิงโครงสร้างการพัฒนาของประเทศที่ไม่สมดุล ไม่ยั่งยืน และอ่อนไหวต่อผลกระทบจากความผันผวนของปัจจัยภายนอกที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องปรับตัวหันมาทบทวนกระบวนทรรศน์การพัฒนาในทิศทางที่พึงตนเองและมีภูมิคุ้มกันมากขึ้น โดยยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวทางปฏิบัติควบคู่ไปกับการพัฒนาแบบบูรณาการ ทั้งมิติตัวคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการเมือง โดยมีการวิเคราะห์อย่าง **“มีเหตุผล”** และใช้หลัก **“ความพอประมาณ”** ให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในชาติ ความสมดุลระหว่างสังคมชนบทกับสังคมเมือง โดยมีการเตรียม **“ระบบภูมิคุ้มกัน”** ด้วยการบริหารจัดการความเสี่ยงให้เพียงพอพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายนอกและภายในประเทศ

ทั้งนี้ การขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนต้องใช้ **“ความรอบรู้”** ในการพัฒนาด้านต่าง ๆ ด้วยความรอบคอบ เป็นไปตามลำดับขั้นตอน และสอดคล้องกับ

วิถีชีวิตของสังคมไทย รวมทั้งการเสริมสร้างศีลธรรมและสำนึกใน **"คุณธรรม"** จริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินชีวิตด้วยความเพียร อันจะเป็นภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

(2) ทิศทางการปรับตัวของประเทศไทย

การพัฒนาประเทศให้สามารถดำรงอยู่อย่างมั่นคงในกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว และมีแนวโน้มทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น จำเป็นต้องสร้างความแข็งแกร่งของระบบและโครงสร้างต่าง ๆ ภายในประเทศให้สามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น และสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีของประเทศตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้ความสำคัญต่อการนำทุนของประเทศที่มีศักยภาพและความได้เปรียบด้านอัตลักษณ์และคุณค่าของชาติ ทั้งทุนสังคม ทุนเศรษฐกิจ และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งเสริมสร้างทุนสังคมที่มุ่งพัฒนาศักยภาพคนในทุกมิติทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ครอบครัวมีความอบอุ่นมั่นคง ชุมชนมีความเข้มแข็ง และรวมพลังเป็นเครือข่ายในการพัฒนา สำหรับการเสริมสร้างทุนเศรษฐกิจมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจไทยสู่ระบบเศรษฐกิจที่มีการขยายตัวอย่างมีเสถียรภาพ มีคุณภาพ มีการพัฒนาปัจจัยสนับสนุนการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและการลงทุนควบคู่ไปกับการเสริมสร้างศักยภาพและภูมิคุ้มกันของเศรษฐกิจฐานรากเพื่อกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ในส่วนของการเสริมสร้างทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มุ่งพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ และส่งเสริมสิทธิชุมชนในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรเพื่อสงวนรักษาให้ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคงความอุดมสมบูรณ์เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ และเป็นรากฐานการดำรงชีวิตของคนไทยให้มีความสุขอย่างยั่งยืน

ขณะเดียวกันจำเป็นต้องเสริมสร้างระบบ โครงสร้าง กลไก และกระบวนการบริหารพัฒนาประเทศให้อยู่บนหลักธรรมาภิบาลและประชาธิปไตย โดยบูรณาการการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและทุกระดับในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศให้เกิดความสมดุล เป็นธรรมและยั่งยืน พร้อมทั้งปรับระบบบริหารจัดการภาครัฐให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส ลดบทบาทอำนาจของราชการในส่วนกลางและเพิ่มบทบาทมอบอำนาจและกระจายอำนาจการตัดสินใจ การดำเนินการ และกระจายการจัดสรรทรัพยากรให้แก่ราชการส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น และชุมชน ส่งเสริมบทบาทภาคเอกชน

และการปฏิรูปธุรกิจเอกชนให้เข้มแข็ง สุจริต โปร่งใส และเร่งปฏิรูปกฎหมาย กฎระเบียบ เพื่อสร้างสมดุลในการจัดสรรและกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาให้ทั่วถึงเป็นธรรม โดยต้องดำเนินการรักษาและเสริมสร้างความมั่นคงควบคู่ไปด้วย อันจะสนับสนุนให้การบริหารจัดการประเทศสู่ดุลยภาพ ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและความมั่นคง นำไปสู่สันติสุขและความยั่งยืน

วิสัยทัศน์และพันธกิจ

1. วิสัยทัศน์ประเทศไทย

มุ่งพัฒนาสู่ *"สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society) คนไทยมีคุณธรรมนำความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืนอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี"*

2. พันธกิจ

เพื่อให้การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 มุ่งสู่ "สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน" ภายใต้แนวปฏิบัติของ "ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง" เป็นควรกำหนดพันธกิจของการพัฒนาประเทศ ดังนี้

(1) พัฒนาคนให้มีคุณภาพ คุณธรรม นำความรอบรู้อย่างเท่ากัน มีสุขภาวะที่ดีอยู่ในครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนที่เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีภายใต้ดุลยภาพของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(2) เสริมสร้างเศรษฐกิจให้มีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม มุ่งปรับโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศไทยให้สามารถแข่งขันได้ มีภูมิคุ้มกันความเสี่ยงจากความผันผวนของสภาพแวดล้อมในยุคโลกาภิวัตน์ บนพื้นฐานการบริหารเศรษฐกิจส่วนรวมอย่างมีประสิทธิภาพ มีระดับการออมที่พอเพียง มีการปรับโครงสร้างการผลิตและบริการบนฐานความรู้และนวัตกรรม ใช้จุดแข็งของความหลากหลายทางชีวภาพและเอกลักษณ์ความเป็นไทยควบคู่กับการเชื่อมโยงกับต่างประเทศ และการพัฒนาปัจจัย

สนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน และโลจิสติกส์ พลังงาน กฎกติกา และกลไกสนับสนุนการแข่งขันและกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

(3) ดำรงความหลากหลายทางชีวภาพและสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม สร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน เป็นธรรม และมีการสร้างสรรค์คุณค่า สนับสนุนให้ชุมชนมีองค์ความรู้และสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อคุ้มครองฐานทรัพยากร คุ้มครองสิทธิและส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากร ปรับแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนรักษาผลประโยชน์ของชาติจากข้อตกลงตามพันธกรณีระหว่างประเทศ

(4) พัฒนาระบบบริหารจัดการประเทศให้เกิดธรรมาภิบาลภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มุ่งสร้างกลไกและกฎระเบียบที่เอื้อต่อการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาสู่ทุกภาคี ควบคู่กับการเสริมสร้างความโปร่งใส สุจริต ยุติธรรม รับผิดชอบต่อสาธารณะมีการกระจายอำนาจและกระบวนการที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจสู่ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการใช้ทรัพยากร

วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลัก

เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงที่ประเทศไทยจะต้องปรับตัวในอนาคต และเพื่อก้าวไปสู่วิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศที่พึงปรารถนาในระยะยาว การพัฒนาประเทศในระยะ 5 ปี ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 จึงได้กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของการพัฒนาไว้ ดังนี้

1. วัตถุประสงค์

(1) เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้คู่คุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่องที่ขับเคลื่อนด้วยการเชื่อมโยงบทบาทครอบครัว สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา เสริมสร้างบริการสุขภาพอย่างสมดุลระหว่างการส่งเสริม การป้องกัน การรักษา และการฟื้นฟูสมรรถภาพ และสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

(2) เพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชน เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเป็นรากฐานการพัฒนาเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต และอนุรักษ์ ฟื้นฟู ใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน นำไปสู่การพึ่งตนเองและลดปัญหาความยากจนอย่างบูรณาการ

(3) เพื่อปรับโครงสร้างการผลิตสู่การเพิ่มคุณค่า (Value Creation) ของสินค้าและบริการบนฐานความรู้และนวัตกรรม รวมทั้งสนับสนุนให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างสาขาการผลิตเพื่อทำให้มูลค่าการผลิตสูงขึ้น

(4) เพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน (Safety Net) และระบบบริหารความเสี่ยงให้กับภาคการเงิน การคลัง พลังงาน ตลาดปัจจัยการผลิต ตลาดแรงงาน และการลงทุน

(5) เพื่อสร้างระบบการแข่งขันด้านการค้าและการลงทุนให้เป็นธรรม และคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศ รวมทั้งสร้างกลไกในการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาสู่ประชาชนในทุกภาคส่วนอย่างเป็นธรรม

(6) เพื่อเสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพ ควบคู่กับการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้เป็นฐานที่มั่นคงของการพัฒนาประเทศ และการดำรงชีวิตของคนไทยทั้งในรุ่นปัจจุบันและอนาคต รวมทั้งสร้างกลไกในการรักษาผลประโยชน์ของชาติอย่างเป็นธรรมและอย่างยั่งยืน

(7) เพื่อเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศสู่ภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาชน และขยายบทบาทขีดความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควบคู่กับการเสริมสร้างกลไกและกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้เกิดผลในทางปฏิบัติต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

2. เป้าหมาย

เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ดังนี้

(1) เป้าหมายการพัฒนาคุณภาพคน ให้คนไทยทุกคนได้รับการพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ ความรู้ ความสามารถ ทักษะการประกอบอาชีพ และมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้กับตนเองที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของครอบครัว ชุมชน และสังคมไทย โดยเพิ่มจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยเป็น 10 ปี พัฒนากำลังแรงงานระดับกลางที่มีคุณภาพเพิ่มเป็นร้อยละ 60 ของกำลังแรงงานทั้งหมด และเพิ่มสัดส่วนบุคลากรด้านการวิจัยและพัฒนาเป็น 10 คนต่อประชากร 10,000 คน พร้อมทั้งลดปัญหาอาชญากรรมลงร้อยละ 10 และกำหนดให้อายุคาดหมายเฉลี่ยของคนไทยสูงขึ้นเป็น 80 ปี ควบคู่กับลดอัตราเพิ่มของการเจ็บป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้ใน 5 อันดับแรก คือ หัวใจ ความดันโลหิตสูง เบาหวาน

หลอดเลือดสมอง และมะเร็ง นำไปสู่การเพิ่มผลิตภาพแรงงาน และลดรายจ่ายด้านสุขภาพของบุคคลลงในระยะยาว

(2) เป้าหมายการพัฒนาชุมชน และแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาให้ทุกชุมชนมีแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำแผนชุมชนไปใช้ประกอบการจัดสรรงบประมาณ ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติ และขยายโอกาสการเข้าถึงแหล่งทุน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และลดสัดส่วนผู้อยู่ใต้เส้นความยากจนลงเหลือร้อยละ 4 ภายในปี 2554

(3) เป้าหมายด้านเศรษฐกิจ ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้มีความสมดุลและยั่งยืนโดยให้สัดส่วนภาคเศรษฐกิจในประเทศต่อภาคการค้าระหว่างประเทศเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 75 ภายในปี 2554 สัดส่วนภาคการผลิตเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตรเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 15 ภายในปี 2554 อัตราเงินเฟ้อทั่วไปเฉลี่ยร้อยละ 3.0-3.5 ต่อปี สัดส่วนหนี้สาธารณะต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศไม่เกินร้อยละ 50 ความยืดหยุ่นการใช้พลังงานเฉลี่ยไม่เกิน 1: 1 ในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 เพิ่มสัดส่วนการใช้พลังงานหมุนเวียนเป็นร้อยละ 8 รวมทั้งลดสัดส่วนการใช้พลังงานต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลดการใช้น้ำมันในภาคการขนส่งให้เหลือร้อยละ 30 ของการใช้พลังงานทั้งหมด รายได้ของกลุ่มที่มีรายได้สูงสุดร้อยละ 20 แรกมีสัดส่วนไม่เกิน 10 เท่าของรายได้ของกลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุดร้อยละ 20 ภายในปี 2554 และสัดส่วนผลผลิตของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 40 ในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10

(4) เป้าหมายการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม รักษาความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพโดยให้มีพื้นที่ป่าไม้ไว้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 33 และต้องเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ไม่น้อยกว่าร้อยละ 18 ของพื้นที่ประเทศ รักษาพื้นที่ทำการเกษตรในเขตชลประทานไว้ไม่น้อยกว่า 31,000,000 ไร่ และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมต่อการดำรงคุณภาพชีวิตที่ดีและไม่เป็นภัยคุกคามต่อระบบนิเวศ โดยรักษาคุณภาพน้ำในลุ่มน้ำต่าง ๆ และแหล่งน้ำธรรมชาติให้อยู่ในเกณฑ์พอใช้และดี รวมกันไม่ต่ำกว่าร้อยละ 85 คุณภาพอากาศอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน โดยเฉาพะฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM_{10}) ต้องมีค่าเฉลี่ย 24 ชั่วโมงไม่เกิน 120 มก./ลบ.ม. อัตราการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ต่อประชากรลดลงร้อยละ 5 จาก

ปี 2556 คือไม่เกิน 3.5 ตัน/คน/ปี ควบคุมอัตราการผลิตขยะในเขตเมืองไม่ให้เกิน 1 กก./คน/วัน และของเสียอันตรายจากชุมชนและอุตสาหกรรมได้รับการจัดการอย่างถูกต้อง ร้อยละ 80 ของปริมาณของเสียอันตรายทั้งหมด รวมทั้งให้มีระบบฐานข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพที่สมบูรณ์ระดับประเทศ 1 ระบบ

(5) เป้าหมายด้านธรรมาภิบาล มุ่งให้ธรรมาภิบาลของประเทศดีขึ้น มีคะแนนภาพลักษณ์ของความโปร่งใสอยู่ที่ 5.0 ภายในปี 2554 ระบบราชการมีขนาดที่เหมาะสม และมีการดำเนินงานที่คุ้มค่าเพิ่มขึ้น ลดกำลังคนภาคราชการให้ได้ร้อยละ 10 ภายในปี 2554 ธรรมาภิบาลในภาคธุรกิจเอกชนเพิ่มขึ้น ท้องถิ่นมีขีดความสามารถในการจัดเก็บรายได้และมีอิสระในการพึ่งตนเองมากขึ้น และภาคประชาชนมีความเข้มแข็ง รู้สิทธิ เหน้าที่ และมีส่วนร่วมมากขึ้นในการตัดสินใจและรับผิดชอบในการบริหารจัดการประเทศ รวมทั้งให้มีการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลในบริบทไทยเพิ่มขึ้นในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10

2.2 พระราชบัญญัติการศึกษาไทย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545ประกอบด้วยสาระต่าง ๆ รวม 9 หมวด ได้แก่ บททั่วไป สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา ระบบการศึกษา แนวการจัดการศึกษา การบริหารและการจัดการศึกษา มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา และบทเฉพาะกาล โดยมีจำนวนมาตราทั้งหมด 78 มาตรา (สมหมาย จันทร์เรือง, 2544, หน้า 169)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2542 และบังคับเป็นกฎหมายตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2542

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

พ.ศ. ๒๕๔๒

แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา

(องค์การมหาชน)

สืบเนื่องจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ อันถือว่าเป็นธรรมนูญการศึกษาแห่งชาติ ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ สำนักงานปฏิรูปการศึกษาในฐานะหน่วยงานทางการศึกษาที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษาของชาติ ได้เล็งเห็นความสำคัญของการเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา จึงได้ดำเนินการจัดพิมพ์บทบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ขึ้น เพื่อให้เกิดความสะดวกในการศึกษาตัวบทกฎหมายดังกล่าว จึงได้นำบทบัญญัติเฉพาะมาตราที่ได้รับการแก้ไขเพิ่มเติมแล้ว มาจัดพิมพ์ไว้แทนบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ อีกทั้งยังได้นำบทบัญญัติเดิมของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่ได้รับการแก้ไขเพิ่มเติมแล้วจัดพิมพ์ไว้เป็นเชิงอรรถ ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถติดตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ อันจะนำไปสู่ประโยชน์ในการใช้และการตีความกฎหมายได้ถูกต้อง ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติฉบับนี้ต่อไป

พระราชบัญญัติ
การศึกษาแห่งชาติ
พ.ศ. ๒๕๔๒

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.
ให้ไว้ ณ วันที่ ๑๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๒
เป็นปีที่ ๕๔ ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่เป็นการสมควรให้มีกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ

พระราชบัญญัตินี้มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมีมาตรา ๒๙ ประกอบกับมาตรา ๕๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำ และยินยอมของรัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ บรรดาบทกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ ประกาศ และคำสั่งอื่นในส่วนที่ได้บัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้แทน

มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัตินี้

“การศึกษา” หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การ

สร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

"การศึกษาขั้นพื้นฐาน" หมายความว่า การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา

"การศึกษาตลอดชีวิต" หมายความว่า การศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

"สถานศึกษา" หมายความว่า สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน ศูนย์การเรียน วิทยาลัย สถาบัน มหาวิทยาลัย หน่วยงานการศึกษา หรือหน่วยงานอื่นของรัฐหรือของเอกชน ที่มีอำนาจ หน้าที่หรือมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา

"สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน" หมายความว่า สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

"มาตรฐานการศึกษา" หมายความว่า ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะ คุณภาพที่พึงประสงค์และมาตรฐานที่ต้องการให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาทุกแห่ง และเพื่อใช้เป็นหลักในการเทียบเคียงสำหรับการส่งเสริมและกำกับดูแล การตรวจสอบ การประเมินผล และการประกันคุณภาพทางการศึกษา

"การประกันคุณภาพภายใน" หมายความว่า การประเมินผลและการติดตามตรวจสอบ คุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายในโดยบุคลากรของสถานศึกษานั้นเอง หรือโดยหน่วยงานต้นสังกัดที่มีหน้าที่กำกับดูแลสถานศึกษานั้น

การประกันคุณภาพภายนอก" หมายความว่า การประเมินผลและการติดตามตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายนอก โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาหรือบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่สำนักงานดังกล่าวรับรอง เพื่อเป็นการประกันคุณภาพและให้มีการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา

"ผู้สอน" หมายความว่า ครูและคณาจารย์ในสถานศึกษาระดับต่าง ๆ

"ครู" หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพ ซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน

"คณาจารย์" หมายความว่า บุคลากรซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการสอน และการวิจัยในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาของรัฐและเอกชน

"ผู้บริหารสถานศึกษา" หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบ การบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่งทั้งของรัฐและเอกชน

"ผู้บริหารการศึกษา" หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบ การบริหารการศึกษานอกสถานศึกษาตั้งแต่ระดับเขตพื้นที่การศึกษาขึ้นไป

"บุคลากรทางการศึกษา" หมายความว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา รวมทั้ง ผู้สนับสนุนการศึกษา ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ให้บริการ หรือปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องกับการจัดกระบวนการเรียนการสอน การนิเทศ และการบริหารการศึกษาในหน่วยงานการศึกษาต่าง ๆ

"กระทรวง" * หมายความว่า กระทรวงศึกษาธิการ

"รัฐมนตรี" หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๕ * ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และ มีอำนาจออกกฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศ เพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

---

* ความเดิมในบทนิยามในมาตรา ๔ ถูกแก้ไขเพิ่มเติม โดยมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งความเดิมมีดังนี้

** กระทรวง หมายความว่า กระทรวงการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม"*

* ความเดิมในมาตรา ๕ ถูกยกเลิกและให้ใช้ข้อความที่พิมพ์ไว้แทน โดยมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งความเดิมมีดังนี้

"มาตรา ๕ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และมีอำนาจออกกฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศ เพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้"

หมวด ๑
บททั่วไป
ความมุ่งหมายและหลักการ

มาตรา ๖ การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้ง ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา ๗ ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา ๘ การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

(๑) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน

(๒) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

(๓) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

มาตรา ๙ การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลักดังนี้

(๑) มีเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ

(๒) มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(๓) มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษา

(๔) มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาและการพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

(๕) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา

(๖) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น

หมวดที่ ๒
สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา

มาตรา ๑๐ การจัดการศึกษา ต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกัน ในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพหรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส ต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ

การศึกษาสำหรับคนพิการในวรรคสอง ให้จัดตั้งแต่แรกเกิดหรือพบความพิการโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ ต้องจัดด้วยรูปแบบที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความสามารถของบุคคลนั้น

มาตรา ๑๑ บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีหน้าที่จัดให้บุตรหรือบุคคล ซึ่งอยู่ในความดูแลได้รับการศึกษาภาคบังคับตามมาตรา ๑๗ และตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องตลอดจนให้ได้รับการศึกษานอกเหนือจากการศึกษาภาคบังคับ ตามความพร้อมของครอบครัว

มาตรา ๑๒ นอกเหนือจากรัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๑๓ บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ดังต่อไปนี้

(๑) การสนับสนุนจากรัฐ ให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดู และการให้การศึกษาแก่บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแล

(๒) เงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของบุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลที่ครอบครัวจัดให้ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายกำหนด

(๓) การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษี สำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา ๑๔ บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ซึ่งสนับสนุน หรือจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ตามควรแก่กรณี ดังต่อไปนี้

(๑) การสนับสนุนจากรัฐให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบ

(๒) เงินอุดหนุนจากรัฐ สำหรับ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามที่กฎหมายกำหนด

(๓) การลดหย่อน หรือยกเว้นภาษี สำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด

หมวด ๓
ระบบการศึกษา

มาตรา ๑๕ การจัดการศึกษามี ๓ รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

(๑) การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งมีเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

(๒) การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและการประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

(๓) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ

สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือทั้งสามรูปแบบก็ได้

ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกัน หรือต่างรูปแบบก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบ ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจากประสบการณ์การทำงาน

มาตรา ๑๖ การศึกษาในระบบมีสองระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาระดับอุดมศึกษา

การศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วย การศึกษาซึ่งจัดไม่น้อยกว่าสิบสองปีก่อนระดับอุดมศึกษา การแบ่งระดับและประเภทของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

การศึกษาระดับอุดมศึกษาแบ่งเป็นสองระดับ คือ ระดับต่ำกว่าปริญญา และระดับปริญญา

การแบ่งระดับหรือการเทียบระดับการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๑๗ ให้มีการศึกษาภาคบังคับจำนวนเก้าปี โดยให้เด็กที่มีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ดเข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่เก้า

ของการศึกษา ภาคบังคับ หลักเกณฑ์และวิธีการนับอายุให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๑๘ การจัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐานให้จัดในสถานศึกษา ดังต่อไปนี้

(๑) สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็ก ก่อนเกณฑ์ของสถาบันศาสนา ศูนย์บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่มของเด็กพิการและเด็กซึ่งมีความต้องการพิเศษ หรือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยที่เรียกชื่ออย่างอื่น

(๒) โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนของรัฐ โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนที่สังกัดสถาบันพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่น

(๓) ศูนย์การเรียน ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบัน สังคมอื่นเป็นผู้จัด

มาตรา ๑๙ การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้จัดในมหาวิทยาลัย วิทยาลัย หรือ หน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่น ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามกฎหมายเกี่ยวกับสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา กฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษานั้น ๆ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

มาตรา ๒๐ การจัดการอาชีวศึกษา การฝึกอบรมวิชาชีพ ให้จัดในสถานศึกษาของรัฐ สถานศึกษาของเอกชน สถานประกอบการ หรือโดยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและสถานประกอบการ ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการอาชีวศึกษาและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

มาตรา ๒๑ กระทรวง ทบวง กรม รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่นของรัฐ อาจจัดการศึกษาเฉพาะทางตามความต้องการและความชำนาญของหน่วยงานนั้นได้ โดยคำนึงถึงนโยบายและมาตรฐานการศึกษาของชาติ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

หมวด ๔
แนวการจัดการศึกษา

มาตรา ๒๒ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา ๒๓ การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

(๑) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(๒) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

(๓) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

(๔) ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

(๕) ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา ๒๔ การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้

(๑) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

(๒) ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

(๓) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

(๔) จัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

(๕) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

(๖) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา ๒๕ รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุก รูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยาน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬา และนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการ เรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

มาตรา ๒๖ ให้สถานศึกษาจัดประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียนการร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา

ให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ และให้นำผลการประเมินผู้เรียนตามวรรคหนึ่งมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย

มาตรา ๒๗ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ

ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตร ตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

มาตรา ๒๘ หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาสำหรับบุคคลตามมาตรา ๑๐ วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ ต้องมีลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้ให้จัดตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัยและศักยภาพ

สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการและวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม

สำหรับหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษา นอกจากคุณลักษณะในวรรคหนึ่งและวรรคสองแล้ว ยังมีความมุ่งหมายเฉพาะที่จะพัฒนาวิชาการ วิชาชีพชั้นสูงและการค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาสังคม

มาตรา ๒๙ ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

มาตรา ๓๐ ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

หมวด ๕
การบริหารและการจัดการศึกษา

ส่วนที่ ๑
การบริหารและการจัดการศึกษาของรัฐ

มาตรา ๓๑ * กระทรวงมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริม และกำกับดูแลการศึกษาทุกระดับและทุกประเภท กำหนดนโยบาย แผนและมาตรฐานการศึกษา สนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษา ส่งเสริมและประสานงานการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และการกีฬาเพื่อการศึกษา รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาและราชการอื่นตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวง

มาตรา ๓๒ * การจัดระเบียบบริหารราชการในกระทรวงให้มีองค์กรหลักที่เป็นคณะบุคคลในรูปสภาหรือในรูปคณะกรรมการจำนวนสี่องค์กร ได้แก่ สภาการศึกษา คณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการการอาชีวศึกษา และคณะกรรมการ

---

* ความเดิมในมาตรา ๓๑ ถูกยกเลิกและให้ใช้ข้อความที่พิมพ์ไว้แทน โดยมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งความเดิมมีดังนี้

"มาตรา ๓๑ ให้กระทรวงมีอำนาจหน้าที่กำกับดูแลการศึกษาทุกระดับทุกประเภท การศาสนา ศิลปวัฒนธรรม กำหนดนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษา สนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม"

* ความเดิมในมาตรา ๓๒ ถูกยกเลิกและให้ใช้ข้อความที่พิมพ์ไว้แทนในมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งความเดิมมีดังนี้

"มาตรา ๓๒ ให้กระทรวงมีองค์กรหลักที่เป็นคณะบุคคลในรูปสภา หรือในรูปคณะกรรมการจำนวนสี่องค์กร ได้แก่ สภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการการอุดมศึกษา และคณะกรรมการการศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อพิจารณาให้ความเห็นหรือให้คำแนะนำแก่รัฐมนตรี หรือคณะรัฐมนตรี และมีอำนาจหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายกำหนด"

การอุดมศึกษาเพื่อพิจารณาให้ความเห็น หรือให้คำแนะนำแก่รัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรี และมีอำนาจหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา ๓๓* สภาการศึกษามีหน้าที่

(๑) พิจารณาเสนอแผนการศึกษาแห่งชาติที่บูรณาการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และกีฬา กับการศึกษาทุกระดับ

(๒) พิจารณาเสนอนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษา เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามแผนตาม (๑)

(๓) พิจารณาเสนอนโยบายและแผน ในการสนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษา

(๔) ดำเนินการประเมินผลการจัดการศึกษาตาม (๑)

(๕) ให้ความเห็นหรือคำแนะนำเกี่ยวกับกฎหมาย และกฎกระทรวงที่ออกตามความใน พระราชบัญญัตินี้

การเสนอนโยบาย แผนการศึกษาแห่งชาติ และมาตรฐานการศึกษา ให้เสนอต่อคณะรัฐมนตรี

ให้คณะกรรมการสภาการศึกษา ประกอบด้วย รัฐมนตรีเป็นประธาน กรรมการโดยตำแหน่งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วน

---

* ความเดิมในมาตรา ๓๓ ถูกยกเลิกและให้ใช้ข้อความที่พิมพ์ไว้แทนในมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งความเดิมมีดังนี้

"มาตรา ๓๓ สภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษาของชาติ นโยบายและแผนด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม การสนับสนุนทรัพยากร การประเมินผล การจัดการศึกษา การดำเนินการด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม รวมทั้งการพิจารณากลั่นกรองกฎหมายและกฎกระทรวงที่ออกตามความในพระราชบัญญัตินี้

ให้คณะกรรมการสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกอบด้วย รัฐมนตรี เป็นประธาน กรรมการโดยตำแหน่งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรวิชาชีพ และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าจำนวนกรรมการประเภทอื่นรวมกัน

ให้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติเป็นนิติบุคคล และให้เลขาธิการสภาเป็นกรรมการและเลขานุการ

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามกฎที่กฎหมายกำหนด"

ท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรวิชาชีพ พระภิกษุซึ่งเป็นผู้แทนคณะสงฆ์ ผู้แทนคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย ผู้แทนองค์กรศาสนาอื่น และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าจำนวนกรรมการประเภทอื่นรวมกัน

ให้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา เป็นนิติบุคคล และให้เลขาธิการสภาเป็นกรรมการและเลขานุการ

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามกฎหมายกำหนด

มาตรา ๓๔* คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผนพัฒนา มาตรฐานและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนการศึกษาแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คณะกรรมการการอาชีวศึกษามีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผนพัฒนา มาตรฐานและ หลักสูตรการอาชีวศึกษาทุกระดับที่สอดคล้องกับความต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนการศึกษาแห่งชาติ การส่งเสริม

---

* ความเดิมในมาตรา ๓๔ ถูกยกเลิกและให้ใช้ข้อความที่พิมพ์ไว้แทน โดยมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งความเดิมมีดังนี้

"มาตรา ๓๔ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่เสนอนโยบาย แผนพัฒนา มาตรฐานและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คณะกรรมการการอุดมศึกษา มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผนพัฒนา และมาตรฐานการอุดมศึกษา ที่สอดคล้องกับแผนการการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยคำนึงถึงความเป็นอิสระและความเป็นเลิศทางวิชาการของสถานศึกษาระดับปริญญา ตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษาแต่ละแห่งและกฎหมายที่ เกี่ยวข้อง

คณะกรรมการการศาสนาและวัฒนธรรม มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผนพัฒนาด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินการด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม"

ประสานงานการจัดการอาชีวศึกษาของรัฐและเอกชน การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการอาชีวศึกษา โดยคำนึงถึงคุณภาพและความเป็นเลิศทางวิชาชีพ

คณะกรรมการการอุดมศึกษา มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผนพัฒนา และมาตรฐานการอุดมศึกษา ที่สอดคล้องกับความต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนการศึกษาแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยคำนึงถึงความเป็นอิสระและความเป็นเลิศทางวิชาการของสถานศึกษาระดับปริญญา ตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษาแต่ละแห่ง และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

มาตรา ๓๕ องค์ประกอบของคณะกรรมการตามมาตรา ๓๔ ประกอบด้วยกรรมการโดยตำแหน่งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรวิชาชีพ และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าจำนวนกรรมการประเภทอื่นรวมกัน

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่งของคณะกรรมการแต่ละคณะ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด ทั้งนี้ ให้คำนึงถึงความแตกต่างของกิจการในความรับผิดชอบของคณะกรรมการแต่ละคณะด้วย

ให้สำนักงานคณะกรรมการตามมาตรา ๓๔ เป็นนิติบุคคล และให้เลขาธิการของแต่ละสำนักงานเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการ

มาตรา ๓๖ ให้สถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษาระดับปริญญาเป็นนิติบุคคล และอาจจัดเป็นส่วนราชการหรือเป็นหน่วยงานในกำกับของรัฐ ยกเว้นสถานศึกษาเฉพาะทาง ตามมาตรา ๒๑

ให้สถานศึกษาดังกล่าวดำเนินกิจการได้โดยอิสระ สามารถพัฒนาระบบบริหารและการจัดการที่เป็นของตนเอง มีความคล่องตัว มีเสรีภาพทางวิชาการ และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสถานศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษานั้น ๆ

มาตรา ๓๗ * การจัดการและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ยึดเขตพื้นที่การศึกษา โดยคำนึงถึงปริมาณสถานศึกษา จำนวนประชากร วัฒนธรรม และความเหมาะสมด้านอื่นด้วย เว้นแต่การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามกฎหมายว่าด้วยการอาชีวศึกษา

ในกรณีที่เขตพื้นที่การศึกษาไม่อาจบริหารและจัดการได้ตามวรรคหนึ่งกระทรวงอาจจัดให้มีการศึกษาขั้นพื้นฐานดังต่อไปนี้เพื่อเสริมการบริหารและการจัดการของเขตพื้นที่การศึกษาก็ได้

(๑) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ

(๒) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดในรูปแบบการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย

(๓) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลที่มีความสามารถพิเศษ

(๔) การจัดการศึกษาทางไกล และการจัดการศึกษาที่ให้บริการในหลายเขตพื้นที่การศึกษา

ให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของสภาการศึกษา มีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษากำหนดเขตพื้นที่การศึกษา

---

* ความเดิมในมาตรา ๓๗ ถูกยกเลิกและให้ใช้ข้อความที่พิมพ์ไว้แทนโดยมาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งความเดิมมีดังนี้

"มาตรา ๓๗ การบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาให้ยึดเขตพื้นที่การศึกษา โดยคำนึงถึงปริมาณสถานศึกษา จำนวนประชากรเป็นหลัก และความเหมาะสมด้านอื่นด้วย

ให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ มีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษากำหนดเขตพื้นที่การศึกษา"

มาตรา ๓๘ * ในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ให้มีคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลจัดตั้ง ยุบ รวม หรือเลิกสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตพื้นที่การศึกษา ประสาน ส่งเสริมและสนับสนุนสถานศึกษาเอกชนในเขตพื้นที่การศึกษา ประสานและส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้สามารถจัดการศึกษาสอดคล้องกับนโยบายและมาตรฐานการศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กร เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลายในเขตพื้นที่การศึกษา

คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาประกอบด้วย ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบวิชาชีพครู

---

* ความเดิมในมาตรา ๓๘ ถูกยกเลิก และให้ใช้ข้อความที่พิมพ์ไว้แทนโดยมาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งความเดิมมีดังนี้

"มาตรา ๓๘ ในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ให้มีคณะกรรมการและสำนักงานการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา รวมทั้งพิจารณาจัดตั้ง ยุบ รวม หรือเลิกสถานศึกษา ประสาน ส่งเสริมและสนับสนุนสถานศึกษาเอกชนในเขตพื้นที่การศึกษา ประสาน และส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถจัดการศึกษาสอดคล้องกับนโยบายและมาตรฐานการศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย รวมทั้งการกำกับดูแลหน่วยงาน ด้านศาสนาศิลปวัฒนธรรมในเขตพื้นที่การศึกษา

คณะกรรมการการศึกษาศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา ประกอบด้วย ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบวิชาชีพครู ผู้แทนสมาคม ผู้ประกอบวิชาชีพบริหารการศึกษา ผู้แทนสมาคมผู้ปกครองและครู ผู้นำทางศาสนา และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการ และกรรมการวาระการดำรงตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้ผู้อำนวยการสำนักงานการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษาเป็นกรรมการ และเลขานุการของคณะกรรมการการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา"

ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบ วิชาชีพบริหารการศึกษา ผู้แทนสมาคมผู้ปกครองและครู และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา

มาตรา ๓๙* ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการและสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง

หลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจดังกล่าว ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๔๐* ให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา และสถานศึกษาอาชีวศึกษาของแต่ละสถานศึกษา

---

* ความเดิมในมาตรา ๓๙ ถูกยกเลิกและให้ใช้ข้อความที่พิมพ์ไว้แทน โดยมาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งความเดิมมีดังนี้

"มาตรา ๓๙ ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการและสำนักงานการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง

หลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจดังกล่าว ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง"

* ความในมาตรา ๔๐ ถูกยกเลิกและให้ใช้ข้อความที่พิมพ์ไว้แทน โดยมาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งความเดิมมีดังนี้

"มาตรา ๔๐ ให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาของแต่ละสถานศึกษา เพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ

เพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กร ชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์และหรือผู้แทนองค์กรศาสนาอื่นในพื้นที่ และผู้ทรงคุณวุฒิ

สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา และสถานศึกษาอาชีวศึกษาอาจมีกรรมการเพิ่มขึ้นได้ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายกำหนด

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการสถานศึกษา

ความในมาตรานี้ไม่ใช้บังคับแก่สถานศึกษาตามมาตรา ๑๘ (๑) และ (๓)

ส่วนที่ ๒
การบริหารและการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

มาตรา ๔๑ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งหรือทุกระดับตามความพร้อม ความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่น

มาตรา ๔๒ ให้กระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินความพร้อม ในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีหน้าที่ในการประสานและส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถจัดการศึกษาสอดคล้องกับนโยบายและได้

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการสถานศึกษา ความในมาตรานี้ไม่ใช้บังคับแก่สถานศึกษาตามมาตรา ๑๘ (๑) และ (๓)”

มาตรฐานการศึกษา รวมทั้งการเสนอแนะการจัดสรรงบประมาณอุดหนุนการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ส่วนที่ ๓
การบริหารและการจัดการศึกษาของเอกชน

มาตรา ๔๓ การบริหารและการจัดการศึกษาของเอกชนให้มีความเป็นอิสระ โดยมีการกำกับ ติดตาม การประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาจากรัฐ และต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาเช่นเดียวกับสถานศึกษาของรัฐ

มาตรา ๔๔ ให้สถานศึกษาเอกชนตามมาตรา ๑๘ (๒) เป็นนิติบุคคลและมีคณะกรรมการบริหารประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษาเอกชน ผู้รับใบอนุญาต ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนองค์กร ชุมชน ผู้แทนครู ผู้แทนศิษย์เก่า และผู้ทรงคุณวุฒิ

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๔๕* ให้สถานศึกษาเอกชนจัดการศึกษาได้ทุกระดับ และทุกประเภทการศึกษา

---

* ความเดิมในวรรคสองของมาตรา ๔๕ ถูกยกเลิกและให้ใช้ข้อความที่พิมพ์ไว้แทน โดยมาตรา ๗ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งความเดิมมีดังนี้

"มาตรา ๔๕ ให้สถานศึกษาเอกชนจัดการศึกษาได้ทุกระดับและทุกประเภทการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด โดยรัฐต้องกำหนดนโยบายและมาตรการที่ชัดเจนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของเอกชนในด้านการศึกษา

การกำหนดนโยบายและแผนการจัดการศึกษาของรัฐของเขตพื้นที่การศึกษา หรือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้คำนึงถึงผลกระทบต่อการจัดการศึกษาของเอกชน โดยให้รัฐมนตรีหรือคณะกรรมการการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับฟังความคิดเห็นของเอกชนและประชาชนประกอบการพิจารณาด้วย

ตามที่กฎหมายกำหนด โดยรัฐต้องกำหนดนโยบายและมาตรการที่ชัดเจนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของเอกชนในด้านการศึกษา

การกำหนดนโยบายและแผนการจัดการศึกษาของรัฐของเขตพื้นที่การศึกษา หรือของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้คำนึงถึงผลกระทบต่อการจัดการศึกษาของเอกชน โดยให้รัฐมนตรีหรือคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รับฟังความคิดเห็นของเอกชนและประชาชนประกอบการพิจารณาด้วย

ให้สถานศึกษาของเอกชนที่จัดการศึกษาระดับปริญญาดำเนินกิจการได้โดยอิสระ สามารถพัฒนาระบบบริหารและการจัดการที่เป็นของตนเอง มีความคล่องตัว มีเสรีภาพทางวิชาการ และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสภาสถานศึกษา ตามกฎหมายว่าด้วยสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

มาตรา ๔๖ รัฐต้องให้การสนับสนุนด้านเงินอุดหนุน การลดหย่อนหรือการยกเว้นภาษี และสิทธิประโยชน์อย่างอื่นที่เป็นประโยชน์ในทางการศึกษาแก่สถานศึกษาเอกชนตามความ เหมาะสม รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนด้านวิชาการให้สถานศึกษาเอกชนมีมาตรฐานและสามารถพึ่งตนเองได้

หมวด ๖

มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา

มาตรา ๔๗ ให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ ประกอบด้วย ระบบการประกันคุณภาพภายใน และระบบการประกันคุณภาพภายนอก

ระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้สถานศึกษาของเอกชนที่จัดการศึกษาระดับปริญญาดำเนินกิจการได้โดยอิสระ สามารถพัฒนาระบบบริหารและการจัดการที่เป็นของตนเอง มีความคล่องตัว มีเสรีภาพทางวิชาการ และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสภาสถานศึกษา ตามกฎหมายว่าด้วยสถาบันอุดมศึกษาเอกชน”

มาตรา ๔๘ ให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาและให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเปิดเผยต่อสาธารณชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา และเพื่อรองรับการประกันคุณภาพภายนอก

มาตรา ๔๙ ให้มีสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา มีฐานะเป็นองค์การมหาชนทำหน้าที่พัฒนาเกณฑ์ วิธีการประเมินคุณภาพภายนอก และทำการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อให้มีการตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษา โดยคำนึงถึงความมุ่งหมายและหลักการ และแนวการจัดการศึกษาในแต่ละระดับตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้

ให้มีการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาทุกแห่งอย่างน้อยหนึ่งครั้งในทุกห้าปี นับตั้งแต่การประเมินครั้งสุดท้ายและเสนอผลการประเมินต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน

มาตรา ๕๐ ให้สถานศึกษาให้ความร่วมมือในการจัดเตรียมเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ที่มีข้อมูลเกี่ยวข้องกับสถานศึกษา ตลอดจนให้บุคลากร คณะกรรมการของสถานศึกษา รวมทั้งผู้ปกครองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานศึกษาให้ข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่พิจารณาเห็นว่าเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติภารกิจของสถานศึกษาตามคำร้องขอของสำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษาหรือบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่สำนักงานดังกล่าวรับรองที่ทำการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษานั้น

มาตรา ๕๑[*] ในกรณีที่ผลการประเมินภายนอกของสถานศึกษาใด ไม่ได้ตามมาตรฐานที่กำหนดให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา

---

[*] ความเดิมในมาตรา ๕๑ ถูกยกเลิกและให้ใช้ข้อความที่พิมพ์ไว้แทนโดยมาตรา ๘ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งความเดิมมีดังนี้

จัดทำข้อเสนอแนะ การปรับปรุงแก้ไขต่อหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อให้สถานศึกษาปรับปรุงแก้ไขภายในระยะเวลาที่กำหนด หากมิได้ดำเนินการดังกล่าว ให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษารายงานต่อคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรม การการอาชีวศึกษา หรือคณะกรรมการการอุดมศึกษา เพื่อดำเนินการให้มีการปรับปรุงแก้ไข

หมวด ๗

ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา

มาตรา ๕๒ ให้กระทรวงส่งเสริมให้มีระบบ กระบวนการผลิตการพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูงโดยการกำกับ และประสานให้สถาบันที่ทำหน้าที่ผลิต และพัฒนาครู คณาจารย์ รวมทั้งบุคลากรทางการศึกษาให้มีความพร้อม และมีความเข้มแข็งในการเตรียมบุคลากรใหม่และการพัฒนาบุคลากรประจำการอย่างต่อเนื่อง

รัฐพึงจัดสรรงบประมาณและจัดตั้งกองทุนพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างพอเพียง

มาตรา ๕๓ ให้มีองค์กรวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้บริหารการศึกษา มีฐานะเป็นองค์กรอิสระภายใต้การบริหารของสภาวิชาชีพ ในกำกับของกระทรวง มีอำนาจหน้าที่กำหนดมาตรฐานวิชาชีพ ออกและเพิกถอนใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ กำกับดูแลการปฏิบัติตามมาตรฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพ รวมทั้งการพัฒนาวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้บริหารการศึกษา

"มาตรา ๕๑ ในกรณีที่ผลการประเมินภายนอกของสถานศึกษาใดไม่ได้ตามมาตรฐานที่กำหนด ให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา จัดทำข้อเสนอแนะการปรับปรุงแก้ไขต่อหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อให้สถานศึกษาปรับปรุงแก้ไขภายในระยะเวลาที่กำหนด หากมิได้ดำเนินการดังกล่าวให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษารายงานต่อคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือคณะกรรมการการอุดมศึกษาเพื่อดำเนินการให้มีการปรับปรุงแก้ไข"

ให้ครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาอื่น ทั้งของรัฐและเอกชนต้องมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพตามที่กฎหมายกำหนด

การจัดให้มีองค์กรวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาอื่น คุณสมบัติ หลักเกณฑ์และวิธีการในการออกและเพิกถอนใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

ความในวรรคสองไม่ใช้บังคับแก่บุคลากรทางการศึกษาที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัย สถานศึกษาตามมาตรา ๑๘ (๓) ผู้บริหารการศึกษาระดับเหนือเขตพื้นที่การศึกษาและวิทยากรพิเศษทางการศึกษา

ความในมาตรานี้ไม่ใช้บังคับแก่คณาจารย์ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้บริหารการศึกษาในระดับอุดมศึกษาระดับปริญญา

มาตรา ๕๔ ให้มีองค์กรกลางบริหารงานบุคคลของข้าราชการครู โดยให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาทั้งของหน่วยงานทางการศึกษาในระดับสถานศึกษาของรัฐและระดับเขตพื้นที่การศึกษาเป็นข้าราชการในสังกัดองค์กรกลางบริหารงานบุคคลของข้าราชการครู โดยยึดหลักการกระจายอำนาจการบริหารงานบุคคลสู่เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา ๕๕ ให้มีกฎหมายว่าด้วยเงินเดือน ค่าตอบแทน สวัสดิการ และสิทธิประโยชน์เกื้อกูลอื่น สำหรับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อให้มีรายได้ที่เพียงพอและเหมาะสมกับฐานะทางสังคมและวิชาชีพ

ให้มีกองทุนส่งเสริมครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา เพื่อจัดสรรเป็นเงินอุดหนุนงานริเริ่มสร้างสรรค์ ผลงานดีเด่น และเป็นรางวัลเชิดชูเกียรติครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๕๖ การผลิตและพัฒนาคณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา การพัฒนามาตร-ฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพ และการบริหารงานบุคคลของข้าราชการหรือพนักงานของรัฐในสถานศึกษาระดับปริญญาที่เป็นนิติบุคคล ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษาแต่ละแห่งและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

มาตรา ๕๗ ให้หน่วยงานทางการศึกษาระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยนำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา

หมวด ๘
ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

มาตรา ๕๘ ให้มีการระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณ การเงินและทรัพย์สิน ทั้งจากรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถาบันสังคมอื่น และต่างประเทศมาใช้จัดการศึกษาดังนี้

(๑) ให้รัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยอาจจัดเก็บภาษีเพื่อการศึกษาได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

(๒) ให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถาบันสังคมอื่น ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาโดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา บริจาคทรัพย์สินและทรัพยากรอื่นให้แก่สถานศึกษา และมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาตามความเหมาะสมและความจำเป็น

ทั้งนี้ ให้รัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งเสริมและให้แรงจูงใจในการระดมทรัพยากรดังกล่าว โดยการสนับสนุน การอุดหนุนและใช้มาตรการลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีตามความเหมาะสมและความจำเป็น ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา ๕๙ ให้สถานศึกษาของรัฐที่เป็นนิติบุคคล มีอำนาจในการปกครอง ดูแล บำรุงรักษา ใช้ และจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา ทั้งที่เป็นที่ราชพัสดุตามกฎหมายว่าด้วยที่ราชพัสดุ และที่เป็นทรัพย์สินอื่น รวมทั้งจัดหารายได้จากบริการของสถานศึกษาและเก็บค่าธรรมเนียมการศึกษาที่ไม่ขัดหรือแย้งกับนโยบายวัตถุประสงค์และภารกิจหลักของสถานศึกษา

บรรดาอสังหาริมทรัพย์ที่สถานศึกษาของรัฐที่เป็นนิติบุคคลได้มาโดยมีผู้อุทิศให้ หรือโดยการซื้อหรือแลกเปลี่ยนจากรายได้ของสถานศึกษา ไม่ถือเป็นที่ราชพัสดุและให้เป็นกรรมสิทธิ์ของสถานศึกษา

บรรดารายได้และผลประโยชน์ของสถานศึกษาของรัฐที่เป็นนิติบุคคล รวมทั้งผลประโยชน์ที่เกิดจากที่ราชพัสดุ เบี้ยปรับที่เกิดจากการผิดสัญญาลาศึกษา และเบี้ยปรับที่เกิดจากการผิดสัญญาการซื้อทรัพย์สินหรือจ้างทำของที่ดำเนินการโดยใช้เงินงบประมาณ ไม่เป็นรายได้ที่ต้องนำส่งกระทรวงการคลังตามกฎหมายว่าด้วยเงินคงคลังและกฎหมายว่าด้วยวิธีการงบประมาณ

บรรดารายได้และผลประโยชน์ของสถานศึกษาของรัฐที่ไม่เป็นนิติบุคคล รวมทั้งผลประโยชน์ที่เกิดจากที่ราชพัสดุ เบี้ยปรับที่เกิดจากการผิดสัญญา และเบี้ยปรับที่เกิดจากการผิดสัญญาการซื้อทรัพย์สิน หรือจ้างทำของที่ดำเนินการโดยใช้เงินงบประมาณ ให้สถานศึกษาสามารถจัดสรรเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาของสถานศึกษานั้น ๆ ได้ตามระเบียบที่กระทรวงการคลังกำหนด

มาตรา ๖๐ ให้รัฐจัดสรรงบประมาณแผ่นดินให้กับการศึกษาในฐานะที่มีความสำคัญสูงสุดต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ โดยจัดสรรเป็นเงินงบประมาณเพื่อการศึกษา ดังนี้

(๑) จัดสรรเงินอุดหนุนทั่วไปเป็นค่าใช้จ่ายรายบุคคล ที่เหมาะสม แก่ผู้เรียนการศึกษาภาคบังคับ และการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดโดยรัฐและเอกชนให้เท่าเทียมกัน

(๒) จัดสรรทุนการศึกษาในรูปของกองทุนกู้ยืมให้แก่ผู้เรียนที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้น้อย ตามความเหมาะสมและความจำเป็น

(๓) จัดสรรงบประมาณและทรัพยากรทางการศึกษาอื่นเป็นพิเศษให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความจำเป็นในการจัดการศึกษา สำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการเป็นพิเศษแต่ละกลุ่มตามมาตรา ๑๐ วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ โดยคำนึงถึงความเสมอภาค ในโอกาสทางการศึกษาและความเป็นธรรม ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

(๔) จัดสรรงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายดำเนินการและงบลงทุนให้สถานศึกษาของรัฐตามนโยบายแผนพัฒนาการศึกษาชาติและภารกิจของสถานศึกษา โดยให้มีอิสระ ใน

การบริหารงบประมาณและทรัพยากรทางการศึกษา ทั้งนี้ ให้คำนึงถึงคุณภาพ และความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา

(๕) จัดสรรงบประมาณในลักษณะเงินอุดหนุนทั่วไปให้สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาของรัฐที่เป็นนิติบุคคล และเป็นสถานศึกษาในกำกับของรัฐหรือองค์การมหาชน

(๖) จัดสรรกองทุนกู้ยืมดอกเบี้ยต่ำให้สถานศึกษาเอกชนเพื่อให้พึ่งตนเองได้

(๗) จัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาการศึกษาของรัฐและเอกชน

มาตรา ๖๑ ให้รัฐจัดสรรเงินอุดหนุนการศึกษาที่จัดโดยบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ตามความเหมาะสมและความจำเป็น

มาตรา ๖๒ ให้มีระบบการตรวจสอบ ติดตามและประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผล การใช้จ่ายงบประมาณการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักการศึกษา แนวการจัดการศึกษาและคุณภาพมาตรฐานการศึกษา โดยหน่วยงานภายในและหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตรวจสอบภายนอก

หลักเกณฑ์ และวิธีการในการตรวจสอบ ติดตามและการประเมิน ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

หมวด ๙
เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

มาตรา ๖๓ รัฐต้องจัดสรรคลื่นความถี่ สื่อตัวนำและโครงสร้างพื้นฐานอื่นที่จำเป็นต่อการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วิทยุโทรคมนาคม และการสื่อสารในรูปอื่น เพื่อใช้ประโยชน์สำหรับการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย การทะนุบำรุงศาสนาศิลปะและวัฒนธรรมตามความจำเป็น

มาตรา ๖๔ รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิต และพัฒนาแบบเรียน ตำรา หนังสือทางวิชาการ สื่อสิ่งพิมพ์อื่น วัสดุอุปกรณ์ และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาอื่น

โดยเร่งรัดพัฒนาขีดความสามารถในการผลิต จัดให้มีเงินสนับสนุนการผลิตและมีการให้แรงจูงใจแก่ผู้ผลิต และพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ทั้งนี้ โดยเปิดให้มีการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม

มาตรา ๖๕ ให้มีการพัฒนาบุคลากรทั้งด้านผู้ผลิต และผู้ใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการผลิต รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

มาตรา ๖๖ ผู้เรียนมีสิทธิได้รับการพัฒนาขีดความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในโอกาสแรกที่ทำได้ เพื่อให้มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

มาตรา ๖๗ รัฐต้องส่งเสริมให้มีการวิจัยและพัฒนา การผลิตและการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาเพื่อให้เกิดการใช้ที่คุ้มค่าและเหมาะสมกับกระบวนการเรียนรู้ของคนไทย

มาตรา ๖๘ ให้มีการระดมทุน เพื่อจัดตั้งกองทุนพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาจากเงินอุดหนุนของรัฐ ค่าสัมปทาน และผลกำไรที่ได้จากการดำเนินกิจการด้านสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรประชาชน รวมทั้งให้มีการลดอัตราค่าบริการเป็นพิเศษในการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวเพื่อการพัฒนาคนและสังคม

หลักเกณฑ์และวิธีการจัดสรรเงินกองทุนเพื่อการผลิต การวิจัยและการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๖๙ รัฐต้องจัดให้มีหน่วยงานกลางทำหน้าที่พิจารณา เสนอนโยบาย แผนส่งเสริม และประสานการวิจัย การพัฒนาและการใช้ รวมทั้งการประเมินคุณภาพ และประสิทธิภาพของการผลิตและการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

บทเฉพาะกาล

มาตรา ๗๐ บรรดาบทกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ ประกาศ และคำสั่งเกี่ยวกับการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ที่ใช้บังคับอยู่ในวันที่พระราชบัญญัตินี้

ใช้บังคับ ยังคงใช้บังคับได้ต่อไปจนกว่าจะได้มีการดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งต้องไม่เกินห้าปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

มาตรา ๗๑ ให้กระทรวง ทบวง กรม หน่วยงานการศึกษา และสถานศึกษาที่มีอยู่ในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับยังคงมีฐานะและอำนาจหน้าที่เช่นเดิม จนกว่าจะได้มีการจัดระบบการบริหารและการจัดการศึกษาตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งต้องไม่เกินสามปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

มาตรา ๗๒ ในวาระเริ่มแรก มิให้นำบทบัญญัติ มาตรา ๑๐ วรรคหนึ่ง และมาตรา ๑๗ มาใช้บังคับ จนกว่าจะมีการดำเนินการให้เป็นไปตามบทบัญญัติดังกล่าว ซึ่งต้องไม่เกินห้าปีนับแต่วันที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยใช้บังคับ

ภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้ดำเนินการออกกฎกระทรวงตามมาตรา ๑๖ วรรคสอง และวรรคสี่ ให้แล้วเสร็จ

ภายในหกปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้กระทรวงจัดให้มีการประเมินผลภายนอกครั้งแรกของสถานศึกษาทุกแห่ง

มาตรา ๗๓ ในวาระเริ่มแรก มิให้นำบทบัญญัติในหมวด ๕ การบริหารและการจัดการศึกษา และหมวด ๗ ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษามาใช้บังคับ จนกว่าจะได้มีการดำเนินการให้เป็นไปตามบทบัญญัติในหมวดดังกล่าว รวมทั้งการแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติครูพุทธศักราช ๒๔๘๘ และพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครู พ.ศ. ๒๕๒๓ ซึ่งต้องไม่เกินสามปีนับแต่วันที่ พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

มาตรา ๗๔* ในวาระเริ่มแรกที่การจัดตั้งกระทรวงยังไม่แล้วเสร็จ ให้นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และรัฐมนตรีว่าการ

---

* ความเดิมในวรรคสองมาตรา ๗๔ ถูกยกเลิกและให้ใช้ข้อความที่พิมพ์ไว้แทนโดยมาตรา ๙ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งความเดิมมีดังนี้

"มาตรา ๗๔ ในวาระเริ่มแรกที่การจัดตั้งกระทรวงยังไม่แล้วเสร็จ ให้นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศ เพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้ ในส่วนที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของตน

ทบวงมหาวิทยาลัย รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศ เพื่อปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้ ในส่วนที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของตน

เพื่อให้การปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ในส่วนที่ต้องดำเนินการก่อนที่การจัดระบบบริหารการศึกษาตามหมวด ๕ ของพระราชบัญญัตินี้จะแล้วเสร็จ ให้กระทรวงศึกษาธิการ ทบวงมหาวิทยาลัย และคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ทำหน้าที่ในส่วนที่เกี่ยวข้องแล้วแต่กรณี

มาตรา ๗๕ ให้จัดตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษา ซึ่งเป็นองค์การมหาชนเฉพาะกิจที่จัดตั้งขึ้นโดยพระราชกฤษฎีกาที่ออกตามความในกฎหมายว่าด้วยองค์การมหาชน เพื่อทำหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(๑) เสนอการจัดโครงสร้าง องค์กร การแบ่งส่วนงานตามที่บัญญัติไว้ในหมวด ๕ ของพระราชบัญญัตินี้

(๒) เสนอการจัดระบบครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาตามที่บัญญัติไว้ในหมวด ๗ ของพระราชบัญญัตินี้

(๓) เสนอการจัดระบบทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษาตามที่บัญญัติไว้ในหมวด ๘ ของพระราชบัญญัตินี้

(๔) เสนอแนะเกี่ยวกับการร่างกฎหมายเพื่อรองรับการดำเนินการ (๑) (๒) และ (๓) ต่อคณะรัฐมนตรี

(๕) เสนอแนะเกี่ยวกับการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ และคำสั่งที่บังคับใช้อยู่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการตาม (๑) (๒) และ (๓) เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัตินี้ต่อคณะรัฐมนตรี

(๖) อำนาจหน้าที่อื่นตามที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยองค์การมหาชน

ทั้งนี้ ให้คำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชนประกอบด้วย

เพื่อให้การปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ในส่วนที่ต้องดำเนินการก่อนที่การจัดระบบบริหารการศึกษาตามหมวด ๕ ของพระราชบัญญัตินี้จะแล้วเสร็จ ให้กระทรวงศึกษาธิการ ทบวงมหาวิทยาลัย และคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ ทำหน้าที่กระทรวงการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามพระราชบัญญัตินี้ โดยให้ทำหน้าที่ ในส่วนที่เกี่ยวข้อง แล้วแต่กรณี"

มาตรา ๗๖ ให้มีคณะกรรมการบริหารสำนักงานปฏิรูปการศึกษา จำนวนเก้าคน ประกอบด้วย ประธานกรรมการ และกรรมการ ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์และมีความเชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา การบริหารรัฐกิจ การบริหารงานบุคคล การงบประมาณการเงินและการคลัง กฎหมายมหาชน และกฎหมายการศึกษา ทั้งนี้ จะต้องมีผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมิใช่ข้าราชการหรือผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานของรัฐรวมอยู่ด้วยไม่น้อยกว่าสามคน

ให้คณะกรรมการบริหารมีอำนาจแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่ปรึกษา และแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อปฏิบัติการตามที่คณะกรรมการบริหารมอบหมายได้

ให้เลขาธิการสำนักงานปฏิรูปการศึกษา เป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการบริหาร และบริหารกิจการของสำนักงานปฏิรูปการศึกษาภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการบริหาร

คณะกรรมการบริหารและเลขาธิการมีวาระการดำรงตำแหน่งวาระเดียวเป็นเวลาสามปี เมื่อครบวาระแล้วให้ยุบเลิกตำแหน่งและสำนักงานปฏิรูปการศึกษา

มาตรา ๗๗ ให้มีคณะกรรมการสรรหาคณะกรรมการบริหารสำนักงานปฏิรูปการศึกษาคณะหนึ่งจำนวนสิบห้าคน ทำหน้าที่คัดเลือกบุคคลที่สมควรได้รับการเสนอชื่อเป็นคณะกรรมการบริหารจำนวนสองเท่าของจำนวนประธานและกรรมการบริหารเพื่อเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาแต่งตั้ง ประกอบด้วย

(๑) ผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวนห้าคน ได้แก่ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ

(๒) อธิการบดีของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชนที่เป็นนิติบุคคล ซึ่งคัดเลือกกันเองจำนวนสองคน และคณบดีคณะครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ หรือการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนที่มีการสอนระดับปริญญาในสาขาวิชาครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ หรือการศึกษา ซึ่งคัดเลือกกันเองจำนวนสามคน ในจำนวนนี้จะต้องเป็นคณบดีคณะครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ หรือการศึกษาจากมหาวิทยาลัยของรัฐไม่น้อยกว่าหนึ่งคน

(๓) ผู้แทนสมาคมวิชาการ หรือวิชาชีพด้านการศึกษาที่เป็นนิติบุคคล ซึ่งคัดเลือกกันเอง จำนวนห้าคน

ให้คณะกรรมการสรรหาเลือกกรรมการสรรหาคนหนึ่ง เป็นประธานกรรมการและเลือกกรรมการสรรหาอีกคนหนึ่งเป็นเลขานุการคณะกรรมการสรรหา

มาตรา ๗๘ ให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้รักษาการตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษา และมีอำนาจกำกับดูแลกิจการของสำนักงานตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยองค์การมหาชน

นอกจากที่มีบัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้ พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษา อย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

(๑) องค์ประกอบ อำนาจหน้าที่ และวาระการดำรงตำแหน่ง ของคณะกรรมการบริหาร ตามมาตรา ๗๕ และมาตรา ๗๖

(๒) องค์ประกอบ อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสรรหา หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา และการเสนอแต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร ตามมาตรา ๗๗

(๓) คุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามรวมทั้งการพ้นจากตำแหน่งของคณะกรรมการบริหาร เลขาธิการ และเจ้าหน้าที่

(๔) ทุน รายได้ งบประมาณ และทรัพย์สิน

(๕) การบริหารงานบุคคล สวัสดิการ และสิทธิประโยชน์อื่น

(๖) การกำกับดูแล การตรวจสอบ และการประเมินผลงาน

(๗) การยุบเลิก

(๘) ข้อกำหนดอื่น ๆ อันจำเป็นเพื่อให้กิจการดำเนินไปได้โดยเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ชวน หลีกภัย

นายกรัฐมนตรี

หมายเหตุ – พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก วันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๒

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนดให้รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้ คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปวิทยาการต่างๆ เร่งรัดการศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งในการจัดการศึกษาของรัฐให้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชนตามที่กฎหมายบัญญัติและให้ความคุ้มครองการจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพและเอกชนภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ ดังนั้น จึงสมควรมีกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติเพื่อเป็นกฎหมายแม่บทในการบริหารและการจัดการศึกษาอบรมให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยดังกล่าว จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

หมายเหตุ – พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือเนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายปฏิรูประบบราชการ โดยให้แยกภารกิจเกี่ยวกับงานด้านศิลปะและวัฒนธรรมไปจัดตั้งเป็นกระทรวงวัฒนธรรม และโดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงการบริหารและจัดการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา ประกอบกับสมควรให้มีคณะกรรมการการอาชีวศึกษาทำหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผนพัฒนา มาตรฐาน และหลักสูตรการอาชีวศึกษาทุกระดับที่สอดคล้องกับความต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนการศึกษาแห่งชาติ สนับสนุนทรัพยากร ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการอาชีวศึกษาด้วย จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

พระราชบัญญัติ
การศึกษาภาคบังคับ
พ.ศ. ๒๕๔๕

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.
ให้ไว้ ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๕
เป็นปีที่ ๕๗ ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการประถมศึกษา

พระราชบัญญัตินี้มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา ๒๙ ประกอบกับมาตรา ๓๕ และมาตรา ๕๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ โดยคำแนะนำ และยินยอมของรัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. ๒๕๔๕“

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๓

มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัตินี้

“การศึกษาภาคบังคับ” หมายความว่า การศึกษาชั้นปีที่หนึ่งถึงชั้นปีที่เก้าของการศึกษา ขั้นพื้นฐานตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ

“สถานศึกษา” หมายความว่า สถานศึกษาที่จัดการศึกษาภาคบังคับ

"ผู้ปกครอง" หมายความว่า บิดามารดา หรือบิดา หรือมารดา ซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองหรือผู้ปกครองตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และหมายความรวมถึงบุคคลที่เด็กอยู่ด้วยเป็นประจำหรือที่เด็กอยู่รับใช้การงาน

"เด็ก" หมายความว่า เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ดจนถึงอายุย่างเข้าปีที่สิบหก เว้นแต่เด็กที่สอบได้ชั้นปีที่เก้าของการศึกษาภาคบังคับแล้ว

"คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน" หมายความว่า คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ

"คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา" หมายความว่า คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ

"องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น" หมายความว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีสถานศึกษาอยู่ในสังกัด

"พนักงานเจ้าหน้าที่" หมายความว่า ผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

"รัฐมนตรี" หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๕ ให้คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้วแต่กรณี ประกาศรายละเอียดเกี่ยวกับการส่งเด็กเข้าเรียนในสถานศึกษา และการจัดสรรโอกาสเข้าศึกษาต่อระหว่างสถานศึกษาที่อยู่ในเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ โดยให้ปิดประกาศไว้ ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษา รวมทั้งต้องแจ้งเป็นหนังสือให้ผู้ปกครองของเด็กทราบก่อนเด็กเข้าเรียนในสถานศึกษาเป็นเวลาไม่น้อยกว่าหนึ่งปี

มาตรา ๖ ให้ผู้ปกครองส่งเด็กเข้าเรียนในสถานศึกษา เมื่อผู้ปกครองร้องขอให้สถานศึกษามีอำนาจผ่อนผันให้เด็กเข้าเรียนก่อนหรือหลังอายุตามเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับได้ ทั้งนี้ตาม หลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด

มาตรา ๗ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจเข้าไปในสถานที่ใด ๆ ในเวลาระหว่างพระอาทิตย์ขึ้นและพระอาทิตย์ตกหรือในเวลาทำการของสถานที่นั้น เพื่อตรวจสอบการเข้าเรียนของเด็ก หากพบว่ามีเด็กไม่ได้เข้าเรียนในสถานศึกษาตามมาตรา ๕ ให้

ดำเนินการให้เด็กนั้นได้เข้าเรียนในสถานศึกษานั้น แล้วรายงานให้คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้วแต่กรณีทราบ

ในกรณีที่ไม่สามารถดำเนินการให้เด็กได้เข้าเรียนตามวรรคหนึ่งได้ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่รายงานให้คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นท้องที่ที่พบเด็กแล้วแต่กรณี เพื่อดำเนินการให้เด็กได้เข้าเรียนในสถานศึกษา

มาตรา ๘ ในการปฏิบัติหน้าที่พนักงานเจ้าหน้าที่ต้องแสดงบัตรประจำตัวแก่บุคคลซึ่งเกี่ยวข้อง

บัตรประจำตัวพนักงานเจ้าหน้าที่ ให้เป็นไปตามแบบที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด

มาตรา ๙ ในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานเจ้าหน้าที่ ให้ผู้ซึ่งเกี่ยวข้องอำนวยความสะดวกตามสมควร

มาตรา ๑๐ในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่เป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา ๑๑ ผู้ใดซึ่งมิใช่ผู้ปกครอง มีเด็กซึ่งไม่ได้เข้าเรียนในสถานศึกษาอาศัยอยู่ด้วย ต้องแจ้งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แล้วแต่กรณีภายในหนึ่งเดือนนับแต่วันที่เด็กมาอาศัยอยู่ เว้นแต่ผู้ปกครองได้อาศัยอยู่ด้วยกับผู้นั้น

การแจ้งให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด

มาตรา ๑๒ ให้กระทรวงศึกษาธิการ คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษา จัดการศึกษาเป็นพิเศษสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพหรือเด็กซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแล หรือด้อยโอกาส หรือเด็กที่มีความสามารถพิเศษให้ได้รับการศึกษาภาคบังคับด้วยรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม รวมทั้งการได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดตามความจำเป็นเพื่อประกันโอกาสและความเสมอภาคในการได้รับการศึกษาภาคบังคับ

มาตรา ๑๓ ผู้ปกครองที่ไม่ปฏิบัติตามมาตรา ๖ ต้องระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท

มาตรา ๑๔ ผู้ใดไม่อำนวยความสะดวกแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา ๙ ต้องระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท

มาตรา ๑๕ ผู้ใดปราศจากเหตุอันสมควร กระทำด้วยประการใด ๆ อันเป็นเหตุให้เด็กมิได้เรียนในสถานศึกษาตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท

มาตรา ๑๖ ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามมาตรา ๑๑ หรือแจ้งข้อมูลอันเป็นเท็จ ต้องระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท

มาตรา ๑๗ ในระหว่างที่ยังไม่มีคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ทำหน้าที่แทนคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

มาตรา ๑๘ ในระหว่างที่ยังไม่มีคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา ให้คณะกรรมการการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร คณะกรรมการการประถมศึกษาอำเภอ หรือคณะกรรมการการประถมศึกษากิ่งอำเภอ แล้วแต่กรณี ทำหน้าที่แทนคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา และให้สำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ หรือสำนักงานการประถมศึกษากิ่งอำเภอ แล้วแต่กรณีทำหน้าที่แทนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

มาตรา ๑๙ ให้บรรดากฎกระทรวง ประกาศ ระเบียบ ข้อบังคับ และคำสั่งที่ออกตาม พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๓ ซึ่งใช้บังคับอยู่ในวันที่พระราชบัญญัตินี้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ยังคงใช้บังคับได้ต่อไปเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติในพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๒๐ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่กับมีอำนาจออกประกาศเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

ประกาศนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับได้

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร
นายกรัฐมนตรี

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่กฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดให้บิดามารดา หรือผู้ปกครองมีหน้าที่จัดให้บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลได้รับการศึกษาภาคบังคับจำนวนเก้าปี โดยให้เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ดเข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก เว้นแต่จะสอบได้ชั้นปีที่เก้าของการศึกษาภาคบังคับ จึงสมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการประถมศึกษา เพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับกฎหมายดังกล่าว จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวง
กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการนับอายุเด็กเพื่อเข้ารับ
การศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. ๒๕๔๕

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๗ และมาตรา ๗๔ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้

การนับอายุเด็กเพื่อเข้ารับการศึกษาภาคบังคับในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้นับตามปีปฏิทิน หากเด็กอายุครบเจ็ดปีบริบูรณ์ในปีใดให้นับว่าเด็กมีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ดในปีนั้น

ให้ไว้ ณ วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๕
สุวิทย์ คุณกิตติ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้กฎกระทรวงฉบับนี้ คือ โดยที่มาตรา ๑๗ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ กำหนดให้เด็กที่มีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ดต้องเข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่เก้าของการศึกษาภาคบังคับ และกำหนดให้การนับอายุของเด็กดังกล่าวต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการนับอายุที่กำหนดในกฎกระทรวงจึงจำเป็นต้องออกกฎกระทรวงนี้

สรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

หมวด 1 บททั่วไป ความมุ่งหมายและหลักการ *(มาตรา 6-มาตรา 9)*

พระราชบัญญัติฉบับนี้มีเจตนารมณ์ที่ต้องการเน้นการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

สำหรับการจัดการศึกษา ให้ยึดหลัก ดังนี้

1. เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
2. ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

ส่วนเรื่องการจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา มีหลักการที่สำคัญ ได้แก่ เอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ มีการกระจายอำนาจ มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษาและระบบประกันคุณภาพ มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพและพัฒนาครูคณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง มีการ

ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ และ เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและสนับสนุนการศึกษา

หมวด 2 สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา (มาตรา 10-มาตรา 14)

บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี ที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึง มีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และบุคคลที่มีความบกพร่องด้านต่างๆ หรือมีร่างกายพิการ หรือมีความต้องการเป็นพิเศษ หรือผู้ด้อยโอกาส มีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษา ขั้นพื้นฐานเป็นกรณีพิเศษ

บิดามารดาหรือผู้ปกครองมีหน้าที่จัดให้บุตรหรือบุคคลในความดูแลได้รับการศึกษาทั้งภาคบังคับ และนอกเหนือจากภาคบังคับ ตามความพร้อมของครอบครัว บุคคลหรือองค์กรที่สนับสนุนหรือจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานมีสิทธิประโยชน์จากการสนับสนุนของรัฐ และการลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายทางการศึกษา

หมวด 3 ระบบการศึกษา (มาตรา 15-มาตรา 21)

ระบบการศึกษามี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยสถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาได้ทั้ง 3 รูปแบบ และให้มีการเทียบโอนผล การเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ระหว่างรูปแบบเดียวกัน หรือต่างรูปแบบกัน ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม

การศึกษาในระบบมี 2 ระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งรัฐต้องจัดไม่น้อยกว่า 12 ปี และระดับอุดมศึกษาที่แบ่งเป็นต่ำกว่าปริญญาและระดับปริญญา นอกจากนี้ ให้มีการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี นับจากอายุย่างเข้าปีที่ 7 จนอายุย่างเข้าปีที่ 16 หรือเมื่อสอบได้ชั้นปีที่ 9 ของการศึกษาภาคบังคับ

หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา (มาตรา 22-มาตรา 30)

การจัดการศึกษาในกฎหมายนี้ต้องยึดหลักผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดโดยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้ ดังนั้น กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้พัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

แนวการจัดการศึกษาต้องเน้นทั้งความรู้ คุณธรรม และกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งจัดบูรณาการความรู้ และทักษะต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับแต่ละระดับการศึกษา รวมถึงการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจริง จัดบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

หลักสูตรการศึกษาทุกระดับและทุกประเภทต้องมีความหลากหลาย โดยส่วนกลางจัดทำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเน้นความเป็นไทยและความเป็นพลเมืองดี

หมวด 5 การบริหารและการจัดการศึกษาของรัฐ (มาตรา 31-มาตรา 46)

การบริหารและการจัดการศึกษาของรัฐ แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับชาติ ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับสถานศึกษา เพื่อเป็นการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นและสถานศึกษาให้มากที่สุด โดยจัดให้มีกระทรวงศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (ศศว.) มีอำนาจหน้าที่กำกับดูแลการศึกษาทุกระดับและทุกประเภท รวมทั้งศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

ในส่วนท้องถิ่นให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดการศึกษาได้ทุกระดับและทุกประเภทตามความพร้อม ความเหมาะสม และความต้องการภายในท้องถิ่น ด้านการบริการและการจัดการศึกษาของเอกชนกำหนดให้เป็นนิติบุคคล มีคณะกรรมการบริหารจากผู้แทนหลายฝ่าย มีความเป็นอิสระ มีการประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของรัฐ ส่วนสถานศึกษาของเอกชนระดับปริญญาให้ดำเนินกิจการโดยอิสระภายใต้การกำกับดูแลของสภา สถานศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

หมวด 6 มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา (มาตรา 47- มาตรา 51)

จัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในและระบบการประกันคุณภาพภายนอก โดยการประกันภายในถือเป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ด้วยการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเปิดเผยต่อสาธารณชน ส่วนการประกันคุณภาพภายนอกต้องจัดทำอย่างน้อยหนึ่งครั้ง ทุกห้าปี โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา ซึ่งเป็นองค์กรมหาชน ทำหน้าที่พัฒนาเกณฑ์ วิธีการประเมิน และจัดให้มีการประเมิน

หมวด 7 ครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา (มาตรา 52- มาตรา 57)

ส่งเสริมให้มีระบบกระบวนการผลิตและพัฒนาครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง กำหนดให้ครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาทั้งรัฐและเอกชน ต้องมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ (ยกเว้นการศึกษาตามอัธยาศัยและวิทยากรพิเศษ)

หมวด 8 ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา (มาตรา 58- มาตรา 62)

ให้มีการระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณ การเงิน และทรัพย์สินจากรัฐและองค์กรต่าง ๆ มาใช้จัดการศึกษา มีการใช้มาตรการภาษีเพื่อจูงใจด้วยการลดหย่อน หรือยกเว้นภาษีตามความเหมาะสม

สถานศึกษาของรัฐที่เป็นนิติบุคคล มีอำนาจในการปกครอง ดูแลบำรุงรักษา ใช้และจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา ทั้งที่เป็นที่ราชพัสดุและทรัพย์สินอื่น รวมถึงการหารายได้จากบริการของสถานศึกษาที่ไม่ขัดกับภารกิจหลัก อย่างไรก็ตาม รัฐต้องจัดสรรงบประมาณแผ่นดินให้กับการศึกษา โดยจัดสรรให้ผู้เรียนและสถานศึกษาของรัฐและเอกชนในรูปแบบต่าง ๆ

หมวด 9 เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา (มาตรา 63 -มาตรา 69)

รัฐจัดสรรคลื่นความถี่ สื่อตัวนำ และโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการส่งวิทยุและกระจายเสียงวิทยุ โทรทัศน์ วิทยุโทรคมนาคม และการสื่อสารในรูปอื่นเพื่อประโยชน์สำหรับการศึกษาและศิลปวัฒนธรรม รัฐส่งเสริมให้มีการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีทั้งด้านผู้ผลิตและผู้ใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา นอกจากนี้ ให้มีการระดมทุนเพื่อจัดตั้งกองทุนพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา และการลดอัตราค่าบริการเป็นพิเศษในการใช้เทคโนโลยีเหล่านี้

บทเฉพาะกาล (มาตรา 70-มาตรา 78)

เป็นบทบัญญัติที่กำหนดความต่อเนื่องกับกฎหมายเดิม และการบังคับตามกฎหมายใหม่ในอนาคตซึ่งจะทำให้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ สามารถนำไปปฏิบัติและบังคับได้ราบรื่นมีประสิทธิภาพ เช่น การกำหนดให้มีการเตรียมการออกกฎหมายลูก หรือการให้เวลาตามสมควรเพื่อรองรับการใช้บังคับอย่างจริงจังของบทบัญญัติบางลักษณะ เป็นต้น ทั้งนี้โดยมีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษาให้มีอำนาจกำกับดูแลแนวทางปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติในลักษณะขององค์การมหาชนเฉพาะกิจ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

1. สิทธิของประชาชนในการได้รับการศึกษาจะได้รับการปฏิบัติตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ ได้แก่ การมีสิทธิเสมอกันในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี

อย่างมีคุณภาพ และไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย รวมทั้งบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกายจะได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ

2. ระบบการศึกษามีความชัดเจนและเปิดโอกาสมากขึ้น เพราะมีการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งประชาชนสามารถเลือกรับบริการทางการศึกษาได้สะดวกสอดคล้องกับการศึกษาตลอดชีวิตที่เป็นหลักการจัดการศึกษาของกฎหมายนี้

3. การให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา จะช่วยระดมทรัพยากรทางการศึกษา สามารถสนับสนุนการจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพทั่วถึง และนำภูมิปัญญาของท้องถิ่นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาได้มากขึ้น

4. โครงสร้างการบริการการศึกษาจะมีเอกภาพ แต่มีอิสระในการบริหารการศึกษามากขึ้นมีการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้การจัดการศึกษามีความเหมาะสมกับสภาพสังคม และเป็นประโยชน์แก่ผู้รับการศึกษาอย่างแท้จริงในทุกภูมิภาค

5. เกิดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและทุกประเภทการศึกษา ซึ่งทำให้การศึกษามีมาตรฐาน สามารถตรวจสอบได้ อันนำมาสู่การพัฒนาการศึกษาไทยให้ทัดเทียมกับระดับสากลส่งผลถึงการยอมรับจากนานาชาติในอนาคต

6. ครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา จะได้รับการส่งเสริม ด้านมาตรฐานวิชาชีพ เน้นการพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง มีผลดีต่อการยกระดับวิชาชีพด้านการศึกษาทั้งรายได้และการยอมรับจากสังคมทั่วไป

7. เป็นกรอบการปฏิบัติที่สำคัญซึ่งทุกฝ่ายต้องปฏิบัติตาม ทำให้มีแนวทางชัดเจนแน่นอน จึงช่วยในการวางแผนการศึกษา การลงทุนทางการศึกษาของเอกชนและองค์กรต่าง ๆ และการบริหารงานของสถานศึกษาทั้งหลายได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สมหมาย จันทร์เรือง, 2544, หน้า 162-163)

2.3 แผนการศึกษาแห่งชาติ

ความหมายของ “แผนการศึกษาแห่งชาติ” (National Scheme or National System or National Plan Education) ใช้เรียกชื่อแผนงานที่เกี่ยวกับการศึกษาของชาติ โดยมีชื่อเรียกแตกต่างกันในแต่ละสมัย ดังนี้

1. ระหว่างปี พ.ศ. 2441-2475 ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย มีชื่อเรียกว่า "โครงการศึกษาชาติ"

2. หลังปี พ.ศ. 2475 คือระหว่างปี พ.ศ. 2475 -2503 มีชื่อว่า "แผนการศึกษาชาติ" ฉบับแรก แบ่งการมัธยมศึกษาออกเป็น 2 ตอนคือ ตอนต้น และตอนปลาย ตอนละ 4 ปี รวม 8 ปี (คำว่า ม. 8 มีขึ้นในสมัยนี้) มัธยมศึกษาตอนปลายเลือกเรียนได้ 2 แผนก แผนกอักษรศาสตร์และแผนกวิทยาศาสตร์ รวมระยะเวลาเรียนในโรงเรียน 12 ปี (ป. 1-4 และ ม. 1-8)

3. ปี พ.ศ. 2479 ได้มีการประกาศใช้ "แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479" ให้ลดระยะเวลาเรียนมัธยมศึกษาลงไป 2 ปี คือเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นกับตอนปลาย ตอนละ 3 ปี รวมระยะเวลาที่เรียนในโรงเรียน 10 ปี ผู้ที่เข้าเรียนในสถาบันอุดมศึกษาต้องเรียนเตรียมอุดมศึกษาอีก 2 ปี (โดยสถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งจัดขึ้นเอง)

ประเทศไทยเริ่มจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปัจจุบัน โดยมีพัฒนาการจัดระบบการศึกษาในรูปของโครงการศึกษา-แผนการศึกษาชาติ-แผนการศึกษาแห่งชาติ และแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ

4. ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และล่าสุดได้ออกเป็นกฎหมายการศึกษาตามกฎหมายแม่ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540) คือ "พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542" ซึ่งถือเป็นกรอบในการปฏิรูปการศึกษาของประเทศในปัจจุบัน

แผนการศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2441-ปัจจุบัน

1. ระหว่างปี พ.ศ. 2441-2474 (รัชสมัยรัชกาลที่ 5-7) ได้มีการจัดทำโครงการศึกษาหรือที่เรียกว่า แผนการศึกษาแห่งชาติ สำหรับยึดถือเป็นแผนแม่บทหรือแผนหลักในการจัดการศึกษาของชาติรวม 7 ฉบับ คือ

- โครงการศึกษา พ.ศ. 2441
- โครงการศึกษา พ.ศ. 2445

- โครงการศึกษา พ.ศ. 2450
- โครงการศึกษา พ.ศ. 2452
- โครงการศึกษา พ.ศ. 2456
- โครงการศึกษา พ.ศ. 2458
- โครงการศึกษา พ.ศ. 2464

โครงการศึกษา พ.ศ. 2441 เกิดจากความคิดริเริ่มของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ขณะเป็นพระยาวิสุทธ สุริยศักดิ์) กับกรมศึกษาธิการ โดยศึกษาระบบการศึกษาของประเทศอังกฤษแล้วเขียนโครงการเสนอกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการและกรมศึกษาธิการนำมาพิจารณาร่วมกับแนวคิดของกรมศึกษาธิการ แล้วทูลเกล้าถวายรัชกาลที่ 5 ทำให้โครงการศึกษาเป็นแผนการศึกษาชาติฉบับแรกของประเทศไทย โดยมีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

1. การศึกษาแบ่งออกเป็น 2 สาย คือ การศึกษาสามัญกับการศึกษาพิเศษ การศึกษาสามัญหมายถึงการศึกษาวิชาสามัญ หมายถึงวิชาหนังสือ ส่วนวิชาศึกษาพิเศษหมายถึงการอาชีวศึกษารวมทั้งการฝึกหัดครูด้วย

2. ระดับการศึกษามี 4 ระดับ คือ การเล่าเรียนเบื้องแรก (มูลศึกษา) การเล่าเรียนเบื้องต้น (ประถมศึกษา) การเล่าเรียนเบื้องกลาง (มัธยมศึกษา) และการเล่าเรียนเบื้องสูงสุด (อุดมศึกษา)

3. การกำหนดชั้นเรียนของการศึกษาในแต่ละระดับ ปรากฏดังนี้ การเล่าเรียนเบื้องแรก คือโรงเรียนมูลศึกษา หรือชั้นบูรพา ไม่ได้กำหนดชั้น แต่กำหนดให้เรียนได้ไม่เกินอายุ 7 ปี ชั้นประถมศึกษามี 2 ตอน ๆ ละ 3 ปี รวม 6 ปี ชั้นมัธยมศึกษามี 4 ปี สำหรับอุดมศึกษา (เรียกว่า สากลวิทยาลัย) กำหนดให้มี 4 ชั้น คืออายุระหว่าง 18 -22 ปี

4. การอาชีวศึกษา (หรือการศึกษาพิเศษ) เริ่มต้นเรียนตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาถึงอุดมศึกษา ในระดับอุดมศึกษาไม่จำกัดอายุ

"การศึกษาพิเศษ" หรือการเรียนวิชาชีพชั้นสูง ได้แก่ โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ โรงเรียนแพทย์ โรงเรียนกฎหมาย โรงเรียนวิศวกรรมศาสตร์ โรงเรียนเกษตรกรรม และโรงเรียนพาณิชยการ

โครงการศึกษา พ.ศ. 2445 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงในขณะนั้น ได้เดินทางไปประเทศญี่ปุ่น พร้อมเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ได้นำ แนวคิดมาจาก แผนการศึกษาแห่งชาติของประเทศญี่ปุ่น และเสนอเรื่องไปที่กระทรวงธรรมการ จึงได้มีการปรับปรุงแก้ไข โครงการศึกษา พ.ศ. 2441 เป็นโครงการศึกษา พ.ศ. 2445 มีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

1. แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 สาย คือสามัญศึกษาและวิสามัญศึกษา

สามัญศึกษา แบ่งออกเป็น

- สามัญศึกษาในระดับประถมศึกษา เป็นประโยค 1 ชั้นต้น (อายุไม่เกิน 12 ปี)
- สามัญศึกษาในระดับมัธยมศึกษา เป็นประโยค 2 ชั้นกลาง (อายุไม่เกิน 15 ปี)
- สามัญศึกษาในระดับอุดมศึกษา เป็นประโยค 3 ชั้นสูง (อายุไม่เกิน 20 ปี)

วิสามัญศึกษา แบ่งออกเป็น

- ประถมศึกษาพิเศษ รับนักเรียนที่สำเร็จจากชั้นประถมศึกษาสายสามัญ
- มัธยมศึกษาพิเศษ รับนักเรียนที่สำเร็จจากชั้นประถมศึกษาพิเศษ
- อุดมศึกษาพิเศษ รับนักเรียนที่สำเร็จจากชั้นมัธยมศึกษาพิเศษ

2. กำหนดระดับการศึกษาเป็น 3 ระดับคือ

ชั้นประโยคหนึ่ง – ชั้นต้น (ระดับประถมศึกษาปัจจุบัน) เป็นการเล่าเรียนในชั้นประโยคมูลศึกษาและประถมศึกษา การเล่าเรียนในชั้นประโยคหนึ่งกำหนดไว้ 3 ปี

ชั้นประโยคสอง – ชั้นกลาง หมายถึง ระดับมัธยมศึกษา กำหนดให้เรียน 3 ปี

ชั้นประโยคสาม – ชั้นสูง หมายถึง ระดับอุดมศึกษา กำหนดให้เรียน 5 ปี

โครงการศึกษา พ.ศ. 2450 กระทรวงธรรมการ ได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระเบียบว่าด้วยการแบ่งประเภทและการแบ่งระดับชั้นการศึกษา ดังนี้

แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 สาย สายสามัญศึกษาและสายวิสามัญศึกษา (อาชีวศึกษา) โดยการอาชีวศึกษาเริ่มต้นเมื่อเรียนจบสายประถมสามัญศึกษาเหมือนเดิม นอกจากนั้นมีสาระสำคัญเช่นเดียวกับโครงการศึกษา พ.ศ. 2445 ได้มีการเริ่มสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงเป็นครั้งแรก ทุนเล่าเรียนหลวงเป็นทุนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มีพระราชดำริส่งนักเรียนไปเรียนต่อต่างประเทศ เพื่อนำความรู้กลับมาพัฒนาประเทศปีละ 2 คน โดยคัดเลือกจากการสอบไล่ ผู้ที่ได้ที่ 1 และที่ 2

โครงการศึกษา พ.ศ. 2452 มีการปรับปรุงแก้ไขโครงการศึกษา พ.ศ. 2450 มาเป็นโครงการศึกษา พ.ศ. 2452 โดยการปรับปรุงระเบียบว่าด้วยการจัด แบ่งระดับการศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเล่าเรียนในระดับที่สูงกว่าระดับประถมศึกษา ดังนี้

- กำหนดให้หลักสูตรมัธยมพิเศษมีเวลาเรียน 3 ปี ต่อจากการศึกษาเล่าเรียนใน หลักสูตรมัธยมสามัญ และประถมวิสามัญ
- เพิ่มหลักสูตร “มัธยมสูง” อีก 3 ปี เป็นการศึกษาต่อจากหลักสูตรมัธยมสามัญ และมัธยมพิเศษ ความรู้เทียบเท่าชั้นต้นของมหาวิทยาลัย เพื่อช่วยให้นักเรียนที่เรียนจบชั้นสูงแล้วไปศึกษาต่อต่างประเทศได้ โดยไม่ต้องเสียเวลาเตรียมที่จะเข้ามหาวิทยาลัยอีก
- กำหนดอายุเล่าเรียนไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

มูลศึกษา	3 ปี	- อายุ 9 ปีเต็ม
ประถมศึกษา	3 ปี	- อายุ 12 ปีเต็ม
มัธยมศึกษา	3 ปี	- อายุ 15 ปีเต็ม
มัธยมสูง	3 ปี	- อายุ 18 ปีเต็ม

โครงการศึกษา พ.ศ. 2456 มีการประกาศเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อให้ทราบทั่วถึงกันอย่างชัดเจน มีเสนาบดีกระทรวงธรรมการเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ มีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

- แบ่งการศึกษาเป็น 2 สาย คือ สามัญศึกษาและวิสามัญศึกษา ระดับการศึกษามี 3 ระดับ คือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา โดยจัดชั้นเรียนดังนี้

● ประถมสายสามัญศึกษา ระยะเวลา 3 ปี ถ้าต่ออีก 2 ปี เป็นประถมวิสามัญศึกษา สำหรับผู้ชายเมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 แล้วอยากเรียนต่อ ต้องเข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ใหม่ ส่วนผู้หญิงเมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 แล้วเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้เลย

● มัธยมศึกษา ระยะเวลา 8 ปี แบ่งเป็น 3 ตอน คือ ตอนต้น ตอนกลาง ตอนละ 3 ปี และตอนปลาย 2 ปี สำหรับสตรีเมื่อเรียนจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 แล้วเรียนต่อมหาวิทยาลัยได้ โดยไม่ต้องเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 7-8 ส่วนผู้ชายต้องเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 7-8 แล้วเรียนต่อในมหาวิทยาลัย

โครงการศึกษา พ.ศ. 2458 มีการยกเลิกโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 แลประกาศใช้โครงการศึกษา พ.ศ. 2458 เพราะโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 ยังขาดชั้นมัธยมวิสามัญศึกษา จึงเพิ่มชั้นมัธยมวิสามัญศึกษาในโครงการศึกษา พ.ศ.2458 นอกจากนั้นมีส่วนคล้ายคลึงกับโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 มาก

โครงการศึกษา พ.ศ. 2464 เป็นโครงการศึกษาฉบับสุดท้ายของการศึกษาไทยในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช โครงการนี้ดัดแปลงมาจากโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 และ พ.ศ. 2458 สาเหตุที่ต้องปรับปรุงแก้ไขคือ ความนิยมอาชีพเป็นเสมียนยังคงมีอยู่ในโครงการศึกษา พ.ศ. 2464 จึงแนะนำให้หาเลี้ยงชีพอย่างอื่นบ้าง มีการแก้ไขให้ผู้ชายและผู้หญิงใช้แผนการศึกษาอย่างเดียวกัน

2. ระหว่างปี พ.ศ. 2475 – 2503 (รัชสมัยรัชกาลที่ 7-รัชกาลปัจจุบัน)

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน มีแผนการศึกษาแห่งชาติ ทั้งหมด 7 ฉบับ คือ (ปราชญา กล้าผจัญ, ม.ป.ป., หน้า 593-599)

- แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475

- แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479
- แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494
- แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503
- แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520
- แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475

เป็นแผนการศึกษาชาติฉบับแรกในระบอบประชาธิปไตยแบ่งการมัธยมศึกษาออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนต้นและตอนปลาย ตอนละ 4 ปี รวม 8 ปี (คำว่า ม. 8 มีขึ้นในสมัยนี้) มัธยมศึกษาตอนปลายให้เลือกเรียนได้ 2 แผนกคือ แผนกอักษรศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ รวมระยะเวลาเรียนในโรงเรียน 12 ปี (ป. 1-4 และม.1- 8) จบแล้วต้องต่อในสายวิสามัญอีก

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479

เนื่องจากระยะเวลาเรียนในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 ยาวนานเกินไป จึงได้ประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 ให้ลดระยะเวลาเรียนมัธยมศึกษาลง 2 ปี คือเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ตอนละ 3 ปี รวมเวลาเรียนในโรงเรียน 10 ปี ผู้ที่จะศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาต้องเรียนเตรียมอุดมศึกษาอีก 2 ปี โดยให้สถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งจัดขึ้นเอง

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 ใช้ติดต่อกันถึง 14 ปี โดยไม่ได้แก้ไขเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เพราะอยู่ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494

เป็นแผนการศึกษาฉบับแรกในรัชสมัยรัชกาลที่ 9 รัฐบาลในสมัยนั้น (รัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม) เห็นว่าควรส่งเสริมให้มาตรฐานความรู้ของประชาชนสูงขึ้น เด็กที่เรียนจบชั้นประถมปีที่ 4 ก่อนอายุ 14 ปีบริบูรณ์หรือย่างเข้าปีที่ 15 ให้เรียนต่อไปอีก โดยให้เด็กอยู่ในโรงเรียนนานถึง 7 ปี จึงจัดชั้นมัธยมสามัญ 3 ปี ให้เป็นพิเศษ เรียกมัธยมสามัญเดิมว่า มัธยมวิสามัญ ส่วนมัธยมใหม่เรียกว่ามัธยมสามัญศึกษามี 3 ปี ทุก

คนที่ยังอยู่ในเกณฑ์บังคับต้องเรียน หลักสูตรมัธยมศึกษาเน้นการอาชีวศึกษา ช่วยให้เด็กมีความรู้ความสามารถพอจะประกอบอาชีพได้

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 มีเนื้อหาหลัก ๆ เปลี่ยนไปคือ กำหนดให้จัดการศึกษา เพิ่มจาก 3 ส่วน เป็น 4 ส่วน คือ จริยศึกษา พลศึกษา พุทธิศึกษา และหัตถศึกษา และเริ่มให้เอกชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อแบ่งเบาภาระของรัฐบาล มีการจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการและด้อยโอกาส

ในปีนี้มีการจัดตั้งกรมประชาศึกษา และปี 2495 ได้จัดตั้งกองการศึกษาพิเศษ (Special Education Division) ดูแลงานด้านอนุบาล มัธยมศึกษา และการศึกษาสงเคราะห์ (Welfare Education) ภายหลังการศึกษาอนุบาลและมัธยมศึกษาได้แยกออกไป

การจัดระดับชั้นการศึกษา ได้เรียกชั้นมูลศึกษาว่าชั้นอนุบาล (4 -7 ปี) ประถมศึกษาระยะเวลา 4 ปี มัธยมศึกษาแบ่งเป็น 2 สาย คือ มัธยมศึกษาเดิมเรียกว่ามัธยมวิสามัญศึกษา มัธยมศึกษาใหม่เรียกมัธยมสามัญศึกษา ระยะเวลา 3 ปี

แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับ พ.ศ. 2503

แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับ พ.ศ. 2503 นับเป็นครั้งแรกที่ใช้ชื่อว่า “แผนการศึกษาแห่งชาติ” แผนการศึกษาฉบับนี้ดำเนินการโดยคณะกรรมการบริหารของ “สภาการศึกษาแห่งชาติ” ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ จำนวน 77 คน โดยสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

- ความมุ่งหมาย จัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการของสังคมและบุคคล โดยให้สอดคล้องกับแผนเศรษฐกิจและแผนการปกครองของประเทศ จัดให้มีจริยศึกษา พลศึกษา พุทธิศึกษา และหัตถศึกษา
- การศึกษามี 4 ระดับ คือ

อนุบาลศึกษา เป็นการศึกษาก่อนการศึกษาบังคับ อาจจัดโรงเรียนอนุบาลให้มีระยะเวลาเรียน 2 ปี หรือ 3 ปี จัดชั้นเด็กเล็ก 1 ชั้น ในโรงเรียนประถมศึกษา

ประถมศึกษา แบ่งออกเป็นประถมศึกษาชั้นต้น 4 ชั้น และประถมศึกษาตอนปลาย 3 ชั้น ระยะเวลา 7 ปี

มัธยมศึกษา แบ่งออกเป็น ประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ชั้น และประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย 2 ชั้น กำหนดระบบโรงเรียนเป็นระบบ 7 : 3 : 2

อุดมศึกษา ได้แก่ การศึกษาวิชาชีพ หรือวิชาการชั้นสูงและการวิจัยในมหาวิทยาลัย หรือในสถาบันชั้นสูงอื่น ๆ รับผู้ที่สำเร็จชั้นมัธยมศึกษาทั้งสายสามัญศึกษาและสายอาชีวศึกษา

การจัดอาชีวศึกษามีอยู่ในระดับมัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาแบ่งเป็นประโยคมัธยมอาชีวศึกษาตอนต้นและประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย

มีการจัดการศึกษาภาคบังคับให้กุลบุตรกุลธิดาในสถานศึกษาของรัฐโดยไม่เสีย ค่าเล่าเรียน และจัดการศึกษาสงเคราะห์ให้แก่ผู้ได้รับการยกเว้นได้ศึกษาด้วย

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2512

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2512 ได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงแผนการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2503 เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติวิทยาลัยเอกชน พ.ศ. 2512 ซึ่งอนุญาตให้เอกชนจัดตั้งสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาได้

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ใช้เวลาในการยกร่างเกือบ 7 ปี โดยคณะกรรมการมากมายหลายคณะ แนวความคิดสำคัญของแผนการศึกษาฉบับนี้ คือ

"การศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องกันตลอดชีวิต ที่จะต้องจัดให้ประสานกันทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียน"

ความมุ่งหมายที่สำคัญของการศึกษา คือ "เพื่อมุ่งสร้างเสริมคุณภาพของพลเมืองให้สามารถดำรงชีวิตและทำประโยชน์แก่สังคม"

ระดับการศึกษาแบ่งเป็น

- ระดับก่อนประถมศึกษา
- ระดับประถมศึกษา ใช้เวลาเรียน 6 ปี
- ระดับมัธยมศึกษาแบ่งเป็น 2 ตอน คือ มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ตอนละ 3 ปี

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535

ระบบการศึกษาตามนัยแห่งแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ เป็นระบบที่ให้บุคคลได้ศึกษา และเรียนรู้อย่างต่อเนื่องไปตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาตนเองทั้งในด้านปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคมอย่างสมดุลและสามารถสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

1. ระบบการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ จะเปิดโอกาสให้บุคคลเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองได้เหมาะสมกับวัย กล่าวคือ การศึกษาในช่วงปฐมวัยเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการอบรมดูแล และพัฒนาความพร้อมของเด็กเพื่อการเรียนรู้ในขั้นต่อไป การศึกษาในวัยเด็กและเยาวชน เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีคุณธรรม มีความรู้ และสามารถประกอบการงานและอาชีพตามควรแก่วัย การศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ เป็นการศึกษาที่มุ่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมควบคู่กับการพัฒนาความรู้ความสามารถในการประกอบการงานและอาชีพ การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนและประเทศ การมีความสามารถในการแสวงหาความรู้และข้อมูลข่าวสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ เป็นการศึกษาที่ช่วยให้รู้จักปรับตัวเข้ากับสภาพและการเปลี่ยนแปลงของวัย สามารถเข้าร่วมในกิจกรรมของครอบครัวและสังคมได้อย่างเหมาะสมและมีคุณค่าทั้งตนเองและสังคม

2. ระบบการศึกษาจะเปิดโอกาสให้บุคคลได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยอาศัยรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการศึกษาที่จัดตามแนวระบบโรงเรียน และการศึกษาที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิต

การศึกษาตามแนวระบบโรงเรียน เป็นการจัดโดยสถานศึกษา อาศัยระบบชั้นเรียนเป็นหลัก มีหลักสูตรกำหนดไว้ตามระดับและประเภทการศึกษา เพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

การศึกษาที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิต เป็นการศึกษาด้วยตนเองจากแหล่งความรู้และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของบุคคลทั้งที่มีอยู่เอง และที่มนุษย์ จงใจสร้างขึ้นเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้หรือเป็นบริการของการเรียนรู้

3. การศึกษาตามแนวระบบโรงเรียน แบ่งระดับการศึกษาเป็น 4 ระดับคือ ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา

3.1 การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา เป็นการศึกษาในลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาความพร้อมของเด็ก ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ บุคลิกภาพ และสังคมเพื่อรับการศึกษาในระดับต่อไป

การจัดการศึกษาระดับนี้อาจจัดในรูปของชั้นเด็กเล็ก อนุบาลศึกษา หรือในรูปของศูนย์พัฒนาเด็กประเภทต่าง ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพของแต่ละพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

3.2 การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาที่มุ่งวางรากฐานเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม ความรู้และความสามารถขั้นพื้นฐานและให้สามารถคงการอ่านออก เขียนและคำนวณได้

3.3 การศึกษาระดับมัธยมศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

3.3.1 การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณธรรม ความรู้ ความสามารถและทักษะต่อจากระดับประถมศึกษาให้ผู้เรียนได้ค้นพบความต้องการความสนใจและความถนัดของตนเองทั้งในด้านวิชาการและวิชาชีพ ตลอดจนมีความสามารถในการประกอบการงานและอาชีพตามควรแก่วัย

3.3.2 การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาตามความถนัดและความสนใจ เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาหรือเพื่อให้เพียงพอแก่การประกอบการงานและอาชีพที่ตนถนัดทั้งอาชีพอิสระและรับจ้าง รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และทักษะทางสังคมที่จำเป็นสำหรับการประกอบการงานและอาชีพและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีสันติสุข

3.4 การศึกษาระดับอุดมศึกษา เป็นการศึกษาหลังระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แบ่งเป็น 3 ระดับคือ การศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี การศึกษาระดับปริญญาตรี และการศึกษาสูงกว่าระดับปริญญาตรี

3.4.1 การศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้และทักษะวิชาชีพในระดับกลาง รวมทั้งมีความสามารถในการริเริ่มประกอบการ

3.4.2 การศึกษาระดับปริญญาตรี เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ ความสามารถในสาขาวิชาต่าง ๆ ในระดับสูง โดยเฉพาะการประยุกต์ทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ การริเริ่มการพัฒนาทั้งทางวิชาการและวิชาชีพ การสร้างสรรค์และเผยแพร่ความรู้ การริเริ่มการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งการส่งเสริมบทบาทของประเทศในประชาคมโลก

3.4.3 การศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้และทักษะในสาขาวิชาการเฉพาะทางให้มีความชำนาญมากยิ่งขึ้น มุ่งสร้างสรรค์ความก้าวหน้าและความเป็นเลิศทางวิชาการ โดยเฉพาะการศึกษาค้นคว้าวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้และเทคโนโลยีในด้านวิทยาศาสตร์ มนุษย์ศาสตร์ และสังคมศาสตร์ การประยุกต์ใช้วิทยาการสากลและภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างเหมาะสมกับสภาพของสังคมไทย

4. การจัดการศึกษาตามแนวระบบโรงเรียนอาจจัดเป็นการศึกษาประเภทต่าง ๆ ได้ตามความเหมาะสมและตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ชุมชน และประเทศ เช่น การฝึกหัด-ครู การศึกษาวิชาชีพ การศึกษาวิชาชีพพิเศษ การศึกษาวิชาชีพเฉพาะกิจหรือเฉพาะบุคคลบางกลุ่ม การศึกษาพิเศษ และการศึกษาของภิกษุ สามเณร นักบวช และบุคลากรทางศาสนา เป็นต้น

การจัดการศึกษาประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ ไม่เพียงพอแต่จัดตามความเหมาะสม หรือเพื่อสนองความต้องการเฉพาะของกลุ่มเป้าหมาย และยังต้องคำนึงถึงการให้บุคคลได้พัฒนาทั้งในด้านคุณธรรม ความรู้ความสามารถและทักษะอย่างสมดุลควบคู่กันไปด้วย

4.1 การฝึกหัดครู เป็นการศึกษาที่มุ่งฝึกหัดและพัฒนาผู้ที่จะประกอบอาชีพครู และครูประจำการให้มีคุณธรรม ความรู้ความสามารถและทักษะในการสอนและการกระตุ้นผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ มีจิตสำนึกของความเป็นครู มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งในด้านความประพฤติ การดำรงชีวิต ตลอดจนการรักษาภาษาและวัฒนธรรมของชาติ มีความใฝ่รู้ มุ่งพัฒนาตนเองและการสอนอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชน การฟื้นฟู อนุรักษ์ และเสริมสร้างสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นและประเทศ

4.2 การศึกษาวิชาชีพ เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้และทักษะวิชาชีพให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทั้งในการประกอบอาชีพอิสระและรับจ้าง รวมทั้งสามารถดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพได้อย่างเหมาะสม

การจัดการศึกษาวิชาชีพ อาจจัดในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งประเภทในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียน การจัดการศึกษาวิชาชีพในระบบโรงเรียน เป็นการพัฒนาความรู้และทักษะวิชาชีพที่สอดคล้องกับแต่ละระดับของการศึกษา ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงระดับอุดมศึกษา ส่วนการจัดการศึกษาวิชาชีพนอกโรงเรียนเป็นการอบรมวิชาชีพเฉพาะด้านในระยะสั้นสำหรับผู้ที่ต้องการพัฒนาความรู้และทักษะเพิ่มเติม

4.3 การศึกษาวิชาชีพพิเศษ เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนได้ฝึกหัดหรือพัฒนาทักษะวิชาชีพบางด้านที่ต้องการให้มีความชำนาญเป็นพิเศษตั้งแต่เยาว์วัยและต้องฝึกฝนเป็นระยะเวลานานมีนาฏศิลป์ ดนตรี กีฬา เป็นต้น การจัดการศึกษาอาจจัดตั้งเป็นสถานศึกษาเฉพาะหรือ จัดในหลักสูตรปกติ

4.4 การศึกษาวิชาชีพเฉพาะกิจ หรือเฉพาะบุคคลบางกลุ่ม เป็นการศึกษาที่มุ่ง ให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะวิชาชีพตามความต้องการของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ หรือเป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งจัดให้เหมาะสม และสอดคล้องกับลักษณะหรือความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งไม่อาจดำเนินการได้โดยสถาบันการศึกษาปกติ ในการจัดการศึกษาต้องจัดให้สอดคล้องกับนโยบายการศึกษาของรัฐด้วย

4.5 การศึกษาพิเศษ เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ ได้เรียนรู้อย่างเหมาะสมกับสภาพร่างกาย จิตใจและความสามารถ และเป็นการศึกษาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนที่มีความสามารถพิเศษหรือมีปัญญาเลิศได้พัฒนาความถนัด และอัจฉริยภาพของตนได้อย่างเต็มที่ การจัดการศึกษาพิเศษนี้อาจจัดเป็นสถานศึกษาเฉพาะหรือจัดในสถานศึกษาปกติตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา

4.6 การศึกษาของภิกษุ สามเณร นักบวช และบุคลากรทางศาสนา เป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างเสริมให้ภิกษุ สามเณร นักบวช และบุคลากรทางศาสนามีความเป็นผู้นำด้านปัญญา จิตใจ และศีลธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีและมีบทบาทในการปลูกฝัง

คุณธรรม ค่านิยมและพฤติกรรมที่เหมาะสมแก่คนในสังคม ตลอดจนเป็นผู้นำหรือมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และเสริมสร้างวัฒนธรรมของท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม

แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545 – 2559)

เพื่อให้การจัดการศึกษาสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และตอบสนองความต้องการของประชาชน **แผนการศึกษาแห่งชาติ** (พ.ศ. 2545-2559) ได้กำหนดแนวนโยบายไว้ 11 ประการ ได้แก่

1. การพัฒนาทุกคนตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิตให้มีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้
2. การปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ
3. การปลูกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในระบบวิถีชีวิตที่ดีงาม
4. การพัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพึ่งพาตนเองและเพิ่มสมรรถนะการแข่งขันในระดับนานาชาติ
5. การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อสร้างเสริมความรู้ ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรมของคน
6. การส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเพื่อเพิ่มพูนความรู้และการเรียนรู้ของคนและสังคมไทย
7. การสร้างสรรค์ ประยุกต์ใช้ และเผยแพร่ความรู้และการเรียนรู้ เพื่อสร้างสังคม คุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้
8. การส่งเสริมและสร้างสรรค์ทุนทางสังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม บนฐานของศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย
9. การจำกัด ลด ขจัด ปัญหาทางโครงสร้างที่ก่อให้เกิด และหรือคงไว้ซึ่งความยากจน ขัดสน ด้อยทั้งโอกาสและศักดิ์ศรีของคนและสังคมไทย เพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม
10. การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาและการพัฒนาประเทศ
11. การจัดระบบทรัพยากร และการลงทุนทางการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาคนและสังคมไทย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545, หน้า 136-137)

แผนการศึกษาแห่งชาติ เป็นแผนยุทธศาสตร์ระยะยาว 15 ปี (พ.ศ. 2545-2559) ที่มีความสำคัญยิ่งเนื่องจากเป็นการนำสาระของการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และนโยบายของรัฐบาลสู่การปฏิบัติ และเป็นกรอบแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน แผนพัฒนาการอาชีวศึกษา แผนพัฒนาการอุดมศึกษา และแผนพัฒนาด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม รวมทั้งเป็นแนวทางในการจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ในระดับเขตพื้นที่การศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษาเพื่อนำไปสู่การดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเสร็จสมบูรณ์ ทั้งกระบวนการเพื่อการปฏิรูปการศึกษา การดำเนินการด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ในช่วงระยะเวลา 15 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2545 จนถึงปี พ.ศ. 2559 ที่สอดคล้องต่อเนื่องกันทั้งประเทศ

แผนการศึกษาแห่งชาติ ได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญาพื้นฐานในการกำหนดแผน โดยมีการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และธรรมชาติ บูรณาการเชื่อมโยงเป็นกระบวนโดยรวมที่ **"คน"** เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ซึ่งจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน มีดุลยภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม และมุ่งไปสู่การอยู่ดีมีสุขของคนไทยทั้งปวง

จากปรัชญาพื้นฐานและกรอบแนวคิดข้างต้น เจตนารมณ์ของแผนการศึกษาแห่งชาตินี้ จึงมุ่ง (1) พัฒนาชีวิตให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และ (2) พัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง และมีดุลยภาพใน 3 ด้าน คือ สังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน

เพื่อให้บรรลุตามเจตนารมณ์ดังกล่าวข้างต้น แผนการศึกษาแห่งชาติ จึงกำหนดวัตถุประสงค์และแนวนโยบายเพื่อดำเนินการไว้ดังนี้

3 วัตถุประสงค์
11 แนวนโยบายเพื่อดำเนินการ

พัฒนาคนอย่างรอบด้านและสมดุล	**สร้างสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้**	**พัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคม**
1. พัฒนาทุกคนให้มีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้ 2. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อผู้เรียน 3. ปลูกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 4. พัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพึ่งพาตนเอง และเพิ่มสมรรถนะในการแข่งขัน	5. พัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อสร้างความรู้ ความคิด ความประพฤติและคุณธรรมของคน 6. ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา 7. สร้างสรรค์ ประยุกต์ใช้และเผยแพร่ความรู้และการเรียนรู้	8. ส่งเสริมและสร้างสรรค์ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม 9. จำกัด ลด ขจัดปัญหาทางโครงสร้าง เพื่อความเป็นธรรมทางสังคม 10. พัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา 11. จัดระบบทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

เพื่อให้มีการดำเนินงานตามกรอบภาพรวมของแผนอย่างมีบูรณาการที่สัมพันธ์และเชื่อมโยงเป็นกรอบกระบวนการโดยรวมทั้งหมด ภายใต้แนวนโยบายเพื่อดำเนินการทั้ง 11 ประการ จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงาน เพื่อเป็นกรอบแนวทางแก่องค์กรภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรประชาคม ภาคประชาชน ภาคเอกชน และสถาบันในสังคมต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ในการนำวัตถุประสงค์ แนวนโยบาย เป้าหมาย และกรอบการดำเนินงานของแผน มากำหนดเป็นแผนพัฒนาฯ ระยะ 5 ปี และแผนปฏิบัติการของหน่วยงานในระดับพื้นที่ โดยให้มีแผนงานและโครงการรองรับ เพื่อดำเนินการในขั้นปฏิบัติอย่างสอดประสานกับนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ และนโยบายของรัฐบาล ตามสถานภาพแห่งความรับผิดชอบแห่งตน

การบริหารแผนสู่การปฏิบัติ

เพื่อให้ยุทธศาสตร์การดำเนินงานซึ่งกำหนดไว้เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงานและองค์กรตามโครงสร้างการบริหารแผนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จึงได้กำหนดเป้าหมายโดยรวมให้มีการบริหารแผนการศึกษาแห่งชาติประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติตามช่วงระยะเวลาที่กำหนด โดยกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานเพื่อการบริหารแผนสู่การปฏิบัติ ดังนี้

1. จัดเตรียมและพัฒนากลไกการนำแผนการศึกษาแห่งชาติ สู่การปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่การกำหนดมาตรการส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ ในสาระของแผน พร้อมกับการกำหนดกลไกประสานแผนด้านต่าง ๆ ร่วมกับหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชน ปรับระบบการจัดสรรงบประมาณที่เน้นผลลัพธ์ของงานทั้งในด้านปริมาณ คุณภาพ และผลิตภาพ เช่นเดียวกับการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายและกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการนำแผนสู่การปฏิบัติ

2. จัดทำกรอบและแนวปฏิบัติของแผน โดยระดมสรรพกำลังของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในกระบวนการแปลงแผนสู่การปฏิบัติทุกขั้นตอน ในลักษณะที่มีการเรียนรู้และบูรณาการความคิดร่วมกัน สร้างกรอบแนวคิดและหลักการในการจัดทำแผนพัฒนาฯ และแผนปฏิบัติการให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ ทั้งสอดรับกับปัญหาและความต้องการของประชาชนในแต่ละพื้นที่ รวมทั้งระบุหน่วยงาน องค์กรที่รับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการเฉพาะด้านตามภาระรับผิดชอบ

3. ส่งเสริมการจัดทำแผนพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมรวมทั้งแผนปฏิบัติการในระดับพื้นที่ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ สอดคล้องกับบริบท และความต้องการของชุมชนแต่ละพื้นที่ และส่งเสริมสนับสนุนให้มีการบริหารแผนและนำแผนสู่การปฏิบัติ ในลักษณะที่เป็นองค์รวมที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง โดยหลักการยึดพื้นที่ ภารกิจ และการมีส่วนร่วมจากประชาชนและองค์กรที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการประสานและการทำงานในแนวราบระหว่างหน่วยงาน

4. พัฒนาระบบและกลไกการกำกับ ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลแผน เริ่มตั้งแต่การส่งเสริมการจัดทำฐานข้อมูลทุกระดับที่จำเป็นต้องใช้ ให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายข้อมูลระหว่างหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ เพื่อสามารถใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลร่วมกันได้ พร้อมทั้งพัฒนาตัวชี้วัดผลสำเร็จของการดำเนินงาน

ตามแผน ทั้งในส่วนที่เป็นปัจจัย ตัวป้อน กระบวนการ และผลลัพธ์ ทั้งในเชิงปริมาณ คุณภาพ และผลิตภาพ ตลอดจนจัดระบบ การกำกับ ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงาน ให้เป็นมาตรฐานเดียว เชื่อมโยงกับเครือข่าย สามารถนำผลจากการกำกับ ติดตาม มาเป็นแนวทางในการปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินการ อย่างสอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการนำแผนไปปฏิบัติ

5. การประเมินผลแผน ในขั้นเตรียมความพร้อม ได้แก่ การประเมินความรู้ความเข้าใจสาระของแผน ความพร้อมขององค์กรและกลไกตามโครงสร้างการบริหารแผน ระบบและกลไกการประสานงาน เป็นต้น ประเมินกระบวนการปฏิบัติ ได้แก่ กระบวนการจัดทำกรอบแนวทางของแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการ กระบวนการนำแผนสู่การปฏิบัติในทุกขั้นตอน ประเมินผลผลิต ผลลัพธ์ และผลประโยชน์ ที่เกิดกับประชาชนว่าเป็นไปตามเป้าหมาย เจตนารมณ์เพียงใด ทั้งนี้ กำหนดให้มีองค์กรกลางเป็นผู้ทำการประเมิน โดยประชาชนมีส่วนร่วมและให้ข้อมูล

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 33 ให้มีการ จัดทำแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงชื่อใหม่เป็น **แผนการศึกษาแห่งชาติ** เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการจัดทำนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ตามมาตรา 34 ที่กำหนดให้มีแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน แผนพัฒนาการอาชีวศึกษา แผนพัฒนาการอุดมศึกษา และแผนพัฒนาด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม รวมทั้งใช้เป็นแนวทางในการจัดทำแผนปฏิบัติการในระดับเขตพื้นที่การศึกษา และในระดับสถานศึกษา เพื่อให้มีการพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมที่สอดคล้องกันทั้งประเทศต่อไป

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 10 (2) แห่งพระราชบัญญัติคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และมาตรา 74 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ จึงดำเนินการเพื่อจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติขึ้น เพื่อนำสาระบัญญัติในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมต่อไป

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และมติคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ในคราวประชุมครั้งที่ 3/2543 เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2543 คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติจึงได้

แต่งตั้งคณะอนุกรรมการอำนวยการจัดทำแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ ขึ้นโดยได้ดำเนินการประชุมเพื่อกำหนดและจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติตั้งแต่วันที่ 14 มิถุนายน 2543 เพื่อประกาศใช้ต่อไป

การจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาตินี้ ดำเนินการโดยคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย อันมีผลกระทบมาจากการพัฒนาที่ก้าวสู่ยุคสมัย "โลกาภิวัตน์" ที่ทำให้ขอบข่ายของ การสืบเสาะ ค้นคว้า แสวงหา และถ่ายทอดความรู้และการเรียนรู้เป็นไปอย่างกว้างขวางรวดเร็วพร้อมกับการขยายอย่างกว้างขวางของความรู้และการเรียนรู้แห่งศาสตร์ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารรูปแบบต่าง ๆ นำไปสู่การปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาโดยภาพรวมให้พัฒนาทันกับการเปลี่ยนแปลงใหม่ที่เกิดขึ้น

ปรัชญาหลักและกรอบแนวคิด

♦ **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**

แผนการศึกษาแห่งชาติ ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระบาทสมเด็จ พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสไว้ในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ มาเป็นปรัชญาพื้นฐาน เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดมาตรการด้านต่าง ๆ ของแผน ที่จะดำเนินการต่อไป

ปรัชญา **"เศรษฐกิจพอเพียง"** ยึดทางสายกลางที่อยู่บนพื้นฐานของความสมดุล พอดี รู้จักประมาณอย่างมีเหตุผล มีความรอบรู้เท่าทันโลก เป็นแนวทางในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย เพื่อมุ่งให้เกิด "การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย"

ปรัชญาตามแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวดังกล่าวยังมุ่งเน้นให้เกิด บูรณาการแบบองค์รวมที่ยึด "คน" เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และการพัฒนาอย่างมี "ดุลยภาพ" ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คนไทยในสังคมมีความสุขถ้วนหน้า พึ่งตนเอง และก้าวทันโลก โดยยังรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทย มีค่านิยมร่วมต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด เจตคติ และกระบวนการทำงานให้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารและการจัดการประเทศที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพ คุณภาพ รู้เท่าทันและก้าว ทันโลก สามารถเลือกใช้ความรู้และเทคโนโลยีได้อย่างคุ้มค่า

และเหมาะสม มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี และมีความยืดหยุ่นพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรมและความซื่อสัตย์ สุจริต

♦ **หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง**

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรมประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ

สรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

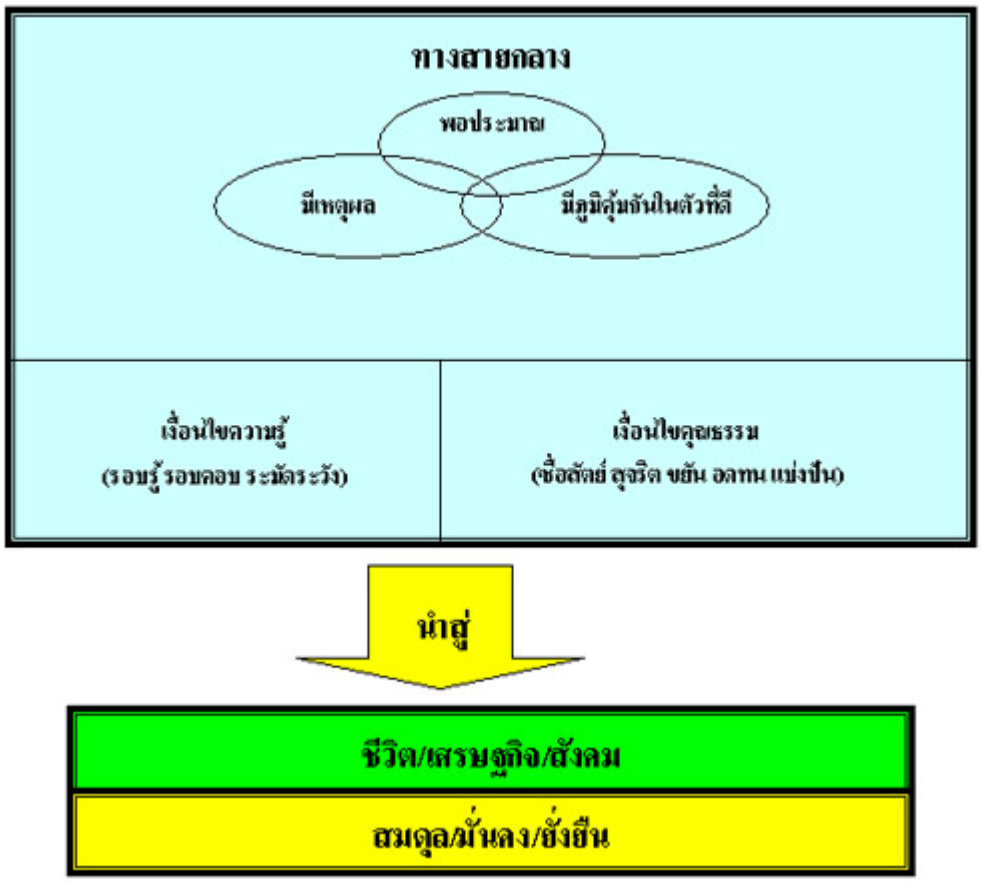

♦ **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

1. กรอบแนวคิด ที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤตเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2. คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อม ๆ กันดังนี้

★ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

★ ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับ ของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

★ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

★ เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบ ที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

★ เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วยมีควาตระหนักตระหนักคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตไม่โลภ และไม่ตระหนี่

5. แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี

♦ **เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ**

เศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเอง ในระดับต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่าง ๆ โดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียรและความอดทน สติและปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความสามัคคี

ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ อาจเปรียบเทียบกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีอยู่ 2 แบบ คือ แบบพื้นฐานกับแบบก้าวหน้า ดังนี้

ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว โดยเฉพาะเกษตรกรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานเทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ที่มุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำ ต้องพึ่งน้ำฝนและประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่พอเพียง โดยมีข้อสมมติว่า มีที่ดินพอเพียงในการขุดบ่อเพื่อแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำจะทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าวเพื่อการบริโภคและยังชีพได้ในระดับหนึ่ง และใช้ที่ดินส่วนอื่น ๆ สนองความต้องการขั้นพื้นฐานของครอบครัว รวมทั้งขยายในส่วนที่เหลือเพื่อมีรายได้ใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว

ความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุม ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 ที่สนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มสหกรณ์ หรือเครือข่ายวิสาหกิจที่มีความพอเพียงขั้นพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนแบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตน ทำให้ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้น ๆ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

ความพอเพียงในระดับประเทศ เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 ที่ส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่น ๆ ในประเทศ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันวิจัย เป็นต้น ซึ่ง

ความร่วมมือเช่นนี้จะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่ที่ประกอบด้วยชุมชน องค์กร และธุรกิจต่าง ๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง กลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลักไม่เบียดเบียนแบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ในที่สุด

"เศรษฐกิจพอเพียง" เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก โดยอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจทุกระดับให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และมีความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

♦ **กรอบแนวคิด : การเรียนรู้ การศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม**

หลักการแห่งกรอบแนวคิดของแผนนี้จะเป็นแผนบูรณาการ ซึ่งมีการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมสัมพันธ์และเชื่อมโยงเป็นกระบวนการโดยรวมทั้งหมด มีความพอเหมาะ พอดี และมีดุลยภาพ

กรอบแนวคิดด้านบูรณาการที่ว่านี้ยังคำนึงถึงการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตตั้งแต่การวางรากฐานการพัฒนา โดยครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่สำคัญที่สุด ต่อมาเป็นการพัฒนาความรู้และทักษะพื้นฐานที่เด็กและเยาวชนไทยทุกคนต้องเข้าถึงบริการการศึกษาพื้นฐานที่มีคุณภาพ รวมทั้งต้องเป็นการศึกษาที่เอื้อให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ใหม่ได้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ การศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคลให้มีทักษะอาชีพ พัฒนาสมรรถนะเพื่อการแข่งขันและรู้เท่าทันโลก รวมทั้งการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อ

ช่วยให้คนสามารถปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลง สามารถสร้างสรรค์คุณภาพชีวิตที่ดีและการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

พัฒนาการที่เป็นบูรณาการจะต้องมุ่งพัฒนาจิตใจให้ยึดมั่นในสันติสุข อยู่ในกรอบของศีลธรรมของแต่ละศาสนา ขจัดอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน อันเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ ให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของทั้งมนุษย์และธรรมชาติ และความรู้นั้นได้พัฒนาไปโดยการฝึกจนรู้แจ้ง ชัดเจนเป็นสัมมาทิฐิ มีอิสรภาพ เข้าใจในแก่นแท้ที่เป็นหัวใจแห่งศาสนธรรมของพระพุทธศาสนาและ ศาสนาอื่นที่ผดุงความดีงามของจิตใจมนุษย์ให้สูงขึ้น

เพื่อให้บูรณาการแห่งกรอบแนวคิดนี้สอดคล้องกับชีวิตความเป็นจริงในการอยู่ร่วมในสังคม ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน จึงต้อง**เรียนรู้วิถีชีวิตของระบบ**ที่ตนประสงค์ เรียนรู้ความคิด ความเชื่อ และคุณค่าของสังคมที่เป็นวัฒนธรรมร่วมกัน สร้างคุณค่าของการอยู่ร่วมกันในสังคมที่เอื้ออาทรต่อกัน

บูรณาการแห่งชีวิตต้องเป็นไปอย่างยั่งยืน สอดคล้องกลมกลืน และอยู่ได้กับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา **ชีวิตจึงต้องเรียนรู้ความจริงของธรรมชาติ** เรียนรู้ความสัมพันธ์ที่กลมกลืนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันทำให้เกิดจินตนาการเห็นความงาม และสุนทรียภาพของชีวิต คำว่าศาสตร์ จึงหมายถึงธรรมชาติ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์

กระบวนการในการบูรณาการของชีวิต จึงเป็นองค์รวมแห่งการเรียนรู้ที่มีวงจร สนองตอบและสอดคล้องซึ่งกันและกัน เป็นองค์รวมของการศึกษา ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและธรรมชาติ อย่างมีสมดุล พึ่งพาอาศัย ส่งเสริม สนับสนุนซึ่งกันและกัน **ดังภาพข้างล่าง**

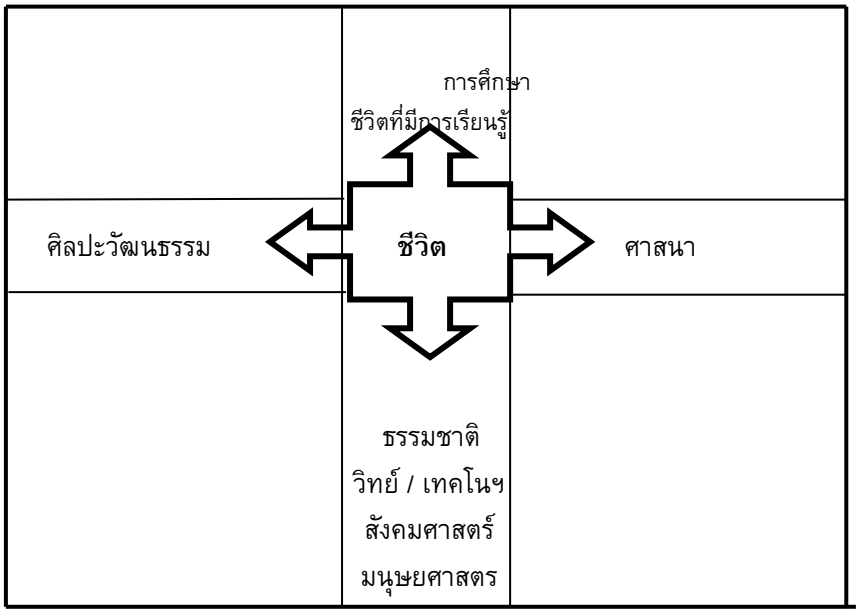

เจตนารมณ์ของแผน

จากปรัชญาพื้นฐานและกรอบแนวคิดดังกล่าวข้างต้น **เจตนารมณ์**ของแผนการศึกษาแห่งชาตินี้ จึงมุ่ง (1) พัฒนาชีวิตให้เป็น "มนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่าง มีความสุข" และ (2) พัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง และมีดุลยภาพใน 3 ด้าน คือ เป็นสังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน

ชีวิตที่ **ดี เก่งและมีความสุข** เป็นวิสัยทัศน์ของการศึกษาไทย **คนดี** คือ คนที่ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีจิตใจที่ดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น มีวินัย ประหยัด มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีเหตุผล รู้หน้าที่ ซื่อสัตย์ พากเพียร ขยัน ใฝ่รู้ใฝ่เรียนตลอดชีวิต รักประเทศ รักชาติ มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีความเสียสละ รักษาสิ่งแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข

คนเก่ง คือ คนที่มีสมรรถภาพสูงในการดำเนินชีวิต โดยมีความสามารถด้านใดด้านหนึ่งหรือรอบด้าน หรือความสามารถพิเศษเฉพาะทาง เช่น ทักษะและ

กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ความสามารถทางด้านคณิตศาสตร์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถด้านภาษา ศิลปะ ดนตรี กีฬา มีภาวะผู้นำ รู้จักตนเอง ควบคุมตนเองได้ เป็นต้น เป็นคนทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันโลก ทันเทคโนโลยี สามารถใช้สติและปัญญา ในการเผชิญและพิชิตปัญหา พัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ และทำประโยชน์ให้เกิด แก่ตน สังคม และประเทศชาติได้

คนมีความสุข คือ คนที่มีสุขภาพดีทั้งกายและจิตใจ เป็นคนร่าเริงแจ่มใส ร่างกายแข็งแรง จิตใจเข้มแข็ง มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรักต่อทุกสรรพสิ่ง มีอิสรภาพ ปลอดพ้นจากการตกเป็นทาสของอบายมุข ได้ทำในสิ่งที่ตนสนใจตามความต้องการ สามารถเรียนให้รู้ความจริง บรรลุความดี ความงาม มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และสามารถดำรงชีวิตอย่างพอเพียงร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีดุลยภาพ

สังคมคุณภาพ มุ่งมั่นที่จะสร้างและพัฒนาให้คนไทยทุกคนมีโอกาส มีความเสมอภาค และสามารถพัฒนาตนเองเต็มตามศักยภาพ เพื่อเป็นคนดี คนเก่ง และคนมีความสุข เป็นสังคมที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจเข้มแข็งและแข่งขันได้ และมีเสถียรภาพ เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีการพัฒนาอย่างสมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถเชื่อมโยงเข้าสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ได้อย่างเหมาะสม รักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนและสมดุล มีชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืนและเกื้อกูล สังคมคุณภาพต้องเป็นสังคมซึ่งส่งเสริม “ธรรมรัฐ” และ “สังคมประชาธรรม” ซึ่งทุกคนสามารถเข้าถึงบริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมมีระบบการเมืองการปกครองที่เปิดกว้าง โปร่งใส และอำนวยให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดและตัดสินใจในกิจกรรมทางการเมือง และกิจกรรมสาธารณะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ตนเองและชุมชนท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง

สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ จะสร้างโอกาสให้คนไทยทุกคนมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ให้ก้าวทันกับโลกยุคข้อมูลข่าวสารและวิทยาการสมัยใหม่ มีการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ให้ทุกองค์กรและทุกส่วนในสังคมมีความใฝ่รู้และพร้อมที่จะเรียนรู้อยู่เสมอ มุ่งให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ซึ่งสนับสนุนหรือจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นส่วน

หนึ่งของแหล่งการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ยิ่งขึ้นต่อไป

สังคมแห่งความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน เป็นสังคมซึ่งมุ่งฟื้นฟูสืบสาน และธำรงไว้ซึ่ง คุณค่า เอกลักษณ์ ศิลปะ และวัฒนธรรมของไทย ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลและพึ่งพากัน ไว้ให้มั่นคง รักษาไว้ซึ่งสถาบันครอบครัว มีการพัฒนาเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็ง สร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นไทยให้มากยิ่งขึ้น มีเจตคติ และค่านิยมของสังคมที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นแกนหลักของสังคม และให้ความสำคัญกับการดูแลผู้ด้อยโอกาสทางสังคม และคนยากจน คำนึงถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ มีความยุติธรรม และความเสมอภาคทั่วหน้ากัน

วัตถุประสงค์ของแผน

เพื่อให้บรรลุตามเจตนารมณ์ของแผนการศึกษาแห่งชาติ **วัตถุประสงค์ของแผน** จึงมุ่งมั่นพัฒนาคนและสังคมไทยโดยรวม ดังนี้

พัฒนาคนอย่างรอบด้านและสมดุลเพื่อเป็นฐานหลักของการพัฒนา โดย มุ่งหมายให้ทุกคนได้เข้าถึงบริการทางการศึกษาตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิต เพื่อเพิ่มความสามารถและโอกาสในการเรียนรู้ด้วยการจัดการศึกษาทุกระดับและประเภท ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยอาศัยการเรียนรู้จากบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ซึ่งสนับสนุนหรือจัดการศึกษาถึงขั้นพื้นฐานอย่างกว้างไกล ครอบคลุมสถานการณ์ของสังคมไทยและสังคมโลก เพื่อให้การศึกษาเป็นยุทธศาสตร์ขจัดความยากจน และยุทธศาสตร์ทางปัญญา เพื่อพัฒนาคนได้อย่างเต็มตามศักยภาพตลอดชีวิต ซึ่งจะนำไปสู่สังคมคุณภาพ

เร่งปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพด้วย การปฏิรูปปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ได้แก่ การปรับปรุงหลักสูตรให้มีสาระสอดคล้องกับการดำรงชีวิตในสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ และการแข่งขันในสังคมโลก ปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เลือกเรียนในสิ่งที่สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด สามารถแสวงหาความรู้ และฝึก

การปฏิบัติในสภาพที่เป็นจริง รู้จักคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยส่งเสริมและพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้สามารถทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำ สนับสนุน อำนวยความสะดวก มีการใช้สื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ รวมทั้งมีการประเมินผลการศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาให้สามารถสร้างคนที่พร้อมด้วยความรู้คู่คุณธรรม

เร่งปลูกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในระบบวิถีชีวิตไทยที่ดีงาม โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนไทยให้ถึงพร้อมด้วยภูมิรู้และภูมิธรรม ทั้งที่เป็นการเรียนรู้ในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย รวมทั้งการส่งเสริมและพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางศาสนา ทั้งพระภิกษุ นักบวช และผู้นำทางศาสนา ให้มีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ มีความสามารถในการถ่ายทอดศาสนธรรม และศีลธรรม แก่ผู้เรียนและศาสนิกชนอย่างแท้จริง รวมทั้งเสริมสร้าง คุณลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อให้คนไทยสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสมานฉันท์ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน และกลมกลืนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความสุข และยั่งยืน

เร่งพัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มสมรรถนะการแข่งขันในระดับนานาชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก ด้วยการส่งเสริมให้ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษาที่เน้นการวางรากฐานกระบวนการเรียนรู้แบบวิทยาศาสตร์ ส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้ได้รับการฝึกฝนและพัฒนาเฉพาะทางอย่างเต็มตามศักยภาพตั้งแต่เยาว์วัยและต่อเนื่องตลอดไป สนับสนุนและส่งเสริมครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และบุคลากรที่ทำงานด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งพัฒนาผู้ที่จะเป็นนักวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ให้มีปริมาณที่สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ และสามารถทำงานวิจัยและพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสร้างความรู้และการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างมีคุณภาพ เป็นเครือข่ายให้เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง สร้างและพัฒนาเทคโนโลยีอันจะนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต รวมไปถึงการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ หรือวิธีการใหม่ ๆ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ประเทศ โดย พึ่งพาต่างประเทศให้น้อยที่สุด

สร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมคุณธรรมภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยมุ่งพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อสร้างเสริมความรู้ ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรมของคน ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเพื่อเพิ่มพูนความรู้และการเรียนรู้ของคนและสังคมไทย รวมทั้งเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับฐานความรู้ของประเทศ เพื่อการพัฒนาศักยภาพในการแข่งขันของประเทศ รวมตลอดถึงการสร้างสรรค์ ประยุกต์ใช้และเผยแพร่ความรู้และการเรียนรู้เพื่อให้เหมาะสมกับการเป็นสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้โดยผสมผสานกับภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิม อันจะทำให้เกิดความรู้การเรียนรู้และนวัตกรรมของภาคเศรษฐกิจและสังคมเพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

พัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาคนและสร้างสังคม คุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้ จะเน้นการส่งเสริมและสร้างสรรค์ทุนทางสังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมบนฐานของศาสนา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น / ไทย เพื่อดำรงไว้ซึ่งสังคมคุณธรรมและคุณค่าที่ดีงามเพื่อการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน ให้เป็นภูมิคุ้มกันประชาชนไทยและสังคมไทยให้พ้นจากผลกระทบเชิงลบจากความเปลี่ยนแปลง และการรุกล้ำ ครอบงำของศิลปวัฒนธรรมต่างชาติ รวมทั้งการส่งเสริมเพื่อธำรงไว้ซึ่งคุณธรรมที่เป็นหลักยึดประจำใจในการช่วยเหลือ เกื้อกูลพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เพื่อให้ประชาชนไทยหลอมรวมนำไปสู่ความเป็นสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน

เน้นการจำกัด ลดขจัดปัญหาความยากจน ความขัดสน ความด้อยทั้งโอกาสและศักดิ์ศรีของประชาชนไทยและสังคมไทย ด้วยการเน้นการเข้าถึงบริการการศึกษาสำหรับทุกคน และการปฏิรูปโครงสร้างที่เป็นอยู่ให้เอื้อต่อการสร้างระบบบริหารและการจัดการด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น มุ่งเน้นให้เกิดการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่นและสถานศึกษา จากภาครัฐสู่ภาคประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน และภาคธุรกิจเอกชน เพื่อให้เกิดความเสมอภาคและมีคุณภาพในการบริหารและการจัดการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมในส่วนแห่งความรับผิดชอบของตนเพื่อให้ทุกส่วนในสังคม โดยเฉพาะบุคคลกลุ่มด้อยโอกาส ซึ่งครอบคลุมถึงกลุ่มผู้ยากไร้ ผู้อยู่ห่างไกลที่เสียเปรียบผู้อยู่ในกลุ่มเสี่ยง ผู้พิการและทุพพลภาพ ได้เข้าถึงบริการและการ

จัดบริการอย่างทั่วถึง เป็นธรรม มีความรู้ พึ่งตนเองได้ สามารถประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองและครอบครัว ซึ่งจะเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ทุกส่วนของสังคมอย่างมีคุณภาพ อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจน ความทุกข์ยาก และปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมอื่น ๆ ได้อย่างยั่งยืน

เน้นการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ด้วยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีการกระจายครอบคลุมในทุกเขตพื้นที่การศึกษา พัฒนาผู้ผลิต ผู้รับ และผู้ใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม เพื่อให้ทุกคนสามารถแสวงหาและใช้ความรู้ ข่าวสารข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว ราคาถูก และเป็นไปได้ง่ายขึ้น จะต้องลดช่องว่างของโอกาสทางการศึกษา เพื่อช่วยให้เกิดการสร้างความรู้ใหม่ควบคู่ไปกับการเพิ่มคุณภาพทางการศึกษาและคุณภาพชีวิตไปพร้อมกัน

เน้นการสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการจัดและสนับสนุนการจัดการศึกษา รวมทั้งการระดมทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา ด้วยการให้ทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อให้การศึกษามีคุณภาพและประสิทธิภาพสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ได้หลากหลายอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตจากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ต่อไป

หลักการแห่งแผน

เพื่อดำเนินการให้บรรลุเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ของแผนการศึกษาแห่งชาติ จึงได้**จัดทำแผนนี้ขึ้นตามกรอบที่กำหนด**ไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นโยบายรัฐบาล วิสัยทัศน์การพัฒนา ระยะยาว 20 ปี ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 และพระราชบัญญัติอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

โดยกำหนดให้แผนการศึกษาแห่งชาติ นี้ เป็น**แผนยุทธศาสตร์ระยะยาว 15 ปี** เพื่อเป็นกรอบสำหรับการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเสร็จสมบูรณ์ทั้งกระบวนการในแต่ละแผนงานและโครงการเพื่อการปฏิรูปการศึกษา การดำเนินการด้าน

ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ที่จะนำ ไปดำเนินงานตามระยะเวลาที่กำหนดอย่างเหมาะสม **เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นไป จน สิ้นสุดในปี พ.ศ.2559**

ด้วยการนำ**สาระสำคัญ**ดังกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นโยบายรัฐบาล วิสัยทัศน์การพัฒนาระยะยาว 20 ปี ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพ.ศ. 2542 และกฎหมายพระราชบัญญัติ ระเบียบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง มากำหนดเป็นแผนปฏิรูป ด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การดำเนินการอย่างจริงจัง

เพื่อให้หลักการแห่งกรอบภาพรวมของแผนนี้เป็นบูรณาการที่สัมพันธ์และเชื่อมโยงเป็นกระบวนการโดยรวมทั้งหมด ในการวางมาตรการต่าง ๆ เพื่อนำไปดำเนินการอย่างมีประสิทธิผล จึงมีหลักการกำหนด**โครงสร้างโดยรวมทั้งในยุทธศาสตร์การดำเนินงานภาครัฐ ส่วนท้องถิ่น ประชาชน องค์กรประชาคม และภาคเอกชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน** ในการพัฒนาการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมของประเทศ รวมถึงการสร้างกระบวนการศึกษาและเรียนรู้ให้เป็นกระบวนการเดียวกันอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตดังเจตนารมณ์สำคัญของการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ให้เกิดบูรณาการแห่งสังคมและคนในสังคมไทยที่มีความรู้คู่คุณธรรมอย่างแท้จริง

กระบวนการจัดทำกรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้ดำเนินการจัดทำกรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2540-2554) ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2545-2549) โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานโดยสรุป ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดแผน

1. เสนอสภาการศึกษาแต่งตั้งคณะอนุกรรมการสภาการศึกษาเฉพาะกิจจัดทำกรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) โดยมีนายสุวัฒน์ เงินฉ่ำ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิสภาการศึกษา

เป็นประธานอนุกรรมการฯ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้แทนองค์กรหลักของกระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการฯ และได้มีการจัดประชุมคณะอนุกรรมการฯ เป็นระยะอย่างต่อเนื่อง จำนวน 9 ครั้ง ระหว่างเดือนมีนาคม 2549-เดือนธันวาคม 2549 เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์การดำเนินงาน

2. ศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ผลการศึกษาในช่วงเวลาที่ผ่านมาเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดทำ(ร่าง)กรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษาฯ จำนวน 10 เรื่อง ได้แก่ 1) การทบทวนสภาพแวดล้อมและการพัฒนาที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษา 2) การทบทวนผลการพัฒนาการศึกษาที่ผ่านมา 3) การจัดการศึกษาขององค์กรต่าง ๆ 4) ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา 5) เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา 6) การวิจัยและพัฒนาการศึกษา 7) การประเมินผลการประกันคุณภาพการศึกษา 8) มาตรฐานการศึกษา 9) มาตรฐานวิชาชีพครูและผู้บริหาร 10) การผลิตและพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา

3. วิเคราะห์สภาวะแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง กับการจัดการศึกษา ในช่วงที่ผ่านมา (SWOT Analysis) ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ศาสนาและวัฒนธรรม การเมืองการปกครอง ประชากร สาธารณสุขสิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

4. ยกร่างกรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษา ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2545-2549)

5. ประชุมหารือและปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ ในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ข้อคิดเห็น/ ข้อเสนอแนะ (ร่าง)กรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษาฯ เพิ่มเติมเป็นระยะ ๆ จำนวน 15 ครั้ง

6. นำเสนอที่ประชุมคณะอนุกรรมการสภาการศึกษาด้านนโยบายและแผนการศึกษา โดยมีนายกฤษณพงศ์ กีรติกร กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิสภาการศึกษา เป็นประธานอนุกรรมการฯ จำนวน 2 ครั้ง

7. จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ ครู บุคลากรทางการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน สถาบันศาสนา สถาบันทางสังคม ประชาชน สื่อมวลชน และผู้แทนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2550

8. จัดส่ง(ร่าง)กรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษาให้องค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

พิจารณาและแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม ได้แก่ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา กระทรวงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา 175 เขต โดยมีองค์กรและหน่วยงานที่ส่งความคิดเห็นกลับมายังสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา จำวน 79 แห่ง (กุมภาพันธ์-เมษายน 2550)

9. ปรับปรุง(ร่าง) กรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษาฯ ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (มีนาคม-พฤษภาคม 2550) และนำเสนอต่อสภาการศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 การอนุมัติกรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษา

9. นำเสนอ (ร่าง) กรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษาฯ ต่อสภาการศึกษาเพื่อพิจารณาให้ข้อเสนอแนะ จำนวน 2 ครั้ง (5กรกฎาคม และ 26 กันยายน 2550)

10. นำเสนอ (ร่าง) กรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษาฯ ต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาอนุมัติ (ตุลาคม 5550)

ขั้นตอนที่ 3 การนำกรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษาไปสู่การปฏิบัติ (ภายหลังการได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรี)

11. ประสานองค์กรหลักของกระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานที่จัดการศึกษาเพื่อนำกรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษาไปดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาแต่ละระดับ/ประเภท ได้แก่ แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 10 แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน แผนพัฒนาการศึกษาอาชีวศึกษา ฯลฯ ให้สามารถนำไปปฏิบัติได้เป็นอย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ(ตุลาคม 2550)

12. องค์กรหลักของกระทรวงศึกษาธิการ จัดทำแผนพัฒนาการศึกษาแต่ละระดับประเภทแล้วเสร็จ (ธันวาคม 2550)

ขั้นตอนที่ 4 การติดตามและประเมินผล

13. แต่งตั้งคณะอนุกรรมการสภาการศึกษาเฉพาะกิจประสาน การนำแผนการศึกษาแห่งชาติสู่การปฏิบัติ (ตุลาคม 2550)

14. ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานเป็นระยะ ๆ เพื่อการปรับปรุงและพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น (ตุลาคม 2550 เป็นต้นไป)

ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและการพัฒนาที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษา

สภาพการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วและแนวโน้มการพัฒนาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง ประชากร การสาธารณสุข สิ่งแวดล้อม และวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการศึกษาที่จำเป็นต้องปรับปรุงและพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงดังกล่าว จากการทบทวนบริบทต่าง ๆ ในปัจจุบันและอนาคต ทั้งภายในประเทศและการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลก สรุปได้ว่าลักษณะของเศรษฐกิจในอนาคตจะมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจฐานความรู้ ที่ดำเนินไปในกระแสของการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะทำให้รูปแบบของระบบการค้าโลกเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งรูปแบบของระบบการศึกษา การส่งเสริมให้เกิดการน้อมนำหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อลดผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ด้วยการยึดหลักการมีเหตุผล ความพอประมาณ และการสร้างระบบภูมิคุ้มกันแก่คนทั้งชาติเป็นเรื่องที่ต้องเร่งดำเนินการเพื่อสร้างคุณภาพในการจัดการศึกษา รวมทั้งการรู้จักอนุรักษ์และพัฒนาทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อรอบรับการแข่งขันที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ด้านสังคมจะเป็นสังคมภูมิปัญญามากขึ้นในลักษณะสังคมฐานความรู้ และการเคลื่อนย้ายถิ่นแบบไร้พรมแดน จะทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นมีความสลับซับซ้อนขึ้น ด้านการเมืองการปกครองประชาชนจะตื่นตัวในการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ และให้ความสำคัญในด้านสิทธิมนุษยชนมากขึ้น ภายใต้กระแสการปกครองระบอบประชาธิปไตยซึ่งเป็นแนวคิดที่กำลังแผ่ขยายไปทั่วโลก แนวโน้มการก่อการร้ายข้ามชาติจะทวีความรุนแรงขึ้น ซึ่งจะต้องเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในสังคมไทย เพื่อสร้างสังคมชุมชนให้มีความเข้มแข็งและมีส่วนร่วมในทางการเมือง เพื่อพัฒนาการเมืองไทยให้สอดคล้องกับวิถีทางแห่งประชาธิปไตย และจากภาวะวิกฤติผู้นำและความไม่โปร่งใสในการบริหารประเทศที่เกิดขึ้น ทำให้ต้องเร่งสร้างสังคมคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดขึ้นทุกระดับของสังคม โดยยึดหลักคุณธรรมนำความรู้ ส่งเสริมให้เกิดความรักสามัคคีปรองดอง และเน้นการแก้ปัญหาด้วยวิธีสมานฉันท์

ในระยะเวลาอีกไม่นานโลกจะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุประชากรครั้งใหญ่ โดยจะเปลี่ยนเป็นสังคมผู้สูงอายุ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะผลิตภาพในการพัฒนาประเทศ และระบบเศรษฐกิจสังคมที่จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามโครงสร้างของประชากร ส่งผลให้การสาธารณสุข จากข้อตกลงต่าง

ๆ ที่อาจก่อให้เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างกัน ซึ่งนับเป็นอุปสรรคในการพัฒนาการสาธารณสุข และต้องเร่งส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาด้านการสาธารณสุขของไทยให้ก้าวหน้าเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการสมัยใหม่ เพราะการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีชีวภาพในการพัฒนาการแพทย์สมัยใหม่เพื่อการป้องกันและรักษาโรคจะมีมากขึ้น ด้านสิ่งแวดล้อม ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจะเกิดจากการขยายตัวของสังคมเมืองที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ภาวะโลกร้อน ความหลากหลายทางชีวภาพ จะทำให้สภาวะแวดล้อมของโลกเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก็เป็นบริบทหนึ่งที่นับวันจะมีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง จึงต้องสร้างสังคมให้มีความรู้ด้านเทคโนโลยี เพื่อให้คนในสังคมสามารถเลือกใช้เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสมทั้งในชีวิตประจำวันและเพื่อการพัฒนาประเทศ

การเปลี่ยนแปลงบริบทต่าง ๆ ที่กล่าวมา ย่อมส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนในประเทศเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงต้องเตรียมการรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยการวางรากฐานการศึกษาเพื่อการพัฒนาให้คนมีความรอบรู้ เข้าใจและเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกในด้านต่าง ๆ อย่างครบถ้วน

บทที่ 3
ระบบการศึกษาของต่างประเทศ

3.1 ระบบการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น

การศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศญี่ปุ่น รัฐบาลได้จัดให้มีโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมต้น เป็นการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี มาตั้งแต่ พ.ศ.2491 จนถึงปัจจุบัน โดยให้รัฐบาลส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาภาคบังคับ ตามกฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ ทีเกี่ยวข้อง อาทิ กฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งโรงเรียน (The School Establishment Law) ส่วนการจัดการศึกษาในระดับอนุบาลศึกษาและมัธยมปลาย (ซึ่งไม่ใช่การศึกษาภาคบังคับ) รวมทั้งการศึกษาสงเคราะห์สำหรับเด็กพิการในภาคบังคับ เป็นหน้าที่ของจังหวัด (Prefecture) ซึ่งเป็นราชการส่วนภูมิภาค

การศึกษาต่อระดับมัธยมตอนต้นในโรงเรียนของรัฐบาลท้องถิ่น ไม่มีการสอบแข่งขันหรือสอบคัดเลือก เพราะเด็กทุกคนจะได้เรียนในโรงเรียนใกล้บ้านที่ท้องถิ่นจัดให้ แต่การศึกษาต่อในระดับมัธยมปลายต้องสอบคัดเลือกหรือสอบแข่งขันเข้าโรงเรียนที่จัดโดยจังหวัดต่าง ๆ หรือภาคเอกชน จึงทำให้โรงเรียนที่จัดการศึกษาระดับมัธยมต้นมุ่งเตรียมเด็กเพื่อสอบแข่งขันเข้าเรียนต่อในระดับสูงขึ้น ซึ่งนำไปสู่วิกฤติการณ์ด้านพฤติกรรรมของนักเรียน เช่น การก่อเหตุรุนแรงในโรงเรียน การกลั่นแกล้งเพื่อนร่วมโรงเรียนหรือต่างโรงเรียน การฆ่าตัวตาย การหนีโรงเรียน และขาดเรียนเป็นประจำ พฤติกรรมก้าวร้าว และเกลียดโรงเรียน มีความรุนแรงมากจนกลายเป็นข่าวใหญ่ ปรากกฏการณ์เกี่ยวกับพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาของนักเรียนเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งซึ่งทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นประกาศนโยบายปฏิรูปการศึกษาขึ้น ในสมัยรัฐบาลนายกรัฐมนตรีนากาโซเน่

ระบบการศึกษาของญี่ปุ่น แบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ โรงเรียนอนุบาล (Yochien) โรงเรียนประถมศึกษา (Shogakko) โรงเรียนมัธยมตอนต้น (Junior High School) โรงเรียนมัธยมตอนปลาย (Senior High School) และวิทยาลัยกับมหาวิทยาลัย

โรงเรียนอนุบาล (Yochien) ในประเทศญี่ปุ่นรับเด็กที่มีอายุ 3 ปี จนถึงอายุ 5 ปี เข้าเรียนในโรงเรียนอนุบาลก่อน หลักสูตรของโรงเรียนอนุบาล แบ่งออกได้เป็น 6 วิชาด้วยกัน คือ วิชาสุขศึกษา วิชาปรับแต่งบุคลิกภาพ วิชาการศึกษาเรื่องของธรรมชาติ ภาษา ดนตรี วาดเขียนและการฝีมือ ใช้เวลาเรียนในโรงเรียนอนุบาลอย่างน้อยที่สุด เป็นเวลาทั้งสิ้น 220 วัน ตามมาตรฐานของการเรียนแต่ละวัน จะมีชั่วโมงเรียนประมาณ 4 ชั่วโมง

โรงเรียนประถมศึกษา (Shogakko) เป็นโรงเรียนแรกของการศึกษาภาคบังคับ โรงเรียนประถมศึกษารับเด็กเข้าเรียนเมื่อเด็กมีอายุ 6 ปี มีชั้นเรียน 6 ชั้น ใช้เวลาเรียน 6 ปี คือ ประถมศึกษาปีที่ 1-6 ตั้งแต่อายุ 6 ปี ไปจนถึง 12 ปี โดยประมาณ ตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ 2 ถึงชั้นประถมปีที่ 5 ในปีที่หนึ่งใช้เวลาเรียน 35 สัปดาห์ สำหรับชั้นประถมปีที่ 1 ใช้เวลาเรียนในปีหนึ่งเพียง 34 อาทิตย์ ทุกชั้นเรียนใช้เวลาเรียน 6 วันในหนึ่งสัปดาห์

โรงเรียนระดับประถมศึกษาศึกษาส่วนมาก รัฐบาลท้องถิ่นหรือเทศบาลท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินงาน มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาศึกษาของเอกชนอยู่ไม่ถึงร้อยละ 1 ของจำนวนโรงเรียนประถมศึกษาทั้งหมด การเรียนและตำราเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐบาลทั้งหมด รัฐบาลให้เปล่า

หลักสูตรการเรียนในปัจจุบัน เป็นไปตามหลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการของญี่ปุ่นกำหนด แต่คณะกรรมการการศึกษาประจำท้องถิ่น มีหน้าที่รับผิดชอบการจัดหลักสูตรให้เหมาะสม แต่ให้สอดคล้องกับหลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ ในการจัดหลักสูตรของคณะกรรมการการศึกษา ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น และให้เหมาะต่อการเจริญเติบโตของเด็กด้วย

โรงเรียนมัธยมต้น (Chugakko) โรงเรียนมัธยมต้นเป็นโรงเรียนขั้นที่สองของภาคบังคับ คือ เด็กในวัยเรียนจะต้องเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนมัธยมต้นอีก 3 ปี หลังจากที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาศึกษาแล้ว โดยเด็กจะเข้าเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา

เมื่ออายุ 12 ปี และจบการศึกษาระดับนี้เมื่ออายุ 14 ปี จำนวนสัปดาห์การเรียนและจำนวนภาคเรียนของแต่ละปีของการศึกษาระดับนี้ เป็นไปอย่างเดียวกันกับการศึกษาในระดับประถมศึกษา จำนวนชั่วโมงเรียนต่อหนึ่งสัปดาห์มี 32 ชั่วโมง เท่ากันหมดตลอดเวลา 3 ปี

โรงเรียนมัธยมต้นของรัฐบาล รับนักเรียนได้ประมาณร้อยละ 95 ของจำนวนเด็กนักเรียนทั้งหมดที่เข้ารับการศึกษาระดับนี้ อีกร้อยละ 5 ที่เหลือจะเข้าเรียนต่อในโรงเรียนเอกชน นักเรียนที่จบการศึกษาระดับมัธยมต้นแล้วมีประมาณ ร้อยละ 70 เข้าศึกษาต่อในโรงเรียนมัธยมปลาย

รัฐบาลญี่ปุ่นกำหนดให้การศึกษาระดับมัธยมต้นเป็นการศึกษาภาคบังคับ การศึกษาในระดับนี้ รัฐบาลญี่ปุ่นจึงให้เปล่า และยังมีการแจกตำราเรียนให้กับเด็กนักเรียนชั้นที่เรียนอยู่ในระดับมัธยมต้น

โรงเรียนมัธยมปลาย (Kotogakko) เป็นโรงเรียนที่ไม่ได้เน้นการศึกษาภาคบังคับ เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาความสามารถทางกายและสมองของผู้เรียนให้มีความสามารถสูงขึ้นเป็นพื้นฐานของการเรียนระดับสูงและการใช้ชีวิตในยุคโลกาภิวัตน์ โรงเรียนมัธยมปลายในญี่ปุ่นจัดได้ 3 รูปแบบ คือ

1. โรงเรียนมัธยมเต็มเวลา (Full Time)
2. โรงเรียนมัธยมภาคนอกเวลา (Part Time)
3. โรงเรียนมัธยมทางไปรษณีย์ (Correspondence)

โรงเรียนมัธยมเต็มเวลาใช้เวลาเรียน 3 ปี ส่วนโรงเรียนภาคนอกเวลาและการศึกษาทางไปรษณีย์ใช้เวลาตั้งแต่ 3 ปีขึ้นไป โรงเรียนมัธยมภาคนอกเวลามี 2 ประเภท คือ เรียนกลางวันกับเรียนตอนเย็น ประเภทตอนเย็นจะมีนักเรียนเลือกเรียนมากกว่า

เมื่อพิจารณาถึงเนื้อหาที่เรียนจะสามารถจำแนกโรงเรียนมัธยมศึกษาออกได้ 2 กลุ่มด้วยกันคือ โรงเรียนที่สอนการศึกษาสายสามัญทั่วไปและโรงเรียนมัธยมปลายที่สอนวิชาเฉพาะ

โรงเรียนมัธยมปลายสายสามัญ สอนวิชาเพื่อสร้างคนให้มีความเหมาะสมที่จะเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย

โรงเรียนมัธยมปลายสายพิเศษ สอนวิชาทางด้านอาชีวศึกษา เทคนิคศึกษา หรือการศึกษาแบบอื่น ๆ สำหรับนักศึกษาที่ได้วางแผนอาชีพภายภาคหน้าด้านอาชีวศึกษาเอาไว้แล้ว ซึ่งสามารถแยกย่อยสาขาอาชีวศึกษาออกได้เป็น เกษตรกรรม อุตสาหกรรม ธุรกิจ พาณิชยกรรม การประมง คหกรรมพยาบาล วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์

ลักษณะสำคัญของหลักสูตรสายอาชีพในโรงเรียนมัธยมปลาย มีลักษณะกว้าง ๆ ไม่ได้เน้นวิชาชีพเฉพาะหลักสูตรนี้ครอบคลุม 6 สาขา คือ พาณิชย์ เกษตร เทคนิค/อุตสาหกรรม คหกรรม ประมงและสาธารณสุข

การศึกษาพิเศษและการศึกษาเพื่อคนพิการ

นักเรียนพิการที่ไม่สามารถเข้ารับการศึกษาในระบบการศึกษาปกติของประเทศ ในระดับประถมศึกษาและมัธยมต้น สามารถเข้าเรียนในโรงเรียนที่เหมาะสมกับสภาพร่างกายของแต่ละคน เช่น โรงเรียนสอนคนตาบอด โรงเรียนสอนคนหูหนวกและโรงเรียนเพื่อคนพิการแบบอื่น ๆ อาจมีการจัดชั้นเรียนพิเศษ เพื่อคนพิการในโรงเรียนประถม-มัธยมต้นสายสามัญก็ได้

โรงเรียนการศึกษาพิเศษมีความมุ่งหมายที่จะให้เยาวชนของชาติที่ถึงแม้จะพิการ ให้ได้รับความรู้และสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ตามสมควร ไม่เป็นภาระของสังคมตลอดไป

มีการจัดชั้นเรียนสำหรับคนพิการในระดับประถมศึกษาและมัธยมต้นเป็นหลัก แต่ก็มีบางโรงเรียนจัดชั้นเรียนสำหรับคนพิการในระดับอนุบาล และในระดับมัธยมปลายด้วย

โรงเรียนการศึกษาพิเศษนอกจากเรื่องตาบอดและหูหนวกแล้ว จะมี 3 ประเภท คือ

1. โรงเรียนสำหรับเด็กเรียนช้า (Mental Retard)
2. โรงเรียนสำหรับเด็กพิการทางกาย (Physical Handicap)
3. โรงเรียนสำหรับเด็กสุขภาพไม่สมบูรณ์ (Health Impaired)

การศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศญี่ปุ่น

สถาบันเพื่อการศึกษาระดับสูงในญี่ปุ่นประกอบด้วย มหาวิทยาลัย วิทยาลัยจูเนียร์ และวิทยาลัยเทคโนโลยี นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนเพื่อการฝึกอบรมพิเศษ โรงเรียนฝึกอาชีพหลากหลาย (Miscellaneous School) ที่สอนรายวิชาระดับสูง สามารถนับเป็นสถาบันเพื่อการอุดมศึกษาได้

มหาวิทยาลัย (Daigaku) เป็นสถาบันเพื่อการศึกษาระดับสูง เป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอนและการทำวิจัย ในแนวลึกเฉพาะสาขาวิชา เพื่อให้การศึกษาอย่างกว้างขวางแก่เยาวชน การเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยจะต้องผ่านการสอบเข้า และผู้เรียนจะต้องจบมัธยมปลาย หรือเทียบเท่าเสียก่อน มหาวิทยาลัยจะประกอบด้วยคณะวิชาในระดับปริญญาตรีประมาณ 2 คณะขึ้นไป ให้การศึกษาแก่เยาวชนจนจบปริญญาตรีด้วยหลักสูตร 4 ปีเป็นส่วนใหญ่ ยกเว้นแพทย์ ทันตแพทย์ และสัตวแพทย์ จะเป็นหลักสูตร 6 ปี

มหาวิทยาลัยอาจมีบัณฑิตวิทยาลัย เพื่อจัดการศึกษาและวิจัยในระดับบัณฑิตศึกษา การศึกษาในระดับปริญญาโทมาตรฐานจะใช้เวลาประมาณ 2 ปี การศึกษาในระดับปริญญาเอกมาตรฐานของญี่ปุ่นจะใช้เวลาประมาณ 5 ปี (ยกเว้นสาขา แพทย์ ทันตแพทย์ และสัตวแพทย์ ใช้เวลาเพียง 4 ปี

วิทยาลัยจูเนียร์ (Tanki-daigaku)

วิทยาลัยจูเนียร์มีเป้าหมายเพื่อให้การศึกษาและพัฒนางานวิจัยในแนวลึกเฉพาะสาขาวิชา ส่วนใหญ่จะเน้นการอาชีวศึกษา การพัฒนาอาชีพ รับนักศึกษาที่จบจากมัธยมตอนปลายด้วยวิธีสอบแข่งขัน หลักสูตรที่เรียนในวิทยาลัยจูเนียร์เป็นหลักสูตร 2-3 ปี วิทยาลัยจูเนียร์ของญี่ปุ่นจัดหลักสูตรทั้งการศึกษาสายสามัญและสายอาชีพ

วิทยาลัยเทคโนโลยี (Koto-senmon gakko)

วิทยาลัยเทคโนโลยีแตกต่างจากวิทยาลัยจูเนียร์และมหาวิทยาลัยตรงที่รับนักศึกษาที่จบจากมัธยมต้นเพื่อพัฒนาอาชีพด้านอาชีวศึกษาให้กับนักเรียนในสาขาวิชาวิศวกรรมและพาณิชนาวี (Mercantile marine study)

โรงเรียนฝึกวิชาชีพ (Senshu-gakko) มี 2 ประเภท คือ

โรงเรียนเพื่อการฝึกอบรมเฉพาะทาง (Special Training School) เป็นโรงเรียนแนวใหม่ที่ตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2515 จัดหลักสูตรอย่างน้อย 1 ปี ระยะเวลาเรียน 800 ชั่วโมงต่อปี หลักสูตรเพื่อการฝึกอบรมเฉพาะทางแยกออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

หลักสูตรเทียบมัธยมปลาย รับผู้จบมัธยมต้นเข้าเรียน

หลักสูตรชั้นสูง รับผู้จบมัธยมปลายเข้าเรียน

หลักสูตรแบบอื่น ๆ รับผู้จบไม่จำกัดพื้นฐานการศึกษา

โรงเรียนฝึกหัดวิชาชีพเฉพาะจัดการฝึกหัดทักษะในขอบเขตที่กว้างขวางในด้านวิศวกรรม เกษตรกรรม การแพทย์ การพยาบาล สาธารณสุข พาณิชยกรรม คหกรรม และศิลปศาสตร์ หลักสูตรเหล่านี้มีหลายหลักสูตรที่จัดตามความจำเป็นของนักศึกษาที่ต้องการคุณวุฒิทางวิชาชีพในช่วงทศวรรษที่แล้ว จำนวนของโรงเรียนฝึกวิชาชีพเฉพาะได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในประเทศญี่ปุ่น

โรงเรียนเหล่านี้มีชื่อเสียงมากในด้านการเตรียมนักศึกษาเข้าสู่ตลาดแรงงาน บรรดานายจ้างในประเทศญี่ปุ่นจะมาจองตัวนักศึกษาจากโรงเรียนเหล่านี้เพื่อจ้างทำงานในบริษัทของตน

โรงเรียนวิชาชีพหลากหลาย (Miscellaneous School)

โรงเรียนประเภทนี้ให้การฝึกวิชาชีพและภาคปฏิบัติด้านอาชีพบริการ เช่น การทำบัญชี พิมพ์ดีด การซ่อมรถยนต์ การใช้คอมพิวเตอร์ การตัดเสื้อสตรี การทำอาหาร โรงเรียนเหล่านี้จัดหลักสูตรด้านวิศวกรรมโยธาและหัตถกรรม ไฟฟ้าอิเล็กทรอนิกส์ การฝึกหัด พยาบาลในโรงพยาบาล การฝึกหัดช่างเทคนิคทันตแพทย์ ศิลปะเพื่อความงาม การฝึกหัดครูและครูพี่เลี้ยง (ศิลปะ) หัตถกรรม การออกแบบและภาษาต่างประเทศ หลักสูตรจัดในโรงเรียนชนิดนี้มีทั้งระดับมัธยมปลายและหลังมัธยมปลาย มีหลักสูตรการสอนของโรงเรียนฝึกวิชาชีพหลากหลาย ผู้หญิงลงทะเบียนเรียนเกือบครึ่งหนึ่งของจำนวนทั้งหมด (Finn, 1987 อ้างถึงใน วีระพันธ์ สิทธิพงษ์, ม.ป.ป.)

ในประเทศญี่ปุ่นมีการฝึกหัดวิชาชีพ 2 ชนิดใหญ่ ๆ คือ

1) การฝึกหัดวิชาชีพภาครัฐ ซึ่งจัดในหน่วยงานของรัฐควบคุมโดยรัฐบาลแห่งชาติ (รัฐบาลกลาง) ส่วนภูมิภาคหรือเทศบาล หรือโดยสมาคมโครงการส่งเสริมการจัดหางาน (Employment Promotion Projects Corporation/EPPC)

2) จัดในหน่วยงานการฝึกวิชาชีพของรัฐกำหนดโดยผู้ว่าราชการในส่วนภูมิภาคที่มีชื่อว่า การฝึกวิชาชีพแบบถูกต้อง (authorized-vocational training) การฝึกหัดวิชาชีพในประเทศญี่ปุ่น จำแนกอย่างกว้าง ๆ เป็นการฝึกขั้นพื้นฐาน การฝึกยกระดับ การฝึกให้ทันสมัย และการฝึกหัดครู วิชาชีพ ซึ่งจัดให้แก่ผู้จบการศึกษาใหม่ ช่างฝึกหัด และผู้ว่างงาน (Moro'oka, 1989 อ้างถึงใน วีระพันธ์ สิทธิพงศ์, ม.ป.ป.)

การแข่งขันเพื่อสอบเข้าศึกษาต่อ ปัจจุบันญี่ปุ่นมีนักเรียนและเด็กจำนวนมากที่เข้าไปเรียนในโรงเรียนสอนพิเศษหรือ โรงเรียนกวดวิชา เพื่อเตรียมสอบเข้าโรงเรียนประถม มัธยมตอนต้น มัธยมตอนปลาย และมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง ปัญหาเรื่องการให้ความสำคัญกับการเรียนที่โรงเรียนสอนพิเศษและโรงเรียนกวดวิชามากเกินไปจึงเกิดขึ้นจนทำให้นักเรียนและเด็กไม่สนใจการเรียนที่โรงเรียนตามปกติ ทั้งนี้เหตุผลที่นักเรียนและเด็กต้องการคือ การเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงเพราะว่าหลังจากสำเร็จการศึกษาแล้วเปอร์เซ็นต์ที่จะได้ทำงานในบริษัทที่มีชื่อเสียงสูงย่อมมีมากกว่า

ปัญหาภายในโรงเรียน ปัญหาที่พบและเกิดขึ้นได้บางครั้ง คือ ปัญหาหรือกรณีที่เด็กนักเรียนปลิดชีวิตตนเอง เนื่องจากสาเหตุการถูกกลั่นแกล้ง และความไม่มีระเบียบในชั้นเรียน เช่น การไม่เชื่อฟังคำสั่งครู การที่เด็กลุกขึ้นเดินไปคุยกันตามอำเภอใจ ส่งผลให้ "เกิดความล้มเหลวในระบบชั้นเรียน" การขาดเรียน และการเก็บตัวอยู่กับบ้านเพราะไม่ชอบและเบื่อโรงเรียน ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเหล่านี้กำลังกลายเป็นปัญหาสังคมที่สำคัญในปัจจุบัน

การเรียนรู้ตลอดชีวิต คนญี่ปุ่นไม่หยุดเพียงการเรียนที่โรงเรียน จะมีการขวนขวายหาความพอในการทำงาน และการดำรงชีวิต แต่ละคนจะสนองตอบความสนใจของตนเอง โดยการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมอาสาสมัคร หรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมและกีฬาเป็นต้น ซึ่งในประเทศญี่ปุ่นหน่วยงานราชการในระดับท้องถิ่นยังส่งเสริมการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสัมมนา การอภิปราย และสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยก็ยังเปิดคอร์สพิเศษสำหรับประชาชนทั่วไป ทั้งนี้เพื่อรับรองความต้องการนี้อีกด้วย

ระบบการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น

Education System

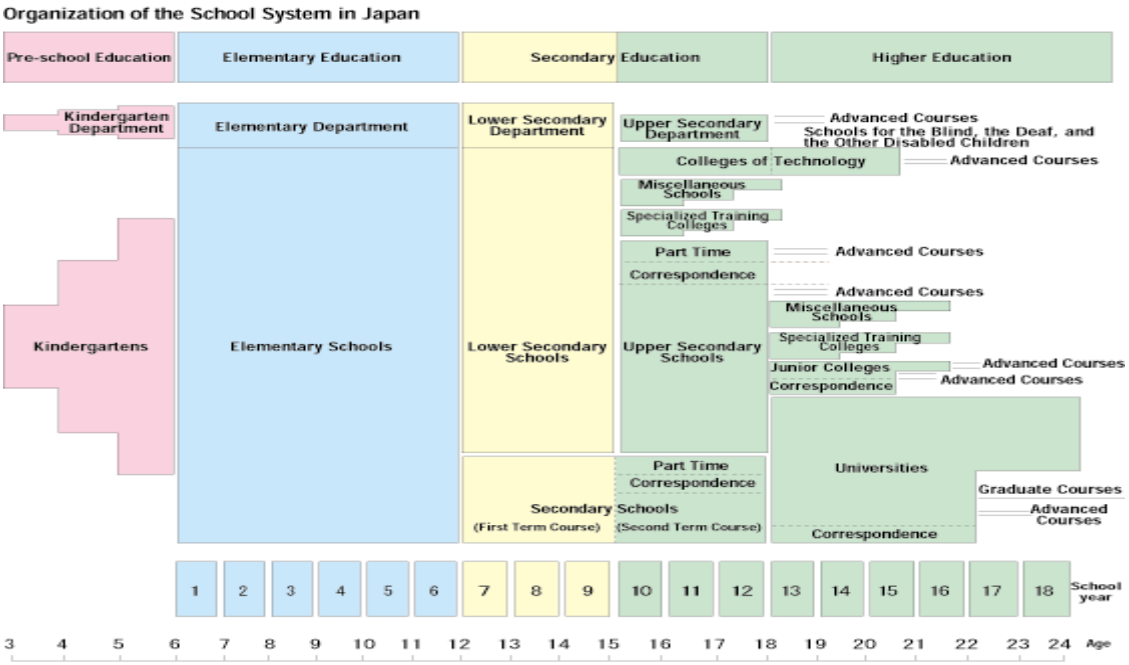

JAPAN ALMANAC 2002

3.2 ระบบการศึกษาของประเทศฝรั่งเศส

ระบบการศึกษาของฝรั่งเศสอาจจะเรียกว่าเป็นระบบการศึกษาที่รัฐให้ฟรีทั้งหมดก็ว่าได้ เพราะโดยคุณค่าเรื่องประชาธิปไตย ความเสมอภาค สิทธิในการศึกษาและหน้าที่ของรัฐจะต้องสนองตอบต่อความต้องการการศึกษาของประชาชนที่มีมาตั้งแต่การปฏิวัติใหญ่ ค.ศ. 1789

โรงเรียนเกือบทั้งหมดจึงเป็นของรัฐ โรงเรียนเอกชนก็มีบ้าง แต่ส่วนใหญ่ทำสัญญากับรัฐ และรัฐเป็นผู้จ่ายเงินเดือนของครูในโรงเรียนเอกชนเหล่านี้ การศึกษาทั้งหมดจนถึงอุดมศึกษาเรียนฟรี สำหรับคนจนรัฐยังให้เงินเรียน อาจถือว่าจ้างให้เรียนก็ได้ เรียกว่ารัฐทุ่มเททุกอย่าง สำหรับการศึกษาสำหรับคนฝรั่งเศสทุกคน

โครงสร้างของการศึกษาซึ่งปฏิรูปแล้วมีดังนี้

ระบบการศึกษาของประเทศฝรั่งเศส

ระดับ	**อายุโดยเฉลี่ย (ปี)**	
มัธยมปลาย	17 ชั้นสุดท้าย	
(Lycée)	16 ชั้น 1	
	15 ชั้น 2	
มัธยมต้น	14 ชั้น 3	Orientation Cycle
(Collège)	13 ชั้น 4	
	12 ชั้น 5	Observation Cycle
	11 ชั้น 6	
ประถมศึกษา	10 ชั้นกลาง 2 (cours moyen 2)	
	9 ชั้นกลาง 1 (cours moyen 1)	
	8 ชั้นเบื้องต้น 2 (cours élémentaire 2)	
	7 ชั้นเบื้องต้น 1 (cours élémentaire 1)	
	6 ชั้นเตรียมตัว (cours préparatoir)	
อนุบาล	5 ชั้นเด็กโต (La grande section)	
(Preschool)	4 ชั้นกลาง (La moyenne section)	
	3 ชั้นเด็กเล็ก (La petite section)	

โรงเรียนอนุบาล

ที่เรียกว่าการศึกษาก่อนโรงเรียน (Preschool) หรืออนุบาล มีมาตั้งแต่ ค.ศ. 1887 เป็นการศึกษาสำหรับเด็กตั้งแต่อายุ 2-6 ปี การศึกษาช่วงนี้ไม่เป็นการบังคับ แต่ประชาชนต้องการมาก ร้อยละ 99 ของเด็กวัย 3 ปีจะเข้าการศึกษาก่อนโรงเรียน

โรงเรียนอนุบาลจัดเป็น 3 ชั้นเรียน คือชั้นเด็กเล็ก (La petite section) เด็กกลาง (La moyenne section) และเด็กโต (La grande section) วัตถุประสงค์ไม่ใช่เพื่อเรียนวิชาการ แต่เพื่อให้เด็กได้ฝึกการอยู่ร่วมกัน พัฒนาบุคลิกภาพ ทักษะการใช้ภาษา และเป็นการสร้างความประสานสอดคล้องทางสังคม การศึกษาในระดับอนุบาลไม่มีการสอน ความใกล้ชิดระหว่างครูกับเด็กอนุบาลจะทำให้ทราบว่าเด็กมีความบกพร่องทางกายและจิตใจอย่างใดบ้าง จะได้รับการแก้ไขแต่เนิ่น ๆ จากการศึกษาพบว่าการศึกษาก่อนโรงเรียนนี้มีผลดีต่อการศึกษาในโรงเรียน

เทศบาลรับผิดชอบในการก่อสร้างโรงเรียนอนุบาล การจ่ายเงินเดือนครูทั้งหมดเป็นความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการ

โรงเรียนประถมศึกษา

ตั้งแต่มีการออกกฎหมายแฟร์รีย์เมื่อ ค.ศ. 1881-1882 การศึกษาในระดับประถมศึกษาศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับ เริ่มเมื่อเด็กอายุ 6 ปี ประถมศึกษาใช้เวลา 5 ปี แบ่งเป็น 3 วงจร

วงจรแรก อายุ 1 ปี เรียกว่าชั้นเตรียมตัว (cours préparatoire)

วงจรที่ 2 อายุ 2 ปี เรียกว่าชั้นเบื้องต้น (cours élémentaire) 1 และ 2

วงจรที่ 3 อายุ 2 ปี เรียกว่าชั้นกลาง (cours moyen) 1 และ 2

ในช่วง 3 ปีแรกคือชั้นเตรียมตัวและชั้นเบื้องต้น จะเชื่อมโยงกับการเรียนก่อนโรงเรียนในเรื่องทักษะพื้นฐาน ใน 2 ปีหลังก็พัฒนาทักษะเหล่านี้ให้สมบูรณ์ขึ้น

เทศบาลเป็นผู้รับผิดชอบในการก่อสร้างโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้จ่ายเงินเดือนครูทั้งหลาย

โรงเรียนมัธยมต้น (Collège)

โรงเรียนมัธยมต้นหรือที่ฝรั่งเศสเรียกว่า collège นี้มีประมาณ 7,000 โรง มีนักเรียนอยู่กว่า 3 ล้านคน การศึกษามัธยมต้นใช้เวลา 4 ปี มี 2 วงจร วงจรละ 2 ปี วงจรแรกประกอบด้วยชั้น 6 กับชั้น 5 เรียกว่าวงจรสังเกตการณ์ (Observation cycle) วงจรที่ 2 ประกอบด้วยชั้น 4 กับชั้น 3 (ตัวเลขยิ่งน้อยหมายถึงชั้นที่สูงขึ้น เรียกว่าวงจรแนะแนว (Orientation cycle) ตั้งแต่ปี ค.ศ.1975 เป็นต้นมา เด็กที่ต้องการเข้าเรียนชั้นมัธยมต้นสามารถเข้าเรียนได้เลย ไม่ว่าจะมีผล-สัมฤทธิ์การศึกษาเป็นอย่างไร เพราะวงจรการศึกษาในวงจรต่าง ๆ จัดให้ยืดหยุ่นเชื่อมโยงไม่ใช่กำหนดผลสัมฤทธิ์ตายตัวเป็นปี ๆ

ทั้งนี้เพื่อให้เวลาแก่เด็กในการปรับตัว โดยวิธีนี้มีเด็กเข้าเรียนมัธยมต้นเพิ่มขึ้นเกือบล้านคน

โรงเรียนมัธยมต้นร้อยละ 80 เป็นของรัฐ แต่ในนโยบายกระจายอำนาจจังหวัด (départements) เป็นผู้ก่อสร้างโรงเรียน ซื้อเครื่องมือบำรุงรักษาและดำเนินการ แต่กระทรวงศึกษาธิการดูแลเรื่องครู โรงเรียนเอกชนส่วนใหญ่ก็ทำสัญญากับรัฐ และรัฐเป็นผู้จ่ายเงินเดือนครู

โรงเรียนมัธยมปลาย (Lycée)

การเรียนมัธยมปลายมี 3 ชั้น คือชั้น 2 ชั้น 1 และชั้นสุดท้าย เมื่อสอบได้รับประกาศนียบัตรมัธยมปลายหรือ Baccalauréat หรือเรียกสั้น ๆ ว่า BAC ประเทศฝรั่งเศสเน้นเรื่องให้เด็กฝรั่งเศส จบ BAC ให้มากที่สุด เมื่อได้ BAC แล้วมีสิทธิเข้าเรียนอุดมศึกษาทุกคนโดยไม่มีการสอบคัดเลือก โรงเรียนมัธยมปลายหรือ Lycée มี 3 ประเภท คือ

โรงเรียนมัธยมปลายสายวิชาชีพ (Lycée professionnel) มีโรงเรียนชนิดนี้ประมาณ 1,300 แห่ง เตรียมนักเรียนประมาณ 700,000 คน เข้าสู่อุตสาหกรรมและบริการ

โรงเรียนมัธยมปลายสายสามัญและสายเทคโนโลยี ในการได้รับประกาศนียบัตรมัธยมปลายสายสามัญ นักเรียนจะต้องเลือกเรียนวิชาใดวิชาหนึ่งใน 3 วิชาคือ 1) อักษรศาสตร์ 2) วิทยาศาสตร์ 3) สังคมศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ ส่วนประกาศนียบัตรมัธยมปลายสายเทคโนโลยี นักเรียนเลือกเรียนเทคโนโลยีสาขาต่าง ๆ

ประเทศฝรั่งเศสตั้งเป้าหมายว่าภายในปี ค.ศ.2000 เด็กฝรั่งเศสร้อยละ 80 จะต้องจบการศึกษามัธยมตอนปลาย ซึ่งในช่วงทศวรรษ 1950 มีเด็กจบมัธยมปลายเพียง 10% ในปี 1980 เพียง 30% และในปี 1995 เพิ่มเป็น 75%

เขตการศึกษา (Académie) ซึ่งทั้งประเทศมี 28 เขต เป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการสร้างโรงเรียนมัธยมปลาย กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้จ่ายเงินเดือนครูและกำหนดโครงสร้างของหลักสูตร

อุดมศึกษา

อุดมศึกษาหรือการศึกษาหลังมัธยมปลายของประเทศฝรั่งเศสแบ่งเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

(1) การศึกษาระยะสั้น การศึกษานี้เน้นการศึกษาวิชาชีพใช้เวลา 2 – 3 ปี หลังจากมัธยมศึกษา การศึกษานี้จัดในโรงเรียนมัธยมปลาย (Lycée) บางแห่ง และในสถาบันเทคโนโลยีของมหาวิทยาลัย (Institut Universitaire de Techniologie = IUT)

(2) การศึกษาระยะยาวในมหาวิทยาลัย ทำปริญญาตรี โท เอก ใช้เวลา 3 – 9 ปี

(3) Grandes Ecoles (โรงเรียนใหญ่) หรือสถาบันการศึกษาชั้นสูงอันเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะของประเทศฝรั่งเศส

ซึ่งขยายความดังต่อไปนี้

(1) การศึกษาระยะสั้น

ประกาศนียบัตรช่างเทคโนโลยีชั้นสูง เรียน 2 ปี หลังจบมัธยมศึกษาสายเทคนิคหรือสายสามัญก็ได้ การศึกษาระดับนี้มีให้เลือกกว่า 90 แขนง เช่น เกษตรกรรม วิศวกรรม การไฟฟ้า คอมพิวเตอร์ การสื่อสาร การบริหารบุคคล ศิลปกรรม ฯลฯ ปีแรกเรียนทฤษฎี ปีที่สองเน้นการปฏิบัติ จบแล้วสามารถประกอบอาชีพได้ทันที

ปริญญาด้านเทคนิค มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่จะตั้งสถาบันเทคโนโลยีของตนไว้ เรียกว่า สถาบันเทคโนโลยีของมหาวิทยาลัย (Institut Universitaire de Technologie = IUT) รับนักศึกษาที่จบมัธยมปลายมาเรียน 2 ปี จบแล้วไปทำงานหรือเตรียมเข้าศึกษาต่อไปในโรงเรียนชั้นสูง (Grandes Ecoles)

(2) การศึกษาระยะยาว

หมายถึงการศึกษาในมหาวิทยาลัย ผู้ที่จบมัธยมศึกษาทุกคนมีสิทธิ์ศึกษาโดยไม่มีการสอบคัดเลือก

การศึกษาแบ่งเป็น 3 วงจร (cycles)

วงจร 1 ปี 1 เป็นการศึกษาทั่วไป

ปี 2

วงจร 2 ปี 3 จบสอบรับปริญญาตรี

ปี 4 จบสอบรับปริญญาโท

วงจร 3 เป็นการศึกษาระดับสูงเฉพาะสาขาเพื่อให้เชี่ยวชาญหรือเพื่อทำการค้นคว้าวิจัย เมื่อจบแล้วมีสิทธิ์สมัครเรียนปริญญาเอก

(3) Grandes Ecoles (สถาบันการศึกษาชั้นสูง)

โรงเรียนชั้นสูงเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่เกิดขึ้นในประเทศฝรั่งเศสตั้งแต่คริสศตวรรษที่ 18 ในขณะที่มหาวิทยาลัยที่ตั้งมาตั้งแต่สมัยกลางกำลังมีวิกฤตการณ์ กระทรวงต่าง ๆ ได้ตั้ง Grandes Ecoles ในแต่ละด้าน โรงเรียนเหล่านี้ต้องแข่งขันกันสูง จึงจะสอบเข้าได้ Ecoles Normales Supérieures มีศิษย์ได้รับรางวัลโนเบลหลายคน (ประเวศ วะสี, 2542, หน้า 11-17)

3.3 ระบบการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา

การศึกษาในสหรัฐอเมริกาแต่ละมลรัฐจะควบคุมคุณภาพการเรียนการสอน และวางแผนการศึกษาของตนเองโดยไม่ขึ้นกับรัฐบาลกลาง ทุกมลรัฐจะมีหน่วยงานการศึกษาคล้ายกระทรวงศึกษาธิการ คอยกำหนดมาตรฐานต่าง ๆ แนะนำเงินงบประมาณอุดหนุนให้โรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยจากเงินภาษีที่เก็บได้จากประชาชน และสมาคมต่าง ๆ ในแต่ละมลรัฐ สำหรับการศึกษาภาคบังคับ นักเรียนอเมริกันทุกคนจะเรียนฟรีไม่ว่าจะอยู่ที่รัฐใด จนจบชั้นมัธยมศึกษา หรือ Grade 12 สำหรับนักเรียนจากประเทศอื่นที่ต้องการเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่สหรัฐอเมริกา จะสมัครเข้าเรียนได้ในโรงเรียนเอกชนเท่านั้น เพราะสหรัฐอเมริกาจะไม่ออกวีซ่าให้นักเรียนต่างชาติที่ได้ 1-20 จากโรงเรียน ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจากโรงเรียนของรัฐที่เรียกว่า Public School การเรียนในระดับมหาวิทยาลัยจะมีข้อแตกต่าง กล่าวคือถ้านักเรียนที่มีถิ่นฐานในมลรัฐหนึ่งจะข้ามมาศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัยในอีกมลรัฐหนึ่ง จะต้องเสียค่าเล่าเรียนแพงขึ้น ที่เรียกว่า Out of States Tuition และถ้านักศึกษามาจากประเทศอื่นจะต้องเสียค่าเล่าเรียนมากกว่าขึ้นไปอีก ระดับการศึกษาของสหรัฐอเมริกามีหลายแบบแต่ที่นิยมคือ แบบ 6 – 3 – 3 และ 6 – 6 และพยายามจะใช้แบบเดียวกันทั่วประเทศคือ แบบ 6 –3 – 3 หรือ 6 – 2 – 4

ระดับอนุบาล (Kindergarten / Preschool Education)

ชีวิตการเรียนของเด็กอเมริกัน เริ่มต้นด้วยโรงเรียนเตรียมอนุบาล หรือโรงเรียนอนุบาลตั้งแต่อายุประมาณ 3 ขวบ

ระดับประถมศึกษา (Elementary Schools)

เด็กอเมริกันจะเข้าเริ่มเรียนอย่างจริงจังเมื่ออายุ 6 ขวบบริบูรณ์ คือเข้าเรียนในชั้น Grade 1 ซึ่งบ้านเราก็นับว่าเป็น ประถมศึกษาปีที่ 1 ระบบการศึกษาของสหรัฐอเมริกาจะจัดแบ่งออกเป็น Grade 1 ถึง Grade 12 ซึ่งโดยหลักการแล้ว จะจัดแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 คือ Grade 1 ถึง Grade 6 หรือระดับประถมศึกษาศึกษา (Elementary School)

ระดับมัธยมศึกษา (Junior High Schools / High Schools)

ช่วงที่ 2 คือ Grade 7 และ Grade 8 หรือระดับมัธยมต้น (Junior High Schools) และช่วงที่ 3 คือ Grade 9 ถึง Grade 12 เป็นระดับมัธยมปลาย (Senior High Schools) โดยทั่วไปสำหรับเด็กที่เข้าเริ่มเรียนตามปกติและเรียนต่อเนื่องไปโดยไม่ขาดตอน จะสำเร็จการศึกษา Grade 12 เมื่ออายุประมาณ 18 ปี ซึ่งนับว่าสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมปลาย นักเรียนในระดับนี้ต้องเรียนวิชาพื้นฐาน คือ ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา และอาจต้องเรียนภาษาต่างประเทศหรือพลศึกษาด้วย นักศึกษาต่างชาติที่เข้าไปเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาในสหรัฐอเมริกามีจำนวนไม่มากนัก และส่วนใหญ่จะเข้าเรียนในโรงเรียนประจำของเอกชน หรือ Boarding School เนื่องจากโรงเรียนรัฐบาลส่วนใหญ่ไม่สามารถจัดหาหอพักให้ได้ โดยทั่วไปนักเรียนไทยส่วนใหญ่ที่ไปเรียนต่อในระดับนี้มักสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้ว และไปเข้าเรียนต่อ Grade 10 ในสหรัฐอเมริกา

ระดับอุดมศึกษา (Higher Education)

สถาบันระดับอุดมศึกษาในสหรัฐอเมริกามีมากมายกว่า 3,000 แห่ง ทั้งของมลรัฐและเอกชน โดยสถาบันในระดับอุดมศึกษา จะแยกออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. วิทยาลัยแบบ 2 ปี หรือวิทยาลัยชุมชน (Junior Colleges และ Community Colleges) นักศึกษาที่เรียนในวิทยาลัย Junior และ Community Colleges สามารถเลือกเรียนได้ใน 2 หลักสูตร คือ

1.1 Transfer Track เป็นหลักสูตรที่เป็นวิชาพื้นฐาน 2 ปีแรกของการศึกษาระดับปริญญาตรี โดยนักศึกษาจะลงเรียนรายวิชาบังคับ (General Education Requirements) เป็นเวลา 2 ปี จากนั้นนักศึกษาสามารถโอนหน่วยกิต (Transfer) ไป

มหาวิทยาลัยทั้งของมลรัฐและเอกชนเพื่อศึกษาต่อในระดับปี 3 โดยที่เกรดเฉลี่ยที่นักศึกษาทำได้ในระหว่าง 2 ปีนี้ จะเป็นตัวกำหนดว่านักศึกษาจะได้รับการตอบรับเข้ามหาวิทยาลัยที่อยู่ในอันดับยากง่ายเพียงใด

1.2 Terminal / Vocational Track เป็นหลักสูตรอนุปริญญาสายวิชาชีพ หลังจาก 2 ปีแล้วนักศึกษาจะได้รับวุฒิอนุปริญญา (Associate Degree) ทางสาขาวิชาที่เลือก อาทิเช่น คอมพิวเตอร์ เลขานุการ เขียนแบบ เป็นต้น

2. วิทยาลัย (Colleges) เป็นสถาบันระดับอุดมศึกษาหลักสูตร 4 ปี เปิดสอนในสาขา วิชาต่าง ๆ วิทยาลัยหลายแห่งเปิดสอนถึงระดับปริญญาโท วุฒิบัตรระดับปริญญาตรีและโทจาก College ทั้งของมลรัฐและเอกชนในสหรัฐอเมริกา มีศักดิ์และสิทธิ์เทียบเท่ามหาวิทยาลัยทุกประการ

3. มหาวิทยาลัย (University) เป็นสถาบันระดับอุดมศึกษาที่เปิดสอนระดับปริญญาตรีขึ้นไป มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่จะเปิดสอนจนถึงระดับปริญญาโทและปริญญาเอกในสาขาต่าง ๆ

4. สถาบันเทคโนโลยี (Institute of Technology) เป็นสถาบันที่เปิดสอนตั้งแต่ระดับปริญญาตรี และอาจเปิดสอนจนถึงระดับปริญญาโทและปริญญาเอก สถาบันเทคโนโลยีส่วนใหญ่จะมุ่งเน้น ที่การสอนในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

เงื่อนไขการรับเข้าเรียน

มัธยมศึกษา

นักเรียนจากต่างประเทศสามารถศึกษาต่อในระดับมัธยมในโรงเรียนของเอกชนเท่านั้น ไม่สามารถเข้าเรียนในสถาบันของรัฐบาลได้ เงื่อนไขอื่น ๆ เช่นเกรดเฉลี่ยและคะแนน TOEFL แตกต่างออกไปตามสถาบัน

วิทยาลัย

วิทยาลัยส่วนใหญ่ต้องการนักศึกษาที่มีเกรดเฉลี่ย 2.0 ขึ้นไป และคะแนน TOEFL 480 – 500 ขึ้นไป

มหาวิทยาลัย สำหรับปริญญาตรี

สถาบันส่วนใหญ่ต้องการนักศึกษาที่มีเกรดเฉลี่ย 2.5 ขึ้นไป และคะแนน TOEFL 500 ขึ้นไป

มหาวิทยาลัย สำหรับปริญญาโทและเอก

เกรดเฉลี่ย 3.0 ขึ้นไป และคะแนน TOEFL ไม่ต่ำกว่า 500 นักศึกษาที่จะสมัครในโปรแกรม MBA ส่วนใหญ่จะต้องใช้คะแนน GMAT ซึ่งจะนำมาคำนวณกับเกรดเฉลี่ยปริญญาตรี ส่วนนักศึกษาที่สมัครปริญญาโทและปริญญาเอกในสาขาอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะต้องสอบ GRE (Graduate Record Examination)

ปีการศึกษา

ปีการศึกษาในสหรัฐอเมริกา (Academic Year) จะเริ่มประมาณเดือนกันยายนถึงพฤษภาคม ซึ่งมีกำหนดภาคเรียนแตกต่างกันออกไปดังนี้

ระบบ Semester

เป็นระบบที่นิยมใช้มากที่สุด ในระยะเวลาหนึ่งปีจะประกอบด้วย 2 Semesters และ 1 – 2 Summer Sessions แต่ละ Semester ยาวประมาณ 16 สัปดาห์ ดังนี้

- Fall Semester

  เปิดประมาณปลายสิงหาคม – กลางธันวาคม

- Spring Semester

  เปิดประมาณต้นมกราคม – เมษายน (บางครั้ง Summer Session จะแบ่งครึ่งเป็น 2 ช่วงสั้นๆ)

- Summer Session

  เปิดประมาณกลางพฤษภาคม – สิงหาคม

ระบบ Quarter

ในหนึ่งปีแบ่งออกเป็น 4 Quarter แต่ละ Quarter ใช้เวลาเรียนประมาณ 10 สัปดาห์ ดังนี้

- Fall Quarter

  เปิดประมาณกลางกันยายน – ธันวาคม

- Winter Quarter

  เปิดประมาณมกราคม – กลางมีนาคม

- Spring Quarter

  เปิดประมาณต้นเมษายน – กลางมิถุนายน

- Summer Quarter

  เปิดประมาณกลางมิถุนายน – สิงหาคม

ระบบ Trimester

ใน 1 ปี แบ่งภาคการศึกษาดังนี้

- First Trimester

  เปิดประมาณกันยายน – ธันวาคม

- Second Trimester

  เปิดประมาณมกราคม - เมษายน

- Third Trimester

  เปิดประมาณพฤษภาคม – สิงหาคม

ระบบ 4 – 1 – 4

เป็นระบบใหม่ที่ใช้ในสถานศึกษาราว 8% ในสหรัฐอเมริกาแบ่งปีการศึกษาออกเป็น 2 ภาคใหญ่ คั่นด้วยภาคเรียนสั้น ๆ ที่เรียกว่า Interim เพื่อให้นักศึกษาไปทำการค้นคว้าด้วยตนเองหรือออก Field Trip แบ่งภาคเรียน ดังนี้

- Fall Semester

  เปิดประมาณปลายสิงหาคม - ธันวาคม

- Interim

  เปิดประมาณเดือนมกราคม (1 เดือน)

- Spring Semester

  เปิดประมาณเดือนกุมภาพันธ์ – พฤษภาคม

หลักสูตร "ไร้พรมแดน"

ในสหรัฐอเมริกานั้น การจัด Home School ถือเป็นการ **"ทวงสิทธิ์"** ขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญ ดังตัวอย่างกรณีการฟ้องร้องในชั้นศาลกรณีหนึ่งเมื่อปี ค.ศ. 1925 ระหว่างหน่วยงาน การศึกษาของรัฐที่กล่าวหาว่าพ่อแม่ครอบครัวหนึ่งไม่มี **"สิทธิ์"** ในการสอนลูกเองอยู่กับบ้าน โดยศาลตัดสินให้พ่อแม่ครอบครัวนั้นเป็นฝ่ายชนะ โดยคำพิพากษาของศาลตอนหนึ่งได้ประกาศถึงเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญว่า

"ความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับเสรีภาพของบุคคลที่รัฐพึงยึดถืออย่างมั่นคงประการหนึ่ง คือความเชื่อว่ารัฐไม่มีสิทธิหรืออำนาจในการหล่อหลอมเด็กโดยการบีบบังคับให้เด็กต้องได้รับการศึกษาในแบบที่รัฐต้องการจากสถานศึกษาที่รับจัดให้เท่านั้น รัฐไม่ใช่เจ้าของชีวิตเด็ก และดังนั้นครอบครัวที่เลี้ยงดู ทะนุถนอมเด็กแต่ละคนมา จึงมีสิทธิและรับผิดชอบในการเตรียมเขาเหล่านั้นให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมด้วย"

อย่างไรก็ตาม ความเคลื่อนไหวในการออกกฎหมายรองรับ การจัดโรงเรียนในบ้าน ในสหรัฐอเมริกาเพิ่งเกิดขึ้นอย่างจริงจังในช่วง 20 ปีนี้เอง โดยในปี ค.ศ. 1980 มีเพียง 3 มลรัฐที่มีกฎหมายอนุญาตให้มีการจัดโรงเรียนในบ้านได้อย่างเป็นทางการ แต่ในช่วงเวลาเพียง 10 กว่าปี มลรัฐต่าง ๆ ได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขในเรื่องนี้ไปอย่างรวดเร็ว จนในปัจจุบันทั้ง 50 มลรัฐในสหรัฐอเมริกา ได้มีกฎหมายอนุญาตอย่างเป็นทางการ หรือมีการผ่อนปรนให้มีการจัดโรงเรียนในบ้านได้ทั้งสิ้น

ลักษณะการออกกฎหมายยังมีความหลากหลายอยู่มากในแต่ละมลรัฐของสหรัฐอเมริกา ขึ้นอยู่กับเจตนารมณ์ว่าจะมีการกำกับดูแลในเรื่องนี้อย่าง **"เข้ม"** เพียงไร เช่น

- บางมลรัฐมีการกำหนดเพียงให้พ่อแม่มีหนังสือแสดงเจตจำนง (Notice of Intent) ที่จะสอนลูกอยู่กับบ้านให้หน่วยงานของรัฐรับทราบก็พอ
- บางมลรัฐมีการกำหนดคุณสมบัติของพ่อแม่ที่จะทำหน้าที่ครู เช่น ต้องมีการศึกษาระดับปริญญา หรือไม่ต่ำกว่ามัธยมปลายหรือต้องมีการศึกษาสูงกว่าระดับที่สอนลูกไม่ต่ำกว่า 4 ปี เป็นต้น
- บางมลรัฐมีการกำหนดรายวิชาพื้นฐานที่จะต้องทำการสอนตลอดจนกำหนดให้มีการยื่น "หลักสูตรและแผนการสอน" ให้หน่วยงานของรัฐเห็นชอบ
- บางมลรัฐมีการกำหนดให้มี **"การตรวจเยี่ยมตามบ้าน"** (Home visit) โดยครูที่อยู่ ใกล้เคียงเพื่อสอดส่องดูแลคุณภาพ
- บางมลรัฐมีการกำหนดให้มีการสอบวัดมาตรฐานความรู้ของเด็กอย่างเป็นระบบ เช่น สอบปีเว้นปี หรือสอบที่ระดับชั้นบางชั้น เป็นต้น

ในภาพรวมนั้นอาจกล่าวได้ว่า การดำเนินการสอบแบบ Home School ในสหรัฐอเมริกานั้น สามารถกระทำได้โดยมีกฎหมายรองรับลักษณะใดลักษณะหนึ่งซึ่งมี

ลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละมลรัฐ มลรัฐส่วนใหญ่มีการยอมรับสถานะทางกฎหมายของ **"โรงเรียนในบ้าน"** อย่างเป็นทางการ (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2543, หน้า 30 - 32)

ผลการวิจัยในสหรัฐอเมริกาพบว่า พ่อแม่ Home School ถึงร้อยละ 71 ใช้หลักสูตรที่คิดขึ้นเอง โดยพ่อแม่เป็นคน **"เลือก – สรร – ปั้น – แต่ง"** เนื้อหาสาระตลอดจนหนังสือหนังหาและสื่อต่าง ๆ ที่จะใช้ด้วยตนเอง ในขณะที่พ่อแม่ Home School อีกร้อยละ 24 เลือกที่จะใช้หลักสูตรสำเร็จรูปที่กระทรวงหรือหน่วยงานการศึกษาของรัฐหรือภาคเอกชนพัฒนาขึ้น ซึ่งในสหรัฐอเมริกามีตัวอย่างหลักสูตรเหล่านี้ให้พ่อแม่เลือกได้มากมาย

พ่อแม่ Home School ในสหรัฐส่วนใหญ่จึงต้องเป็น **"นักค้นคว้า"** ไปด้วยในตัวเพื่อเสาะหาข้อมูลมาสร้างหลักสูตรให้ลูก ๆ ผลการสำรวจพบว่าพ่อแม่เหล่านี้กว่าร้อยละ 50 ไปห้องสมุดเดือนละ 3 – 5 ครั้ง

นอกจากนี้ในบางพื้นที่หรือบางมลรัฐพ่อแม่ที่ประสงค์จะจัด Home School ยังสามารถสมัครเป็นสมาชิก **"โรงเรียนแม่ข่าย"** ที่ให้บริการวางแผนหลักสูตร และการสนับสนุนทางวิชาการแก่พ่อแม่ที่ยังอาจเคว้งคว้างไม่ทราบจะเริ่ม **"วางหลักสูตร"** อย่างไร ก็สามารถใช้บริการจากโรงเรียนลักษณะพิเศษเช่นนี้ได้ โดยหลักสูตรของโรงเรียนแม่ข่าย Home School ประเภทนี้ก็มักจะนำเอากรอบหลักสูตรของทางการมลรัฐนั้น ๆ มาดัดแปลงปรับปรุงให้เหมาะกับความต้องการและปรัชญาแนวคิดแบบ Home School มากขึ้น

ตัวอย่างโรงเรียนหรือหน่วยงานที่ให้บริการจัดหลักสูตร แก่ครอบครัว Home School
• Calvert School มลรัฐ Maryland สหรัฐอเมริกา (www.jhu.edu/~calvert) • Clanlara Home School – Based Education Program มลรัฐ Michigan สหรัฐอเมริกา (www.clonlara.org) • Curriculum By Grade and Subject (ให้บริการข้อมูลอย่างเดียว) (www.e-bus.com/curricul.htm) • Oak Meadow School มลรัฐ Vermont สหรัฐอเมริกา (www.oakmeadow. com) • Sycamore tree Center for Home Education มลรัฐ Californai สหรัฐอเมริกา (www.sycamoretree.com) • Upattinas School and Resource Center มลรัฐ Pennsylvania สหรัฐอเมริกา (www.chesco.com/upatt:nas)

ในกรณีของสหรัฐอเมริกาและแคนาดาจะเห็นได้ว่า พ่อแม่ผู้ปกครองมีทางเลือกในการพัฒนาหลักสูตร Home School ของตนทั้งแบบที่ใช้หลักสูตรสำเร็จรูปของทางการแบบที่พัฒนาขึ้นเองและแบบที่กึ่งอิงกรอบ กึ่งพัฒนาเองโดยการไปสมัครเป็นสมาชิกของโรงเรียนหรือสถาบันที่จัดบริการเป็นพิเศษให้แก่ครอบครัว Home School

ประสบการณ์เสริมการเรียนรู้สำหรับเด็ก Home School
• อ่านหนังสือ • เขียนจดหมายถึงเพื่อน ญาติ • ออกกำลังกาย เล่นกีฬาสารพัดประเภท • เรียนรู้ ฝึกหัดการปฐมพยาบาล • จดไดอารี บันทึกการเดินทาง • ประดิษฐ์สิ่งของต่าง ๆ ของวัสดุในบ้าน / วัสดุที่หาได้ง่าย • งานศิลปะ วาดภาพต่าง ๆ • งานบ้าน เช่น ทำกับข้าว เย็บผ้า ทำความสะอาดบ้าน • ฟังดนตรี เล่นดนตรี • ทำสวน • เที่ยวไปในธรรมชาติ • กิจกรรมครอบครัว • หารายได้จากการขายของ / ทำโครงการพิเศษให้พ่อแม่ • ไปบริจาคสิ่งของ / เลี้ยงอาหารคนชรา เด็กด้อยโอกาส • เก็บขยะตามชายหาด สถานที่ท่องเที่ยว • เลี้ยงน้อง

ข้อค้นพบจากการสำรวจในสหรัฐอเมริกาที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง ก็คือ ครอบครัว Home School ถึงร้อยละ 84 ใช้คอมพิวเตอร์ในการจุดประกายการเรียนรู้ให้ลูก ในขณะที่สถิติโดยเฉลี่ยมีครอบครัวอเมริกันที่มีคอมพิวเตอร์ใช้เพียงร้อยละ 26 เท่านั้น

ตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้นอกบ้าน
• พิพิธภัณฑ์ประเภทต่าง ๆ ให้เด็กเขียน เล่าสิ่งที่พบเห็น • โบราณสถานให้เด็ก ๆ หาข้อมูลจากหน่วยงานท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัดและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ • สวนสัตว์ ให้เด็กเขียนชื่อสัตว์ และจับคู่กับภาพถ่ายสัตว์ต่าง ๆ ที่ถ่ายมา • ดูนก ให้ระบุชื่อนกชนิดต่าง ๆ • สำรวจประเภทของหินและแร่ธาตุ แหล่งท่องเที่ยวทางนิเวศวิทยา เช่น ภูเขา น้ำตก ชายทะเล ป่าชายเลน ให้เด็กๆ หัดสังเกตลักษณะต้นไม้ สัตว์ แมลง หัดเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างระบบนิเวศวิทยาแต่ละระบบ • สถานที่ที่จะให้เห็นผู้ใหญ่อาชีพต่าง ๆ ที่น่าสนใจกำลังทำงานอยู่จริง ๆ เช่น สถานีวิทยุโทรทัศน์ สนามบิน สถานที่ก่อสร้าง อู่ซ่อมเรือ อู่ซ่อมรถ ศาล โรงพิมพ์ ร้านวาดภาพ

สรุปลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบ Home School
• ส่วนใหญ่แม่ทำหน้าที่เป็นผู้สอน • ส่วนใหญ่สอนแต่ลูกของตนเอง • ส่วนใหญ่ใช้เวลาสอนประมาณ 20 – 30 ชั่วโมงต่อสัปดาห์หรือวันละประมาณ 5 ชั่วโมง • สไตล์การสอนมีหลากหลายตั้งแต่แบบประเพณีนิยมที่มีตารางสอนและแผนการสอน ชัดเจนไปจนถึงแนวการสอนแบบไม่มีโครงสร้างชัดเจน โดยให้เด็กเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการกำหนดสาระ ทิศทาง และอัตราความเร็วในการเรียน (Self – directed Learning) • ครอบครัวจำนวนมากมีการจัดกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ที่หลากหลายให้ลูกของตน เช่น การร่วมกิจกรรมกับชุมชน โบสถ์ กลุ่มลูกเสือและเนตรนารี การทัศนศึกษาร่วมกับครอบครัว Home School อื่น ๆ การพิพิธภัณฑ์ การไปเยี่ยมบ้านคนชรา เป็นต้น • ส่วนใหญ่มีการสร้างเครือข่ายพ่อแม่ Home School ในละแวกใกล้เคียงไปจนถึงระดับชาติ เพื่อสนับสนุนซึ่งกันและกัน ในส่วนองค์กรระดับชาติที่มีบทบาทสำคัญได้แก่ National Home Education Research Institute และ Home School Legal Defense of Amarica ซึ่งมีบทบาททั้งในเชิงวิชาการและการ • ดำเนินการทางกฎหมายตามลำดับ

(สำนักนายกรัฐมนตรี, 2543, หน้า 95-105)

ในภาพรวมของการออกกฎหมายรองรับการจัด Home School ในสหรัฐอเมริกา อาจสรุป ได้ดังนี้

● ใน 37 มลรัฐ มีกฎหมายที่ระบุและอนุญาตให้มีการจัด **"โรงเรียนในบ้าน"** ได้ภายใต้เงื่อนไขข้อกำหนดต่าง ๆ กัน อีก 12 มลรัฐยอมให้จัดในฐานะ **"โรงเรียนเอกชน"**

● ในมลรัฐเหล่านี้ส่วนใหญ่ยอมให้พ่อแม่ที่มีการศึกษาแค่ระดับมัธยมปลายสามารถจัด โรงเรียนในบ้านได้ ยกเว้นมลรัฐ North Dakota ที่กำหนดให้พ่อแม่ต้องสอบวิชาครูด้วย

● ประมาณ 2 ใน 3 ของมลรัฐเหล่านี้มีการกำหนดการสอนมาตรฐานความรู้ เช่น Colorado และ Georgia กำหนดให้สอบปีเว้นปี Tennessee กำหนดให้สอบที่ Grade 2, 3, 6, 8, 10 Virginia กำหนดให้สอบทุกปีและต้องได้ Percentile 40 ขึ้นไป

● มี 4 มลรัฐที่พ่อแม่มีเพียง Notice of Intent ว่า จะสอนลูกอยู่กับบ้าน อีก 3 มลรัฐที่พ่อแม่ไม่ต้องแจ้งอะไรเลย

● มี 4 มลรัฐที่กำหนดให้มีการให้ความเห็นชอบจากมลรัฐและการติดตามตรวจสอบการเรียนในบ้านจากเจ้าหน้าที่ของมลรัฐ

บางมลรัฐ เช่น Washington, Iowa มีการกำหนดให้โรงเรียนของมลรัฐ ขึ้นทะเบียนเด็ก Home School เป็นนักเรียนบางเวลา เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมการเรียนรู้และการประเมินผล

อย่างไรก็ตาม ในท่ามกลางความหลากหลายของการออกกฎหมายและระเบียบรองรับเรื่อง Home School นี้ สิ่งที่เป็นแนวโน้มร่วมในสหรัฐอเมริกาก็คือ แนวโน้มการผ่อนคลายการควบคุมจากมลรัฐ โดยผ่อนคลายจากการควบคุม Process มาเป็นการคุมที่ Product แทนหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับหลักสูตรก็ดี คุณสมบัติของพ่อแม่ในฐานะครูก็ดี มีแนวโน้มจะค่อย ๆ ถูกผ่อนคลายลงไป โดยมลรัฐส่วนใหญ่จะมีแนวโน้มที่จะใช้เรื่อง Standard testing เข้ามาเป็นเครื่องมือในการประกันคุณภาพเป็นสำคัญ (สำนักนายรัฐมนตรี, 2542, หน้า 46-47)

ตารางเปรียบเทียบระบบการศึกษาไทย - สหรัฐอเมริกา

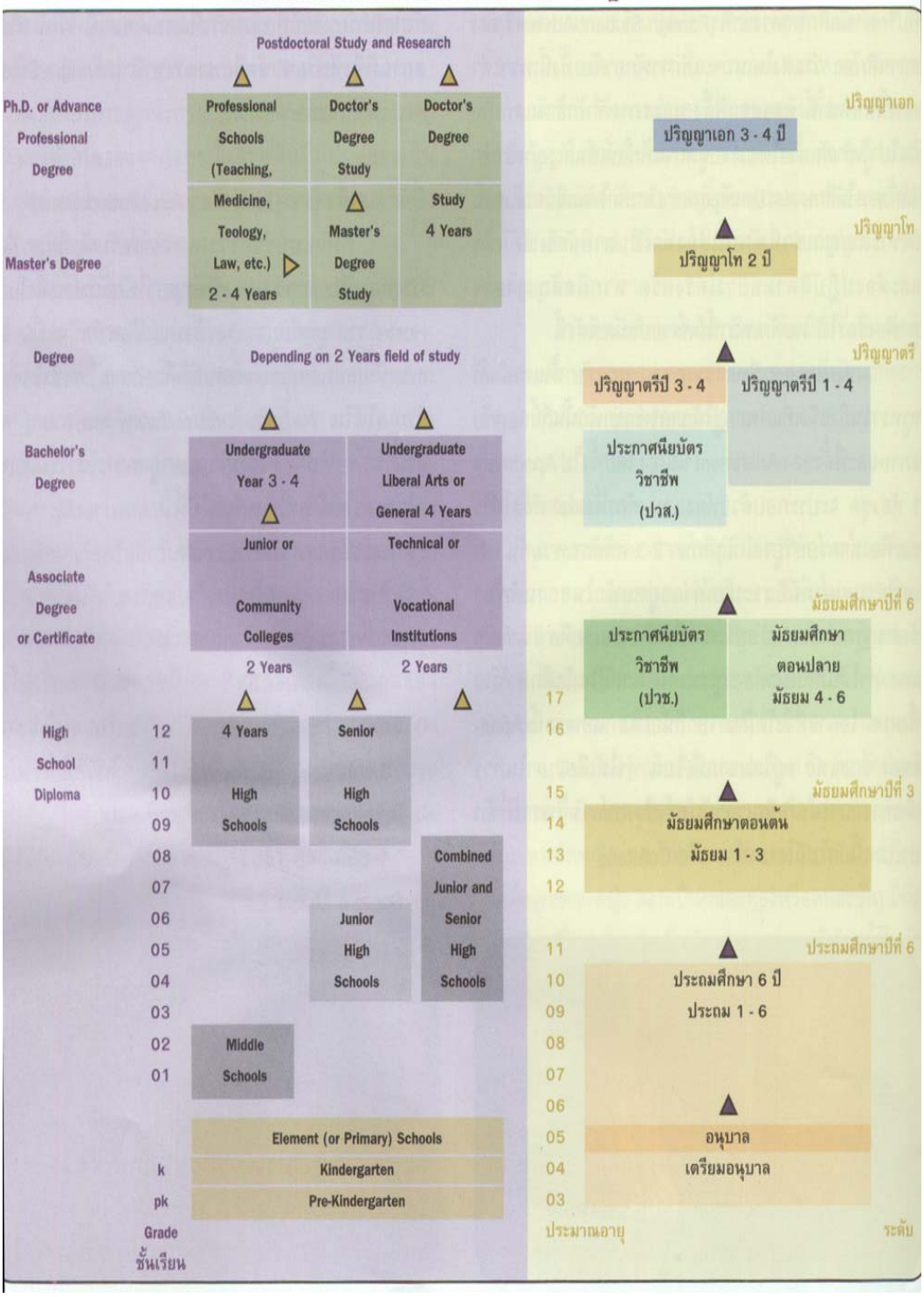

3.4 ระบบการศึกษาของประเทศอังกฤษ

การศึกษาก่อนประถมศึกษา (Preschool Education)

เป็นระยะการศึกษาก่อนระดับประถมศึกษาศึกษา ระดับนี้บางทีเราเรียก Nursery school หรือ Kindergarten จะรับเด็กอายุ 2-5 ปี ส่วนใหญ่ เอกชน องค์กร สมาคม เป็นผู้ตั้งขึ้นเป็นการศึกษาเพื่อเตรียมเด็กก่อนเข้าประถมศึกษา

การศึกษาระดับประถมศึกษา (Primary Education)

เป็นการศึกษาภาคบังคับเริ่มตั้งแต่อายุ 6 ปี จนกระทั่งอายุ 11 ปีเต็ม ย่างเข้า 12 ปี การประถมศึกษานี้แบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ

1. โรงเรียนประถมศึกษาตอนต้น (Infant school) หรือระดับเตรียมประถม (Pre-Preparatory School) ตั้งแต่อายุ 5-7 ปี มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมความเจริญด้านร่างกาย ฝึกหัดการพูด ส่งเสริมศีลธรรมจรรยา สติปัญญา ร่างกายและสุขภาพอนามัย

2. โรงเรียนประถมศึกษาตอนปลาย (The Junior School) ตั้งแต่อายุ 8 -11 ปี หลักสูตรของโรงเรียนส่งเสริมในด้านกิจกรรมและประสบการณ์มากกว่าจะส่งเสริมให้ความรู้และหลักความจริงต่าง ๆ จากการศึกษาแบบเก่าที่แบ่งเนื้อหาวิชาออกจากกันนั้นเปลี่ยนแปลงใหม่มาเป็นการรวบรวมวิชาต่าง ๆ อยู่ในหัวข้อนั้น ให้มีวิชาที่ต้องฝึกหัดทักษะในการอ่านเขียนและเลขคณิตเพื่อเตรียมตัวสอบ “สิบเอ็ดบวก” (Eleven school) มีข้อสอบภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และการทดสอบสติปัญญา ผลการสอบนี้จะเป็นเครื่องชี้ชะตาว่าเด็กจะได้เรียนต่อมัธยมศึกษาในโรงเรียนประเภทใด และเป็นหลักโดยทั่วไปว่าหากเด็กคนไหนสอบ “สิบเอ็ดบวก” ไม่ได้ ก็จะมีโอกาสน้อยมากที่จะเรียนต่อมหาวิทยาลัย

การศึกษาระดับมัธยมศึกษา (Secondary Education)

เป็นการศึกษาภาคบังคับ เด็กจะต้องเรียนในโรงเรียนมัธยมอีก 5 ปี จึงจะจบการศึกษา ภาคบังคับ เรียกว่า สอบได้ O – Level ถ้าต้องการเรียนต่อในมหาวิทยาลัยต้องเรียนให้ได้ชั้นมัธยมปีที่ 7 (คือเรียนมัธยม 7 ปี) จะได้ General Certificate of Education หรือ ประกาศนียบัตร G.C.E.

โรงเรียนมัธยม มีหลายประเภท ดังนี้

1. โรงเรียนมัธยมสายวิชาการ (The Secondary Grammar School) เป็นโรงเรียนที่เตรียมคนเข้าศึกษาต่อในวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย มีหลักสูตรการเรียน 7 ปี จะเน้นในเรื่องวิชาการ ส่งเสริมในด้านความคิด ความเฉลียวฉลาด และสติปัญญา นักเรียนส่วนมากเมื่อเรียนจบจะเอาประกาศนียบัตร G.C.E. นักเรียนมีอายุ 15-18 ปี จึงจะมีสิทธิ์สอบ คนอายุน้อยกว่าจะต้องได้รับอนุญาตเป็นพิเศษ

2. โรงเรียนมัธยมสายอาชีวศึกษา (Secondary Technical School) โรงเรียนมัธยมประเภทนี้ พัฒนามาจากโรงเรียน Junior Technical School รับนักเรียนที่มีอายุตั้งแต่ 11 ปีขึ้นไป เน้นวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ รับเฉพาะผู้ที่ได้คะแนนความถนัดทางช่างในระดับสูงเท่านั้น

3. โรงเรียนมัธยมสายใหม่ (Secondary Modern School) เป็นโรงเรียนมัธยมที่มีนักเรียนมากที่สุด โรงเรียนประเภทนี้ มีการค้นคว้าความสามารถพิเศษ ส่งเสริมด้านทักษะ ฝึกหัดความรับผิดชอบ ความเป็นพลเมืองดี ส่งเสริมกิจกรรม หลักสูตรการเรียน 4 ปี นักเรียนจะอยู่ในโรงเรียนจนอายุ 15 ปี เด็กนักเรียนพวกนี้มีสติปัญญาต่ำกว่า 2 พวกแรก แตกต่างจากโรงเรียนประเภทอื่นตรงที่เป็นโรงเรียนสหศึกษา (Co – Education)

4. โรงเรียนมัธยมแบบประสม (Comprehensive School) ในบางครั้งโรงเรียนมัธยมอาจจะจัดให้มี 2 โครงการ คือ มีทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพ ในอังกฤษมีการรวมโรงเรียนทั้ง 3 ประเภท คือ โรงเรียนมัธยมสายวิชาการ สายอาชีพ และสายใหม่ ถ้ามีการรวม 2 ประเภทเข้าเป็นโรงเรียนเดียวกัน เรียกว่า Bilateral School ถ้าโรงเรียนเหล่านี้จัดให้มีหลักสูตร 3 แขนงวิชาขึ้นไปเรียกว่า Comprehensive School การรวมโรงเรียนเข้าด้วยกัน นับว่าเป็นการประหยัดเงินงบประมาณ ปัจจุบันโรงเรียนมัธยมแบบประสมกำลังได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น เพราะผู้เรียนได้มีโอกาสเลือกเรียนตามความถนัดและความสามารถที่แตกต่างกัน

5. โรงเรียนมัธยมของเอกชน (Public School) รับนักเรียนตั้งแต่อายุ 13 ปีขึ้นไปที่สอบผ่าน CEE แล้วเข้าศึกษาต่อ โรงเรียนมัธยมเอกชนส่วนมากเป็นมูลนิธิหรือเป็นสถานประกอบการ ที่มิได้หวังผลกำไร โดยรายได้ของโรงเรียนมาจากค่าธรรมเนียมการเรียนและเงินบริจาค จึงมีความเป็นอิสระในการตัดสินว่าสิ่งใดจะเป็นประโยชน์ทางการศึกษาสูงสุดแก่นักเรียน โรงเรียนประเภทนี้มีให้เลือกทั้งแบบหญิงล้วน ชายล้วน หรือ

สหศึกษา ทั้งแบบประจำและไปกลับ มีบางแห่งที่เปิด สอนเฉพาะนักเรียนที่มีพรสวรรค์พิเศษ เช่น ทางกีฬาและดนตรีด้วย แต่ข้อดีของการศึกษาในโรงเรียนเอกชนคือ

- การจัดชั้นเรียนจะเล็กกว่าโรงเรียนรัฐบาล จึงทำให้ครู ผู้ดูแลเอาใจใส่นักเรียนได้อย่างใกล้ชิด
- โรงเรียนจะพัฒนานักเรียนแต่ละคนให้สามารถ แสดงถึงการมีศักยภาพสูงสุดที่มีอยู่ให้ปรากฏเด่นชัด
- เน้นหนักทางด้านวิชาการและความมั่นใจในการเข้าวางตัวในสังคม
- โรงเรียนพร้อมที่จะเป็นผู้นำในการพัฒนาสิ่งแปลกใหม่ในวงการการศึกษา และมีอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัย โดยครูผู้สอนได้รับการคัดเลือกเป็นอย่างดี
- สนับสนุนกิจกรรมทางด้านกีฬาหลายประเภท เช่น รักบี้ ฟุตบอล ฮอกกี้ ว่ายน้ำ พายเรือ ขี่ม้า เรือใบ กอล์ฟ และอื่น ๆ เป็นต้น
- เน้นพัฒนาความสามารถ ในการรู้จักพึ่งตนเอง การใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น ประสานงาน และการทำงานโดยพร้อมเพรียงกัน
- ฝึกให้นักเรียนเป็นผู้รู้จักหน้าที่ มีความรับผิดชอบ มีวินัย ซื่อสัตย์ และมีระเบียบเคร่งครัดเป็นสำคัญ

ระบบโรงเรียนประจำในอังกฤษ นักเรียนที่มีอายุน้อยจะต้องอยู่ในกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดและจะถูกฝึกฝนให้มีความรับผิดชอบในการทำประโยชน์ให้กับหอพัก ส่วนนักเรียนที่มีอายุมากกว่าจะได้รับการฝึกฝนให้เป็นผู้นำด้วยการได้รับสิทธิพิเศษ และมีความเป็นอิสระมากขึ้น

ในระดับมัธยม กระทรวงศึกษาธิการและวิทยาศาสตร์ของอังกฤษ กำหนดให้มีการสอบวัดผลความรู้และความสามารถของเด็ก การสอบจะจัดโดยคณะกรรมาธิการอิสระ ซึ่งมี 5 คณะ ผลการสอบดังกล่าวจะนำไปใช้ในการสมัครเข้าในระดับอุดมศึกษาต่อไป การสอบนี้มี 2 ประเภท คือ

- GCSE (General Certificate of Secondary Education)

การสอบระดับนี้จะสอบเมื่อเด็กมีอายุประมาณ 16 ปีขึ้นไป นักเรียนเลือกสอบประมาณ 8-12 วิชา เช่น วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา ภาษาต่างประเทศ ศิลปะ เป็นต้น และผลการสอบจะแบ่งเป็น 7 ระดับ คือ Grade A, B,

C, D, E, F, G ผู้ที่สอบได้ Grade C ขึ้นไปจึงจะถือว่าสอบผ่าน นักเรียนที่สอบ GCSE จนได้รับวุฒิบัตรสามารถเข้าศึกษาต่อใน หลักสูตรสายสามัญ “A” Level ได้หรือ หลักสูตรสายวิชาชีพ Advanced GNVQ อีก 2 ปี

- GCE A Level (GCE Advanced)

เป็นการสอบวัดผลความสามารถทางวิชาการของเด็กที่มีอายุตั้งแต่ 16 ปีขึ้นไป วิชาที่สอบมีให้เลือก 50 กว่าวิชา ส่วนใหญ่จะสอบ 2 – 3 วิชาที่มีความสัมพันธ์กันคือ ทางด้าน Science หรือทางด้าน Humanity ผลการสอบมี 5 ระดับคือ A, B, C, D, E แต่ Grade ที่ได้ทั้ง 5 ถือว่า สอบผ่านทั้งหมด มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่พิจารณารับผู้ที่มีผลการสอบในระดับ C ขึ้นไป บางแห่งอาจรับเฉพาะผู้ที่ได้คะแนนระดับ A และ B ผลสอบ GCE “A” level นี้ จะเป็นเกณฑ์ที่สถานศึกษาใช้ในการพิจารณารับนักเรียนเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี โดยกำหนดดังนี้

- แบบ 5 วิชา นักเรียนจะต้องมีคะแนนสอบ GCSE 3 วิชา และ GCE “A” Level 2 วิชา
- แบบ 4 วิชานักเรียนจะต้องมีคะแนนสอบ GCSE 1 วิชา และ GCE “A” Level 3 วิชา
- การสอบ GCSE, GCE “A” level จะสอบประมาณ เดือนมิถุนายน ถึงเดือนกรกฎาคม

ปัจจุบันเริ่มตั้งแต่ปี 2000 ได้มีการปรับปรุงโครงระบบการเรียน A Level ให้มีความคล่องตัวและยืดหยุ่นขึ้น โดยแบ่งวิชาให้เลือกเรียนเป็น 3 กลุ่ม คือ

- A Level (Advanced Level)
- AS Level (Advanced Subsidiary Level)
- Vocational A Level

นักเรียนสามารถเลือกเรียนตามความถนัด และความสนใจในการเรียนต่อระดับอุดมศึกษา โดยทั่วไปการเรียน A Level จะใช้เวลาประมาณ 2 ปี นักเรียนที่จบ A Level จะใช้เวลาเรียนระดับปริญญาตรีเพียง 3 ปี (สมาคมไทยแนะแนวการศึกษาต่อต่างประเทศ, 2541, หน้า 94-95)

การศึกษาระดับอุดมศึกษา (Higher Education)

การศึกษาระดับมหาวิทยาลัยและ College of Higher Education อยู่ในความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัย วิทยาลัยวิชาการศึกษาและสถาบันการศึกษาต่อเนื่องที่เปิดสอนหลักสูตรปริญญาตรีทั่วไป มหาวิทยาลัยในประเทศอังกฤษมีประมาณ 100 แห่ง เป็นของรัฐบาลเกือบทั้งหมด ยกเว้น University of Buckingham ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเอกชนเพียงแห่งเดียว (Polytechnic ในสหราชอาณาจักร ขณะนี้ได้ยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัยทั้งหมด ซึ่งรวมอยู่ใน 80 แห่งดังกล่าวแล้ว) สำหรับ College of Higher Education มีประมาณ 243 แห่ง

หลักสูตรการศึกษาในระดับอุดมศึกษา

Undergraduate แบ่งเป็น

- **BTEC HNC / HND Diploma of Higher Education (Dip.HE)**

หลักสูตร 2 ปี ส่วนใหญ่เปิดสอนใน College of Higher Education และอาจมีในมหาวิทยาลัยบางแห่งรับจากผู้ที่สอบ “A” level อย่างน้อย 1 วิชา หรือสำเร็จการศึกษาระดับ National Diploma วิธีการสมัครต้องสมัครผ่าน UCAS เช่นเดียวกับปริญญาตรี

- **First Degree (Bachelor’s Degree)**

หลักสูตรส่วนใหญ่ 3 ปี ยกเว้นบางสาขา เช่น วิศวกรรมศาสตร์ (4 ปี) สถาปัตยกรรมศาสตร์ (5 ปี) ทันตแพทย์ (5 ปี) สัตวแพทย์ (6 ปี) ปริญญาที่ให้ได้แก่ Bachelor of Arts (BA), Bachelor of Sciences (B.Sc), Bachelor of Education (B.Ed.), Bachelor of Engineering (B.Eng.)

การสมัครเข้าศึกษาระดับปริญญาตรี

ผู้สมัครต้องมีวุฒิการศึกษา General Requirement (คุณสมบัติทั่วไป) คือ ได้รับประกาศนียบัตร GCSE และ GCE “A” Level ในรูปแบบใด แบบหนึ่ง ดังต่อไปนี้ แบบ 5 วิชา GCSE 3 วิชา + “A” level 2 วิชา แบบ 4 วิชา GCSE 1 วิขา + “A” Level 3 วิชา หรือ GNVQ ระดับ Advanced หรือ Higher National Diploma (HND) หรือ IB (International Baccalaureate)

- Course Requirement เป็นการกำหนดคุณสมบัติให้แคบลงสำหรับผู้จะสมัครในสาขาวิชาต่าง ๆ เช่นจะสมัครเข้าเรียนในสาขาวิชาวิศวกรรมโยธา จะกำหนดว่าจะต้อง

สอบ A – Level วิชาคณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ เคมี และ GCSE วิชาภาษาอังกฤษในการสมัครเข้าศึกษาวิชาเดียวกัน แต่ต่างมหาวิทยาลัย ก็อาจจะกำหนดคุณสมบัติเฉพาะแตกต่างกัน

- อายุของผู้สมัคร ในบางสถาบันจะกำหนดอายุขั้นต่ำของผู้สมัคร โดยปกติจะกำหนดไว้อย่างต่ำ 17 ปี บางแห่งอาจกำหนด 18 ปี

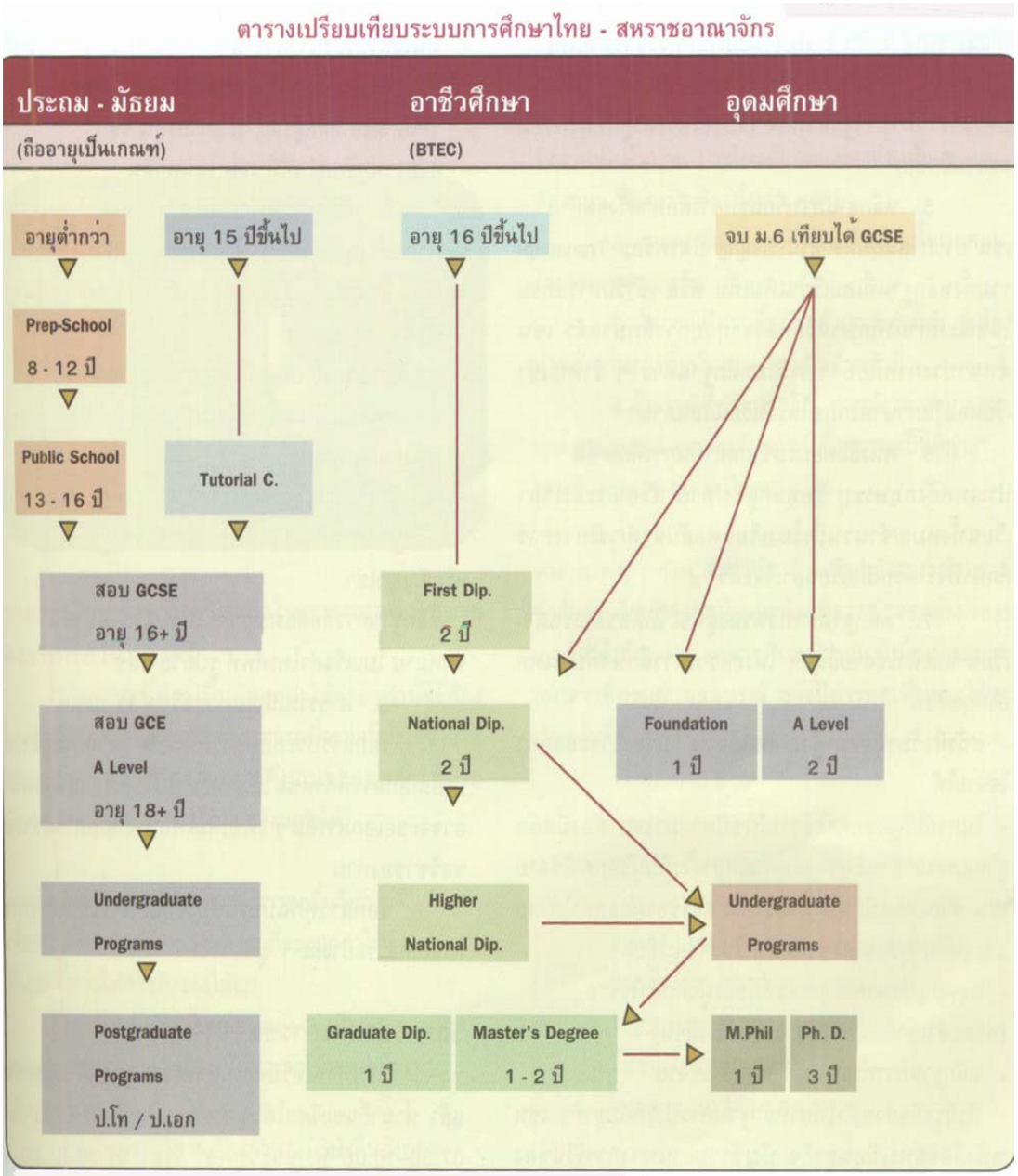

ที่มา : ECC คู่มือศึกษาต่อต่างประเทศ 2541

3.5 ระบบการศึกษาของประเทศออสเตรเลีย

การจัดการการศึกษาเป็นหน้าที่ของรัฐบาลในแต่ละรัฐและเขตการปกครองตนเอง ดังนั้นระบบการศึกษาของออสเตรเลีย จึงไม่ได้มีมาตรฐานเป็นกฎเกณฑ์เดียวกัน แต่โดยทั่วไประบบการศึกษาของออสเตรเลียแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ อนุบาลศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ซึ่งประกอบด้วยวิทยาลัยเทคนิคและการศึกษาต่อเนื่อง (TAFE) และมหาวิทยาลัย

การศึกษาภาคบังคับของออสเตรเลียเริ่มตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงปีที่ 10 (Year 1-10) หรือ ระหว่างอายุ 6-15 ปี เมื่อนักเรียนจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว ก็สามารถเข้าสู่ตลาดแรงงาน ฝึกงานในโรงงานอุตสาหกรรม หรือ กิจการในภาคธุรกิจเอกชนต่าง ๆได้ หรืออาจศึกษาต่อหลักสูตรระยะสั้น ในวิทยาลัย TAFE หลังจากจบการศึกษาภาคบังคับแล้วนักเรียน ส่วนใหญ่เลือกเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายอีก 2 ปี เพื่อเตรียมตัวเข้ามหาวิทยาลัย และวิทยาลัยเทคนิคในระดับอุดมศึกษา สำหรับนักศึกษาต่างชาติสามารถสมัครเข้าเรียนได้ตั้ง แต่ระดับประถมศึกษา จนถึงระดับปริญญาเอก ทั้งในสถาบันการศึกษาของรัฐและเอกชน

การศึกษาระดับมัธยม (Secondary Education)

การจัดการศึกษาระดับประถมและมัธยมในประเทศ ออสเตรเลียอยู่ในความดูแลรับผิดชอบของ แต่ละรัฐโดยทั่วไปจะเริ่มรับนักเรียนต่างชาติเข้าเรียนต่อ ทั้งโรงเรียนของรัฐและเอกชนตั้งแต่ชั้นปีที่ 7 (Year 7 - ม.1) จนถึงปริญญาเอก สำหรับในระดับประถม ทางสถาบันการศึกษาจะพิจารณารับนักเรียนเป็นรายบุคคลไป นักเรียนต่างชาติที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี รัฐบาลออสเตรเลียกำหนดให้มีผู้ปกครองดูแล (Guardian) ซึ่งอาจจะเป็นญาติพี่น้องที่อยู่ที่นั่น ถ้าไม่มีญาติพี่น้อง ทางโรงเรียนที่นักเรียนสมัครจะจัดหาผู้ปกครอง (Guardian) ให้โดยเสียค่าใช้จ่ายอาทิตย์ละประมาณ 25 เหรียญออสเตรเลียต่อสัปดาห์ ถ้าเรียนในโรงเรียนประจำก็จะมีอาจารย์ในโรงเรียนเป็นผู้ดูแลแทน

ระดับมัธยมศึกษาแบ่งออกเป็นมัธยมศึกษาตอนต้น (Year 7-10 หรือเทียบเท่า ม.1 - ม.4 ของไทย) และมัธยมศึกษาตอนปลาย (Year 11-12 หรือเทียบเท่า ม.5 - ม.6 ของไทย) ในการจัดหลักสูตร หน่วยการศึกษาของแต่ละรัฐ จะมีการจัดหลักสูตรและการประเมินผลเป็นของตนเอง โรงเรียนมีอิสระในการจัดหลักสูตรหรือเพิ่มเติมวิชาเรียน ทั้งนี้

ต้องอยู่ในความเห็นชอบจากรัฐบาล มาตรฐานของหลักสูตรจะอยู่ในระดับที่ดี ทัดเทียมกันในทุกรัฐ โดยจัดให้มีการสอบมาตรฐานสำหรับประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนเป็นโรงเรียนแบบ Day School คือ ไปเช้าเย็นกลับ ในขณะที่โรงเรียนเอกชนจะมีแบบโรงเรียนประจำ (Boarding School) และไปกลับ นอกจากนี้ ยังแบ่งเป็นโรงเรียนหญิงล้วน หรือชายล้วนและโรงเรียน สหศึกษาคือ มีทั้งนักเรียนหญิงชายเรียนร่วมกัน

วิชาที่เปิดสอน

วิชาในระดับมัธยมปลายประกอบด้วยวิชาต่างๆ อาทิ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วรรณคดีอังกฤษ เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมศึกษา กฎหมาย คอมพิวเตอร์ การสื่อสาร เป็นต้น โดยทั่วไปนักเรียนจะเลือกเรียนวิชาหลัก สี่หรือห้าวิชา ซึ่งเป็นวิชาที่สัมพันธ์กับสาขาวิชาในระดับอุดมศึกษา คะแนนที่ได้ในระดับ Year 11, Year 12 นี้มีความสำคัญมาก ในการเลือกอันดับมหาวิทยาลัย และสาขาที่นักเรียนจะเรียน เนื่องจากมหาวิทยาลัยไม่มีระบบการสอบเข้าที่เรียกว่า Entrance Examination การรับนักเรียนเข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัย จึงกำหนดจากคะแนนเฉลี่ยระหว่างการสอบปลายภาค ที่จัดขึ้นโดยคณะกรรมการศึกษากลางของรัฐ และคะแนนประเมินผลจากโรงเรียน

โรงเรียนนานาชาติ (International School)

เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาให้กับนักเรียนจากนานาชาติ โดยเฉพาะนักเรียนที่มีภูมิหลังมาจากประเทศที่ไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่ ส่วนมากจะเป็นโรงเรียนระดับมัธยมปลาย เน้นการปรับตัวและแก้ไขข้อบกพร่องทางภาษา ปีการศึกษาจะเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงต้นธันวาคม โดยทั่วไปเวลาของการเปิดเรียนของรัฐต่างๆ จะแตกต่างกัน บางรัฐจะแบ่งภาคการศึกษาเป็น 3 ภาคและบางรัฐจะแบ่งเป็น 4 ภาค โดยทั่วไปหากนักเรียนไทยมีคะแนนภาษาอังกฤษดี มีผลสอบ IELTS (5.5) หรือ TOEFL (500) และผลการเรียนดีก็สามารถต่อชั้นได้เลย เช่น จบ ม.3 ของไทย สามารถไปต่อ Year 10 (ม.4) ได้เลย หากผลการเรียนไม่ดีทางสถาบันอาจจะให้เรียนซ้ำ ชั้นประมาณครึ่งปีหรือหนึ่งปี ถ้าไม่มีผลสอบภาษาอังกฤษหรือคะแนนภาษาอังกฤษไม่ดีพอ อาจจะต้องไปเรียนภาษาอังกฤษที่เรียกว่า English for Secondary Studies ระยะหนึ่งก่อนเข้าเรียนระดับมัธยมศึกษา ค่าใช้จ่ายสำหรับนักเรียนต่างชาติไปเรียนระดับมัธยมศึกษา ค่าเล่าเรียนประมาณ 8,000-12,000 เหรียญออสเตรเลีย ค่ากินอยู่ประมาณเดือนละ 1,000

เหรียญออสเตรเลีย สำหรับโรงเรียนประจำรวมค่าเล่าเรียน ค่ากินอยู่ ประมาณปีละ 15,000 - 22,000 เหรียญออสเตรเลีย

หลักสูตรเตรียมเข้ามหาวิทยาลัย (Foundation Studies)

เป็นหลักสูตรเตรียมความพร้อมในการเรียนต่อระดับ อุดมศึกษาในออสเตรเลีย ให้กับนักเรียนต่างชาติใช้เวลาในการเรียน 1 ปี เนื้อหาของหลักสูตรมาจาก Year 11-12 บวก วิชาพื้นฐานในสาขาที่นักศึกษาจะศึกษาในระดับปริญญาตรี เช่น คณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ฟิสิกส์ เคมี ชีวะ คอมพิวเตอร์ ธุรกิจ บัญชี สังคม และประวัติศาสตร์ เป็นต้น หลักสูตร Foundation แบ่งออกเป็นสายวิทย์ สายศิลป์ และธุรกิจ ก่อนเข้าเรียนนักศึกษาจากประเทศไทยจะต้องจบชั้นปีที่ 11 หรือ ม.6 หรือ ปวช. มีผล IELTS ประมาณ 5.0 หรือ TOEFL ประมาณ 500 ขึ้นไป GPA ไม่ควรต่ำกว่า 2.5 ถ้าสอบ ผ่านทุกวิชาของหลักสูตร Foundation ตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด ก็สามารถจะเรียนต่อในระดับปริญญาตรีได้เลย สำหรับนักศึกษาที่จบปีที่ 1 ในระดับปริญญาตรีในประเทศไทยแล้ว สามารถสมัครเรียนระดับปริญญาตรีได้โดยไม่ต้องเรียนหลักสูตร Foundation หลักสูตรนี้เปิดสอนทั้งในมหาวิทยาลัย วิทยาลัยเทคนิค (TAFE) และในโรงเรียนมัธยมศึกษา ค่าใช้จ่ายสำหรับ นักเรียนทุนส่วนตัวค่าเล่าเรียนประมาณปีละ 9,000 - 12,000 เหรียญออสเตรเลีย

วิทยาลัยเทคนิคและการศึกษาต่อเนื่อง (College of Technical and Further Education)

วิทยาลัยเทคนิคและการศึกษาต่อเนื่องที่เรียกสั้น ๆ ว่า เทฟ (TAFE) รับนักศึกษาจบ Year 10 หรือมัธยมศึกษาปีที่ 4 เป็นวิทยาลัยเทคนิคและอาชีวศึกษาของรัฐบาลที่กระจายอยู่ทั่วภูมิภาคของประเทศเป็นหน่วยงานการศึกษาการอบรมด้านวิชาชีพ วิทยาลัย TAFE ให้การศึกษาที่ครอบคลุมทักษะสำคัญๆ ทั้งหมดในวิชาชีพด้านอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และศิลปะ หลักสูตรของ TAFE มีทั้งระดับช่างฝึกหัด ช่างฝีมือชั้นสูง และช่างเทคนิค ตลอดจนหลักสูตรพาณิชยกรรม เกษตรกรรม วิทยาศาสตร์และหลักสูตรทั่วไป แบ่งการสอนเป็น 3 ระดับคือ

1. ประกาศนียบัตรวิชาชีพระดับ 1 ถึง 4 (Certificate I-IV) ระยะเวลาเรียน 6 เดือน-1 ปี เป็นหลักสูตรวิชาชีพพื้นฐาน เน้นความรู้ระดับปฏิบัติงาน

2. อนุปริญญา (Diploma) ระยะเวลาเรียน 2 ปี เป็นหลัก สูตรระดับปฏิบัติงาและวางแผน

3. อนุปริญญาชั้นสูง (Advanced Diploma) ระยะเวลาเรียน 2-3 ปี สามารถโอนหน่วยกิต ไปต่อระดับปริญญาตรี เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการความก้าวหน้า สูงกว่าตำแหน่งหัวหน้างาน นอกจากนี้ วิทยาลัย TAFE ยังมีหลักสูตรพิเศษที่จัดขึ้นตามความต้องการของหน่วยงานนอกสถาบัน รวมทั้งให้บริการการศึกษาผู้ใหญ่ในหลักสูตร Matriculation ซึ่งเป็นหลัก สูตรสามัญเร่งรัด 1 ปี สำหรับผู้ที่มีอายุเกิน 18 ปีขึ้นไปที่ยังเรียนไม่จบมัธยมปลายและต้องการสอบเพื่อให้ได้วุฒิดังกล่าวเพื่อเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา

วิทยาลัยเอกชน (Private Colleges)

วิทยาลัยเอกชนเปิดสอนทั่วประเทศออสเตรเลีย จะตั้งอยู่ในเมืองใหญ่ๆ เช่น Sydney, Melbourne, Perth , Brisbane , Adelaide , Canberra เป็นต้น วิทยาลัยเอกชนทุกแห่งจะต้องได้รับการรับรองวิทยฐานะจากรัฐบาล นอกจากนี้ หากหลักสูตรใดของวิทยาลัย ได้รับการรับรองจากสมาคมวิชาชีพที่เกี่ยวข้องก็จะทำให้เป็นที่เชื่อถือมากยิ่งขึ้น หลักสูตรที่เปิดสอนในวิทยาลัยเอกชน มักเป็นหลักสูตรวิชาชีพทางธุรกิจ จะเปิดสอนตั้งแต่ระยะเวลา 6 เดือน ถึง 2 ปี วุฒิที่ได้ เช่น ประกาศนียบัตร I-IV อนุปริญญา (Diploma) หลักสูตรในวิทยาลัยเอกชน เป็นหลักสูตรที่เหมาะสมกับ ผู้ที่ต้องการเรียนภาษาอังกฤษ และวิชาชีพเพิ่มเติม หลังจากจบปริญญาตรีมาแล้ว เนื่องจากระยะเวลาเรียนสั้น เน้นการปฏิบัติ

นักศึกษามีผล TOEFL ประมาณ 500 หรือ IELTS ประมาณ 5.0-5.5 สามารถสมัครเรียนได้เลย ถ้าไม่มีผลภาษาอังกฤษ ก็อาจจะไปเรียนภาษาอังกฤษก่อนกับวิทยาลัยเอกชนที่เปิดสอนทั้งหลักสูตรภาษาอังกฤษและหลักสูตรวิชาชีพ ในบางวิทยาลัยนักศึกษาอาจจะไม่ต้องสอบ IELTS เนื่องจากวิทยาลัยเอกชนจะวัดผลจากการเรียนภาษาอังกฤษของสถาบันเอง ถ้าผ่านถึงเกณฑ์ที่ทางสถาบันกำหนดก็สามารถเรียนต่อในหลักสูตรที่นักศึกษาสนใจได้ ค่าเล่าเรียน ประมาณปีละ 8,000-10,000 เหรียญออสเตรเลีย การเปิดเรียนของวิทยาลัยเอกชน ส่วนใหญ่จะเปิดรับนักศึกษาใหม่ทุกเดือน

การศึกษาพิเศษและวิทยาลัยเอกชน (Special Studies)

สถาบันการศึกษาหลายแห่ง โดยเฉพาะวิทยาลัยเทคนิค TAFE และวิทยาลัยเอกชนยังเปิดสอนหลักสูตรที่เรียกว่า การศึกษาพิเศษ (Special Studies) ซึ่งเป็นหลักสูตรให้ความรู้ด้านวิชาชีพระยะสั้น ๆ เช่น การท่องเที่ยว การโรงแรม อาหาร เสริมสวย การบิน ฯลฯ นอกจากนี้ ยังมีหลักสูตรอบรมความรู้พิเศษด้านต่างๆ ทั้งบันเทิงและกีฬา เช่น ว่ายน้ำ ประดาน้ำ กอล์ฟ เทนนิส เป็นต้น

มหาวิทยาลัย (University)

ปัจจุบันออสเตรเลียมีมหาวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยี และวิทยาลัย ซึ่งได้รับการยกระดับวิทยฐานะเป็นมหาวิทยาลัย รวมทั้งหมด 39 แห่งทั่วประเทศ คุณภาพได้มาตรฐานเทียบเท่า มหาวิทยาลัยชั้นดีของประเทศอังกฤษ แคนาดา และอเมริกา มหาวิทยาลัยเป็นของรัฐบาลทั้งหมด ยกเว้น Bond University และ The University of Notre Dame

ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า ออสเตรเลียไม่มีระบบเอนทรานซ์เพื่อเข้ามหาวิทยาลัย การรับนักศึกษาในระดับปริญญาตรี พิจารณาจากผลการเรียนในระดับมัธยมศึกษา ในกรณีที่เป็นนักเรียนต่างชาติก็พิจารณาจากผลการเรียนในระดับมัธยมปลาย มหาวิทยาลัยอาจกำหนดคุณสมบัติในการเข้าเรียนระดับ ปริญญาตรีของนักเรียนจากประเทศต่างๆ แตกต่างกันไป เช่น ในกรณีประเทศไทยบางสถาบันอาจพิจารณารับผู้ที่จบปี 1 ในระดับมหาวิทยาลัยแล้วเท่านั้น นอกจากนี้ สถานศึกษาทั่วไปของออสเตรเลียยังไม่ยอมรับผลการสอบเทียบในประเทศไทยเว้นแต่จะได้เกรด 2.5 ขึ้นไป หลายสถาบันเปิดหลักสูตรการเตรียมเข้ามหาวิทยาลัยสำหรับผู้ที่ประสงค์จะเข้าสถาบันนั้นๆ แต่มีคุณสมบัติไม่เพียงพอ หลักสูตรนี้เป็นหลักสูตรสำหรับนักศึกษาต่างชาติโดยเฉพาะใช้เวลาศึกษา 1 ปี หากนักศึกษา สามารถสอบผ่านปีพื้นฐานได้ ก็จะได้รับการตอบรับเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีตามสาขาที่เลือกไว้

ประกาศนียบัตรบัณฑิต (Graducate Certificate)

เป็นหลักสูตรระยะสั้น 6 เดือน เพื่อเสริมความรู้เฉพาะด้านมีหลายสาขาให้เลือก เช่น ผู้ที่จบปริญญาตรี สาขาบริหารธุรกิจ อาจเรียนหลักสูตรเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information System) เพิ่มเติม หรือนักเรียนต่างชาติที่สมัครเรียนระดับปริญญาโท แต่

ทางสถาบันไม่แน่ใจในความพร้อมของนักเรียน อาจให้นักเรียนลงทะเบียนหลักสูตร Graduate Certificate เพื่อประเมินผลการเรียนก่อน จนกว่าผลการเรียนเป็นที่พอใจก็จะอนุญาตให้ศึกษาต่อในระดับปริญญาโทได้

อนุปริญญาโท (Graduate Diploma)

เป็นหลักสูตรบัณฑิตศึกษาระยะเวลาศึกษา 1 ปี สำหรับผู้ที่จบปริญญาตรีที่มีประสบการณ์ในการทำงานแล้ว และต้องการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเฉพาะด้าน เป็นหลักสูตร ฟังคำบรรยาย (Coursework) อาจมีการทำ Project หรือมีภาคปฏิบัติในบางสาขาวิชา ในหลายสาขาวิชา เช่น MBA ได้จัดให้ Graduate Diploma เป็นหลักสูตรปีแรกของโปรแกรมซึ่งถ้านักศึกษา สามารถทำคะแนนได้ดีในปีแรกก็สามารถผ่านไปเรียนปีที่สอง ในระดับปริญญาโทได้

ปริญญาโท (Master's Degree)

ใช้ระยะเวลาศึกษา 1-2 ปี ขึ้นอยู่กับสาขาวิชาและลักษณะการเรียน ระบบการเรียนมี 3 ลักษณะ คือ

1. Coursework เป็นการเรียนแบบเข้าฟังคำบรรยาย
2. Thesis เป็นการเรียนแบบเขียนวิทยานิพนธ์
3. Coursework and Thesis เป็นการเรียนผสมผสาน ระหว่างการเข้าฟังคำบรรยายและการเขียนวิทยานิพนธ์ บางสถาบันอนุญาตให้นักศึกษาเลือกอัตราส่วนระหว่างการเรียน สองแบบ เช่น นักศึกษาอาจจะเลือก Coursework 50% และ Thesis อีก 50% หรือ อัตราส่วนระหว่าง Coursework และ Thesis เป็น 70% - 30% บางสาขา โดยเฉพาะ MBA รับผู้ที่เรียนจบปริญญาตรีสาขาใดก็ได้ แต่จะต้องมีประสบการณ์การ ทำงานอย่างน้อย 1-2 ปี ในกรณีที่จบปริญญาตรีมาสาขาหนึ่ง และต้องการเรียนต่อปริญญาโทอีกสาขาหนึ่ง ทางมหาวิทยาลัยอาจให้ทดลองเรียน 1 ปีก่อน ซึ่งเรียกว่า Master Qualifying ต้องมีผลสอบเป็นที่น่าพอใจจึงจะสามารถเรียนต่อไปในระดับปริญญาโทได้

ปริญญาเอก (Doctoral Degree)

ระยะเวลาศึกษาประมาณ 3-5 ปี เป็นหลักสูตรวิจัยค้นคว้า คือเขียนวิทยานิพนธ์เพียงอย่างเดียว ขณะนี้บางมหาวิทยาลัยพิจารณาเพิ่มหลักสูตร Coursework เข้าเป็น

ส่วนหนึ่งของการเรียนระดับปริญญาเอกนี้ด้วย แต่ยังเป็นส่วนน้อย ผู้ที่จะเรียนระดับปริญญาเอกจึงควรมีพื้นฐานการทำวิจัยในระดับปริญญาโทมาก่อน

ระบบการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย

ปรัชญาการเรียนการสอนของออสเตรเลีย มุ่งเน้นให้ ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักตั้งคำถาม และรู้จักค้นคว้า ค้นหาคำตอบได้ด้วยตนเอง ซึ่งแตกต่างจากระบบการเรียนการสอนของไทย ที่เรียนรู้โดยการท่องจำ นักศึกษาไทยที่ประสงค์จะไปศึกษาต่อระดับมหาวิทยาลัย จึงควรทำความเข้าใจและปรับตัวให้เข้ากับระบบการเรียนการสอน และวิธีการประเมินผล

การบรรยาย (Lectures)

ก่อนเริ่มเรียนแต่ละวิชา อาจารย์ผู้บรรยายจะแจกโครงร่าง ซึ่งระบุเนื้อหาสาระของวิชาที่จะสอน และรายชื่อหนังสือประกอบ การค้นคว้า เรียกว่า Subject Outlines เพื่อนักศึกษาจะได้เตรียมตัวล่วงหน้า โดยทั่วไปอาจารย์ผู้บรรยายจะอภิปรายเนื้อหาหัวข้อที่สอนจากตำราหลายเล่ม และจากแนวคิดหลายแนว นักศึกษาจำเป็นต้องค้นคว้าอ่านหนังสือเล่มอื่นที่อาจารย์แนะนำด้วย ชั้นเรียนขนาดใหญ่บางชั้นมีนักศึกษาเป็นร้อย ชั้นเรียนขนาดเล็กบางชั้นมีแค่ 5-10 คน ขึ้นอยู่กับสาขาวิชาที่เปิดสอนว่า เป็นวิชาพื้นฐานภาคบังคับหรือวิชาเลือก

การเรียนกลุ่มย่อยและการทดลอง (Tutorials and Laboratory Sessions)

บางวิชาอาจกำหนดให้มีการเรียนกลุ่มย่อยสัปดาห์ละครั้ง นอกเหนือจากชั้นบรรยาย กลุ่มย่อยจะประกอบด้วยนักศึกษา 5-10 คน โดยมีอาจารย์ช่วยสอน (Tutor) เป็นผู้นำกลุ่ม 1 คน นักศึกษามีโอกาสซักถามข้อข้องใจ และทำความเข้าใจกับเนื้อหาวิชาในรายละเอียดให้มากขึ้น มีโอกาสแสดงความคิดเห็นของตนเองและฟังความคิดเห็นของคนอื่น เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจและแตกฉานในวิชานั้น ๆ มากขึ้น สำหรับสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ นักศึกษาทุกคนจะต้องมีชั่วโมงฝึกในห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นชั่วโมงบังคับ เรียกสั้นๆ ว่า "Prac" (Practicals) นักศึกษาจะขาดไม่ได้ ในห้องปฏิบัติการจะมีเจ้าหน้าที่ (Laboratory Technicians) ให้ความช่วยเหลือ แนะนำการใช้อุปกรณ์ต่างๆและมีอาจารย์เป็นผู้แสดงให้ดู (Demonstrators) และเป็นผู้ควบคุมการทดลอง

ห้องสมุด(Libraries)

เป็นหัวใจของการเรียนระดับมหาวิทยาลัย เพราะเป็นแหล่งข้อมูลและความรู้ที่สำคัญที่สุดที่นักศึกษาต้องใช้ค้นคว้า การรู้วิธีการใช้ห้องสมุดอย่างมีประสิทธิภาพเป็นสิ่งจำเป็นมาก โดยทั่วไปนักศึกษาควรต้องค้นคว้าในห้องสมุดอย่างน้อยสัปดาห์ละ 24 ชั่วโมง หรือวันละ 3-4 ชั่วโมง นักศึกษาควรถือคติว่า ถ้าว่างจากการเรียนเมื่อใดต้องไปห้องสมุด

การประเมินผล

โดยทั่วไป การประเมินผลการเรียนมีหลายรูปแบบดังต่อไปนี้

การสอบ(Examination)

การสอบมีหลายแบบอาจมีการสอบย่อย เรียกว่า Quiz ซึ่งอาจสอบเมื่อใดก็ได้ หรือสอบใหญ่กลางภาค และปลายภาคหรืออาจมีการสอบที่อนุญาตให้นักศึกษาสามารถนำตำราเข้าห้องสอบได้เรียกว่า Open Book Exam หรือ บางทีอาจารย์ให้ข้อสอบกลับไปทำที่บ้านเรียกว่า Take Home Exam

การบ้าน (Homework or Assignments)

การทำ Homework หรือ Assignment ส่ง นักศึกษาจะได้คะแนนสะสมที่เรียกว่าคะแนนเก็บ เพื่อไปรวมกับคะแนน ผลสอบปลายเทอม

รายงาน(Essays)

การเขียนรายงานเป็นการฝึกทักษะการใช้ปัญญา ฝึกให้นักศึกษารู้จักแยกแยะประเด็น วิเคราะห์ปัญหาอย่างมีหลักการ และเหตุผล รายงานจึงเป็นผลผลิตทางความคิดที่ใช้ประเมินความสามารถทางวิชาการของนักศึกษาที่นิยมใช้กันมาก

การเข้ากิจกรรมกลุ่ม และการทดลอง(Tutorial Participation and Experiments)

บางวิชาที่กำหนดให้มีการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มหรือเสนอ ผลงานในนามกลุ่ม นักศึกษาจะได้คะแนนในนามของกลุ่ม

การแสดงผลการเรียน

โดยทั่วไปผลการเรียนแบ่งเป็น 5 ระดับ ดีมาก (High Distinction) ดี (Distinction) พอใช้ (Credit) ผ่าน (Pass) และ ตก (Fail)

แผนภูมิระบบการศึกษา ประเทศออสเตรเลีย

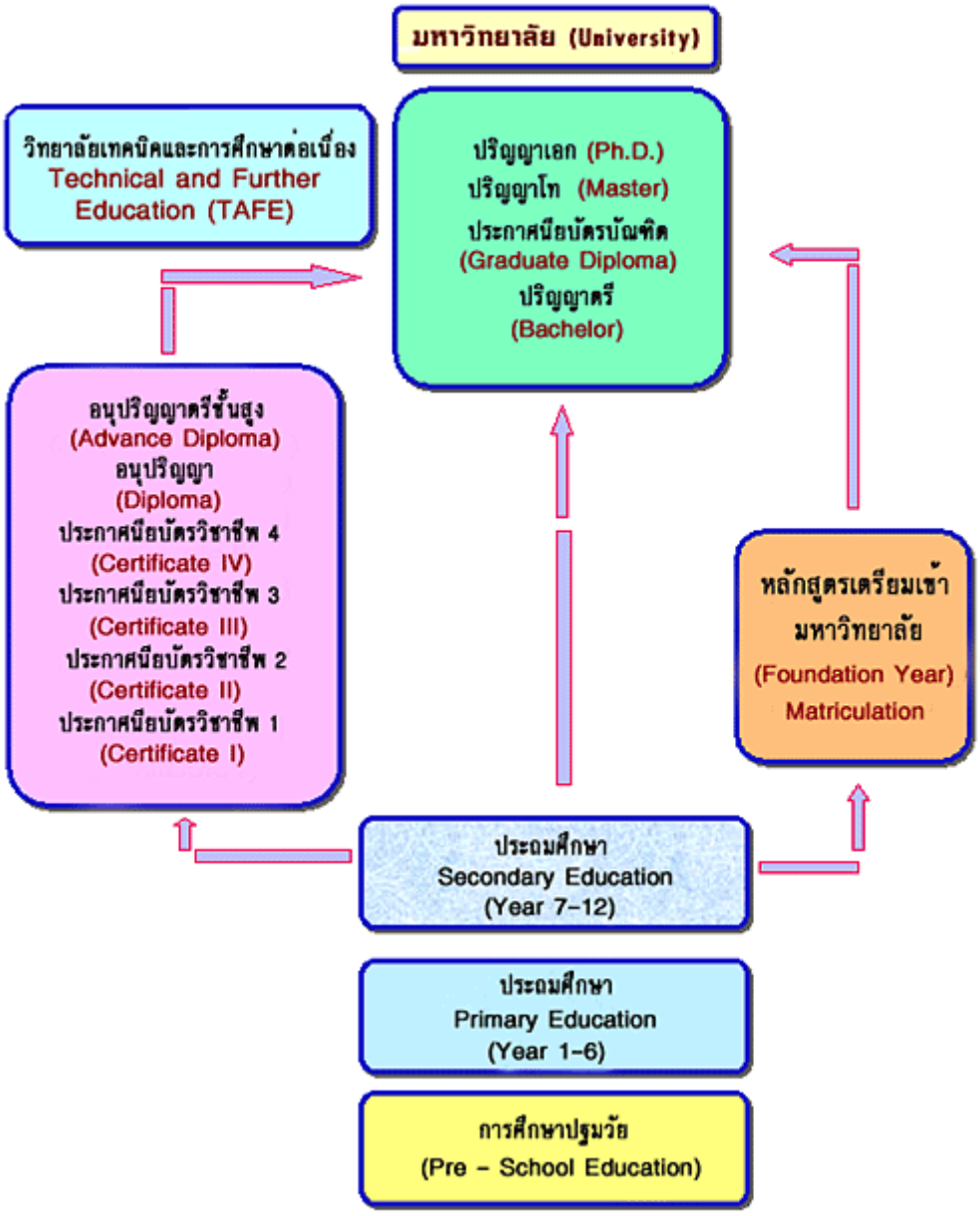

บทที่ 4
การจัดการศึกษาในประเทศไทย

4.1 การจัดการศึกษาในประเทศไทย

ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากการล่าอาณานิคมของประเทศตะวันตก โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงเด่นชัดที่สุด ด้วยพระปรีชาญาณที่ทรงเล็งเห็นภยันตรายดังกล่าว พระองค์จึงทรงดำเนินวิเทโศบายและกุศโลบายนานัปการ ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของประชาชนมิให้ตกเป็นเมืองขึ้นเป็นหลักสำคัญซึ่งพระองค์ก็ทรงทำสำเร็จตามพระประสงค์หนึ่งในกุศโลบายที่ทรงดำเนินการและส่งผลต่อการจัดการศึกษาของประเทศได้แก่ การปรับปรุงระบบระเบียบบริหารราชการแผ่นดินเสียใหม่ให้เป็นกระทรวง กรม กอง ทั้งนี้ โดยอยู่ภายใต้การควบคุม ดูแลจากส่วนกลางเมืองหลวง การจัดการศึกษาจึงเริ่มเข้าสู่ระบบการบริหารราชการแผ่นดินตั้งแต่สมัยนี้เป็นต้นมา พระองค์ทรงโปรดให้จัดสร้างสถานศึกษาสำหรับกุลบุตร กุลธิดาของราษฎรทั่วไป การจัดการศึกษาในความรับผิดชอบของสถาบันโรงเรียน เริ่มปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกที่โรงเรียนวัดมหรรณพาราม กรุงเทพ ปีพุทธศักราช 2427 และขยายสถานศึกษาลักษณะดังกล่าวนี้ออกไปยัง ภูมิภาคทั่วประเทศไทย โดยให้ราษฎรได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบการจัดการศึกษาโดยการเก็บเงิน “ศึกษาพลี” นอกจากนี้พระองค์ยังได้เร่งจัดการศึกษาเพื่อผลิตกำลังคนเข้ารับราชการตามกรม กองต่าง ๆ ซึ่งยังมีความขาดแคลนอยู่มาก โรงเรียนฝึกหัดข้าราชการพลเรือน (ปัจจุบันคือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) รับหน้าที่ผลิตคนเข้ารับราชการตามพระราชประสงค์นั้น (และค่านิยมการเรียนเพื่อรับราชการก็เริ่มได้รับการปลูกฝังถ่ายทอดนับจากนี้เป็นต้นมา) ซึ่งก็กล่าวได้ว่าการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ (Formal Education) เริ่มต้นจากรัชสมัยของพระองค์นั่นเอง

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลัทธิล่าอาณานิคมคุกคามไทยน้อยลงพระองค์ก็ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการจัดการศึกษาอยู่มาก

เช่นเดียวกันซึ่งจะเห็นได้จากการที่พระองค์ทรงตราพระราชบัญญัติการประถมศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อปีพุทธศักราช 2464 เพื่อเร่งให้ผู้ปกครองส่งบุตรหลานเข้าเรียนเมื่อถึงวัยอันสมควร และได้โปรดให้ยกเลิกการเรียกเก็บเงินค่าศึกษาพลีจากราษฎรอีกต่อไป นอกจากนั้นพระองค์ยังได้ทรงพยายามเปลี่ยนแปลงค่านิยมของผู้เรียนที่ปรารถนาจะมุ่งเข้ารับราชการ หรือโรคอยากเป็นเสมียน โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนเรียนไปใน ทางประกอบอาชีพเป็นสำคัญ จากรัชสมัยของพระองค์เป็นต้นมาการจัดการศึกษาก็อยู่ในความรับผิดชอบของสถาบันโรงเรียนอันเป็นตัวแทนของหลวง โดยผู้ปกครอง บ้าน และวัดค่อย ๆ ลดบทบาทจัดการศึกษาในความหมายของการสอนหนังสือให้กับผู้เยาว์ไปทุกขณะ (พนัส หันนาคินทร์, 2521; วุฒิชัย มูลศิลป์, 2529; ก่อ สวัสดิพาณิชย์, 2531, หน้า 5-9)

การจัดการศึกษาของไทยดำเนินอยู่ภายใต้ระบบการบริหารราชการแผ่นดิน จากส่วนกลางเมืองหลวงเป็นใหญ่มีอำนาจตัดสินใจสั่งการเด็ดขาด ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของการปกครองแบบรัฐชาติรวมศูนย์กลางเช่นนี้เสมอมาจวบจนปัจจุบันนี้ แม้ว่าจะเกิดเหตุการณ์ผันผวนทางการเมืองการปกครอง อย่างไรก็ตามแม้ว่าการบริหารทางสังคมเศรษฐกิจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม โดยเฉพาะหากนับเริ่มจากสมัยการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 ปีพุทธศักราช 2504 ซึ่งรัฐบาลมุ่งสร้างปรับปรุงเศรษฐกิจของประเทศให้เป็นเป้าหมายสำคัญเป็นต้นมา การจัดการศึกษาที่เคยประสบผลสำเร็จในบริบทสังคมรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็นับวันจะพอกพูนสะสมปัญหามากขึ้นทุกขณะการจัดการศึกษาหรือการบริหารการศึกษารวมศูนย์บริหารไว้ที่ส่วนกลาง จึงมีลักษณะอุ้ยอ้ายไร้ประสิทธิภาพเปรียบประดุจเรือเอี้ยมจุ้นในแม่น้ำ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2531) กระแสวิพากย์วิจารณ์ระบบการจัดการศึกษาของไทยในรอบสามทศวรรษจากกลุ่มนักวิชาการนักการศึกษาและปัญญาชน ตลอดทั้งบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นไปอย่างสอดคล้องกันในทำนองที่ว่า ระบบการศึกษาของไทยซึ่งอยู่ภายใต้โครงสร้างการบริหารราชการดังที่เป็นอยู่นี้มีลักษณะการให้ความสำคัญกับส่วนกลาง โดยนักการศึกษาและนักวิชาการเป็นผู้วางแผนการจัดการศึกษาให้กับคนทั้งประเทศเรียน และแผนการศึกษาดังกล่าวว่าเป็นแผนการศึกษาที่เอาแบบอย่างจากต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นส่วนใหญ่ความรู้เนื้อหาสาระที่ให้กับผู้เรียน จึงมีลักษณะครอบงำผู้เรียนไม่สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียนในแต่ละ

พื้นที่ เมื่อผู้เรียนมีโอกาสได้รับการศึกษาต่อในระดับสูงเท่าใดก็ยิ่งทำให้แบบแผนวิถีชีวิตของตนแปลกแยกจากชุมชนท้องถิ่นตนทุกขณะ การจัดการศึกษาจึงก่อให้เกิดการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่นมุ่งเข้าสู่วัฒนธรรมเมืองหลวงในที่สุด เมื่อพิจารณาตามนัยดังกล่าวการจัดการศึกษาก็มีส่วนร่วมในการดึงดูดคนจากชนบท โดยเฉพาะคนที่อยู่ในระดับมันสมองให้มาเป็นทรัพยากรบุคคลในภาคเมืองอีกส่วนหนึ่ง เพราะเหตุว่าสถานศึกษาระดับสูงและชั้นเลิศจะทำหน้าที่ค่อย ๆ เลือกสรรบุคคลเข้าเรียนทุกขณะในแต่ละขั้นตอน กอปรกับค่านิยมที่มีมาแต่เดิมซึ่งมุ่งหวังจะเรียนเพื่อเข้ารับราชการ จึงทำให้ผู้เรียนมุ่งแข่งขันสอบเข้าเรียนในสถานศึกษาชั้นสูงเป็นตามลำดับ เพื่อมุ่งหวังจะได้เปลี่ยนชั้นฐานะตน ซึ่งระบบการจัดการศึกษาไทยในลักษณะนี้ได้รับการเรียกว่า ระบบการศึกษาไต่บันไดดาราหรือระบบการศึกษาสำหรับผู้ชนะเท่านั้น (รัตนะ บัวสนธ์, 2535, หน้า 22-23)

ปัญหาการบริหารการศึกษาที่หย่อนประสิทธิภาพและไม่เป็นเอกภาพรวมทั้งปัญหาการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นตอบสนองการพัฒนาในภาคเมืองมากกว่าภาคชนบทส่งผลให้เกิดการครอบงำทางวัฒนธรรมจากส่วนกลาง ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นได้รับการดูถูกไม่ยอมรับ ค่านิยมของผู้เรียนถูกปลูกฝังทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการจัดการศึกษาให้เป็นเช่นเดียวกับคนในกรุงเทพฯ ปัญหาเหล่านี้รัฐก็ตระหนักเช่นกัน ภายหลังจากเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงกิจการด้านต่าง ๆ ด้วย หัวหน้ารัฐบาล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการในสมัยนั้น จึงแต่งตั้งคณะบุคคลขึ้นเพื่อให้ดำเนินการวางแผน การจัดการศึกษาใหม่ในปี พ.ศ. 2517 คณะบุคคลดังกล่าวเรียกว่า คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา ซึ่งประกอบไปด้วยนักการศึกษาและนักวิชาการจำนวนหนึ่ง ซึ่งคณะกรรมการฯ ได้ดำเนินการปฏิรูปการศึกษาที่ สำคัญ ๆ บางประการ ได้แก่ 1) การจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ ปีพุทธศักราช 2520 โดยมีสาระสำคัญ 2 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาและการปรับปรุงระบบการบริหารการศึกษา 2) การเปลี่ยนแปลงพัฒนาหลักสูตรประถมศึกษา ปี พ.ศ. 2503 เป็นหลักสูตรประถมศึกษา ปี พ.ศ. 2521 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ปี พ.ศ. 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย ปี พ.ศ. 2524 ผลการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษานี้ภายหลังทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ส.ก.ศ.) ได้ดำเนินการติดตามประเมินผล ก็พบประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. การปรับปรุงระบบการศึกษาจากระบบเดิม 4: 3: 3: 2 (ประถมศึกษาตอนต้น 4 ปี: ประถมศึกษาตอนปลาย 3 ปี: มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี: มัธยมศึกษาตอนปลาย 2 ปี) มาเป็น 6: 3: 3 (ประถมศึกษา 6 ปี: มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี: มัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี) ทำให้ปริมาณการ "รู้หนังสือ" ของประชาชนเพิ่มมากขึ้น นักเรียนประถมศึกษามีจำนวนมากขึ้น เพราะขยายการศึกษาภาคบังคับ 6 ปี

2. การเปลี่ยนแปลงด้านหลักสูตร เนื้อหาสาระ และกระบวนการเรียนการสอน พบว่าทั้งหลักสูตรประถมศึกษาและหลักสูตรมัธยมศึกษา ปีพุทธศักราช 2521 หลักสูตรทั้งสองมีเนื้อหาสาระมากเกินไป การจัดหลักสูตรท้องถิ่นหรือการปรับหลักสูตรไม่มีการดำเนินการแต่อย่างใดโรงเรียนดำเนินการเรียนการสอนเหมือน ๆ กันทุกพื้นที่ ครูก็ยังไม่เปลี่ยนพฤติกรรมการสอน

3. การบริหารการศึกษา การกระจายอำนาจการบริหาร แม้ว่าในแผนการศึกษาชาติจะเขียนไว้ แต่ก็เขียนไม่ชัดเจนคลุมเครือ ดังนั้น จึงปรากฏว่ายังไม่มีการดำเนินงานปรับปรุงโครงสร้างระบบการบริหารการศึกษา และกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาแต่อย่างใด แม้ว่าการประถมศึกษาดูเหมือนว่าเป็นการกระจายอำนาจแต่แท้ที่จริงแล้วการดำเนินงานยังไม่เป็นไปตามหลักการกระจายอำนาจ เพราะส่วนกลางเพียงทำการมอบอำนาจบางส่วนให้ภูมิภาคทำหน้าที่จัดบริหารงานการศึกษาแทนเท่านั้น โดยอำนาจบริหารส่วนใหญ่ยังอยู่ที่ส่วนกลาง (รัตนะ บัวสนธ์, 2535, หน้า 19-24)

การจัดการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535

องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการศึกษาแห่งชาติคือระบบการศึกษา ตามธรรมดาเมื่อเราต้องการจะทำความรู้จักกับกิจการงานด้านการศึกษาของประเทศใดก็ตาม คำถามแรกที่ต้องการคำตอบคือ ระบบการศึกษาของเขามีลักษณะเป็นอย่างไร สิ่งที่อยากรู้คือจะต้องเรียนประถมศึกษากี่ปี มัธยมศึกษากี่ปี และมหาวิทยาลัยกี่ปี และการจัดการศึกษาของแต่ละระดับจัดอย่างไร

ระบบการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ ในลักษณะหนึ่งไม่แตกต่างจากระบบการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปี พ.ศ. 2520 กล่าวคือ ยังคงจัดการศึกษาเป็น 4 ระดับ ได้แก่ระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา นอกจากนั้น ในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา ก็ยังคงจัดในลักษณะเดิมที่

เรียกว่า ระบบ 6-3-3 หมายความว่าจัดประถมศึกษา 6 ปี (โดยไม่แบ่งเป็นระดับประถมตอนต้นและตอนปลาย เหมือนแผนการศึกษาแห่งชาติ ปี 2503) และจัดมัธยมศึกษาเป็น 2 ระดับ คือระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี จึงเรียกย่อ ๆ ว่า 6-3-3 ส่วนการจัดแบบเดิมก่อนการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นการจัดตามแผนการศึกษาแห่งชาติ 2503 ซึ่งจัดเป็นระบบ 4-3-3-2 คือ ประถมต้น 4 ปี ประถมปลาย 3 ปี มัธยมต้น 3 ปี และมัธยมปลาย 2 ปี ก่อนหน้านั้นเราจัดเป็นระบบ 4-6-2

ที่ต้องชี้ประเด็นของการแบ่งระดับในช่วงประถม–มัธยมศึกษา ก็อาจจะเป็นเพราะว่าความแตกต่างของระบบการศึกษาของประเทศต่าง ๆ มักจะอยู่ที่ประเด็นนี้ บางประเทศอาจจัดประถมศึกษาเพียง 4 ปี และจัดมัธยมศึกษา 8 ปี บางประเทศอาจจัดประถมศึกษาเพียง 5 ปี และมัธยมศึกษา 7 ปี บางประเทศอาจจัดประถมศึกษาเพียง 4 ปี และมัธยมศึกษา 6 ปี รวม 10 ปี แล้วเข้ามหาวิทยาลัยเลยก็มี

ฉะนั้น เมื่อเปรียบเทียบระบบการศึกษาประเด็นแรกที่จะต้องมองกันก็คือประเด็นของการแบ่งระดับภายในระบบโรงเรียนประถม-มัธยม และจำนวนปีที่ต้องเรียน ความแตกต่างระหว่างระบบที่ต้องเรียน 12 ปี ก่อนเข้ามหาวิทยาลัยกับระบบที่เรียนเพียง 10 ปี มีความแตกต่างกัน ทำให้เกิดปัญหาของการรับรองประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาเพื่อจุดประสงค์ของการรับเข้าเรียนต่อระดับอุดมศึกษา ส่วนการจัดประถมศึกษาเพียง 4 ปี ซึ่งบางประเทศยังคงจัดอยู่นั้นเป็นเครื่องชี้ให้เห็น ถึงสภาพการจัดการศึกษาภาคบังคับที่ยังต่ำกว่ามาตรฐานโลกที่จัด 6 ปี ส่วนการจัดมัธยมศึกษาเป็นระดับต้น 3 ปี ระดับปลาย 3 ปี มักนิยมกระทำกัน แต่ก็มีหลายประเทศในยุโรปที่ยังจัดแตกต่างออกไป

การพิจารณาระบบการศึกษา นอกจากจะพิจารณาประเด็นเรื่องระดับการศึกษาดังกล่าวแล้วยังได้มองกว้างถึงกระบวนการศึกษาทั้งหมดที่เรียกว่าการศึกษาตลอดชีวิต

แนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่ นับตั้งแต่องค์การยูเนสโกจัดพิมพ์หนังสือ “Learning to Be” เมื่อทศวรรษที่ 1970 แนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตได้เริ่มมีความสำคัญขึ้น แต่การแปลแนวคิดที่มีลักษณะนามธรรมให้เป็นรูปธรรมเป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ง่ายนัก อย่างไรก็ตาม ในระยะ 30 ปีที่แล้วนี้ ก็ได้มีความพยายามจะจัดประเภทการศึกษาเป็นระบบการศึกษาใน โรงเรียน (schooling system) และระบบการศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non – Formal system) และระบบการศึกษาตามอัธยาศัย (In-Formal system) ซึ่งทั้ง 3 ระบบรวมกันแล้วก็คือ กระบวนการศึกษาตลอดชีวิต

แนวการจัดการศึกษา

1. การจัดเครือข่ายการเรียนรู้และบริการการศึกษาเพื่อปวงชน

กล่าวถึงการขยายบริการการศึกษาตั้งแต่ปฐมวัย และการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อประชากร ทุกๆ กลุ่ม ทุกพื้นที่ ตลอดจนสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ โดยเน้นการส่งเสริมให้เกิดแหล่งความรู้ต่าง ๆ ผ่านสื่อสารมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เอกสาร สิ่งพิมพ์ และประสานองค์กรเอกชนที่มีส่วนจัดเสริมการศึกษา เพื่อให้ทุกชุมชนมีโอกาสได้รับการศึกษา

การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้นี้เป็นแนวทางหนึ่งของการจัดระบบการศึกษาตลอดชีวิต ในการดำเนินงานหรือส่งเสริมให้เกิดการดำเนินงานเรื่องนี้นั้น จะต้องไม่ลืมหลักการสำคัญเกี่ยวกับอุปสงค์และอุปทาน (Demand and Supply) หากมีแต่ “Supply” คือการจัดสร้างห้องสมุดแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ แต่ขาดผู้ใช้-ผู้บริโภค ห้องสมุดก็ไร้ประโยชน์ ฉะนั้นต้องมีทั้งผู้บริโภคและผู้จัดบริการ ปัญหาของสังคมไทยก็คือในการศึกษาระดับอุดมศึกษามีผู้ต้องการมากแต่ในเรื่องการศึกษาของปวงชน และการศึกษาผู้ใหญ่อาจจะขาดการเรียกร้องหรือขาดพลังผลักดัน แต่ความจริง ผู้ใหญ่ก็มีความจำเป็นจะต้องเรียนรู้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนไปของชีวิต เช่น เมื่อจะเปลี่ยนฐานะไปเป็นสามี-ภรรยา บิดา-มารดาย่อมมีความจำเป็นต้องเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสามี-ภรรยา บิดา-มารดา เป็นต้น และตลอดชีวิตของคนเราจะมีการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้หลายครั้ง หรือเกิดสถานการณ์ใหม่ เกิดปัญหาทางด้านการทำมาหาเลี้ยงชีพในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ปัญหาจะปรับตัวอย่างไร อาจจำเป็นต้องเรียนรู้วิธีการทำมาหาเลี้ยงชีพแบบใหม่ เรื่องฝนแล้งเป็นตัวอย่างของสภาวะดินฟ้าอากาศในสังคมไทย ซึ่งอาจจะต่อเนื่องไปหลายๆ ปี แต่ถ้าหากชาวนาไม่เปลี่ยนวิถีชีวิตจากการพึ่งพาเกษตรน้ำฝน ไปเป็นเกษตรรูปแบบอื่น หรือเกิดอาชีพใหม่ ๆ ในชนบท สังคมคงเข้าขั้นวิกฤตความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเกิดขึ้น การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้นี้ ได้คำนึงถึงความจำเป็นต้องเรียนรู้ของมนุษย์ในสังคมในสถานการณ์ต่าง ๆ

2. เนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอน

มีมาตรการ 17 ข้อ ในเรื่องการปรับปรุงเนื้อหาสาระกระบวนการเรียนการสอน ตั้งแต่การจัดหลักสูตรที่เป็นพื้นฐานสำหรับทุกคน และที่เสริมสร้างศักยภาพตามความ

แตกต่างของบุคคล การผสมผสานความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาการสมัยใหม่ การให้ความสำคัญแก่ภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ การเน้นการเรียนภาคปฏิบัติ โดยเฉพาะการฝึกวิชาชีพการส่งเสริมให้สถานศึกษามีอิสระคล่องตัวในการจัดเนื้อหาสาระกระบวนการเรียนการสอน ฯลฯ

หลักการเหล่านี้เป็นเรื่องดูน่าจะปรารถนา แต่ปัญหามีว่าในรูปธรรมจะจัดอย่างไร และในอดีต ปัจจุบัน เราสามารถบรรลุวัตถุประสงค์มากน้อยแค่ไหนและอุปสรรคอยู่ที่ตรงไหน การจัดระบบและกลยุทธ์ในการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุหลักการเหล่านี้จึงเป็นเรื่องที่ควรได้รับการเอาใจใส่มากยิ่งขึ้น เช่น ในเรื่องที่ให้สถานศึกษาจัดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ และใช้ครูที่มีความสามารถในการฝึกทักษะทางภาษานั้นกระทำอย่างไร จะฝึกครูด้านภาษาต่างประเทศอย่างไร หากฝึกครูรุ่นใหม่จะหาอัตรามารับได้อย่างไร ในบางประเทศจัดโครงการที่ส่งครูฝึกหัดไปเรียนที่ประเทศอังกฤษ 1 ปี หรือ 2 ปี ก่อนจะจบหลักสูตรฝึกหัดครู ของเราจะจัดเช่นนั้นหรือไม่ และมีงบประมาณสนับสนุนหรือไม่ หรือในอีกประเด็นหนึ่ง เรื่องการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเข้าใจและรู้จักคิดแบบวิทยาศาสตร์ และที่เอื้อให้ผู้เรียนใฝ่หาความรู้ รู้จักคิดริเริ่ม รวมทั้งมีความสามารถในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ การจัดได้เช่นนั้นจะต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้าง เช่น ครูที่สอนได้เช่นนี้ ระบบการประเมินผลที่เน้นการทดลองและภาคปฏิบัติระบบการสอบเข้าเรียนต่อที่ส่งเสริมกิจกรรมเช่นนี้

การแปลงหลักการ หรือมาตรการต่าง ๆ ในหมวดเนื้อหาสาระให้เป็นภาคภาคปฏิบัติหรือโครงการจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

3. ครูและบุคลากรทางการศึกษา

ในหมวดนี้มีแนวทาง 6 ประการ ตั้งแต่การพัฒนาระบบการคัดเลือกผู้เข้าศึกษาวิชาชีพครู การพัฒนากระบวนการฝึกหัดครู โดยเน้นภาคปฏิบัติและการเรียนรู้ด้วยตนเอง ส่งเสริมให้ครูสามารถมีบทบาทเป็นผู้นำทางความคิดในชุมชน การพัฒนาระบบการบริหารงานบุคคลของครูให้เหมาะสม ตลอดจนการพัฒนาองค์กรวิชาชีพครูให้เข้มแข็ง ให้ครูมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู แนวทางเหล่านี้ก็ได้รับความเห็นชอบจากนักวิชาการและผู้บริหาร ประเด็นอยู่ที่จะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายของแนวทางได้อย่างไร ในแต่ละแนวทางย่อมจำเป็นต้องมีกลวิธีในการดำเนินงาน เช่น การจะให้มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครูจะต้องทำอะไรบ้างเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนี้ การจัดระบบ

บริหารงานบุคคลของครูให้เหมาะสมกับวิชาชีพนั้นหมายความว่าอย่างไร จะมีข้อเสนอแนะในการปรับระบบนี้อย่างไร ควรจะเริ่มต้นที่ไหน สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูควรมีแนวทางอย่างไร การคิดในรายละเอียดและในรูปของแผนปฏิบัติจะเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้แผนการศึกษาแห่งชาติมีความเป็นจริงมากขึ้น

4. การบริหารและการจัดการ

มีแนวทางหรือมาตรการ 6 ประการในเรื่องนี้ ตั้งแต่ข้อ 31 วรรค 2 ที่ให้มีการมอบอำนาจจากส่วนกลางไปยังจังหวัดและสถานศึกษาในเรื่องของการบริหาร การวางแผนและการจัดการศึกษาระดับจังหวัด ข้อ 32 ให้มีคณะกรรมการการศึกษาระดับจังหวัดเพื่อวางแผนและจัดการศึกษาของจังหวัด โดยคำนึงถึงเอกภาพด้านนโยบายและมาตรฐานการศึกษา รวมทั้งความต้องการของท้องถิ่น หรือข้อ 36 สนับสนุนให้สถานศึกษามีฐานะเป็นนิติบุคคล มีระบบและโครงสร้างการบริหารการจัดการศึกษา การจัดหาหรือใช้ทรัพยากรเพื่อการศึกษาที่เป็นอิสระโดยอยู่ในกำกับของรัฐ รวมทั้งให้มีเสรีภาพทางวิชาการ หลักการเหล่านี้ในปัจจุบันได้รับความสนใจสูงมากจากผู้กำหนดนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ และได้มีข้อเสนอเป็นรูปธรรมที่ชัดแจ้ง แต่การปฏิรูประบบบริหารกลับกลายเป็นเรื่องที่ยากยิ่ง เพราะระบบกระทบกระเทือนถึงสถานภาพของคนในปัจจุบันทำให้เกิดข้อโต้เถียงซึ่งอำพรางผลประโยชน์เฉพาะตน การแก้ไขปัญหาเรื่องนี้จึงต้องใช้ความสามารถของผู้บริหารอย่างมาก

5. ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

มีข้อเสนอแนะ 6 ประการในหมวดนี้ เช่น ให้ภาคเอกชน และชุมชนเพิ่มบทบาทในการจัดการศึกษา ให้สถานศึกษาปรับค่าบำรุงและค่าธรรมเนียมการศึกษาให้สอดคล้องกับอัตรา ผลตอบแทนส่วนบุคคล สนับสนุนให้สถานประกอบการจัดการศึกษา โดยรัฐจะต้องมีมาตรการจูงใจ ตลอดจนส่งเสริมให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมีรายได้เพื่อใช้ในการจัดการศึกษา แนวทางเหล่านี้ คงจะต้องมีรายละเอียดเพื่อเสนอแนะว่าจะดำเนินการอะไร ใครรับผิดชอบเรื่องไหน และเงื่อนไขของการดำเนินการให้เสร็จมีอะไรบ้าง ประเด็นเหล่านี้คงต้องพิจารณาต่อไป (วิชัย ตันศิริ, 2544, หน้า 19-46)

4.2 การจัดการศึกษาในการปฏิรูปการศึกษา

เนื่องจากรัฐบาลได้เล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องปรับตัวให้มีขีดความสามารถในการแข่งขันกับต่างประเทศได้ ต้องมีการพัฒนาคุณภาพของบุคลากรของประเทศอย่างขนานใหญ่ โดยระบุว่ารัฐบาลมีเจตนารมณ์ที่จะพัฒนาคน ในฐานะเป็นจุดศูนย์กลางของการพัฒนาทั้งปวง โดยขยายการศึกษาภาคบังคับพื้นฐาน พร้อมด้วยสวัสดิการอื่น ๆ ที่จำเป็น การให้องค์กรปกครองท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่น ส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียน การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อขยายการศึกษาให้ เข้าถึงชนบทที่ห่างไกลได้อย่างทั่วถึง และปรับปรุงสวัสดิการให้แก่ครูอาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาทุกระดับ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2539)

เหตุผลและความจำเป็นในการปฏิรูปการศึกษา

การปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้ จำเป็นต้องเกิดขึ้นเนื่องจากปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลกระทบทำให้จำเป็นต้องมีการปฏิรูปการศึกษาขนานใหญ่ ปัจจัยเหล่านี้แยกได้เป็นปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน

ปัจจัยภายนอก นั้น ได้แก่ กระแสโลกาภิวัตน์ ภาคธุรกิจอุตสาหกรรมของประเทศได้ก้าวไปสู่ระบบเทคโนโลยี มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มศักยภาพในการผลิตให้สามารถแข่งขันกับนานาชาติได้ ภาวะการแข่งขันอย่างรุนแรงของตลาดโลกในด้านคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ทำให้หลายประเทศหันมาสนใจการพัฒนาคุณภาพแรงงานภาคอุตสาหกรรมเช่นเดียวกับภาคธุรกิจอุตสาหกรรมของประเทศ ดังนั้นความต้องการบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถและทักษะอย่างเพียงพอในการใช้และควบคุมเทคโนโลยีการผลิตได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ จึงมีอยู่ในระดับสูงมาก ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องมีการปฏิรูปการศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจโดยมุ่งผลิตบุคลากรที่มีคุณภาพเพื่อสนองความต้องการโดยรวมของประเทศ

กระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมโลกในยุคสหัสวรรษใหม่ ทำให้ต้องมีการ เร่งพัฒนาคนให้มีความสามารถสูง สามารถใช้ข้อมูลข่าวสารอย่างชาญฉลาด นำมาพัฒนาเป็นกระบวนการเรียนรู้ของตนเองได้ การศึกษาต้องเตรียมคนให้มีคุณสมบัติเหมาะสมกับเศรษฐกิจยุคโลกาภิวัตน์ โดยมีความสามารถควบคุมภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ

ได้ การศึกษาจะต้องบรรลุเป้าหมายในการสร้าง **บุคคลแห่งการเรียนรู้ องค์กรแห่งการเรียนรู้ และสังคมแห่งการเรียนรู้**เพื่อเป็นองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา และยกระดับการศึกษาของประเทศให้สามารถเข้าสู่การแข่งขันกับนานาชาติได้

ปัจจัยภายใน แยกเป็นสองส่วน ***ส่วนแรก คือ*** รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งได้มีการประกาศใช้เมื่อ 11 ตุลาคม 2540 มีบทบัญญัติเกี่ยวกับแนวทางในการจัดการศึกษาไว้หลายมาตรา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **มาตรา 43** ได้ระบุว่า รัฐจะต้องจัดการศึกษาพื้นฐานอย่างน้อย 12 ปีอย่างทั่วถึง มีคุณภาพและไม่เก็บค่าใช้จ่าย และ **มาตรา 81** ระบุให้รัฐต้องจัด การศึกษา อบรมและสนับสนุนให้จัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้ และปลุกจิตสำนึกที่ถูกต้องให้แก่นักเรียน พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ เป็นต้น

ส่วนที่สอง คือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายหลักด้านการศึกษาฉบับแรกของประเทศ ที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และให้ข้อมูลอย่างกว้างขวาง เพื่อกำหนดเนื้อหาสาระต่าง ๆ เกี่ยวกับการศึกษาของประเทศ ซึ่งจะส่งผลกระทบสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาของชาติอย่างมาก นับตั้งแต่กำหนดความมุ่งหมายของการศึกษา ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม (มาตรา 6) การจัดการศึกษาโดยยึดหลักการศึกษาตลอดชีวิต สำหรับประชาชนให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (มาตรา 8) การกำหนดสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษาของบุคคล บิดามารดา ครอบครัว ชุมชน องค์กรรัฐ องค์กรเอกชน สถาบันต่างๆ ทางสังคม (มาตรา 10- มาตรา 14) การกำหนดระบบการศึกษา ซึ่งระบุไว้ว่ามี 3 รูปแบบคือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยให้มีการผสมผสานและการเทียบโอนผลการเรียนเรียนระหว่างรูปแบบเดียวกัน และต่างรูปแบบกัน (มาตรา 15) การกำหนดการบริหารและจัดการศึกษาของรัฐที่มุ่งเน้นความเป็นเอกภาพ ประสิทธิภาพ และการกระจายอำนาจ (มาตรา 30-มาตรา 40) การกำหนดสิทธิในการจัดการศึกษาขององค์กรท้องถิ่น (มาตรา 41) การบริหารและการจัดการศึกษาเอกชน ซึ่งมุ่งเน้นความเป็น

อิสระ โดยมีการกำกับ ติดตาม ประเมินคุณภาพและมาตรฐานโดยรัฐ (มาตรา 43) การกำหนดมาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษาอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง และชัดเจน (มาตรา 41-มาตรา 51) การพัฒนาครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพสูง และพัฒนาวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพที่มีมาตรฐานสูง (มาตรา 52-มาตรา 57) การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา (มาตรา 58-มาตรา 68) เหล่านี้เป็นต้น

สภาพการจัดการศึกษาในปัจจุบัน

แยกออกได้เป็น 4 ด้าน ได้แก่ ก) สภาพปัญหาด้านระบบบริหารและการจัดการ ข) สภาพปัญหาด้านคุณภาพของการจัดการศึกษา ค) สภาพปัญหาเกี่ยวกับหลักสูตร สื่อ กระบวนการจัดการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผล ง) สภาพปัญหาเกี่ยวกับครูและบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้:-

ก) สภาพปัญหาด้านระบบบริหารและการจัดการ การจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ เน้นการรวมศูนย์อำนาจไว้ในส่วนกลาง เปิดโอกาสให้หน่วยปฏิบัติในระดับนั้นมีอำนาจในระดับท้องถิ่นมีอำนาจในการตัดสินใจค่อนข้างน้อยมาก แม้จะมีการมอบอำนาจบางเรื่องลงไป ก็เป็นเรื่องการปฏิบัติตามระเบียบและกฎเกณฑ์ที่กำหนดโดยส่วนกลาง มีการกระจายอำนาจทั้งในด้านการบริหารและวิชาการลงสู่ระดับพื้นที่ค่อนข้างน้อย นอกจากนี้ในการบริหารงานโดยเฉพาะ ในด้านนโยบายและแผนงบประมาณ ขาดเอกภาพหรือความเป็นหน่วยเดียวกัน ในลักษณะของภารกิจของแต่ละกรมในกระทรวงศึกษาธิการมีอำนาจมากเกินไปจนไม่สามารถประสานนโยบาย แผนและงบประมาณในภาพรวมได้ มีลักษณะต่างคนต่างทำในภารกิจของตนเองเท่านั้น

ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการบริหารและการจัดการ ก็คือ ความไม่ต่อเนื่องของนโยบายและแผนงานหลักของการจัดการศึกษา อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารระดับสูง และการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ทำให้เกิดความสูญเสียทางด้านทรัพยากร และก่อให้เกิดปัญหาต่อเนื่องหลายประการ การขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ไม่สามารถเข้ามามีบทบาทในการบริหารอย่างจริงจัง เนื่องจากขาดกลไกและวิธีการที่เหมาะสมที่จะทำให้ชุมชน ประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ไม่สามารถเข้ามามีบทบาทในการบริหารอย่างจริงจัง เนื่องจากขาดกลไกและวิธีการที่เหมาะสมที่จะทำให้ชุมชน ประชาชนเข้า

มาร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วมติดตามประเมินผลในการจัดการศึกษาในท้องถิ่น

ข) สภาพปัญหาทางด้านคุณภาพของการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาในทุกระดับในปัจจุบัน ประสบปัญหาสำคัญในเรื่องผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนค่อนข้างต่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ความสามารถในวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ จากการประเมินคุณภาพการศึกษาในปีการศึกษา 2540 พบว่า ผู้เรียนมีคะแนนเฉลี่ยในวิชาเหล่านี้ น้อยกว่าร้อยละ 50 ของคะแนนเต็มของแต่ละวิชา ทั้งในระดับมัธยมศึกษา ตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ค) สภาพปัญหาเกี่ยวกับหลักสูตร สื่อ กระบวนการจัดการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผล หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน เป็นหลักสูตรกลางที่ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนที่หลากหลายได้ เนื้อหาสาระของหลักสูตรส่วนมาก เป็นเรื่องที่กำหนดโดยนักวิชาการ ไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความแตกต่างของท้องถิ่น การจัดการเรียนการสอนก็ยังมุ่งเน้นการสอนที่ครูเป็นศูนย์กลาง ยังไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองจากสภาพแวดล้อมในชุมชนและสังคม มิได้ใช้การเรียนรู้จากสภาพจริง หรือจากการปฏิบัติจริง ซึ่งส่งผลให้มีปัญหาในด้านการวัดผล ประเมินผล ที่เน้นการวัดความรู้ ความจำมากกว่าการวัดความรู้ความสามารถที่เกิดจากความเข้าใจและการปฏิบัติจริง

ง) สภาพปัญหาเกี่ยวกับครูและบุคลากรทางการศึกษา ครูบางส่วนยังขาดความรู้ ความสามารถ และทักษะในการจัดการเรียนการสอน การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ ขาดความมีจิตสำนึกและจิตวิญญาณของความเป็นครู ยังไม่กระตือรือร้นในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง เนื่องจากขาดแรงจูงใจในการทำงานในลักษณะของผู้มีวิชาชีพครู เนื่องจากมีสาเหตุปัจจัยหลายประการโดยเฉพาะอย่างยิ่งค่าตอบแทนที่ค่อนข้างน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับวิชาชีพอื่นในสังคม นอกจากนี้ผู้บริหารสถานศึกษาบางส่วนยังไม่ได้รับการฝึกฝนอบรมให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ ขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารงาน มีภาวะการเป็นผู้นำค่อนข้างน้อย ตลอดจนขาดทักษะในการบริหารงานและการจัดการด้านการศึกษา

จากแรงผลักดันและสภาพปัญหาดังกล่าว จึงมีความจำเป็นต้องมีการปฏิรูปการศึกษา เพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยเฉพาะคุณภาพของผู้เรียนที่ได้มาตรฐานสูงในระดับสากล เพื่อให้สามารถเผชิญปัญหาและการเปลี่ยนแปลง ดำรงตนในสังคมได้อย่างดีมีความสุข และร่วมรับผิดชอบพัฒนาชุมชน ประเทศชาติ และสังคมโลก

รัฐได้กำหนด**เป้าหมายไว้ 14 ข้อ ที่มุ่งจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการศึกษาของไทย ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของโลก** ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2539)**: -**

1. ขยายโอกาสทางการศึกษา ให้เด็กได้รับการพัฒนาความพร้อมในทุกด้านก่อนเข้าเรียนชั้นประถมศึกษา

2. ขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปีเป็น 9 ปี ให้ทั่วถึงทั้งในและนอกโรงเรียน โดย มีเป้าหมายขยายการศึกษา และสวัสดิการภาคบังคับให้ถึง 12 ปีโดยเร็ว พร้อมทั้งจัดสวัสดิการอื่น ที่จำเป็นให้แก่นักเรียน

3. จัดหาทุนการศึกษาและจัดให้มีกองทุนสวัสดิการเงินกู้แก่นักเรียน นักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ ให้มีโอกาสได้ศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น

4. เร่งรัดการผลิตบุคลากรในสาขาวิชาชีพที่ขาดแคลน ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในอนาคต เช่น ด้านวิทยาศาสตร์ แพทย์ วิศวกรรม และคอมพิวเตอร์ ให้มีคุณภาพและปริมาณที่เพียงพอ ด้วยการเพิ่มขีดความสามารถแก่สถาบันอุดมศึกษาและสถาบันอาชีวศึกษาในการผลิตบุคลากรด้านผู้สอน พัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน รวมทั้งสนับสนุนให้มีการร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในต่างประเทศเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และถ่ายทอดวิทยาการ ต่าง ๆ

5. สนับสนุนให้สถาบันอุดมศึกษาทำการวิจัยและพัฒนาอย่างกว้างขวาง โดยเน้นการนำผลการวิจัยและพัฒนามาถ่ายทอดและปรับใช้ในความเป็นจริง ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมให้มากยิ่งขึ้น

6. สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ โดยเน้นการพัฒนาทักษะการคิด วิเคราะห์ การเรียนรู้จากประสบการณ์และของจริง ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม

7. ส่งเสริมสนับสนุนการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยใช้สื่อและเทคโนโลยี การสอนทางไกล ระบบอาจารย์สัญจร การสร้างพิพิธภัณฑ์สัตว์ การบูรณะพิพิธภัณฑ์สัตว์ การบูรณะพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ การสร้างอุทยานวิทยาศาสตร์ ฯลฯ

8. สนับสนุนการกระจายอำนาจทางการศึกษา โดยให้องค์กรปกครองท้องถิ่นมีบทบาทมากขึ้นในการบริหารและการจัดการศึกษา ในระดับและประเภทที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่น

9. ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยองค์กรชุมชน สถานประกอบการเอกชน และองค์กรผู้ปกครอง

10. สนับสนุนผู้ด้อยโอกาสและผู้พิการให้มีโอกาสเข้าศึกษาและฝึกอบรมวิชาชีพให้มากยิ่งขึ้น เพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้

11. ผ่อนคลายกฎ ระเบียบ และกำหนดมาตรการจูงใจที่เหมาะสม เพื่อให้เอกชนเข้ามามีบทบาทในการลงทุนและบริหารการศึกษา และการฝึกฝนอาชีพในทุกระดับให้มากยิ่งขึ้น

12. เสริมสร้างสวัสดิการ ขวัญ กำลังใจ และสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ให้แก่ครูอาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาทุกระดับ เพื่อให้เกิดความมั่นคงและภาคภูมิใจในวิชาชีพ

13. ยกระดับมาตรฐานวิชาชีพครู โดยจัดให้การกำกับดูแลและพัฒนาคุณภาพมาตรฐานและการปฏิบัติวิชาชีพตามจรรยาบรรณครู รวมทั้งพัฒนาครูประจำการ บุคลากรทางการศึกษา และองค์กรวิชาชีพครู อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2539)

นโยบายการศึกษาทั้ง 14 ข้อนี้ มุ่งปรับปรุงในทุก ๆ ด้าน เพื่อให้บุคลากรมีความรู้ความสามารถในทุก ๆ ด้าน เป็นการวางแผนกำลังคน หรือทรัพยากรมนุษย์ (Human resources) ให้ทันกับความต้องการของตลาดแรงงาน ให้สามารถแข่งขันกับประเทศอื่น ๆ ได้ ดังนั้น ต้องมีการกำหนดทิศทางการศึกษาให้แน่ชัด (วิชัย ตันศิริ, 2538, หน้า 359-360) ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือยกฐานะของคนในสังคม ลดช่องว่างระหว่างชนชั้น

เป็นการเปลี่ยนโฉมหน้าประเทศไทยให้ทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันโลก และรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทยเอาไว้ได้ (ธนาคารกสิกรไทย, 2539)

การดำเนินการปฏิรูปการศึกษา

นายสุขวิช รังสิตพล รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการในรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา ได้นำนโยบายของคณะรัฐมนตรี มากำหนดหลักการในการปฏิรูปการศึกษาโดยได้ตั้ง **บัญญัติ 10 ประการ ของโรงเรียนในอุดมคติ** ไว้ดังต่อไปนี้

1. **ผู้บริหารโรงเรียน ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ** มีจิตสำนึกในการที่จะพัฒนา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และยกระดับมาตรฐานการศึกษาให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ผู้บริหารควรมีเวลาอยู่ประจำสถานศึกษา เพื่อดูแลการปฏิบัติงานภายในให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

2. **มีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน** หรือสถานศึกษาที่เอื้อต่อการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนอย่างมีความสุข มุ่งเน้นการเรียนการสอนตามธรรมชาติ โดยให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง และปลูกฝังเรื่องความสะอาด ความมีวินัย ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความรักสามัคคี รวมทั้งการจัดให้โรงเรียนมีความร่มรื่น มีต้นไม้ แหล่งน้ำ บ่อน้ำ ไร้ฝุ่น ไร้มลภาวะทั้งปวง

3. **เป็นโรงเรียนที่มีความพร้อม มีแผนผังเต็มรูปแบบ** มีห้องเรียน ห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องทดลอง ห้องปฏิบัติการ ตลอดจนมีสนามกีฬาครบครัน โดยให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น

4. **มีอุปกรณ์การเรียนการสอนครบครัน** โดยจัดซื้อในราคาท้องตลาดที่เป็นธรรม ทั้งให้เหมาะสมกับการใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

5. **มีบุคลากร ครูผู้สอนครบตามเกณฑ์** หากขาดแคลน ควรให้ครูเกษียณอายุ หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิมาช่วยสอน และหรือให้มีระบบการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

6. **องค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา** ไม่ว่าจะเป็นด้านวิชาการหรือด้านบริหาร เช่น กำหนดหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ได้แก่ การสอนภาษาอังกฤษตั้งแต่ระดับประถมศึกษา การสอนวิชาชีพ การเกษตร การก่อสร้าง วิชาไฟฟ้า เป็นต้น

7. มีการเก็บค่าเล่าเรียนและค่าธรรมเนียมการศึกษา เพื่อพัฒนาสถานศึกษาและ จัดอุปกรณ์การเรียนให้ครบครัน ทั้งนี้ให้ยกเว้นค่าเล่าเรียนสำหรับเด็กยากจน และจ่ายค่าตอบแทนให้แก่นักเรียนในการพัฒนาหรือการฝึกภาคปฏิบัติ ฝึกอาชีพที่เกิดรายได้ และเป็นประโยชน์แก่ โรงเรียน เช่น เลี้ยงไก่ การปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงปลา เป็นต้น

8. มีการส่งเสริมให้กลุ่มบุคคลหรือชุมชนมีส่วนร่วมในการแสวงหาทรัพยากร เพื่อสนับสนุนการบริหาร การจัดการของสถานศึกษา การจัดสวัสดิการให้กับครู เช่น การจัด ที่พัก ค่าตอบแทนช่วงเวลา ค่าสอนพิเศษ ค่าฝึกอบรม ตลอดจนการแก้ไขปัญหาด้านหนี้สินของครู

9. มีการวัดและประเมินผลการศึกษา ที่มุ่งเน้นผลผลิต คือ คุณภาพของนักเรียนตามที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตร

10. เป็นโรงเรียนที่ผู้นำท้องถิ่น และผู้ปกครองทุกระดับ ทุกประเภทยอมรับว่าเป็นโรงเรียนที่มีคุณภาพมาตรฐาน

เป้าหมายสูงสุดของการปฏิรูปการศึกษา ก็คือ การยกระดับมาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษาให้เป็นไปตามบัญญัติ 10 ประการ เพื่อสร้างผลผลิต คือ นักเรียน ให้ได้มาตรฐานใน ทุกระดับการศึกษา เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ นโยบายการปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษานี้ จึงมุ่งเน้นที่จะพัฒนาและยกระดับมาตรฐานการศึกษาทุกระดับในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีอยู่จำนวน 40,576 โรงเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2539)

ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษา แยกได้เป็น 5 หัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. ให้กระจายอำนาจ ให้สถานศึกษามีอิสระ และมีความคล่องตัวในการบริหารและ ตัดสินใจในกิจการของสถานศึกษา รับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียน และสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ ให้ลดบทบาทหน่วยงานส่วนกลางลง โดยให้เป็นหน่วยงานในกำกับ ประสานและ ส่งเสริมนโยบายด้านแผน มาตรฐานการศึกษา ทรัพยากรการศึกษา การติดตามประเมินผลและสนับสนุนการดำเนินงานของหน่วยปฏิบัติการ

2. ใช้แผนยุทธศาสตร์ จัดทำแผนยุทธศาสตร์ หรือแผนปรับปรุงตั้งแต่ระดับกระทรวง กรม จังหวัด/เขตพื้นที่การศึกษา จนถึงสถานศึกษา ให้เป็นเครื่องมือสำคัญในการปฏิรูปการศึกษา

3. เปิดโอกาสการมีส่วนร่วม ให้หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรท้องถิ่นและผู้ประกอบการเข้ามีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการหรือคณะทำงาน ในทุกระดับ สร้างแนวร่วมในการปฏิรูปการศึกษาให้เกิดขึ้นในสังคมและชุมชน

4. ประกันคุณภาพ ให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษา มีการควบคุมตรวจสอบแทรกแซงและประเมินคุณภาพ และให้มีการรายงานผลต่อสาธารณชน

5. เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ยึดถือหลักการสำคัญที่ว่า "ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้" จัดรูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียนปรับบทบาทของครู เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้อย่างสมบูรณ์และกว้างขวาง

ปัญหาที่ปรากฏในการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายหรือเทียบเท่า ก็คือ กระทรวงศึกษาธิการมิได้มุ่งเน้นให้มีการฝึกอาชีพที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตประจำวันให้แก่นักเรียน อาทิ วิชาช่างยนต์ ช่างไฟฟ้า ช่างปูน ช่างไม้ ช่างสี วิชาคอมพิวเตอร์ บัญชี เป็นต้น ผลที่เกิดขึ้นก็คือ จากการที่ได้สำรวจแล้ว พบว่านักเรียนในกลุ่มนี้ ประมาณ 3.5 ล้านคน ขาดทักษะพื้นฐานด้านวิชาชีพที่สอดคล้องกับความถนัดทางธรรมชาติ ไม่สามารถซ่อมแก้อุปกรณ์ต่าง ๆ ในกรณีฉุกเฉินด้วยตนเองได้ เพราะไม่เคยได้รับการฝึกฝนอบรมด้านวิชาชีพมาก่อนในระหว่างที่เรียนอยู่ในชั้นมัธยมศึกษา จึงพยายามที่จะเรียนต่อในชั้นสูงขึ้นไป ทั้ง ๆ ที่สามารถออกไปประกอบอาชีพได้แล้ว

กรอบแนวทางการปฏิรูปการศึกษา

วิสัยทัศน์ ในปี 2550 คนไทยทุกคนมีโอกาส มีความเสมอภาคในการได้รับบริการทางการศึกษาอย่างทั่วถึง โดยทุกคน ทุกส่วน ในสังคมมีส่วนร่วมรับผิดชอบจัดการศึกษา กระบวนการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและเรียนรู้อย่างมีความสุข มีคุณภาพมาตรฐานสูง เป็นที่พึงพอใจของสังคม โดยมีครูเก่ง ครูดี มีคุณภาพมาตรฐานวิชาชีพครู มีกระบวนการบริหารจัดการศึกษาที่กระจายอำนาจ ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม โปร่งใส และตรวจสอบได้

วัตถุประสงค์ เพื่อให้คนไทยทุกคน มีโอกาสได้รับการบริการการศึกษาอย่างทั่วถึง และมีคุณภาพ เพื่อให้มีการระดมสรรพกำลังจากทุกส่วนมาร่วมจัดการศึกษา (ม. 28) เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองตามศักยภาพ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้บนพื้นฐานของวัฒนธรรมไทย และสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมโลกอย่างเป็นสุข เพื่อผลิตและพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะที่ได้คุณภาพและมาตรฐานวิชาชีพ เพื่อส่งเสริมให้เกิดระบบการบริหารจัดการศึกษาที่กระจายอำนาจ ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม มีความโปร่งใส ชัดเจน และตรวจสอบได้

เป้าหมาย "ให้จัดการศึกษาที่เป็นเลิศ โดยโรงเรียนมีคุณภาพ การเรียนมีคุณภาพห้องเรียนมีคุณภาพและผู้เรียนมีคุณภาพได้มาตรฐานสูงในระดับสากล ภายในปี 2550"

การปฏิรูปการศึกษา มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน จะเกิดขึ้นได้นั้นจะต้องจัดทำการปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอน การปฏิรูปหลักสูตร การปฏิรูปวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษา และปฏิรูประบบการบริหารและการจัดการ

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน ในสถานศึกษาปฏิรูป

- มีความคิดริเริ่ม
- มีความคิดสร้างสรรค์
- มีคุณธรรม จริยธรรม
- มีความสมดุลทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย สติปัญญา และสังคม
- สามารถพึ่งพาตนเอง และร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสถานศึกษาปฏิรูป

ด้านปัจจัย

- มีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์
- มีคณะกรรมการสถานศึกษาที่เข้มแข็ง
- มีครูที่มีคุณภาพในการจัดการเรียนการสอน
- มีสื่อและวัสดุอุปกรณ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้

- มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่หลากหลายและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและชุมชน

ด้านกระบวนการ

- มีแผนพัฒนาสถานศึกษา (School Improvement Plan: SIP)
- มีการจัดการเรียนการสอนที่สนองความต้องการของผู้เรียน และชุมชน
- มีภาวะผู้นำทางการสอนที่เข้มแข็ง เข้าใจกระบวนการเรียนรู้
- มีบรรยากาศที่ปลอดภัยและเอื้อต่อการเรียนรู้
- มีการประกันคุณภาพการศึกษา
- มีระบบการพัฒนาบุคลากรทั้งผู้บริหารและครูอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ
- มีการเทียบโอนผลการเรียนและประสบการณ์การเรียนรู้
- มีระบบการติดตามประเมินผลติดตามความก้าวหน้าของงานที่ปฏิบัติ โดยมีการจัดทำ School Review และ School Report ที่สามารถนำเสนอต่อสาธารณชนได้
- การมีส่วนร่วม ผู้เรียน ครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และชุมชนต้อง มีส่วนร่วมอย่างจริงจังตั้งแต่การวางแผน พัฒนาสถานศึกษา การจัดการเรียนการสอน การพัฒนาปรับปรุงสถานศึกษา และการติดตามประเมินผล

ด้านการผลิต

- ผู้เรียนมีคุณภาพ ได้มาตรฐานสูงในระดับสากล
- ห้องเรียนมีคุณภาพได้มาตรฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งรับผิดชอบการจัดการศึกษาส่วนใหญ่ของประเทศเริ่มปฏิรูปการศึกษา ตามมติคณะรัฐมนตรี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 โดยได้กำหนดขอบข่ายของการปฏิรูปการศึกษาว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ทางการศึกษา เพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่มีอยู่แต่เดิมให้เบาบางลงหรือหมดไป และเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาสู่อนาคต ยกระดับคุณภาพมาตรฐานการศึกษาให้เข้าสู่ระดับสากล โดยดำเนินการปฏิรูปการศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของบริบทของสังคมไทย โดยเน้นการปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอน การปฏิรูปหลักสูตร การปฏิรูปวิชาชีพครูและบุคลากร

ทางการศึกษา และการปฏิรูประบบการบริหารและการจัดการ ซึ่งในแต่ละด้านมีแนวทางในการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. การปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา

เร่งรัดให้โรงเรียนและสถานศึกษาทุกระดับ จัดให้มีมาตรฐาน คุณภาพทัดเทียมกัน และให้กระจายการบริการให้ครอบคลุมพื้นที่ ดังต่อไปนี้

3 มิติของการปฏิรูปการศึกษา

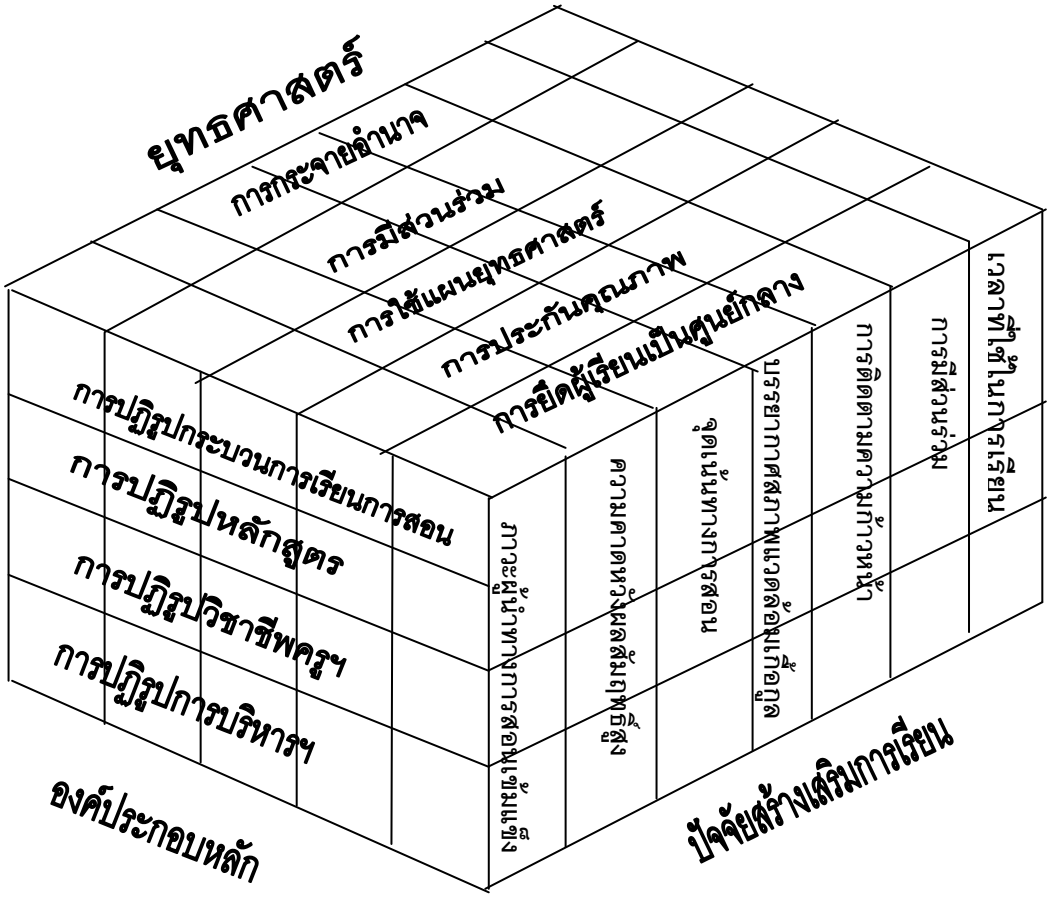

องค์ประกอบหลักของการปฏิรูปการศึกษา

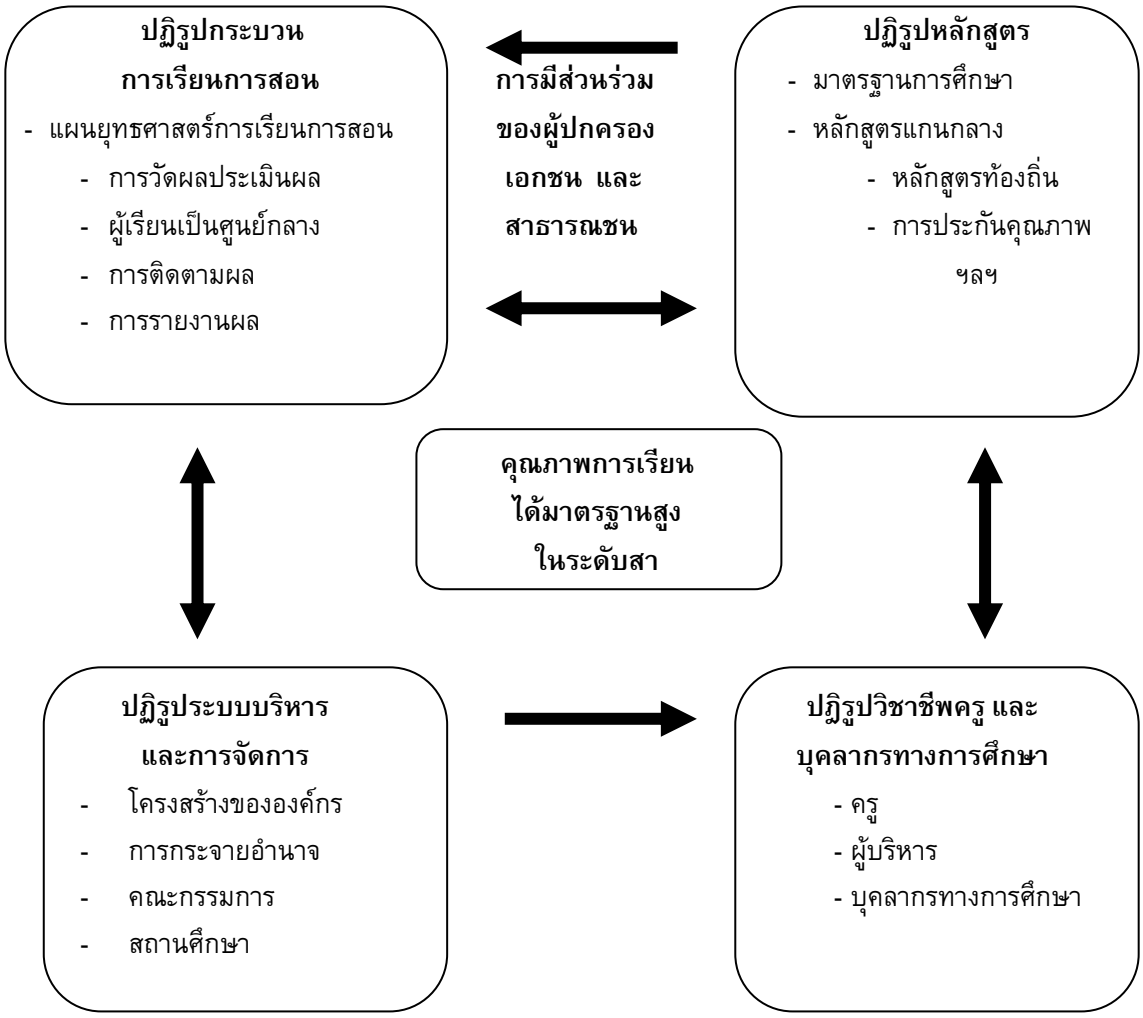

1.1 จัดทำแผนที่ตั้งสถานศึกษา (School mapping) ของโรงเรียนและสถานศึกษาทุกระดับ ทุกประเภท ทั้งในและนอกสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ และนำแผนที่ตั้งไปปฏิบัติอย่าง จริงจัง ดำเนินการวางแผนภาพรวมเป็นรายจังหวัด รวมทั้งการเชื่อมต่อระหว่างจังหวัด เพื่อมุ่งกระจายการจัดบริการให้ครอบคลุมในทุกพื้นที่ ทั้งนี้ โดยให้สอดคล้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นด้วย

1.2 กำหนดขนาดโรงเรียนและสถานศึกษาระดับต่าง ๆ (School sizing) ในแต่ละภูมิภาคเพื่อให้ขนาดโรงเรียนที่สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพประสิทธิภาพ และเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ทั้งนี้ ให้มีการรวมโรงเรียนขนาดเล็กตามควรแก่กรณี โดยให้อยู่ในดุลยพินิจของจังหวัด และให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมให้ข้อคิดเห็น อีกทั้งให้คำนึงถึงการจูงใจให้ผู้ปกครองเห็นผลประโยชน์ของการส่งบุตรหลานไปเรียนในโรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีความพร้อมในการให้บริการทางการศึกษามากกว่า และอาจให้ใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียนเดิมเป็นศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน ศูนย์บริการทางการศึกษานอกโรงเรียน สถานที่จัดกิจกรรมพัฒนาฝีมือแรงงานในพื้นที่ รวมทั้งใช้จัดกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา โดยให้ท้องถิ่นร่วมดำเนินการ

1.3 กำหนดเกณฑ์มาตรฐานขั้นพื้นฐาน (Fundamental standard criteria) ในด้านบรรยากาศของการจัดการศึกษาด้านการเรียนการสอน ด้านอาคารสถานที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านอุปกรณ์การเรียนการสอน และด้านบุคลากร ที่สอดคล้องกับแนวโน้มการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจสำหรับใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนและสถานศึกษาทุกระดับ ทุกประเภท และมุ่งเน้นสนับสนุนสถานศึกษาที่ด้อยเป็นอันดับแรก

1.4 ให้โรงเรียนแต่ละโรงทั้งที่มีอยู่เดิม และที่จะสร้างขึ้นใหม่ มีผังแม่บทอย่างเต็ม รูปแบบ อีกทั้งการออกแบบ และการจัดสร้างอาคารเรียน รวมทั้งบรรยากาศในการจัดการเรียนการสอน และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ต้องให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ และมุ่งรักษาศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น

1.5 กระจายอำนาจการกำหนดนโยบายและการบริหารโรงเรียนสถานศึกษาทุกระดับ ทุกประเภท ให้กับผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน และองค์กรปกครองท้องถิ่น ให้ได้มีส่วนรับผิดชอบ ในรูปคณะกรรมการสถานศึกษา เพื่อให้มีการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

1.6 ให้มีองค์กรติดตามและประเมินผล ทำหน้าที่กำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงาน ตลอดจนประเมินมาตรฐานโรงเรียนและสถานศึกษา ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เพื่อนำไปสู่การพัฒนาโรงเรียนและสถานศึกษานั้น ๆ อยู่

เสมอ ทั้งนี้ การรายงานผลต้องนำเสนอผลงาน คุณภาพของผลผลิต ความคุ้มค่า และแนวทางการพัฒนาในอนาคต

เพื่อที่จะให้โรงเรียนได้ดำเนินการตามแนวทางปฏิรูปได้อย่างมีผลดี ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง และนักวิชาการศึกษา จำต้องมีแนวความคิดพื้นฐานสำคัญ ๆ และวิธีการพัฒนาโรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับแนวความคิดที่ว่า การศึกษาเป็นเรื่องของทุก ๆ คนในสังคม โรงเรียนจึงต้องเป็นชุมชนอย่างแท้จริง นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนต้องมีคุณภาพสูงตามศักยภาพของทุกคน สามารถร่วมพัฒนาสังคมอย่างสร้างสรรค์ ทั้งในระดับประเทศและระดับโลก สามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง มีเหตุผล เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ปรับตัวทันต่อความก้าวหน้าของเทคโนโลยี

โรงเรียนเป็นผู้กำหนดแนวทางและระดับการพัฒนาและเลือกแนวทางในการพัฒนาเอง ค่อย ๆ พัฒนาไปตามกำลัง ด้วยความรู้สึก ประสบผลสำเร็จ เป็นระยะ ๆ ดังนั้น การปฏิรูปโรงเรียนนั้นก็คือ ทำให้โรงเรียนมีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับของนักเรียนและผู้ปกครอง ทำให้โรงเรียนมีสภาพเหมือนบ้านที่สอง เมื่อนักเรียนเข้ามาแล้วเกิดความรู้สึกว่าอยู่ในบ้านของตนเอง มีความรักโรงเรียน สามารถเสียสละสิ่งต่าง ๆ ให้แก่โรงเรียน พยายามสร้างชื่อเสียงให้แก่โรงเรียน เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วก็ยังมีความผูกพันกับโรงเรียน กลับมาช่วยเหลือโรงเรียน ช่วยระวังภัยแก่นักเรียนรุ่นน้อง ช่วยกันปกป้องชื่อเสียงของโรงเรียน โรงเรียนก็สามารถพัฒนาต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง สร้างนักเรียนที่มีคุณภาพให้แก่สังคม เป็นนักเรียนที่มีทั้งความรู้ความสามารถ สามารถประกอบอาชีพและมีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติสืบไป

2 การปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา

เร่งปฏิรูปการผลิตครู การสรรหาครู และการพัฒนาครู ทั้งที่ทำการสอนในสถานศึกษาของรัฐและเอกชน อย่างครบวงจร รวมทั้งพัฒนาผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดย

2.1 สร้างจิตสำนึกในความรับผิดชอบของครู ผู้บริหารโรงเรียนและบุคลากรทางการศึกษา ให้มุ่งมั่นต่อการปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจัง

2.2 ประเมินความก้าวหน้าของครู ให้มุ่งเน้นในการวัดประสิทธิภาพของผลการปฏิบัติงานเป็นสำคัญ โดยเฉพาะคุณภาพด้านการเรียนของผู้เรียน และสนับสนุนให้ครูทำการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน

2.3 ให้ครูทุกคนได้เพิ่มพูนความรู้และพัฒนาทักษะในรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทั่วถึง และทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี โดยในทุก ๆ 2 ปีต้องผ่านการอบรมอย่างน้อย 1 ครั้ง ทั้งการอบรมของกระทรวงศึกษาธิการและกรมต้นสังกัด และการอบรมของสถาบันอื่น ทั้งภาครัฐและเอกชน ให้มีวุฒิบัตรรับรอง ตลอดจนอบรมทางไกลและการเข้าประชุม สัมมนา และการพัฒนาตนเองในรูปแบบต่าง ๆ ให้ถือเป็นการปฏิบัติหน้าที่และให้ผู้บังคับบัญชาพิจารณาเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติงานของครู

2.4 ให้ครูเลือกแผนการสอน หรือพัฒนาให้เหมาะสมกับผู้เรียน เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนสามารถและพัฒนาความสามารถ และพัฒนาความรู้ตลอดชีวิตได้อย่างแท้จริง

2.5 ให้ครูที่สังกัดส่วนราชการต่าง ๆ ในกระทรวงศึกษาธิการสามารถทำงานในสถานศึกษา ทั้งในและนอกสังกัดได้มากกว่าหนึ่งแห่ง ทั้งนี้โดยได้รับความเห็นชอบจากผู้บังคับบัญชา และให้ได้รับค่าตอบแทนพิเศษ และให้นับรวมเป็นส่วนหนึ่งของผลงานของครูในการบรรจุครูใหม่ให้นำประสบการณ์ของครูมาพิจารณาประกอบการกำหนดเงินเดือนด้วย

2.6 กำหนดคุณสมบัติและเปิดโอกาสให้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ครู ชาวบ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิจากภาคเอกชนและส่วนราชการต่าง ๆ รวมทั้งผู้เกษียณอายุราชการมาสอนในสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีค่าตอบแทนให้ตามความเหมาะสม

2.7 แก้ไขปัญหาการขาดแคลนครู โดยการบรรจุแต่งตั้งครูให้ครบทุกตำแหน่ง ตามแผนอัตรากำลังของแต่ละสถานศึกษา การเกลี่ยอัตรากำลังครูและการลดจำนวนครูช่วยราชการให้คงเหลือน้อยที่สุด สำหรับครูผู้สอนวิชาขาดแคลน ให้ได้รับค่าตอบแทนพิเศษ อีกทั้งสนับสนุนให้สถานศึกษาที่จัดการศึกษาระดับหลังมัธยมศึกษาที่มีความพร้อมในการเปิดสอนวิชาชีพที่ขาดแคลนจัดสอนได้ถึงระดับปริญญาตรี

2.8 รื้อปรับระบบการกำหนดตำแหน่งครูในสถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อจำแนก**ความก้าวหน้าในสายงาน (Career Ladder)** ระหว่าง

ครูกับผู้บริหารสถานศึกษา ให้มี**สายวิชาชีพ (Career pattern)** ที่ชัดเจนแต่มีความยืดหยุ่น และสามารถสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันได้ โดยเฉพาะครูสามารถก้าวหน้าตามสายการสอน ในระดับตำแหน่งที่สูงขึ้นได้ด้วยผลงานของตนเอง ทั้งนี้กำหนดให้มีคู่มือปฏิบัติงานของครู และคู่มือปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา

2.9 กำหนดมาตรฐานวิชาชีพครู โดยให้คุรุสภา คณะกรรมการข้าราชการครูและสถาบันผลิตครูดำเนินการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และมีมาตรการพัฒนาวิชาชีพ โดยการกำหนดให้มีใบประกอบวิชาชีพ

2.10 ปฏิรูประบบสวัสดิการ และประโยชน์เกื้อกูลของครู ทุกประเภท ทุกสังกัด เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของครู ส่งเสริมขวัญกำลังใจ และความมั่นคงในอาชีพให้กับครู รวมทั้งปรับปรุงโครงสร้างเงินเดือนและสวัสดิการอื่น ๆ ของครู โดยมุ่งส่งเสริมสนับสนุนแก่ครูที่สอนในถิ่นทุรกันดาร ครูที่สอนหลายชั้น เป็นพิเศษ

2.11 พัฒนาระบบและกลไกในการเลือกสรรบุคคลเข้าเรียนในสถาบันผลิตครู พร้อมทั้งพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ในการผลิตครูทั้งครูที่สอนหลายวิชาและครูเฉพาะวิชาที่เน้นปฏิบัติ เพื่อให้ได้ครูที่มีความรู้ ความสามารถในเชิงวิเคราะห์ สังเคราะห์ และมีคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งให้มีการปรับปรุงวิธีการสอบคัดเลือก และการบรรจุครูประจำการ โดยให้สถานศึกษาเป็นผู้ดำเนินการตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ทั้งนี้ไม่ควรบรรจุครูที่มาจากสถานศึกษาเอกชนระหว่างปีการศึกษา

2.12 เร่งรัดการพัฒนานักบริหารการศึกษา โดยการเพิ่มพูนความคิด ความรู้ ตลอดจนทักษะในการบริหารและการจัดการ เพื่อให้สามารถพัฒนาโรงเรียนและสถานศึกษาให้มีคุณภาพ ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

2.13 ให้ศึกษานิเทศก์ทุกสังกัดผนึกกำลัง ทำงานร่วมกัน โดยการติดตามงานวิชาการในสถานศึกษาทุกสังกัด

การปฏิรูปการศึกษาให้ได้ผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายนั้น ครูก็นับว่าเป็นส่วนหนึ่งที่จะ ทำให้การปฏิรูปนั้นบรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ การเลือกคนที่จะมาเป็นครูหรือบุคลากรทางการศึกษา จึงจำเป็นที่ควรจะได้จากผู้ที่มีสติปัญญาดีหรือดีเลิศ และต้องมีใจรักในอาชีพนี้ด้วย ก็จะเป็นแรงเสริม ทำให้ได้ผู้ที่ต้องการเป็นครูอย่างแท้จริง จะ

ทำให้เขาผู้นั้นมีความรับผิดชอบสูง ทุ่มเทและเสียสละให้แก่นักเรียน รักที่จะนำวิธีการสอนใหม่ๆ นำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในกระบวนการเรียนการสอน ปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอนให้ทันสมัยอยู่เสมอ เป็นคนรักที่จะพัฒนาตนเอง และพัฒนางานอยู่ตลอดเวลา การเรียนการสอนในยุคโลกาภิวัตน์ **เน้นที่ตัวนักเรียนเป็นศูนย์กลาง (Student-centered)** ครูมิใช่เพียงผู้บอกวิชาอีกต่อไป แต่ทำหน้าที่เป็น **ผู้จัดการด้านการสอน (Manager of Learning)** แนะแนวทาง ให้คำแนะนำนักเรียนให้ต้องค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ในด้านสวัสดิการนั้น ครูก็ควรจะสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเป็นสุข ไม่ควรจะมีหนี้สินมากมาย หากไม่ยอมเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนให้ทันเหตุการณ์ควรจะได้รับการตำหนิบ้าง เป็นการกระตุ้นให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

3 การปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน

เร่งปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาทุกระดับ ทุกประเภท โดย

3.1 จัดกระบวนการเรียนการสอน เพื่อปลูกฝังในเยาวชน มีลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดมุ่งหมายของการปฏิรูปการศึกษา

3.2 จัดประสบการณ์การเตรียมความพร้อม จัดทำหลักสูตรทุกระดับ ทุกประเภท ภายใต้หลักการสำคัญดังนี้

3.2.1 สร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนทุกระดับชั้น ได้เรียนรู้อย่างมีความสุข

3.2.2 จัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้ฝึกการคิดอย่างเป็นระบบ และเน้นการปฏิบัติมากกว่าการท่องจำ เพื่อให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ และการสร้างความรู้ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานการเรียนรู้ในโลกแห่งอนาคต

3.2.3 ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น

3.2.4 ให้ผู้เรียนได้นำความรู้ และประสบการณ์ที่ได้รับจากครอบครัว ชุมชน มาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนตามหลักสูตร

3.2.5 กำหนดมาตรฐานขั้นพื้นฐานในการเรียนรู้ของผู้เรียน และสนับสนุนให้โรงเรียนและสถานศึกษาแต่ละแห่งสามารถพัฒนาและเพิ่มเติมมาตรฐานขั้น

พื้นฐานดังกล่าว ตามความต้องการและความเหมาะสม และให้องค์กรวิชาชีพมีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรฐานขั้นพื้นฐานของการจัดการศึกษาวิชาชีพ

3.2.6 ให้ประชาชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร และกำหนดแบบเรียนให้เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพความต้องการของแต่ละท้องถิ่น

3.3 เร่งปรับปรุงหลักสูตรวิชาชีพครูในสถาบันการผลิตครู มีเนื้อหาวิชาชีพครูมากขึ้น เพื่อมุ่งเน้นคุณภาพของผู้ที่จะออกไปประกอบอาชีพครู

3.4 จัดการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา โดยเน้นเป็นพิเศษในด้านพื้นฐานทางภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เพื่อรองรับการพัฒนาความรู้และทักษะในระดับที่สูงขึ้น

3.5 ปฏิรูปการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ ให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติอย่างมีคุณภาพ โดยการพัฒนารูปแบบ เทคโนโลยี นวัตกรรมการสอน และพัฒนาห้องสมุดในสถานศึกษาให้มีคุณภาพ รวมทั้งสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียนให้สามารถให้บริการที่สนองความต้องการของผู้เรียนได้อย่างกว้างขวาง

3.6 ปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน ให้มีความหลากหลายทั้งรูปแบบและเนื้อหาตลอดจนให้มีความยืดหยุ่นในเรื่องเวลาเรียน และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถหารายได้ระหว่างเรียน

3.7 เร่งรัดการจัดการเรียนการสอนเรื่องประชาธิปไตยให้บังเกิดผล โดยพัฒนาหลักสูตร **ประชาธิปไตยแบบยั่งยืน (Sustainable democracy)** และส่งเสริมให้ผู้ที่อยู่ในอาชีพครูปฏิบัติตนอยู่ในวิถีทางประชาธิปไตยเพื่อเป็นแบบอย่าง และเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน

3.8 ปฏิรูประบบการวัดผลให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด เน้นพฤติกรรมการแสดงออกจริงของผู้เรียน และใช้ผลการประเมินในการพัฒนาผู้เรียนและกระบวนการเรียนการสอน สำหรับคัดเลือกผู้เรียนทุกระดับ ทุกประเภท ให้ใช้ผลการเรียนสะสม ลดความสำคัญของการสอน และเพิ่มโควต้าการคัดเลือกเข้าเรียนต่อ

3.9 พัฒนาและสนับสนุนสถานศึกษา และหน่วยงานทางการศึกษา ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคให้เป็นเครือข่ายรองรับการกระจายอำนาจ ทางวิชาการ

ในการปรับปรุงหลักสูตร ควรให้เป็นสังคมของการเรียนรู้ ต้องอาศัยผู้เรียนและความต้องการของท้องถิ่น คุณภาพของการศึกษาควรจะขึ้นอยู่กับความเข้าใจของการเรียนรู้ของผู้เรียนและผู้สอน ครูและนักเรียนร่วมกันเป็นเจ้าของการเรียนรู้ การเรียนรู้ที่แท้จริงผู้เรียนควรเป็นผู้สร้างความรู้การเรียนรู้ต้องสัมพันธ์กับชีวิตจริง ให้ผู้เรียนขยายความรู้สู่สภาพชีวิตจริง หลักสูตรของแต่ละท้องถิ่นควรจะสร้างให้สนองความต้องการของท้องถิ่นนั้น และตรงกับความเป็นจริงในกระบวนการเรียนการสอนควรที่จะนำธรรมชาติเข้ามามีส่วนร่วม แหล่งความรู้ควรจะเปิดกว้างนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วย เช่น คอมพิวเตอร์ การสอนทางไกลโดยใช้ดาวเทียม นำภาษา ต่างประเทศมาใช้สอนนักเรียนตั้งแต่ระดับประถม เพื่อให้เป็นพื้นฐานของการเรียนในอนาคตการเรียนนักเรียนควรปฏิบัติได้จริง เช่น ได้ทำการทดลองในห้องทดลอง มีห้องเรียนภาษาโดยตรง นำเอาหลักการกระจายอำนาจทางวิชาการมาใช้ให้เหมาะสม

4 การปฏิรูประบบการบริหารการศึกษา

มุ่งกระจายอำนาจ เพื่อเอื้อให้สถานศึกษามีอำนาจตัดสินใจในด้านที่เกี่ยวกับการบริหารและการจัดบริการทางการศึกษาที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่นมากที่สุด พัฒนาองค์กรรองรับการกระจายอำนาจในระดับจังหวัดให้เข้มแข็ง พร้อมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของครอบครัว ชุมชนและเอกชน โดย

4.1 กำหนดหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบการจัดบริการทางการศึกษาและองค์กร

ประสานงานในระดับจังหวัด สำหรับบริหารการศึกษาในท้องถิ่น และในการจัดการบริการทางการศึกษาทุกระดับ ทุกประเภท เพื่อให้เกิดความชัดเจนในด้านภารกิจ พื้นที่บริการ งบประมาณ และบุคลากร ตลอดจนจัดแบ่งสัดส่วนความรับผิดชอบในการจัดบริการ ทั้งสถานศึกษาของรัฐบาลและเอกชนในทุกจังหวัด รวมทั้งวางระบบเครือข่ายการจัดการศึกษาของสถานศึกษาให้อยู่ภายใต้นโยบายการบริหารมาตรฐานและการประเมินผลที่เป็นเอกภาพในแต่ละระดับ แต่ละประเภท โดยกำหนดหน่วยงานรับผิดชอบหลักคือ กระทรวงศึกษาธิการ

4.2 มุ่งพัฒนาองค์กรทุกระดับ ด้วยการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหาร การปรับรื้อโครงสร้างระบบบริหารเพื่อรองรับการกระจายอำนาจ เพื่อให้หน่วยงานทางการศึกษาสามารถบริหารงานได้อย่างคล่องตัว และมีประสิทธิภาพสูงสุด

4.3 มุ่งส่งเสริมบทบาทของครอบครัว ชุมชน และเอกชนให้มีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการศึกษา โดยพัฒนาศักยภาพของครอบครัวให้เข้มแข็งด้วยมิติทางวัฒนธรรม ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายด้านการศึกษาในแต่ละระดับ สนับสนุนเอกชนที่ลงทุนด้านการศึกษาให้กู้เงินทุนหมุนเวียนดอกเบี้ยต่ำ เร่งรัดจัดตั้งสถานศึกษา สถาบันฝึกอบรมวิชาชีพในสาขาที่ขาดแคลน ในเขตพัฒนาอุตสาหกรรมนอกกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ตามมาตรการสนับสนุนเอกชนให้ลงทุนพัฒนาการศึกษา ผ่อนคลายกฎระเบียบที่ควบคุมสถานศึกษา กำหนดมาตรการจูงใจที่เหมาะสมอื่น ๆ สำหรับการมีส่วนร่วมของครอบครัว ชุมชนและเอกชน

4.4 พัฒนาการบริหารบุคลากรของรัฐบาลให้อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติองค์กรบริหารบุคคลเช่นเดียวกัน เพื่อความเป็นเอกภาพและเสริมความมั่นคงในอาชีพของบุคลากร

4.5 พัฒนาระบบการตรวจ ติดตาม และประเมินผลให้เข้มแข็ง และประสานงานให้สอดคล้องกันในทุกระดับ

4.6 ดำเนินการช่วยเหลือด้านค่าใช้จ่ายแก่ผู้ที่กำลังศึกษาอยู่ในทุกระดับ ทุกประเภท ด้วยรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อมุ่งแก้ไขความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสทางการศึกษาของผู้เรียนที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้น้อย ทั้งในสถานศึกษาของรัฐและเอกชน เช่น ยกเว้นเงินบำรุงการศึกษา ค่าธรรมเนียมต่าง ๆ การดำเนินการกองทุนเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา การจัดเงินอุดหนุน ค่าเล่าเรียนบุตร จัดหาทุนการศึกษาจากแหล่งทุนภาครัฐ ภาคเอกชนทั่ว ๆ ไป

4.7 เพิ่มค่าใช้จ่ายทางการศึกษาให้ได้ระหว่างร้อยละ 6-7 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross domestic product หรือ GDP) เพื่อให้ทัดเทียมกับระดับมาตรฐานสากล และมุ่งไปสู่ความเป็นเลิศทางการศึกษา โดย

4.7.1 เพิ่มงบประมาณทางการศึกษา เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาโดยรวม

4.7.2 นำมาตรการด้านภาษีทางการศึกษามาใช้

4.7.3 ส่งเสริมสนับสนุนให้ภาคเอกชนดำเนินการจัดบริการในภาพรวมทั้งประเทศ

4.7.4 ให้ภาคเอกชนมีโอกาสร่วมลงทุน ดำเนินกิจการโรงเรียน สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ด้วยระบบการบริหารที่ยืดหยุ่นและมีประสิทธิภาพ ภายใต้ข้อตกลงร่วมกันระหว่างภาครัฐกับเอกชน เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระด้านงบประมาณของรัฐ ในด้านการจัดการศึกษาที่มีความหลากหลายและมีคุณภาพ และสอดคล้องกับความต้องการของผู้ปกครอง

4.7.5 ให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมรับผิดชอบการจัดบริการทางการศึกษามากขึ้นด้วยการผ่อนคลายกฎระเบียบที่ควบคุมสถานศึกษา และกำหนดมาตรฐานจูงใจที่เหมาะสม

4.7.6 ให้นำข้อมูลค่าใช้จ่ายในการจัดบริการการศึกษาของโรงเรียนและสถานศึกษาทั้งที่สังกัด และที่อยู่ในความดูแลของกระทรวงศึกษาธิการทุกระดับ ทุกประเภท มาพิจารณาปรับปรุงการเก็บเงินบำรุงการศึกษา ค่าธรรมเนียมการเรียน และค่าธรรมเนียมอื่น ๆ ให้เพิ่มขึ้นตามสภาพความเป็นจริง

แนวทางการดำเนินงานการปฏิรูปการศึกษา จะต้องมีการปฏิรูปในทุกระดับที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ระดับสถานศึกษา ระดับจังหวัด / เขตพื้นที่การศึกษา ระดับกรม และระดับกระทรวง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้:-

ระดับสถานศึกษา

ถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและมีความสุข ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จัดสาระการเรียนรู้บูรณาการความรู้และทักษะต่าง ๆ อย่างเหมาะสมกับระดับการศึกษา มีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้ :-

1. จัดกระบวนการเรียนการสอน ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามสภาพความเป็นจริง มีวิธีการเรียนและมีทักษะแสวงหาความรู้ สร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง

2. จัดทำสาระการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง และสอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด ความต้องการของผู้เรียนและชุมชน

3. จัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม และองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

4. ให้บุคลากร องค์กร และสถาบันในท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

5. มีการวิจัยในชั้นเรียน

6. ประเมินผลตามสภาพจริง โดยเน้นการประเมิน ควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอนและประเมินจากการปฏิบัติงานจริง

7. ให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าได้ด้วยตนเอง จากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ

8. มีระบบนิเทศการเรียนการสอนภายใน

9. ประชาสัมพันธ์รูปแบบการเรียนการสอนของสถานศึกษา

ระดับจังหวัด / เขตพื้นที่การศึกษา

ด้านกระบวนการเรียนการสอน 1) ส่งเสริมสนับสนุนวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้ที่ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง 2) กำหนดกรอบสาระกระบวนการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางและความต้องการของท้องถิ่น 3) จัดให้มีเครือข่ายการเรียนรู้ในระดับจังหวัดและเขตพื้นที่การศึกษา

ด้านการพัฒนาหลักสูตร 1) ส่งเสริมสถานศึกษาให้จัดทำสาระหลักสูตรให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง 2) ส่งเสริมและพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และสนับสนุนให้สถานศึกษาจัดแผนการเรียนที่หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม 3) สนับสนุนสถานศึกษา ให้ใช้หลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล 4) กำกับดูแลให้สถานศึกษาดำเนินการเทียบโอนผลการเรียนตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนด

ด้านวิชาชีพและบุคลากร 1) สร้างความตระหนัก จิตวิญญาณและจรรยาบรรณของครู และบุคลากรทางการศึกษาในการเป็นวิชาชีพชั้นสูง 2) ส่งเสริม พัฒนาครู และบุคลากรทางการศึกษา ให้มีความตระหนัก จิตวิญญาณ และจรรยาบรรณของวิชาชีพ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรกระบวนการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การ

วิจัยในชั้นเรียน และอื่น ๆ ตามความจำเป็น 3) สนับสนุนส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเครือข่ายเพื่อการพัฒนาวิชาชีพ 4) จัดระบบสร้างขวัญ กำลังใจ และสวัสดิการ

ด้านการบริหารจัดการ 1) ส่งเสริม พัฒนาการบริหารและการจัดการที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา 2) กำหนดมาตรฐานการศึกษาของจังหวัด/เขตพื้นที่การศึกษา 3) ส่งเสริมครูและบุคลากรทางการศึกษาให้พัฒนาเข้าสู่มาตรฐานวิชาชีพ 4) ส่งเสริมการประกันคุณภาพการศึกษา 5) ส่งเสริมและพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหารและการจัดการ 6) ส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาในชั้นเรียน 7) ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงาน และจัดสรรการใช้ทรัพยากร เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา 8) ประชาสัมพันธ์การดำเนินงาน 9) นิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมิน ตรวจสอบและรายงานผลการปฏิบัติงานของสถานศึกษา

ระดับกรม

กระบวนการเรียนการสอน 1) กำหนดแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 2) ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

ด้านหลักสูตร 1) กำหนดแนวปฏิบัติตามกรอบหลักสูตร 2) ส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาจัดทำมาตรฐานการศึกษา 3) ส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาและพัฒนาหลักสูตรใช้สำหรับจังหวัด/เขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา 4) กำหนดแนวปฏิบัติการเทียบโอนผลการเรียนของสถานศึกษา

ด้านวิชาชีพและบุคลากรทางการศึกษา 1) พัฒนาระบบการพัฒนาครู และบุคลากรทางการศึกษา 2) ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา 3) สนับสนุนส่งเสริม เชิดชูเกียรติครู และบุคลากรทางการศึกษาที่มีมาตรฐานและจรรยาบรรณตามที่กระทรวงฯ กำหนด

ด้านบริหารและการจัดการ 1) กำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษา 2) จัดทำยุทธศาสตร์การประกันคุณภาพการศึกษา 3) จัดทำแผนการส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาเข้าสู่มาตรฐานวิชาชีพ 4) ส่งเสริมและจัดระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหารและการจัดการศึกษา 5) สนับสนุน ส่งเสริม ประสานงาน และ

จัดสรรทรัพยากรเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา 6) ติดตาม ประเมินผล และรายงานผล 7) ประชาสัมพันธ์การดำเนินงาน

ระดับกระทรวง

ด้านกระบวนการเรียนการสอน 1) กำหนดนโยบายปฏิรูปการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 2) ประชาสัมพันธ์แนวคิดและหลักการปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอน 3) กำกับ ติดตามการปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอน

ด้านหลักสูตร 1) กำหนดกรอบหลักสูตร 2) กำหนดมาตรฐานการศึกษาของชาติและมาตรฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้ 3) จัดทำหลักสูตรแกนกลาง 4) กำกับ ติดตาม ประเมินผลการใช้หลักสูตร

ด้านวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษา 1) กำหนดนโยบายและแผนพัฒนาวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษา 2) กำหนดมาตรฐานวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษา 3) ปรับปรุงและจัดทำกฎหมายว่าด้วยเงินเดือน ค่าตอบแทน สวัสดิการ และสิทธิประโยชน์เกื้อกูลแก่ครูและบุคลากรทางการศึกษา 4) จัดตั้งองค์กรและกองทุนเพื่อพัฒนาวิชาชีพครู 5) ส่งเสริมให้มีระบบการผลิต พัฒนาครู และบุคลากรทางการศึกษา 6) ส่งเสริม สนับสนุน ประสานการใช้ทรัพยากร และความช่วยเหลือทางวิชาการ 7) ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพ 8) กำกับ ติดตาม ประเมินผลการพัฒนาวิชาชีพ

ด้านบริหารและการจัดการ 1) กำหนดนโยบายการพัฒนาคุณภาพการศึกษา 2) กำหนดนโยบายการประกันคุณภาพการศึกษา 3) จัดทำ และพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารและการจัดการศึกษาระดับชาติ 4) ระดมและประสานงานการใช้ทรัพยากรร่วมกันเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา 5) ปรับปรุงโครงสร้างการบริหารการศึกษา 6) ประชาสัมพันธ์การดำเนินงานพัฒนาคุณภาพการศึกษา 7) กำกับ ติดตาม ประเมิน ตรวจสอบ และรายงานการปฏิบัติงาน

สรุป

การปฏิรูปการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เพื่อพัฒนาคุณภาพของนักเรียน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันกับต่างประเทศ เพื่อนำพาประเทศก้าวไปสู่ความเจริญทัดเทียมกับอารยประเทศ การ

ปฏิรูปการศึกษานี้ต้องดำเนินการพร้อมกันไปทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านโรงเรียนและสถานศึกษา ด้านครูและบุคลากรทางการศึกษา ด้านหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และด้านระบบบริหารการศึกษา การดำเนินการปฏิรูปการศึกษา มุ่งไปสู่เป้าหมายที่สำคัญได้แก่ การกระจายอำนาจ (Decentralization) การใช้แผนยุทธศาสตร์ (Strategic plan) ในทุกองค์กร การพัฒนาวิชาชีพ (Career development) ผู้เรียน เป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ (Student-centered) การดำเนินงานต้องมีความรับผิดชอบร่วมกัน และใช้วิธีการที่สามารถนำไปปฏิบัติให้บังเกิดผลได้จริง ๆ

ประเวศ วะสี (2538) ได้สรุปยุทธศาสตร์หรือเงื่อนไขสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จ 8 ประการ ดังต่อไปนี้:

1. มีความตั้งใจจริง
2. มีการลงมือปฏิบัติตามข้อตกลงของทุกฝ่าย
3. พ่อแม่ต้องให้คำแนะนำที่ถูกต้องกับลูก
4. ครูต้องมีจิตสำนึกในการปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเอง เป็นการแนะนำช่วยเหลือ กระตุ้นให้รู้จักคิด ถามและลงมือปฏิบัติ
5. ภาคเอกชนต้องริเริ่ม สร้างเสริมและร่วมมือในกิจกรรมการเรียนรู้
6. องค์กรทางศาสนาต้องเกื้อหนุนในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม
7. สื่อมวลชนต้องสื่อข่าว สร้างสรรค์สังคม สติปัญญา และการเรียนรู้
8. รัฐบาลและหน่วยงานภาครัฐต้องใจกว้าง ปรับเปลี่ยนวิธีการคิด เร่งดำเนินการสนับสนุน ปรับปรุงแก้ไข ยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดคือ การตื่นตัว กระตือรือร้นและการผนึกกำลังของทุกฝ่ายเพื่อการพัฒนาคน สังคม ประเทศชาติ สู่ความก้าวหน้าและมั่นคง (ปราชญา กล้าผจัญ, ม.ป.ป., หน้า 352-382)

4.3 การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 11 ตุลาคม 2540 กำหนดสิทธิและหน้าที่ทั้งของรัฐและของประชาชนเกี่ยวกับการศึกษาไว้สรุปได้ดังนี้

มาตรา 43 บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี ที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองท้องถิ่นและเอกชน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพและเอกชนภายใต้การกำกับดูแลของรัฐย่อมได้รับความคุ้มครองทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 81 รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม และต้องสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษา ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองเกี่ยวกับระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ

มาตรา 283 ท้องถิ่นใดมีลักษณะที่จะปกครองตนเองได้ ย่อมมีสิทธิ์ได้รับจัดตั้งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ การกำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องทำเท่าที่จำเป็นตามที่กฎหมายบัญญัติ แต่ต้องเป็นไปเพื่อการคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นหรือประโยชน์ของประเทศเป็นส่วนรวม ทั้งนี้จะกระทบถึงสาระสำคัญแห่งหลักการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น หรือนอกเหนือจากที่กฎหมายบัญญัติไว้ไม่ได้

จากข้อกำหนดให้มีกฎหมายกำหนดเกี่ยวกับการศึกษาในรัฐธรรมนูญ มาตรา 81 มีผลให้เกิดพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งได้ผ่านการประชาพิจารณ์อย่างกว้างขวางทั่วประเทศ ทรงลงพระปรมาภิไธย เมื่อ 14 สิงหาคม 2542 ประกาศเป็น “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542” ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 116 ตอน 74 ก. มีทั้งหมด 78 มาตรา เมื่อ 19 สิงหาคม 2542 และมีผลบังคับใช้เป็นกฎหมายในวันถัดไป คือ 20 สิงหาคม 2542 เป็นต้นไป มีข้อกำหนด เงื่อนไขและประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ควรนำมาพิจารณา ดังนี้

1. นิยามความหมายของคำที่ใช้ทางการศึกษาที่สำคัญ ๆ ไว้ในมาตรา 8 มีสาระโดยสรุปดังนี้

1.1 การศึกษา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้จากสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัย ต่อเนื่องตลอดชีวิต

1.2 การศึกษาพื้นฐาน หมายถึง การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา

1.3 ผู้สอน หมายถึง ครูและคณาจารย์ในสถานศึกษาระดับต่าง ๆ

1.4 ครู หมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่ทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน

1.5 คณาจารย์ หมายถึง บุคลากรซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการสอนและการวิจัยในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาของรัฐและเอกชน

1.6 ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่งทั้งของรัฐและเอกชน

1.7 ผู้บริหารการศึกษา หมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารการศึกษานอกสถานศึกษาตั้งแต่ระดับเขตพื้นที่การศึกษาขึ้นไป

2. กำหนดหลักการจัดการศึกษาไว้ในมาตรา 8 ดังนี้

2.1 เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน

2.2 ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

2.3 การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

3. กำหนดหลักในการจัดระบบ โครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาไว้ดังนี้

3.1 มีเอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายด้านปฏิบัติ

3.2 กระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3.3 กำหนดมาตรฐานการศึกษา ระบบประกันคุณภาพทุกระดับและประเภทการศึกษา

3.4 ส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพและพัฒนาครูคณาจารย์และบุคลากรอย่างต่อเนื่อง

3.5 ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา

3.6 บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น เอกชน องค์กร เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น มีส่วนร่วม

4. กำหนดสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษาไว้ในมาตรา 10-14 มีสาระสำคัญ สรุป คือ

4.1 รัฐต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิ และโอกาสเสมอภาคกัน ในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงไม่น้อยกว่า 12 ปี โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

4.2 ผู้บกพร่องทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ หรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาสมีสิทธิ์และโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ

4.3 ต้องจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ ด้วยรูปแบบที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงความสามารถของบุคคลนั้น

4.4 บิดามารดาหรือผู้ปกครอง มีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ ที่จะได้รับการสนับสนุนจากรัฐให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตรหรือบุคคลที่อยู่ในความดูแล ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่บุตรหรือบุคคลที่อยู่ในความดูแลที่ครอบครัวจัดให้ตามที่กฎหมายกำหนด และได้รับการลดหย่อนยกเว้นภาษีสำหรับค่า ใช้จ่ายการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนดบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบัน ศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ๆ ซึ่งสนับสนุนหรือจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานก็มีสิทธิ์ได้รับสิทธิประโยชน์ในลักษณะเดียวกัน

5. กำหนดระบบการศึกษาไว้ในมาตรา 15 ให้มี 3 ระบบ สถานศึกษามีสิทธิจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ สามารถเทียบโอนผลการเรียนระหว่างกันได้ตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนด ไม่ว่าจะเป็นการเรียนจากสถานศึกษาใด

5.1 การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษากำหนดจุดมุ่งหมาย หลักสูตร ระยะเวลาการวัดและประเมินผลเป็นเงื่อนไขการสำเร็จการศึกษาไว้แน่นอน

5.2 การศึกษานอกระบบ มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล โดยเนื้อหาและหลักสูตรต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

5.3 การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ

6. มาตรา 16 กำหนดให้การศึกษาในระบบ มี 2 ระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษา

6.1 การศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นการศึกษาไม่น้อยกว่า 12 ปี ก่อนระดับอุดมศึกษา การแบ่งระดับและประเภทการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

6.2 อุดมศึกษาแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ต่ำกว่าปริญญาและปริญญา การเทียบระดับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นไปตามกฎกระทรวง

7. มาตรา 17 กำหนดให้มีการศึกษาภาคบังคับจำนวน 9 ปี โดยให้เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่ 7 เข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่ 18 เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่ 9 ของการศึกษาภาคบังคับ

8. มาตรา 24 กำหนดให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดกระบวนการเรียนรู้

8.1 จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน

8.2 จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัด

8.3 ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การประยุกต์ความรู้มาใช้ป้องกันและแก้ไขปัญหา

8.4 ให้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

8.5 จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะที่ดีงามไว้ในทุกวิชา

8.6 ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน อำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ สามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

8.7 จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาและสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดาผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

9. มาตรา 27 กำหนดให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย เป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพและการศึกษาต่อ ให้สถานศึกษาจัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวและชุมชน สังคม และประเทศชาติ

10. หมวด 5 กำหนดการบริหารและการจัดการศึกษาไว้ในมาตรา 31-40 มีประเด็นสำคัญสรุปได้ดังนี้

10.1 ให้กระทรวงศึกษาธิการ มีอำนาจหน้าที่กำกับดูแลการศึกษาทุกระดับและทุกประเภท กำหนดนโยบาย แผนและสนับสนุนทรัพยากร รวมทั้งติดตามตรวจสอบประเมินผลการบริหารและการจัดการ

10.2 ให้กระทรวงศึกษาธิการมีองค์กรหลักที่เป็นคณะบุคคลในรูปสภา หรือคณะกรรมการ 4 องค์กร ได้แก่ สภาการศึกษา คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการการอุดมศึกษา และคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จำนวนกรรมการ คุณสมบัติและวิธีสรรหา วาระดำรงตำแหน่งเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

10.3 การบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ยึดเขตพื้นที่การศึกษา แต่ละเขตพื้นที่ให้มีคณะกรรมการและสำนักงานเขตพ้นที่ มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลสถานศึกษา รวมทั้งพิจารณาจัดตั้ง ยุบรวม หรือเลิกสถานศึกษา ประสาน ส่งเสริมและสนับสนุนสถานศึกษาเอกชน บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย

10.4 ให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี เพื่อกำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของ

สถานศึกษา ประกอบด้วยผู้แทนผู้ปกครอง ครู องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่า และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนกรรมการ คุณสมบัติและวิธีสรรหา วาระดำรงตำแหน่งเป็นไปตามกฎกระทรวง

10.5 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิจัดการศึกษาได้เองทุกระดับตามความพร้อม ความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่น

11. มาตรา 47-51 กำหนดมาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา มีสาระสำคัญคือ

11.1 ให้มีระบบการประกันคุณภาพโดยการตรวจสอบทั้งภายในและจากภายนอก และให้ถือเป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร

11.2 ให้มีสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา มีฐานะเป็นองค์กรมหาชนตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษาอย่างน้อยหนึ่งครั้งทุกห้าปี

12. มาตรา 53 กำหนดให้มีองค์กรวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาอื่นทั้งของรัฐและเอกชน มีฐานะเป็นองค์กรอิสระภายใต้การบริหารงานของสภาวิชาชีพในกำกับของกระทรวง มีอำนาจหน้าที่กำหนดมาตรฐานวิชาชีพ ออกและเพิกถอนใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ ดูแลการปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพ รวมทั้งพัฒนาวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้บริหารการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน ซึ่งต้องมีใบประกอบวิชาชีพ แต่ไม่ใช้บังคับบุคลากรที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัยและอุดมศึกษาระดับปริญญา และในมาตร 55 ได้กำหนดให้ มีกฎหมายว่าด้วยเงินเดือน ค่าตอบแทน สวัสดิการและสิทธิประโยชน์สำหรับผู้ประกอบวิชาชีพครูโดยเฉพาะด้วย

จากสาระในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงเป็นการจัดประสบการณ์ด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะ และคุณค่าที่จำเป็นต่อชีวิต ซึ่งได้แก่ ความรู้ ความสามารถ และทักษะในด้านการสื่อสารทั้งด้านการพูดและการเขียน ด้านการคิดคำนวณ ด้านการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ด้วยเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ ตลอดจนมีความรู้ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำรงชีวิต ส่วนด้านคุณค่านั้น หมายรวมถึงความมีจิตใจงดงาม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีคุณธรรมจริยธรรมตามหลักศาสนา การอนุรักษ์สืบสานเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ และ

ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ในขณะเดียวกันก็มีวิสัยทัศน์ที่ทันต่อความเป็นไปในสังคมอื่น และความก้าวหน้าในสังคมโลก กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ และยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาพื้นฐานไว้ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, หน้า 15-29)

วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

เพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐานมีการพัฒนาการทางร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ สังคมเหมาะสมกับวัย มีความรู้คู่คุณธรรมที่จะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นสุขบนพื้นฐานความเป็นไทยอย่างมีศักดิ์ศรีและภาคภูมิใจ สามารถพึ่งพาตนเอง มีทักษะที่จะแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง มีทักษะเบื้องต้นในการประกอบอาชีพ มีวิสัยทัศน์อันกว้างไกลพอที่จะรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมโลก มีจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีความมุ่งมั่นในการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาของไทย

นโยบาย

รัฐจะจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีอย่างทั่วถึงให้กับทุกคนอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย ด้วยหลักการกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วมขององค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน และการใช้นวัตกรรมตลอดจนรูปแบบที่หลากหลาย ให้สอดคล้องกับสภาพความแตกต่างของแต่ละบุคคลและความแตกต่างของท้องถิ่น

มาตรการ

มาตรการที่กำหนดขึ้นเพื่อให้ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาพื้นฐานบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างมีคุณภาพคือ

มาตรการที่ 1 รัฐจัดการศึกษาให้มีรูปแบบหลากหลายที่ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามศักยภาพ

มาตรการที่ 2 มรดกของสังคมไทยที่ได้สั่งสมมาหลายร้อยปี ได้ช่วยให้ประเทศพ้นภาวะวิกฤติมาได้ทุกยุคทุกสมัย ต้องจัดให้เป็นแกนของการเรียนรู้ โดยปรับให้เหมาะสมกับอายุระดับและท้องถิ่นของผู้เรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน มรดกดังกล่าวได้แก่ สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันศาสนา ค่านิยม การเอื้ออาทร ความมีน้ำใจต่อกัน ความรักถิ่น รักชาติ การรักษาธรรมชาติ การรักษาสมบัติสาธารณะ มรดกด้านศิลปะ

สถาปัตยกรรมไทย แพทย์แผนไทย อาหารไทย ระบบครอบครัว ปราชญ์ชาวบ้าน เครือข่ายประชาชน และภูมิปัญญาไทยด้านการผลิตและด้านอาชีพ

มาตรการที่ 3 รัฐสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ตามที่กำหนดไว้ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มาตรา 43 และมาตรา 289

มาตรการที่ 4 กำหนดบทบาทของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการศึกษา

มาตรการที่ 5 รัฐสนับสนุนให้ชุมชน เอกชน องค์กรเอกชน ครอบครัว สถาบันศาสนา มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และมีส่วนร่วมในการระดมทุนเพื่อการจัดการศึกษา

มาตรการที่ 6 ให้รัฐสนับสนุนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมบาลี และแผนกสามัญศึกษาได้เรียนอย่างมีคุณภาพเท่าเทียมกันกับการที่รัฐสนับสนุนการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนปกติของรัฐ

มาตรการที่ 7 รัฐจัดและสนับสนุนเอกชน และองค์กรต่าง ๆ จัดการศึกษาให้กับผู้ด้อยโอกาสทุกกลุ่มเป้าหมายเป็นการเฉพาะ ทั้งการศึกษาสงเคราะห์และการศึกษาพิเศษในรูปแบบการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยตามศักยภาพและสภาพของผู้เรียน

มาตรการที่ 8 สำหรับประชากรวัยแรงงานที่พลาดโอกาสทางการศึกษาในระบบปกติ ให้รัฐจัดหรือสนับสนุนให้เอกชนหรือองค์กรต่าง ๆ จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้โดยรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยให้ครอบคลุมและทั่วถึงประชากรในกลุ่มนี้

มาตรการที่ 9 รัฐจะจัดโครงการเฉพาะกิจเพื่อจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับเด็กและเยาวชนในท้องถิ่นเสี่ยงภัย และทุรกันดารโดยเฉพาะ

มาตรการที่ 10 รัฐจัดให้มีการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดหลักผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้จะมุ่งปฏิรูป 4 ด้าน คือ 1) หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน 2) ครูและบุคลากรทางการศึกษา 3) การบริหารการจัดการ 4) การประกันคุณภาพการศึกษาและมาตรฐานการศึกษา

มาตรการที่ 11 รัฐกำหนดแนวทางการจัดงบประมาณเพื่อการศึกษาขั้นพื้นฐานตามความสามารถทางเศรษฐกิจของรัฐ เฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับการลงทุน การดำเนินงานของสถานศึกษา และส่วนที่เป็นค่าเล่าเรียนในสถานศึกษาของรัฐ และจะอุดหนุนสถานศึกษาเอกชนเฉพาะส่วนที่เป็นค่าเล่าเรียนในอัตราที่เท่ากันกับผู้เรียนในสถานศึกษาของรัฐ เว้นแต่การจัดการศึกษาสำหรับผู้พิการและผู้ด้อยโอกาส รัฐจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ตามความเหมาะสม ได้แก่ ค่าที่พัก อาหาร เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย แบบเรียน สื่อเสริมการเรียนรู้สำหรับคนพิการ

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หลักสูตรของการศึกษาของไทยแต่เดิมเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการสังเกตและการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเป็นธรรมดาวิสัย การเรียนรู้ของคนไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไปหลังจากได้รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตก ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันหลักสูตรการศึกษาไทยมีพัฒนาการโดยสรุปดังนี้ (กรมวิชาการ, 2539; พิมพันธ์ เตชะคุปต์ และทิศนา แขมมณี (บรรณาธิการ), 2540)

1. ระดับประถมศึกษา มีหลักสูตรการศึกษาในและนอกระบบโรงเรียน ดังนี้

1.1 การศึกษาในระบบโรงเรียน ประกอบด้วย 1) หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2480 2) หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2491 3) หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2498 4) หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2503 5) หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 6) หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533) โดยสรุปนับตั้งแต่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมาการศึกษาในระบบโรงเรียนระดับประถมศึกษา มีการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขึ้นมาใช้รวมจำนวน 6 หลักสูตร

1.2 การศึกษานอกระบบโรงเรียน ประกอบด้วย 1) หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ภาคหลักมูลฐาน พุทธศักราช 2490 2) หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ระดับ 1, 2, 3 พุทธศักราช 2511 3) หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2511 4) หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ระดับที่ 3-4 พุทธศักราช 2522 5) หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ระดับที่ 1-2 พุทธศักราช 2527 6) หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2529 โดยสรุปนับตั้งแต่ประเทศ

ไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมาการศึกษานอกระบบโรงเรียนระดับประถมศึกษา มีการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขึ้นมาใช้รวมจำนวน 6 หลักสูตร

2. ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีหลักสูตรการศึกษาในและนอกระบบโรงเรียน ดังนี้

2.1 การศึกษาในระบบโรงเรียน ประกอบด้วย 1) ประมวลการศึกษาภาค 2 พุทธศักราช 2480 2) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น กระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2493 3) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2493 4) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 5) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) โดยสรุปนับตั้งแต่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมาการศึกษาในระบบโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา มีการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขึ้นมาใช้รวมจำนวน 5 หลักสูตร และมีหลักสูตรอาชีพ 1 หลักสูตรคือหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น สายอาชีพ (ยกเลิกในปี พ.ศ. 2521)

2.2 การศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นหลักสูตรต่อเนื่องในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลายประกอบด้วย 1) หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญประเภทมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2486 2) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2493 3) หลักสูตรทดลอง พุทธศักราช 2508 (หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ระดับ 4) 4) หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ระดับที่ 3-4 พุทธศักราช 2522 5) การศึกษาผู้ใหญ่ภาคสืบเนื่องระดับที่ 5 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 6) หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2530 โดยสรุป นับตั้งแต่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา การศึกษาในระบบโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย มีการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขึ้นมาใช้รวมจำนวน 6 หลักสูตร

3. ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีหลักสูตรการศึกษาในและนอกระบบโรงเรียน ดังนี้

3.1 การศึกษาในระบบโรงเรียน ประกอบด้วย 1) หลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช 2480 2) หลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พุทธศักราช 2491 3) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย กระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2493 4) หลักสูตร

เตรียมอุดมศึกษา พุทธศักราช 2498 5) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2503 6) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518 7) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 8) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533) โดยสรุปนับตั้งแต่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมาการศึกษาในระบบโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขึ้นมาใช้รวมจำนวน 8 หลักสูตร และมีหลักสูตรอาชีพ 4 หลักสูตร คือ 1) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย สายอาชีพ พุทธศักราช 2518 2) หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2524 3) หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2530 (กรมอาชีวศึกษา) 4) หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2531 (สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล)

3.2 การศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นหลักสูตรต่อเนื่องในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 6 หลักสูตร ส่วนการศึกษาเพื่ออาชีพนอกระบบโรงเรียนมี 3 หลักสูตร 1) หลักสูตรประกาศนียบัตรช่างฝีมือ (ปชม.) 2) หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น 3) หลักสูตร ปวช. พิเศษ โครงการอาชีวศึกษาเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชนบท

พัฒนาการของหลักสูตรการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมต้น มัธยมปลายสายสามัญและสายอาชีพ ตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีหลักสูตรในแต่ละระดับรวมทั้งสิ้น 39 หลักสูตร โดยมีการพัฒนาต่อเนื่องมาอย่างสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปัจจุบันกระแสความต้องการในการปฏิรูปการศึกษาของประชาชน และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2524 มาตรา 27 กำหนดให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย เป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพและการศึกษาต่อในสถานศึกษาจัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวและชุมชน สังคมและประเทศชาติ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้จัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มีหลักการที่สำคัญ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544, หน้า 4-5) คือ

1. เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล

2. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนควรจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

4. เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้

5. เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์

โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังนี้

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์

2. มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า

3. มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงาน ได้เหมาะสมกับสถานการณ์

4. มีทักษะและกระบวนการโดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต

5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี

6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค

7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทยทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาสิ่งแวดล้อม

9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

โครงสร้างของหลักสูตรประกอบด้วย

1. ระดับช่วงชั้น กำหนดหลักสูตรเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียน คือ ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

2. สาระการเรียนรู้ กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะ หรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียน แบ่งออกเป็น 8 กลุ่ม คือ 1) ภาษาไทย 2) คณิตศาสตร์ 3) วิทยาศาสตร์ 4) สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม 5) สุขศึกษาและพลศึกษา 6) ศิลปะ 7) การงานอาชีพและเทคโนโลยี 8) ภาษาต่างประเทศ

สาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มนี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่ผู้เรียนทุกคนต้องเรียนรู้ โดยอาจจัดเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มแรก ประกอบด้วย ภาษไทย คณิตศาสตร์ และสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นสาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างพื้นฐานการคิดและเป็นกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาและวิกฤติของชาติ กลุ่มที่สอง ประกอบด้วย สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ เป็นสาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างพื้นฐานความเป็นมนุษย์ และสร้างศักยภาพในการคิดและการทำงานอย่างสร้างสรรค์

การจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นการพัฒนาผู้เรียนในลักษณะองค์รวม มีความสมดุล ทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย ปัญญา และสังคม ในทุกช่วงชั้นของการจัดการศึกษา ให้ผู้เรียนมีความสามารถในการพัฒนาตนเองตามเป้าหมาย และวิธีการที่วางไว้ ให้มีความพึงพอใจในความสุขของสถานะที่ตนเองสำรวจอยู่ ในช่วงหกปีแรกเน้นการฝึกปฏิบัติให้ผู้เรียนพึ่งตนเอง มีความรับผิดชอบ มีวินัย และการมีส่วนร่วม สำหรับในช่วงหกปีหลังจะให้ความสำคัญกับความรู้และทักษะ โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียน ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และเปิดโอกาสให้ผู้เรียน

1. มีส่วนร่วมตัดสินใจในการวางแผนการเรียนและประเมินผลการเรียนการสอนของตน

2. แสดงออกอย่างอิสระ เพื่อได้สร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณภาพ ทั้งในรูปโครงงานและกิจกรรมต่าง ๆ

3. เป็นผู้ปฏิบัติ เรียนรู้จากสภาพจริง มีประสบการณ์ตรงสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฝึกหัดสร้างความเป็นชุมชน ฝึกการจัดการ การติดต่อสื่อสาร ฝึกสมาธิ ฯลฯ

4. ทำงานเป็นทีมมากที่สุด เพื่อการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ การทำงานร่วมกันด้วยความสุขและความสร้างสรรค์

5. เรียนรู้จากครอบครัวและโลกกว้าง

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ให้ความสำคัญกับโครงงาน ซึ่งผู้เรียนจะต้องทำทั้งโครงงานตามกลุ่มสาระเรียนรู้และข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้ อาจจะเป็นโครงงานเดี่ยวหรือโครงงานที่ทำเป็นกลุ่ม ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้เริ่มต้นคิด ลงมือทำ เมื่อมีปัญหาที่ต้องหาทางแก้ไข มีการทำรายงานและเสนอผลงานของนักเรียนเอง ผู้สอนต้องคอยช่วยแนะนำให้ผู้เรียนทำด้วยความสนุกเป็นธรรมชาติ

การบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนมองเห็นความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ระหว่างความคิด ทักษะ และแนวคิดภายในสาระการเรียนรู้ สามารถที่จะสร้างรูปแบบการคิดที่หลากหลายยิ่งขึ้น สำหรับการบูรณาการข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทำให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติ กิจกรรมหรือการงาน เพื่อสร้างความหมายด้วยการใช้ประสบการณ์ของตนเอง พร้อมกับปรับการเชื่อมโยงต่อเนื่องระหว่างความคิดต่าง ๆ ไปในขณะเดียวกัน การบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ ทำให้นักเรียนต้องใช้วิธีการที่หลากหลาย ในการเชื่อมต่อระหว่างการเรียน และช่วยให้นักเรียนสามารถรวบรวมข้อมูลในลักษณะภาพรวม แทนที่จะแยกเป็นส่วน การเรียนจะเน้นที่ศูนย์รวม ห้องเรียนจะกลายเป็นพิพิธภัณฑ์ ห้องปฏิบัติการ ศูนย์คอมพิวเตอร์ ห้องสมุด เป็นต้น

บุคลากรที่เกี่ยวข้องในการนำหลักสูตรไปใช้

การนำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ผู้เกี่ยวข้องจะต้องเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตน และต้องปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่นั้นบุคลากรที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย

1. **ผู้เรียน** ต้องมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเองและเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น

2. **ผู้สอน** คือผู้จัดการ ต้องวางแผนการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ แนะนำ ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ ช่วยพัฒนาผู้เรียน ช่วยตกแต่งความรู้ของผู้เรียนให้สมบูรณ์ ให้เรียนอย่างมีความสุข มีอิสรภาพ ให้ความรัก ให้ความมั่นคง ให้ข้อมูลย้อนกลับทางทรัพยากรการเรียนรู้และสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้

3. **ผู้บริหาร** จะต้องสร้างความตระหนักให้บุคลากรในสถานศึกษามุ่งมั่นในคุณภาพและบริหารจัดการให้สถานศึกษามีระบบการประกันคุณภาพการศึกษา ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานที่กำหนดไว้ในแต่ละช่วงชั้น

4. **ผู้ปกครอง** มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา รวมทั้งมีบทบาทในการกำกับดูแลการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

5. **คณะกรรมการสถานศึกษา** มีส่วนร่วมในการจัดทำธรรมนูญสถานศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุน กำกับ ดูแลการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

โดยสรุปหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงด้วยเหตุผลความจำเป็นที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศและประชาคมโลก ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ปัญหาสิ่งแวดล้อม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ทำให้เกิดปฏิรูประบบสังคม การเมือง และการศึกษา โดยมุ่งหวังให้การศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาคน (สำนักงานพัฒนาการศึกษา, 2545, หน้า 7-20)

4.4 การจัดการเรียนรู้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 22 กำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ฉะนั้น ครู ผู้สอน และผู้จัดการศึกษาจะต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้ชี้นำ ถ่ายทอดความรู้ ไปเป็นผู้ช่วยเหลือส่งเสริม และสนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหาความรู้จากสื่อและแหล่งการเรียนรู้ และให้

ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้สร้างสรรค์ความรู้ของตน การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากจะมุ่งปลูกฝังด้านปัญญา พัฒนาการคิดของผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ แล้วยังมุ่งพัฒนาความสามารถทางอารมณ์ โดยการปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง เข้าใจตนเอง เห็นอกเห็นใจผู้อื่น สามารถแก้ปัญหาข้อขัดแย้งทางอารมณ์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เนื่องจากประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ ในโลกกำลังประสบปัญหาด้านสังคมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องของความขัดแย้งทั้งความคิดและการกระทำของตัวบุคคล องค์กร และสังคม ฉะนั้น สถานศึกษาจะต้องมุ่งเน้นการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจสถานการณ์ หาทางแก้ไข โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรมเป็นกรณีพิเศษ ด้วยการเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ มีกระบวนการและวิธีการที่หลากหลาย ผู้สอนต้องคำนึงถึงพัฒนาการทางด้านร่างกาย และสติปัญญา วิธีการเรียนรู้ ความสนใจ และความสามารถของผู้เรียนเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้น ควรใช้รูปแบบ/วิธีการที่หลากหลาย เน้นการจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้จากธรรมชาติ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และการเรียนรู้แบบบูรณาการ การใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้คู่คุณธรรม ทั้งนี้ต้องพยายามนำกระบวนการการจัดการ กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม กระบวนการคิดและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไปสอดแทรกในการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ เนื้อหาและกระบวนการต่าง ๆ ข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้ในลักษณะองค์รวม การบูรณาการ เป็นการกำหนดเป้าหมายการเรียนร่วมกัน ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยนำกระบวนการเรียนรู้จากกลุ่มสาระเดียวกันหรือต่างกลุ่มสาระการเรียนรู้มาบูรณาการในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งจัดได้หลายลักษณะ เช่น

1. การบูรณาการแบบผู้สอนคนเดียว ครู ผู้สอนสามารถจัดการเรียนรู้โดยเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ กับหัวข้อเรื่องที่สอดคล้องกับชีวิตจริง หรือสาระที่กำหนดขึ้นมา เช่น เรื่องสิ่งแวด-ล้อม น้ำ เป็นต้น ครู ผู้สอน สามารถเชื่อมโยงสาระ และกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่าง ๆ เช่น การอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ การคิดวิเคราะห์ต่าง ๆ ทำให้ผู้เรียนได้ใช้ทักษะและกระบวนการเรียนรู้ไปแสวงหาความรู้ความจริงจากหัวข้อเรื่องที่กำหนด

2. การบูรณาการแบบคู่ขนาน มีครูผู้สอนตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกันจัดการเรียนการสอน โดยอาจยึดหัวข้อเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แล้วบูรณาการเชื่อมโยงแบบคู่ขนาน เช่น ครูผู้สอนคนหนึ่งสอนวิทยาศาสตร์เรื่องเงา ครูผู้สอนอีกคนอาจสอนคณิตศาสตร์เรื่องการวัดระยะทางโดยการวัดเงา คิดคำนวณในเรื่องเงาในช่วงเวลาต่าง ๆ จัดทำกราฟของเงาในระยะต่าง ๆ หรืออีกคนหนึ่งอาจให้ผู้เรียนรู้ศิลปะเรื่องเทคนิคการวาดรูปที่มีเงา

3. การบูรณาการแบบสหวิทยาการ การบูรณาการในลักษณะนี้นำเนื้อหาจากหลายกลุ่มสาระมาเชื่อมโยงเพื่อจัดการเรียนรู้ ซึ่งโดยทั่วไปผู้สอนมักจัดการเรียนการสอนแยกตามรายวิชา หรือกลุ่มวิชา แต่ในบางเรื่องครูผู้สอนจัดการเรียนการสอนร่วมกันในเรื่องเดียวกัน เช่น เรื่องวัน สิ่งแวดล้อมของชาติ ครูผู้สอนภาษาไทยจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนรู้ภาษา คำศัพท์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ผู้สอนวิทยาศาสตร์จัดกิจกรรมค้นคว้าเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ผู้สอนสังคมให้ผู้เรียน ค้นคว้าหรือทำกิจกรรมชมรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และครูผู้สอนสุขศึกษาอาจจัดให้ทำกิจกรรมเกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อมให้ถูกสุขลักษณะ เป็นต้น

4. การบูรณาการแบบโครงการ ครูผู้สอนสามารถจัดการเรียนการสอนโดยบูรณาการเป็นโครงการ โดยผู้เรียนและครูผู้สอนร่วมกันสร้างสรรค์โครงการขึ้น โดยใช้เวลาการเรียนต่อเนื่องกันได้หลายชั่วโมง ด้วยการนำเอาจำนวนชั่วโมงของวิชาต่าง ๆ ที่ครูผู้สอนเคยสอนแยกกันนั้นมารวมเป็นเรื่องเดียวกัน มีเป้าหมายเดียวกัน ในลักษณะของการสอนเป็นทีม เรียนเป็นทีม ในกรณีที่ต้องการเน้นทักษะบางเรื่องเป็นพิเศษ ครูผู้สอนสามารถแยกกันสอนได้ เช่น กิจกรรมเข้าค่ายดนตรี กิจกรรมเข้าค่ายภาษาอังกฤษ กิจกรรมเข้าค่ายศิลปะ เป็นต้น

แนวการจัดการเรียนรู้แต่ละช่วงชั้นมีดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 การจัดการเรียนการสอนต้องสนองตอบต่อความสนใจของผู้เรียน โดยคำนึงถึงหลักจิตวิทยาพัฒนาการ และจิตวิทยาการเรียนรู้ ทั้งนี้ในแต่ละคาบเวลาเรียนนั้นไม่ควรใช้เวลานานเกินความสนใจของผู้เรียน สถานศึกษาต้องจัดการเรียนรู้ให้ครบ ทุกกลุ่มสาระ ในลักษณะบูรณาการที่มีภาษาไทยและคณิตศาสตร์เป็นหลัก เน้นการเรียนรู้ตามสภาพจริง มีความสนุกสนาน ได้ปฏิบัติจริง เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ ทักษะพื้นฐานการติดต่อสื่อสารในการคิดคำนวณ การคิดวิเคราะห์ และพัฒนาลักษณะนิสัยและสุนทรียภาพ

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 การจัดการเรียนรู้มีลักษณะคล้ายกับช่วงชั้นที่ 1 แต่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนในสิ่งที่ตนสนใจ มุ่งเน้นทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม การสอนแบบบูรณาการ โครงงาน การใช้หัวเรื่องในการจัดการเรียนการสอน เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิดทักษะใน การคิด การค้นคว้า แสวงหาความรู้ สร้างความรู้ด้วยตนเอง สามารถสร้างสรรค์ผลงาน แล้วนำไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 การจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มีหลักการ ทฤษฎีที่ยาก ซับซ้อน อาจจัดแยกเฉพาะ และควรเน้นการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานมากขึ้น เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิดความคิด ความเข้าใจ และรู้จักตนเองในด้านความสามารถ ความถนัด เพื่อเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพ สถานศึกษาต้องจัดบรรยากาศการเรียนรู้ให้เหมาะสม

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 การจัดการเรียนรู้เริ่มเน้นเข้าสู่เฉพาะทางมากขึ้น มุ่งเน้นความสามารถ ความคิดระดับสูง ความถนัด และความต้องการของผู้เรียนทั้งในด้านอาชีพ การศึกษาเฉพาะทางตลอดจนการศึกษาต่อ

สำหรับการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ให้ยืดหยุ่นวิธีการจัดการเรียนรู้ได้ตามความเหมาะสมกับผู้เรียน สถานศึกษา และความต้องการของท้องถิ่น

สื่อการเรียนรู้

การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และหลักสูตรสถานศึกษา มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และใช้เวลาว่างอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งมีความยืดหยุ่น สนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ และเรียนรู้ได้จากสื่อการเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้ทุกประเภท รวมทั้งจากเครือข่ายการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชุมชนและแหล่งอื่น ๆ เน้นสื่อที่ผู้เรียนและผู้สอนใช้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียน ผู้สอนสามารถจัดทำและพัฒนาสื่อการเรียนรู้ขึ้นเองหรือนำสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัว และในระบบสารสนเทศ มาใช้ในการเรียนรู้ โดยใช้วิจารณญาณในการเลือกใช้สื่อและแหล่งความรู้ โดยเฉพาะหนังสือเรียน ควรมีเนื้อหาสาระครอบคลุมตลอดช่วงชั้น สื่อสิ่งพิมพ์ควรจัดให้มีอย่างเพียงพอ ทั้งนี้ควรให้ผู้เรียนสามารถยืมได้จากศูนย์สื่อหรือห้องสมุดของสถานศึกษา

ลักษณะของสื่อการเรียนรู้ที่จะนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ควรมีความหลากหลาย ทั้ง สื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี และสื่ออื่น ๆ ซึ่งช่วยส่งเสริมให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณค่า น่าสนใจ ชวนคิด ชวนติดตาม เข้าใจได้ง่าย และรวดเร็วขึ้น รวมทั้งกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง ลึกซึ้งและต่อเนื่องตลอดเวลาเพื่อให้การใช้สื่อการเรียนรู้เป็นไปตามแนวการจัดการเรียนรู้ และพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง สถานศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่มีหน้าที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรดำเนินการดังนี้

1. จัดทำหรือจัดหาสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้เป็นสื่อการเรียนรู้
2. ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน
3. จัดทำและจัดหาสื่อการเรียนรู้ สำหรับการศึกษาค้นคว้าของผู้เรียน และสำหรับเสริมความรู้ของผู้สอน
4. ศึกษาวิธีการเลือกและการใช้สื่อการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพเหมาะสมหลากหลาย และสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน
5. ศึกษาวิธีการวิเคราะห์ และประเมินคุณภาพมาตรฐานสื่อการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้นเองและที่เลือกนำมาใช้ประกอบการเรียนรู้ โดยมีการวิเคราะห์และประเมินสื่อการเรียนรู้ที่ใช้อยู่นั้นอย่างสม่ำเสมอ
6. จัดหาหรือจัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในสถานศึกษาและในชุมชน เพื่อการศึกษาค้นคว้าแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ และพัฒนาสื่อการเรียนรู้
7. จัดให้มีเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษา ท้องถิ่น ชุมชน และสังคมอื่น
8. จัดให้มีการกำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานเกี่ยวกับสื่อ และการใช้สื่อการเรียนรู้เป็นระยะ ๆ

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ให้ครูผู้สอนใช้พัฒนาคุณภาพผู้เรียน เพราะจะช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศ ที่แสดงพัฒนาการ ความก้าวหน้า

และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน รวมทั้งข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มตามศักยภาพ

สถานศึกษาในฐานะผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษา จะต้องจัดทำหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติในการวัดและประเมินผลการเรียนของสถานศึกษา เพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายถือปฏิบัติร่วมกันและเป็นไปในมาตรฐานเดียวกัน สถานศึกษาต้องมีผลการเรียนรู้ของผู้เรียนจากการวัดและประเมินทั้งในระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ ตลอดจนการประเมินภายนอก เพื่อใช้เป็นข้อมูลสร้างความมั่นใจเกี่ยวกับคุณภาพของผู้เรียนแก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา

การวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียน จุดมุ่งหมายสำคัญของการประเมินระดับชั้นเรียน คือ มุ่งหาคำตอบว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ คุณธรรม และค่านิยม อันพึงประสงค์อันเป็นผลเนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือไม่ / เพียงใด ดังนั้น การวัดและประเมินผลจึงต้องใช้วิธีการที่หลากหลาย เน้นการปฏิบัติให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนและสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่องควบคู่ไปในกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยประเมินความประพฤติ พฤติกรรม การเรียน การร่วมกิจกรรม และผลงานจากโครงงานหรือแฟ้มสะสมงาน ผู้ใช้ผลการประเมินในระดับชั้นเรียนที่สำคัญคือตัวผู้เรียน ครู ผู้สอน และพ่อแม่ ผู้ปกครอง จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย วิธีการ และค้นหาข้อมูลเกณฑ์ต่าง ๆ ที่จะทำให้สะท้อนให้เห็นภาพสัมฤทธิ์ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนจะทราบระดับความก้าวหน้า ความสำเร็จของตน ครู ผู้สอนจะเข้าใจความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน แต่ละกลุ่มสามารถให้ระดับคะแนนหรือจัดกลุ่มผู้เรียน รวมทั้งประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของตนเองได้ ขณะที่พ่อแม่ผู้ปกครอง จะได้ทราบระดับความสำเร็จของผู้เรียน

สถานศึกษาเป็นผู้กำหนดหลักเกณฑ์การประเมิน โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษา

การประเมินผลระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าด้านการเรียนรู้เป็นรายชั้นปีและช่วงชั้น สถานศึกษานำข้อมูลที่ได้นี้ไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนและคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้ รวมทั้งนำผลการประเมิน รายช่วงชั้นไปพิจารณาตัดสินการเลื่อนช่วงชั้น กรณี

ผู้เรียนไม่ผ่านมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่าง ๆ สถานศึกษาต้องจัดให้มีการเรียนการสอนซ่อมเสริม และจัดให้มีการประเมินผลการเรียนรู้ด้วย

การประเมินคุณภาพระดับชาติ สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนที่เรียนในปีสุดท้ายของแต่ละช่วงชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เข้ารับการประเมินคุณภาพระดับชาติ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนาธรรม ภาษาอังกฤษ และกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดต่อไป ข้อมูลที่ได้จากการประเมินจะนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนและคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาแต่ละแห่ง

เกณฑ์การผ่านช่วงชั้นและการจบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งใช้เวลาเรียนประมาณ 12 ปี ผู้เรียนสามารถจบการศึกษาได้ 2 ช่วง คือ จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ถือว่า จบการศึกษาภาคบังคับ และ จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งถือว่า จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ผู้เรียนผ่านการศึกษาแต่ละช่วงชั้น ตามเกณฑ์ ดังนี้

เกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น 1, 2 และ 3 ชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 1+3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 และมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 (จบการศึกษาภาคบังคับ)

1. ผู้เรียนต้องเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม และได้รับการตัดสินผลการเรียนให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
2. ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินการอ่าน คิด วิเคราะห์ เขียน ให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
3. ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
4. ผู้เรียนต้องเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และผ่านการประเมินตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

เกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 (จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน)

1. ผู้เรียนต้องเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม และได้หน่วยกิตครบตามหลักสูตรที่สถานศึกษากำหนด และได้รับการตัดสินผลการเรียนให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

2. ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินการอ่าน คิด วิเคราะห์ เขียน ให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

3. ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

4. ผู้เรียนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และผ่านการประเมินตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด (สำนักงานพัฒนาการศึกษา, 2545, หน้า 37-42)

บทที่ 5
การบริหารการศึกษา

5.1 การบริหารการศึกษาในประเทศไทย

นับตั้งแต่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองตามมาหลายประการ และที่สำคัญคือ เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการศึกษาหลายมาตรา ซึ่งจะเป็นแนวทางนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางด้านการจัดการศึกษาของชาติต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้กำหนดให้มีกฎหมายการศึกษา แห่งชาติ เพื่อเป็นกฎหมายแม่บทในการบริหารและจัดการศึกษาอบรมให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักไทย ดังนั้น นับจากนี้ไปการกำหนดนโยบายและการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาจะต้องสอดคล้องและเป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และสาระต่าง ๆ ก็ได้นำมาบัญญัติไว้ใน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ประกาศใช้เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2542 เป็นต้นมา การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาครั้งนี้จึงถือได้ว่า เป็นการปฏิรูปการศึกษาครั้งใหญ่ของประเทศไทย

เมื่อพิจารณาแนวนโยบายด้านการจัดการศึกษาในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า มีความสอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 เช่น นโยบายของรัฐบาลในปัจจุบันกำหนดนโยบายด้านการจัดการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ที่รัฐจะจัดให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ การสนับสนุนให้เอกชน องค์กรวิชาชีพและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การเร่งพัฒนาคุณภาพการศึกษา พัฒนาวิชาชีพครู การกระจายโอกาสทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษา นโยบายการปฏิรูประบบบริหารราชการ และการจัดทำแผนปฏิรูประบบบริหารภาครัฐ เป็นต้น

ระบบบริหารภาครัฐ

ต้องมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของกระทรวงศึกษาธิการ มีการกำหนดแผนปฏิรูประบบบริหารภาครัฐ เป็นการปฏิรูปในลักษณะองค์รวมเพื่อเปลี่ยนแปลงระบบบริหารภาครัฐไปสู่รูปแบบการบริหารและจัดการแนวใหม่ ที่มุ่งเน้นการทำงานโดยยึดผลสัมฤทธิ์ (Results) ของการปฏิบัติงาน สามารถวัดได้เป็นรูปธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้ ตอบสนองความต้องการของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยครอบคลุมการปรับเปลี่ยนด้านต่าง ๆ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านบทบาทภารกิจและวิธีการบริหารงานภาครัฐ ด้านระบบงบประมาณ การเงินและพัสดุ ด้านระบบบริหารบุคคล ด้านกฎหมาย และด้านวัฒนธรรมและค่านิยมของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ

การปฏิรูประบบบริหารภาครัฐ จะมีผลต่อการเปลี่ยนระบบบริหารการศึกษาด้วย กล่าวคือ กระทรวงศึกษาธิการและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเป็นหน่วยงานภาครัฐจะต้องปรับเปลี่ยนบทบาท ภารกิจให้เหลือเฉพาะเท่าที่จำเป็น มีโครงสร้างการบริหารที่กะทัดรัด คล่องตัว และยืดหยุ่น กำหนดตัวชี้วัดผลการดำเนินงานขององค์กรอย่างเป็นระบบทั้งในแง่ประสิทธิผล ประสิทธิภาพ และคุณภาพ อย่างเป็นรูปธรรม การใช้แผนกลยุทธ์ในการบริหารงาน โดยมีดัชนีชี้วัดผลสัมฤทธิ์ ประเมินผลการทำงานได้ การใช้จ่ายงบประมาณที่เน้นผลสัมฤทธิ์ตามแผนกลยุทธ์ การกำหนดตำแหน่งและเงินเดือน โดยยึดความสามารถและผลงานเป็นหลัก มีขนาดกำลังคนกะทัดรัดเหมาะสมกับภารกิจ การปรับเปลี่ยนกฎหมาย รวมทั้งการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมและค่านิยมของการทำงานที่เน้นคุณภาพ สร้างความพึงพอใจให้กับผู้รับบริการและเน้นการทำงานตามรอยพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ ถือเป็นการหักเหขนาดใหญ่ เป็นประวัติศาสตร์ที่สำคัญของประเทศ ที่ทุกคนน่าภูมิใจว่าได้มีโอกาส และมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการศึกษาร่วมกัน โดยเฉพาะในด้านการบริหารการศึกษา ความสำเร็จหรือความล้มเหลวความหวังก็อยู่ที่พวกเราทุกคนที่รับผิดชอบต่อการจัดการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นครู อาจารย์ ผู้บริหาร หรือบุคลากรทางการศึกษาอื่น ๆ ที่จะต้องร่วมกันสร้างวัฒนธรรมการทำงานที่เน้นคุณภาพ และพัฒนาตนเองสู่การเป็นมืออาชีพ มีวิสัยทัศน์สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ยอมรับการเปลี่ยนแปลง มีกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ และพัฒนาศักยภาพการทำงานอย่างต่อเนื่อง เน้นการบริหารงานที่มุ่งผลลัพธ์ของ

การทำงานที่สามารถกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จได้อย่างเป็นรูปธรรม การบริหารในรูปแบบใหม่นี้ จะเน้นที่องค์คณะบุคคลโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participative Management) โดยไม่ต้องใช้คนจำนวนมาก แต่ต้องมีการบริหารจัดการแบบครบวงจร เริ่มตั้งแต่การวางแผน ลงมือปฏิบัติ ตรวจสอบ ติดตามผล และปรับปรุงแก้ไข โดยใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและให้เกิดผลประโยชน์สูงสุด (พนม พงษ์ไพบูลย์, 2543, หน้า 97-99)

รุ่ง แก้วแดง (2543, หน้า 302-311) ได้ให้ข้อเสนอเพื่อการปฏิบัติระบบบริหารการศึกษาไทย ดังนี้ :

1. ปฏิวัติระบบบริหารการศึกษาในระดับกระทรวงและกรม

รวมหน่วยงานระดับกระทรวงและกรมเข้าเป็นหน่วยงานเดียวกัน ยกเลิกความเป็นนิติบุคคลของกรม เหลือเพียงกระทรวงหน่วยงานเดียวที่เป็นนิติบุคคลให้มีขนาดเล็กลง และจัดองค์กรใหม่ ส่วนราชการภายในกระทรวงจะแบ่งเป็นหน่วยงานด้านนโยบายและแผนการจัดสรรงบประมาณ กำหนดมาตรฐานการศึกษาของชาติ ติดตามประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาและการบริหารทั่วไป

ยกเครื่องระบบบริหารการศึกษาใหม่

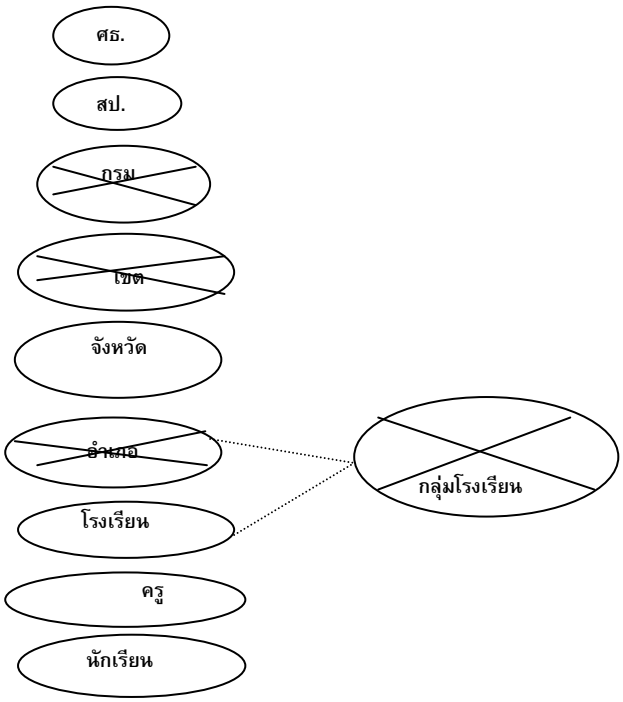

ปรับบทบาทและอำนาจหน้าที่ใหม่ให้กระทรวงมีหน้าที่เพียง 2 ประการ คือ

(1) การกำหนดนโยบาย กระทรวงกำหนดนโยบายการศึกษาแห่งชาติในเรื่อง หลักสูตรแห่งชาติ และมาตรฐานการศึกษา ส่วนเรื่องอื่นๆ ที่เป็นรายละเอียดในการปฏิบัติไม่จำเป็นที่จะต้องทำ

(2) การสนับสนุนด้านงบประมาณ ต้องจัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษาโดยการอุดหนุนเป็นรายหัวและลดงบประมาณของส่วนกลางลง พร้อม ๆ กับโอนอำนาจการใช้งบประมาณไปให้โรงเรียนทั้งหมด ด้วยวิธีนี้จะสามารถประหยัดเงินงบประมาณได้จำนวนมหาศาล

นอกจากนี้ต้องลดงบประมาณเพื่อการบริหารของทุกกระทรวง ทบวง กรมลงเหลือไม่เกินร้อยละ 3 ของงบประมาณเพื่อการศึกษาทั้งหมด จะทำให้มีเงินเหลืออีกว่าหมื่นล้านสำหรับนำไปใช้เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนได้

ด้านบุคลากรก็เช่นกัน ควรจะมอบอำนาจการบริหารงานบุคคลไปให้กับหน่วยงานระดับสถานศึกษาให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ คนที่มีความรู้และประสบการณ์ควรได้ทำงานในสถานศึกษาซึ่งเป็นระดับที่มีการจัดการเรียนการสอนโดยตรง (Frontline) ไม่ใช่เอาครูเก่ง ๆ จำนวนมากมาช่วยราชการในส่วนกลาง และทำให้เกิดปัญหาโรงเรียนขาดครูดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

2. จัดตั้งองค์การบริหารการศึกษาจังหวัด (อศจ.) มีฐานะเป็นกรมและเป็นนิติบุคคล โดยรวมหน่วยงานการศึกษาทั้งหมดภายในจังหวัด พร้อมทั้งโอนบทบาทอำนาจ หน้าที่ และบุคลากรจากกรม สำนักงานในส่วนกลาง และสำนักงานการศึกษาระดับเขต

องค์การบริหารการศึกษามีอำนาจหน้าที่ในการประสานงาน จัดตั้งจัดสรรงบประมาณ ประเมินมาตรฐานการศึกษาอนุมัติการจัดตั้งและยุบเลิกสถานศึกษา และบริหารสถาบันอุดมศึกษาของจังหวัด

3. จัดตั้งองค์การบริหารการศึกษาตำบล (อศต.) เป็นองค์กรใหม่ที่เป็นนิติบุคคล มีหน้าที่ในการสนับสนุนด้านการศึกษา การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนตั้งแต่

ระดับอนุบาล ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย

องค์การบริหารการศึกษาตำบลบริหารในรูปคณะกรรมการ มีประธานและกรรมการที่มาจากการเลือกตั้งโดยประชาชน ผู้บริหารสถานศึกษาและครูร่วมเป็นกรรมการประสานการทำงานอย่างใกล้ชิดกับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเป็นเครือข่ายซึ่งกันและกัน

"การบริหารการศึกษาในระบบเครือข่าย" ระดับตำบล ระหว่างองค์กรต่างๆ ในชุมชน คือการปรับระบบบริหารการศึกษา

การบริหารระบบเครือข่ายในระดับตำบล

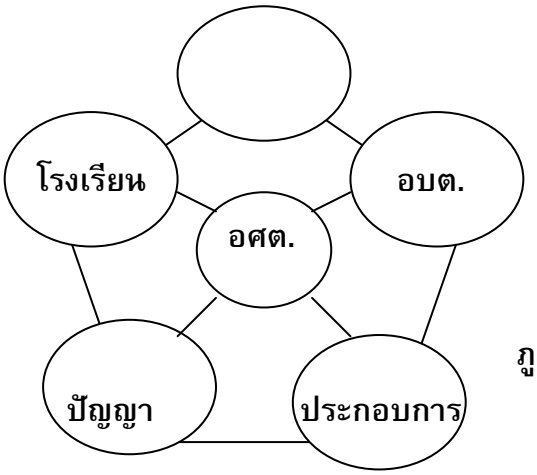

จากเดิมในลักษณะแนวตั้ง (Vertical) มาสู่การจัดองค์กรและการบริหารในลักษณะแนวนอน (horizontal) โดยสถานศึกษาเป็นเครือข่ายกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ เพื่อที่จะให้การจัดการศึกษามีความหมายกว้างขึ้น

การบริหารในระบบเครือข่ายนี้มาจากแนวความคิดของนายแพทย์ประเวศ วะ สี ที่ว่า "ทุกส่วนของสังคมต้องรับผิดชอบต่อการศึกษา" (All for Education) โดยใช้ทรัพยากรทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อการจัดการศึกษา "ทรัพยากร" ในที่นี้มีความหมายกว้างกว่าที่เราคิดกันอยู่ในปัจจุบันซึ่งหมายถึงเฉพาะงบประมาณ แต่ในโลกยุคใหม่สิ่งที่นำมาใช้เพื่อการจัดการศึกษาจะไม่ใช่เรื่องเงินเท่านั้น แต่รวมหลายสิ่งหลายอย่างในสังคมเข้าไว้

ด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษา สถาบันศาสนา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานประกอบการและภูมิปัญญาในท้องถิ่น คือ

1) วัดและศาสนสถาน เป็นสถาบันที่มีความสามารถอย่างยิ่งในการจัดการเรียนการสอนทางด้านคุณธรรม จริยธรรม โดยกำหนดให้วัดและศาสนสถานมีหน้าที่ในการจัดการศึกษาเช่นเดียวกับสถานศึกษา ซึ่งจะช่วยเสริมการศึกษาด้านจิตใจให้สมบูรณ์ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อม พฤกษศาสตร์ จิตรกรรมฝาผนัง ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม ตลอดจนโบราณวัตถุล้ำค่าที่ประชาชนบริจาคให้ ซึ่งสามารถนำมาจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ให้ความรู้แก่ชุมชนได้

2) สถานศึกษา ทุกระดับทั้งก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา สำหรับการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งต่อไปจะต้องรับผู้เรียนทุกคนเข้าศึกษาจนถึง 12 ปี

สถานศึกษาที่มีขนาดใหญ่พอจะบริหารโดยอิสระได้ ให้บริหารโดยคณะกรรมการบริหารโรงเรียน ส่วนโรงเรียนที่มีขนาดเล็ก ให้องค์การบริหารการศึกษาตำบล (อศต.) รับผิดชอบ

3) โรงงานและสถานประกอบการ ให้มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาด้านอาชีพ การฝึกอาชีพ และฝึกทักษะใหม่ ๆ ที่จำเป็นสำหรับการทำงาน

4) ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้สถาบันภูมิปัญญาท้องถิ่นมีหน้าที่ในการจัดการศึกษา เพื่อนำองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาของชุมชนมาใช้ในการจัดการศึกษา ซึ่งเดิมเราได้ละทิ้งปราชญ์ชาวบ้านที่ทรงคุณค่าไปนานมาก ทั้ง ๆ ที่คนเหล่านี้มีความสามารถในการจัดการศึกษามากกว่าครูของเราจริง ๆ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมในชุมชนไม่ว่าจะเป็นป่าชุมชนหรือสภาพแวดล้อมต่าง ๆ สามารถนำมาสอนนักเรียนให้เห็นจริงเห็นจังได้ ถ้าให้ความรู้กับครูในท้องถิ่นเพื่อให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ และให้ได้รับค่าตอบแทนเพื่อมาเป็นผู้สอนในโรงเรียน ในอนาคตจำนวนครูอาชีพในโรงเรียนจะสามารถลดลงได้มากกว่าครึ่งหนึ่ง งบประมาณจำนวนมหาศาลที่เคยเรียกร้องต้องการก็จะมีความจำเป็นน้อยลง เพราะเด็กจะไม่ต้องเรียนอยู่ในห้องเรียน แต่จะเรียนรู้จากโลกและชีวิตจริงมากขึ้น

5) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาททางด้านการศึกษา อบต. จึงควรแสดง บทบาทในด้านการศึกษาให้มาก ต้องมีคณะกรรมการที่มาจากคนในชุมชน แต่เลขาธิการต้องเป็นนักการศึกษาอาชีพ การแต่งตั้ง-ถอดถอน ให้คณะกรรมการในระดับตำบลเป็นผู้แต่งตั้ง

บทบาทที่สำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอีกประการหนึ่งคือ **การจัดหางบประมาณเพื่อการศึกษา** โรงเรียนที่มีอิสระในการบริหารจะสามารถหารายได้เข้าโรงเรียนได้เอง รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจหามาตรการอื่นที่จะจัดเก็บรายได้ส่วนท้องถิ่นเพื่อการศึกษา เช่น ภาษีที่ดิน ภาษีอากรสรรพสามิต รวมทั้งการจัดเก็บจากเงินบริจาคของสถาบันศาสนาให้เป็นประโยชน์เพื่อการศึกษา

การที่เครือข่ายระดับชุมชนสามารถจัดสรรงบประมาณให้สถานศึกษาเองได้ จะเป็นอีกวิธีหนึ่งในกุศโลบายที่จะเพิ่มอิสรภาพให้กับสถานศึกษาและลดอำนาจของกระทรวง ทบวง กรม ลงได้อย่างแยบยลและอัตโนมัติ

แนวความคิดใหม่นี้จะเห็นว่าปฏิวัติจากแนวความคิดเดิมที่เรามีอยู่โดยสิ้นเชิง เดิมเรามีความคิดว่าที่เรียนมีอยู่เพียงในห้องเรียน แต่แนวความคิดใหม่นี้ห้องเรียนไม่ใช่สถานที่เรียนแต่เพียงอย่างเดียวอีกต่อไปแล้ว ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้โดยการขยายห้องเรียนออกไปสู่ทุกสิ่งทุกอย่างในชุมชน ความรู้มิได้มีอยู่แต่ในโรงเรียน คนทุกคนสรรพสิ่งทุกสิ่งในชุมชนคือครู ดังนั้น ผู้บริหารในยุคใหม่จะต้องมีความสามารถในการประสานเครือข่าย และนำทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้เพื่อการศึกษาให้ได้

4. การบริหารการศึกษาในระดับโรงเรียน สำหรับโรงเรียนที่มีขนาดใหญ่สามารถที่จะบริหารได้ครบวงจร การบริหารสถานศึกษานั้นควรจะยึดแนวความคิดดังต่อไปนี้

1. ความเป็นอิสระของสถานศึกษา จะต้องให้สถานศึกษามีอิสระมากขึ้นทั้งในด้านการจัดการเรียนการสอน การบริหารงบประมาณ อาคารสถานที่ การบริหารบุคคล และการกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้ปกครอง ปัจจุบันชาวบ้านมีความรู้ไม่ด้อยไปกว่าข้าราชการ เพียงแต่ระบบราชการต้องเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมใน

รูปคณะกรรมการบริหารโรงเรียน และจะไม่ใช่คณะกรรมการโรงเรียนในแนวความคิดเดิมที่มุ่งจะหาเงินเข้าโรงเรียนอย่างเดียว แต่จะมุ่งพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนสำหรับการศึกษาของลูกหลาน

ดังนั้น หลังการปฏิวัติแล้วหน่วยงานบริหารการศึกษาที่ทำหน้าที่ "สนับสนุนสถานศึกษา" จะเหลือเพียง 3 ระดับ คือ

ระบบบริหารการศึกษาไทยหลังการปฏิวัติ

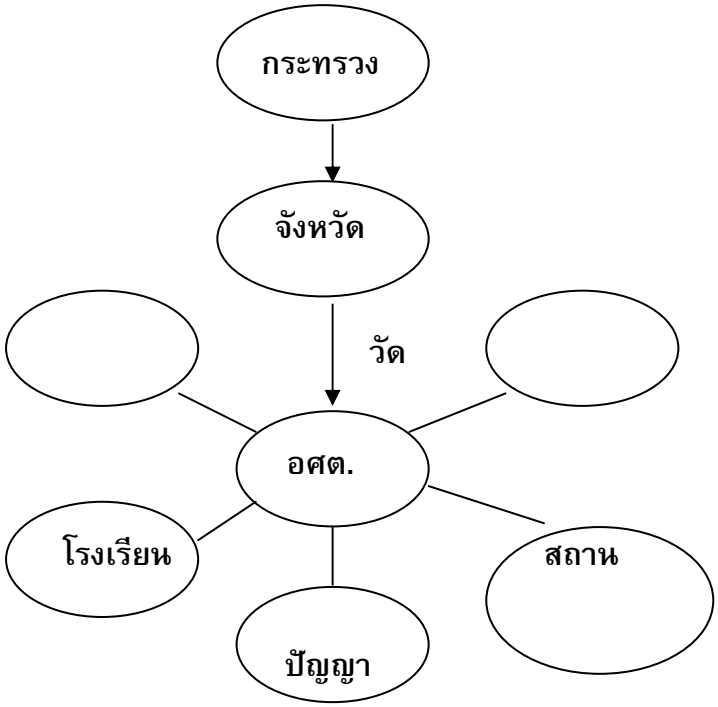

สรุป

การปฏิวัติการศึกษาส่วนที่ยากที่สุดก็คือการปฏิวัติระบบการบริหาร เพราะมีผลกระทบต่อข้าราชการระดับสูง จึงเป็นเรื่องที่รัฐบาลต้องกล้าตัดสินใจ ประเทศเราจะต้องเจริญก้าวหน้าต่อไป จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้โอกาสด้านการศึกษากับประชาชนให้ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาระดับโลก เช่นเดียวกับที่รัฐบาลได้ให้โอกาสประชาชนในเรื่องการปกครองตนเองในรูปขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) โดยนำหลักการ "ทรัพยากรทุกอย่างเพื่อการศึกษา" มาใช้

ถึงแม้ว่าการปฏิวัติระบบบริหารการศึกษาของไทยในลักษณะอย่างนี้จะมีคนไม่เห็นด้วย แต่เพื่อให้การศึกษาของไทยก้าวหน้าต่อไป และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องปฏิวัติการบริหารการศึกษาคืนการศึกษาให้ชุมชนและผู้เรียน ฝ่ายรัฐบาลจะต้องเลิกผูกขาดการจัดการศึกษาในศตวรรษหน้านี้ได้แล้ว

การปฏิวัติระบบบริหารการศึกษาไทยให้สำเร็จก็คือ ลดอำนาจการบริหารของกระทรวงศึกษาธิการ ทบวงมหาวิทยาลัย และหน่วยบริหารการศึกษาอื่น ๆ เช่น สำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร เทศบาล กรม เขตการศึกษา อำเภอทั้งหมด เช่นเดียวกับรัฐเคนตักกี้ของประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศนิวซีแลนด์ โดยให้มีเฉพาะหน่วยงานเล็ก ๆ 3 หน่วยงานในส่วนกลางคือ หน่วยนโยบายและแผนการศึกษาแห่งชาติ หน่วยงบประมาณเพื่อการศึกษา และหน่วยประเมินผลคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาในระดับจังหวัด มีหน้าที่จัดทำแผนระดับจังหวัด และให้สถานศึกษามีอิสระในการจัดการศึกษาอย่างเต็มที่

5.2 ส่วนงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษาของประเทศไทย

หมวด ๑

การจัดระเบียบบริหารราชการในส่วนกลาง

ส่วนที่ ๑

บททั่วไป

มาตรา ๙ ให้จัดระเบียบบริหารราชการในส่วนกลาง ดังนี้

(๑) สำนักงานปลัดกระทรวง

(๒) ส่วนราชการที่มีหัวหน้าส่วนราชการขึ้นตรงต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

มาตรา ๑๐การแบ่งส่วนราชการในส่วนกลางของกระทรวงศึกษาธิการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ โดยให้มีหัวหน้าส่วนราชการขึ้นตรงต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้

(๑) สำนักงานรัฐมนตรี

(๒) สำนักงานปลัดกระทรวง

(๓) สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

(๔) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(๕) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

(๖) สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

ส่วนราชการตาม (๒) (๓) (๔) (๕) และ (๖) มีฐานะเป็นนิติบุคคลและเป็นกรมตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบราชการแผ่นดิน

มาตรา ๑๑ การแบ่งส่วนราชการภายในส่วนราชการตามมาตรา ๑๐ ให้ออกเป็นกฎกระทรวงและให้ระบุอำนาจหน้าที่ของแต่ละส่วนราชการไว้ในกฎกระทรวงว่าด้วยการแบ่งส่วนราชการดังกล่าว

มาตรา ๑๒ กระทรวงศึกษาธิการมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการ และกำหนดนโยบาย เป้าหมาย และผลสัมฤทธิ์ของงานในกระทรวงศึกษาธิการ ให้สอดคล้องกับนโยบายที่คณะรัฐมนตรีแถลงไว้ต่อรัฐสภา หรือที่คณะรัฐมนตรีกำหนดหรืออนุมัติ โดยจะให้มีรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ช่วยสั่งและปฏิบัติราชการก็ได้

ในกรณีที่มีรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ การสั่งหรือการปฏิบัติราชการของรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ให้เป็นไปตามรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการมอบหมาย

มาตรา ๑๓ ในกรณีที่สภาการศึกษา คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการการอุดมศึกษา และคณะกรรมการการอาชีวศึกษาเสนอความเห็น หรือคำแนะนำต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการนำความเห็นหรือคำแนะนำมาประกอบการพิจารณาเพื่อให้เหมาะสมกับการศึกษาของชาติ

มาตรา ๑๔ ให้มีสภาการศึกษา มีหน้าที่

(๑) พิจารณาเสนอแผนการศึกษาแห่งชาติที่บูรณาการศาสนา ศิลปะวัฒนธรรม และกีฬากับการศึกษาทุกระดับ

(๒) พิจารณาเสนอนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษาเพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามแผนตาม (๑)

(๓) พิจารณาเสนอนโยบายและแผนในการสนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษา

(๔) ดำเนินการประเมินผลการจัดการศึกษาตาม (๑)

(๕) ให้ความเห็นหรือคำแนะนำในเรื่องกฎหมายและกฎกระทรวงที่เกี่ยวกับการศึกษา

การเสนอนโยบาย แผนการศึกษาแห่งชาติ และมาตรฐานการศึกษา ให้เสนอต่อคณะรัฐมนตรี

นอกจากหน้าที่ตามวรรคหนึ่ง ให้สภาการศึกษามีหน้าที่ให้ความเห็นหรือคำแนะนำแก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการหรือคณะรัฐมนตรี และมีอำนาจหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายกำหนด หรือตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการมอบหมาย

ให้คณะกรรมการสภาการศึกษา ประกอบด้วยรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์กร วิชาชีพ พระภิกษุซึ่งเป็นผู้แทนคณะสงฆ์ ผู้แทนคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย ผู้แทนองค์กรศาสนาอื่น และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าจำนวนกรรมการประเภทอื่นรวมกัน

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ และวิธีการสรรหา การเลือกกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่งของกรรมการให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาทำหน้าที่รับผิดชอบงานเลขานุการของสภาการศึกษาและมีอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ว่าด้วยการแบ่งส่วนราชการตามมาตรา ๑๑ โดยมีเลขาธิการสภาการศึกษาทำหน้าที่เป็นกรรมการและเลขานุการของสภาการศึกษา

มาตรา ๑๕ ให้มีคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบายแผนพัฒนามาตรฐาน และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนการศึกษาแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตามตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และเสนอแนะในการออกระเบียบ หลักเกณฑ์ และประกาศที่เกี่ยวกับการบริหารงานของสำนักงาน

นอกจากหน้าที่ตามวรรคหนึ่ง ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่ให้ความเห็นหรือให้คำแนะนำแก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการหรือคณะรัฐมนตรี และมีอำนาจหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายกำหนดหรือตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการมอบหมาย

ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย กรรมการโดยตำแหน่งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรวิชาชีพ และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าจำนวนกรรมการประเภทอื่นรวมกัน

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ และวิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่งของกรรมการให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทำหน้าที่รับผิดชอบงานเลขานุการของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดในกฎกระทรวงว่าด้วยการแบ่งส่วนราชการตามมาตรา ๑๑ โดยมีเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานทำหน้าที่เป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

มาตรา ๑๖ ให้มีคณะกรรมการการอุดมศึกษา มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบายแผนพัฒนาและมาตรฐานการอุดมศึกษาที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนการศึกษาแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยคำนึงถึงความเป็นอิสระและความเป็นเลิศทางวิชาการของสถานศึกษาระดับปริญญาตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษาแต่ละแห่ง และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และเสนอแนะในการออกระเบียบหลักเกณฑ์ และประกาศที่เกี่ยวกับการบริหารงานของสำนักงาน

นอกจากหน้าที่ตามวรรคหนึ่ง ให้คณะกรรมการการอุดมศึกษามีหน้าที่ให้ความเห็นหรือให้คำแนะนำแก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ หรือคณะรัฐมนตรี และมีอำนาจหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายกำหนดหรือตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการมอบหมาย ตลอดทั้งให้มีอำนาจเสนอแนะและให้ความเห็นในการ

จัดสรรเงินอุดหนุนทั่วไปให้แก่สถานศึกษาระดับปริญญา ทั้งที่เป็นสถานศึกษาในสังกัดและสถานศึกษาในกำกับแก่คณะรัฐมนตรี

ให้คณะกรรมการการอุดมศึกษา ประกอบด้วย กรรมการโดยตำแหน่งจากหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรวิชาชีพ และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าจำนวนกรรมการประเภทอื่นรวมกัน

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ และวิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่งของกรรมการให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ทำหน้าที่รับผิดชอบงานเลขานุการของคณะกรรมการการอุดมศึกษา และมีอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดในกฎกระทรวงว่าด้วยการแบ่งส่วนราชการตามมาตรา ๑๑ โดยมีเลขาธิการคณะกรรมการการอุดมศึกษาทำหน้าที่เป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการการอุดมศึกษา

มาตรา ๑๗ ให้มีคณะกรรมการการอาชีวศึกษา มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผนพัฒนา มาตรฐานและหลักสูตรการอาชีวศึกษาทุกระดับที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผนการศึกษาแห่งชาติ การส่งเสริมประสานงานการจัดการอาชีวศึกษาของรัฐและเอกชน การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษา อาชีวศึกษา โดยคำนึงถึงคุณภาพและความเป็นเลิศทางวิชาชีพและเสนอแนะในการออกระเบียบ หลักเกณฑ์ และประกาศที่เกี่ยวกับการบริหารงานของสำนักงาน

เพื่อประโยชน์ในการพิจารณานโยบาย แผนพัฒนา และมาตรฐานการอาชีวศึกษาระดับปริญญา ให้คณะกรรมการการอาชีวศึกษา พิจารณาให้สอดคล้องกับนโยบาย แผนพัฒนา และเป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะกรรมการการอุดมศึกษา

นอกจากหน้าที่ตามวรรคหนึ่ง ให้คณะกรรมการการอาชีวศึกษามีหน้าที่ให้ความเห็นหรือ ให้คำแนะนำแก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ หรือคณะรัฐมนตรี และมีอำนาจหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายกำหนดหรือตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการมอบหมาย

ให้คณะกรรมการการอาชีวศึกษา ประกอบด้วย กรรมการโดยตำแหน่งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรวิชาชีพ และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าจำนวนกรรมการประเภทอื่นรวมกัน

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ และวิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่งของคณะกรรมการให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ทำหน้าที่รับผิดชอบงานเลขานุการของคณะกรรมการการอาชีวศึกษา และมีอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดในกฎกระทรวงว่าด้วยการแบ่งส่วนราชการตามมาตรา ๑๑ โดยมีเลขาธิการการอาชีวศึกษาทำหน้าที่เป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

มาตรา ๑๘ สภาการศึกษา คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการการอุดมศึกษา และคณะกรรมการการอาชีวศึกษา อาจแต่งตั้งอนุกรรมการหรือคณะทำงานเพื่อพิจารณาเสนอความเห็นในเรื่องหนึ่งเรื่องใด หรือมอบหมายให้ปฏิบัติการอย่างหนึ่งอย่างใด อันอยู่ในอำนาจหน้าที่ของสภาหรือคณะกรรมการก็ได้

มาตรา ๑๙ สำนักงานรัฐมนตรีมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับราชการทางการเมือง มีเลขานุการรัฐมนตรีซึ่งเป็นข้าราชการการเมืองเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการ และรับผิดชอบในการปฏิบัติราชการของสำนักงานรัฐมนตรี ซึ่งหัวหน้าส่วนราชการขึ้นตรงต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และจะให้มีผู้ช่วยเลขานุการรัฐมนตรีซึ่งเป็นข้าราชการการเมืองคนหนึ่งหรือหลายคนเป็นผู้ช่วยสั่งหรือปฏิบัติราชการแทนเลขานุการรัฐมนตรีก็ได้

มาตรา ๒๐ ให้กระทรวงศึกษาธิการมีผู้ตรวจราชการของกระทรวงเพื่อทำหน้าที่ในการตรวจราชการ ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย ติดตาม และประเมินผลระดับนโยบาย เพื่อนิเทศให้คำปรึกษาและแนะนำเพื่อการปรับปรุงพัฒนา

ในระดับสำนักงานคณะกรรมการหรือส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่น ให้ทำหน้าที่ติดตามและประเมินผลนโยบายตามภารกิจ ตลอดจนนิเทศให้คำปรึกษาและแนะนำเพื่อปรับปรุงพัฒนา

ในระดับเขตพื้นที่การศึกษา ให้เป็นการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย นิเทศ ติดตาม และประเมินผลการบริหารและการดำเนินการ โดยมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของหน่วยงานและสถานศึกษาในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อการเตรียมการรับการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลจากหน่วยงานภายนอก

การดำเนินการตามวรรคหนึ่งและวรรคสาม ให้มีคณะกรรมการติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ และคณะกรรมการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ สำหรับกระทรวงศึกษาธิการ หรือสำหรับแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ทั้งนี้จำนวน หลักเกณฑ์ และวิธีการได้มาของคณะกรรมการดังกล่าวให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

การดำเนินการในเรื่องการตรวจราชการและการดำเนินการของคณะกรรมการต่าง ๆ ที่กำหนดในมาตรานี้ให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎกระทรวง ระเบียบ หรือข้อบังคับของกระทรวงหรือส่วนราชการ หรือมติคณะรัฐมนตรี หรือคำสั่งของนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้จะต้องไม่กระทบกระเทือนต่อสาระการบริหารและการจัดการของสถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษาระดับปริญญา ที่เป็นนิติบุคคลในสายบังคับบัญชาของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาที่สามารถดำเนินกิจการได้โดยอิสระ พัฒนาระบบบริหาร และการจัดการที่เป็นของตนเอง มีความคล่องตัว มีเสรีภาพทางวิชาการ และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสภาสถานศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษานั้น

มาตรา ๒๑ ให้กระทรวงศึกษาธิการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินความพร้อมในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีหน้าที่ในการประเมินผลเพื่อส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายและได้มาตรฐานการศึกษา รวมทั้งการเสนอแนะการจัดสรรงบประมาณอุดหนุนการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินความพร้อมในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๒๒ ในกรณีที่เขตพื้นที่การศึกษาตามมาตรา ๓๓ ไม่อาจบริหารและจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานบางประเภทได้ และในกรณีการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาบางประเภท สำนักงานปลัดกระทรวงหรือสำนักงานต่าง ๆ ตามที่กำหนด

ในส่วนที่ ๓ อาจจัดให้มีการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือการศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาเพื่อเสริมการบริหารและการจัดการของเขตพื้นที่การศึกษาดังต่อไปนี้ก็ได้

(๑) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ

(๒) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดในรูปแบบการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย

(๓) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลที่มีความสามารถพิเศษ

(๔) การจัดการศึกษาทางไกล และการจัดการศึกษาที่ให้บริการในหลายเขตพื้นที่การศึกษา

(๕) การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาในรูปแบบวิทยาลัยชุมชนและรูปแบบอื่น

สำหรับสถานศึกษาของรัฐระดับอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาซึ่งไม่มีฐานะเป็นนิติบุคคลและมิได้มีกฎหมายอื่นกำหนดหลักเกณฑ์การบริหารงานไว้โดยเฉพาะ ให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาและผู้อำนวยการสถานศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบ

การจัดตั้ง การบริหารงาน สังกัดและการจัดประเภทของสถานศึกษาของรัฐระดับอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา ตลอดจนหลักเกณฑ์อื่นในการบริหารงานและการดำเนินการทางวิชาการให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ส่วนที่ ๒
การจัดระเบียบราชการในสำนักงานปลัดกระทรวง

มาตรา ๒๓ กระทรวงศึกษาธิการมีปลัดกระทรวงคนหนึ่งมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

(๑) รับผิดชอบควบคุมราชการประจำในกระทรวง แปลงนโยบายเป็นแนวทางและแผนปฏิบัติราชการ กำกับการทำงานของส่วนราชการในกระทรวงให้เกิดผลสัมฤทธิ์และประสานการปฏิบัติงานของส่วนราชการในกระทรวงให้มีเอกภาพสอดคล้อง

กัน รวมทั้งเร่งรัดติดตามและประเมินผลการปฏิบัติราชการของส่วนราชการในกระทรวงให้เป็นไปตามแผนงานของกระทรวง

(๒) เป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการของส่วนราชการในสำนักงานปลัดกระทรวง รองจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษา และรับผิดชอบในการปฏิบัติราชการของสำนักงานปลัดกระทรวง

ในการปฏิบัติราชการของปลัดกระทรวงตามวรรคหนึ่ง ให้มีรองปลัดกระทรวงเป็นผู้ช่วยสั่งและปฏิบัติราชการ และจะให้มีผู้ช่วยปลัดกระทรวงเป็นผู้ช่วยสั่งและปฏิบัติราชการด้วยก็ได้ในกรณีที่รองปลัดกระทรวงหรือผู้ช่วยปลัดกระทรวง หรือมีทั้งรองปลัดกระทรวงและผู้ช่วยปลัดกระทรวง ให้รองปลัดกระทรวงหรือผู้ช่วยปลัดกระทรวงเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการและรับผิดชอบในการปฏิบัติราชการรองจากปลัดกระทรวง

ให้รองปลัดกระทรวง ผู้ช่วยปลัดกระทรวง และผู้ดำรงตำแหน่งที่เรียกชื่ออย่างอื่นในสำนักงานปลัดกระทรวง มีอำนาจหน้าที่ตามที่ปลัดกระทรวงกำหนดหรือมอบหมาย

มาตรา ๒๔ สำนักงานปลัดกระทรวงมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

(๑) ดำเนินการเกี่ยวกับราชการประจำทั่วไปของกระทรวง และราชการที่คณะรัฐมนตรีมิได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของสำนักงานใดสำนักงานหนึ่งในสังกัดกระทรวงโดยเฉพาะ

(๒) ประสานงานต่าง ๆ ในกระทรวง และดำเนินงานต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นงานที่ต้องปฏิบัติตามสายงานบังคับบัญชาอันเป็นอำนาจหน้าที่ซึ่งจะต้องมีการกำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ หรือกำหนดในกฎหมายอื่น

(๓) จัดทำงบประมาณและแผนปฏิบัติราชการของกระทรวง เร่งรัดติดตามและประเมินผลการปฏิบัติราชการในกระทรวงให้เป็นไปตามนโยบาย แนวทางและแผนปฏิบัติราชการของกระทรวง

(๔) ดำเนินการเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติที่มิได้อยู่ในอำนาจของส่วนราชการอื่น

(๕) ดำเนินการอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวงว่าด้วยการแบ่งส่วนราชการ

มาตรา ๒๕ สำนักงานปลัดกระทรวง อาจแบ่งส่วนราชการดังนี้

(๑) สำนักอำนวยการ

(๒) สำนัก สำนักบริหารงาน หรือส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าสำนักหรือสำนักบริหารงาน

ในกรณีที่มีความจำเป็น สำนักงานปลัดกระทรวงอาจแบ่งส่วนราชการโดยให้มีส่วนราชการอื่น นอกจาก (๑) หรือ (๒) ก็ได้

ส่วนราชการตามวรรคหนึ่งและวรรคสอง ให้มีอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ให้เป็นของ ส่วนราชการนั้น ๆ โดยให้มีผู้อำนวยการสำนักอำนวยการ ผู้อำนวยการสำนักบริหารงาน หรือหัวหน้าส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าสำนักหรือสำนักบริหารงาน หรือหัวหน้าส่วนราชการตามวรรคสอง เป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการและรับผิดชอบปฏิบัติราชการ

มาตรา ๒๖ สำนักอำนวยการมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับราชการทั่วไปของสำนักงานปลัดกระทรวง และราชการที่มิได้แยกให้เป็นหน้าที่ของสำนักงานหรือส่วนราชการใดโดยเฉพาะ โดยมีผู้อำนวยการสำนักอำนวยการเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการและรับผิดชอบในการปฏิบัติราชการ

สำนักบริหารงานเป็นส่วนราชการของสำนักงานปลัดกระทรวง ซึ่งทำหน้าที่เป็นหน่วยบริหารงานทั่วไปของคณะกรรมการที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบายหรือประสานงานหรือบริหารงานบุคคล ซึ่งมีกฎหมายหรือกฎกระทรวงกำหนดให้มีขึ้นตามความจำเป็นและสภาพของภารกิจของสำนักบริหารงานนั้น

สำนักบริหารงานมีผู้อำนวยการสำนักบริหารงานคนหนึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาและรับผิดชอบงานของสำนักบริหารงานให้เป็นไปตามนโยบาย หรือมติของคณะกรรมการที่สำนักบริหารงานนั้นเป็นหน่วยธุรการ และเป็นไปตามนโยบายและการสั่งการของปลัดกระทรวง

มาตรา ๒๗ ให้มีคณะกรรมการส่งเสริมสนับสนุนและประสานความร่วมมือการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในสำนักงานปลัดกระทรวงทำหน้าที่เป็นองค์กรให้คำปรึกษา และมีอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย กฎกระทรวง หรือประกาศกระทรวงว่าด้วยการดังกล่าว ทั้งนี้ จำนวน หลักเกณฑ์ และวิธีการได้มาของคณะกรรมการดังกล่าวให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ส่วนที่ ๓
การจัดระเบียบราชการในสำนักงาน

มาตรา ๒๘ ให้สำนักงานที่มีหัวหน้าส่วนราชการขึ้นตรงต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการตามมาตรา ๑๐ (๓) (๔) (๕) และ (๖) มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการ และรับผิดชอบในการปฏิบัติราชการของสำนักงาน และอาจแบ่งส่วนราชการ ดังนี้

(๑) สำนักอำนวยการ

(๒) สำนัก/สำนักบริหารงาน หรือส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าสำนักหรือสำนักบริหารงาน

สำนักงานใดมีความจำเป็น อาจแบ่งส่วนราชการให้มีส่วนราชการอื่นนอกจาก (๑) หรือ (๒) ก็ได้

ส่วนราชการตามวรรคหนึ่งและวรรคสอง ให้มีอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ให้เป็นของ ส่วนราชการนั้น ๆ โดยให้มีผู้อำนวยการสำนักอำนวยการ ผู้อำนวยการสำนักบริหารงานหรือหัวหน้าส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่าสำนักหรือสำนักบริหารงาน หรือหัวหน้าส่วนราชการอื่นตามวรรคสอง เป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการและรับผิดชอบปฏิบัติราชการ

มาตรา ๒๙ ให้ส่วนราชการที่มีหัวหน้าส่วนราชการขึ้นตรงต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการตามมาตรา ๑๐ (๓) (๔) (๕) และ (๖) มีเลขาธิการซึ่งมีฐานะเทียบเท่าปลัดกระทรวงเป็นผู้บังคับบัญชาและรับผิดชอบในการปฏิบัติราชการของส่วนราชการนั้นให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๓๐ เลขาธิการซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาของส่วนราชการตามมาตรา ๒๘ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) รับผิดชอบควบคุมราชการประจำในสำนักงาน แปลงนโยบายเป็นแนวทางและแผนปฏิบัติการ กำกับการปฏิบัติงานของส่วนราชการในสำนักงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ รวมทั้งเร่งรัดติดตามและประเมินผลการปฏิบัติราชการของส่วนราชการในสำนักงาน

(๒) เป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการในสำนักงานรองจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการและรับผิดชอบในการปฏิบัติราชการของข้าราชการในสำนักงาน ตลอดจนการจัดทำแผนพัฒนาของหน่วยงาน

ให้เลขาธิการสภาการศึกษารับผิดชอบบังคับบัญชาสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาตามมาตรา ๑๐ (๓)

ให้เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งรับผิดชอบบังคับบัญชาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานตามมาตรา ๑๐ (๔) เป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหรือในสถานศึกษาที่อยู่ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาด้วย

ให้เลขาธิการคณะกรรมการการอุดมศึกษาซึ่งรับผิดชอบบังคับบัญชาสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาตามมาตรา ๑๐ (๕) เป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการในสถานศึกษาของรัฐในสังกัดที่เป็นนิติบุคคลที่จัดการศึกษาระดับปริญญาด้วย

ให้เลขาธิการคณะกรรมการการอาชีวศึกษาซึ่งรับผิดชอบบังคับบัญชาสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาตามมาตรา ๑๐ (๖) เป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการในสถานศึกษาของรัฐในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาด้วย

ในการปฏิบัติราชการของเลขาธิการตามมาตรานี้ให้มีรองเลขาธิการเป็นผู้ช่วยสั่งและปฏิบัติราชการ และจะให้มีผู้ช่วยเลขาธิการเป็นผู้ช่วยสั่งและปฏิบัติราชการด้วยก็ได้

ในกรณีที่รองเลขาธิการหรือผู้ช่วยเลขาธิการหรือมีทั้งรองเลขาธิการและผู้ช่วยเลขาธิการ ให้รองเลขาธิการหรือผู้ช่วยเลขาธิการเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการและรับผิดชอบในการปฏิบัติ ราชการรองจากเลขาธิการ ให้รองเลขาธิการ ผู้ช่วยเลขาธิการและผู้ดำรงตำแหน่งที่เรียกชื่ออย่างอื่นใน สำนักงานเลขาธิการมีอำนาจหน้าที่ตามที่เลขาธิการกำหนดหรือมอบหมาย

มาตรา ๓๑ สำนักอำนวยการมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับราชการทั่วไปของสำนักงานและราชการที่มิได้แยกให้เป็นหน้าที่ของสำนักงานหรือส่วนราชการใดโดยเฉพาะ โดยมีผู้อำนวยการสำนักอำนวยการเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการและรับผิดชอบในการปฏิบัติราชการ

สำนักบริหารงานเป็นส่วนราชการของสำนักงานที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยบริหารงานทั่วไปของคณะกรรมการที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบายหรือประสานงานหรือบริหารงาน

บุคคลซึ่งมีกฎหมายหรือกฎกระทรวงกำหนดให้มีขึ้นตามความจำเป็นและสภาพของภารกิจของสำนักบริหารงานนั้น

สำนักบริหารงานมีผู้อำนวยการสำนักบริหารงานคนหนึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาและรับผิดชอบงานของสำนักบริหารงานให้เป็นไปตามนโยบาย หรือมติของคณะกรรมการที่สำนักบริหารงานนั้นเป็นหน่วยธุรการ และเป็นไปตามนโยบายและการสั่งการของเลขาธิการที่เป็นผู้บังคับบัญชาของสำนักบริหารงานนั้น

มาตรา ๓๒ ให้มีคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาพิเศษ ในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานทำหน้าที่เป็นองค์กรส่งเสริมและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับบุคคล ซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสาร และการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ หรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแล หรือด้อยโอกาส และมีอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย กฎกระทรวง หรือประกาศกระทรวงว่าด้วยการนั้น

ให้มีคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทำหน้าที่เป็นองค์กรส่งเสริมและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ และมีอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย กฎกระทรวง หรือประกาศกระทรวงว่าด้วยการนั้น

จำนวน หลักเกณฑ์ และวิธีการได้มาของคณะกรรมการตามวรรคหนึ่งและวรรคสองให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

หมวด ๒
การจัดระเบียบบริหารราชการเขตพื้นที่การศึกษา

มาตรา ๓๓ การบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ยึดเขตพื้นที่การศึกษาโดยคำนึงถึงปริมาณสถานศึกษา จำนวนประชากร วัฒนธรรม และความเหมาะสมด้านอื่นด้วย เว้นแต่การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามกฎหมายว่าด้วยการอาชีวศึกษา

ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการโดยคำแนะนำของสภาการศึกษา มีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษากำหนดเขตพื้นที่การศึกษา

ในกรณีที่มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์การจัดการศึกษาหรือมีเหตุผลความจำเป็นอย่างอื่นตามสภาพการจัดการศึกษาบางประเภท คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานอาจประกาศกำหนดให้การให้บริการการศึกษาขั้นพื้นฐานของเขตพื้นที่การศึกษาใดสามารถขยายการบริการออกไปในเขตพื้นที่การศึกษาอื่นก็ได้

มาตรา ๓๔ ให้จัดระเบียบบริหารราชการของเขตพื้นที่การศึกษา ดังนี้

(๑) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

(๒) สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่น

การแบ่งส่วนราชการภายในตาม (๑) ให้จัดทำเป็นประกาศกระทรวง และให้ระบุอำนาจหน้าที่ของแต่ละส่วนราชการไว้ในประกาศกระทรวง ทั้งนี้ โดยคำแนะนำของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การแบ่งส่วนราชการภายในตาม (๒) และอำนาจหน้าที่ของสถานศึกษาหรือส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่นให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาแต่ละเขตพื้นที่การศึกษากำหนด

การแบ่งส่วนราชการตามวรรคสองและวรรคสามให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง

มาตรา ๓๕ สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามมาตรา ๓๔ (๒) เฉพาะที่เป็นโรงเรียน มีฐานะเป็นนิติบุคคล

เมื่อมีการยุบเลิกสถานศึกษาตามวรรคหนึ่ง ให้ความเป็นนิติบุคคลสิ้นสุดลง

มาตรา ๓๖ ในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ให้มีคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแล จัดตั้ง ยุบ รวม หรือเลิกสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตพื้นที่การศึกษา ประสาน ส่งเสริม และสนับสนุนสถานศึกษาเอกชนในเขตพื้นที่การศึกษา ประสานและส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้สามารถจัดการศึกษาสอดคล้องกับนโยบายและมาตรฐานการศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กร เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย

ในเขตพื้นที่การศึกษาและปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ที่ระบุไว้ข้างต้น ทั้งนี้ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา ประกอบด้วย ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบวิชาชีพครู ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบ วิชาชีพบริหารการศึกษา ผู้แทนสมาคมผู้ปกครองและครู และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่งให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา

มาตรา ๓๗ ให้มีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อทำหน้าที่ในการดำเนินการให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการตามที่กำหนดไว้ในมาตรา ๓๖ และให้ทีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษา ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่น และมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

(๑) อำนาจหน้าที่ในการบริหารและการจัดการศึกษา และพัฒนาสาระของหลักสูตรการศึกษา ให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(๒) อำนาจหน้าที่ในการพัฒนางานด้านวิชาการ และจัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาร่วมกับสถานศึกษา

(๓) รับผิดชอบในการพิจารณาแบ่งส่วนราชการภายในสถานศึกษาของสถานศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

(๔) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายกำหนด

สำนักงานตามวรรคหนึ่ง มีผู้อำนวยการเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการ และรับผิดชอบในการปฏิบัติราชการของสำนักงานให้เป็นไปตามนโยบาย แนวทาง และแผนการปฏิบัติราชการของกระทรวง ในกรณีที่มีกฎหมายอื่นกำหนดอำนาจหน้าที่ของผู้อำนวยการไว้เป็นการเฉพาะการใช้อำนาจและการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายดังกล่าว

ให้คำนึงถึงนโยบายที่คณะรัฐมนตรีกำหนดหรืออนุมัติแนวทางและแผนการปฏิบัติราชการของกระทรวงด้วย

ให้สำนักงานตามวรรคหนึ่งจะให้มีรองผู้อำนวยการเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการรองจากผู้อำนวยการเพื่อช่วยปฏิบัติราชการก็ได้

รองผู้อำนวยการหรือผู้ดำรงตำแหน่งที่เรียกชื่ออย่างอื่นในสำนักงาน มีอำนาจหน้าที่ตามที่ผู้อำนวยการกำหนดหรือมอบหมาย

มาตรา ๓๘ ให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาระดับอุดมศึกษา ระดับต่ำกว่าปริญญา และสถานศึกษาอาชีวศึกษาของแต่ละสถานศึกษาเพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษา ประกอบด้วยผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กร ชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์ และหรือผู้แทนองค์กรศาสนาอื่นในพื้นที่และผู้ทรงคุณวุฒิ

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

องค์ประกอบอำนาจหน้าที่หลักเกณฑ์วิธีการสรรหาและจำนวนกรรมการในคณะกรรมการสถานศึกษาสำหรับสถานศึกษาบางประเภทที่มีสภาพและลักษณะการปฏิบัติงานแตกต่างไปจากสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโดยทั่วไปอาจกำหนดให้แตกต่างไปตามสภาพ และลักษณะการปฏิบัติงาน ตลอดทั้งความจำเป็นเฉพาะของสถานศึกษาประเภทนั้นได้ ทั้งนี้ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการสถานสถานศึกษา ความในมาตรานี้ไม่ใช้บังคับแก่สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยและศูนย์การเรียน

มาตรา ๓๙ สถานศึกษาและส่วนราชการตามมาตรา ๓๔ (๒) มีอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ให้เป็นหน้าที่ของส่วนราชการนั้น ๆ โดยให้มีผู้อำนวยการสถานศึกษาหรือหัวหน้าส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่นเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการ และมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

(๑) บริหารกิจการของสถานศึกษาหรือส่วนราชการให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของทางราชการและของสถานศึกษาหรือส่วนราชการ รวมทั้งนโยบายและวัตถุประสงค์ของสถานศึกษาหรือส่วนราชการ

(๒) ประสานการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา รวมทั้งควบคุมดูแลบุคลากร การเงิน การพัสดุ สถานที่ และทรัพย์สินอื่นของสถานศึกษาหรือส่วนราชการให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับของทางราชการ

(๓) เป็นผู้แทนของสถานศึกษาหรือส่วนราชการในกิจการทั่วไป รวมทั้งการจัดทำนิติกรรมสัญญาในราชการของสถานศึกษาหรือส่วนราชการตามวงเงินงบประมาณที่สถานศึกษาหรือส่วนราชการได้รับตามที่ได้รับมอบอำนาจ

(๔) จัดทำรายงานประจำปีเกี่ยวกับกิจการของสถานศึกษาหรือส่วนราชการเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา

(๕) อำนาจหน้าที่ในการอนุมัติประกาศนียบัตรและวุฒิบัตรของสถานศึกษาให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด

(๖) ปฏิบัติงานอื่นตามที่ได้รับมอบหมายจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ปลัดกระทรวง เลขาธิการสภาการศึกษา เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เลขาธิการคณะกรรมการการการอุดมศึกษา เลขาธิการคณะกรรมการการการอาชีวศึกษา และผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา รวมทั้งงานอื่นที่กระทรวงมอบหมาย

สถานศึกษาและส่วนราชการตามมาตรา ๓๔ (๒) จะให้มีรองผู้อำนวยการหรือรองหัวหน้าส่วนราชการรองจากผู้อำนวยการหรือหัวหน้าส่วนราชการเพื่อช่วยปฏิบัติราชการก็ได้

สถานศึกษาและส่วนราชการตามมาตรา ๓๔ (๒) ใดที่ยังไม่สามารถปฏิบัติงานบางประการตามที่กำหนดในกฎหมายหรือที่ได้รับมอบหมายได้ อาจขอให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่สถานศึกษาหรือส่วนราชการนั้นสังกัดเป็นผู้รับผิดชอบปฏิบัติงานเฉพาะอย่างให้แทนเป็นการชั่วคราวได้ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และลักษณะของงานที่จะให้ปฏิบัติแทนได้ที่กำหนดในกฎกระทรวง

หมวด ๓

การจัดระเบียบบริหารราชการในสถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษา

ระดับปริญญาที่เป็นนิติบุคคล

มาตรา ๔๐ ระเบียบปฏิบัติราชการหรือระเบียบปฏิบัติงานของสถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาที่เป็นนิติบุคคลทั้งที่เป็นสถานศึกษาในสังกัดและที่เป็นสถานศึกษาในกำกับให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการดังกล่าว

การแบ่งส่วนราชการในสถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาที่เป็นส่วนราชการและเป็นนิติบุคคลในสายการบังคับบัญชาการของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษานั้น

มาตรา ๔๑ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการตามมาตรา ๔๐ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(๑) เสนอแนะการจัดสรรเงินงบประมาณให้แก่สถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาในสังกัดสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาในกำกับ และสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาต่อคณะรัฐมนตรี

(๒) ประสานงานจัดการศึกษาระหว่างสถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาที่เป็นนิติบุคคลในสังกัดสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาที่เป็นนิติบุคคลในกำกับสถานศึกษาเอกชนที่จัดการศึกษาระดับปริญญา และสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา

(๓) เสนอการจัดตั้ง ยุบ รวม ปรับปรุงและเลิกสถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาที่เป็นนิติบุคคลในสังกัด และสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาที่เป็นนิติบุคคลในกำกับ

(๔) วางระเบียบการปฏิบัติราชการเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนกิจการต่างๆ ร่วมกันของสถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาที่เป็นนิติบุคคลในสังกัดอันมิใช่กิจการของสถาบันแห่งหนึ่งแห่งใดโดยเฉพาะ

มาตรา ๔๒ ให้มีคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนในมหาวิทยาลัยเรียกโดยย่อว่า ก.ม. ทำหน้าที่เป็นองค์กรบริหารงานบุคคลสำหรับข้าราชการพลเรือนในสถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาในสังกัด ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยการดังกล่าว

มาตรา ๔๓ กระทรวงศึกษาธิการอาจขอให้กระทรวง ทบวง กรมอื่น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาในสังกัดเสนอโครงการและแผนงานเกี่ยวกับการศึกษาของสถานศึกษานั้น ตลอดจนรายละเอียดทางวิชาการ การเงิน สถิติ และเรื่องที่จำเป็นแก่การปฏิบัติงานในอำนาจหน้าที่ได้

หมวด ๔
การปฏิบัติราชการแทน

มาตรา ๔๔ ให้ปลัดกระทรวง เลขาธิการสภาการศึกษา เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เลขาธิการคณะกรรมการการอุดมศึกษา และเลขาธิการคณะกรรมการการ อาชีวศึกษา กระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาโดยตรง ในกรณีที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของปลัดกระทรวง เลขาธิการสภาการศึกษา เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เลขาธิการ คณะกรรมการการอุดมศึกษา และเลขาธิการคณะกรรมการการอาชีวศึกษาไว้เป็นการเฉพาะ ให้ผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวมอบอำนาจให้แก่ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหรือผู้อำนวยการสถานศึกษาแล้วแต่กรณี ทั้งนี้ให้คำนึงถึงความเป็นอิสระและการบริหารงานที่คล่องตัวในการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา

กฎกระทรวง
แบ่งส่วนราชการสำนักงานรัฐมนตรี
กระทรวงศึกษาธิการ
พ.ศ. ๒๕๔๖

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๘ และมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๖ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ให้สำนักงานรัฐมนตรี กระทรวงศึกษาธิการ มีภารกิจเกี่ยวกับราชการทางการเมือง เพื่อสนับสนุนภารกิจของรัฐมนตรี ประสานนโยบายระหว่างกระทรวง โดยมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ กลั่นกรองเรื่องเพื่อเสนอต่อรัฐมนตรี รวมทั้งเสนอความเห็นประกอบการวินิจฉัยสั่งการของรัฐมนตรี

(๒) สนับสนุนการทำงานของรัฐมนตรีในการดำเนินงานทางการเมืองระหว่างรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี รัฐสภาและประชาชน

(๓) ประสานงานการตอบกระทู้ ชี้แจงญัตติร่างพระราชบัญญัติและกิจการอื่นทางการเมือง

(๔) ประสานงานและติดตามผลการดำเนินการตามนโยบายของรัฐมนตรีกับส่วนราชการในสังกัดและองค์กรในกำกับของสำนักงานรัฐมนตรี

(๕) ดำเนินการพิจารณาเรื่องร้องทุกข์ ร้องเรียน หรือร้องขอความช่วยเหลือต่อรัฐมนตรี

(๖) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงาน รัฐมนตรีหรือตามที่รัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

ข้อ ๒ ให้แบ่งส่วนราชการสำนักงานรัฐมนตรี กระทรวงศึกษาธิการ ดังต่อไปนี้

(๑) งานบริหารทั่วไป

(๒) กลุ่มงานประสานการเมือง

(๓) กลุ่มงานสนับสนุนวิชาการ

ข้อ ๓ ส่วนราชการสำนักงานรัฐมนตรี กระทรวงศึกษาธิการ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) งานบริหารทั่วไป มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานเลขานุการ และงานการประชุมของรัฐมนตรี งานบริหารทั่วไป และช่วยอำนวยการของสำนักงานรัฐมนตรี ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๒) กลุ่มงานประสานการเมือง มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการประสานนโยบายระหว่างกระทรวง และประสานกับรัฐสภาตามที่รัฐมนตรีมอบหมาย การประชาสัมพันธ์ ชี้แจงทำความเข้าใจและให้ข้อมูลแก่สื่อมวลชน รับเรื่องราวร้องทุกข์ของประชาชน และงานรับข้อร้องเรียนหรือร้องขอความช่วยเหลือต่อรัฐมนตรีปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือได้รับมอบหมาย

(๓) กลุ่มงานสนับสนุนวิชาการ มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการประสานงาน วิเคราะห์ กลั่นกรอง และให้ความเห็นแก่รัฐมนตรีเกี่ยวกับการปฏิบัติภารกิจของรัฐมนตรี ศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์ ติดตามความเคลื่อนไหวทางการเมือง และรายงานเพื่อการวินิจฉัยสั่งการของรัฐมนตรี ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

ให้ไว้ ณ วันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๖

ปองพล อดิเรกสาร

(นายปองพล อดิเรกสาร)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ เนื่องจากมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๖ บัญญัติว่า การแบ่งส่วนราชการภายในส่วน

ราชการในส่วนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ ให้ออกเป็นกฎกระทรวงและให้ระบุอำนาจหน้าที่ของแต่ละส่วนราชการไว้ในกฎกระทรวงด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติดังกล่าว สมควรแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ และระบุอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการดังกล่าวให้เหมาะสมกับสภาพของงาน จึงจำเป็น ต้องออกกฎกระทรวงนี้

กฎกระทรวง
แบ่งส่วนราชการสำนักงานปลัดกระทรวง
กระทรวงศึกษาธิการ
พ.ศ. ๒๕๔๖

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๘ และมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๖ และมาตรา ๘ ฉ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหาร ราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๔๕ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ให้ยกเลิกกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๕

ข้อ ๒ ให้สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ มีภารกิจเกี่ยวกับการพัฒนายุทธศาสตร์ การแปลงนโยบายของกระทรวงเป็นแผนปฏิบัติดำเนินการเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติจัดทำงบประมาณ และบริหารราชการประจำทั่วไปของกระทรวง เพื่อการบรรลุเป้าหมายและเกิดผลสัมฤทธิ์ตามภารกิจของกระทรวง โดยให้มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) ศึกษา วิเคราะห์ จัดทำข้อมูลเพื่อใช้ในการกำหนดนโยบาย เป้าหมายและผลสัมฤทธิ์ของกระทรวง

(๒) พัฒนายุทธศาสตร์การบริหารของกระทรวง

(๓) แปลงนโยบายเป็นแนวทางและแผนการปฏิบัติราชการ

(๔) จัดทำงบประมาณและแผนปฏิบัติราชการของกระทรวง

(๕) ดำเนินการเกี่ยวกับการตรวจราชการและการตรวจสอบภายในราชการทั่วไปของกระทรวง

(๖) ดำเนินการเกี่ยวกับงานลูกเสือ ยุวกาชาดและกิจการนักเรียน

(๗) ส่งเสริมสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย คณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน คณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาและสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา

(๘) ส่งเสริมประสานการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและการกีฬา เพื่อการศึกษาตลอดจนงานอื่น ๆ ที่มิได้กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการใดในสังกัดกระทรวง

(๙) ประสานงานกับหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกกระทรวง รวมทั้งดำเนินการเกี่ยวกับงานความช่วยเหลือและความร่วมมือกับต่างประเทศในส่วนที่มิได้อยู่ในอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการใดในสังกัดกระทรวง

(๑๐) พัฒนาระบบและเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหารงานของกระทรวง

(๑๑) ดำเนินการเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการศึกษาและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องซึ่งมิได้อยู่ในอำนาจของส่วนราชการใดในสังกัดกระทรวง

(๑๒) ปฏิบัติงานอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของสำนักงานปลัดกระทรวงหรือตามที่รัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

ข้อ ๓ ให้แบ่งส่วนราชการสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการดังต่อไปนี้

(๑) สำนักงานอำนวยการ

(๒) ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

(๓) สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา

(๔) สำนักงานลูกเสือ ยุวกาชาด และกิจการนักเรียน

(๕) สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ

(๖) สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

(๗) สำนักตรวจราชการ และติดตามประเมินผล

(๘) สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์

(๙) สำนักนิติการ

(๑๐) สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน

(๑๑) สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน

ข้อ ๔ ส่วนราชการสำนักงานปลัดกระทรวง มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) สำนักอำนวยการ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) ดำเนินการเกี่ยวกับงานช่วยอำนวยการและงานเลขานุการของสำนักงานปลัดกระทรวง รวมทั้งการจัดระบบการอำนวยการและการประสานราชการของผู้บริหารระดับสูงในสังกัดกระทรวง

(ข) ดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาระบบงาน การบริหารงานบุคคล การพัฒนาประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กร การบริหารงานการคลังและสินทรัพย์ของกระทรวงและสำนักงานปลัดกระทรวง

(ค) ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่การปฏิบัติราชการของกระทรวงและสำนักงานปลัดกระทรวง

(ง) ประสานงานกับหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกกระทรวงในงานที่เกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติหรืองานอื่นที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นงานที่มิได้อยู่ในอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการใดในสังกัดกระทรวง

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๒) ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) จัดทำข้อเสนอนโยบาย แผนแม่บทและแผนปฏิบัติการเทคโนโลยีสารสนเทศของกระทรวง รวมทั้งวางและพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารและการจัดการศึกษาของกระทรวงและสำนักปลัดกระทรวงให้สอดคล้องกับนโยบายและแผนเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาของรัฐ

(ข) ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารและการจัดการศึกษา

(ค) สนับสนุนและให้คำปรึกษาแนะนำด้านเทคโนโลยีสารสนเทศแก่ส่วนราชการในสังกัดสำนักงานและกระทรวง รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรทางเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารและการจัดการศึกษา

(ง) พัฒนาระบบคลังข้อมูล และฐานข้อมูลสารสนเทศรวมทั้งเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ และเป็นศูนย์กลางข้อมูลของกระทรวง

(จ) ดำเนินการเกี่ยวกับงานเลขานุการของคณะกรรมการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศของกระทรวง

(ฉ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๓) สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) จัดทำนโยบายและแผนพัฒนาผู้บริหารการศึกษา

(ข) พัฒนาผู้บริหารการศึกษาและผู้บริหารการศึกษาระดับสูง

(ค) วิจัยและพัฒนานวัตกรรมการพัฒนาผู้บริหารการศึกษา และให้บริการการศึกษาแก่ผู้บริหารการศึกษา

(ง) ประสานเครือข่ายการพัฒนาผู้บริหารการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

(๔) สำนักงานลูกเสือ ยุวกาชาดและกิจการนักเรียน มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงานกิจการลูกเสือและยุวกาชาดให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยลูกเสือ ข้อบังคับสภากาชาดไทย และนโยบายของกระทรวง

(ข) ส่งเสริม สนับสนุน ศึกษา วิเคราะห์ วิจัยเพื่อการพัฒนานักเรียนนักศึกษาโดยผ่านกระบวนการลูกเสือและยุวกาชาด

(ค) ส่งเสริมการป้องกัน แก้ไข และคุ้มครองความประพฤตินักเรียนนักศึกษา

(ง) ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงานการดำเนินการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของนักเรียนนักศึกษา

(จ) ปฏิบัติการร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๕) สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) ประสานการดำเนินงานด้านการต่างประเทศของกระทรวงกับองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ

(ข) จัดทำนโยบายและแผนความร่วมมือและงบประมาณด้านการต่างประเทศ

(ค) จัดทำฐานข้อมูลกลางด้านการต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

(ง) ประสานงาน ส่งเสริม สนับสนุน พัฒนา ให้บริการ ให้คำปรึกษาแนะนำด้านการศึกษากับต่างประเทศ เพื่อให้ประเทศไทยมีศักยภาพในการเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาของประเทศเพื่อนบ้านและภูมิภาค

(จ) ประสานการระดมทรัพยากรและความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อพัฒนาบุคลากรของกระทรวง รวมทั้งประสานการระดมนักวิชาการเพื่อร่วมเป็นคณะกรรมการด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานระหว่างประเทศ

(ฉ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

(๖) สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา มีอำนาจหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครู และอำนาจหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา รวมทั้งปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๗) สำนักตรวจราชการและติดตามประเมินผล มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) ดำเนินการเกี่ยวกับงานเลขานุการของคณะกรรมการ ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาของกระทรวง

(ข) ศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศ เพื่อสนับสนุนการตรวจราชการ จัดทำแผนการตรวจราชการ และดำเนินการเกี่ยวกับการตรวจราชการของผู้ตรวจราชการกระทรวงในการตรวจราชการ ติดตาม และประเมินผลตามนโยบายและแผนการตรวจราชการของกระทรวง

(ค) วิจัยและพัฒนาระบบ และประสานเครือข่ายการตรวจราชการ การติดตามตรวจสอบ และประเมินผลของกระทรวง

(ง) ปฏิบัติการร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

(๘) สำนักนโยบายยุทธศาสตร์ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) จัดทำนโยบายยุทธศาสตร์เป้าหมายการให้บริการ กำหนดกรอบวงเงินงบประมาณ แผนงบประมาณ และแผนปฏิบัติราชการของกระทรวง รวมทั้งจัดทำนโยบายแผนปฏิบัติการ และงบประมาณของสำนักงานปลัดกระทรวง

(ข) ศึกษา วิเคราะห์ วิจัยและจัดทำสถิติ ประมวลผลข้อมูล ดัชนีด้านการบริหารจัดการศึกษา

(ค) ดำเนินการเกี่ยวกับความร่วมมือด้านเงินกู้ยืมต่างประเทศ

(ง) ส่งเสริม สนับสนุน พัฒนา และประสานงานตามนโยบายพิเศษ นโยบายเร่งด่วน งานการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและการกีฬาเพื่อการศึกษา

(จ) ส่งเสริม สนับสนุน พัฒนา และให้คำปรึกษาแนะนำวิชาการด้านการจัดการศึกษา การวางแผนการงบประมาณ การติดตามประเมินผล การรายงานผล และประสานการปฏิบัติงานของหน่วยงานในกระทรวงและในสำนักงานปลัดกระทรวงให้เป็นไปตามแผนปฏิบัติราชการ

(ฉ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๙) สำนักนิติการ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) ศึกษา วิเคราะห์ และกำหนดแนวทางการบังคับใช้กฎหมาย กฎ และระเบียบที่เกี่ยวกับการศึกษาและการปฏิบัติราชการของกระทรวง รวมทั้งให้

คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับการปฏิบัติตามกฎหมายของส่วนราชการ และหน่วยงานทางการศึกษาในสังกัดกระทรวงและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

(ข) ดำเนินการเกี่ยวกับกฎหมายและระเบียบในความรับผิดชอบของกระทรวง และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

(ค) ดำเนินการเกี่ยวกับงานนิติกรรมและสัญญา งานเกี่ยวกับความรับผิดในทางแพ่ง อาญา งานคดีปกครองและงานคดีอื่นที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของกระทรวงและสำนักงานปลัดกระทรวง

(ง) ดำเนินการทางวินัย การอุทธรณ์และร้องทุกข์ การร้องเรียนและขอความเป็นธรรมของข้าราชการและลูกจ้างในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงและส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

(จ) ดำเนินการเกี่ยวกับงานเลขานุการของคณะกรรมการที่ปรึกษากฎหมายของกระทรวง

(ฉ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๑๐) สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) จัดทำข้อเสนอนโยบาย แผน และหลักสูตรการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งประสานความร่วมมือและความช่วยเหลือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งในและต่างประเทศ

(ข) ส่งเสริม และพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการจัดการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศและดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

(ค) ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงาน ระดมทรัพยากร พัฒนาแหล่งการเรียนรู้ ศูนย์การเรียน และพัฒนาบุคลากรการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย และเครือข่าย รวมทั้งกำกับ ดูแล ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล การจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

(ง) ส่งเสริม ผลิต พัฒนา เผยแพร่การเรียนรู้ และให้บริการด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา รวมทั้งบริหารจัดการสถานีวิทยุศึกษาและสถานีวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา

(จ) ดำเนินการเกี่ยวกับงานเลขานุการของคณะกรรมการส่งเสริม สนับสนุน และประสานความร่วมมือการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

(ฉ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๑๑) สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) เป็นหน่วยงานในการส่งเสริมและประสานงานการศึกษาเอกชน และดำเนินการให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาเอกชน

(ข) เสนอนโยบาย ยุทธศาสตร์ แผนพัฒนาการศึกษาเอกชน กำหนดกฎระเบียบ และเกณฑ์มาตรฐานกลางในการจัดการศึกษาเอกชน รวมทั้งส่งเสริม สนับสนุนด้านวิชาการ การประกันคุณภาพ การวิจัยและพัฒนาเพื่อปรับปรุงคุณภาพการศึกษาเอกชน

(ค) ดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนทางการศึกษาเอกชน การอุดหนุนการศึกษาเอกชน การคุ้มครองการทำงาน สิทธิประโยชน์ของครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเอกชน

(ง) เป็นศูนย์ส่งเสริมสนับสนุนข้อมูลและทะเบียนกลางทางการศึกษาเอกชน ตลอดจนติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษาเอกชน

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

ให้ไว้ ณ วันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๖

ปองพล อดิเรกสาร

(นายปองพล อดิเรกสาร)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ เนื่องจากมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๖ บัญญัติว่าการแบ่งส่วนราชการ

ภายในส่วนราชการในส่วนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ ให้ออกเป็นกฎกระทรวงและให้ระบุอำนาจหน้าที่ของแต่ละส่วนราชการไว้ในกระทรวงด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติดังกล่าว สมควรแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ และระบุอำนาจหน้าที่แต่ละส่วนราชการดังกล่าวให้เหมาะสมกับสภาพของงาน จึงจำเป็นต้องออกกฎกระทรวงนี้

กฎกระทรวง
แบ่งส่วนราชการสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ
พ.ศ. ๒๕๔๖

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๘ และมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๖ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ให้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา มีภารกิจเกี่ยวกับการเสนอนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษาของชาติที่บูรณาการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และการกีฬากับการศึกษาทุกระดับ การเสนอนโยบายและแผนสนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษา และการประเมินผลการจัดการศึกษา โดยให้มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) จัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติที่บูรณาการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และกีฬากับการศึกษาทุกระดับ รวมทั้งจัดทำข้อเสนอนโยบายและแผนในการสนับสนุนทรัพยากรด้านการศึกษาของชาติ

(๒) ประสานการจัดทำข้อเสนอนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษาของชาติ

(๓) วิจัยและประสาน ส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาการศึกษา การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และภูมิปัญญาของชาติ ตลอดจนการรวบรวมและพัฒนาระบบเครือข่ายข้อมูล สารสนเทศเพื่อการพัฒนานโยบายและแผนการศึกษาของชาติ

(๔) ดำเนินการเกี่ยวกับการประเมินผลการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ

(๕) ดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความเห็นหรือคำแนะนำในเรื่องกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษา

(๖) ปฏิบัติงานอื่นใดที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ และสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา หรือตามที่รัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

ข้อ ๒ ให้แบ่งส่วนราชการสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ดังต่อไปนี้

(๑) สำนักอำนวยการ

(๒) สำนักนโยบายและแผนการศึกษา

(๓) สำนักประเมินผลการจัดการศึกษา

(๔) สำนักพัฒนากฎหมายการศึกษา

(๕) สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้

(๖) สำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา

ข้อ ๓ ส่วนราชการสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) สำนักอำนวยการ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) ดำเนินการเกี่ยวกับงานช่วยอำนวยการและงานเลขานุการของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา งานเลขานุการของสภาการศึกษา และงานอื่นใดที่มิได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของส่วนราชการใดของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

(ข) พัฒนาระบบงานและดำเนินงานด้านการบริหารงานบุคคลของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

(ค) ดำเนินการเกี่ยวกับความร่วมมือและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้านการศึกษา รวมทั้งการวางแผนประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ผลการพัฒนาการศึกษาของชาติ

(ง) ดำเนินการเกี่ยวกับการเงิน การบัญชี การพัสดุ สวัสดิการ การบริหารทั่วไป งานอาคารสถานที่และยานพาหนะของสำนักงานเลขาธิการของสภาการศึกษา

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

(๒) สำนักนโยบายและแผนการศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) จัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติที่บูรณาการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและกีฬากับการศึกษา จัดทำข้อเสนอนโยบายและแผนในการสนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษา รวมทั้งข้อเสนอนโยบายเพื่อพัฒนาระบบประกันคุณภาพการศึกษา

(ข) ให้คำปรึกษา เสนอความเห็นเกี่ยวกับการจัดทำและการบริหารนโยบายและแผนการศึกษา ที่บูรณาการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและกีฬากับการศึกษา

(ค) ประสานกับส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดการนำนโยบายและแผนไปสู่การปฏิบัติ

(ง) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

(๓) สำนักประเมินผลการจัดการศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) ดำเนินการเกี่ยวกับการประเมินผลการจัดการศึกษาตามนโยบายการศึกษา นโยบายด้านการเรียนรู้ของชาติและแผนการศึกษาแห่งชาติ

(ข) ดำเนินการเกี่ยวกับการประเมินผลการพัฒนาการศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ การประเมินผลประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรทางการศึกษาและการดำเนินงานของโครงการเงินกู้เพื่อพัฒนาการศึกษา

(ค) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๔) สำนักพัฒนากฎหมายการศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) ศึกษา วิเคราะห์ และวิจัยเพื่อพัฒนากฎหมายการศึกษา

(ข) ดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความเห็นหรือคำแนะนำในเรื่องกฎหมายและกฎกระทรวงที่เกี่ยวกับการศึกษา รวมทั้งเสนอความเห็นเกี่ยวกับการจัดให้มีกฎหมาย หรือปรับปรุงแก้ไข หรือยกเลิกกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษา

(ค) ดำเนินการเกี่ยวกับกฎหมาย งานนิติกรรมและสัญญา งานเกี่ยวกับความรับผิดชอบในทางแพ่ง อาญา งานคดีปกครอง และงานคดีอื่นที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

(ง) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

(๕) สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) จัดทำกรอบมาตรฐานการศึกษาของชาติ และประสานการจัดทำมาตรฐานการศึกษาในทุกระดับและประเภทการศึกษา

(ข) จัดทำข้อเสนอนโยบายด้านการเรียนรู้ หลักสูตรการศึกษา นโยบายและแผนส่งเสริมการเรียนรู้ที่บูรณาการ ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและกีฬากับการศึกษา

(ค) ศึกษาและพัฒนารูปแบบการจัดระบบและกระบวนการจัดการเรียนรู้ รวมทั้งพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต

(ง) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๖) สำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) วิจัยและพัฒนาทางการศึกษาเพื่อการเสนอแนะนโยบาย และวางแผนการศึกษาระดับชาติ รวมทั้งวิจัยและพัฒนาฐานข้อมูลสถิติ ฐานข้อมูลวิจัยทางการศึกษาและที่เกี่ยวข้อง และระบบการให้บริการ

(ข) จัดทำข้อเสนอนโยบาย พัฒนา ส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยทางการศึกษาและที่เกี่ยวข้อง จัดทำแผนและมาตรฐานข้อมูลด้านสารสนเทศทางการศึกษาของประเทศ รวมทั้งจัดทำสถิติและดัชนีทางการศึกษาและที่เกี่ยวข้อง

(ค) ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน ให้เกิดความร่วมมือด้านการวิจัยทางการศึกษาและพัฒนาสารสนเทศทางการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

(ง) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

ให้ไว้ ณ วันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๖

ปองพล อดิเรกสาร

(นายปองพล อดิเรกสาร)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ เนื่องจากมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๖ บัญญัติว่าการแบ่งส่วนราชการภายในส่วนราชการในส่วนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ ให้ออกเป็นกฎกระทรวงและให้ระบุอำนาจหน้าที่ของแต่ละส่วนราชการไว้ในกฎกระทรวงด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติดังกล่าว สมควรแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ และระบุอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการดังกล่าวให้เหมาะสมกับสภาพของงาน จึงจำเป็นต้องออกกฎกระทรวงนี้

กฎกระทรวง
แบ่งส่วนราชการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
กระทรวงศึกษาธิการ
พ.ศ. ๒๕๔๖

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๘ และมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๖ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีภารกิจเกี่ยวกับการจัดและการส่งเสริมการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยให้มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) จัดทำข้อเสนอนโยบาย แผนพัฒนาการศึกษา มาตรฐานการจัดการศึกษา และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(๒) กำหนดหลักเกณฑ์ แนวทาง และดำเนินการเกี่ยวกับการสนับสนุนทรัพยากรการจัดตั้ง จัดสรรทรัพยากร และบริหารงบประมาณ อุดหนุนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(๓) พัฒนาระบบการบริหาร และส่งเสริมประสานงานเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศไปใช้ในการเรียนการสอน รวมทั้งส่งเสริมการนิเทศการบริหารและการจัดการศึกษา

(๔) ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของเขตพื้นที่การศึกษา

(๕) พัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน และกำกับดูแลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาเพื่อคนพิการ ผู้ด้อยโอกาสและผู้มีความสามารถพิเศษ และประสาน ส่งเสริมการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของเอกชน

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่นของเขตพื้นที่การศึกษา

(๖) ดำเนินการเกี่ยวกับงานเลขานุการของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(๗) ปฏิบัติงานอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือตามที่รัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรี มอบหมาย

ข้อ ๒ ให้แบ่งส่วนราชการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานดังต่อไปนี้

(๑) สำนักอำนวยการ

(๒) สำนักการคลังและสินทรัพย์

(๓) สำนักติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(๔) สำนักทดสอบทางการศึกษา

(๕) สำนักเทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอน

(๖) สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(๗) สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ

(๘) สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา

(๙) สำนักพัฒนาระบบบริหารงานบุคคลและนิติการ

(๑๐) สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

ข้อ ๓ ส่วนราชการของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) สำนักอำนวยการ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) ดำเนินการเกี่ยวกับงานช่วยอำนวยการและงานเลขานุการของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน งานเลขานุการของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน งานบริหารงานทั่วไป งานอาคารสถานที่ ยานพาหนะ และงานอื่นใดที่มิได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของส่วนราชการใดในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(ข) ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ความร่วมมือด้านความมั่นคงของชาติ และกิจการพิเศษ รวมทั้งประชาสัมพันธ์และเผยแพร่เกี่ยวกับงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(ค) ดำเนินการเกี่ยวกับงานออกแบบและก่อสร้าง

(ง) ดำเนินการเกี่ยวกับสวัสดิการ มูลนิธิ และกองทุน

(จ) ดำเนินการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของนักเรียน นักศึกษา

(ฉ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

(๒) สำนักการคลังและสินทรัพย์ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) จัดทำแนวทางการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการเงิน การบัญชี การพัสดุและการบริหารสินทรัพย์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และเขตพื้นที่การศึกษา

(ข) ตรวจสอบและจัดระบบควบคุมการใช้จ่ายเงินของทางราชการของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(ค) ดำเนินการเกี่ยวกับเครือข่ายข้อมูลทางการเงิน การบัญชี การพัสดุ และการประสานการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และเขตพื้นที่การศึกษา

(ง) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

(๓) สำนักติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) ดำเนินการเกี่ยวกับการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาพรวม

(ข) เสนอแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(ค) ส่งเสริมและประสานงานการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

(ง) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

(๔) สำนักทดสอบทางการศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) ศึกษา วิจัย และพัฒนาการวัดและประเมินผลทางการศึกษา รวมทั้งจัดระบบ วิธีการทดสอบ และพัฒนาเครื่องมือวัดมาตรฐานสำหรับการประเมินผลการจัดการศึกษา และการทดสอบทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(ข) ดำเนินการสอบวัดความรู้ ความสามารถ คุณลักษณะระดับต่าง ๆ ให้กับนักเรียนและประชาชนทั่วไป

(ค) พัฒนาและส่งเสริมวิชาการด้านการทดสอบและประเมินผลทางการศึกษารวมถึงการพัฒนาบุคลากรด้านการทดสอบและประเมินผล

(ง) ดำเนินการเกี่ยวกับระบบข้อมูลและทะเบียนประวัติผู้สำเร็จการศึกษา และจัดทำระบบการเทียบโอนผลการศึกษา รวมทั้งประสานความร่วมมือด้านการทดสอบทางการศึกษาทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

(๕) สำนักเทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอน มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) ส่งเสริมการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารไปใช้ในการเรียนการสอนการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ทั่วถึงและเสมอภาค

(ข) วิจัยและพัฒนาต้นแบบการใช้สื่อด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพการพัฒนาของเทคโนโลยีและความพร้อมของบุคลากร

(ค) ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในการส่งเสริมและสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(ง) ติดตามและประเมินผล เพื่อการพัฒนาและปรับปรุงประสิทธิภาพและความเสมอภาคในการใช้และการผลิตเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

(๖) สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) จัดทำข้อเสนอนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน ข้อเสนอนโยบายในการส่งเสริมและสนับสนุนเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถาบันประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นที่ จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้เป็นไปตามนโยบายและมาตรฐานการศึกษา

(ข) จัดทำและพัฒนาระบบข้อมูลและเครือข่ายสารสนเทศ รวมทั้งส่งเสริมการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(ค) ดำเนินการเกี่ยวกับงานวิเทศสัมพันธ์ การประสานนโยบายและความร่วมมือทางการศึกษาขั้นพื้นฐานกับองค์กรและหน่วยงานต่างประเทศ

(ง) จัดทำข้อเสนอการจัดตั้ง จัดสรรงบประมาณด้านการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

(๗) สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) จัดทำข้อเสนอนโยบายและแผนการจัดการศึกษาพิเศษเพื่อคนพิการและผู้ด้อยโอกาสรวมทั้งประเมินและรายงานผล

(ข) ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อคนพิการและผู้ด้อยโอกาส จัดระบบสื่อและสิ่งอำนวยความสะดวก รวมทั้งดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนการศึกษาสำหรับคนพิการและผู้ด้อยโอกาส

(ค) วิจัยและพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของคนพิการและผู้ด้อยโอกาส

(ง) ดำเนินการเกี่ยวกับงานเลขานุการของคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาพิเศษ

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

(๘) สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) ศึกษา วิเคราะห์ รูปแบบและนวัตกรรมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และแสวงหาความร่วมมือหรือทุน เพื่อการพัฒนารูปแบบและนวัตกรรมในการจัดการศึกษา

(ข) ดำเนินการนำร่อง เพื่อให้สามารถนำรูปแบบและนวัตกรรมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไปสู่การปฏิบัติ

(ค) ให้คำปรึกษา แนะนำ ติดตาม และประเมินผลเกี่ยวกับการนำรูปแบบและนวัตกรรมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไปปฏิบัติ

(ง) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

(๙) สำนักพัฒนาระบบบริหารงานบุคคลและนิติการ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) พัฒนาระบบงาน โครงสร้างส่วนราชการ หลักเกณฑ์ และมาตรฐานการบริหารงานบุคคลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(ข) ดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลในความรับผิดชอบของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(ค) จัดทำข้อเสนอนโยบาย ระเบียบ หลักเกณฑ์ แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการบริหารงานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(ง) ดำเนินการเกี่ยวกับงานกฎหมาย งานนิติกรรมและสัญญา งานเกี่ยวกับความรับผิดทางแพ่ง อาญา งานคดีปกครอง และงานคดีอื่นที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

(๑๐) สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) จัดทำมาตรฐานการศึกษาและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(ข) วิจัยและพัฒนาสื่อต้นแบบและนวัตกรรมสื่อการศึกษา รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนและการเรียนรู้ และหลักสูตรสถานศึกษา

(ค) ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษ และดำเนินงานเกี่ยวกับงานเลขานุการคณะส่งเสริมการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ

(ง) พัฒนาระบบ หลักเกณฑ์และวิธีการประกันคุณภาพภายในระบบการเรียนรู้ที่บูรณาการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและการกีฬากับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เครือข่ายการเรียนรู้และการวิจัยทางการศึกษารวมทั้งส่งเสริม สนับสนุนและประสานการพัฒนาระบบและ มาตรฐานการแนะแนว

(จ) พัฒนาและส่งเสริมเกี่ยวกับภาษาไทยและการแปล

(ฉ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่ เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

ให้ไว้ ณ วันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๖

ปองพล อดิเรกสาร

(นายปองพล อดิเรกสาร)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ เนื่องจากมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๖ บัญญัติว่าการแบ่งส่วนราชการภายในส่วนราชการในส่วนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ ให้ออกเป็นกฎกระทรวงและให้ระบุอำนาจหน้าที่ของแต่ละส่วนราชการไว้ในกฎกระทรวงด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติดังกล่าว สมควรแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ และระบุอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการดังกล่าวให้เหมาะสมกับสภาพของงาน จึงจำเป็นต้องออกกฎกระทรวงนี้

กฎกระทรวง
แบ่งส่วนราชการสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ
พ.ศ. ๒๕๔๖

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๘ และมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๖ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ให้สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา มีภารกิจเกี่ยวกับการจัดและส่งเสริมการศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยคำนึงถึงความเป็นอิสระและความเป็นเลิศทางวิชาการของสถานศึกษาระดับปริญญา โดยให้มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) จัดทำข้อเสนอนโยบายและมาตรฐานการอุดมศึกษาและแผนพัฒนาการอุดมศึกษา รวมทั้งดำเนินงานด้านความสัมพันธ์ระดับอุดมศึกษากับต่างประเทศ

(๒) จัดทำหลักเกณฑ์ และแนวทางการสนับสนุนทรัพยากรและการจัดตั้งจัดสรรงบประมาณอุดหนุนสถาบันอุดมศึกษาและวิทยาลัยชุมชน

(๓) ประสานและส่งเสริมการดำเนินงานพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และศักยภาพนักศึกษา รวมทั้งผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส และผู้มีความสามารถพิเศษ ในระบบอุดมศึกษา และประสาน ส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่และสนับสนุนการพัฒนาประเทศ

(๔) เสนอแนะเกี่ยวกับการจัดตั้ง ยุบ รวม ปรับปรุงและยกเลิกสถาบันอุดมศึกษาและวิทยาลัยชุมชน

(๕) ดำเนินการเกี่ยวกับการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการอุดมศึกษาตามที่คณะกรรมการการอุดมศึกษามอบหมาย รวมทั้งการรวบรวมข้อมูลและจัดทำสารสนเทศด้านการอุดมศึกษา

(๖) ดำเนินการเกี่ยวกับงานเลขานุการของคณะกรรมการการอุดมศึกษา

(๗) ปฏิบัติงานอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาหรือตามที่รัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

ข้อ ๒ ให้แบ่งส่วนราชการสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาดังต่อไปนี้

(๑) สำนักอำนวยการ

(๒) สำนักทดสอบกลาง

(๓) สำนักนโยบายและแผนการอุดมศึกษา

(๔) สำนักบริหารงานวิทยาลัยชุมชน

(๕) สำนักประสานและส่งเสริมกิจการอุดมศึกษา

(๖) สำนักมาตรฐานและประเมินผลการอุดมศึกษา

(๗) สำนักยุทธศาสตร์อุดมศึกษาต่างประเทศ

(๘) สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพนักศึกษา

(๙) สำนักส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะบุคลากร

ข้อ ๓ ส่วนราชการของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) สำนักอำนวยการ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) ดำเนินการเกี่ยวกับงานช่วยอำนวยการและงานเลขานุการของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา รวมทั้งงานเลขานุการของคณะกรรมการการอุดมศึกษา

(ข) ดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

(ค) ดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารงานคลัง การเงินงบประมาณ การบัญชี การพัสดุและสินทรัพย์ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

(ง) ดำเนินการเกี่ยวกับสารสนเทศประชาสัมพันธ์และเผยแพร่งานการอุดมศึกษา

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๒) สำนักทดสอบกลาง มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) พัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินมาตรฐานวิชาการและวิชาชีพและคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ใช้ในการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา และเพื่อการเทียบระดับและเทียบโอนผลการเรียน

(ข) ดำเนินการเกี่ยวกับการให้บริการการสอบร่วมกับหน่วยงานในทุกระดับเพื่อให้ประชาชนได้รับบริการอย่างทั่วถึงและเป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งประเทศ

(ค) เสนอแนะระบบการคัดเลือกบุคคลเข้าสู่ระบบอุดมศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานสากล

(ง) สนับสนุน ส่งเสริม และเป็นคลังข้อมูลของผู้รับการทดสอบและประเมินผลการเรียนรู้ ตลอดจนให้บริการผลการวัดและประเมินแก่หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

(๓) สำนักนโยบายและแผนการอุดมศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) จัดทำข้อเสนอนโยบายในการพัฒนาอุดมศึกษาของประเทศ และจัดทำแผนพัฒนาการอุดมศึกษา

(ข) จัดทำแผนการผลิตบัณฑิตและพัฒนากำลังคนระดับอุดมศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ

(ค) วิเคราะห์ กลั่นกรองแผนงานและโครงการของมหาวิทยาลัยหรือสถาบัน รวมทั้งเสนอแนะการจัดตั้ง ยุบ รวม ปรับปรุง และยกเลิกสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา

(ง) จัดทำหลักเกณฑ์และแนวทางการจัดสรรงบประมาณ เสนอแนะคำขอตั้งและการจัดสรรงบประมาณตลอดจนการระดมทรัพยากรเพื่ออุดหนุนการอุดมศึกษาทุกประเภท

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๔) สำนักบริหารงานวิทยาลัยชุมชน มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) จัดทำข้อเสนอนโยบาย และจัดทำแผนหลักของระบบวิทยาลัยชุมชน เสนอแนะการจัดตั้ง และจัดสรรงบประมาณให้วิทยาลัยชุมชน

(ข) จัดทำระบบข้อมูล สารสนเทศ กำกับ ตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการดำเนินงานวิทยาลัยชุมชน

(ค) จัดทำมาตรฐานการจัดการศึกษาของวิทยาลัยชุมชน

(ง) พัฒนาและส่งเสริมการจัดการศึกษาของวิทยาลัยชุมชนและระบบเครือข่ายความร่วมมือการจัดการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ

(จ) ดำเนินการเกี่ยวกับงานเลขานุการของคณะกรรมการวิทยาลัยชุมชน

(ฉ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๕) สำนักประสานและส่งเสริมกิจการอุดมศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) ส่งเสริมเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษา และภูมิปัญญาของชาติ

(ข) สนับสนุนการวิจัยและพัฒนานวัตกรรม รวมทั้งถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยี

(ค) กำกับ ดูแล และกำหนดมาตรการเกี่ยวกับการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ ประกาศที่เกี่ยวข้อง

(ง) ประสาน สนับสนุน และกำกับการดำเนินงานของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๖) สำนักมาตรฐานและประเมินผลการอุดมศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) จัดทำข้อเสนอนโยบายและมาตรฐานการอุดมศึกษา

(ข) จัดทำระบบการรับรองวิทยฐานะและการรับรองมาตรฐานการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษา รวมทั้งเสนอแนวทางการเทียบระดับและการเทียบโอนผลการเรียน

(ค) ส่งเสริม สนับสนุน การประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษาและการศึกษาวิจัยด้านการเรียนการสอน การส่งเสริมการสร้างองค์ความรู้ใหม่และการจัดความรู้ ตลอดจนเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูล หลักสูตรและการประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษา

(ง) ดำเนินการเกี่ยวกับการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๗) สำนักยุทธศาสตร์อุดมศึกษาต่างประเทศ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) การจัดทำยุทธศาสตร์ด้านอุดมศึกษาต่างประเทศ และแนวทางการสร้างความร่วมมือทางวิชาการและการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาระหว่างประเทศ

(ข) ดำเนินการด้านความสัมพันธ์ระดับอุดมศึกษากับต่างประเทศ

(ค) เสนอมาตรการและแนวทางการสนับสนุนส่งเสริมสถาบันอุดมศึกษาเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันตามเงื่อนไขการเปิดเสรีทางการศึกษาและพัฒนาไปสู่ความเป็นศูนย์กลางอุดมศึกษาในภูมิภาค

(ง) ส่งเสริมสนับสนุนให้สถาบันอุดมศึกษาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอุดมศึกษาต่างประเทศเพื่อพัฒนาอุดมศึกษา

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๘) สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพนักศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) จัดทำข้อเสนอแนะด้านนโยบาย และกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับการพัฒนานักศึกษา

(ข) ส่งเสริมการพัฒนาทักษะ ความสามารถ และรูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนานักศึกษาให้มีความสมบูรณ์พร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มี

ความรู้คู่คุณธรรมและสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขรวมทั้งมีศักยภาพที่สามารถแข่งขันได้ในระดับนานาชาติ

(ค) ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตในการทำงานร่วมกับชุมชน ท้องถิ่น และสถานประกอบการ

(ง) ส่งเสริมการพัฒนาระบบสวัสดิการ บริการนักศึกษา การศึกษาของคนพิการผู้ด้อยโอกาส และผู้มีความสามารถพิเศษในสถาบันอุดมศึกษา

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๙) สำนักส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะบุคลากร มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) เสนอแนะนโยบาย ประสาน และส่งเสริมการดำเนินการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระบบอุดมศึกษา ในเครือข่ายของมหาวิทยาลัยกับผู้รับบริการ ผู้ประกอบการ ท้องถิ่นและชุมชน

(ข) จัดทำหลักสูตร และประสาน ส่งเสริมให้มีการจัดฝึกอบรมผู้บริหาร ระดับสูง สายวิชาการ และผู้บริหารสายสนับสนุนวิชาการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและเป็นเครือข่ายที่จะพัฒนาระบบบริหารของสถาบันอุดมศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน

(ค) จัดทำฐานข้อมูลทะเบียนประวัติ ให้คำปรึกษาแนะนำและติดตามประเมินผลการบริหารงานบุคคลของข้าราชการพลเรือนในสถาบันอุดมศึกษา

(ง) ดำเนินการเกี่ยวกับกฎหมายและระเบียบ งานนิติกรรมและสัญญางานเกี่ยวกับความรับผิดชอบในทางแพ่ง อาญา งานคดีปกครอง และงานคดีอื่นที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

(จ) ดำเนินการเกี่ยวกับงานเลขานุการคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนในสถาบันอุดมศึกษา

(ฉ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับการมอบหมาย

ให้ไว้ ณ วันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๖

ปองพล อดิเรกสาร

(นายปองพล อดิเรกสาร)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ เนื่องจากมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๖ บัญญัติว่าการแบ่งส่วนราชการภายในส่วนราชการในส่วนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ ให้ออกเป็นกฎกระทรวงและให้ระบุอำนาจหน้าที่ของแต่ละส่วนราชการไว้ในกฎกระทรวงด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติดังกล่าว สมควรแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ และระบุอำนาจหน้าที่ของส่วน ราชการดังกล่าวให้เหมาะสมกับสภาพของงาน จึงจำเป็นต้องออกกฎกระทรวงนี้

กฎกระทรวง
แบ่งส่วนราชการสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ
พ.ศ. ๒๕๔๖

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๘ และมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๖ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ให้สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา มีภารกิจเกี่ยวกับการจัดและส่งเสริมการอาชีวศึกษา และการฝึกอบรมวิชาชีพ โดยคำนึงถึงคุณภาพและความเป็นเลิศทางวิชาชีพ โดยให้มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) จัดทำข้อเสนอแนวนโยบาย แผนพัฒนา มาตรฐานและหลักสูตรการอาชีวศึกษาทุกระดับ

(๒) ดำเนินการและประสานงานเกี่ยวกับมาตรฐานการอาชีวศึกษาและวิชาชีพ

(๓) กำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีการจัดงบประมาณและสนับสนุนทรัพยากร

(๔) พัฒนาครูและบุคลากรการอาชีวศึกษา

(๕) ส่งเสริมประสานงานการจัดการอาชีวศึกษาของรัฐและเอกชน รวมทั้งกำหนดหลักเกณฑ์และรูปแบบความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นและสถานประกอบการ

(๖) ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการจัดการอาชีวศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน

(๗) จัดระบบ ส่งเสริม และประสานงานเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศและการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้ในการอาชีวศึกษาและฝึกอบรมวิชาชีพ

(๘) ดำเนินการเกี่ยวกับงานเลขานุการของคณะกรรมการการอาชีวศึกษาและดำเนินการตามที่คณะกรรมการการอาชีวศึกษามอบหมาย

(๙) ปฏิบัติงานอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่และความรับผิด-ชอบของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาหรือตามที่รัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

ข้อ ๒ ให้แบ่งส่วนราชการของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาดังต่อไปนี้

(๑) สำนักอำนวยการ

(๒) สำนักความร่วมมือ

(๓) สำนักติดตามและประเมินผลการอาชีวศึกษา

(๔) สำนักนโยบายและแผนการอาชีวศึกษา

(๕) สำนักพัฒนาสมรรถนะครูและบุคลากรอาชีวศึกษา

(๖) สำนักมาตรฐานการอาชีวศึกษาและวิชาชีพ

(๗) สำนักวิจัยและพัฒนาการอาชีวศึกษา

ข้อ ๓ ส่วนราชการของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) สำนักอำนวยการ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) ดำเนินการเกี่ยวกับงานช่วยอำนวยการและงานเลขานุการของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา งานเลขานุการของคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ประสานราชการดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารงานทั่วไป กิจการพิเศษ การประชาสัมพันธ์และงานเผยแพร่การอาชีวศึกษาและฝึกอบรมวิชาชีพ และงานอื่นใดที่มิได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของส่วนราชการใดในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

(ข) พัฒนาระบบงานและการบริหารงานบุคคลของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

(ค) ดำเนินการเกี่ยวกับการเงิน การบัญชี การพัสดุ งานอาคารสถานที่ งบประมาณและสินทรัพย์ของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กำหนดและตรวจสอบมาตรฐานอาคาร งานออกแบบและก่อสร้างรวมทั้งการประสานและส่งเสริมการดำเนินงานของสถานศึกษา

(ง) ดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมวินัยและระบบคุณธรรม กฎหมายนิติกรรมและสัญญา งานเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางแพ่ง อาญา งานคดีปกครอง และงานคดีอื่นที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๒) สำนักความร่วมมือ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) พัฒนาระบบ รูปแบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการเกี่ยวกับความร่วมมือกับเอกชนในการจัดการอาชีวศึกษา รวมทั้งติดตามและประเมินผล

(ข) ส่งเสริมและสนับสนุนเอกชนและสถานประกอบการให้จัดการอาชีวศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรและมาตรฐานการอาชีวศึกษารวมทั้งการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี

(ค) ส่งเสริมและพัฒนาระบบการสนับสนุนทรัพยากรและการจัดให้มีกองทุนอาชีวศึกษา

(ง) ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาองค์กรวิชาชีพกลุ่มอาชีพ และสมาคมอาชีพ

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๓) สำนักติดตามและประเมินผลการอาชีวศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) ดำเนินการเกี่ยวกับการติดตามและประเมินผลการอาชีวศึกษาในภาพรวมของประเทศ

(ข) ส่งเสริมและประสานงานการติดตามและประเมินผลการอาชีวศึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

(ค) ให้คำปรึกษาแนะนำเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการบริหารและการจัดการอาชีวศึกษา

(ง) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๔) สำนักนโยบายและแผนการอาชีวศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) จัดทำข้อเสนอนโยบาย แผนยุทธศาสตร์การอาชีวศึกษา และเป้าหมายการผลิตและพัฒนากำลังคนอาชีวศึกษา

(ข) จัดทำข้อเสนอแนะหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการสนับสนุนทรัพยากรและงบประมาณเพื่อการอาชีวศึกษา รวมทั้งการติดตามและประเมินผล

(ค) พัฒนาระบบข้อมูลเครือข่ายสารสนเทศและส่งเสริมการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้ในการบริหารจัดการอาชีวศึกษา

(ง) ดำเนินการเกี่ยวกับงานวิเทศสัมพันธ์ การประสานนโยบายและความร่วมมือทางการอาชีวศึกษากับองค์กรและหน่วยงานในและต่างประเทศ

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๕) สำนักพัฒนาสมรรถนะครูและบุคลากรอาชีวศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) จัดทำและประเมินมาตรฐานครูและบุคลากรการอาชีวศึกษา พร้อมทั้งจัดทำข้อเสนอแผนการพัฒนาสมรรถนะครูและบุคลากรการอาชีวศึกษา

(ข) ติดตามและประเมินผลการพัฒนาสมรรถนะครูและบุคลากรการอาชีวศึกษา

(ค) ดำเนินการฝึกอบรมและพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา รวมทั้งประสานความร่วมมือกับภาครัฐและเอกชนในการฝึกอบรมและพัฒนาครู บุคลากรการอาชีวศึกษาและครูฝึกในสถานประกอบการด้านอาชีพ

(ง) วิจัยและพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีการอาชีวศึกษาและฝึกอบรมวิชาชีพ ผลิตและบริการเครื่องจักรกลและเทคโนโลยี พัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนการสอนเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของครูและบุคลากรการอาชีวศึกษา

(จ) สร้างและพัฒนารูปแบบการฝึกสมรรถนะของครูและบุคลากรทางการศึกษา และสร้างเครือข่ายการฝึกอบรมวิชาเรียน ครู และบุคลากรกรมอาชีวศึกษา

(ฉ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๖) สำนักมาตรฐานการอาชีวศึกษาและวิชาชีพ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) วิจัยและพัฒนามาตรฐานและหลักสูตรแกนกลางการอาชีวศึกษาทุกระดับ

(ข) วิจัยและพัฒนามาตรฐานสื่อต้นแบบและนวัตกรรมการอาชีวศึกษา

(ค) ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาระบบมาตรฐานการแนะแนว การอาชีวศึกษาและอาชีพการกำหนดคุณวุฒิวิชาชีพ มาตรฐานวิชาชีพ การเทียบประสบการณ์และการรับรองคุณวุฒิวิชาชีพ

(ง) พัฒนาระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพในสถาบันการอาชีวศึกษา สถานศึกษา รวมทั้งระบบการเรียนรู้ที่บูรณาการศาสนา ศิลปะวัฒนธรรมและการกีฬากับการอาชีวศึกษา

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๗) สำนักวิจัยและพัฒนาการอาชีวศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(ก) วิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอาชีวศึกษาเพื่อประกอบการเสนอแนะแนวนโยบาย แผนงาน โครงการ ความต้องการกำลังคนด้านอาชีวศึกษาและฝึกอบรมวิชาชีพ

(ข) วิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการเรียนการสอน และการบริหารจัดการอาชีวศึกษาของสถานศึกษา รวมทั้งติดตามและประเมินผล

(ค) ส่งเสริม ผลิต พัฒนา และเผยแพร่นวัตกรรมสิ่งประดิษฐ์ทางการอาชีวศึกษา และวิชาชีพเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีการอาชีวศึกษาและคุณภาพของนักเรียนนักศึกษา

(ง) รวบรวมการศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ จัดทำสารสนเทศงานการวิจัยอาชีวศึกษา

(จ) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

ให้ไว้ ณ วันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๖

ปองพล อดิเรกสาร

(นายปองพล อดิเรกสาร)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ เนื่องจากมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๖ บัญญัติว่าการแบ่งส่วนราชการภายในส่วนราชการในส่วนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ ให้ออกเป็นกฎกระทรวงและให้ระบุอำนาจหน้าที่ของแต่ละส่วนราชการไว้ในกฎกระทรวงด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติดังกล่าว สมควรแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ และระบุอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการดังกล่าวให้เหมาะสมกับสภาพของงาน จึงจำเป็นต้องออกกฎกระทรวงนี้

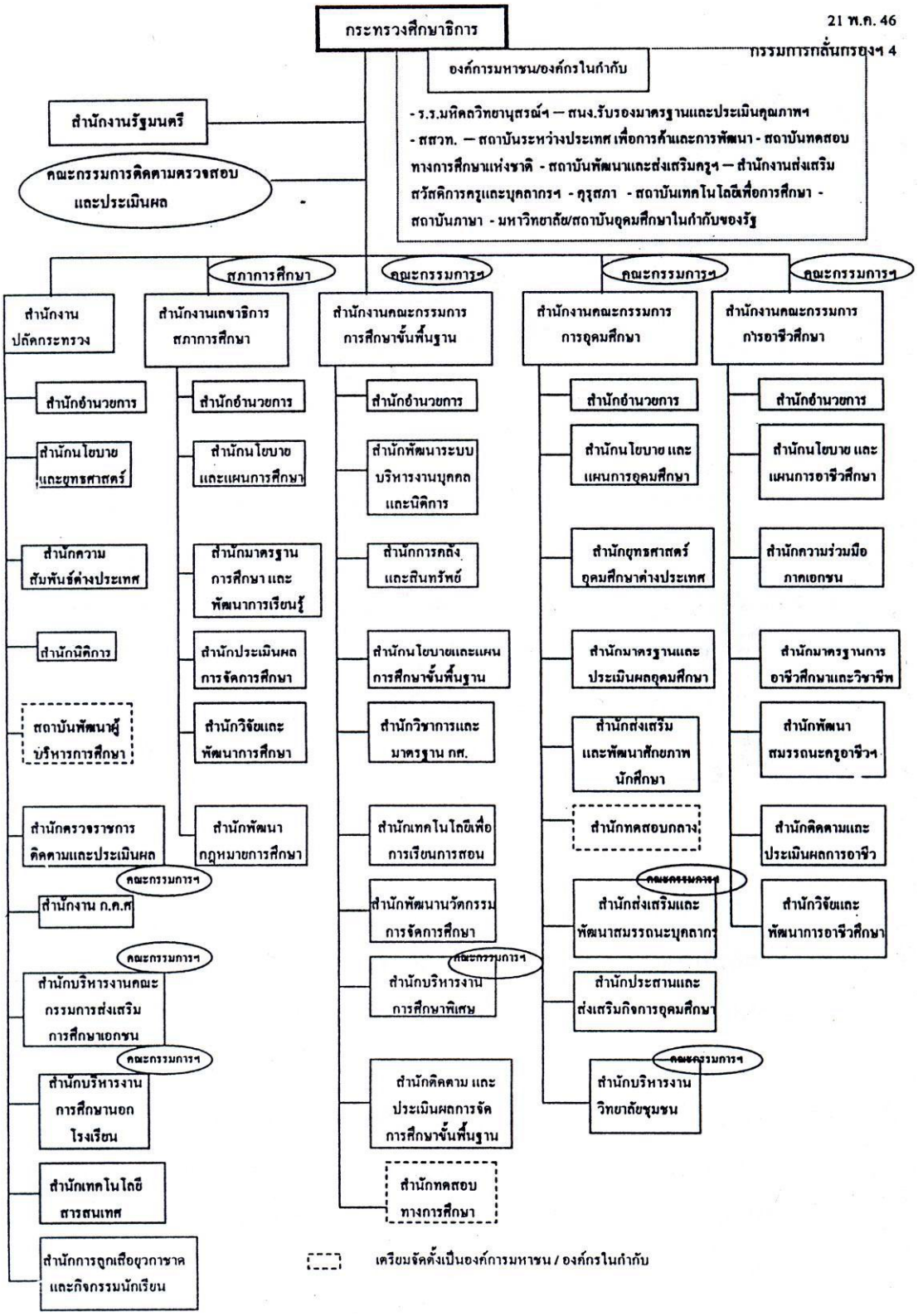
กระทรวงศึกษาธิการ
21 พ.ค. 46
กรรมการกลั่นกรองฯ 4
องค์การมหาชน/องค์กรในกำกับ
- ร.ร.มหิดลวิทยานุสรณ์ฯ — สนง.รับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพฯ
- สสวท. — สถาบันระหว่างประเทศ เพื่อการค้นและการพัฒนา - สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ - สถาบันพัฒนาและส่งเสริมครูฯ — สำนักงานส่งเสริมสวัสดิการครูและบุคลากรฯ - คุรุสภา - สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา - สถาบันภาษา - มหาวิทยาลัย/สถาบันอุดมศึกษาในกำกับของรัฐ
สำนักงานรัฐมนตรี
คณะกรรมการติดตามตรวจสอบและประเมินผล
สภาการศึกษา
คณะกรรมการฯ
คณะกรรมการฯ
คณะกรรมการฯ
สำนักงานปลัดกระทรวง
สำนักอำนวยการ
สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์
สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ
สำนักนิติการ
สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา
สำนักตรวจราชการติดตามและประเมินผล
คณะกรรมการฯ
สำนักงาน ก.ค.ศ
คณะกรรมการฯ
สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน
คณะกรรมการฯ
สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน
สำนักเทคโนโลยีสารสนเทศ
สำนักการลูกเสือยุวกาชาดและกิจกรรมนักเรียน
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
สำนักอำนวยการ
สำนักนโยบายและแผนการศึกษา
สำนักมาตรฐานการศึกษา และพัฒนาการเรียนรู้
สำนักประเมินผลการจัดการศึกษา
สำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา
สำนักพัฒนากฎหมายการศึกษา
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
สำนักอำนวยการ
สำนักพัฒนาระบบบริหารงานบุคคลและนิติการ
สำนักการคลังและสินทรัพย์
สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน
สำนักวิชาการและมาตรฐาน กศ.
สำนักเทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอน
สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา
คณะกรรมการฯ
สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ
สำนักติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
สำนักทดสอบทางการศึกษา
สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
สำนักอำนวยการ
สำนักนโยบาย และแผนการอุดมศึกษา
สำนักยุทธศาสตร์อุดมศึกษาต่างประเทศ
สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา
สำนักส่งเสริมและพัฒนาสุขภาพนักศึกษา
สำนักทดสอบกลาง
คณะกรรมการฯ
สำนักส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะบุคลากร
สำนักประสานและส่งเสริมกิจการอุดมศึกษา
คณะกรรมการฯ
สำนักบริหารงานวิทยาลัยชุมชน
สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา
สำนักอำนวยการ
สำนักนโยบาย และแผนการอาชีวศึกษา
สำนักความร่วมมือภาคเอกชน
สำนักมาตรฐานการอาชีวศึกษาและวิชาชีพ
สำนักพัฒนาสมรรถนะครูอาชีวฯ
สำนักติดตามและประเมินผลการอาชีว
สำนักวิจัยและพัฒนาการอาชีวศึกษา
เตรียมจัดตั้งเป็นองค์การมหาชน / องค์กรในกำกับ

บทที่ 6
ภูมิปัญญาไทย

6.1 ภูมิปัญญาไทยที่นำมาใช้ในการศึกษา

กระบวนการเรียนรู้

วิจิตร ศรีสอ้าน (2522, หน้า 21-22) แบ่งประเภทการจัดการศึกษาในฐานะกระบวนการ ทางสังคมเป็น 4 กระบวนการย่อย ดังนี้

1. ทางมนุษยวิทยา การศึกษาเป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม กล่าวคือ เป็นกระบวนการนำสมาชิกใหม่เข้าสู่วิถีชีวิตในสังคมของเขาและนำเอามรดกทางวัฒนธรรมมาถ่ายทอดเพื่อคนรุ่นหลัง

2. ทางเศรษฐศาสตร์ การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาสังคม ถือว่าการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาสังคมสองทาง คือพัฒนาตัวบุคคลและกำลังคนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาสังคม และอีกทางหนึ่งเป็นการพัฒนาสังคมโดยไม่ผ่านตัวบุคคลหรือผลิตผลของตนเอง เช่น ในรูปการวิจัยและการบริการทางสังคมบางประเภท

3. ทางรัฐศาสตร์การเมือง การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย คือ มองการศึกษาเป็นสิทธิมนุษยชนในฐานะที่เป็นสิทธิมนุษยชนต้องหาทางให้การศึกษากระจายไปให้คนได้รับโอกาสกว้างขวางทั่วถึงและเป็นธรรม ซึ่งเป็นเรื่องของโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา

4. ทางสังคมวิทยา การศึกษาเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม มนุษย์เป็นสัตว์สังคมย่อมมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน มีกิจกรรมร่วมกันและพึ่งพาอาศัยกัน ดังนั้นจำเป็นต้องเรียนรู้กฎเกณฑ์ทางสังคม อันมีลักษณะเป็นสากล การอบรมให้รู้ด้านระเบียบสังคมจะช่วยให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตที่มีระเบียบแบบแผน

การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและเกิดทุกช่วงเวลาของชีวิต ดังนั้นในปัจจุบันจึงแบ่งประเภทของการเรียนรู้ได้ 3 ลักษณะ คือ

1. การเรียนรู้อย่างไม่มีระบบ (Informal Learning) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ทั้งจากสิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ที่พบในชีวิตประจำวัน

2. การเรียนรู้นอกระบบโรงเรียน (Non formal Learning) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายใต้การจัดการของหน่วยงาน กลุ่มบุคคล หรือบุคคล เพื่อให้ความรู้และพัฒนาความสามารถแก่คนทั่วไปโดยไม่มีระบบแบบแผนตายตัว

3. การเรียนรู้ในระบบโรงเรียน (Formal Learning) เป็นกระบวนการเรียนรู้จากการที่สถานศึกษา ได้แก่ โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ได้จัดเตรียมไว้ โดยมีระเบียบแบบแผนที่ค่อนข้างตายตัว (จินตนา ยูนิพันธ์, 2527, หน้า 7)

กล่าวโดยสรุปว่าการเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับมนุษย์ในสมัยดึกดำบรรพ์มนุษย์รู้จักสรรพสิ่งรอบตัวและขณะเดียวกันได้พยายามค้นหาความหมายของสิ่งเหล่านั้นเพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็น จากนั้นนำความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ดังกล่าวมาใช้ในการดำเนินชีวิต ความรู้ได้ถูกสั่งสม เลือกสรร ปรับปรุง แก้ไข และถ่ายทอด ภายใต้ระบบการศึกษาที่เป็นกลไกหนึ่งของสังคม การดำเนินการนี้เรียกว่าสังคมประกิต (Socialization)

สังคมประกิต เป็นวิธีการที่สมาชิกของสังคมเรียนรู้ความคิด ความเชื่อ เจตคติ ค่านิยม และพฤติกรรมต่าง ๆ หรือแบบอย่างความประพฤติการอยู่ร่วมกันในสังคม ขบวนการนี้กล่อมเกลาบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย โดยผ่านตัวแทนของสังคมที่แวดล้อมอยู่ เช่น ครอบครัว โรงเรียน เพื่อน ในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปทั้งทางตรง เช่น การปะทะสังสรรค์ของคนภายในกลุ่มหรือทางอ้อม เช่น การอ่านหนังสือ การสังเกตพฤติกรรม เป็นต้น สิ่งที่เรียนรู้นี้ประกอบกันเป็นบุคลิกภาพและนิสัยใจคอของแต่ละบุคคล

ต่อเมื่อเวลาผ่านไปสภาพสังคมมีความสลับซับซ้อนขึ้น ความรู้ความคิดเจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว การถ่ายทอดความรู้ที่สถาบันครอบครัวรับผิดชอบอยู่ไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมสมัยใหม่ มนุษย์จึงตั้งสถาบันการศึกษาขึ้นเพื่อทำหน้าที่โดยเฉพาะ ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงการเรียนรู้ ในความหมายใหม่จึงหมายถึง กระบวนการที่มีการจัดอย่างเป็นระเบียบแบบแผนในสถาบันการศึกษา โดยมีหลักสูตรเป็นตัวกำหนดเนื้อหาความรู้ที่สามารถเรียนรู้ได้มากในเวลาจำกัด อย่างไรก็ตาม ขบวนการสังคม

ประกิตยังดำเนินไปอย่างต่อเนื่องในรูปแบบเดิมและต่างออกไปตามคุณลักษณะของท้องถิ่น (วิทยา นนท์นภา, 2544, หน้า 10 – 11)

ความหมายภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Wisdom หมายความว่า ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรมและความสามารถในการแก้ปัญหาของมนุษย์

ภูมิปัญญา หมายถึง พื้นความรู้ความสามารถ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539, หน้า 623)

ภูมิปัญญา หมายถึง พื้นเพ รากฐานความรู้หรือความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมสืบต่อกันมา ส่วนภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง องค์ความรู้หรือสติปัญญาสั่งสมที่เกิดจากความคิดริเริ่มและหรือประยุกต์ความรู้ที่มีอยู่อย่างชาญฉลาดได้ปฏิบัติจนเป็นที่ยอมรับและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต (จังหวัดบุรีรัมย์, 2545, หน้า 8)

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านซึ่งได้มาจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับประยุกต์และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (เสรี พงศ์พิศ, 2538, หน้า 252)

ภูมิปัญญา หมายถึง องค์ความรู้ความสามารถทักษะที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรุงแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตให้สมดุลกับสภาพแวดล้อม และเหมาะสมกับยุคสมัย (รุ่ง แก้วแดง, 2542, หน้า 204)

“ภูมิปัญญา” (Wisdom) หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศน์หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา

ภูมิปัญญาเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน แล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์ หรือแก้ปัญหาได้ ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น

ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอกและภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำ เพื่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง (วรวุธ สุวรรณฤทธิ์, 2546, หน้า 148)

ประเวศ วะสี (2532, หน้า 75) ให้แนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะที่เชื่อมโยงกันหมดในทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นวิชา ๆ แบบที่เราเรียน ฉะนั้นวิชาที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่ การศึกษา วัฒนธรรม จะผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันหมด

เสน่ห์ จามริก กล่าวว่าภูมิปัญญาไทยนั้น ด้านหนึ่งนอกจากจะเป็นเรื่องราวของพื้นภูมิธรรมเดิมแล้ว ยังหมายถึงศักยภาพในการประสานความรู้ใหม่ ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ด้วย ซึ่งเอื้อให้เกิดทางเลือกใหม่ที่มีลักษณะสากล และลักษณะเฉพาะของเราเอง

ชลทิตย์ เอี่ยมสำอางค์ และ วิศนี ศีลตระกูล (2533, หน้า 201-248) สรุปว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึงความรู้ประสบการณ์ของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งได้รับการศึกษา อบรม สั่งสอนและถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ เป็นความรู้ประสบการณ์ที่เกิดจากประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งได้รับจากการทำงาน จากธรรมชาติแวดล้อม สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีคุณค่า เสริมสร้างความสามารถทำให้คนเรามีชีวิตร่วมกันอย่างมีสันติสุข เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์ และมีส่วนเสริมสร้างการผลิต

อังกูล สมคะเนย์ (2535, หน้า 21-24) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง มวลความรู้ และมวลประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำรงชีวิตให้เป็นสุข โดยได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมาผ่านกระบวนการ การพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป., หน้า 2) สรุปว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความสามารถ ทักษะและเทคนิค อันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้มวลรวม

ทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด ปรับปรุง พัฒนาและเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดีในการสร้างผลงาน แก้ไขปัญหา และพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความสามารถ ทักษะและเทคนิค อันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้มวลรวมทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด ปรับปรุง พัฒนาและเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดีในการสร้างผลงาน แก้ไขปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความจัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศน์หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544, หน้า 42)

มงคล ด่านธานินทร์ (2540, หน้า 6) กล่าวถึงการเกิดและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาไว้ว่า

1. ภูมิปัญญาเป็นเหมือนสิ่งมีชีวิตและสรรพสิ่งทั้งหลาย กล่าวคือ มีเกิดขึ้น ดำรงอยู่และดับไป เมื่อภูมิปัญญาใดได้รับการยอมรับ เช่น มีการกล่าวถึงหรือนำไปปฏิบัติอย่างกว้างขวางถือว่าภูมิปัญญานั้นได้เกิดขึ้นแล้ว หากภูมิปัญญาใดทนต่อการพิสูจน์และใช้งานในรูปแบบต่าง ๆ จนพิสูจน์ได้ว่าไม่เป็นประโยชน์เท่าที่ควรหรือก่อให้เกิดปัญหาสังคมจะไม่นำพาภูมิปัญญานั้นอีก

2. ภูมิปัญญาเกิดจากกระบวนการพัฒนา ภูมิปัญญาเป็นผลมาจากการสั่งสมความคิด ประสบการณ์และตัวอย่างจำนวนมากและยาวนาน ก่อนที่ภูมิปัญญาใดจะแสดงให้เห็นถึงความ ลุ่มลึกทางปัญญา วิสัยทัศน์และความสำเร็จเมื่อนำไปใช้งาน ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้เจ้าของภูมิปัญญาต้องใช้ความพยายามที่จะพัฒนาประสิทธิภาพภูมิปัญญาขึ้นเรื่อย ๆ

3. ความต่อเนื่องของภูมิปัญญา ภูมิปัญญาใด ๆ ที่ได้รับการกล่าวถึงจะดำรงอยู่ยาวนานก็ต่อเมื่อผู้คนในสังคมให้ความสนใจและเรียนรู้ถึงความเป็นมา ประโยชน์ นำไปปฏิบัติ ตลอดจนศึกษาค้นคว้าและวิจัยภูมิปัญญานั้นเพื่อแก้ไขข้อบกพร่อง ในกรณีนี้เท่ากับเป็นการสืบทอดภูมิปัญญานั้น ๆ (วิทยา นนท์นภา, 2544, หน้า 11 – 14)

1. ความเป็นมาของภูมิปัญญาไทย

คำว่า “ปัญญา” หรือ “ภูมิปัญญา” เป็นคำที่มีความหมายลึกซึ้งค่อนข้างยากในการ สื่อสารทำความเข้าใจด้วยภาษาพูดหรือภาษาเขียน ภูมิปัญญาเป็นพื้นความรู้ของประชาชนในสังคมนั้น ๆ โดยสังคมนั้น ๆ ปวงชนในสังคมยอมรับรู้ เชื่อถือ เข้าใจร่วมกัน มีคำที่ใช้เรียกต่าง ๆ กัน เช่น คำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom)” หรือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom)” หรือ “ภูมิปัญญาไทย (Thai Wisdom)” เป็นต้น ซึ่งบทบาทของภูมิปัญญาไทยในการพัฒนาสังคม ได้รับการยอมรับและนำไปสู่การปฏิบัติของหน่วยงานต่าง ๆ มีมากขึ้น ภูมิปัญญาไทยได้นำไปใช้พัฒนาทุกด้าน เพราะภูมิปัญญาไทยมีความหลากหลายที่แวดล้อมวิถีชีวิตคนไทยในสังคม เกี่ยวข้องกับทุกมิติทางสังคมโดยมี “คน” เป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์กับมิติทางสังคม สิ่งแวดล้อมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้คนหรือเรียกได้ว่าผู้ทรงภูมิปัญญาของสังคม เป็นผู้เรียนรู้ สืบทอด พัฒนา ถ่ายทอดและนำความรู้ภูมิปัญญามาพัฒนาชีวิตของคนในสังคม ภูมิปัญญาที่คนในสังคมยอมรับ ถือเป็นมรดกที่สืบทอดคู่กับประเทศไทยมาโดยตลอด เรียกว่า “ภูมิปัญญาไทย”

อภิชาต ทองอยู่ (2528, หน้า 13-18) ได้กล่าวถึงอิทธิพลที่ทำให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 2 ประการ คือ

1. อิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม คนจะผูกชีวิตของตนเองติดอยู่กับธรรมชาติอย่างมีเอกภาพ แน่นแฟ้น ตั้งแต่การดำรงชีวิตไปจนถึงการให้คุณค่ามนุษย์และการปฏิบัติตัวในชีวิตประจำวันแต่ละวัน

2. อิทธิพลจากศาสนา พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เข้าไปผสมกลมกลืนกับชีวิตของชาวบ้านมาช้านาน จนฝังอยู่ในภูมิปัญญาและความเชื่อทางศาสนา ทำให้ชาวบ้านแต่ละชุมชนหรือท้องถิ่นได้สร้างสรรค์ภูมิปัญญาขึ้นมา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุข ภายในท้องถิ่นของตน ซึ่งเป็นผลให้ชาวบ้านมีพื้นฐานการเคารพในคุณค่าของตนเอง กับสิ่งแวดล้อมใกล้เคียงกัน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป., หน้า 2) ได้กล่าวถึงลักษณะการเกิดของภูมิปัญญาไทยไว้ว่า ภูมิปัญญามีกระบวนการเกิดจากการสืบทอดถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ แล้ว เลือกสรร พัฒนา และปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้น จนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหา และ

พัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย แล้วเกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด ซึ่งแสดงได้ดังภาพประกอบดังนี้

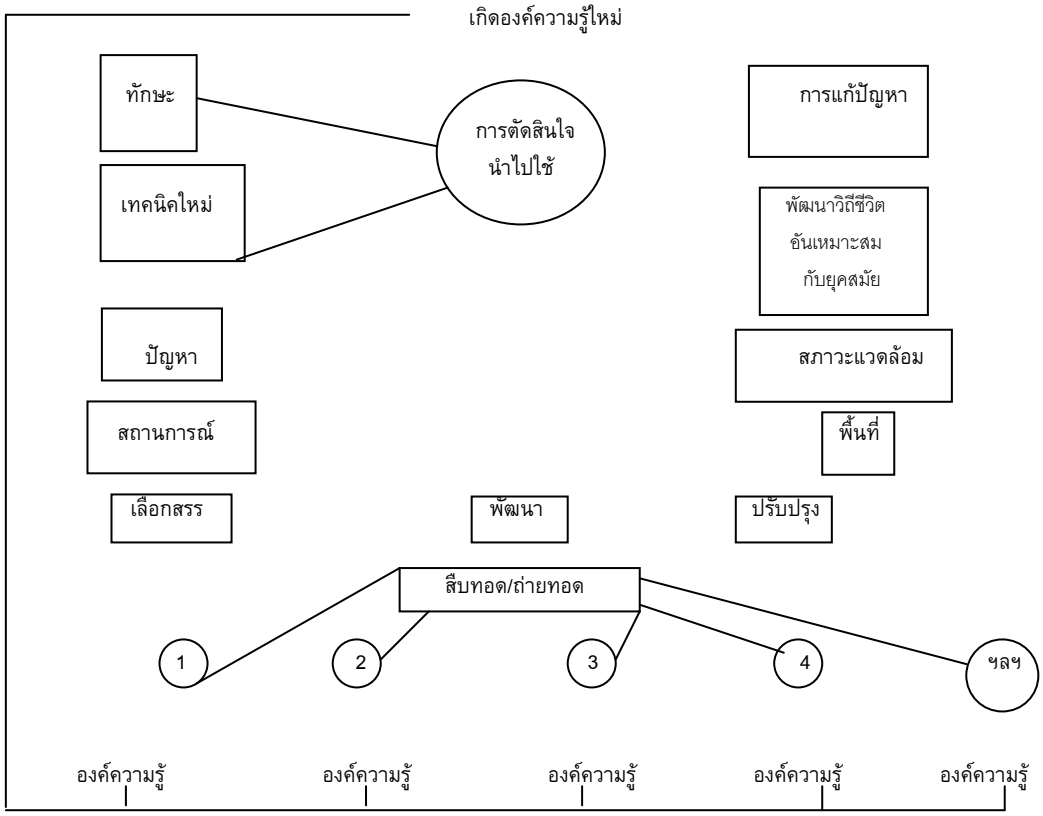

ภาพประกอบ : ลักษณะการเกิดของภูมิปัญญาไทยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

2. ลักษณะของภูมิปัญญาไทย

ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นตามอิทธิพลของสภาพแวดล้อม ความเชื่อ และระดับสติปัญญาของคนในแต่ละท้องถิ่นเป็นผลให้มีความรู้อย่างหลากหลาย แต่อย่างไรก็ตาม ความรู้ในเรื่องดังกล่าวก็จะมีลักษณะเฉพาะที่สำคัญร่วมกัน ดังที่นักการศึกษาได้กล่าวไว้ดังนี้

สามารถ จันทร์สูรย์ (2534, หน้า 88-94) ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็นลักษณะคือ

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะดนตรี และอื่น ๆ

ภูมิปัญญาเหล่านี้สามารถสะท้อนออกมาเป็น 3 ลักษณะ ที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน (สามารถ จันทร์สูรย์. 2534, หน้า 85-94) ได้แก่

1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันคือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช และธรรมชาติ

2. ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคม หรือชุมชน

3. ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้

ทั้งหลายทั้ง 3 ลักษณะนี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน ที่มีเอกภาพเหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทย ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นชัดเจนได้โดยภาพประกอบดังนี้

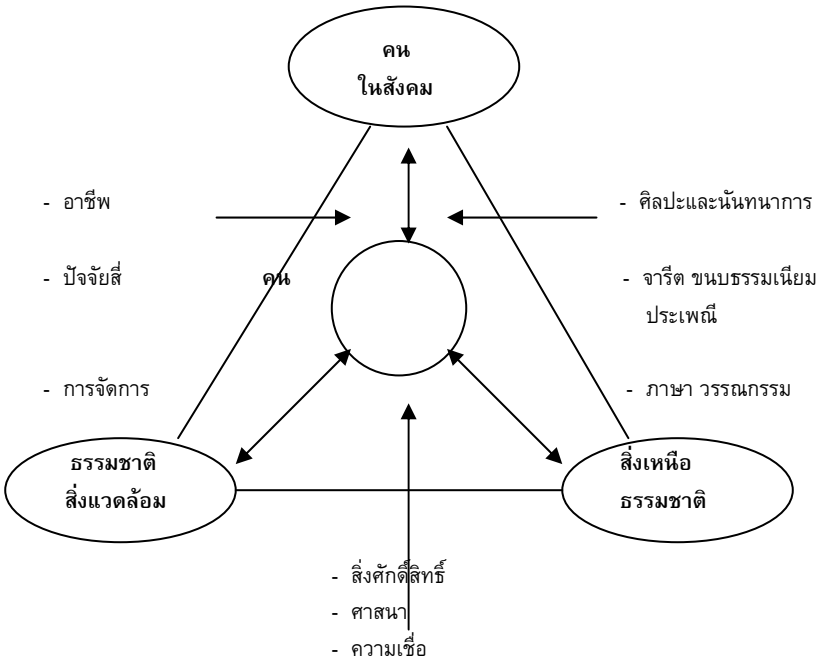

ภาพประกอ : ความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาไทย (สามารถ จันทร์สูรย์, 2534, หน้า 89)

จากแผนภาพข้างต้น เห็นได้ว่า ลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ การบริหารจัดการองค์กร ตลอดทั้งการประกอบอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมาในลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและนันทนาการ ภาษาและวรรณกรรม ตลอดทั้งการสื่อสารต่าง ๆ

วรวุธ สุวรรณฤทธิ์ (2546, หน้า 149-150) กล่าวถึงลักษณะภูมิปัญญาไทย ดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทย เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) ความเชื่อ (Belief) และพฤติกรรม (Behavior)

2. ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

3. ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต

4. ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้ เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม

5. ภูมิปัญญาไทยเป็นแกนหลัก หรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่าง ๆ

6. ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง

7. ภูมิปัญญาไทยมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา

ประเวศ วะสี (2534, 40-45) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 3 ลักษณะ คือ

1. ความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความจัดเจนจากชีวิต และสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาจากภายนอก โดยที่ไม่อาจนำไปใช้กับท้องถิ่นอื่น ๆ ที่แตกต่างกันได้ หรือได้แต่ไม่ดีมากนัก

2. มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีการเชื่อมโยงกันระหว่างชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม มีการพยายามนำธรรมชาติมาอธิบายเป็นรูปธรรมที่สามารถแตะต้องได้ เช่น ความคิดเรื่องพระแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ พระภูมิ ทำให้คนเคารพธรรมชาติและไม่ทำลายล้างสิ่งนั้น

3. มีความเคารพ ผู้อาวุโส ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญกับประสบการณ์ จึงมีความเคารพผู้อาวุโส เพราะผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า

นิธิ เอี่ยวศรีวงศ์ (2536, หน้า 1-10) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าเป็นระบบความรู้ ภูมิปัญญาไม่ได้เกิดแวบขึ้นมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้าน มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นในการศึกษาจะเข้าไปดูว่าชาวบ้าน “รู้อะไร” อย่างเดียวไม่พอต้องศึกษาว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างไร โดยพิจารณาจาก

1. การสั่งสมและการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสมและการกระจายความรู้ โดยความรู้ไม่ได้ลอยอยู่เฉย ๆ แต่ถูกนำมาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคนคนหนึ่ง ซึ่งมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้เราควรศึกษาด้วยว่า กระบวนการนั้นเป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้อย่างไร

2. การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้ แต่มีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราก็ต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

3. การสร้างสรรค์ปรับปรุงระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่ถูกปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดมาโดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง เรายังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้ และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไร

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นเฉพาะ ในแต่ละท้องถิ่นที่จัดการไว้อย่างเป็นระบบให้เข้าใจได้โดยง่าย โดยที่ได้มีการสั่งสม ปรับปรุง และถ่ายทอดให้กับชุมชนรุ่นต่อ ๆ ไป

ความสำคัญของภูมิปัญญาไทย

ภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญ และมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่งต่อวิถีการดำเนินชีวิต เพื่อความอยู่รอดของบุคคลในท้องถิ่นนั้น ๆ ดังที่ อภิชาต ทองอยู่ (2528, หน้า 13-18) ได้กล่าวไว้ว่า การที่ชาวบ้านสามารถรักษาหมู่บ้าน และคงสภาพท้องถิ่นได้สืบมาช้านานจนถึงปัจจุบันนี้ เพราะชาวบ้านมีการแสวงหาทางออก ตอบสนองต่อสิ่งท้าทาย มีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา การที่สามารถดำรงสิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยภูมิปัญญาของตนเอง การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านนั้นรุนแรงและรวดเร็ว แต่ก็ไม่สามารถทำลายสถาบันหมู่บ้านได้ มรดกทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านยังคงอยู่ และสิ่งเหล่านี้ไม่ได้อยู่เพราะการเก็บรักษารวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมของหมู่บ้าน

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป., หน้า 5-8) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของภูมิปัญญาไทยพอสรุปได้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น พระมหากษัตริย์ไทยทรงใช้ภูมิปัญญาในการสร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นของประเทศมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหงมหาราชพระองค์ทรงปกครองประชาชนด้วยพระเมตตา แบบพ่อปกครองลูก ผู้ใดประสบความเดือดร้อนก็สามารถมาตีระฆังแจ้งความเดือดร้อนขอรับพระราชทานความช่วยเหลือ ทำให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ต่อประเทศชาติ ร่วมกันสร้างชาติบ้านเมืองจนเจริญรุ่งเรืองได้เป็นปึกแผ่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รัชกาลปัจจุบัน พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญาสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศทางการเมืองภายในประเทศ จนรอดพ้นภัยพิบัติหลายครั้ง ด้านการเกษตรพระองค์ทรง พระราชทานทฤษฎีใหม่ให้แก่พสกนิกร ด้านการเกษตรแบบสมดุลและยั่งยืน ฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ยังความสงบร่มเย็นของประชาชนให้กลับคืนมา

2. สร้างความภาคภูมิใจ และศักดิ์ศรีเกียรติภูมิ แก่คนไทย คนไทยใน อดีตมาความสามารถเป็นที่ปรากฏในประวัติศาสตร์จำนวนมาก เป็นที่ยอมรับของนานานอารยประเทศ เช่น นายขนมต้มเป็นนักมวยที่มีฝีมือเก่งในการใช้อวัยวะทุกส่วน ทุกท่าแม่ไม้มวยไทย สามารถชกมวยไทยจนชนะพม่าได้ถึงเก้าคนสิบคนในคราวเดียวกัน ซึ่งในปัจจุบัน มวยไทยถือเป็นภูมิปัญญาด้านศิลปะป้องกันตัวชั้นเยี่ยม

ภูมิปัญญาไทยทางภาษาและวรรณกรรม คนไทยมีอักษรไทยเป็นของตนเองมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยและวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน เป็นภาษาที่สามารถผันเสียงได้มากที่สุดภาษาหนึ่งของโลก และยังใช้เป็นภาษาราชการด้วยวรรณกรรมไทยถือว่าเป็นวรรณกรรมที่มีความไพเราะ ได้อรรถรสครบทุกด้าน วรรณกรรมหลายเรื่องได้ถูกแปลเป็นภาษาต่างประเทศ

นอกจากนี้ยังมีภูมิปัญญาด้านอาหาร อาหารไทยเป็นอาหารที่มีความหลากหลายในรสชาติ ทั้งอาหารคาวหวาน ปรุงง่าย รสอร่อยถูกปากทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ พืชที่ใช้ปรุงอาหารส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพรที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น และราคาถูก พืชที่ใช้เป็นส่วนประกอบที่เป็นพืชสมุนไพร เช่น ตะไคร้ ขิง ข่า กระชาย ใบมะกรูด ใบโหระพา ใบกะเพรา เป็นต้น

3. ความสามารถปรับปรุง ประยุกต์คำสอนทางศาสนาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม คนไทยยอมรับนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ โดยนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนามาปรับใช้ในวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม ทำให้คนไทยเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประนีประนอม รักสงบ ใจเย็น มีความอดทนให้อภัยแก่ผู้สำนึกผิด ดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายปกติสุข ทำให้คนในชุมชนพึ่งพากันได้ ทั้งหมดนี้สืบเนื่องจากหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนา เป็นการใช้ภูมิปัญญาในการประยุกต์พระพุทธศาสนามาใช้กับชีวิตประจำวัน

4. สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนภูมิปัญญาไทยมีความเด่นชัดในการยอมรับนับถือและให้ความสำคัญแก่คน สังคม และธรรมชาติอย่างยิ่ง มีเครื่องที่ชี้ให้เห็นได้อย่างชัดเจนมากมาย เช่น ประเพณี 12 เดือน เป็นการแสดงความเคารพและขอพร เป็นวันแห่งครอบครัว เครือญาติพี่น้องได้พบปะกันด้วยความอบอุ่น ส่วนประเพณีลอยกระทง คุณค่าอยู่ที่การบูชาและเคารพบุญคุณของน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคน พืช และสัตว์ซึ่งใช้น้ำทั้งการบริโภคและอุปโภค ในการรักษาป่าให้ต้นน้ำลำธาร ได้ประยุกต์ให้มีประเพณีการบวชป่า ให้เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ธรรมชาติ สภาพแวดล้อมยังคงความอุดมสมบูรณ์แก่ ต้นน้ำลำธารพลิกฟื้นกลับคืนมาได้ อาชีพการเกษตรเป็นอาชีพหลักของคนไทย ที่คำนึงถึงความ สมดุลของคน สังคมและธรรมชาติ โดยทำแต่น้อยพออยู่พอกิน เมื่อเหลือกินก็แจกญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน

ใกล้เคียง นอกจากนี้ยังนำไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของอย่างอื่นที่ตนไม่มี เมื่อเหลือใช้จริงๆ จึงจะขาย อาจกล่าวได้ว่าเป็นการเกษตรแบบ “กิน – แจก – แลก – ขาย” ทำให้คนในสังคมได้ ช่วยเหลือเกื้อกูลแบ่งปันกัน เคารพรักนับถือกัน เป็นญาติกันทั้งหมู่บ้าน จึงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีสัมพันธ์กันแนบแน่น ธรรมชาติไม่ถูกทำลายไปมาก เนื่องจากทำพออยู่พอกินไม่โลภมาก และทำลายมากเหมือนปัจจุบัน ถือเป็นภูมิปัญญาที่สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติให้อยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

5. เปลี่ยนแปลงปรับปรุงได้ตามยุคสมัยแม้กาลเวลาจะเปลี่ยนไปอย่างไร ความรู้สมัยใหม่จะหลั่งเข้ามามาก แต่ภูมิปัญญาไทย ก็สามารถปรับเปลี่ยนได้เหมาะสมกับยุคสมัย เช่น การรู้จักนำเครื่องยนต์มาติดตั้งกับเรือใส่ใบพัดเป็นหาง สามารถวิ่งได้เร็วขึ้นเรียกว่า “เรือหางยาว” การรู้จักทำการเกษตรผสมผสานพลิกฟื้นธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์คืนแทนสภาพป่าเดิมที่ถูกตัดทำลายไป การรู้จักใช้ภูมิปัญญาออมเงินสะสมทุนตามแบบสมัยใหม่ให้สมาชิกกู้ยืมปลดหนี้สิน และจัดสวัสดิการแก่สมาชิกจนชุมชนมีความมั่นคงเข้มแข็ง สามารถช่วยตนเองได้หลายร้อยหมู่บ้านทั่วประเทศ และการสร้าง “อูหยำ” ขึ้นเป็นปะการังเทียม ให้ปลาอาศัยวางไข่แพร่พันธุ์และเจริญเติบโตขยายจำนวนมากดังเดิม ถือเป็นการใช้ภูมิปัญญาปรับปรุงประยุกต์ใช้ได้ตามยุคตามสมัย

จากเอกสารที่กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาไทยดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของสังคม อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่เหมาะสม ทรงคุณค่า และมีความสำคัญเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อีกทั้งยังช่วยสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และอำนวยประโยชน์ในการทำงานเพื่อพัฒนาชนบทของกลุ่มบุคคล เจ้าหน้าที่จาก หน่วยงานทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน โดยใช้เป็นแนวทางในการกำหนดแนวทางในการทำงาน ให้สอดคล้องและผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตชาวบ้านมากขึ้น (สมพร ประมวลศิลป์ชัย, 2543, หน้า 17-34)

ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีพื้นบ้าน

ปัจจุบันในการดำรงชีวิตของคนเราจะพบว่ามีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้มากมาย โดยเฉพาะผู้คนในเมืองใหญ่ๆ แต่ในชนบทและหมู่บ้านที่ห่างไกลออกไปผู้คนหรือชาวบ้านก็ยังมีการดำรงชีวิตส่วนใหญ่เหมือนสมัยดั้งเดิม ยังมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านอยู่มาก และเป็นที่ประจักษ์ชัดมากขึ้นด้วยว่าเทคโนโลยีพื้นบ้านใน

ประเทศไทย สามารถใช้ประโยชน์ได้ และที่จริงก็ถูก “ใช้” อยู่โดยคนจำนวนมากในประเทศไทยซึ่งยังสามารถตอบปัญหาที่เกิดแก่ชีวิตคนทั่วไปได้มากเพราะเข้าถึงได้ง่ายกว่า (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2537, หน้า 288) จึงเห็นได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านยังมีความสำคัญ ดังที่ ชลทิตย์ เอี่ยมสำอางค์ และ วิศนี ศิลตระกูล (2533, หน้า 211-213) ได้อธิบายความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านไว้โดยสรุปดังนี้

การพัฒนาที่มองเพียงด้านเศรษฐกิจอย่างเดียวหรือมองโครงสร้างอำนาจในชุมชนอย่างเดียว ยังไม่เพียงพอ เราต้องศึกษาถึงประเด็น ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ระบบการคิดของชาวบ้าน ความเฉลียวฉลาดหรืออัจฉริยะของประชาชน สิ่งเหล่านี้ต้องคำนึงถึงและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญ ผลของกระบวนการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในสังคม หมู่บ้านสะท้อนให้เห็นถึงจริยศาสตร์ในการดำรงอยู่ร่วมกันหลายประการ คือ

1. เป็นสังคมที่อยู่บนพื้นฐานของความเรียบง่าย
2. มีการประหยัดและอนุรักษ์สูง
3. มีความมั่นคงต่อการเคารพคนและสรรพสิ่ง
4. มีวิถีชีวิตและวิถีแห่งสังคมที่ไม่มุ่งความรุนแรง
5. มีระบบขนาดเล็ก ๆ กระจายตัวทั้งในแง่กายภาพและอำนาจตัดสินใจ
6. มีการอ่อนน้อมถ่อมตน และประนีประนอมสูง

ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้เกิดผลดีและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือท้องถิ่นหลายประการคือ

1. ช่วยให้สมาชิกในชุมชนหมู่บ้านดำรงชีวิตร่วมกันอยู่ได้อย่างสงบสุข
2. ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม
3. ช่วยให้ผู้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลง และผลกระทบอันเกิดจากสังคมภายนอก
4. เป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบทของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ สามารถกำหนดท่าทีการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น

ส่วนเทคโนโลยีพื้นบ้านเป็นมรดกอันล้ำค่า เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ มนุษยชาติเป็นผู้คิดค้นคว้าและพัฒนาให้เหมาะแก่การใช้งาน เรียบง่าย ใช้พลังงาน และ

ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วใน ท้องถิ่น ทำให้เกิดการประหยัดและคุ้มค่าในการลงทุนที่จะผลิตสิ่งต่าง ๆ อีกทั้งยังมีความคล่องตัวต่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับการใช้งานตามเวลาและสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ สิ่งสำคัญจัดได้ว่าสามารถเกิดการสร้างงานในท้องถิ่นโดยฝีมือแรงงานในท้องถิ่น อีกทั้งยังง่ายต่อการใช้งาน การควบคุม การดูแลรักษา และไม่ต้องอาศัยช่างเทคนิค หรือผู้ชำนาญการพิเศษเฉพาะด้านคอยแนะนำการใช้และดูแลรักษาประจำอีกด้วย (วีระพงษ์ แสง-ชูโต, 2544, หน้า 32-33)

ประเภทของภูมิปัญญา

เสรี พงศ์พิศ (2536, หน้า 147) ได้แบ่งภูมิปัญญาไทยเป็น 2 ระดับ คือ ระดับชาติและระดับท้องถิ่น

(1) ภูมิปัญญาระดับชาติ เป็นภูมิปัญญาที่พัฒนาสังคมไทยให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ในอดีต การเสียเอกราช การสร้างเสริมความศิวิไลซ์ให้กับชาติตราบจนทุกวันนี้ เช่น กรณีการกอบกู้เอกราชของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การป้องกันตนเองไม่ให้ตกเป็นเมืองขึ้นสมัยยุคล่าอาณานิคม เป็นต้น

(2) ภูมิปัญญาระดับท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นเฉพาะท้องถิ่นเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้น เป็นพื้นความรู้ของชาวบ้านในการคิดแก้ปัญหาในชีวิตของตนเอง หรือสติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้ สะสม ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งได้ใช้ชีวิตถาวรกับป่าเขา น้ำ ปลา ฟ้า นก ดิน หญ้า สัตว์ป่า พืช แมลง และธรรมชาติรอบตัว เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของพวกเขา (วรวุธ สุวรรณฤทธิ์, 2546, หน้า 148-149)

ประเภทและสาขาของภูมิปัญญา

ธวัช ปุณโณฑก (2531, หน้า 39-57) ได้จำแนกประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านตามลักษณะการดำเนินชีวิตไว้ดังนี้คือ

1. คติความเชื่อ เป็นความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ที่ทุกคนยอมรับนับถือ และปฏิบัติต่อกันมา

2. ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพและการศึกษาเล่าเรียน ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์และการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพ เช่น การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำนา เป็นต้น

สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ (2533, หน้า 12) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพ ซึ่งมีลักษณะการประกอบอาชีพแบบพุทธเกษตร หรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะจัดความสมดุลสอดคล้องกับธรรมชาติ มุ่งการพึ่งพาตนเองเป็นกระแสหลักมากกว่าการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก ได้แก่ การทำ วนเกษตร การทำเกษตรผสมผสาน และการทำเกษตรแบบธรรมชาติ

2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคม หรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ซึ่งได้แก่ ความเชื่อ คำสอน ค่านิยม ประเพณี ที่แสดงออกในแบบแผนการดำเนินชีวิต

3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคม หรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การรักษาป่าไม้ชุมชน การรักษาโรคด้วยสมุนไพร

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2535, หน้า 8-25) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 5 หมวด ดังนี้

หมวดที่ 1 หมวดขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และศาสนา

ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และศาสนา หมายถึง แบบอย่างที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเกี่ยวกับคติ ความเชื่อ ปรัชญา ศาสนา ลัทธิ ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ กฎหมายที่เกี่ยวข้องด้าน วัฒนธรรมธรรมเนียมการปกครอง การปลูกฝังและการสืบทอด และประเพณี

หมวดที่ 2 หมวดภาษาและวรรณกรรม

ภาษาและวรรณกรรม หมายถึง สิ่งที่สื่อความหมายด้วยเสียงหรืออักษรที่กำหนดไว้เป็นแบบแผน เพื่อใช้เป็นสื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ข่าวสารวรรณกรรม ภาษาศาสตร์และหลักภาษา ภาษาถิ่น และภาษาชนต่างกลุ่ม นิทานและภูมินาม ความเรียงและฉันทลักษณ์ วาทการ ภาษิต และปริศนาคำทาย

หมวดที่ 3 หมวดศิลปกรรมและโบราณคดี

ศิลปกรรมและโบราณคดีหมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อความงามที่ให้คุณค่าทางจิตใจหรือเพื่อประโยชน์ใช้สอย รวมทั้งสิ่งต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อสื่อสารทางความเชื่อ

ของกลุ่มชน สามารถแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม โบราณคดี การวางผังเมืองและชุมชน และวัฒนธรรมสถาน หรือแหล่งวัฒนธรรม

หมวดที่ 4 หมวดการละเล่น ดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ

การละเล่น ดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจหมายถึง สิ่งที่มนุษย์แสดงออกเพื่อสนองความต้องการทางด้านร่างกาย อารมณ์ และจิตใจ แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ การขับร้องและดนตรี ระบำรำฟ้อน มหรสพ เพลงเด็กและเพลงกล่อมเด็ก เพลงหน้าพาทย์ การละเล่นพื้นบ้าน กีฬาและนันทนาการ การท่องเที่ยวและธุรกิจเกี่ยวกับวัฒนธรรม

หมวดที่ 5 หมวดชีวิต ความเป็นอยู่และวิทยาการ

ชีวิต ความเป็นอยู่และวิทยาการ หมายถึง กิจกรรมการดำเนินชีวิตของบุคคลหรือกลุ่มชนประกอบกับการคิดค้น และพัฒนาวิทยาการเพื่อเสริมสร้างความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยอาศัยบุคคล ในท้องถิ่นหรือการรับเอาวัฒนธรรมต่างถิ่นมาปรับปรุงพัฒนาการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมยิ่งขึ้น แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ เครื่องใช้ คหกรรมศาสตร์ การสาธารณสุข ที่อยู่อาศัย ชีวประวัติ วิทยาการและอาชีพ (สมพร ประมวลศิลป์ชัย, 2543, หน้า 25-34)

วิชิต นันทสุวรรณ (2528, หน้า 6-11) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นในประเทศไทย อาจกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาจากการใช้ชีวิตในธรรมชาติ เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับการอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติในลักษณะของกฎเกณฑ์ที่พึงปฏิบัติและข้อห้ามที่ไม่ให้ชาวบ้านปฏิบัติ เช่น ความเชื่อต่อธรรมชาติต่าง ๆ เรื่องของ “ผี” ที่ทำให้เกิดภาวะสมดุลของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ ระบบเหมืองฝาย ผีน้ำผีนา เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน ภูมิปัญญาแบบนี้มีพฤติกรรมตามแบบแผนของสังคมมีกฎเกณฑ์บอกว่าอย่างนั้นดี หรือไม่ดี มีระบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นหลัก มีความเข้าใจในอนิจจังของชีวิตเป็นแก่นสูงสุด

รูปธรรมพึงแสดงออก คือ ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ เช่น ปู่ตา ปู่ย่า ผีพ่อแม่ และพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์เฉพาะด้าน เช่นภูมิปัญญาจากประสบการณ์การทำมาหากินในด้านต่าง ๆ ภูมิปัญญาด้านการรักษาโรค มีองค์ประกอบหลัก ๆ อยู่สามส่วนใหญ่ ๆ คือ เปลือกนอก กระพี้ และแก่นใน เช่น การรักษาโรค เปลือกนอก คือ การวิเคราะห์สาเหตุของอาการโรค กระพี้ คือ หลักคิดในการอธิบายโรค วิเคราะห์โรค และการรักษาพยาบาล ส่วนแก่นใน คือ ปรัชญาในการมองชีวิตว่ารักษาถึงที่สุดและคนป่วยตายก็เพราะถึงคราวหมดอายุสิ้นเคราะห์กรรม

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2535, หน้า 74-88) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยออกเป็นประเภทได้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านครอบครัว ได้แก่ การมีครอบครัว หญิงชายควรมีอายุไล่เลี่ยกันแต่ชายควรแก่กว่ามีการคบหาสมาคมกันพอสมควร มีธรรมเนียมการหมั้นหมายก่อนจึงแต่ง ครอบครัวมักมีผู้ใหญ่หรือญาติผู้อื่นอยู่ด้วยเสมอ

2. ภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินซึ่งในสมัยก่อนจะเป็นการเกษตรส่วนใหญ่ ได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับฟ้าฝน การหาตาน้ำขุดบ่อบาดาล การดูพืชพันธุ์ การบ่มผลไม้ สมุนไพรปราบศัตรูพืช เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาด้านการศึกษา ส่วนใหญ่ในสมัยก่อนแหล่งการศึกษาของไทยสำหรับชาวบ้านทั่วไป คือวัด พระจึงทำหน้าที่เป็นครู นักเรียนที่เป็นลูกศิษย์จะเป็นลูกศิษย์วัดไปโดยปริยาย มีธรรมเนียมให้ชายไทย บวช เรียน เพื่อให้ได้รู้หนังสือและหลักธรรมทางศาสนา

4. ภูมิปัญญาด้านการปกครอง ได้แก่การสร้างลักษณะผู้นำให้แก่บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง เช่นพระมหากษัตริย์ แม่ทัพ นายกองว่าควรเป็นอย่างไร

5. ภูมิปัญญาด้านภาษาและการสื่อสาร ภาษาไทยมีลักษณะพิเศษต่างจากภาษาอื่น ที่เรียกว่าร่ำรวยและหลากหลายในถ้อยคำ มีวรรณยุกต์ มีลักษณะนาม มีสัมผัสคล้องจอง

6. ภูมิปัญญาด้านศาสนา ภูมิปัญญาในด้านนี้มีที่มาหลายด้านเนื่องจากการนับถือศาสนาที่แตกต่างกันไปของคนไทย แต่ก็คล้ายคลึงกัน เช่น ความรู้เรื่องปัจเจกบุคคล การผูกมิตร เป็นต้น

7. ภูมิปัญญาด้านอนามัยและสาธารณะสุข มีลักษณะเด่นชัดเนื่องจากถือว่าเป็นการรักษาโรคแบบหนึ่งที่เรียกว่าแพทย์แผนโบราณ หรือปัจจุบันเรียกว่าแพทย์แผนไทย

8. ภูมิปัญญาด้านศิลปะและนันทนาการ ไทยมีลักษณะของศิลปะเฉพาะตัวและโดดเด่นมากอีกทั้งในแต่ละภาคยังมีลักษณะเฉพาะแยกออกไปอีก รวมทั้งการละเล่นต่าง ๆ ที่เป็นความเพลิดเพลินด้วย

9. ภูมิปัญญาด้านการคมนาคมขนส่ง ไทยเรามีพาหนะที่ใช้ในการขนส่งที่เป็นเอกลักษณ์ของเราเองทั้งทางบก ทางน้ำ

10. ภูมิปัญญาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นภูมิปัญญาที่แฝงอยู่ในด้านอื่นๆ รวมทั้งการรู้จักประดิษฐ์และสร้างเครื่องมือต่าง ๆ ขึ้นใช้

สาขาของภูมิปัญญาไทย

รุ่ง แก้วแดง (2542, หน้า 206-208) ได้แบ่งภูมิปัญญาไว้ 11 สาขา ดังนี้

(1) สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะและเทคนิค ด้านการเกษตรกับเทคโนโลยีโดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิมซึ่งคนสามารถพึ่งพา ตนเองในภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตร ด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต การแก้ไขโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

(2) สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหา ด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

(3) สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษา สุขภาพของคนในชุมชนโดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

(4) สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา การใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

(5) สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมบริการกองทุนและธุรกิจในชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

(6) สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

(7) สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

(8) สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้สามารถพัฒนาและบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาทหน้าที่ขององค์กร เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

(9) สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับภาษาทั้งภาษาท้องถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

(10) สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า

(11) สาขาการศึกษา หมายถึง ความสามารถในการถ่ายทอดการอบรมเลี้ยงดู การบ่มเพาะ การสอนสั่ง การสร้างสื่อและอุปกรณ์ การวัดความสำเร็จของการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (จังหวัดบุรีรัมย์, 2545, หน้า 8) ได้กำหนดสาขาของภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อทำการคัดเลือกและเชิดชูเกียรติผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมแบ่งออกเป็น 5 สาขา ดังนี้

1. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการเกษตร หมายถึง การผสมผสานการเกษตรและเทคโนโลยีโดยพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ในเบื้องต้น เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตร ด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยี ฯลฯ

2. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม เช่น การอนุรักษ์ป่าไม้ ต้นน้ำลำธาร การรักษา การถ่ายทอดความรู้ดั้งเดิมเพื่อการอนุรักษ์

3. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการจัดการ สวัสดิการ และธุรกิจชุมชน เช่น กองทุนต่างๆ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน เป็นต้น

4. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการรักษาโรค และการป้องกัน โดยการสืบทอดความรู้ดั้งเดิมและรู้จักประยุกต์ความเชื่อของท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองด้านสุขภาพอนามัย เช่น หมอธรรมและผู้รอบรู้ด้านสมุนไพร เป็นต้น

5. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการผลิตและการบริโภค การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อชะลอการนำเข้าตลาดเพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัยและเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการที่จะให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้ เช่น การใช้เครื่องสีมือ ครกตำข้าว เป็นต้น

สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้วิจัยเรื่องความคิดภูมิปัญญาไทยโดยแบ่งประเภทภูมิปัญญาออกเป็น 7 สาขา ดังนี้

1. ความเชื่อ
2. ความเป็นอยู่และการทำมาหากิน
3. การศึกษา
4. การเมืองการปกครอง
5. การดูแลสุขภาพ
6. ดุริยางคศิลป์

7. นาฏศิลป์

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544, หน้า 45-46) กำหนดหัวข้อการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย 4 ประเด็น ได้แก่

1. ความเชื่อและโลกทัศน์ เป็นลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ เหนือธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

2. วิถีการดำรงชีวิต การแก้ปัญหาและการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมและกระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

3. ศิลปหัตถกรรมและประดิษฐ์กรรม ในรูปเครื่องมือ ของใช้ และศิลปวัตถุที่มีแรง บันดาลใจจากสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมตามพื้นภูมิที่หลากหลายระหว่างภูมิภาค

4. กระบวนการและพฤติกรรมการเรียนรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญาและประสบการณ์ การให้การศึกษาอบรม และการแก้ปัญหาตามพื้นฐานวัฒนธรรมและปรีชาญาณของชาวบ้าน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป., หน้า 3-4) ได้จัดแบ่งสาขาภูมิปัญญาไทยออกเป็น 10 สาขา ดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิมซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ไขปัญหา การเกษตรด้านการตลาด การแก้ไขปัญหาด้านการผลิต เช่น การแก้ไขโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ไขปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงาน กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองด้านสุขภาพและอนามัยได้

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในด้านบริหารจัดการด้านการสะสมและบริการกองทุน และธุรกิจในชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

8. สาขาการจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหาร จัดการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ทั้งองค์กรชุมชน องค์กรทางสังคมอื่น ๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เป็นต้น กรณีของการจัดการศึกษาเรียนรู้ นับได้ว่า เป็นภูมิปัญญาสาขาการ จัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ที่ดี หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ พัฒนาและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทยที่มีประสิทธิผล

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่า ให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติ ให้บังเกิดผลต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประทายข้าว เป็นต้น

จากการแบ่งประเภทของภูมิปัญญาไทยที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่ามีการแบ่งที่แตกต่างกันออกไป ทั้งทางด้านที่แบ่งตามจุดมุ่งหมายของการเกิด หลักการปฏิบัติและลักษณะการเกิดภูมิปัญญาไทย

นโยบายของรัฐบาลด้านภูมิปัญญาไทยและการศึกษา

นโยบายของรัฐบาลมีความสำคัญอย่างยิ่งต่ออนาคตของภูมิปัญญาไทย แม้จะมีแผนระดับชาติส่งเสริมภูมิปัญญาไทยอยู่แล้ว แต่ถ้าปราศจากนโยบายในเชิงปฏิบัติซึ่งระบุระยะเวลา วิธีดำเนินการ ผู้รับผิดชอบ และงบประมาณไว้ชัดเจน ก็ยากที่จะมีผลในการนำไปสู่การปฏิบัติได้

บทบาทของนโยบายต่อภูมิปัญญาไทย

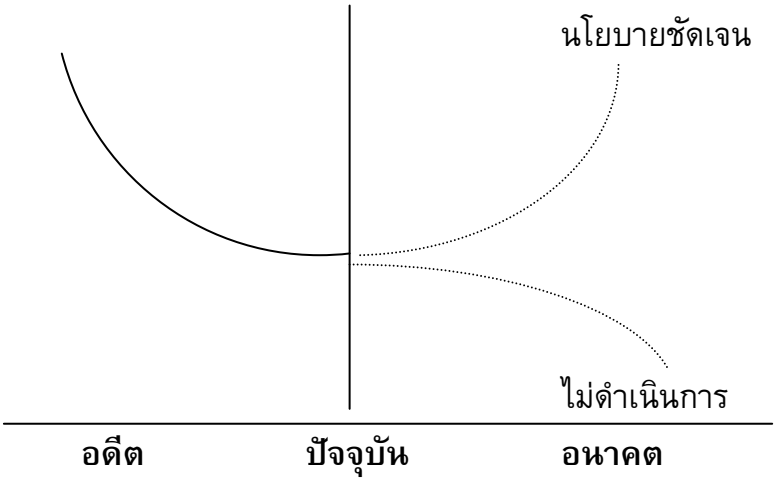

1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ซึ่งเน้นเรื่องการพัฒนาคน เปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชน และผู้ที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการระดมความคิดและการจัดทำแผน จึงมีสาระเกี่ยวกับบทบาทและการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นปรากฏในแผนฉบับดังกล่าว เช่น

"การพัฒนาศักยภาพของคนไทย" ได้กล่าวถึงการ "สนับสนุนการจัดเครือข่ายการ เรียนรู้ โดยพัฒนาความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอย่างจริงจัง"

"การพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาคน" ได้กล่าวถึงการ "ส่งเสริมการวิจัย พัฒนา และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามเพื่อสร้างศักยภาพ ความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน"

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนอย่างเป็นระบบ โดย

(1) สนับสนุนการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนเดียวกันและระหว่างองค์กรชุมชนด้วยกันในทุกรูปแบบ โดยเน้นการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีอยู่ และมีการรับรองวิทยฐานะของการเรียนรู้ดังกล่าว

(2) ส่งเสริมการดำเนินงานในลักษณะวิทยาลัยประชาคมที่ทำหน้าที่จัดการศึกษาและฝึกอาชีพแก่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในชุมชนในรูปแบบหลากหลายตามความสนใจและความถนัด โดยไม่จำกัดพื้นฐานความรู้

(3) ส่งเสริมให้องค์กรทางสังคมทุกฝ่าย เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันทางศาสนา สื่อมวลชน สถาบันการศึกษาทั้งส่วนกลางและภูมิภาค ฯลฯ เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของบ้าน วัด โรงเรียน

"การเสริมสร้างศักยภาพการพัฒนาของภูมิภาคและชนบท เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างทั่วถึง" ได้ระบุแนวทางการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของประชาชนและชุมชนในชนบท โดยรับรองวิทยฐานะการเรียนรู้ของชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น โรงเรียนชุมชน วิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัยชาวบ้าน โดยรัฐให้การช่วยเหลือตามความเหมาะสมและเพิ่มบทบาทของภาครัฐเพื่อสนับสนุนชุมชน โดย "สนับสนุนหลักสูตรการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบที่สอดคล้องกับศักยภาพและภูมิปัญญาของท้องถิ่น รวมทั้งจัดระบบการถ่ายทอดความรู้ด้านเทคนิควิชาการของสถาบันและกลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จให้แพร่หลาย"

เมื่อพิจารณาจากนโยบายที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 แล้วจะเห็นว่า แผนดังกล่าวได้ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและบทบาทในการพัฒนาประเทศอย่างมาก

2. แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ได้ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมาก โดยได้กำหนดมาตรการไว้ทั้งในหมวดที่ว่าด้วยระบบการศึกษา แนวนโยบายการศึกษา เนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอน ดังนี้

(1) ยกระดับภูมิปัญญาไทยให้เท่าเทียมกับวิทยาการสมัยใหม่

(2) ส่งเสริมผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านให้พัฒนาภูมิปัญญาและสร้างองค์ความรู้ใหม่

(3) ให้สถาบันศาสนาเป็นศูนย์กลางในการสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างพหุภาคี (ชุมชน สถาบันศาสนา หน่วยราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน)

(4) เร่งดำเนินการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชนที่อยู่บนฐานภูมิปัญญาไทย

(5) ให้มีการสอนในทุกระดับ ทุกประเภท และทุกรูปแบบการศึกษา

(6) ให้ครูมีบทบาทนำความคิด เป็นผู้ประสานความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน ประสานแหล่งความรู้ทางสากลกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดแลกเปลี่ยน และกระจายความรู้อย่างกว้างขวาง

(7) ให้อุดมศึกษาเป็นหลักในการผลิตองค์ความรู้ที่เกิดจากการประสานวิทยาการสากลกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้การอุดมศึกษามีบทบาทนำการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไปในทิศทางที่พึงประสงค์

(8) กำหนดคุณสมบัติของผู้เรียน (รายบุคคล / กลุ่ม)

(8.1) ผู้เรียนทุกคนต้องรู้ถึงคุณค่าของภูมิปัญญาไทย

(8.2) ชุมชนต้องสามารถเลือกสรรภูมิปัญญาท้องถิ่นมาแก้ไขปัญหาของตนเองได้อย่างเหมาะสม

(8.3) ครอบครัว ชุมชน สถาบันสังคมอื่น ๆ และสื่อมวลชนต้องมีบทบาทในการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาไทย

(8.4) เรียนในระดับสูงกว่าปริญญาตรี ต้องประยุกต์วิทยาการสากลกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างเหมาะสม

จะเห็นได้ว่าเรื่องภูมิปัญญาของท้องถิ่นได้กำหนดไว้ในแผนและแนวทางอย่างกว้าง ๆ จำเป็นต้องมีนโยบายในเชิงปฏิบัติเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปปฏิบัติได้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติกำลังใช้แผนทั้งสองเป็นกรอบแนวทางสำหรับพัฒนานโยบายที่ว่าด้วยเรื่องการนำภูมิปัญญาไทยกลับสู่การศึกษาของชาติต่อไป

หน่วยงานการศึกษาที่ดำเนินการเรื่องภูมิปัญญาไทย

ในปัจจุบันหลาย ๆ ฝ่ายได้พยายามที่จะฟื้นฟูภูมิปัญญาไทย และนำกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาไทยอีกครั้ง เช่น

1. สถาบันอุดมศึกษา เมื่อประมาณเกือบ 20 ปีที่ผ่านมาได้มีการจัดตั้งสถาบันไทยศึกษา สถาบันไทยคดีศึกษา ในมหาวิทยาลัยหลายแห่ง จนถึงขณะนี้บางแห่งก็ยังศึกษากันอย่างจริงจังอยู่ บางแห่งก็เงียบหายไป แต่ก็นับเป็นนิมิตหมายที่ดีตรงที่ได้เริ่มมีการศึกษากันในระดับอุดมศึกษาบ้างแล้ว

2. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) เดิมเคยเน้นเฉพาะงานด้านวัฒนธรรมไทยระดับชาติ แต่ต่อมาได้ให้ความสำคัญกับระดับท้องถิ่นมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อครั้งท่านศาสตราจารย์ ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง ดำรงตำแหน่งเลขาธิการในช่วงปี 2532 – 2533 ได้เริ่ม ฟื้นฟูเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างจริงจัง มีการประชุมสัมมนาหลายครั้งจนได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง ทำให้บทบาทของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติในเรื่องนี้โดดเด่นขึ้นมาก

3. กรมการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ให้การศึกษากับคนวัยผู้ใหญ่ในท้องถิ่นเป็นจำนวนมากทั่วประเทศ ก็ได้เริ่มที่จะให้มีศูนย์การเรียนชุมชน โดยจะนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ทั้งในด้านเนื้อหาและวิธีสอน

4. กรมวิชาการ นับว่าโชคดีที่กรมวิชาการสนใจที่จะนำหลักสูตรเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยเข้าสู่การเรียนการสอนในโรงเรียน แม้จะเพิ่งเริ่มทำได้เพียง 3 ปี ยังไม่เห็นผลว่าเป็นอย่างไร แต่กรมวิชาการก็คือหน่วยงานหลักที่จะนำเรื่องภูมิปัญญาไทยเข้าไปสู่ระบบโรงเรียน

5. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) หรือ **สภาการศึกษา** เริ่มดำเนินการเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้ของภูมิปัญญาไทยมาได้ 5 ปีแล้ว ปัจจุบันได้มีการจัดตั้งหน่วยงานภายในขึ้น เรียกว่า **"สถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาไทยและการศึกษาไทย"** เพื่อทำหน้าที่ในการรวบรวมภูมิปัญญาไทย ศึกษา วิจัย วิเคราะห์ สังเคราะห์ และพัฒนาขึ้นเป็นนโยบายแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาไทยในการศึกษา

6. ภาคธุรกิจและองค์กรเอกชน มีหลายแห่งที่สนใจและให้การสนับสนุนโครงการต่าง ๆ เช่น ธนาคารไทยพาณิชย์จัดทำรายการ "ภูมิปัญญาไทย" และธนาคาร

ศรีนครทำรายการ “รอยไทย” เผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 อสมท. เป็นต้น นอกจากนี้มูลนิธิหมู่บ้านก็เป็นอีก องค์กรหนึ่งที่ได้รวบรวมองค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญาไทยไว้มาก โดยมีการทำงานร่วมกับผู้ทรงภูมิปัญญาสาขาต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด

7. สื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ สถานีวิทยุและโทรทัศน์ ต่างก็มีรายการเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยมากขึ้น

จากการศึกษาพบว่า การดำเนินงานในปัจจุบันยังมีลักษณะต่างคนต่างทำกันเองแบบอาสาสมัครไม่มีองค์กรใดเป็นศูนย์กลาง และไม่มีการส่งเสริมที่เป็นรูปธรรมชัดเจน บางองค์กรก็ประสบความสำเร็จ บางองค์กรก็ล้มเลิกไป และในบรรดาหน่วยงานทั้ง 7 สถาบันที่กล่าวนี้จะพบว่า การดำเนินงานเรื่องภูมิปัญญาไม่ใช่หน้าที่หลักของหน่วยงานนั้น ๆ โดยเฉพาะ เพียงแต่เป็นความสนใจของบุคคลในหน่วยงาน บางช่วงผู้บริหารระดับสูงก็ให้ความสนใจ แต่เมื่อผู้บริหารท่านนั้นพ้นไป กิจกรรมก็ค่อย ๆ ลดลงหรือหายไป หรือบางแห่งก็ทำโดยเจ้าหน้าที่ระดับกลางและระดับล่างเท่านั้น

การนำภูมิปัญญาไทยกลับสู่ระบบการศึกษาไทย

ไม่นานมานี้เองที่รัฐบาลและนักวิชาการศึกษาไทยได้ให้ความสำคัญและความสนใจในเรื่องภูมิปัญญาไทย ได้มีการศึกษา ให้ความหมายและคำจำกัดความ มีการบรรจุเรื่องภูมิปัญญาไทยไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกับแผนการศึกษาชาติ รัฐบาลชุดต่าง ๆ ในระยะหลังมานี้ได้พูดถึงภูมิปัญญาไว้มาก แต่การนำไปปฏิบัติยังไม่เป็นรูปธรรมมากนัก ในขณะเดียวกันได้มีนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดำเนินการในเรื่องนี้กระจายอยู่ทุกส่วนของประเทศไทย

ภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญสำหรับสังคมไทย จำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนานำไปใช้ และถ่ายทอดกันต่อไป เพื่อมิให้สูญหายไปจากวิถีชีวิตของคนไทย กระบวนการที่จะทำให้ภูมิปัญญาไทยฟื้นคืนชีพกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งก็คือ **กระบวนการศึกษา** ฉะนั้นสิ่งที่เราต้องช่วยกันคิดก็คือ จะนำภูมิปัญญากลับสู่ระบบการศึกษาไทยได้อย่างไร

สำหรับการดำเนินงานเรื่องนี้ในต่างประเทศ หน่วยงานที่ทำอยู่คือ **ยูเนสโก** เพราะงานหลัก 1 ใน 3 ของยูเนสโกก็คืองานวัฒนธรรม ยูเนสโกได้เริ่มให้ความสำคัญกับเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่น มีการสัมมนาและจัดทำเอกสารโดยใช้คำ

ว่า “Indigenous Education” หมายถึง การศึกษาแบบพื้นบ้าน เช่น วัฒนธรรมพื้นเมืองของประเทศแถบแอฟริกาและชนพื้นเมืองดั้งเดิมของประเทศออสเตรเลีย เป็นต้น

นอกจากการดำเนินงานขององค์การยูเนสโกแล้วก็ยังมีของบุคคล เช่น ดร.โอซิทติ (Dr.Ocitti) ซึ่งเป็นผู้ที่สนใจศึกษาค้นคว้าเพื่อส่งเสริม “การศึกษาแบบพื้นบ้าน” (Indigenous Education) ของแอฟริกาอย่างจริงจังและเป็นระบบ โดยใช้เวลาเกือบ 40 ปีในชีวิต และได้รับ ความช่วยเหลือทางการเงินจากหลายประเทศจนมีรูปแบบการดำเนินที่นำไปใช้ได้ทั่วโลก

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติในฐานะที่เป็นหน่วยงานด้านนโยบายและแผนได้ให้ความสำคัญสนใจในเรื่องนี้อย่างมาก จึงได้เชิญ ดร.นันทสาร สีสลับ อดีตรองเลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะเข้ามาศึกษาในเรื่องนี้อย่างจริงจัง งานด้านนี้ได้ก้าวหน้าไปมาก คิดว่าจะสำเร็จในเร็ววันนี้ หากโครงการนี้สำเร็จก็จะเกิดผลต่อความสำเร็จของการนำภูมิปัญญาคืนสู่การศึกษาไทยได้ การดำเนินงานโครงการดังกล่าวมี 2 ส่วน คือ

ส่วนที่หนึ่ง การศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนานโยบาย

1. การศึกษาวิจัย เกี่ยวกับเนื้อหาภูมิปัญญาไทยและวิธีสอนแบบภูมิปัญญาไทย เพื่อรวบรวมองค์ความรู้และค้นหาคำตอบเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยให้ครบถ้วน และทำให้ชัดเจน ตลอดจนวิจัยเพื่อนำวิธีการเรียนการสอนแบบไทยซึ่งถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาอีกประการหนึ่งมาใช้ในการสอน

เราต้องนำ**วิธีการสอน**ที่เป็นภูมิปัญญาไทยกลับมาอีกครั้งหนึ่ง เพราะเป็นวิธีสอนที่มีลักษณะเหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบันหลายอย่าง ตัวอย่างเช่น การสอนทอผ้า การสอนรำ การสอนดนตรี จะเห็นได้ว่ามีลักษณะพิเศษ สอดคล้องกับหลักการสอนแบบใหม่ คือ

- เป็นการสอนแบบตัวต่อตัว หรือเป็นรายคน
- เป็นการสอนด้วยความรัก
- เป็นการสอนโดยการปฏิบัติ และ
- เป็นการสอนจากของจริง

การนำภูมิปัญญาไทยกลับมานั้นต้องนำมาทั้งภูมิปัญญาไทยที่เป็น **เนื้อหาความรู้** และภูมิปัญญาไทยที่เป็นวิธีการจัดการศึกษา หรือ **การเรียนการสอน** กลับสู่ระบบการศึกษาให้ได้

จากการศึกษาวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติพบว่า กระบวนการสร้างและพัฒนาภูมิปัญญาไทยมี 8 ประการ ดังนี้

1. งานวิจัย หมายถึง การสำรวจ ศึกษา สังเคราะห์ และวิเคราะห์ ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา ถ่ายทอด ส่งเสริม เสริมสร้างความเป็นเลิศ และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญา

2. งานพัฒนา หมายถึงการริเริ่มสร้างสรรค์และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาให้สอดคล้องกับยุคสมัย บังเกิดคุณประโยชน์แก่ชีวิต สังคม และธรรมชาติ โดยที่ยังรักษาไว้ซึ่ง เอกลักษณ์แห่งความเป็นไทย รวมทั้งพัฒนากระบวนการถ่ายทอดให้เหมาะสม

3. งานฟื้นฟู หมายถึงการเลือกสรรมรดกทางภูมิปัญญาที่มีคุณค่าในอดีตแต่ได้สูญหายหรือกำลังเสื่อมสลายไป ให้กลับมามีความหมายและความสำคัญต่อการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชาติ และถ่ายทอดสู่เด็กและเยาวชนทั้งในและนอกระบบโรงเรียน

4. งานอนุรักษ์ หมายถึงการพิทักษ์รักษาและธำรงไว้ซึ่งมรดกทางภูมิปัญญาทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เพื่อสร้างความรัก ความหวงแหน ความเข้าใจ และความภาคภูมิใจในความเป็นชาติ ตลอดจนเพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าของคนรุ่นหลัง

5. งานถ่ายทอด หมายถึงการนำภูมิปัญญาที่ผ่านการเลือกสรรกลั่นกรองแล้วไปใช้ในกระบวนการให้การศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน นอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สมาชิกในสังคมเกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า และนำไปปฏิบัติอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับยุคสมัย

6. งานส่งเสริม หมายถึงงานสนับสนุนให้บุคคลหรือหน่วยงานทางการศึกษาและหน่วยงานอื่น ๆ สามารถจัดกิจกรรมด้านภูมิปัญญาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

7. งานเสริมสร้างความเป็นเลิศ หมายถึงการส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถพิเศษทางด้านภูมิปัญญา ได้มีโอกาสแสดงออกและพัฒนาความรู้ความสามารถอย่างเต็มตามศักยภาพ ถึงขั้นได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะทางภูมิปัญญาหรือผู้ทรงภูมิปัญญาในด้านนั้นๆ รวมถึงการส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลและหน่วยงานทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติได้ทำกิจกรรมทางด้านภูมิปัญญา เพื่อส่งเสริมผู้ที่มีความรู้ความสามารถพิเศษทางด้านภูมิปัญญา อันจะนำไปสู่การสร้างเอตทัคคะทางภูมิปัญญาหรือผู้ทรงความเป็นเลิศทางภูมิปัญญาในอนาคต

8. งานแลกเปลี่ยน หมายถึงการส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลและหน่วยงานต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับแนวทางส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญา เพื่อเพิ่มพูนศักยภาพในการเรียนการสอนและถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน อันจะนำไปสู่สันติภาพและสันติสุขแห่งการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติ

ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องที่สั่งสมและพัฒนามาโดยระบบการศึกษาของไทยเอง ดังนั้น จะต้องส่งเสริมการพัฒนาองค์ความรู้และรวบรวมเรื่องภูมิปัญญาไทยให้ชัดเจนและเป็นระบบ อาจทำเป็น **"สารานุกรมภูมิปัญญาไทย"** ที่สมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้ในการเรียนการสอน

2. ทบทวนและเสนอนโยบายเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย โดยนำผลการศึกษาวิจัยมาเป็นข้อมูลประกอบการจัดทำนโยบาย เพื่อชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยได้ให้ความสนใจและความสำคัญกับเรื่องนี้มาก นโยบายจะกำหนดให้ชัดเจนว่า **"ภูมิปัญญาไทยคืออะไร"** เพื่อให้เป็นที่เข้าใจตรงกัน และจะนำเข้าสู่ระบบการศึกษาเพื่อถ่ายทอดต่อไปอย่างไร จะมีองค์กรใดรับผิดชอบและจะกำหนดบริบทของการเรียนการสอนในรูปแบบใด เช่น การให้ค่าตอบแทนครูผู้สอนภูมิปัญญาไทย การให้เงินอุดหนุนศูนย์การเรียนภูมิปัญญาไทย เป็นต้น เมื่อรวบรวมและจัดทำนโยบายได้แล้วก็จะนำเสนอคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติและคณะรัฐมนตรี เพื่อกำหนดเป็นนโยบายแห่งชาติที่ชัดเจนและมีแนวทางที่ปฏิบัติได้ต่อไป

ส่วนที่สอง คือ **นำแนวความคิดในนโยบายไปสู่การปฏิบัติ**

ในปัจจุบันได้มีกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่ดำเนินการในเรื่องภูมิปัญญาไทยอยู่แล้วทั้งในรูปแบบการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย แต่เรายังขาดหน่วยงานกลางที่จะให้การสนับสนุนและส่งเสริม การดำเนินการจึงไม่ต่อเนื่องและไม่เป็นระบบ

ในการดำเนินงานเพื่อคืนภูมิปัญญาไทยสู่การศึกษาไทยให้สำเร็จนั้น มียุทธศาสตร์ที่น่าจะนำไปสู่ความสำเร็จในการนำแผนไปสู่การปฏิบัติทั้งหมด 6 ข้อ ดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การจัดตั้งสภาภูมิปัญญาไทย ในปัจจุบันมีหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในรูปของสมาคม ชมรม มูลนิธิ และบุคคลต่าง ๆ ได้ให้ความสนใจในเรื่องของภูมิปัญญาไทย ทำการศึกษาและวิจัย ได้รวบรวมและดำเนินการสอนอยู่แล้ว ถ้ารัฐบาลจะสนับสนุนให้มีการจัดตั้งองค์กรและเครือข่ายในชื่อ “สภาภูมิปัญญาไทย” ขึ้นมาโดยรวบรวมองค์กรเหล่านี้เข้ามาด้วยกัน จำแนกเป็นกลุ่ม เป็นประเภทตามภาคภูมิศาสตร์ ก็จะเป็น “การรวบรวมผู้ทรงความรู้ด้านภูมิปัญญาไทย” อย่างจริงจังขึ้นมา เพื่อเป็นที่พึ่งในด้านองค์ความรู้ และเป็นองค์คณะตัดสินใจในเรื่องการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยเพื่อการเรียนการสอน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 มีสถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาไทยและการศึกษาไทย เพื่อดำเนินการส่งเสริมการศึกษาและวิจัยเรื่องภูมิปัญญาไทย โดยให้เป็นหน่วยงานอิสระและจะเป็นสำนักงานบริหารของสภาภูมิปัญญาไทย ขณะนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาฯ กำลังดำเนินการเพื่อจัดตั้งสถาบันนี้ขึ้น และให้ออกจากระบบราชการเพื่อความคล่องตัวในการดำเนินงาน สถาบันนี้จะบริหารโดยกลุ่มนักวิชาการที่สนใจเรื่องภูมิปัญญาไทย ร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่ให้การสนับสนุน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 จัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย การดำเนินการจำเป็นต้องมีเงินสนับสนุน ฉะนั้น ควรมีการจัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย ซึ่งขณะนี้หลายหน่วยงานก็ เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้เตรียมเสนอเป็นนโยบายต่อรัฐบาล เพื่อให้สามารถจัดตั้งกองทุนดังกล่าวได้

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมการเรียนการสอนเรื่องภูมิปัญญาไทย เพื่อการนำภูมิปัญญากลับสู่การศึกษาของชาติ ที่ผ่านมาเรานึกถึงการศึกษาในโรงเรียนเป็นส่วน

ใหญ่ แต่ในอนาคตควรมีการเรียนการสอนภูมิปัญญาไทยครบทั้ง 3 รูปแบบ คือ **การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย** การถ่ายทอดภูมิปัญญาอาจทำได้โดย 3 ระบบ ดังในภาพต่อไปนี้

ง) การสอนเรื่องภูมิปัญญาไทยในการศึกษาทั้ง 3 ระบบ

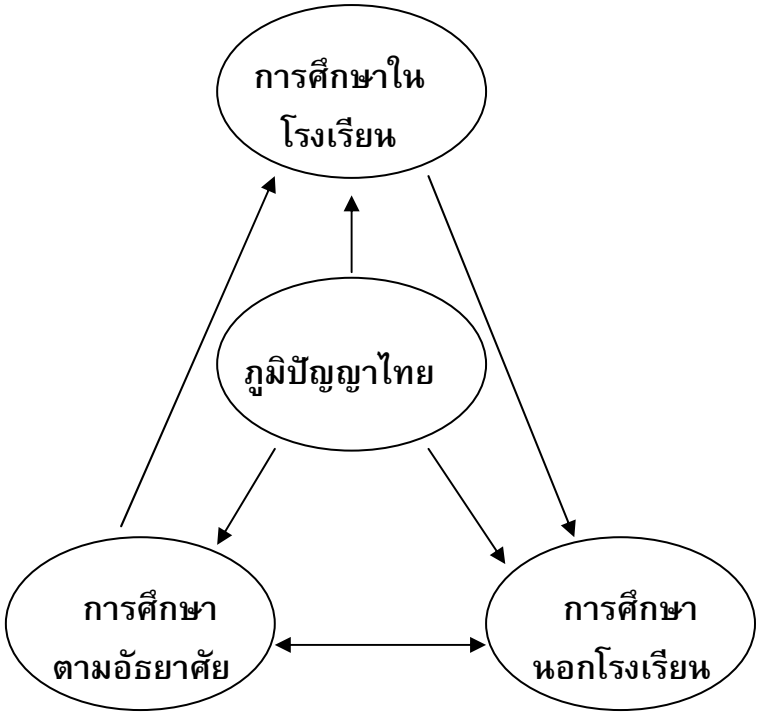

1) การศึกษาในระบบโรงเรียน กำหนดให้มีฝ่ายภูมิปัญญาไทยในสถานศึกษาขึ้นมาอย่างเป็นระบบเช่นเดียวกับที่มหาวิทยาลัยตั้งสถาบันไทยคดีศึกษา เพื่อให้มีหน่วยงานที่รองรับและนำไปปฏิบัติได้ และต้องเทียบความรู้ความสามารถของผู้สอนซึ่งเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาไทยให้เท่ากับครูอาจารย์ที่มีวุฒิการศึกษาในระบบ

2) การศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรมีการตั้งศูนย์การเรียนเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเชิญผู้ที่ได้รับการยกย่องแล้วว่าเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาไทยมาทำหน้าที่ถ่ายทอด และใช้บ้าน ที่ทำงาน หรือสวนของผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นศูนย์การเรียน แต่จุดอ่อนของวิธีนี้คือ ขณะนี้ยังไม่มีระบบค่าตอบแทนหรือสวัสดิการสำหรับผู้ทรงภูมิปัญญาไทยนอกระบบโรงเรียน ต้องขอให้เสียสละสอนเป็นวิทยาทาน ซึ่งในระยะหนึ่งอาจทำได้ แต่ในระยะยาวคงต้องพิจารณาระบบค่าตอบแทน ให้ด้วย

เพื่อให้ภูมิปัญญาไทยได้รับการยกย่องเท่าเทียมกับการศึกษาที่เป็นระบบในตะวันตก การดำเนินงานเรื่องนี้ควรจะทำ 2 แบบ คือ แบบที่ 1 ให้การยกย่องที่เท่าเทียมกัน แบบที่ 2 ให้การอุดหนุนการเรียนการสอน ให้การอุดหนุนนั้นควรทำเป็นรายวิชาตามจำนวนนักเรียนที่มาเรียนเป็น รายคน ถ้าวิชาไหนมีคนมาเรียนมากก็ให้เงินอุดหนุนมาก การสอนภูมิปัญญาไทยไม่ควรนำเข้าไปสอนในโรงเรียน แต่ควรสนับสนุนให้มีการสอนนอกระบบโรงเรียนโดยให้การอุดหนุนตามจำนวนคนที่มาเรียน ตามจำนวนรายวิชาของหลักสูตรที่สอดคล้องกันตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา

3) การศึกษาตามอัธยาศัย สื่อมวลชน ครอบครัว ชุมชน และผู้ทรงภูมิปัญญาไทยที่สอนภูมิปัญญาไทยได้ก็สามารถประกาศจัดตั้งศูนย์การเรียนภูมิปัญญาไทยได้ ในการจัดตั้งนั้น ไม่ควรให้ราชการเข้าไปเกี่ยวข้อง ควรให้ผู้สนใจจัดตั้งเองโดยไม่ต้องใช้ระเบียบควบคุม เพราะจะเป็นปัญหาเหมือนอย่างการศึกษาเอกชน เมื่อตั้งเสร็จเรียบร้อยแล้วไม่จำเป็นจะต้องให้การรับรองจากภาครัฐ แต่ควรให้คนของสภาส่งเสริมภูมิปัญญาไทยเข้าไปส่งเสริมและรับรองวิทยฐานะเพื่อการสนับสนุนเงินอุดหนุนเท่านั้นเอง การสอนภูมิปัญญาไทยสามารถดำเนินการโดยผ่านสื่อวิทยุโทรทัศน์ และสิ่งพิมพ์ได้

ใน 3 ระบบนี้ปัจจุบันการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นระบบที่แข็งที่สุด แต่ก็มีจุดอ่อนตรงที่ยังไม่มีระบบการถ่ายโอน การรับรอง และการเทียบความรู้ระหว่างนอกระบบโรงเรียนกับในระบบโรงเรียน

ในการเทียบโอน จะต้องมีคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อพิจารณาเทียบโอนวิชาภูมิปัญญาไทยที่เรียนโดยศูนย์การเรียนฯ ให้สามารถเทียบโอนเท่ากับการเรียนในระบบโรงเรียนได้ จุดเน้นตรงนี้คือความเท่าเทียมกัน และนักเรียนที่เรียนสายนี้จะสามารถเทียบโอนหน่วยกิตเพื่อสำเร็จการศึกษาในแต่ละระดับนั้นได้ แม้กระทั่งมหาวิทยาลัยก็จะต้องยอมรับการศึกษาในระบบนี้ ถ้าทำได้ก็ถือว่าเราประสบความสำเร็จในการนำภูมิปัญญากลับมา แต่ถ้าทุกอย่างยังไปอยู่ใต้กฎเกณฑ์ของการศึกษาระบบตะวันตก โดยให้การยอมรับไม่เท่ากัน ก็จะเป็นปัญหาในการส่งเสริมภูมิปัญญาไทย จะต้องต่อสู้ต่อไปเพื่อทำให้เท่าเทียมกันให้ได้

ฉะนั้น นอกจากจะต้องสร้างความเท่าเทียมกันในสถานะของผู้สอนแล้ว ยังต้องยอมรับความเท่าเทียมกันของเนื้อหาวิชาด้วย เพื่อให้สามารถถ่ายโอนการเรียนจากระบบ

หนึ่งไปยังอีกระบบหนึ่งได้ ซึ่งหมายถึงการยอมรับภูมิปัญญาไทยว่าไม่ได้ต่ำต้อยไปกว่าภูมิปัญญาสากล

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การยกย่องและให้รางวัลครูภูมิปัญญาไทย ในปัจจุบันเรามีคนที่มีความรู้เรื่องภูมิปัญญาไทยอยู่ไม่น้อยแต่ไม่ได้ให้การยกย่อง ต้องมีการประกาศรายชื่อคนที่ได้พัฒนาตนเองจนเป็นครูในสายภูมิปัญญา ซึ่งครูภูมิปัญญาจะต้องได้รับการยอมรับให้เทียบเท่าครูปกติที่เรียนมาตามระบบโรงเรียน เพียงแต่ว่าครูภูมิปัญญานั้นเน้นเรื่องการเรียนด้วยตนเองและ การเรียนนอกระบบโรงเรียนเท่านั้น จะต้องทำให้ได้ในศักดิ์และสิทธิ์ที่เท่าเทียมกัน ไม่ควรให้ครูภูมิปัญญามีศักดิ์ต่ำกว่าครูที่เรียนตามแนวการศึกษาแบบตะวันตกอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

จำเป็นต้องมีนโยบายที่ชัดเจน ยกย่องคนที่เป็นครู คนที่มีความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาเหล่านี้เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้ได้โดยได้รับค่าตอบแทนที่ไม่แตกต่างจากครูในปัจจุบัน คนที่มาเป็นผู้สอนผู้ถ่ายทอดก็มีหลากหลาย คือจะมีทั้งครูที่ได้รับการศึกษาตามระบบการศึกษาสากลแบบที่มีอยู่ในปัจจุบัน กับครูที่สะสมความรู้และประสบการณ์โดยผ่านกระบวนการศึกษาภูมิปัญญาของไทย แต่ได้รับการประเมิน การยกย่อง มีการจ่ายค่าตอบแทนที่เท่าเทียมกัน โดยไม่จำกัดว่าเป็นฆราวาสหรือสงฆ์

เมื่อครูภูมิปัญญาไทยได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกับครูในระบบได้เช่นนี้แล้ว เราก็สามารถทำชุมชนทุกหนทุกแห่งให้เป็นชุมชนแห่งความรู้ เป็นขุมปัญญา เพราะคนที่จะมาเป็นครูนั้นมาได้หลากหลาย มาได้หลายวิธี โดยวิธีนี้ก็จะสามารถรักษามรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยของเราได้

ยุทธศาสตร์ที่ 6 สร้าง Home Page ของศูนย์การเรียนและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับ ภูมิปัญญาไทย ในปัจจุบันเทคโนโลยีทางด้านการสื่อสาร โดยเฉพาะอินเตอร์เน็ตนั้นช่วยได้มากในเรื่องการเรียนการสอน ถ้าเราสร้างและพัฒนา Home Page แล้วให้ศูนย์การเรียนและองค์กรภูมิปัญญาทั้งหลายเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกันได้ จะเป็นศูนย์ข้อมูลที่ ทำให้การส่งเสริมการเรียนการสอนเรื่องภูมิปัญญาไทยมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ปัจจุบันสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้สนับสนุนให้มูลนิธิหมู่บ้านรวบรวมภูมิปัญญาไทยจำนวน 300 รายการแล้ว และจะขยายเพิ่มขึ้นเพื่อให้เป็นศูนย์กลางข้อมูลของภูมิปัญญาไทย

สรุป

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเห็นว่าเรื่องภูมิปัญญากับการศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคที่ประเทศไทยเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ของแผ่นดินโลก จึงได้ดำเนินการอย่างจริงจังโดยศึกษารวบรวมข้อมูลและจัดประชุมสัมมนารวบรวมความคิดเห็น เพื่อยกเรื่องการสอนภูมิปัญญาไทยในระบบการศึกษาขึ้นเป็นนโยบายระดับชาติ ในอนาคตจะจัดให้มี**การประชุมสมัชชาแห่งชาติว่าด้วยเรื่องภูมิปัญญาไทยกับการศึกษาไทย** เป็นโครงการที่ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์ภูมิปัญญาของแผ่นดิน เนื่องในพระวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมายุครบ 6 รอบ

ถ้าได้ดำเนินการตามข้อเสนอข้างต้นนี้ ผมเชื่อว่า **สักวันหนึ่งเราจะสามารถนำภูมิปัญญาไทยกลับคืนสู่ระบบการศึกษาให้ทัดเทียมความรู้แบบตะวันตก** เรื่องนี้อาจเป็นเพียงความฝัน แต่ผมเชื่อว่าถ้าได้รับการดำเนินการอย่างจริงก็ย่อมมีความเป็นไปได้อย่างแน่นอน

การนำภูมิปัญญาไทยกลับมาสู่ระบบการศึกษาจะช่วยให้เราสามารถแก้ปัญหาการศึกษาได้ในหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการขาดแคลนครู เรื่องการเรียนโดยขาดภาคปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาที่สอนยากคือวิชาคุณธรรมและจริยธรรม ก็จะมีครูที่มีความรู้และปฏิบัติได้จริงมาสอน ไม่ใช่เรียนโดยการท่องจำแบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และลดค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาลงได้

เราควรช่วยกันนำภูมิปัญญาไทยกลับสู่ระบบการศึกษาของชาติ เพื่อลูกหลานของเราจะได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย มีความภูมิใจในความเป็นไทยที่ไม่ได้ฉลาดน้อยไปกว่าคนชาติอื่นเลย เราจะเป็นชาติที่อยู่ในสังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์อย่างมีศักดิ์ศรี

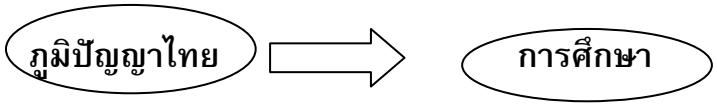

(รุ่ง แก้วแดง, 2543, หน้า 223-243)

6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาไทย หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มีผู้วิจัยไว้ดังนี้

งานวิจัยในต่างประเทศ

อาร์ เบียร์รี่ และมาร์ค ซี ชุก (R. Beery and Mark C. Schug, 1984) กล่าวถึง กิจกรรม การศึกษาท้องถิ่นชุมชนว่า จะต้องเป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ลงมือในสภาพแวดล้อมจริง เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรง ได้แก่ 1) การศึกษานอกสถานที่ 2) การสัมภาษณ์บุคคลในท้องถิ่น 3) การเชิญบุคคลในท้องถิ่นมาเป็นวิทยากร

งานวิจัยภายในประเทศ

สุจริต บัวพิมพ์ (2530) ทำวิจัยเรื่องการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านในสถาบันอุดมศึกษา โดยวิธีสำรวจหลักสูตรรายวิชาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในเอกสารหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษา เปรียบเทียบจำนวนรายวิชา และจำนวนหน่วยกิต กับใช้แบบสอบถามการจัดกิจกรรมที่ เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านและความคิดเห็นของนิสิต นักศึกษา ต่อการจัดการเรียนการสอนเรื่องนี้ โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตนักศึกษาชั้นปีที่ 4 ปีการศึกษา 2528 ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ 11 แห่ง รวม 3,388 คน ผลการวิจัยพบว่า รายวิชาที่เกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในสถาบันอุดมศึกษาตัวอย่างแตกต่างกันมาก (0 – 68 หน่วยกิต) และเนื้อหารายวิชาที่ปรากฏในหลักสูตรจำแนกได้ 3 ประเภท คือ อาศัยภาษาเป็นสื่อ ไม่ต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อ และแบบประสมประสาน และนิสิตนักศึกษามีความเห็นตรงกันทุกสถาบันว่า กิจกรรมทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านสืบทอดกันมาตั้งแต่เดิมจะสร้างให้เกิดความรัก ความหวงแหนในมรดกวัฒนธรรม และควรจัดวิชาวัฒนธรรมพื้นบ้านให้เป็นวิชาพื้นฐานเพื่อให้ทุกคนได้มีโอกาสศึกษาอีกด้วย

รัตนะ บัวสนธ์ (2535, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง โดย การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์คือการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยทำการวิจัยเป็นรายกรณีศึกษาชุมชน

แห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง ทั้งนี้ การวิจัยมีลักษณะเป็นการวิจัยและพัฒนา ที่ประยุกต์ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีระเบียบวิธีเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มีการเข้าไปอยู่ร่วมในชุมชน การวิจัยดังกล่าวประกอบด้วย 4 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่ 1 การวิจัย ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนา ขั้นตอนที่ 3 การวิจัย และขั้นตอนที่ 4 การประเมินหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า ภายในชุมชนมีสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงออกเป็นกระบวนการคิด และกระทำโดยบุคคลของชุมชนแต่ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน ไม่มีการวางแผนร่วมกันในการพัฒนาการเรียนการสอน หลักสูตรเปิดโอกาสให้สามารถ จัดประสบการณ์ความรู้ โดยนำผู้เชี่ยวชาญภายนอกมาร่วมในการวางแผนการสอนได้ นโยบายควบคุมทางวิชาการจากหน่วยงานบังคับบัญชาส่วนกลาง เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การใช้หลักสูตรติดขัด พื้นฐานทางความใส่ใจในทางวิชาการของครูแตกต่างกัน ก็ทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบผลแตกต่างกัน นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นไปตามวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่กำหนดไว้ในหลักสูตร นักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอน ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ซึ่งก็เป็นลักษณะเช่นเดียวกันกับผู้รู้ในท้องถิ่นชุมชน ที่ให้ความสนใจและสนับสนุนการร่วมกิจกรรมการเรียนการสอน ในด้านตัวหลักสูตรนั้นมีส่วนที่จะต้องแก้ไขคือ เนื้อหาบางส่วนเกี่ยวกับบุคคลสำคัญของชุมชน และการกำหนดเวลาเรียนตามเนื้อหาต่าง ๆ ของหลักสูตรยังไม่เหมาะสมนัก สำหรับผลการประเมินด้านผู้ปกครองนักเรียน พบว่าผู้ปกครองให้การสนับสนุนการใช้หลักสูตร

เบญจมาพร กาศมณี (2536, หน้า 75-79) ได้ศึกษาการสร้างชุดการสอนวิทยาศาสตร์ใน กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสื่อ จำนวน 11 ชุด เพื่อรวบรวมข้อมูลทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาทางวิทยาศาสตร์ในระดับประถมศึกษา และสร้างชุดการสอนในเนื้อหาวิทยาศาสตร์ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสื่อให้มีประสิทธิภาพ 80 / 80 และมีประสิทธิผลตั้งแต่ .05 ขึ้นไป ผลการศึกษาพบว่ามีชุดการสอนจำนวน 6 ชุด ได้แก่ ชุดการสอนเรื่องการกรองน้ำ คานหรือคานดีดคานงัด วิธีใช้และการเก็บรักษาเชื้อเพลิง การทำยาสระผมจากสิ่งที่มีในท้องถิ่น การรักษาดุลแห่งธรรมชาติและแมลงที่ควรกำจัดและการกำจัดโดยวิธีธรรมชาติ มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ และค่าดรรชนีประสิทธิผลเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ส่วนชุดการสอนจำนวน 5 ชุด ได้แก่ ชุดการสอนเรื่องการ

ชลประทาน การบำรุงรักษาดิน การป้องกันและการกำจัดศัตรูพืช ประโยชน์ของแรงดันอากาศ และปัญหาการชลประทานในท้องถิ่น มีประสิทธิภาพและค่าดัชนีประสิทธิผลตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้

มาลินี ส่วยค้าข้าว (2538, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 โดยการศึกษามีวิจัยวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 2) ศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 ในด้านการเตรียมการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ตัวอย่างประชากรที่ใช้วิจัยคือ ครูสังคมศึกษา เลือกโดยการสุ่มตัวอย่าง แบบเจาะจงวิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกความถี่ ผลการวิจัยปรากฏว่า

1. ครูสังคมส่วนใหญ่ใช้ความรู้เรื่องประเพณีที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อแบบพุทธ ประเพณีที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อแบบพราหมณ์ ความเชื่อเกี่ยวกับ บุญ - บาป และนรก – สวรรค์ หมู่บ้านวัฒนธรรม หรือแหล่งวัฒนธรรม และชีวประวัติของบุคคลในท้องถิ่น

2. วิธีการใช้ภูมิปัญญาในการเรียนการสอนสังคมศึกษาด้านการเตรียมการสอน ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่ ศึกษาหลักสูตร คำอธิบายรายวิชา และจุดประสงค์รายวิชาที่สอดคล้องกัน จัดซื้อ ขอยืม และขอบริจาคสื่อการเรียนการสอน จากแหล่งวิทยาการในท้องถิ่น และจัดทำเอกสารประกอบการเรียนการสอนขึ้น ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนใช้การบรรยายประกอบการ ซักถาม อธิบายและใช้สื่อประกอบและสอดแทรกภูมิปัญญาท้องถิ่นในเนื้อหาที่สอน ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ให้นักเรียนจัดป้ายนิเทศในชั้นเรียน และบริเวณโรงเรียน และให้นักเรียน เข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในท้องถิ่น ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ครูใช้วิธีการสังเกต และบันทึกพฤติกรรมความสนใจของนักเรียนระหว่างเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนและการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การประเมินผลงานและการทดสอบแบบปรนัย

3. ปัญหาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูสังคมส่วนใหญ่มีปัญหาดังนี้ ด้านการเตรียมการสอนและการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นบุคคลขาด

ทักษะการถ่ายทอดความรู้ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นักเรียนขาดทักษะในด้านการอภิปรายและแสดงความคิดเห็น ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน นักเรียนขาดทักษะในการทำข้อทดสอบแบบอัตนัย

4. ข้อเสนอแนะที่ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่เสนอ ได้แก่ ขอให้กระทรวงศึกษาธิการจัดอบรมและสนับสนุนงบประมาณ ให้ครูสามารถดำเนินการทั้งด้านการจัดเตรียมการสอนการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในห้องเรียน และกิจกรรมเสริมหลักสูตร และสามารถวัดและประเมินผลการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิชา ทรวงแสวง (2538) ทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนวิชาภาษาและวรรณกรรมไทยด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาวิชาเอกภาษาไทยในวิทยาลัยครู ด้วยวิธีการวิจัยและพัฒนา 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ประกอบด้วย ข้อมูลพื้นฐานจากนักศึกษา ผู้เชี่ยวชาญ เอกสารหลักสูตร และข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนจากข้อมูลที่ได้นำมาสังเคราะห์ กำหนดโครงสร้าง และองค์ประกอบโครงสร้างแต่ละส่วน
3. พัฒนาเอกสารประกอบการสอนและเครื่องมือวัดผล
4. ตรวจสอบคุณภาพเอกสารโดยผู้เชี่ยวชาญ
5. แก้ไขปรับปรุงเอกสารสอนและเครื่องมือวัดผล
6. ทดสอบใช้รูปแบบการเรียนการสอนเพื่อหาประสิทธิภาพกับกลุ่มทดลอง
7. ประเมินผลและปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอน

จากข้อมูลการทดสอบบ่งชี้ว่ารูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพและผู้วิจัยได้เสนอแนะให้ปรับจุดมุ่งหมายเน้นท้องถิ่นยิ่งขึ้น รวมทั้งเพิ่มองค์ประกอบด้านงบประมาณ การมีส่วนร่วมของนักศึกษาในการกำหนดกิจกรรมการเรียนด้วย

กรรณิการ์ ปัญส่งเสริม (2541) ทำการวิจัยเรื่องการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนวิชางานประดิษฐ์ เรื่องการประดิษฐ์ของใช้ตามลักษณะกระบวนการ 9 ขั้น สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและพฤติกรรมตามลักษณะกระบวนการ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านวังมน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอวังเหนือ

จังหวัดลำปาง ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2540 จำนวน 26 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสำรวจสภาพปัญหา การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนวิชางานประดิษฐ์ แผนการสอน แบบสังเกตพฤติกรรมตามทักษะ 9 ขั้น และจุดประสงค์การเรียนรู้ 7 ข้อ แบบทดสอบ ภาคทฤษฎี และประเมินผลการปฏิบัติงานจริงและแบบประเมินผลตนเอง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าความถี่และร้อยละ ผลการวิจัยสรุปได้ว่าครูผู้สอนส่วนมากไม่ได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาร่วมจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

จินตนา นัดสาสาร (2541) ทำการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ภูมิปัญญาชาวบ้านในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษาระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นการวิจัยเอกสารโดยการจำแนกภูมิปัญญาชาวบ้านออกเป็น 5 ด้าน คือ การศึกษาศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาชาวบ้านมีทั้งหมด 138 เนื้อความ เนื้อความบางตอนแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาชาวบ้านหลายด้าน นอกจากนี้ความรู้ด้านภูมิปัญญาชาวบ้านสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน โดยการจัดกิจกรรมสอดแทรกเนื้อหาได้ด้วย

มลฤดี อภิโกมลกร (2541) ได้ทำการค้นคว้าแบบอิสระเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความหลากหลายทางชีวภาพ: กรณีศึกษา พื้นที่ตำบลแม่มอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ระดับความรู้และระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน อีกทั้งปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันกับความรู้และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพด้านทรัพยากรป่าไม้ กลุ่มตัวอย่างคือหัวหน้าครัวเรือนเฉพาะหมู่ 1-4 ตำบลแม่มอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง จำนวน 180 คน เป็นเพศชาย 114 คน เพศหญิง 66 คน การรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่าชาวบ้านมีการใช้ภูมิปัญญาในการจัดการและมีวิธีอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพด้านทรัพยากรป่าไม้หลายประการ ชาวบ้านมีความรู้และมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ต่างกันมีผลต่อระดับความรู้ในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพต่างกัน

ชาญพงษ์ ถูกจิตร์ (2542) ทำการค้นคว้าอิสระเรื่องสมุนไพรกับการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชนบทของอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสืบทอดและการประยุกต์ใช้และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพร

รักษาความเจ็บป่วยของชาวชนบท กลุ่มตัวอย่างเป็นหมอพื้นบ้านจำนวน 14 คน ผู้ป่วยที่มารับการรักษาจากหมอพื้นบ้านจำนวน 70 คน ในตำบลแม่ใส ตำบลตุ่น ตำบลสันป่าม่วง และตำบลต๊ำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่าหมอพื้นบ้านและผู้ป่วยที่มารักษาใช้ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรรักษาความเจ็บป่วย โดยมีการรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายอย่างหลวม มีการสืบทอดและการประยุกต์ใช้สมุนไพรจากครู อาจารย์ บิดา มารดา พระสงฆ์ และผู้อาวุโสในชุมชนด้วยกระบวนการเรียนรู้ การสั่งสมความรู้มาจากตำราโบราณ ประสบการณ์ ปัจจัยทางด้านสังคมวัฒนธรรมไม่มีผล แต่ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมมีผลต่อการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประยุกต์ใช้สมุนไพรรักษาความเจ็บป่วยของชาวชนบท

เสถียร ฉันทะ (2542) ทำการค้นคว้าอิสระเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพพืชสมุนไพร: กรณีศึกษาในวิถีชีวิตชุมชนไทลื้อ จังหวัดเชียงราย โดยมีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ประกอบของภูมิปัญญากับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพพืชสมุนไพร และศึกษาถึงอิทธิพลของปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพพืชสมุนไพร ผลการศึกษาพบว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นชุดขององค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นในบริบททางกายภาพและสังคม วัฒนธรรมของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศน์นั้น ๆ และได้สะท้อนให้เห็น 2 มิติ คือ สะท้อน วิธีคิด โลกทัศน์ และความเชื่อในการให้คุณค่าของชุมชนที่มีต่อสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ และสะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้ที่เป็นความรู้เชิงเทคนิคกับการจัดการทรัพยากรโดยเฉพาะความหลากหลายทางชีวภาพพืชสมุนไพร และนำไปสู่การดำรงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพพืชสมุนไพรใน 2 ระดับ คือ ระดับครอบครัว เครือญาติ และระดับชุมชน นอกจากนี้อิทธิพลของวัฒนธรรมชุมชน ระบบการผลิตพื้นบ้านและระบบการแพทย์พื้นบ้านมีผลต่อการดำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพพืชสมุนไพร ส่วนอิทธิพลของวัฒนธรรมสมัยใหม่ ระบบการผลิตแผนใหม่ และระบบการแพทย์สมัยใหม่มีผลกระทบต่อภูมิปัญญาและมีผลต่อการลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพพืชสมุนไพร

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทยดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยเกิดแนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาไทยในปัจจุบัน ที่นำภูมิปัญญาไทยมาถ่ายทอด หรือเรียนรู้ในระบบการศึกษาลดน้อยลง สมควรส่งเสริมนำภูมิปัญญาไทยเข้ามาร่วมในการจัดการเรียนการสอน ให้นักเรียน เรียนรู้มากขึ้น และเพื่อให้สอดคล้องกับงานวิจัยที่กล่าวมาการใช้ภูมิปัญญาไทยในการเรียนการสอนสังคมศึกษาที่ผู้วิจัยใช้ในครั้งนี้ได้แทรกภูมิปัญญาไทยไว้ในเนื้อหาที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับท้องถิ่นของเราด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี การประกอบอาชีพจากพื้นฐานการเกษตร ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนนั้นๆ วิทยาการ สถาปัตยกรรม และศิลปกรรมที่มีพื้นฐานจากสภาพความเป็นอยู่ในท้องถิ่น โดยเนื้อหาที่สอนแต่ละตอน ที่จัดทำขึ้นจะสอดแทรกความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาไทยในท้องถิ่น ที่สัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับเรื่องที่สอน เพื่อให้นักเรียนเห็นคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมที่มีในท้องถิ่นและถ่ายทอดภูมิปัญญาความรู้ของผู้ทรงภูมิปัญญาในท้องถิ่นให้ดำรงอยู่ต่อไป (สมพร ประมวลศิลป์, 2543, หน้า 32 –34; วีระพงษ์ แสง-ชูโต, 2544, หน้า 89-91)

บทที่ 7
ปัญหาการศึกษาและแนวโน้มการศึกษาไทยในอนาคต

7.1 ปัญหาการศึกษาของประเทศไทย

1) การจัดการศึกษาในปี 2549-2550 ประชาชนไม่ได้มีโอกาสรับการศึกษาขั้นพื้นฐานเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ประชากรที่มีโอกาสได้เรียนระดับก่อนประถมศึกษาและประถมศึกษา ยังมีสัดส่วนต่ำลงกว่าเมื่อ 4 ปีที่แล้วด้วย มีระดับมัธยมศึกษาที่ประชาชนวัยเรียนมีโอกาสได้เรียนเป็นสัดส่วนสูงขึ้น แต่ส่วนใหญ่ยังนิยมเรียนสายสามัญศึกษามากกว่าอาชีวศึกษา แม้ว่าสัดส่วนผู้เรียนอาชีวศึกษาจะกระเตื้องขึ้นเล็กน้อย จำนวนผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ส่วนการศึกษาระดับอุดมศึกษา มีสัดส่วนผู้ได้เรียนสูงขึ้น ผู้สำเร็จการศึกษาก็เพิ่มขึ้นจาก 4.1 แสนคนในปี 2545 เป็น 5.3 แสนคนในปี 2548 และเป็นกลุ่มผู้มีการศึกษาที่ว่างงานเพิ่มขึ้นเช่นกัน ในเดือนกุมภาพันธ์ ปี 2550 มีผู้สำเร็จการศึกษาที่ว่างงานราว 1 แสนคนหรือ 18.5 % ของผู้ว่างงานทั้งหมด ราว 5 แสนคน

การจัดการศึกษาโดยเอกชนยังอยู่ในระดับต่ำที่ราวร้อยละ 17.3 (เทียบกับภาครัฐ ร้อยละ 72.7) โดยไม่เปลี่ยนแปลง การจัดการศึกษาโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ไม่ได้เพิ่มขึ้นมากนัก การศึกษาของสงฆ์ลดลง การศึกษานอกระบบโรงเรียนใกล้เคียงของเดิม ขณะที่เด็กด้อยโอกาสคงมีโอกาสได้เรียนหนังสือน้อยหรือออกกลางคันมากกว่าเด็กอื่น ๆ

การจัดสรรงบประมาณการศึกษาของรัฐ ในช่วงปีงบประมาณ 2548 และ 2549 แม้ตัวเงินจะเพิ่มขึ้น แต่คิดเป็นสัดส่วนต่องบประมาณของทั้งประเทศลดลงจากปีก่อนหน้านั้น งบประมาณการศึกษาปี 2550 ในช่วงรัฐบาลใหม่ที่มาจากคณะปฏิรูปการปกครอง มีสัดส่วนเพิ่มขึ้น ส่วนหนึ่งไปเพิ่มค่าใช้จ่ายต่อหัวนักเรียน ส่วนหนึ่งไปเพิ่มเรื่องเงินวิทยาฐานะให้ครู นอกจากนั้นก็ยังเป็นการก่อสร้างอาคารและอื่น ๆ ในด้านการจัดการนั้นการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้รับงบเป็นสัดส่วนสูงขึ้นจากร้อยละ 13.7 ของงบประมาณการศึกษาทั้งหมดในปี 2545 เป็นร้อยละ 16.5 ของงบประมาณการศึกษา

ทั้งหมด ในปี 2550 ขณะที่งบการศึกษาขั้นพื้นฐานมีสัดส่วนลดลงจากร้อยละ 71.3 ของงบประมาณการศึกษาทั้งหมดเหลือร้อยละ 60.8 ในช่วงเวลาเดียวกัน งบการศึกษาขั้นพื้นฐานเอง ก็กระจายสู่โรงเรียนขนาดใหญ่ในเมืองสูง ซึ่งสะท้อนว่าการจัดสรรงบประมาณการศึกษายังเน้นช่วยคนรวยคนชั้นกลางมากกว่าคนจนส่วนใหญ่

2) ในด้านประสิทธิภาพและความเสมอภาคในการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการจัดการศึกษา พบว่ายังไม่สามารถจัดการศึกษาระดับพื้นฐานให้ประชาชนเรียนได้อย่างถ้วนหน้าได้ เพราะการยกเว้น ค่าเล่าเรียนอย่างเดียวไม่ได้ช่วยให้คนจนมีโอกาสได้เรียนจนจบได้ เนื่องจากการไปโรงเรียนยังมีค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่าเดินทาง ค่าอาหารกลางวัน ค่าอุปกรณ์การศึกษา ค่าใช้จ่ายด้านคอมพิวเตอร์ และอื่น ๆ ทั้งคนยังเสียโอกาสจากการไม่ได้ช่วยพ่อแม่ทำงานหาเงิน รวมทั้งมีปัญหาเรียนในโรงเรียนที่มีคุณภาพต่ำกว่าโรงเรียนระดับดีในเมืองใหญ่ทำให้คนจนไม่เรียนหรือออกกลางคันเรียนไม่จบมากในปี 2547 ประชากรวัยเรียนอายุ 13-21 ปี ที่ไม่ได้เข้าเรียนมีรวม 3.9 ล้านคน

ด้านการจัดสรรงบประมาณ จัดสรรให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาน้อยเกินไปและอุดมศึกษามาก เมื่อเทียบประเทศอื่นที่มีรายได้ปานกลางระดับใกล้เคียงกับไทย สำหรับงบลงทุนมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง และวิธีการจัดสรรงบประมาณผ่านเขตพื้นที่การศึกษา และมีเพียงบางส่วนที่จัดสรรให้โรงเรียนโดยตรงทำให้โรงเรียนมีงบประมาณที่สามารถนำไปใช้พัฒนาคุณภาพการศึกษาได้น้อย การจัดสรรงบประมาณและกำลังคนยังมีความไม่เป็นธรรมสูง โรงเรียนขนาดใหญ่ในเมืองหรือจังหวัดที่มีฐานะดีกว่า จะได้เปรียบในการใช้ทรัพยากรและการประหยัดจากขนาดซึ่งส่งผลให้โรงเรียนรัฐขนาดเล็ก และโรงเรียนขยายโอกาสมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยรวม

3) ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการศึกษา ปัญหาที่สำคัญ คือ ผลสัมฤทธิ์การศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยรวมแล้ว ได้คะแนนต่ำกว่าประเทศอื่น ๆ การประเมินคุณภาพโรงเรียนระดับพื้นฐานทั่วประเทศรวม 3 หมื่นกว่าแห่ง โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) พบว่า โรงเรียนที่ไม่ได้มาตรฐานมีถึงร้อยละ 65 ส่วนใหญ่ คือ สถานศึกษาของรัฐขนาดเล็กในชนบท ขณะที่โรงเรียนสาธิต โรงเรียนเอกชน องค์กรปกครองท้องถิ่นได้มาตรฐานเป็นสัดส่วนที่สูงกว่า ปัญหามาจากหลายปัจจัยที่สำคัญ คือ การขาดแคลนครูทั้งปริมาณและคุณภาพ กระบวนการบริหารทางวิชาการ การเรียนการสอนยังเป็นแบบบรรยายให้ท่องจำที่ล้าหลัง รวมทั้ง

สถานศึกษาในชนบทไม่ได้รับงบประมาณและกำลังคนพอเพียง ขาดอิสระและความคล่องตัวในการบริหาร

การศึกษาด้านอาชีวศึกษา มีปัญหาด้านต้องพัฒนาคุณภาพครู อาจารย์ หลักสูตร เครื่องไม้เครื่องมือ และกระบวนการเรียนการสอนอยู่มาก ส่วนการศึกษาระดับอุดมศึกษา พบว่า มีปัญหาขยายตัวเชิงปริมาณมาก โดยเฉพาะสายสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ส่งผลให้สถาบันอุดมศึกษาบางกลุ่มยังมีคุณภาพอยู่ในระดับพอใช้และต้องปรับปรุง

ปัญหาด้านผลลัพธ์การจัดการศึกษา ส่วนหนึ่งมาจากการที่ครูในโรงเรียนชนบทที่มีน้อยอยู่แล้วต้องใช้เวลาในการทำงานธุรการและการเดินทางไปประชุมทำให้มีเวลาการทำงานสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพลดลง ปัญหาประสิทธิภาพส่วนหนึ่งมาจากหลักสูตรกระบวนการเรียนการสอนทั้งระบบ เน้นการท่องจำ เนื้อหาข้อมูลมากไป ควรจะปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดความสนุกในการเรียนและเชื่อมโยงกับชีวิตจริงได้ เข้าใจหลักการสาระสำคัญของวิชาหลัก และรู้จักวิธีที่จะเรียนรู้ต่อด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้แล้วการปฏิรูปการศึกษา หรือกระบวนการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นได้ จะต้องหาทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในด้านการบริหารจัดการศึกษาที่สำคัญ ๆ ด้วยในขณะเดียวกัน เช่น ควรจัดสรรงบประมาณปฏิรูปการศึกษาด้านเด็กเล็กหรือปฐมวัยอย่างเป็นการเร่งด่วนและต้องพัฒนาให้มีคุณภาพและทั่วถึงการปฏิรูประบบบริหารจัดการรวมทั้งระบบงบประมาณ ทั้งในเรื่องเขตพื้นที่การศึกษาการกระจายให้เอกชน องค์กรปกครองท้องถิ่น ชุมชน องค์กรต่าง ๆ ให้มีส่วนในการจัดการศึกษาได้อย่างหลากหลายและมีคุณภาพในทุกระดับ รวมทั้งอาชีวศึกษา วิทยาลัยชุมชน การศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย ซึ่งยังมีการพัฒนาน้อยกว่าสายสามัญศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้เด็ก เยาวชน ประชาชน มีโอกาสได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงเพิ่มขึ้น

4) การจัดการศึกษา ควรมุ่งตอบสนองความต้องการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ คือ การผลิตแรงงานทั้งในสาขาที่เป็นที่ต้องการในตลาดแรงงาน เช่น ช่างฝีมือ นักวิชาชีพต่าง ๆ และสาขาที่จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมของประเทศ เช่น เกษตรกร

ผู้ประกอบอาชีพอิสระรายย่อย ผู้ทำงานด้านภาครัฐ และสังคม ประชาอย่างใกล้เคียงกับความต้องการ

ปัจจุบันมีปัญหาคนจบมหาวิทยาลัยที่ว่างงานเป็นสัดส่วนสูงขึ้น แต่แรงงานอาชีวะระดับกลางและระดับสูง (ปวช. และ ปวส.) ยังขาดแคลน นอกจานี้แล้วการจัดการศึกษาควรมุ่งผลิตพลเมืองที่ฉลาด สามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหาสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ มีจิตสำนึกตระหนักถึงความจำเป็นจะต้องร่วมมือกันทำงานเพื่อส่วนรวมอย่างมีคุณธรรมควบคู่ไปกับความรู้ด้วยในขณะเดียวกัน เราจึงจะสามารถลงทุนเรื่องการศึกษาเพื่อพัฒนาคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ คุ้มค่า และมีส่วนช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศได้ดียิ่งขึ้น

5) ปัญหาคอขวดในการปฏิรูปการศึกษาที่สำคัญ คือ 1) ไม่ได้มีแรงผลักดันมาจากภาคประชาชน และภาคการเมืองอย่างจริงจังเป็นเพียงการเสนอการปฏิรูปภายในกลุ่มผู้บริหารในกระทรวง และนักวิชาการด้านการศึกษาจึงเป็นการปฏิรูปเพียงรูปแบบเป็นการปฏิรูปโดยระบบบริหารราชการแบบแก้กฎหมายใช้คำสั่งจากบนลงล่าง จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบเล็กน้อยไม่เกิดแนวคิดใหม่และแรงผลักดันที่จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนการสอนอย่างขนานใหญ่ที่ดีขึ้นและแตกต่างไปจากเดิมอย่างแท้จริง 2) การขาดภาวะผู้นำที่ตระหนักถึงรากเหง้าและความสำคัญของปัญหาการปฏิรูปการศึกษาอย่างเป็นระบบองค์รวมและรู้จักจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วนของปัญหาเพื่อก่อให้เกิดแกนนำในการเปลี่ยนแปลงที่จะไปผลักดันการปฏิรูปการศึกษาทั้งระบบได้ 3) ระบบคัดเลือกการบริหาร และการให้ความดีความชอบ ครู อาจารย์และบุคลากร ยังอยู่ภายใต้ระบบราชการแบบรวมศูนย์ที่เป็นเรื่องการใช้อำนาจนิยมและการวิ่งเต้นเส้นสายมากกว่าระบบให้ผลตอบแทนคนตามความสามารถอย่างมีประสิทธิภาพ 4) ประสิทธิภาพการใช้งบประมาณในแง่การผลิตผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาโดยเฉพาะด้านอาชีวศึกษา และในแง่ของคุณภาพของผู้จบการศึกษาทุกระดับยังต่ำกว่าหลายประเทศ 5) ระบบการประเมินผลและการสอบแข่งขันเพื่อรับการคัดเลือกเรียนต่อมหาวิทยาลัย ยังเป็นการสอบแบบปรนัยเพื่อวัดความสามารถในการจดจำข้อมูล ทำให้ขัดแย้งกับแนวคิดปฏิรูปการเรียนรู้แบบใหม่ที่เสนอว่าควรให้ผู้เรียนได้หัดคิดหัดวิเคราะห์เป็น

ทางออกของปัญหา 1) ลดขนาดและบทบาทของกระทรวงศึกษาธิการลงด้วยการส่งเสริมให้มีการจัดการศึกษาโดยองค์กรปกครองท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชนและองค์กร อื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเป็นสัดส่วนสูงขึ้น 2) ปฏิรูปครูอาจารย์ โดยการเพิ่มแรงจูงใจให้ครูดีครูเก่งอยู่ต่อและทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น พัฒนาครูที่มีแววและครูรุ่นใหม่อย่างเอาจริงเอาจังโดยต้องกล้าตัดสินใจแบบผ่าตัดคัดครูที่มีคุณภาพต่ำที่ฝึกอบรมใหม่ได้ยากออกไป เช่น ให้โยกย้ายไปทำธุรการหรือให้เกษียณก่อนกำหนด 3) ปฏิรูประบบการจัดสรร และการจ่ายงบประมาณให้มีประสิทธิภาพและเป็นธรรมมากขึ้น เช่น จัดสรรให้สถานศึกษาในจังหวัดและอำเภอรอบนอก อาชีวศึกษาและมัธยมศึกษาเพิ่มขึ้น 4) ปฏิรูปการจัดการศึกษา ระดับปฐมวัยทั่วประเทศเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการกระตุ้นให้เรียนรู้อย่างสอดคล้องกับการทำงานของสมองได้อย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น 5) เปลี่ยนระบบการประเมินผลและสอบเข้ามหาวิทยาลัยใหม่ โดยวัดจากการคิดวิเคราะห์ เป็น การมีความถนัดเฉพาะทางควบคู่ไปกับการเข้าใจภาพองค์รวม มีความฉลาดทางอารมณ์ ความฉลาดทางจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมเพิ่มขึ้น

6) ประสบการณ์ของประเทศที่พัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมชี้ว่าการพัฒนาการศึกษาและวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ประเทศเหล่านั้นประสบความสำเร็จมากกว่าประเทศอื่น ๆ ประเทศไทยได้จัดสรรงบประมาณให้การศึกษาเป็นสัดส่วนสูง แต่เป็นการพัฒนาเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพ ทั้งยังเป็นการจัดการศึกษาอย่างคับแคบ คือ จัดการศึกษาแบบแพ้คัดออก เพื่อคัดคนส่วนน้อยไปทำงานรับใช้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมอุตสาหกรรมที่เน้นการเติบโตของธุรกิจเอกชน ไม่ได้มองการพัฒนาการศึกษา และการพัฒนาเศรษฐกิจในความหมายกว้างที่มุ่งพัฒนาคนทุกคนตามศักยภาพของพวกเขาอย่างเป็นธรรม เพื่อพัฒนาคนทั้งประเทศให้มีความรู้ ความฉลาดทางอารมณ์ มีบุคลิกนิสัยและจิตสำนึกที่ดีพอที่จะไปพัฒนาตัวเอง ครอบครัว ชุมชนประเทศให้เจริญรุ่งเรืองเป็นธรรมและยั่งยืนได้

การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมอย่างก้าวหน้า เพื่อระบบองค์รวมได้ ต้องปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้และสื่อมวลชน เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนรักการอ่าน ใฝ่การเรียนรู้ คิดวิเคราะห์เป็น และส่งเสริมการวิจัย และพัฒนาเพื่อสร้างองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสม และเผยแพร่ให้คนทุกชนชั้นทุกกลุ่มมีโอกาสเข้าถึงและเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้คนแต่ละคนได้พัฒนาศักยภาพของเขาได้ดีที่สุด องค์กร

ชุมชนและประเทศได้เรียนรู้สิ่งที่ดี เป็นประโยชน์ต่อตัวเองและส่วนรวมมากที่สุด (วิทยากร เชียงกูล, 2550, หน้า 2-7)

7.2 แนวโน้มการศึกษาไทย

การพัฒนาการศึกษาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559) สำหรับเป็นกรอบการพัฒนาการศึกษาขององค์กร หน่วยงานทางการศึกษา โดยกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ 19 กลยุทธ์ย่อย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 138-151) ได้แก่

1. พัฒนาการศึกษาปฐมวัย
2. พัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน
3. พัฒนาการอาชีวศึกษา
4. พัฒนาการอุดมศึกษา
5. พัฒนาการจัดการการศึกษานอกระบบ / นอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย
6. ส่งเสริมการจัดการศึกษาเฉพาะทาง
7. พัฒนาการศึกษาเอกชน
8. ส่งเสริมการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
9. พัฒนาการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้
10. พัฒนาการจัดการศึกษาในพื้นที่ประสบภาวะวิกฤตและภัยพิบัติ
11. ผลิตและพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้เป็นครูที่ดี ครูเก่ง และครูคุณธรรม
12. พัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมการดำรงชีวิตในบริบทของสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
13. เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการการจัดสรรและระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา
14. พัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ และเพิ่มศักยภาพการแข่งขันกับนานาประเทศ

15. พัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา

16. พัฒนาการศึกษาเพื่อส่งเสริมระบบทรัพย์สินทางปัญญา

17. ส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและการพัฒนาการศึกษา

18. พัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศ

19. พัฒนากฎหมายการศึกษา

กำหนดเป้าหมายเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณไว้ดังนี้

1) เชิงคุณภาพ

- ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษา เป็นคนดี มีคุณธรรม มีความรอบรู้ มีความสามารถทั้งภาษาไทย ภาษาสากล และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ มีทักษะในการคิด วิเคราะห์ มีระเบียบวินัย ยึดมั่นในวิถีประชาธิปไตย รักในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีจิตสาธารณะ รักการทำงาน อนุรักษ์ สร้างเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีทักษะ สามารถค้นคว้าหาความรู้และประกอบอาชีพเหมาะสมกับช่วงวัยตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพทั้งด้านสุขภาพ ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม มีความขยัน ซื่อสัตย์ อดทนและมีวัฒนธรรม มีภูมิคุ้มกันพร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัฒน์ สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสมานฉันท์และสันติสุข

- ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาหลักของทุกระดับจากการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติสูงกว่าร้อยละ 55

2) เชิงปริมาณ: ประชากรไทยมีการศึกษาเฉลี่ย ดังนี้

การศึกษาในระบบ

- ประชากรกลุ่มอายุ 3-5 ปี ได้รับการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา ร้อยละ 100

- ประชากรกลุ่มอายุ 6-11 ปี ได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 100

- ประชากรกลุ่มอายุ 12-14 ปี ได้รับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 100

- ประชากรกลุ่มอายุ 15-17 ปี ได้รับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 75 โดยมีสัดส่วนสายสามัญ: สายอาชีวศึกษา ร้อยละ 50: 50

- ประชากรกลุ่มอายุ 18-24 ปี ได้รับการศึกษาระดับอุดมศึกษา ร้อยละ 37 การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยผู้เรียนนอกระบบโรงเรียนที่เรียนจนสำเร็จการศึกษาตั้งแต่ปี 2550-2554 จำนวน 16 ล้านคน

- กำลังแรงงานที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาทั่วไป เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 60 และมีสมรรถนะทางวิชาชีพ

- เพิ่มสัดส่วนการจัดการศึกษาระหว่างรัฐและเอกชนเป็นร้อยละ 70: 30

- เพิ่มจำนวนนักศึกษาระบบทวิภาคีและสหกิจศึกษาเป็นร้อยละ 20 และ 10 ของผู้เรียนอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา ตามลำดับ

- สถานประกอบการร่วมกับโครงการทวิภาคีและสหกิจศึกษาร้อยละ 30

- ผู้เรียนในศูนย์การเรียน ตามมาตรา 12 เพิ่มขึ้น

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความพร้อมเข้ามาร่วมจัดการศึกษาสัดส่วนสูงขึ้น

- มีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาให้กับสถานศึกษาและเขตพื้นที่การศึกษามากขึ้น โดยสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ร้อยละ 70 มีความเข้มแข็ง คล่องตัว และมีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ

- เด็กด้อยโอกาสและเด็กพิการทุกคนมีโอกาสได้รับบริการการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่องทั่วถึงภายในปี 2544

ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างคุณธรรมในระบบการศึกษาไทย

วัตถุประสงค์/พันธกิจ:

เพื่อพัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันทางศาสนา และสถาบันการศึกษา

สาระสำคัญ:

เร่งรัดปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้สร้างความตระหนัก สำนึกในคุณค่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตย

พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันทางการศาสนา และสถาบันการศึกษา โดยกำหนดยุทธศาสตร์ การดำเนินงานไว้ 4 ยุทธศาสตร์ย่อย ได้แก่

1. ปลูกจิตสำนึก สร้างเจตคติ ปรับพฤติกรรม
2. ปรับกระบวนการเรียนรู้หาต้นแบบสืบทอด
3. สร้างภูมิต้านทานโดยเครือข่ายขยายผล บ้าน สถาบันศาสนา สถานศึกษา ชุมชน และสื่อ
4. กำกับ ติดตาม และประเมินผล

เป้าหมาย:

พัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข กลุ่มเป้าหมายแรก ได้แก่ นักเรียน นิสิต นักศึกษาในสถานศึกษา 15 ล้านคน เพื่อขยายผลสู่สังคมวงกว้าง ประชาชนที่อยู่ในการศึกษานอกระบบหรือที่พัฒนาคุณภาพชีวิตผ่านกระบวนการศึกษาตามอัธยาศัย

1. ยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา (2550-2554)

วัตถุประสงค์/พันธกิจ:

เพื่อให้สถานศึกษานำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนคน การจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติในทุกระดับได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผลเกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่อง

สาระสำคัญ:

กระทรวงศึกษาธิการมุ่งพัฒนาสถานศึกษาในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ส่งผลสู่การดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของผู้เรียน ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ 5 ยุทธศาสตร์ย่อย ได้แก่

1. การพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. การพัฒนาบุคลากร

3. การขยายผลและการพัฒนาเครือข่าย

4. การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

5. การพัฒนากระบวนการติดตามและประเมินผล

เป้าหมาย:

กำหนดเป้าหมายการดำเนินงานไว้ 3 ระยะ

1. ปี 2550 กำหนดให้มีสถานศึกษาที่สามารถเป็นแบบอย่างในการจัดกระบวนการเรียนการสอนและการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไม่ต่ำกว่าจำนวน 80 โรง

2. ปี 2551-2552 พัฒนาและขยายเครือข่ายสถานศึกษาที่เป็นแบบอย่างในการจัดกระบวนการเรียนการสอน และการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทุกจังหวัดเป็นจำนวน 800 โรง

3. ปี 2553-2554 พัฒนาให้สถานศึกษาสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนและการบริหารที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละสถานศึกษาได้ครบทุกโรงทั่วประเทศ

ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพการศึกษา

วัตถุประสงค์/พันธกิจ:

เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาทุกระดับ/ประเภทการศึกษา ให้คนไทยเป็นคนดี มีความรู้ และอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์อย่างเป็นระบบแก้ปัญหาได้ อันจะทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ที่มีคุณภาพ และมีศักยภาพในการแข่งขัน

สาระสำคัญ:

เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้คนไทยมีคุณภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้ ความสามารถ มีศักยภาพ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อันจะนำไปสู่การเพิ่มสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก โดยมียุทธศาสตร์การดำเนินงาน 6 ยุทธศาสตร์ย่อย ได้แก่

1. การเตรียมความพร้อมและพัฒนาการของผู้เรียน

2. การพัฒนาคุณภาพครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา

3. การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา

4. การจัดระบบการศึกษาที่ส่งผลต่อคุณภาพ

5. การสร้างความเข้มแข็งของสถานศึกษา

6. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม

เป้าหมาย:

กำหนดเป้าหมายการดำเนินงานภายในปี 2555 ไว้ 4 ข้อ ได้แก่

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาหลักระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจากการทดสอบระดับชาติ คะแนนเฉลี่ยสูงขึ้นร้อยละ 10

2. ผู้จบการศึกษาอาชีวศึกษา และการอุดมศึกษาเป็นที่พึงพอใจของผู้ใช้และมีงานทำภายใน 1 ปี หลังจากจบการศึกษามากขึ้นร้อยละ 10

3. สถานศึกษาที่มีคุณภาพระดับดีในทุกระดับ/ประเภท มากกว่าร้อยละ 50

4. อันดับความสามารถด้านการศึกษาของไทยในระดับนานาชาติ โดยสถาบันพัฒนาการจัดการระหว่างประเทศ (IMD) ไม่เกินอันดับที่ 35 ใน 60 ประเทศ

ยุทธศาสตร์การพัฒนาการศึกษาในเขตพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้

วัตถุประสงค์/พันธกิจ :

กำหนดวัตถุประสงค์ดำเนินงานไว้ 5 ข้อ ได้แก่

- เพื่อให้เด็ก เยาวชนประชาชนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานด้วยรูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการ วิถีชีวิต สภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมที่หลากหลาย
- เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษา สถาบันการศึกษา แหล่งการเรียนรู้ กับองค์กรชุมชนและองค์กรศาสนา นำไปสู่สังคมสันติสุขและประเทศชาติมั่นคง
- เพื่อให้การประสานนโยบายการจัดการศึกษาลงสู่การปฏิบัติได้อย่างมีเอกภาพและประสิทธิภาพ
- เพื่อให้กระบวนการจัดการศึกษาเป็นส่วนสำคัญสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคง ส่งเสริมความเป็นไทยและความเป็นชนชาติเดียวกัน

สาระสำคัญ:

เพื่อพัฒนาการศึกษาที่บูรณาการไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและการวางยุทธศาสตร์ที่มุ่งตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของพื้นที่ โดยกำหนดยุทธศาสตร์ 6 ยุทธศาสตร์ย่อยได้แก่

1. การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคง
2. การพัฒนาคุณภาพการศึกษา
3. การส่งเสริมศาสนศึกษา
4. การเสริมสร้างโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต
5. การส่งเสริมการศึกษาเพื่ออาชีพและการมีงานทำ
6. การพัฒนาการบริหารและการจัดการศึกษา

เป้าหมาย:

กำหนดกลุ่มเป้าหมายและเป้าหมายไว้ 7 ข้อ ได้แก่

- ประชากรวัยเรียนได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้น
- ประชากรวัยแรงงานได้รับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและได้รับการพัฒนาทักษะเพิ่มขึ้น
- ประชากรใช้ภาษาที่จำเป็นต่อการเรียนรู้และการสื่อสารในชีวิตประจำวันมากขึ้น
- ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาหลัก ระดับช่วงชั้นที่ 1 ช่วงชั้นที่ 2 ช่วงชั้นที่ 3 และช่วงชั้นที่ 4 สูงขึ้น
- ผู้จบการศึกษาระดับอุดมศึกษามีงานทำเพิ่มขึ้น
- จำนวนนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในสถานศึกษาของรัฐมีสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นใกล้เคียงกับสถานศึกษาเอกชน
- สังคมมีความสมานฉันท์ เกิดความสันติสุขและภาคภูมิใจในความเป็นไทยและความเป็นชนชาติเดียวกัน

นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเด็กปฐมวัย

วัตถุประสงค์/พันธกิจ:

กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 4 ข้อ ได้แก่

- เพื่อให้มีแนวคิดและแนวทางร่วมกันทั้งระดับชาติและทุกระดับในการส่งเสริมสนับสนุนเด็กปฐมวัยทุกคนให้มีพัฒนาการสูงสุดตามศักยภาพของตน

- เพื่อให้กระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเด็กปฐมวัยไปสู่การปฏิบัติ จึงได้ดำเนินการจัดทำเป็นยุทธศาสตร์/แผนปฏิบัติการอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างมีประสิทธิภาพ

- เพื่อเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูล ข้อสนเทศการวิจัย การติดตาม และประเมินผล

- เพื่อให้การพัฒนาเด็กปฐมวัยเป็นส่วนสำคัญของปฏิรูปการศึกษา

สาระสำคัญ:

พัฒนาเด็กปฐมวัยช่วงอายุ 0-5 ปีทุกคนอย่างมีคุณเติมศักยภาพ โดยมีครอบครัวเป็นแกนหลักและผู้มีหน้าที่ดูแลเด็กและทุกภาคส่วนของสังคมได้มีส่วนร่วมในการจัดการบริการและสิ่งแวดล้อมที่ดีเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นและการพัฒนาเด็กตามวัย โดยกำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานไว้ 3 ยุทธศาสตร์ย่อย ได้แก่

1. การส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย
2. การส่งเสริมพ่อแม่และผู้เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัย
3. การส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาปฐมวัย

เป้าหมาย:

กำหนดกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการ 5 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่

- เด็กอายุ 0 – 5 ปีทุกคน
- พ่อแม่ สมาชิกในครอบครัว ผู้เตรียมตัวเป็น
- ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กโดยตรง ได้แก่ ผู้บริหารสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ครู ผู้ดูแลเด็ก ผู้เลี้ยงเด็ก พี่เลี้ยงเด็ก ผู้สูงอายุที่ดูแลเด็ก แพทย์ พยาบาล นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ฯลฯ
- ชุมชน ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชนต่าง ๆ ผู้นำทางศาสนา อาสาสมัครในรูปแบบต่าง ๆ กลุ่มอาชีพ นักเรียน/เยาวชน ฯลฯ

- สังคม ได้แก่ สถาบันทางสังคม สื่อมวลชน สถาบันวิจัย สถาบันการศึกษา นักวิชาชีพ และองค์กรวิชาชีพต่างๆ องค์กรของรัฐ องค์กรเอกชน องค์กรธุรกิจ องค์กรระหว่างประเทศ ฯลฯ

ยุทธศาสตร์การพัฒนาการศึกษาพิเศษสำหรับคนพิการ

วัตถุประสงค์/พันธกิจ :

กำหนดพันธกิจการดำเนินงานไว้ 4 ข้อ ได้แก่

- ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่จัดการศึกษาสำหรับคนพิการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้สามารถจัดการศึกษาได้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ

- ปรับปรุง พัฒนา ระบบการบริหารการศึกษาพิเศษ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่ปราศจากอุปสรรคพร้อมทั้งขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ

- ส่งเสริมการสร้างองค์ความรู้ใหม่ เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาและส่งเสริมทักษะด้านอาชีพโดยการวิจัย พัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนให้คนพิการประกอบอาชีพพึ่งตนเองได้ มีคุณธรรมและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

- ส่งเสริม สนับสนุนให้คนพิการ ครอบครัวชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรเอกชนร่วมกันพัฒนาและสร้างองค์ความรู้ในการจัดการศึกษา

สาระสำคัญ:

กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงาน 4 ยุทธศาสตร์ย่อยได้แก่

1. การขยายโอกาสและบริการทางการศึกษาให้แก่คนพิการอย่างทั่วถึง
2. การสร้างความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการให้แก่หน่วยงานที่จัดการศึกษาสำหรับคนพิการอย่างมีคุณภาพ
3. การส่งเสริมการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านคนพิการ
4. ส่งเสริมสนับสนุนให้คนพิการ ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรเอกชนร่วมกันพัฒนาและสร้างองค์ความรู้ในการจัดการศึกษา

เป้าหมาย:

กำหนดเป็นเป้าหมายประสงค์ในการดำเนินงาน 4 ข้อ ได้แก่

- คนพิการได้รับโอกาสและการบริการทางการศึกษาในทุกระบบและรูปแบบที่หลากหลายอย่างมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพตามสมรรถภาพสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของแต่ละบุคคล

- สถานศึกษามีการบริหารจัดการ ด้านหลักสูตรด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ มีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา มีสภาพแวดล้อมที่ปราศจากอุปสรรค

- คนพิการได้รับการพัฒนาการศึกษาและทักษะการดำรงชีวิต จนสามารถประกอบอาชีพพึ่งตนเองได้มีคุณธรรม และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

- สถานศึกษา คนพิการ ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรเอกชนร่วมกันพัฒนาและสร้างองค์ความรู้ในการจัดการศึกษา

ยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาและการพัฒนาเยาวชนในสถานศึกษา

วัตถุประสงค์/พันธกิจ:

เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาเด็กและเยาวชนในสถานศึกษา โดยคำนึงถึงพัฒนาการตามวัยของเด็กและเยาวชน

สาระสำคัญ:

กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ 2 ยุทธศาสตร์ 3 ยุทธศาสตร์ย่อย ได้แก่

1. ยุทธศาสตร์เฉพาะสำหรับประเด็นปัญหาเร่งด่วน ประกอบด้วย 3 ยุทธศาสตร์ย่อย ได้แก่

1) ยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาและพัฒนาเด็กและเยาวชนติดเกม

2) ยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาพัฒนาเด็กและเยาวชนใช้ความรุนแรงและทะเลาะวิวาท

3) ยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาด้านการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน

2. ยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาและพัฒนาเด็กและเยาวชนในภาพรวม

เป้าหมาย:

กำหนดกลุ่มเป้าหมายและเป้าหมายสำคัญไว้ 3 ข้อ ได้แก่

- มุ่งเน้นให้เด็กและเยาวชนได้รับการพัฒนาทักษะชีวิต รู้จักคิดวิเคราะห์

เลือกสรรรับสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง เข้าใจ และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม

- พัฒนาระบบกลไกที่เชื่อมโยงการศึกษาและวิถีชีวิตในครอบครัว ชุมชน และสังคมเพื่อการส่งเสริมสนับสนุนให้กระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินงานกิจกรรมที่หลากหลาย ได้แก่ การป้องปรามการขจัดปัญหา การแก้ไข และการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่ประสบปัญหา

- พัฒนาครู บุคลากร และพนักงานเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการแก้ปัญหาและพัฒนาเด็กและเยาวชนที่คำนึงถึงพัฒนาการด้วย

ยุทธศาสตร์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาขององค์กรทางสังคม

วัตถุประสงค์/พันธกิจ:

กำหนดพันธกิจไว้ จำนวน 4 ข้อ ได้แก่

- ดำเนินการด้านกฎหมาย เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคล องค์กรวิชาชีพตาม มาตรา 12 มีสิทธิในการจัดศึกษาทางเลือกและเพื่อให้ผู้จัดการศึกษาได้รับสิทธิตามที่กฎหมายกำหนด

- หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการคลัง กระทรวงแรงงานสภาพอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย กระทรวงอุตสาหกรรมและอื่น ๆ ร่วมมือกันส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียน

- เสริมสร้างพลังให้กับบุคคล องค์กรตาม มาตรา 12 ในการจัดการศึกษาทางเลือกอย่างเป็นระบบต่อเนื่องและเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย เพื่อระดมทรัพยากรจากทุกภาคส่วนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

- สร้างความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนัก ในสิทธิที่จะได้รับในการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนแก่บุคคล องค์กรตามมาตรา 12

สาระสำคัญ:

กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ 4 ยุทธศาสตร์ย่อย ได้แก่

1. เร่งจัดทำและบังคับใช้กฎกระทรวง แนวปฏิบัติระเบียบต่าง ๆ ที่

เกี่ยวข้อง เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนในสังคมมีสิทธิจัดศูนย์การเรียน และดำเนินการให้ผู้จัดการศึกษาได้รับสิทธิตามที่กฎหมายกำหนด รวมทั้งเป็นการระดมทรัพยากรจากทุกภาคส่วนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

2. จัดโครงสร้างและการบริหารจัดการให้เอื้อต่อการจัดศูนย์การเรียน และส่งเสริม สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์การเรียน และส่งเสริม สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์การเรียนในรูปแบบเครือข่าย

3. ส่งเสริม สนับสนุน ศูนย์การเรียนให้จัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพมาตรฐานชาติมีประสิทธิภาพและมีความแพร่หลาย รวมทั้งเชื่อมโยงได้กับโรงเรียนทั่วไปเพื่อระดมทรัพยากรจากทุกภาคส่วนในสังคม

4. ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการกำกับ ติดตามประเมินผลองค์กรต่าง ๆ ที่ร่วมจัดศูนย์การเรียน เพื่อปรับปรุงการดำเนินงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนด

เป้าหมาย:

กำหนดเป้าหมายที่สำคัญไว้ดังนี้

ภายในปี 2554 ผู้รับบริการจากศูนย์การเรียนทุกคนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาชาติและบุคคล องค์กรตามมาตรา 212 ที่พร้อมและประสงค์จะจัดศูนย์การเรียนได้รับการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาให้เป็นไปอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของเอกชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

วัตถุประสงค์/พันธกิจ:

กำหนดพันธกิจไว้ 2 ข้อ ได้แก่

- ส่งเสริมสนับสนุนสถานศึกษาเอกชนให้มีส่วนร่วมจัดการศึกษาเพิ่มขึ้น
- ติดตาม ตรวจสอบและกำกับการดำเนินงานให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด

สาระสำคัญ:

กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ 5 ยุทธศาสตร์ย่อย ได้แก่

1. กำหนดมาตรการของภาครัฐที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมเพื่อเพิ่มสัดส่วนผู้เรียนภาคเอกชนให้ได้ตามเป้าหมายที่กำหนด

2. สนับสนุนด้านการเงินแก่สถานศึกษาเอกชนให้เหมาะสมและเป็นธรรม

3. ลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีและให้สิทธิประโยชน์แก่สถานศึกษาเอกชน

4. ส่งเสริมให้สถานศึกษาเอกชนจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

5. ปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย กฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาเอกชน

เป้าหมาย :

กำหนดสัดส่วนภาคเอกชนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีสัดส่วนผู้เรียนภาคเอกชนระดับ/ประเภทการศึกษาต่าง ๆ ดังนี้

- ระดับประถมศึกษา ไม่น้อยกว่าร้อยละ 23
- ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ไม่น้อยกว่าร้อยละ 17
- ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (สามัญ) ไม่น้อยกว่าร้อยละ 15
- ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (อาชีวศึกษา)ไม่น้อยกว่าร้อย 42

ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก

วัตถุประสงค์/พันธกิจ:

กำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน โดยมีเป้าประสงค์ย่อยในการดำเนินงานไว้ 3 ข้อ ได้แก่

- เพื่อพัฒนาระบบวางแผนในโรงเรียนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและจังหวัดที่มีประสิทธิภาพเพื่อสนองตอบต่อสภาพที่การศึกษาหลากหลายและเพื่อเป็นกลไกที่จะประกันโอกาสและคุณภาพทางการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่
- เพื่อพัฒนาระบบบริการ ระบบการเรียนการสอน มาตรฐานอัตรากำลังและมาตรฐานโรงเรียนที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก
- เพื่อระดมทรัพยากรและความร่วมมือจากชุมชนและหน่วยงานภาครัฐเอกชนเพื่อพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก

สาระสำคัญ:

กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ 4 ยุทธศาสตร์ย่อย ได้แก่

1. พัฒนาระบบวางแผนและการบริการจัดการ

2. พัฒนาระบบการเรียนการสอนและการเรียนการสอนและการประกันคุณภาพการศึกษา

3. เสริมสร้างความพร้อมและความเข้มแข็งของโรงเรียน

4. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษา

เป้าหมาย:

แผนยุทธศาสตร์จะมีระยะเวลาดำเนินงาน 3 ปี ตั้งแต่ปี 2551-2553 ดังนี้

- ระยะที่ 1: ตุลาคม 2550 – กันยายน 2551

เป็นระยะเวลาพัฒนาระบบวางแผน ระบบบริหารจัดการ ระบบการเรียนการสอนและทำความตกลงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเรื่องมาตรฐาน หลักเกณฑ์ ระเบียบและแนวทางปฏิบัติ ดำเนินการนำร่องตามรูปแบบการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพใน 182 เขตพื้นที่การศึกษา (ยกเว้นกรุงเทพมหานคร) พื้นที่ละ 1-3 ตำบล โดยจะมีโรงเรียนขนาดเล็กเข้าร่วมการนำร่อง 800 โรง

- ระยะที่ 2: ตุลาคม 2551 – กันยายน 2552

ดำเนินการนำร่องตามรูปแบบการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพใน 182 เขตพื้นที่การศึกษา (ยกเว้นกรุงเทพมหานคร) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาละ 10 โรง รวม 1,750 โรง

- ระยะที่ 3: ตุลาคม 2552 – กันยายน 2553 เป็นการขยายผลไปยัง 182 เขตพื้นที่การศึกษา แห่งละ 1 อำเภอ ประมาณว่าจะมีโรงเรียนขนาดเล็กเข้าร่วมโครงการ 4,000 โรง จากนั้นจะประมวลผลการดำเนินงานเพื่อปรับยุทธศาสตร์ และเสนอแผนดำเนินการในโรงเรียนที่เหลือเพื่อเสนอรัฐบาลต่อไป

ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนเฉลิมพระเกียรติและโรงเรียนในพระราชดำริ

วัตถุประสงค์/พันธกิจ:

กำหนดเป็นเป้าประสงค์ในการดำเนินงานไว้ 3 ข้อ ได้แก่

- นักเรียนในโรงเรียนเฉลิมพระเกียรติและโรงเรียนในพระราชดำริทุกคนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวพระราชดำริ

- ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนเฉลิมพระเกียรติและโรงเรียนในพระราชดำริ เป็นผู้นำทางวิชาการและเป็นแบบอย่างในการจัดการศึกษาโดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเต็มศักยภาพ

- โรงเรียนเฉลิมพระเกียรติและโรงเรียนในพระราชดำริทุกโรงได้รับการพัฒนาให้มีความพร้อมในด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ มีความสมบูรณ์ตามมาตรฐานโรงเรียนและพัฒนาสู่ความเป็นเลิศ

สาระสำคัญ:

เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเจริญพระชนมพรรษา 80 พรรษา ในปี 2550 โดยจัดโรงเรียนเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 กลุ่มกำลังพัฒนาสู่มาตรฐาน กลุ่มที่ 2 กลุ่มพัฒนาความเป็นเลิศ กลุ่มที่ 3 กลุ่มที่มีมาตรฐานสูง โดยกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงาน 4 ยุทธศาสตร์ย่อย ได้แก่

1. พัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะตามแนวพระราชดำริ
2. พัฒนาผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา
3. ปรับสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้มีความพร้อมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
4. พัฒนากลไกในการประสาน ส่งเสริม และขยายผลการพัฒนาความเป็นเลิศโรงเรียนเฉลิมพระเกียรติและโรงเรียนในพระราชดำริ

เป้าหมาย:

กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาตามสภาพความพร้อมของโรงเรียนทั้ง 3 กลุ่ม ไว้ 3 เป้าหมาย ดังนี้

- ยกระดับคุณภาพโรงเรียนในกลุ่มกำลังพัฒนาให้เข้าสู่มาตรฐาน
- เสริมความเข้มแข็งของโรงเรียนที่มีคุณภาพดีให้พัฒนาสู่ความเป็นเลิศและเป็นศูนย์ความเป็นเลิศทางวิชาการและศูนย์ขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา
- สร้างความเป็นเลิศให้โรงเรียนในกลุ่มที่มีมาตรฐานสูงและขยายผลสู่โรงเรียนอื่น

ยุทธศาสตร์และมาตรการในการนำประเทศไทยเข้าสู่สังคม–เศรษฐกิจฐานความรู้

วัตถุประสงค์/พันธกิจ:

กำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานไว้ 2 ข้อ ได้แก่

- เพื่อเป็นกรอบแนวทางและกลไกในการนำประเทศไทยให้เข้าสู่สังคม-เศรษฐกิจฐานความรู้และเพิ่มความสามารถในการแข่งขั้นอย่างยั่งยืน
- เพื่อประสานการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำประเทศไทยเข้าสู่สังคม-เศรษฐกิจฐานความรู้ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างบูรณาการ

สาระสำคัญ:

มุ่งพัฒนาประเทศไทยให้ก้าวเข้าสู่สังคม-เศรษฐกิจฐานความรู้ โดยเน้นให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความรู้ได้อย่างทั่วถึง มีคุณภาพ และประสิทธิภาพ และใช้ความรู้เป็นฐานในการดำเนินชีวิต การพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม รวมทั้งนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ เพื่อก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางสังคมเศรษฐกิจ และเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศอย่างยั่งยืน โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงาน 5 ยุทธศาสตร์ย่อย ได้แก่

1. พัฒนาเทคโนโลยีสารนเทศและการสื่อสาร
2. ส่งเสริมให้เกิดแรงจูงใจในการวิจัย ประดิษฐ์ คิดค้น และจดสิทธิบัตร
3. ส่งเสริมให้นำความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมมาใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์
4. สนับสนุนด้านการเงิน การคลัง และการลงทุนให้เกิดผลในทางปฏิบัติ
5. พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นแรงงานความรู้ และเป็นผู้สร้างองค์ความรู้

เป้าหมาย:

กำหนดเป้าหมายการดำเนินการไว้ 6 ประการ ได้แก่

- ประชาชนสามารถเข้าถึงอินเตอร์เน็ตได้อย่างทั่วถึง มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และมีราคาเหมาะสมมากขึ้น
- มีการวิจัย ประดิษฐ์คิดค้น และจดสิทธิบัตรเพิ่มขึ้น
- มีการนำความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรม รวมทั้งผลการวิจัยและพัฒนามาใช้ประโยชน์เพิ่มขึ้น

- มีกลไกสนับสนุนด้านการเงิน การคลัง และการลงทุน เพื่อการสร้างพัฒนา และการประยุกต์ใช้ความรู้เทคโนโลยี และนวัตกรรมให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

- มีการส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นแรงงานความรู้และเป็นผู้สร้างและพัฒนาองค์ความรู้เทคโนโลยี และนวัตกรรม

- มีกลไกผลักดันยุทธศาสตร์มาตรการสู่การปฏิบัติให้บังเกิดสัมฤทธิ์

ยุทธศาสตร์การอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี

วัตถุประสงค์/พันธกิจ:

เพื่อเป็นยุทธศาสตร์เชิงรุกไปสู่อนาคตในการชี้นำทิศทางและเป้าหมายการพัฒนาอุดมศึกษาในระยะยาว รวมทั้งเป็นแผนแม่บทกำกับแผนพัฒนาระดับอุดมศึกษาระยะ 5 ปี รวม 3 แผน ได้แก่ แผนฉบับที่ 10-12

สาระสำคัญ:

ยุทธศาสตร์การอุดมศึกษาระยะยาว 5 ปี ออกแบบโดยคำนึงถึงมิติบูรณาการและองค์รวมของการพัฒนาอุดมศึกษาเพื่อกำหนดทิศทางยุทธศาสตร์ (Strategic Direction) ประกอบด้วยสาระหลัก 2 ส่วน ได้แก่

1. ภาพอนาคตที่จะมีผลกระทบต่อโลก ประเทศ และอุดมศึกษา มี 7 ประเด็น

    1) ความเปลี่ยนแปลงด้านประชากร
    2) พลังงานและสิ่งแวดล้อม
    3) การมีงานทำและตลาดนัดแรงงานในอนาคต
    4) การกระจายอำนาจการปกครอง
    5) การจัดการความขัดแย้งและความรุนแรง
    6) เยาวชน นักศึกษา และบัณฑิตในอนาคต
    7) เศรษฐกิจพอเพียง

2. ประเด็นทิศทาง และนโยบายของยุทธศาสตร์อุดมศึกษาระยะยาว มี 9 ประเด็น

    1) รอยต่อกับการศึกษาระดับอื่น ๆ
    2) การแก้ปัญหาอุดมศึกษาในปัจจุบัน
    3) ธรรมาภิบาลและการบริหารจัดการอุดมศึกษา

4) บทบาทของมหาวิทยาลัยในการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

5) การเงินอุดมศึกษา

6) การพัฒนาบุคลากรในอุดมศึกษา

7) เครือข่ายอุดมศึกษา

8) การพัฒนาอุดมศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้

9) โครงสร้างพื้นฐานการเรียนรู้

เป้าหมาย:

เพื่อยกระดับคุณภาพอุดมศึกษาไทย ผลิตและพัฒนาบุคลากรที่มีคุณภาพ สามารถปรับตัวสำหรับงานที่เกิดขึ้นตลอดชีวิต พัฒนาศักยภาพอุดมศึกษาในการสร้างความรู้และนวัตกรรมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศในโลกาภิวัตน์ สนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืนของท้องถิ่นไทย โดยใช้กลไกของธรรมาภิบาล การเงิน การกำกับมาตรฐานและเครือข่ายอุดมศึกษาบนพื้นฐานของเสรีภาพทางวิชาการ ความหลากหลาย และเอกภาพเชิงระบบ

ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาหนี้สินครูและบุคลากรทางการศึกษา

วัตถุประสงค์/พันธกิจ:

กำหนดพันธกิจในการดำเนินงานไว้ 4 ข้อ

- ดำเนินการแก้ไขปัญหาหนี้สินครูอย่างเป็นระบบ ครบวงจร โดยเน้นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้การแก้ไขปัญหาหนี้สินได้ผลเป็นรูปธรรม
- ส่งเสริมสนับสนุนและกำหนดมาตรการพร้อมทั้งแนวทางป้องกันปัญหาหนี้สินให้กับครูอย่างเป็นระบบทั้งในระยะสั้นและระยะยาว
- พัฒนาระบบกลไกการบริหารจัดการและสนับสนุนการดำเนินการ
- ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาวิชาชีพครูด้วยการพัฒนาตนเองและกลุ่ม ตลอดจนยกย่องและผดุงเกียรติครูที่สามารถแก้ไขปัญหาหนี้สินและเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

สาระสำคัญ:

ครูทุกคนจะได้รับการพัฒนาทางวิชาชีพและการบริหารจัดการการเงิน ผู้ที่มีหนี้สินสามารถปลอดภาระหนี้สินได้อย่างถาวรและมีความสุข ผู้ที่ไม่มีหนี้สินจะสามารถป้องกันการก่อหนี้สิน จะทำให้มีความมั่นคงและมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน

เป้าหมาย:

กำหนดกลุ่มเป้าหมายและเป้าหมายไว้ 3 ข้อ ได้แก่

- ครูที่มีหนี้สินทั้งในและนอกระบบ ซึ่งลงทะเบียนเข้าร่วมโครงการแก้ไขปัญหาหนี้สิน จำนวน 131,217 คน จะได้รับการแก้ไขปัญหาหนี้สินให้ลุล่วงได้ภายในปี 2550 จำนวนร้อยละ 70 ของผู้ลงทะเบียน และได้รับการแก้ไขภายในปี 2551 อีกร้อยละ 30 ของผู้ลงทะเบียน นอกจากนี้คาดว่าจะมีครูมาลงทะเบียนเพิ่มเติม จำนวน 50,000 คน จะสามารถแก้ไขปัญหาในส่วนที่มาลงทะเบียนเพิ่มเติมได้ภายในปี 2551 ซึ่งจะทำให้ครูสามารถปฏิบัติงานตามหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในทุก ๆ ด้าน
- ครูได้รับการสนับสนุนให้รวมตัวกันเป็นกลุ่มเครือข่ายพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างน้อย 181,217 คน หรือประมาณ 10,000 กลุ่ม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และช่วยเหลือดูแลสมาชิกกลุ่มให้รู้จักงานแผนและบริหารการเงิน ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภค การลดรายจ่าย การเพิ่มรายได้ และออมเงิน โดยมีกลุ่มครูที่มีผลงานผ่านเกณฑ์มาตรฐานและได้รับการยกย่องให้เป็นแบบอย่างได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 60
- องค์กรเครือข่ายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพัฒนาระบบงานที่จะส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ มีแผนในการพัฒนาบุคลากรในสังกัดและมีกลไกการประสาน กำกับ ติดตามแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพ ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาหนี้สินได้อย่างลุล่วง และป้องกันการสร้างหนี้สิน

เรื่องที่อยู่ระหว่างเตรียมนำเสนอคณะรัฐมนตรี

1. ยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาและพัฒนาครู

วัตถุประสงค์/พันธกิจ:

- เพื่อให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ให้หลักการสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้ด้วยตนเอง บนพื้นฐานองค์ความรู้เดิมสัมพันธ์กับทฤษฎีการเรียนรู้ผู้ใหญ่ เพื่อมุ่งหวังให้การ

บริหารจัดการของเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษามีความเข้มแข็ง ทำให้การปฏิรูปการเรียนรู้ของผู้เรียนสู่มาตรฐานการศึกษาชาติ ใช้รูปแบบการพัฒนา 4 ขั้นตอน ได้แก่

- ขั้นเตรียมความพร้อม
- การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแบบเข้ม
- การเรียนรู้ระหว่างผู้ปฏิบัติงาน
- การสัมมนาหลังการเรียนรู้

สาระสำคัญ:

กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ 3 ยุทธศาสตร์ ได้แก่

1. การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา
2. การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนครูและบุคลากรทางการศึกษา
3. การฟื้นฟูองค์การค้าของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา (สกสค.) ด้วยการเพิ่มรายได้ให้แก่องค์การ การสร้างมูลค่าเพิ่มของทรัพย์สิน ลดรายจ่ายและลดภาระหนี้สิน

เป้าหมาย:

กำหนดกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินงานไว้ 4 กลุ่ม ได้แก่

- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจำนวน 185 เขต
- สถานศึกษาจำนวน 610 โรง มีการพัฒนาผู้ดำเนินการพัฒนา (Train the Trainer)
- ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและรองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน ครูแกนนำและศึกษานิเทศก์ จำนวน 11,798 คน
- ผู้บริหารโรงเรียนเอกชน จำนวน 91 คน
- กลุ่มพันธมิตรทางการค้า